HUGONIS GROTII

ANNALES

ET

HISTORIÆ

DE REBUS BELGICIS.

AMSTELÆDAMI,
Ex Typographejo IOANNIS BLAEV.
M DC LVIII.

Cum Privilegiis S.C. Majestatis; & Ordd. Belgicæ Fœderatæ nec non Holl, West-Frisiæque per annos quindecim.

ILLVSTRISSIMIS, POTENTISSIMIS, HOLLANDIÆ WESTFRISIÆQVE ORDINIBVS,

CORNELIVS & PETRVS GROTIVS S.

INter omnia ſcriptionum genera principatum ſibi quin vindicet Hiſtoria nemo Veſtrum eſt, ILLVSTRISSIMI & POTENTISSIMI PROCERES, qui dubitat; nemo qui non expreſſas in ea ſuorum virtutes conſpicere gaudeat; nemo qui non ſuas aliquando in ea prædicari ambiat. Ea profecto eſt, quam teſtem vetuſtatis, lucem veritatis, optimamque vitæ humanæ magiſtram oratorum diſertiſſimus non immerito appellavit. Et primus quidem non ſui tantum, ſed omnis ævi, imperatorum, ſi non majorem, æquiorem certe in exprimendis geſtis ſuis, quam in iiſdem exſequendis, ſibi famam comparavit. Neque tamen plus gloriæ ex

ea ſcriptori ſuo, quam fructus lectori, accedere certiſſimum eſt. Adeo ejus cognitio privato utilis, regenti prorſus eſt neceſſaria. Hac ope inſtructi Græci potiſſimum duces, mirandum, quam reſpondentia peritiæ ſuæ, quamque digna aliorum imitatione teſtimonia edidere: quorum ſecuti exempla fortiſſimi aliquando mortalium Romani, & ipſi omnibus populis in exemplum fuere: donec depulſa per literas barbarie; diſperſoque cum rerum notitia etiam gloriæ appetitu, nullæ pæne gentes artium pacis, nullæ bellicarum virtutum expertes manſere. Noſtra certe, vel potius Veſtra, ILLVSTRISSIMI PROCERES, Batavia, eo, quod ſeptuageſimum ultra annum mira caſuum varietate protraxit, bello, (nam & duodecim annorum induciæ nihil aliud quam arma in loca partim vicina, partim longinqua, tranſtulere) ita omnium prudenter de rebus judicantium in ſe vertit animos, ut diverſarum nationum nonnulli, & quidem illuſtriores, Galli, Hiſpani, Itali, Cardinales

Duces

Duces, aliique, quorum vix inire eſt numerum, non contenti interfuiſſe, in quibusdam & præfuiſſe, etiam ex deſcriptione ejus ſibi famam aucupati ſint. Nec ſane immerito. Quid enim mirabilius, quam populos, quorum amantem quietis & mercatus animum pleræque gentes, & maxime Hiſpani, in ſocordiæ partem interpretabantur, contra potentiam illam nullis non regibus formidandam inſurrexiſſe: libertatem vi raptam armis, fœderibus, ipſorum denique hoſtium pactionibus ſibi reſtituiſſe: quin & reddidiſſe bellum Hiſpaniæ, protuliſſe idem ad Indos & ad novum illum orbem, qui non niſi ad imponendam veteri ſervitutem detectus, & e tot ſeculorum caligine erutus videbatur. Et certe præliorum terreſtrium artes aliunde forte diſcentur melius: at pugnarum navalium, obſidionum, tutandarum urbium præcepta nullæ hiſtoriæ aut plura dederint, aut meliora. Quare nec indecoram patriæ, nec ſibi ingloriam, nec poſteritati infructuoſam facturum ſe rem merito

 cre-

credidit parens noster, si quæ ipse natus in Hollandia, & in aliqua Reipublicæ parte aliquamdiu versatus, partim ex actis publicis, partim ex relatu eorum, qui coram pleraque viderant, de præcipuis hujusce belli successibus potuit cognoscere, colligeret, & in formam Annalium atque Historiarum redacta publico daret. Vt nec Vobis, POTENTISSIMI PROCERES, ingratum fore confidimus, si quod facturum fuisse ipsum, nisi obstitissent fata, authorem credibile est, nos hoc Vestris inchoatum auspiciis, Vestræ præcipua Reipublicæ decora continens opus Vestro etiam Illustrissimo nomini inscribamus. Videbitis in eo non ignotarum Vobis gentium, sed ipsorum parentum vestrorum stupendam in utroque genere pro legum & libertatis defensione virtutem, dignissimam, quæ tanto impensa bono, eodem debito constantiæ suæ pretio quam prosperrrime frueretur. Videbitis fidele ubique authoris nec aut odio, aut studio corruptum judicium, adeoque propensum in meri-

tas Naſſaviæ domus, Principisque ſpeciatim Mauritii, laudes animum, ut facile ſit eorum convincere errorem, qui falſis hactenus imbuti opinionibus, ea, quæ contra eundem Principem ſentire aliquando neceſſe habuit, alii quam legitimæ imputarunt cauſæ. Videbitis conſtantem ejusdem, nec temporum ullis, nec inimicorum labefactatum injuriis, ſed talem ad extremum usque ſpiritum in patriam amorem, quali citra invidiam optari poſſe arbitramur, ne unquam aut libertas indigeat, aut exigat neceſſitas. DEVS OPTIMVS MAXIMVS, qui florentiſſimam hanc ex deſperatiſſimis illis initiis formavit Rempublicam, eandem Vos, ILLVSTRISSIMI ET POTENTISSIMI PROCERES, in omni concordia & juſtitia tanto cum ſucceſſu moderari faciat, ut non fortuiti caſus proſperitatem eam, ſed æquitati ſemper faventis divinæ benignitatis eſſe effectum omnes indigenæ ſentiant, omnes exteri agnoſcant.

AD EOSDEM

PATRIÆ PATRES

CORNELII & PETRI GROTII

SCAZON.

AVguste cœtus, gentis optimæ præses,
Quam liberam suique juris assertrix
Iustitia fecit, nunc semel manumissam
Servet beatam, posterisque transmittat
Seris precamur: o Corona regnantum
Collegiumque quo potentius nulla
Adspexit ætas, post Quiritium leges
Vni subactas, consulumque vim fractam,
Recurrit ad vos, unde venerat pridem
Civisque vester, corporisque pars vestri
Dum res sinebant, inde ad ultimum vitæ,
Qualem hic videtis, conditor stupendorum,
Quos rettulistis non semel, triumphorum.
Hoc in theatro, lacrymabili primum,
Mox lætiore, mille cernitis casus,
Artes nocendi mille. Prodeunt iræ
Insanientes, odiaque, & furens fulvi
Fames metalli, carnifexque non unus,
Laqueos & ignes, & (nefas inauditum)
Vivis parans sepulcra. Sequitur a tergo
Armata tædis ensibusque Bellona,
Vltorque Mavors non deest lacessitis.
Hinc tot repente cladibus rubent amnes,
Vastantur urbes ignibus, probaturque

Satis

Satis ſuperque, per pericla, per mortes,
Periculorum funerumque contemtrix
Batava conſtans & ſui tenax virtus.
Talem ſub alta fabulæ ferunt Octa
Crudele virus, ſanguinemque Echidnæum,
Omnes per artus, perque corpus Alciden
Senſiſſe totum, patrio antequam cœlo
Admitteretur. Per cadavera, & cædes
Itum eſt ad illud, quo ſedetis, o Patres,
Sublime culmen, conſtititque non parvo
Emerſa lacrymis luctibusque libertas.
Hæc tanta tam miranda, charta non mendax
Ferroque, & auro, & ære fortior ſervat
Perennitati. Munus hoc damus vobis
Proles ſuperſtes filiique ſcriptoris,
Hoc etiam habete pignus integri affectus
Verique amoris Patriæque Veſtrique.
Et judicate cum legetis hæc, eſſe
Res tot ſtupendas ſæculis modo tali
Feciſſe primum, proximumque ſcripſiſſe.

LECTORI S.

PRodeunt tandem in lucem omnibus jam dudum ubique efflagitati Viri Illustris, Hugonis Grotii, Annalium Historiarumque de rebus Belgicis libri; tam sublimi atque inusitato orationis stylique cultu elaborati, cæterisque numeris omnibus absoluti, ut excellentis ingentique literarum flumine inundati viri sit, illorum incomparabilem dignitatem atque præstantiam non æmulatione, quod vix fieri potest, sed intellectu assequi. Et quanquam lubentes confiteamur, cætera quoque tot ac tanta omnigenæ eruditionis opera, quæ ab hoc inexhausto doctrinæ fonte promanarunt, qualibet laude esse majora, ac seculorum memoria dignissima, iisque jam illum jure optimo esse consecutum, ut doctorum consensu rerum divinarum atque humanarum omnium ad miraculum usque sciens, eruditionisque princeps habeatur; hisce tamen scribendis perficiendisq; libris omnes cœlestis atque immortalis ingenii sui thesauros præcipue impendisse videtur; tanta in iis rerum actionumque arcana penetrans elucet sapientia; tam naturalis, semper & ubique sibi æqualis, sermonis pulchritudo; tanta rerum pondera constanter exæquans verbo-

borum majeſtas; tanta in concionibus, cum rebus, tum perſonis, ſupra quam dici poteſt, accommodatis, eloquentia; tam accurata denique diſpoſitio. Adeo ut pronunciare haud vereamur, omnium non modo laudibus, qui res Belgicas ſcribere ſunt aggreſſi, eximii hujus operis ſplendore tenebras obduci; ſed & ipſos antiquorum graviſſimos diſertiſſimosque, quibus, tanquam Hiſtoricorum dictatoribus, a tot jam ſeculis totus eruditorum orbis merito aſſurrexit, Saluſtios, Livios, Tacitos, & ſi qui hiſce annumerari merentur, brevitate, pondere, genio, flumine, pompa, in præſtantiæ vocari certamen; cum quæcunque in ſingulis optima atque cuique propria ſunt, hic beatiſſima divinæ naturæ ubertate, inimitabili quodam modo, in unum conjuncta conſpiciantur. Iſtam porro horum Annalium Hiſtoriarumque admirabilem dignitatem vehementer quoque exornat illa, pluribus rerum geſtarum ſcriptoribus adeo ſæpe falſo promiſſa, intemerata prorſus auctoris ubique in narrando fides; quam neque abruptus religionis ſuæ amor, neque tot ſcriptores transverſos agens partium ſtudium, non metus, odium aut gratia a vero unquam flectere potuit: neque efficere quominus ſociis, hoſtibus, amicis, inimicis nullo diſcrimine habitis, unicuique pro meri-

tis

tis candide ſua perſolverentur præmia. Quicunque igitur hos libros leges, ac Populi Batavi ejusque gloriæ vere es amans, illi nobiſcum gratulare, quod, ſicuti omnipotens ac ſupra ſpem ipſaque vota cœptis ſuis aſpirantis Dei auxilio, a tam exiguis initiis, invicta ſemper hoſtibus fortitudine, ad tantam magnitudinem atque majeſtatem provexit rempublicam ſuam; ita ejusdem divinæ benignitatis inæſtimabili dono incomparabilem hunc ſibi genuerit civem, qui tam ſublimi, ipſisque Atticis Romanisque Muſis digniſſimo charactere præclara incredibiliaque, pro aſſerenda avita libertate, domi, militiæ, terra, mari patrata ſua facinora æternitati conſecrarit. Nos interim neque ſumptui, neque labori parcentes operam dabimus, ut omnia egregii auctoris opera, edita ineditaque undique conquiſita, apte in ordinem digerantur, atque elegantibus typis deſcripta in manus hominum quam emendatiſſima perveniant. Vale.

S. CÆ-

S. CÆSAREÆ MAIESTATIS
PRIVILEGIVM.

FERDINANDVS TERTIVS *divina favente clementia, electus Romanorum Imperator semper Augustus, ac Germaniæ, Hungariæ, Bohemiæ, Dalmatiæ, Croatiæ, Sclavoniæ, &c. Rex, Archidux Austriæ, Dux Burgundiæ, Carinthiæ, Carniolæ & Wirtenbergæ, Comes Tyrolis, &c. Agnoscimus & notum facimus tenore præsentium Vniversis, quod cum Nobis Noster & Sacri Imperii fidelis dilectus* Petrus Grotius *humillime exponi curarit, Patrem quondam suum* Hugonem Grotium *diversa opera tam in Ecclesiasticis quam Politicis scripsisse, partem etiam eorum in publicum dedisse, daturum etiam reliqua, nisi fata invidissent. Cum igitur ipse a compluribus requisitus, omnia ejusdem opera, in diversos Tomos distributa, videlicet:* Tomo primo, Annotationes ad vetus Testamentum. Tomo Secundo, Annotationes ad Novum Testamentum. Tomo tertio continente diversa Opuscula Theologica, ut sunt, de Veritate Religionis Christianæ. Pietas Ordinum Hollandiæ. Eorundem Ordinum Decretum cum Notis. De satisfactione Christi contra Socinum. Disquisitio, an ea Dogmata sint Pelagiana, &c. De fato. De Cœna celebranda, ubi Pastores non sunt. Notæ ad Cassandrum. Animadversiones in animadversiones Riveti. Votum Pacis. Discussio Apologetici Rivetiani de pace. Notæ ad Decalogum. De Fide & Operibus. De Anti-Christo. Appendix adversus Borbintam. Conjecturæ de Gog & Magog. Tomo quarto Politica; Tractatus de Iure Belli & Pacis. Apologeticus Rectorum Hollandiæ. De Imperio Summarum potestatum circa Sacra. Oratio super hac materia, Amstelodami habita. Tomo quinto Iuridica; Introductio ad Iurisprudentiam Batavicam. Florum Sparsio ad Ius Iustinianæum. De mari libero. Tractatus alii varii. Tomo sexto Historica; Annales, & Historiæ Belli Belgici. De antiquitate Reipubl. Batavicæ. Obsidio Grollæ. Notæ ad Procopium. Disquisitio de Origine Americana. Tomo septimo Philologica; Notæ ad Martianum Capellam. Ad Arati phænomena. Ad Lucanum. Ad Senecam Tragicum. Ad Tacitum. Tomo octavo Poëti-

Poëtica; Anthologia Græcorum Epigrammatum. Excerpta ex Stobæo. Excerpta ex Tragœdiis & Comœdiis Græcis. Tragœdiæ Phœnissa, Electra, & Supplices. Tomo nono Poëmata Latina tam edita hactenus, quam nondum edita, cum Epistolis. *in inferioris Germaniæ Provinciis sub uno typo & forma excudenda curare decreverit: Id autem cum operis & laboris tum sumptuum, qui eo requiruntur, neque ipse nec quivis alius in se recepturus sit, nisi privilegio Nostro prohibitivo munitus, quod nemo alius dicta opera intra quindecim annos in Sacro Romano Imperio recudere, vel alibi excusa eodem venalia importare debeat: Atque idcirco demisse Nos rogarit, ut suæ hoc loci indemnitati privilegio Nostro Cæsareo consulere dignaremur: Nos sane humillimis id genus precibus deesse nolentes, omnibus & singulis Typographis, Bibliopolis, ac aliis quamcunque librariam negociationem exercentibus firmiter inhibemus & vetamus, ne quis supra memorata* Hugonis Grotii *Opera per quindecim annorum spacium a prima editionis die computandum, intra Sacri Romani Imperii, Regnorumque & Dominiorum Nostrorum hæreditariorum fines simili aut alio quopiam charactere vel forma, sive in toto, sive in parte recudere, aut alii recudenda dare, vel etiam impressa adducere, vendere, distrahere aperte, vel occulte citra voluntatem & consensum præfati* Petri Grotii, *ejusque hæredum præsumat. Si quis vero secus faciendo privilegium hoc Nostrum Cæsareum spernere, negligere, violare, aut transgredi conatus fuerit, eum non solum hujusmodi libris, perperam quippe recusis & adductis; quos quidem supradictus Petrus Grotius hæredesve ipsius ubicunque deprehensos vel propria authoritate, vel Magistratus loci illius auxilio sibi vendicare poterunt; de facto privandum, sed & pœna insuper triginta marcharum auri puri Fisco Nostro Cæsareo fraudis vindici, & injuriam passi seu passorum usibus ex æquo pendenda, decernimus, irremissibiliter plectendum. Hac tamen lege, ne in dictis operibus aliquid bonis moribus, aut legibus Imperii contrarium aut noxium contineatur. Ac præterea declarantes, quod si quid in iisdem doctrinæ unius veræ Salvificæ Catholicæ Romanæ Religionis adversum contineatur, id nequaquam per hoc privilegium approbare, sed in hoc pacis religiosæ placitis solummodo inhærere intendamus. Dummodo etiam prædi-*

ctus

ctus Petrus Grotius sive ejus hæredes ad minimum quaterna dictorum Operum exemplaria, vel pretium eorundem, quod in electione Nostra erit, quamprimum suis sumptibus ad Imperialem Cancellariam Nostram ejusdem destinato Taxatori transmittunt. Quod si neglexerint, hac Nostra gratia & privilegio neutiquam gaudere poterint, sed eo statim privati, & exuti esse censeantur. Proinde mandamus Vniversis & singulis Nostri & Sacri Imperii, Regnorumque & Dominiorum Nostrorum hæreditariorum subditis & fidelibus dilectis, cujuscunque Status, gradus, conditionis, atque praeminentiæ exstiterint, præsertim vero iis, qui in Magistratu constituti sunt, ac vel suo, vel superiorum suorum nomine & loco Iuris & Iustitiæ administrationem exercent, ne quenquam hoc Privilegium impune violare patiantur, sed si quos dolose vel contumaciter eidem contravenire compererint, præscripta pœna plecti, & quibuscunque recte fieri potest modis coerceri curent, quatenus & ipsi gravissimam Nostram & Sacri Imperii indignationem ac eandem mulctam incurrere noluerint. Harum testimonio literarum manu Nostra subscriptarum, & sigilli Nostri Cæsarei impressione munitarum. Datum in Civitate Nostra Imperiali Ratisbonæ, die altera mensis Octobris, Anno Domini millesimo sexcentesimo quinquagesimo tertio. Regnorum Romani decimo septimo, Hungarici vigesimo octavo, Bohemici vero vigesimo sexto.

FERDINANDVS.

V[t]. FERDINANDVS COMES CVRTIVS.

Ad mandatum Sacræ Cæsareæ Majestatis proprium

I. WALDERODE.

SVM-

SVMMA PRIVILEGII
DD. ORDD. BELG. FOEDERATÆ.

CAutum est authoritate Sereniss. DD. Ord. Fœderatæ Belgicæ, *ne quis* Opera Hugonis Grotii, *omnia, vel aliquam eorum partem, citra voluntatem & consensum* P. Grotii *per annos quindecim imprimat, aut excudat; vel de alibi impressis in Fœderatam Belgicam inferat, atque divendat; sub omnium librorum & alia insuper pecuniæ mulcta, quemadmodum latius in diplomatis patet, datis Hagæ Comitis*, VI *Novembris Anno* cIↃ IↃ C LVI. *Signatis*

HANS van WYCKEL vt.

Ad mand. Ordd.

N. RVISCH.

Ex lege quam Cæsar, & Ordines Belg. Fœder. supra præscribunt, ne quis præter Ioannem Blaeu privilegiis eorum utatur, fruatur, cupiens ego jus omne in ipsum transcripsi, Hagæ Comitis, die 25 Sept. Anno 1657.

PETRVS GROTIVS.

SVMMA PRIVILEGII
DD. ORDD. HOLLANDIÆ WESTFRISIÆQVE.

C*Autum est authoritate Potentiss.* DD. Ordd. Hollandiæ VVestfrisiæque, *ne quis* Hugonis Grotii Annales & Historias de Rebus Belgicis, *per annos quindecim, quacumque forma aut in aliam linguam versa imprimat; vel de alibi impressis in Hollandiam & VVestfrisiam inferat atq; divendat, citra consensum* Ioannis Blaeu, *sub omnium librorum & alia insuper pecuniæ mulcta, ut latius in diplomatis patet, datis Hagæ Comitis*, 24 *Septembris Anno* CIↃ IↃ C LVII. *Signatis*

I. CATZ. vt.

Ad mand. Ordd. H. van BEAVMONT.

HVGONIS GROTII

ANNALIVM BELGICORVM,

Ab abitu Philippi Regis,

LIBER PRIMVS.

BEllum ſcribere inſtitui, noſtris temporibus nobiliſſimum: quod ſociale haud immerito dixeris, dum Hiſpani Belgæque, ſueti iiſdem imperiis populi, & iiſdem ſæpe in armis victores, inter ſe concurrunt; quanquam & civilis in ſpeciem tranſiit, inventis domi partibus, ſub Principis & legum nomine. Regendi ſeu pugnandi artes ſpectamus, nulla fœcundior exemplorum materies; nec unquam tam iniqua contentione, tamdiu acriterque certatum. Iacta multo ante hoſtilitatis ſemina miseris, & poſtquam auxit, vim & fraudes potentiorum, infirmorum deſperationem, nova fœdera, & intus iterum diſſidia, externas denique gratias infœliciter quæſitas. Quibus acceſſere reliquum in tempus oppidorum & caſtellorum expugnationes, infeſti exercitus, nonnunquam & prælia, maris curſus, longa obſidia, nullum belli genus ſine inſigni documento. Sed hæc palam viſitata ex quo firmatæ res partium, & cuncta in vim verterunt, facilius aſſequar, quæ

& ipse propiora habeo, & alii non item præcepere. Priora belli secretis incerta, casibus turbida, claros scriptores jam habent, etiam Latino sermone. Sed quando sine his ne illa quidem satis intelligas, haud incongruens reor tumultuum causas; & quæ initio abusque intercessere, supra repetere, ut brevi inspectu, quid cuique consilii cum eventu comparetur. Est sane ea rerum gestarum magnitudo, ut peregrina etiam ingenia in scribendi curam adverterit; sed hôc nos magis adversus patriam ingrati, posterûm commodis invidi tenemur, si, quæ tanto propius datum cognoscere, exactiori memoria fraudamus. Nam & nostratium plerique scriptores vanis rumoribus & incompertis, ut quæque partium studio vulgabantur, credulitatem legentium decepere: tum si cui vera noscendi cupido, aut occasio fuit, contentus & hic velut diurna componere. Mihi populi motus, & rebus præsidentium meditamenta, & unde provecta dominatio, ubi desierit, aperire animus.

Quæ gentes Rheni insulam & utrinque adsita, ad fretum usque Morinorum & Amasium flumen, colunt, hinc ad Germaniam, inde ad Belgicam veterem pertinent. Sed Germanica plerisque origo, & lingua: unde una cura belli & libertatis; donec commercia & suas artes Romani invexere, socii aut victores. Mansit tamen armorum laus, sub auxiliis interim & per rebellionem exercita virtute. Post ubi plurimæ nationes, velut signo dato, orbem Romanum irrupere, omnis hic tractus in jus Francorum concessit; donec scissa potentia, pars penes Galliæ dominos, pars penes Imperatores Germanos adhæresceret. Vtrique autem, præter civitates

sacro-

ſacrorum reverentia dicatas Epiſcopis cum primum Chriſtianorum nomen invaleſceret, quod longius ipſi aberant, præfectos dedere, qui regerent, tuerentur, Comitum, Ducum aut ſimili vocabulo. Duces ad bellum miſſi vocabantur, quibus Comites attributi rationes procurabant, judiciis præſidebant. Sed hi atque illi, ſua virtute, Provincialium ſtudiis, Regum ſocordia, vix credibile eſt, brevi quantum rem auxerint: Iam primum cunctis benefaciendo, ſibi auctoritatem, & potentiam comparare: nec in bello audacia major, quam pace religio & æquitas erant. His artibus muniti, pro præfectura, perpetuam atque hæreditariam ditionem obtinuere. quod eo facilius conceſſum eſt, quia ingruentibus bellis pericula cuncta promptius adituri erant, ſi res ſuas defenderent. Ea enim tempeſtate, maria & littora pene omnia Danorum & Normannorum claſſibus obſidebantur. Non multo poſt, metu aut gratia exempti clientelæ, aut fracta vi majoris dominatus, etſi imaginem retinebant, ſummum & legitimum imperium populi benevolentia ſtabilivere. Secreti Principibus agri, vectigalia modica, ſed tamen ad dignitatem ſuſtinendam ſatis: nam avaritia, luxus, & quæ alia mala haud ita pridem invaluere, procul habebantur. Sola imperitandi libido aderat, antiquiſſimum malum. Hinc inter ſe, aut cum finitimis perpetuò bellarunt; ſuo, non externo milite. Nam pro tutandis finibus certatim omnes excubabant: ſi ultra Principem duceret gloriæ cupiditas, ne tum quidem impigre ſequebantur, ſpe laudis & præmiorum. Nobilitati à victoribus agri clientelares dabantur, oppidanis immunitas, ſua jura,

 leges

leges, magiſtratus, munimenta libertatis. Nec ante accepti in imperium ſucceſſores, quam munera hæc, quibus data erant, jurejurando affirmaſſent. Penes utrumque ordinem, nobilium & oppidanæ plebis, reipublicæ cura antiquitus fuit: quibuſdam in locis acceſſit tertius, ſacerdotum. Hi legationibus, ubi neceſſe erat, coibant: hi maximis de rebus conſulebantur: nec niſi cunctis volentibus indicere tributa, ſtatum qui erat rerum mutare, ne nummi quidem pretium novare fas erat. Adeo cavebatur, etiam cum boni Principes eſſent, ne malis fieri liceret. Munera publica nobiliſſimus & optimus quiſque, civium ex numero, adminiſtrabant; peregrini aula, curia, honoribus arcebantur. His moribus, atque hac republica diu æquo jure agitatum eſt: Inde paulatim exortæ ſeditiones florentes & divites populos attriverunt; donec per multas victorias, affinitates, pactiones, plurimæ gentes in Burgundionum ditionem conceſſere. Qui orti domo regnatrice, pugnaces, callidi, conari plurimum poſſe, primorum diſcordiis armare potentiam, his minari, dare illis, polliceri. Ita brevi cuncta eo vergere ubi pœna & merces erant, promptumque promiſcuæ licentiæ vim deſtruere, egregio juris ordine, Francicum ad inſtar. Nam & ſuus cuique nationi ſenatus, & pluribus commune judicium Machliniæ imponitur, quo facilius unius civitatis ſpeciem acciperent. Inſtitutum & collegium aureæ pellis nomine, quo adſcitos undique qui genere illuſtres & meritis ſpectabantur, decus ſibi ac præſidium Principes circumdedere. Ius populi inter has artes Ordines tuebantur, quos cunctis ex nationibus commune in concilium

acciri,

acciri, depletum bellis ærarium, aut quæ alia necessitas, sæpe flagitabant. Eo missi fortia sæpe pro republica, &, quod addebat audaciam, ut mandata loquebantur. neque vero arces, aut pace miles, nisi pauca præsidia finibus extremis & Gallorum mobilitate suspectis: simul adversus subita, trium millium equitatus; flos ipse nobilitatis, quos popularium clarissimi regebant. At nulla classis, cum privatarum navium copia, etiam improvisos ad usus, sufficeret. Transfuso hoc fortunæ cumulo in Austriacam familiam, quanquam accessione Hispaniæ vis increvit, initia imperantium ingenia, potentiam temperando auxere, qua arte libertas, magis etiam quam vi, expugnatur. Nam in cogentes resistendo crescit ferocia; comitati & mansuetudini ultro subitur, donec corruptis licentia moribus, concedi solita imperantur, ex obsequio servitium fit. Interea abstentæ ab armis plebi opificia & negotiandi commoda ostentantur, augendorum vectigalium, & ut innoxii atque florentes privati cura publicum exuerent. Maximum incrementum Hispanica conjunctio attulit. Sed jam tum prudentiores, cum opes imperantium nimium prævalescerent, Hispanorum è moribus, quos bellorum commilitio inspexerant, ac sua diversitate mutationem reipublicæ formidine quadam augurabantur. Nam dum finitimæ gentes pari origine, studiis iisdem accreverunt, facile tum fraterno jure inter se agebant; Hispanis Belgisque diversa pleraque: & quibus conveniunt acrius colliduntur. Bellica virtute cunctis à sæculis utrique insignes, nisi quod hi desueverant, illi per Italicas & transmarinas expeditiones longa disciplina &

præmiis excitabantur. Sed Belgæ attenti ſane, & quæſtus ſtudio laborum tolerantes, pacem ideo & commercia expetunt; non tamen ut injurias ferant. Alieni nulla gens abſtinentior; ſua fortiter defendunt. Inde una orbis regione creberrimæ urbes, munitæque ad mare primum & amnes, paſſim poſtea, convenarum & ſobolis multitudine. Ita poſt depulſam ſeptentrionis rabiem, octo per ſæcula manſere, externis armis invicti & indirepti. At Hiſpaniæ, poſtquam ſub diverſis victoribus multum de eorum moribus traxerat, tandem ad Gothos poſſeſſio rediit: quos, ex quo originis ſediſque miſcuerant ingenia, nobis priſci novique auctores deſcribunt, animi adverſus labores & pericula invicti, dubium gloriæ an opum avidiores, uſque ad aliorum contemtum ſuperbos, ſacrorum quidem venerabundos & beneficiis haud infidos, ſed ultione adeo flagrantes & victoria efferos, ut in hoſtem nihil turpe ſit, nihil illicitum. Adverſa hæc Belgis, genti innocenter callidæ; cæterum Germaniam inter & Galliam, ut poſitu loci, ita moribus temperatæ, non extra amborum vitia, non ſine virtutibus. Haud facile fallas: haud temerè inſultes. Nec divinorum cultu Hiſpanis olim ceſſiſſe indicio eſt, quod unanimes, ex quo Chriſtum ſemel induerant, non Normannorum armis adacti ut profeſſionem mutarent, non ullo infecti damnato antehac errore, tantum pietati impenderunt, ut neceſſe fuerit ſacrorum miniſtris poſſidendi modum præſcribere. In univerſum utriſque inſitum colere Principes, & admirari: ſed Belgæ leges ſupra putant; quo obtentu ſæpe turbatum. Caſtellani regnari amant, aliquanto quam nonnul-

læ gentes addictius; & tamen, quantamcumque usurpant ipsi libertatem, in aliis non ferunt. Maximum hinc periculum, quòd, veluti in duo Imperia divisa Principum sollicitudine, nec Belgæ gratia superiorem ferre quenquam poterant, nec Hispani parem. Cunctis sane populis qui dominandi libidine aguntur, ubi prima successerint, proximum, socias nationes suas sub leges trahere, præfectos & judices dare, imponere tributa, ut communium virium penes ipsos usus & arbitrium sit. Ita tum Hispani, soliti Italiam regere, Americam perpopulari, in Belgas, qui Principum successione velut æquo fœdere coierant, jus idem, aut causam belli quærebant. Neque exciderant animò Adriani Florentii, qui mox Pontifex Romanus, sancti quidem & probi, sed Batavi tamen, invidiosa per Hispaniam auctoritas; Croïaci fastus, & Cevrii rapaces manus; quos penes cuncta sacerdotiorum, honorumque venalia: queis vix per arma vitatis, reposituri vicem haud inique sibi videbantur. Assentando igitur validiores irridere vanam imperii imaginem, ubi Magistratus populi esset beneficium, ubi vix tenuem ad res magnas pecuniam Principes eblandirentur: Frustra sanè trans mare Oceanum & trans mare Tyrrhenum terminos ferri, si dominis apud suos serviendum sit. Nec tamen illos flexere, quos in Belgica eductos patriæ caritās & nota gentis modestia devinxerant. Quanquam Carolus Imperator de vertendo statu, componendisque in regnum civitatibus seriò consultavit: præsertim ex quo Flandriam Atrebatesque, ab omni Francorum jure liberatos, victoriæ Ticinensis habuerat pretium. Sed diversis moribus,

institutis, legibus deterritus est, nec tollere audebat. Enimvero provincias Hispanorum facere adeo noluit, ut contra sæpe testatus sit, si illorum superbia cum harum gentium patientia committeretur, periculum ingens imminere: increpito & filio, qui inter Hispanos nutrita indole, opportunitates harum regionum, ingenia populorum non perinde nosset, aut etiam contemneret. Ipse æquus virtutum judex pariterque honorum, eundem omnibus populis Principem agebat, haud diuturna passus quæ novo regno usurpata Hispani querebantur; Belgas vero præsens, si res ferret, aut per proximas necessitudines curans. Ei qui Principis vices tuebatur, triplex consiliantium classis aderat: Vni consessui permissum belli, pacisque regimen; Alteri legum cura, æquitatis temperatio, & in publicis nationum controversiis judicandi potestas; Tertio ærarii & principis opes, ac necessitates. Primum illum cœtum ex nobilissimis Belgarum componi solitum, rerum quoque tractandarum magnitudine eminentem, senatum proprio nomine dicemus. At Philippus inter regna & adulantes acta juventute, ad hæc induta gravitate austera, parsimonia verborum, turbæ fuga, formatus Hispanorum ad mores, ne sermone quidem alio adibatur. Pertracto igitur patre, ut privato otio senectam conderet, illum rebus imponere festinant: cui avita dominandi cupido, nondum experimentis repressa, haud facile finem aut modum patiebatur. Neque vero dubium est, quin pulcherrimum imperii instrumentum Hispanorum fidem ac virtutem crediderit. Quanta regiis ingeniis cupido incedat subruendi leges, quæ vim

po-

potentiæ infringunt, insignes principum aut populorum ruinæ vetera ac nova documenta extant. Idem Philippi studium quidam postea & Hispanorum populi sensere. Sed Belgæ (ita descriptas ante gentes ex majore sui parte nominabo) fracti quidem jam ut parerent; sed violenti imperii ne tum quidem patientes, eo majore cum usu frenum accepturi erant, quod egregiæ hinc occasiones in proxima regna terra marique sperabantur. Nec irarum semina aberant. Nam cum Gallicum bellum, domestico certamine, quam populi ex usu, Philippus suscepisset: concessa post cunctationes & ambages à communi Ordinum indictio, quasi negare licuisset, præscripta insuper lege ut ipsi quæstores tributo darent, apud insuetum vel modicæ libertati in crimen trahebatur. Ex eo conventus Ordinum, velut coitionem interpretatus, districte inhibuit. Nec dubitabant Hispani offensam accendere, obtritis legibus viam ad honores, pars & in rapinas affectantes. Prudentes ergo quanti esset usus Principes possidere, quorum præsentia ante subnixi Belgæ non se modo, sed & Hispaniam sæpe rexerant, firmata pace Gallicana, iter Philippo in Hispaniam, ceu potiora imperii, persuadent, tum quia turbas in eo regno & Turcam mari valescentem metuebat, tum ut Americæ thesauris propius incubaret. Etiam eo tempore nobilitas magnifica, dignitate eximia, sed attritis opibus erat, suo luxu, an Principum dolo, qui specie honorum præstantissimum quemque sumptibus exhauserat. Industria, comitate, solertia anteibat alios Wilhelmus, successione Cabelloniæ domus Princeps Arausionensium in Provincia Gallica;

ſed origo illi à Naſſavia, Germanica gente, quæ olim Auſtriacis æmula imperii certamine: deinde in victricis familiæ clientelam conceſſit. Prima hic ab infantia ſegregatus à patre, qui Germanicam religionem profitebatur, alumnus aulæ, intima apud Carolum admiſſione, belli ductu & maximis legationibus addidicerat regimen: Aderat antiqua gentis claritudo, poſſeſſiones per Belgicam ampliſſimæ, animus ingens & cælans ſui, par animi magnitudini conſilium, & quantævis fortunæ capax; crudelitas & avaritia nullo ab ingenio longius abfuere: Validus rerum etiam remotiſſimarum indagine, fidaque rerum omnium memoria, apud ſubjectos multis illecebris potens, præfecturam habebat Hollandos cum Zelandis & Trajecto. Ea autem poteſtas & juris & armorum intra datos fines curam complectitur. At Lamoralius Egmondæ Comes, Flandriam & Atrebates regens, apertior ingenii, & militariter ferox, multum rebus ſuis, multum famæ credebat, egregiis ad Quintini fanum & Gravelingam de Gallo victoriis, laudem & gratiam meritus, niſi nimium imputaſſet. Hi duo cæteros gloria & munere anteibant. Nam Brabantia proprio rectori non paret, communis imperii ſedes: cæteræ præfecturæ infra ſunt. Maris imperium, quod per ſe ſplendidum eſt, Mommorantius illuſtrabat Hornæ Comes, inclita Gallorum ſtirpe. Hos viros tantos atque tales amoliri Hiſpanis neceſſe erat, antequam Belgicæ potirentur: idque eo facilius factu videbatur, quia dum dignitati ſtudent, & cum Hiſpanorum faſtu concertant, magnam rei familiaris jacturam fecerant: itidemque primo-

res

res reliqui, neutiquam pari opulentia; minorum autem gentium plerique luxu aut inopi militia etiam fidem consumpserant. Quibus illi angustiis non ex spe inimicorum continuo de potentia dejecti sunt, sed industriam & vigilantiam intendere, ut quovis modo dignitatem tuerentur: multi publica mala suis remedium, aut obtegumentum quærebant, parata dissidiis turba, &, ut cuique plurimum spei aut desperationis erat, in partes transgressura. Sternebant Hispanorum audaciæ gradum Belgarum inter se procerum certamina, & discors studiis nobilitas, dum pars Arausionensem & quos jam diximus, alii domus diversas sectantur. At plebi odium belli, malorum tolerantia, amor quietis, honorum fuga, studium omne circa mercaturam, & convivia erat, ut quærerent pecuniam, prodigerentque. Sed hominem cædi & cruciari ob qualemcunque Dei cultum, etiam quibus ea crudelitas formidini non erat, miserabantur. Diu tamen inter gemitus & lacrymas dolor stetit, antequam rectorum artibus eliceretur. De ejus rei, quoniam armis causam apud aliquos, apud alios speciem dedit, origine altius differam. Christianam religionem, sola quondam simplicitate venerandam, mox aggregati diversæ Philosophiæ professores, suæ quisque doctrinæ placitis; Iudæi, Græci, alii, patriis cæremoniis instruxere: quo majestatem sacrorum, haud frustra repertam, meliores ad usus verterent. Sed hæc libera diu, & privato singulorum aut Ecclesiarum arbitrio sumpta, paulatim aucto usu, docentium facundia, conciliorum suffragiis in legem ac necessitatem mutata; subnascente temporum

barbarie, perque cæcas disputandi ambages facile defendebantur. Atque interim Romani Episcopi maximæ semper auctoritatis, amotis Asiæ Ægyptique urbibus & æmulatrice Byzantio, regnum quoddam sacrorum, sibique summam imperii, Cardinales assessores, inde longam potestatum seriem stabiliverunt; detrectante nemine, quia pleræque Europæ gentes mores Christianos missis Roma formatoribus acceperant. Hinc Latini passim ritus & in sacris sermo. At illi postquam divina sui juris fecerant, nova edere decreta, vetera interpretari, sacros libros vulgi manibus excutere, perniciosum dictantes si rei maximæ judicium indocta curiositas acciperet. Ita promptum cuncta suos ad honores & quæstum componere: sacerdotumque licentia eo vitiorum deventum est, ut remediis opus & ipsi faterentur. Sed subita litterarum luce, quæ novo vulgandi reperto sæculorum caliginem dispulerat, exstiterunt, qui ceteris cum artibus purgare religionem polliciti, res cunctas sacrarum ad litterarum testimonia revocarent. Gratum id populis, qui sumtuum & injuriarum pertæsi, simul gaudebant, quod non anxia formidine cæcove obsequio, sed fiducia majore, ac paucioribus præceptis sperare cælum jubebantur. Ne principibus quidem nolentibus erat infringi sacerdotum potentiam, quæ jam & regale fastigium sibi subjecerat. Sed ubi conspectum est, non hærere manum vulneribus, ingenia turbida intervenere, quæ nihil quietum paterentur; publice impetranda privatim sumi; jamque inter ipsos discordiam, nec esse qui judicio componeret; quamque non facilis convelli illa tot

sæcu-

ſæculorum compages; diſplicuit incompoſita rerum facies, ut ad coërcendos plebis animos non idem valitura. Iamque reſuſcitata Huſſi per Germaniam, Wiclefi per Britanniam, Valdenſium per Galliam placita, inde in Belgicam tranſmota, conventu incolarum, contactu externi militis, commerciis denique vulgabantur. Cæterum plurimas impias atque nefarias ſectas inducta ſemel mutandi licentia invexit. Nec aliam fuiſſe terram id genus monſtrorum per hæc tempora Belgica feraciorem, facile crediderit, ſiquis probroſas in Chriſtum Davidis Delphici, & ſeditioſas Ioannis Bucoldi Lugdunenſis ſententias penetraverit. Quorum Batavus uterque: cæleſtis afflatus ſimulatione, vitreorum ille pictor, vitam haud inopem ſectamque ſibi ſuperſtitem paravit; veſtium concinnator alter, regnum apud Monaſterienſes, & bellum, quanquam infœlici exitu, molitus eſt. Sapientiſſimos ego Principum comperio in diverſos religionum, pro magnitudine erroris, pro numero peccantium, remedia conſtituiſſe. Vbi vires æquaverant, geminæ interdum ſectæ in publicum accipiebantur, acri legum cuſtodiâ, nequid eo obtentu turbarent. Alias, quos auditos Imperator & concilium damnaverant, ejecti templis, aut, ſiqua ſuſpicio gravior, etiam privatis cœtibus arcebantur. Nec illos plane damnaveris, qui prava & moribus noxia docentes exilio, aut honorum facultatumque ademtione mulctaverunt, donec paulatim melioribus aſſueſcerent. Sed penes magiſtratus id judicium, qui tali cognitione non ſuas injurias exſequebantur. Sacerdotibus permiſſum, imprudentia devios corrigere, & ſacrorum partici-

ticipatione arcere. Tum vero legitimus cognoſcendi ordo; facta arguebantur, cogitata impune erant. Sed in ſanguinem ſævire eorum, quos Dei communis & imperantum reverentia teneret, Epiſcopis inhumanum, nec Principibus tutum videbatur. At Romani Pontifices, ſenſim eo egreſſi, ut jus ſolertia partum terrore munirent, quæ Principes, formidini ſuæ nimium faventes, in perduellionis reos dura atque acerba conſtituerant, eadem voluere in eos, qui decretis ſuis obluctarentur, ut Deo rebelles, uſurpari. Nec tantum Epiſcopis injunctum ſuam ditionem luſtrare; ſed &, quæ res initium cœpit ferme ante hos annos quadringentos, mos ipſis, quo viſum, inſuper permittere quæſitores ampliſſima poteſtate: Hi adſeſſores ſibi pro arbitrio adſciſcere, quoſvis, quacunque in poteſtate conſtitutos, Sacramento interrogare. Ea arte non domuum modo, ſed & animorum arcana penetrantur; cum ut quiſque perjurii metuens, ita ſe maxime prodat. Quanquam & alias latere vix poſſunt, quibus ante Divum ſimulacra, panemque ſacratum in templo, aut ubi publice circumfertur, procumbere religio eſt. Suſpicio ad carcerem, indicium leve ad torquendum ſatis. Nec ſaltem teſtes audire reo, aut refellere, conceſſum, quaſi teſtibus ipſis ac veritati inde periculum foret. Iudicibus profanis permiſſum, duntaxat ſacerdotali ſententia damnatos punire: quorum multi ſuppliciorum ſævitia, velut pietate, certabant. Alii, qui providerent iſtum judicandi ordinem non odiis tantum, ſed & avaritiæ, patere, quippe cum bona fiſco cederent, nec ſine quæſtu delaturæ exercerentur, eripi ſibi notionem non ferebant. Sed

omnium

omnium acerrime per Hiſpaniam quæſtiones habitæ: electis ei miniſterio monachis è Dominici familia, veteri inſtituto adverſus Hebræos & Mauros; qui, coacti à regibus Chriſtianos ritus ſubire, ad ejuratos errores furtim relabebantur. Quod primo haud ingratum barbaricarum gentium odio, inde promiſcue cunctis incubuit, mira indagandi ſagacitate: cuſtoditi quippe ſermones, etiam ſilentium, fallaces amicitiæ; & à latere accuſator: ut jam facile appareret neminem eſſe tam innocentem, qui illis invitis poſſet ſalutem & dignitatem tueri. Quod non ad invidiam auctum, ſed ex vero tradi, haud diffitebuntur, qui audierint in Hiſpania, & per omnem ferè Italiam, graviſſimos motus, ejus Inquiſitionis cauſa, ab hominibus Romanæ Eccleſiæ addictis, quin ipſa in urbe Roma, excitatos. In Belgica de religione primus omnium Carolus edixit, poſtquam auditum in Wormatienſi Germaniæ conventu Lutherum damnaverat; à mulctis ad ſanguinem ventum eſt; ob judicum lenitatem repetitæ ſepties, & intentæ leges. Cautum inter cætera, ne qui libri, niſi Lovanienſibus magiſtris laudati, in vulgus exirent: eorundem ad præſcriptionem juventus inſtitueretur. Qui de litteris divinis diſſertaſſent, privatis cœtibus ſacrorum cauſa interfuiſſent, in viros gladius, in fœminas ſub terram defoſſio ſtatuitur, publicatis bonis; ita tamen, ſi prius culpam agnoſcerent: nam in pervicaces flammis vindicabatur. Etiam ſiqui falſæ opinionis deprehenſi, cætera inſontes, reſipiſcerent; ab omni dignitate arcebantur. Qui hoſpitio juviſſent, & qui non indicaſſent, nocentum pœnis ſuppoſiti: contra, ex-

citandis

citandis delatoribus, impunitas, & præmia. Multa in ſuſpectos & profugos acria, ſæviora in relapſos: territique pœnis judices, ne ſpecie miſerationis leges inflecterent, etiam Inquiſitoribus, quos Cæſar mandatis inſtruxerat, auxilio eſſe jubebantur. Sola Antverpienſium civitas, quam egregie cum obſequio temperata libertas ad ſummas opes evexerat, auſa conqueri Germanos ac Britannos, bonam commercii ſui partem, iſta edicti ſeveritate fugari, obtinuit ut advenæ paulo laxius haberentur, & ne ſua in urbe valeret pars illa edicti, qua alienationes & teſtamenta delinquentium etiam ante judicium reſcindebantur, ingens mercaturæ turbamentum. Ea jura dictata ab ingenio alias non immiti, quo minus miremur, vis religionis facit, diſſentientis impatiens: quæ, cum molliendis federandiſque animis valere deberet, facta eſt humanæ imbecillitatis vitio, acerbiſſima odiorum materia. Ad hoc pleriſque tum Principibus infixum, unum reipublicæ corpus una religione velut ſpiritu contineri, ſacriſque, ut humanis legibus, ita optime conſtare rationem, ſi multitudini non reddatur. Quo facilius Cæſari, poſt Germanica exempla, perſuaſum, proculcata ſacerdotum reverentia ne ipſi quidem manſurum obſequium, brevique pœna opprimi poſſe virus, quod alimentum haberet licentiam. Sed contra eventus fuit, effecto ut perirent multi, plures ſuccreſcerent. Ea mirirum, quæ corpore exercemus, mortis & cruciatuum metu, vi atque imperio obnoxia ſunt: verum animus, ut eſt liber & immortalis, ſi quid per ſe arripuit, non ferro, non igne eviceris: quin ipſa invitant pericula, beatumque & glorioſum habetur,

habetur, extra ſceleris conſcientiam crudelia atque inviſa perpeti, cui rei documento ſunt & veteres Chriſtianorum res, & hæc tempora. Nam poſt carnificata hominum non minus centum millia, ex quo tentatum an poſſet incendium hoc ſanguine reſtingui, tanta multitudo per Belgicam inſurrexerat, ut publica interdum ſupplicia, quoties inſignior reus, aut atrociores cruciatus, ſeditione impedirentur. Atque hæc moverant Hungariæ reginam, quæ fratris Caroli juſſu Belgicæ præſidebat, ipſum in Germania adhuc hærentem coram accedere, & edocere, in quantam ſtragem proceſſiſſent illa quæ remedia dicebantur. Queis Philippus nihil territus, patri cœpta inſtantius urgebat, aſperatis edictis, aliaque remedia moliendo quæ vetuſteſcens malum opprimerent. Cauſa, ſupra communes alias, hæc propriè conjectari poteſt, quod ipſe Pontificis Romani auctoritate ad res multas uti ſtatuerat: Nam cum is regna dono dare, jus, fas, æquum ex uſu temperare, conſenſu tot gentium obtineret; dum ipſum obſequio, proximum quemque largitionibus ſuum faceret, fiducia atque obtentus in hoc abunde videbatur: Tum verò ſuis ipſe paterniſque experimentis didicerat, quam grave eſſet illam potentiam habere adverſam, à qua veniam etiam bello victores precantur. Is erat rerum ſtatus, hi populi mores, cum Philippi Regis diſceſſu de ſumma præfectura certatum eſt. Non erant infra hanc ſpem Arauſionenſis & Egmondus; ſed omiſſus uterque hoc obtentu, ne, prælato altero, perpetuis ſimultatibus diſtraherent rempublicam. Tum inter fœminas ambigebatur, Chriſtiernam, cui maritus fuerat Franciſcus

ciſcus Lotharingiæ Dux, avunculus Carolus Cæſar; & Margaritam, quæ ipſi Carolo extra conjugium nata, Alexandro primum Medicæo, inde Octavio Farneſio Parmenſium Duci nupſerat. In Chriſtiernam promota Arauſionenſis & Belgarum ſtudia; ſed contra tendebant Ferdinandus Alvares Toletanus Albæ Dux, & Antonius Perenottus Granvella Atrebatum Antiſtes, quos patri individuos quondam rerumque maximarum miniſtros eodem honore Philippus amplectebatur. Albanus Hiſpanorum genere inter primos, multis in locis ſummus armorum arbiter, inſignes Cæſari victorias, ſibi inclitum nomen paraverat. Perenotti Pater Nicolaus Burgundus, quantò ortu humili, tantò obſequiis promptior, pervigili induſtria, artes aulæ, conſiliorum arcana, ſigillum Cæſaris adeptus, functuſque per annos viginti, eadem filio reliquerat. Sed ut Albani ferum ac ſuperbum, ita ſubdolum Perenotti ingenium, dum Principis magnitudini ſtuderet nihil ultra penſi habentis, totidem gentes, quot utrumque novere, incuſant; præcipue Germani, qui Landgravii vincula non aliis imputantes, amborum potentiam inter præcipuas belli cauſas prætulere. Iterum, ubi in ſententiam de Margareta Belgicæ præficienda itum eſt, quamvis haud aberant ſpecioſæ conſilio cauſæ, ſanguinis qualiſcunque vinculum, & fidei obſes maritus, in urbe Hiſpanis arcem tenentibus obnoxia: offenſos procerum animos abitus regis, non minus ipſis ſuſpectus, quam plebi triſtis, accendit. Iſque præcipuus dies Philippo ſollicitatæ libertatis, aut Belgis contumaciæ in Principem fuit. Nam cum diſceſſurus Hiſpanorum ſupra ter

mille

mille præſidium vellet relinquere , tanquam tuendo adverſus Gallos limiti, revera ut auctam bellis externo contactu religionum licentiam ſuo arbitrio compeſceret , Arauſionenſis & Egmondus, quos leniendæ invidiæ cohortibus rectores deſtinabat , detrectavere munus ut inimicum legibus : & in ipſo abitu Principem rogavit Ordinum conventus , quos tantum ad valedicendum convocaverat, amoliri vellet inviſum militem ; addito monitu , ne ad Belgas regendos, aliis quam Belgarum conſiliis uteretur. Conditum inde odium hoc implacabilius , quod ingruentem dominationem , & imperii artes intellexiſſe videbantur. Sed palam aſſenſus ; nam & Gomeſſam Figueroam Hiſpanum Feriæ Comitem,pridem in id deſtinatum, Senatui Belgico miſcere abſtinuit ; alebat iram diſſimulando , & jam tunc vindictam animo verſabat. Et ille quidem, dum alienos per fines ire dedignatur , mari vectus, amiſſa claſſe , vix ſæva inter pericula incolumis portum Gallæcum attigit. Miles aliquanto poſt manſit immodeſtus & gravis , donec ad Gerbim (Menynx eſt veterum) in Turcas male pugnato , ut Belgæ interpretabantur , non ſuam in gratiam , ſed in remedium cladis abductus eſt. Interim Belgicæ moderamen , vocabulo penes Margaritam, vi penes Granvellam fuit ; in quo induſtria , vigilantia , ambitio , luxus , avaritia, bona malaque omnia excellebant. Nec ipſi tamen plus in ſua prudentia ſubſidii , quam in aliorum omnium ignavia fuit ; qui luxu marcentes tempora tranſmiſerant præſentis potentiæ , cui olim adultæ non ſine periculo occurreretur. Is igitur callidus illigare Principem con-

conſcientia ſecretorum, & clientes erigens, legationum intima, litterarum notas, & quæ per exploratores noſcebantur, in ſe traxerat. Hornano veteres cum illo inimicitiæ; primum per Lalanium, quem ſororis Hornani maritum malè obitæ legationis crimine ille aſperſerat; deinde, quod Geldriæ præfecturam valde ambitam Hornanus illo intercedente non obtinuerat. Arauſionenſi adhuc non alienum ſe tulerat, ſubſidium in eo dignitati ſuæ ſperans, ſed, qui mos ambitionis, hactenus, ne nimium inſurgeret; Quam ob cauſam, cum creandi Antverpiæ eſſent magiſtratus, illius abſentiam captarat. At Arauſionenſis, qui nihil minus ferre poſſet, quam inanem honoris ſpeciem, unumque hominem peregrinum & ignobilem non ſine ſua atque aliorum contumelia rerum omnium potiri; Egmondum, qui forte tum injuriam ſe à Granvella accepiſſe judicabat oſtentata ſibi nec præſtita Heſdini præfectura, & Trullenſi Abbatia, quam Egmondus agnato petebat, per illum intercepta, verbis exſtimulans; plures inde aurei velleris ſodales, collegas ſuos (nam hi eo tempore ſæpius coibant à Margarita exciti, ut ſuper muniendis finibus ſententiam promerent) traduxit in partes, velut ad ipſos non minus id dedecus pertineret, quorum conſiliis Principes res olim feliciter expediſſent. Poſt quæ, tres illi proceres vitare Antonii congreſſus, ubi in Senatu pariter adſederant, manifeſti diſcordiæ. Nec impiger Antonius, intendere vires adverſum potentes & in vulgum gratioſos: adjungere ſibi beneficiis homines induſtrios: inter quos erant Carolus Barlamontius & Viglius Zuichemus, pars & ipſi

ipsi Senatus: adhoc, ille rei quæstoriæ summus curator; hic Friso haud magna domo, sed clarus rerum multarum peritia, consessus juridici princeps erat. Qui cum secreto inter se commearent, & arcana componerent, exulceratum suspicionibus odium ad publica factionis insignia erupit. Iam ante abitum Philippus, quo sacra rectius ordinaret, à Paulo Quarto Romano Pontifice obtinuerat, ut suæ per Belgicam regiones externorum antistitum curæ eximerentur. Nam Agrippinensium & Remorum Archiepiscopi, quæ olim Principes, ista Germaniæ inferioris, hæc Galliæ Belgicæ civitates fuerant, ex veteri divisione nihil ferme præter nomen usurpabant. Igitur horum recisa jurisdictione, simul Leodicensi, Tauriennensi, Osnaburgensi, Monasteriensi, Paterbornensi Episcopis parte suæ inspectionis exutis, intra Burgundicas ditiones superioris gradus tres, Machliniæ, Trajecti Batavorum, & Cameraci, antistites renuntiantur. hos infra alii complures, quorum in finibus Brabantiæ sedes Antverpia, & Silvaducis; Geldriæ Rurimunda; Flandriæ Gandavum, Ipra, Brugæ; Hollandiæ Harlemum; Middelburgum Zelandiæ; Transisulanorum Daventria; Atrebatum quoque urbs cum Fano Audomari; inde Namurcum, Gruninga, Tornacum, urbes regioni suæ cognomines. Vetus quidem hoc, nec raro Pontificibus usurpatum ob populorum incrementa & quo sacra hoc facilius curarentur, novas ponere antistitum sedes, demto onere quo alii gravabantur: captamque olim Principibus Austriacis curam Carolus alia agitans intermiserat. Sed causæ tum repetendi consilii pænè omnibus

nibus invisæ: Vnam, quo plures essent ac propiores qui in mores sacerdotum & deviam plebem inquirerent, ipsi auctores palam prætulerant, questi gliscere mala neglectu aut dissimulatione curantium; altera Granvellæ artibus imputabatur, qui & pontificium Machliniense, & Cardinalem dignitatem Roma acceperat: plerisque futurum augurantibus, ut, quando in Ordinum Belgicorum consessu Sacerdotes antiquitus jus suffragii prærogativum habent, ipse ejus numeri princeps, quique alii ejus opera allecti (nam regi jus Episcopos nominandi, sibi retento probandi jure, Pontifices concesserant) tacito cum Hispanis fœdere opprimerent libertatem. Cum reditus Episcopis ex monasticis possessionibus addicerentur, primi se huic instituto objecere Abbates, cujus ordinis eo tempore liberrimæ voces erant, non admissuri opum & potentiæ subsessores. Socii his Brabanti per libellos, commendare Principi leges, queis cautum, ne invita plebe & nobilitate Sacerdotia augerentur. Accessere multa jus profitentium responsa, irreligiosum convelli pias liberalitates, & suprema morientium judicia & donata verti in quod non ipsi dederant. Et veterum antistitum nonnulli, præsertim Leodiensis, circumventum Romanum Pontificem clamitantes, jus suum pertinaciter persequebantur. Aliæ igitur urbes novos antistites non accepere, &, qui admissi erant, invisi omnibus, nec sine ludibriis agebant. Consentiente Belgarum in Granvellam odio, commodissimum suis publicisque rebus proceres judicabant, Ordinum Belgicæ conventus haberi. Igitur quoties de ærarii paupertate (nam & pediti & equiti

equiti mercedes multæ debebantur, & retentari apud exteros ob publica debita mercatores cœperant, & exitura jam erant promissa in novem annos tributa,) aut de seditionum metu querelæ inciderant, laudare morem vetustum, de quo nunquam male sentirent boni principes. Quid autem nunc mirum complorata omnia, quando unicum cunctis malis remedium deterrima assentatio eriperet? Regerebat adversa factio, parum ipsos dissimulare quo tenderent odiis in hominem plusquam vellent Regis studiosum: egregios scilicet Philippi ministros Principis potestati æmulam quærere alteram. at quos eos fore, quibus novato rerum statu cuncta obedirent? Abbates nimirum privati commodi causa offensos; nobilitatem ipsis obnoxiam; cæteros profanorum rituum contactu ancipites, Ordinum specie. Ita modestiam hinc & obsequium, providentiam inde periculorum & avita jura, virtutum vocabula, simulantes, pro sua quisque magnitudine certabant. Etiam litteras tres iidem, quos diximus, ad Regem componere ausi, pernegabant exitium publicum averti posse, ni Perenottus odiosa potentia dimoveretur, petita & sibi senatorii muneris vacatione; cæterum pro ipsius imperio, sororis dignitate, Romanæ religionis tutela, large pollicentes. Acceptoque Philippi responso, benigno in ipsos, sed insolitum sibi, ministros nisi dijudicata causa depellere, quare si reditus suus exspectari non posset, cujus spem faciebat, velle se alicujus ipsorum adventu propius de re omni cognoscere. instant iterum: Nec enim se in crimen cujusquam inscribere, sed quod officii sui crederent, ejus Principem simpliciter

monuisse; At quam non falso, imminens inde periculum se tacentibus loqui. quanquam & ita se natos meritosque, ut non minus fidei litteris suis, quam verbis sperarent, nunc quidem maxime, cum rectorum absentiam præfecturæ cujusque non ferant. Permovere hæc regem, ut tempori cederet, secretaque Granvellæ, quem & præfecta ipsa gravari cœperat, partim ut inspectorem, partim ut odii publici contage sibi noxium, mandata abscedendi in Burgundiam daret: sed ipse vitam suam petitam inimicorum insidiis, eo digredi vitandi periculi causabatur. Diuque Belgas in universum metu reditus sui sollicitos, paucos ejus spe sibi addictos, tenuit; donec longius Romam, sponte an jussus, abiit. Tum illi qui emanserant hactenus, Margaritæ precibus in Senatum revocati, quo se omnibus probarent, summam incipiunt diligentiam rebus advertere: aliorum non magnus usus. Regis quoque, offensas dissimulantis, laudes & gratiæ in ipsos eo quæsitiores, quo magis volebat mali sensum avertere: planeque pro victoribus agentes, rationes publicas & ad leges pertinentia in se traxerant, Senatus ajentes summum esse arbitrium, eique confessus alios ministerium & obsequium debere. Sed, quæ paucorum dominatum comitantur vitia, & tum brevi adoleverunt: fisci neglectus, validas inter discordias remissa juris auctoritas, flagitia inulta, honores pro beneficiis dati; sive omnium gratias captantibus multa ambitiose facienda fuere, seu mala nunquam vitata semper famam potentium onerant. Minus & de religione dissimulabant, facilius eam persuaderi, quam cogi posse, comperto

perto tandem alimenta morbi facta, quæ remedia crederentur; quod populari auræ dederint, an ſuo ipſi ingenio à ſævitia alieno, aut etiam quod ſub inquiſitionis tegumento latere ſervitutem, & fortiſſimo cuique periculum ſuſpicarentur, in medio relinquam. Hoc quidem conſtat, & ipſos à Romanis ceremoniis non diſceſſiſſe, &, qui horum conſiliorum princeps erat, in ſua Arauſionenſi ditione nihil paſſum in ſacris immutari. Hæc ſuper, aliiſque gravibus de cauſis, miſſus in Hiſpaniam Egmondus regiæ voluntatis explorator, honore, donis quantis ante nemo, excipitur: multaque Philippus de ſuo in Belgas affectu teſtatus, & eos quo minus viſeret Turcico ſe bello diſtineri, ſpem quoque nonnullam fecerat, poſſe de ſententia antiſtitum edicta hactenus temperari, ne ſectarum licentia aut pœnis, aut impunitate excitaretur; reipſa totus in duriora conceſſerat. Nam cum primum in Hiſpaniam advectus multos illic reperiſſet, & Iſidoriani Cœnobii præcipuos, de recepta doctrina ac ritibus ſegnius ſentire, viros ingenio, fœminas ſanguine nobiles flammari juſſiſſe non contentus, ut læta oculis uſurparat: quo terrore compreſſis diſſidiis, eundem in Belgica exitum putabat ſibi judicum ſocordia invideri. Quin hoc ipſo tempore miſſa Bajonam uxore Eliſabetha, Caroli Gallorum regis ſorore, unaque Albano, quo & Carolus, & mater Medicæa ad colloquium convenerant, exſcindendis ſacrorum novatoribus, mutuam opem arcanis pactionibus firmaverat; ſimile fœdus poſt pacem Cameracenſem Henrico & Philippo initum, idque ſibi in Gallica legatione, cum forte venatu decurreret, imprudentia

Henrici regis apertum, Arausionensis sæpe asseruit, testatus jam tum consilia se metuisse quæ celabantur. Vix rediens Egmondus spem vanam attulerat, cum secutæ Regis litteræ, judicia læsorum sacrorum per Inquisitores, additis è numero judicum adsessoribus, immisericorditer exerceri imperantes; &, quanquam Viglio & cum eo nonnullis dissuadentibus, statim vulgatæ omnium animos movere: nec segnius Synodi Tridentinæ placita publicari. Eo in conventu nihil eorum in doctrina aut ritibus emendatum, quorum causa totæ nationes à Romana Ecclesia desciverant. tantum in sacerdotum mores instituta censura, hos ipsos offendebat, nec illis medebatur. erat sane corruptissima in Belgica eorum vita, qui, sacro ministerio electi, nihil ejus præter nomen & reditus obtinebant: nec alii acrius decretorum evulgationi intercessere. Paritum quibusdam in locis, sed adscripta exceptione, in quam Philippus adsenserat, ne quid juri cujusquam derogaretur; quod ob patrocinia in Ecclesias, & jurisdictionum terminos, additum. Vlterius Brabantorum vox libera processit, quorum urbes, mox & ipse ejus nationis Senatus, haud reticuere, irrepentem altius indies inquirendi morem patriis suis legibus adversari, quibus judicia ordinarentur, & quæ sacerdotalem notionem certis finibus includerent. Horum inde constantiam secuti alii. Sed præcipue vulgus terribili rumore Hispanicam inquisitionem differebat: cujus quanquam manifesta apud Regem auctoritas, usus que in regnis omnibus, & exemplum, ut salutare, Gallis commendatum; nomen tamen in Belgica anxie vitabatur. Fuere qui ad Regem

eo

eo tempore perſcriberent ſummam ejus diſciplinæ, quæ hæreſeos vocabulo male audiebat, ne tam profanam, atque inteſtabilem crederet, quam procul, & ab infeſtis fingeretur. Per Arauſionenſis induſtriam acciti & qui moderata ſuaderent, gnari antiquorum, Georgius Caſander, & Franciſcus Balduinus Atrebas. Hujus quidem & oratio exſtat haud inelegans, ad uſum impetrandum validæ jam, ſed inturbidæ religionis. Id commerſiorum, id pacis intereſſe. an & Iudæis illos inferiores, quibus emendam rituum impunitatem Pontifex ipſe concederet? Quæ poſtquam inita fuêre, pars pœnæ metu, alii rerum novarum cupientes, ſermones ambiguos jactare, libellos proponere, tentamenta vulgi; Germanos religionis vindices ex bello jus æquum retinere. ejectam rurſum Britannia Latinam ſuperſtitionem, ejectam eandem apud Danos & Sueonas: ne in Gallia quidem cædes inultas; ſalutem palam armis aut pace defendi, unos ſe libertatis medios, & expertes ſævientium ingenia alere ferendo. quaſi vero res ulla arctius populum obſequio, quam Principem æquis imperiis alligaret. Vtendum hac inclinatione animorum rati Proceres, qui in ſua ſententia ipſos ſe à Rege damnatos interpretabantur, quidam & matrimoniis illigati fæminarum externæ, ut gentis, ita religionis, Arauſionenſis Saxonico, Nienario Hornanus, ſuſpectos ſe Regi inde etiam credito, quod novam Senatus potentiam, quam ipſi introductum ibant, Rex improbaverat; quo cauſam ſuam cum vulgi ſtudiis ſociarent, diligentius inſtituunt pacem religionum, ſi publicam non poſſent, at domeſticam procurare; malorum metum hoc magis attollentes, quanto cæteri iniquius contemnebant. Obtendunt

tendunt huic rei turbas civiles, partim & ipsi faciunt: seu flecti posse Regem, sui ultra quidam speravere, non defuturos rebus novis adjutores invidia magnitudinis Hispanicæ. A Senatu ergo digressi, velut provisis motibus, quibus sanandis impares forent, modo per nuptiarum solemnia, modo epularum specie convivia miscentes, alios aut sanguinis aut studiorum vinculo aggregavere: id quô pertineret brevi erupit. Nam postquam perspectum plurimos eadem velle, longè Principem & militem, rem summam penes fæminam, Ordines & Civitatum rectores dissuadere crudelitatem, interim perpeti, multi genere nobiles, cæterum regiminis exsortes, inter quos erant Romanæ religionis nonnulli, contra inquisitionem fœdus pepigere, verba dictante Marnixio, quo inter se promisere auxilium, siquis eo nomine periclitaretur; ac ne lateret quo subsidio niterentur, inter duces ejus societatis eminebat Ludovicus Nassavius Arausionensis frater, à Romanis Sacris palam dissentiens: unde haud difficile intellectu, vera capita occultari adhuc, in tempore eruptura, atque interim prætentantibus repositam in illorum auctoritate fiduciam, adversus acres aliorum sententias, qui nascentem coitionem armis opprimi volebant. Aderant Ludovico Herenbergensis, & Culemburgicus Comes, & Henricus Brederodius, antiquo genere Hollandiæ Principum, & vulgi applausibus, qui, ni alia adsint, vana & incerta sunt, in spes nimias erectus. Hi, quadringentis fœderatorum comitantibus, die Nonarum Aprilium inermes in Curiam Bruxellensem venere, ubi tum & Arausionensis aliique, vix à Margarita ut redirent exorati, consederant. Preces (ita enim vocabant) hæ fuere; ut edicta super religione à

Rege

Rege de Ordinum Belgicorum ſententia mutarentur; interim quieſcerent. quorum cum alterum Præfecta ſe commendaturam Regi promitteret, alterum ſuæ poteſtatis negaret, non aliud impetratum, quam ut judices & quæſitores juberentur cognitionem prudentia temperare. Tunc primum auditum eſt illud non minus poſtea nobilitatum, quam Proteſtantes & Hugonoti Goeſiorum nomen, quô cum ambeſas fortunas fœderatis alii exprobarent, ipſi in honorem traxere, parum fauſti nominis appellatione profeſſi, fidem ſibi in Regem ad mendicitatem uſque conſtituram. Sed his viſis atque auditis, varie per Belgicam & Hiſpaniam conſultabatur. Qui circa Margaritam erant, fęderatorum nobilium poſtulata alii ut æqua probabant, alii ut neceſſaria. addendam fiduciam ſecuritatis, ne pœnæ metus in ſpem belli tranſiret, haud diſſimulato ex ipſis primoribus eſſe, qui graviora in ſe Regis conſilia ſuſpectarent: & hæc ſi negarentur, ipſos, quorum ſub imperio fortiſſimæ nationes erant, & turmæ populares, præcipuum belli robur, pro legum ſævitia ferrum non educturos, quo cives ſcilicet alter alterius manu cedentes, Hiſpanis uſui & oblectamento cederent. Ad Regem aliæ poſt alias litteræ, poſtremo frater Hornani Ioannes Montigniacus, & Ioannes, Marchio Bergarum ad Zomam venere, læti honore legationis, ut prioribus ſe purgarent, venturis eximerentur. Ipſe Rex, turbatus atrocioribus indies nuntiis, cum primis Hiſpanorum, & qui Senatores Belgæ aderant, ſæpe & ſecum deliberabat. Non placebat transmiſſa à Senatu Belgico moderandarum legum forma, quæ prava docentes Sacrorum adminiſtros, conventuum receptores, & qui publicos oculos exemplo violaſſent,

laqueo aut enſe premebat: indictâ cæteris errorum deteſtatione, aut fuga. quia major ipſi dignitatis quam periculi cura, ne minis coactus, quæ nollet, largiri videretur: unde etiam ſiquid violentiæ cedendum foret, ſuum nomen pactionibus illigari vetuit. Hactenus tamen indultum, ut benè firmata Epiſcoporum auctoritate, quorum eſſet munus ſiquid uſquam turbidum ſcrutari, extra ordinem alii Pontificis mandato, non ultra inquirerent. Veniam citra diſcrimen dari, &, niſi diſcuſſa conjuratione præfractius quam illa ferebant tempora, olimque multo majora conceſſurus, abnuebat: clementiam tamen & adventum ſuum pollicitus. Ordinum autem haberi conventus, quanquam fidiſſimæ civitates orabant, ſuadentibus Belgarum cunctis, anniſa & ſorore, quæ aliter retineri poſſe imperium deſperabat, pernegare haud deſtitit; arma potius ſumi imperans; & ſolvi Germanis auctoramenta, quò paratior miles haberetur: adjecto nec dubitare ſe, quam toties expertus eſſet pater Belgarum procerum fidem, eandem ſibi paterna decreta exſequenti non defuturam: quippe ſententiis diſſidere fas cuique, ſed mox judicium Principi, ſubditis obſequium relinqui. At contra illi, ne vis ulla pararetur facile effecere, ærarii penuriam obtendentes, & ſiquid moveretur, fœderatos nobiles bellum ante capturos, externis ſocietatibus undique ſe offerentibus, quod ut in terrorem adauctum, ita à vero trahebatur. Nam vicinorum, nonnulli eadem de ſacris aut non longè diverſa ſentientes, quo domi validiores ipſi agerent, contra Philippi contumaciam arma & opes oſtentabant. Eorum, qui Pontificis Romani imperia abnuebant, tria per Belgicam erant genera. Anabaptiſtarum credulitas, quæ Friſiam proxi-

maque

mque insederat, non magnopere formidanda ob infinitas inter se discordias, & quia magistratus atque arma abdicant. At ea professio, cui ab Augustano conventu & Luthero doctore nomen est, Germanorum Principum amicitia, & quadam juris imagine fovebatur. nam quia Belgas suos Carolus Cæsar Germanico fœderi adscripserat, pars quoque antiquitus ejus imperii Majestatem observarat; erant qui dicerent, pacem quoque religionum eo pertinere: facili quanquam responso, Belgas, & si tributorum & immunitatum participes, Germaniæ tamen leges, & conventuum decreta, jam à multis retro sæculis non agnoscere. Non multum ab hac institutione discrepat altera, Zuinglii præ cæteris & Calvini ingenio illustrata, & cum Augustana jamdudum coalitura, nisi in religionibus conpertum foret, esse omnia pertinaciæ quam concordiæ proniora. Hanc pars Helvetiorum & aliquanta Germaniæ probarat, & hoc uno clarissima Geneva Allobrogum: eadem in Anglia regnabat, paucis retentis ex antiquo ritibus. Sed potissimum magnæ per Galliam ejus vires, animum sectatoribus indiderant; nec eos cæteri numero æquabant. Ergo hi atque alii jus novum quod proponebatur, non minus acerbum quam Philippus remissum, judicabant: hoc etiam arguentes, quod loco postulati Ordinum universorum conventus, seorsim nationum sententiæ exquirebantur, nec omnium, nec prisco more; ab his facto initio, quibus & dignitatis minus erat & libertatis. Quos ad motus, dum Præfecta alios Reg.s jussus, & militem, aut conducendo militi pecuniam exspectat, sperans posse periculum prolatando finiri, contra ecce è vulgo, qui flammas ferrumque timuerant hactenus, territare

incipiunt, prorumpunt è latebris in apertum, conciones & sacra celebrant novo ritu, velut convincendis palam mendaciis, quibus arcani cætus infamabantur; acciti & exsules qui religionis crimine solum verterant, quibus non pauci, durioris vitæ pertæsi, monasteriorum desertores aggregabantur. apparet formidabilis multitudo & quantum neq; ipsi crediderant, qui frequentiam faciebant. Licentia firmat audaciam, aut ubi vis metuitur, incedunt armati. His omnibus in tutelam receptis fœderati nobiles, fama quoque supra verum crescente, muniebantur. Nec multo pòst, incertis auctoribus orta vilissimæ plebis seditio, nec fures aberant, per oppida & agros templa involat. affliguntur sola, dona aræ & simulacra divum: quales olim sæpe motus Iudæorum, nec dissimilis Græciam tempestas Iconomachorum pervaserat. quin ne sævitiæ quidem in sacerdotes & religiosos temperabatur, eadem in libros & sepulchra rabie; motuque tam repentino, ut tanquam ex condicto Belgicam omnem eodem tempore incenderet; vix paucis in locis auctoritate, aut armis Magistratuum valentioribus: nisi quod Atrebates, Hænovii, Lucemburgenses, quique his proximi, fidem in Romanam Ecclesiam Regemque, ab ea contage integram tenuere. Nonnullis in locis magistratus, ne plebs licentiæ adsuesceret, occupaverant amovere imagines; quibus officium jactantibus, facetè Viglius dixit eos cum ratione insaniisse. Multa è sacro rapta ut redderentur, ipsi haud egentis ad odium nova infamia religionis doctores perpulere. Tantâ rerum perturbatione Margarita, vehementiùs exterrita, non tam Regis jam poterat è longinquo omnia audientis sero plerunque ob gliscens peri-
culum

culum imperio, quam tempori, & procerum consiliis obsequi. nam & fœderati nobiles, & plebs concitata, non aliis arbitris agi secum patiebantur. Reluctata igitur diu, tandem eo pertrahitur, ut nobilibus promittat gesta hactenus fraudi non fore. Illi vicissim quamdiu maneret securitas, fœderi renuntiavere: Veniæ nomen & Romanæ religionis addita primum conditio, aspernantibus remissa. plebi, dum noxa & armis abstinent, quibus in locis conciones sacræ institutionis causa ad id tempus habebantur, permissæ in posterum: cessantibus edictis, donec Rex & Ordines propius statuissent. Statim diversa in loca abiere, qui vim prohibentes, affirmarent pactione quod vis extorserat. Imprimis Arausionensis missus Antverpiam seditione ancipiti flagrantem, Vicecomitis gentilitium nomen ea in urbe obtinens, flectebat in se validissimam civitatem: ubi non in agris, ut alibi, verum ipsa intra mœnia, præter conciones, admissus etiam, ritus novos, non ita necessitatem præferens, excusavit, ut offensam Præfectæ effugeret. Idem cum aliis tum Hornano acciderat, cui & ex Hispania frater iram Regis implacabilem, nuntiabat. Sed magis angebant deprehensæ ad Margaritam litteræ, quibus ministri secretorum ipsos crimini & exitio destinabant. Igitur in medium consulturi Tenerimundam convenere, versis in Egmondum oculis belli peritum, gratumque militibus. At ille promissis delinitus, an officii memor, negabat se Principi quidvis paranti obsequio defuturum: sed mitigandum consiliis animum, prioremque necessitatem purgandam in posterum fide: imprudens, magna & regibus adversa cum periculo incipi; ubi prima processerint, durando salutem & præmia sperari;

 sin

ſin remiſeris, inſtare ultionem. Plus Arauſionenſis habebat conſilii; qui videns fallere cœpta, Regem per litteras,ut pateretur ſe deponere honores, otiumque & Germaniæ ſuæ Secretum,orabat. Cui Philippus callidè reſpondit, & quæ fraus plurimum valet ſpecie ſimplicitatis. Nam obſecratum, ne ſe deſereret rebus turbidis, cum maximè uſus operæ eſſet, hortabatur ut fratrem ſuſpectum novandi tantiſper à ſe abdicaret, dum cuncta conſiderent. Sed ille ſuperior dolis, urgebat nihilominus miſſionem. atque interim regreſſus in Præfecturas, ſævitiam vetans, etiam proviſo ne earum regionum munimenta milite inſiderentur, populos fortes & ipſo ſoli ingenio validos, libertatis dulcedine excitabat. Scripto quoque ſuum ad Regem conſilium complexus eſt, ubi docebat, niſi hæ ſaltem religiones permitterentur, quas vicina imperia neceſſario recepiſſent, anceps ipſi diſcrimen; utique ac exhauſtis populis opibuſque, damnoſam victoriam fore. At Hornanus ſuos ſe in penates ſpeciemque privati condiderat. His disjectis, facile Præfectæ, quæ conſpecto quo res erupiſſet, ad damnata prius Viglii conſilia ſe receperat, nobilium & populi plebiſque infimæ nexus perrumpere; reſciſſis quæ ipſa aut per alios pepigerat, primum cavillando, mox apertius, ut metu expreſſa, & quaſi priores alii fidem exuiſſent. Nam cum in ſacrilegos, quique ultra verba ad ritus publicos aut ad arma proceſſerant, ſecretis judicum mandatis, animadverteretur, cæteri,quaſi cauſa diſpares, nec inter ſe religionum concordes, vim diſſociavere. Nec minus fœderati nobiles, ſpe aut metu diverſi, rem communem prodebant. Nam ſubeunte paulatim factorum conſcientia, fuere qui ad contraria provoluti, veniam pararent; alii

alii cogi tributa & cohortes, ut privatis inſolita diſſuadent; alii, dum ſingula ſinguli conantur, omnibus excidunt. Et jam ipſa, ad tutandam vim imperii, præter Germanum militem, quem Ericus Brunovix ducebat, alium conſcribi è Walonibus juſſerat. Id Belgarum populis nomen eſt, qui Francis contermini, Gallici ſermonis uſu & ferociore ad arma ingenio cæteris diſtinguuntur. At quo duces fidos internoſceret, verbis conceptis cogebat jurare, hoſtes ſibi futuros quoſcunque Rex deſignaſſet citra exceptionem ullam; id ſacramentum dixere Egmondus, Carolus Arſcotius, è Croiorum gente turbis prioribus impermixtus, Carolus Barlæmontius ejuſque fratres: Comites, Petrus Mansfeldius Lucemburgi præſes, Geldriæ Megemus, Friſiorum Arembergius, & qui apud Hænovios Bergenſis Marchionis locum tuebatur Norcarma. Statimque factis comprobavere; Egmondus, in Flandriam eos diſturbando, in quorum tutelam conſenſerat; Norcarma Valentinianus imperia detrectantibus obſidio ad deditionem redactis, acriterque punitis: quo exemplo maximæ urbes, poſitis turbis, juſſa præſidia accepere: cæteri manus temere coortas cædibus vaſtantes. Soli Arauſionenſis & Hochſtratanus negarunt vetus ſe jusjurandum, quo Principi ac legibus tenerentur, alio mutaturos, adjecitque illi eſſe ſibi uxorem eorum è numero, qui iſtud per jusjurandum exitu deſtinarentur. Quæ dum geruntur, Hiſpani tam felicem occaſionem, ut quæſita videri poſſit, non ſegniter tractavere. Ac primum manente periculo, ferme conſentiebatur vultum numenque Principis, ad comprimendas partes immane quantum valitura: fidiſſimis Belgarum monentibus, ſi alius mitteretur, plus odii, minus ob-

 ſequii

ſequii fore. Nam & Carolum patrem, cum una Gandavi civitas turbaret, nihil cunctatum Galliam pæne adhuc bellum ſpirantem, tranſcurrere. Sed moræ nectebantur, quod iter tutiſſimum, diſputando; dum ſuſpecta Gallia, inermi, & exercitui iter haud datura; & quo minus claſſe iretur, Oceani terrent pericula, nec ſatis certus in Zelandiam exſcenſus, ignoto quouſque Angli vel Arauſionenſis auderent. Igitur, quaſi mari alio Liguſtica ora, inde Germania peteretur, tentari prius Cæſaris animum placuit. Erat is Ferdinandi filius Maximilianus, qui conſultus de re Belgica, ni quid Philippus temporibus largiretur, ſignificabat periculum haud abfore, propter Auguſtanæ profeſſionis principes, Belgarum clariſſimis per varias neceſſitudines illigatos: ſin leniora probarentur, pacificatorem ſe offerebat: quæ parum gratè accepta. velut Auguſtus Saxo Elector dictaſſet, qui, Cæſaris amicitia potens, Arauſionenſi per fratris ſui filiam jungebatur. Miſſæ tamen ad Margaritam litteræ venturumRegem vulgabant, nec ſine exercitu: id quippe regiæ Majeſtati, etiam apud exteros decorum. & aut brevi terrore quieturos motus, aut ſiquid reſtaret, ad futurum non accipiendis ſed dandis legibus. Paulatim apparebat Hiſpanos, ſecuritate non contentos, ultioni proſpicere, quo Regis iram ſua in commoda traherent: oblato ſubigendos ad Belgas colore, perduellionis omnes teneri, quod aut ipſi res novas cæptaſſent, aut talia auſos non repuliſſent. Sunt qui addant jam ante Philippo à Romano Pontifice factam gratiam jurisjurandi, quo imperium iniens legibus ſe obſtrinxerat, ut quomodo America & Italiæ plurima, ita Belgæ reguarentur. Præcipua Albano conſiliorum fides,

qui

qui non novus sæviendi auctor, credi voluit, nisi tam fœdum rebellandi exemplum non minus insigni pœna corrigeretur, defecturas omni à parte nationes, cum pleraque non tam vis præsens, quam metus contineret. Neque omittendum Philippo aptissimum perdomandæ Belgicæ tempus, dum regna circumjecta fidam ipsi pacem servant; aut siquid suspectum, domi inquies. Ita victi qui mitiora suadebant, ipso etiam Carolo Philippi filio operam suam pacandis regendisque Belgis offerente, frustra adeo, ut id inter suspicionum in ipsum conceptarum alimenta fuerit. Tandem erumpit, retento Rege, velut majores ob curas, aut ne periculo misceretur, Albanum summa cum potestate mitti: nec dubium qualibus mandatis, hominem bello semper & sanguine exercitum; quem cum in Italiam transvectum Neapoli, Sicilia, Sardinia, Mediolano veteres Hispanorum cohortes, addito equitatu, adducere nuntii attulere. Arausionensis non ultra opperiendum ratus, Nassaviam petit fratri possessam; digrediens magna prosequentium multitudine palam testatur, nihil se moturum, nisi prior læderetur. absentis vice tutari præfecturas, jussus à Margarita Maximilianus Comes Bossuïus. Brederodius cum & sua muniret, Trajectoque Rheni insuper & Amstelodamo, opulentissimis urbibus, immineret, fovente conatus primos Arausionensis per dissimulationem, aut tacita ope, mox armis pellitur; Egmondus & minores alii, quorum aut animus aut fortuna exsilium non tolerabat, spe vivendi inducti sunt ut perirent. At nobiles plerique & plebs multa, Hispanorum formidine, pars reducta supplicia metuens, nec de religione parata discedere, in Germaniæ pro-

xima Angliamque & longinquiora dilabuntur: cum eodem tempore Præfecta alio edicto fugere cogeret, alio vetaret. Cæterum ſponte egreſſis qui præſentia gravabantur, compoſitiſque rebus egregio aſtû fæminæ, alta pax erat, & quod ferè convenit, ſi nil ultra concupitum foret, facile manſura.

HVGONIS GROTII

ANNALIVM BELGICORVM,

LIBER SECVNDVS.

SEd Albanus morbo ſuo nonnihil, & ob hyemantes maxime Alpes tardatus, tandem itinere, & ſterili multum & laborioſo, tranſita Sabaudia Burgundiam attigit, ejuſque loci delectu auxit agmen: quod ille majus octo hominum millibus admirabili diſciplina continebat: monſtrata tunc via Hiſpanis tanto terrarum ſpatio; Lucemburgum uſque impediri nunquam poſtea potuit, haud imprudente Philippo quos & ſibi principes ad continuandam vim disjectæ dominationis adſciſceret. Eodemque tempore in Gallia, velut ex condicto, in bellum erumpebatur, contractis à Rege Helvetiorum cohortibus, in ſpeciem quaſi finibus metueret. Albani exercitu extrema radente,

dente, reipſa contra vindices inviſæ religionis. Belgarum mira aut formido, aut ſecuritas. intranti nemo obſtitit. Quin feſto concurſu excipitur dux belli miſſus in gentem pacatam. Id enim initio poteſtatis vocabulum uſurpabat: donec Margarita, vani honoris imaginem pertæſa & credita muliebri languore regimen corrupiſſe, eoque magis, quia Albanum cum exercitu mitti, litteris accuratis futurique præſagis diſſuaſerat, abitu ſuo ſummam illi Præfecturam patefecit: nullo jam dubitante, quam non ex legibus geſturus foret magiſtratum, ad quem ſalvis legibus pervenire non potuerat, cauto antiquitus, nequis niſi Belga aut principum è ſanguine id munus fungeretur. Primum ſævituri imperii documentum fuit Egmondus & Hornanus, dolo in curiam acciti, vinctique, rogantes ut ex aurei velleris privilegio à collegis judicarentur, non hoc modo non impetrant, ſed extra Brabantiam cuſtodiendi ablegantur, contra jura è plebe infimo cuique conceſſa. Inde primis Belgicæ urbibus immiſſa præſidia, Hiſpanorum, qui ferme ſoli retenti, cum alii milites tantùm extra ordinem ad pericula uſurparentur. Ipſe Belgarum nobilium equitatus, admixtis Hiſpanis, ductore Arembergio, in Galliam miſſus, ut præſenti auxilio fædus Regi Carolo probaret. Ceptæ interim & arces ſtrui exarmatis civibus, &, quod graviſſimum erat, miniſtrandos ad ſumtus ſubactis. Quæ poſtquam nullo vetante proceſſerant, judices fermè duodecim, Hiſpani pars magna, cæteri, quod genus non minus inclemens perſpectum eſt, Hiſpanis ſervientes, jubentur his qui motarum nuper rerum affines culpæ eſſent, irrogare ſupplicia, rejectis ad quos patrio more juriſdictio pertinebat. Id maxi-

mum

mum potentiæ præsidium, judiciorum potiri: cumque læsis sacris majestas accederet, tam suspecta bonis principibus criminatio quam tyrannis oportuna, ut quæ reos omni legum auxilio exuat, & pœnæ sola nominis atrocitate convincat, stipatæ reis custodiæ, innumeri mortales necati: ubique una species ut captæ civitatis. Quippe non arma tantum huc trahebantur, sed pro motu habita aliorum quies, & infausta consilia, quæsitique honores & recusati: præcipua nobilium strage & qui auctoritate aut opibus valuerant, quorum mortes in securitatem, fortunæ in fiscum & prædam Hispanis cedebant: non dissimulante quid peteret Albano, cum voce aspera suique ingenii, pauca salmonum piscium capita multis ranunciolarum millibus præstare jactans, novo more veterem exprimeret sententiam, quæ, sublatis è republica primoribus, munire regnum docet. Egmondo & Hornano objecta omnia, quæ post Granvellana odia ad id tempus intercesserant, ingesta suspicione Arausionensi & ipsis constitutum, partita, inter se Belgica regem armis excludere. Hi duo viri omnium confessione eminentissimi, nec minus factis quam stirpe illustres, Bruxellæ post sacra Romano ritu peracta, loco publico cervices carnifici præbuere: capita aliquamdiu suffixa palis, Belgarum in oculis atrox spectaculum: & quanquam circumfusa arma vocibus ac prope vultibus imminebant, altius animis omnium miseratio, fortiorum etiam ultio insedit, cum incredibilis turbæ osculis & fletu sepulchra celebrarentur, alii vero & comas promitterent, priscum in morem obligato oris habitu, quem non mutarent, nisi vindicato tam nobili sanguine. Arausionensis cum pluribus aliis edicto citatus,

citatus, & quia pœnam absens illuserat, versa in fiscum bona, filiusque Lovanio, ubi honestis artibus innutriebatur, in Hispaniam & captivitatem avectus est. Stragibus & fuga magna vastitas fit. pauci, quibus nec exsilium egestas sua concesserat, cum armis in sylvas abditi, ubi multa de sacerdotibus præda victitarent, grassantes in se magistratus pari pœna coercuere, donec majoribus Albani copiis excuterentur. Ita & ad Mosam Rhenumque coortæ passim exiguæ manus, conjurataque in Ducis necem primis conatibus succubuerunt. Mitiora à Rege quam ab Albano sperari atroces ex Hispania nuntii non ferebant: ubi affectus publico supplicio Montiniacus, quem missum eo retulimus, fas gentium sanctumque inter hostes legationis nomen frustra pro se fore speravit, negato subditis cum principe tale juris commercium intercedere. Marchio Bergensis similem exitum oportuna morte prævenit, non sine dati veneni rumore; sed & hujus memoria Albano faciente damnata est. De ipso Regis filio Carolo major fama & obscurior: tot illum regnorum hæredem in custodiam datum constabat, seu suspicionem incitaverat matura imperio juventa, quasi nimium Belgas, nec ut paternos curaret, sive idem crimen ipsum, & novercam abstulit: mox sanè interiit, incertum quibus causis patris ira in filii necem durasset. Arausionensem spontè ad arma non festinaturum, quod mallet Hispano ruendi in omnes, donec consilia cuncta patescerent, & oppressis coalescendi copiam dare, addita, spe fore ut in Regem aliis subinde bellis implicitum tutior daretur occasio, exsules impellebant, qui ubique inviti & inopes patriæ fortuna procul premebantur. Pars horum Ludovici

Nassa-

Nassavii ductum secuti in Frisiam irruunt. Hi interemto Arembergio, quem prudentius cunctantem militum ardor & convitia in prælium impulerant, disjectisque ejus copiis, victores, cum descituras civitates frustra exspectarent, & jam deficiens stipendium disciplinam solvisset, Albani superventu concisi, amisso etiam in priore pugna Adolpho Arausionensis ac Ludovici fratre; alterno hostium & suo sanguine bellum imbuerunt. Hoc rerum cursu pertractus Arausionensis, ut justo imperio & robore partes refoveret, jus causasque armorum libris evulgat, objecta sibi crimina, simulque judicem refutans, nec dissimulato meliora se edoctum à Romana Ecclesia transisse: sumere tamen arma communi pro salute, & depellendo patriæ servitio testabatur. id civis, id viri optimatis officium: de Philippo honorificè; cujus bonitatem ab Hispanorum consiliis obsideri, nec desperandum, quin aliquando fidam gentem juratasque leges respiceret: interim ejus erroribus, ex lege Brabantica, principatus obsequium non deberi. Postremum, quod ad jus causæ plurimum facere videtur, ita se habet. Brabanti, ut pleraque, cautius cæteris libertati suæ prospexere, ita contra fraudem imperantium, qui obtentu publici boni conventiones non metuunt rescindere, illud quoque proprium pacisci solent, ut, principe leges violante, ipsi fidei & obsequii vinculo liberentur, donec demantur injuriæ. Idque majorum exemplis firmatur, qui olim impotentia, aut assentantium dolis abreptos principes, ac maximè Ioannem ejus nominis secundum ad meliora traxerant, vi aut fortibus decretis haud ante pace facta, quam iisdem staturos se principes spopondissent. Arausionensis, quanquam in Ger-

manía

mania natus, clariſſimas per Brabantiam juriſdictiones hæreditarias obtinebat, quarum dominis mos antiquus procerum dignitatem aſſcribit: eo tum ille jure, non uſum modo legum, ſed & tutelam ad ſe præcipuè, pertinere contendebat. Cæterum prætereundum non eſt, ab aliis quoque Belgarum nationibus idem jus moribus uſurpatum, Maximiliani inſuper Auſtriaci Mariæque Burgundicæ placita præferri, quæ ipſis Brabantis individuas eadem legum ſanctione æquaverint. Illud conſtat, qui poſtea Carolo Imperatore principe acceſſerunt populos, Friſios, Trajectinos, Geldros, multa pactos propria, illud commune, ne à Brabantia atque Hollandia divellerentur. His diſceptationibus permotus Cæſar Maximilianus, ſimulque Arauſionenſis caſum miſerens tantis honoribus tantiſque divitiis ſubito exturbati, (nec enim illo ingenio mitius ullum regnis contigit) Carolum fratrem in Hiſpaniam miſit, qui ſuo & Principum Germanorum nomine nuntiaret, non videri è bono publico in Belgas durius conſuli. Sed male, diſſimulata iracundia, Philippus referri juſſit: ſua ſibi curæ; cui nota ut Clementiæ, ita Severitatis tempora, in eos qui ſpreto Deo, mox & Principem ſpernere didiciſſent: ipſos facturos rectius tutiuſque, ſi rerum alienarum arbitrio abſtinerent. Erant, qui differrent inferiora Germaniæ per vim dominantium corpori ſuo avulſa, nunc bello redditum iri. Sed Cæſar ſponte pacis ſtudioſus, mox & nova affinitate Hiſpaniæ illigatus, quievit. pauci Germanorum, pietatis reſpectu, aut regnorum invidia, & Albani nimium ibi noti odio, Arauſionenſem pecunia ac milite juvabant, forte & moti ſuſpicionibus, quaſi Albanus nobiles ad Rhenum Amaſiumque urbes,

urbes, ob religionem & Belgarum effugia, regio imperio adjecturus, inde cæteris immineret. Simul ad expeditionem ipsius Arausionensis fides & propinquorum pignoribus devincta; datum & nonnihil à Belgis quibus peregre morantibus necessitas redeundi, aut tacita domi vota libertatis: sed pleraque polliciti in eventum distulêre. Coacta igitur ipso dictante sex equitum millia peditum, quatuordecim è Germania, maximè ubi ingens hominum multitudo præsenti ære inescata, futuri improvida, nullo partium studio, cuivis conducenti facilis, pars & è Belgica & Galliis. Has copias, cum improviso Mosæ primam prælii occasionem non rapuissent, exin facile Albanus debellavit, egregio usus victoriæ genere non pugnando, fælix id sibi etiam in Italia quondam adversus Guisium expertus. Itaque hæsit usque per totos tres & viginti dies cautium tergis, tam providè positis proximè hostem castris, ut nunquam cum illius desperatione certare cogeretur. Repertus tum color iniquitatis in perpetuum duraturæ, ut bellum utrique pacatis è regionibus alerent, cum dato aut negato transitu per Cliviam aut Leodium, pars semper altera rapinis, se aut etiam incendiis vindicaret. Sed tanta moles exercitus nullis urbibus recepta, nullo adjuta commeatu, brevi diffluxit, fame rerumque omnium, stipendii maximè penuria: cujus vix tenues reliquias Arausionensis in Galliam trahens, eo spes suas transtulit: ibique immixtus aliquamdiu bello alieno, & simili causæ (nam & Albanus regi auxilia miserat) pace mox inita deceptus fuit, & in deceptos pars insidiarum. Depulso exercitu, quo non dubie exhaustæ vires Nassavianæ erant, ut cautus periculis, ita nimius

successu

ſucceſſu Albanus in eos ſe populos victorem ferens, quos hoſtes nondum ſenſerat, quæſiti armis imperii gloriam affectabat. Eoq; nomine, ſacrato enſe à Pontifice Romano donatus, ſuper deditam ſcriptis rei famam, in arce quam perfectiſſimi operis Antverpiæ impoſuerat, coërcendæ plebi nulli præter id uſui, quod ſitus ipſe teſtatur ab amne averſus, ſtatuam ſibi ponit, multo verborum honore, quod extincta ſeditione, rebellibus pulſis, juſtitia culta, provinciis pacem firmaſſet. Multaque eo tempore utilia non minus quam ſpecioſa, de moneta ac mercatura, de criminum perſecutione, & libris non temere in vulgus edendis conſtituit, ſolo auctoris odio peritura. Iam vero in religiones inquiſitio, acta Synodi Tridentinæ, novi antiſtites, excuſata hactenus aut repudiata, parato qui cogeret, velut ſponte recipiebantur; provectis eo uſque odiis, ut à Proteſtantibus Chriſtiano ritu tincti, contra veterum inſtituta, retingerentur. Nec minus perduellionis novum tribunal calebat ſuper vetera crimina additis, quos nuper Arauſionenſis proſpera ſperaſſe, aut indoluiſſe adverſis, ſuſpicio erat. Quæ tamen dum fiunt, clementiæ quoque fama velut honeſtandæ victoriæ quærebatur, propoſito Regis edicto, priorum temporum culpam fatentibus ignoſcentis: ſed excepti ad pœnam ſacrorum doctores atque adminiſtri, quique eos hoſpitio juviſſent, & quorum ſcelere violata templorum religio, quique arma geſſerant, aut honores, aut in nobilium coitionem adſenſerant; immenſum rerum agmen. Oppidorum quoque & Vniverſitatum jura, & quæ privatis fiſcus debebat, Regis arbitrio ſervata. Cum jam non metus, non pudor retineret, ultima Hiſpanorum commenta

patuere,

patuere, quibus effecturos se jactaverant, ut provincialium sumtu imperii onera, &c, si necesse foret, bellum quoque administraretur. Iubet Albanus totius census in præsens centesimam pendi: quod ipsum grave, quia rite rogari solitum, ab armato imperabatur, nec sacerdotes exceperat: deinde vicesimam soli, decimam cæterarum rerum venalium in singulas alienationes, Hispanis ita pendi asserens, quo magis æquum Belgas parêre, damnatos legibus, subactos armis, nec aliter veniæ compotes. Facile intellectum hoc vectigali negotiationes, artesque connexas multorum fuga jam labefactatas, perverti prima populi alimenta. Nam mercimonia, multis solita ministeriis distrahi, si tantum onus in pretii partem accresceret, non erant inventura emptorem, cum possent alibi vilius constare. Si quibus obloquendi audacia, statim immisso milite exquisitissimis injuriis vexandi tradebantur. Quin & nationum & urbium quædam contumaciores, raro more majestatis interrogabantur, objectis quæ contra edicta regia pepigerant, fierive permiserant. Et quanquam privatorum furores à causa communi, necessitatem à maleficio segregarent, lata sententia, legibus omnique consilio publico exuebantur, regendæ in posterum eo jure, quo Principi placuisset. Nec ad Regem provocasse quibusdam impunitum fuit: & magistratuum preces mulcta coërcitæ, quam ipsi de suo dependerent. qnibus exemplis territi cæteri, certâ pecùniæ summa infinitum onus redimere conabantur. Nondum infensum Belgarum vitiis Deum tot mala satiabant; sed quasi jactandæ terræ viris opibusque florentissimæ, hominum crudelitas & avaritia non sufficerent, Oceanus, quanta vix unquam

quam eluvie littora perrumpens, ſtragem præſentem attulit, futuram indicavit. Hoc enim illud erat tempus, cujus exiguo fine ultima ſervitus & ſumma libertas diſcreta, per utrumque nomen pares clades & miſerias continuarunt. Iam ira oppreſſis armorum libidinem ſuggerens, documento erat nullam eſſe tam firmam concordiam, quam quæ privatæ rei vinculo continetur. Gens illa, quæ cives flammari, occidi rectores, eripi leges, religionem, rempublicam viderat pænè immota, tum primum conſenſit priora ulciſci, imminentia arcere. Atque adeo Bruxella in urbe, quamvis præſens Albanus & ingenti præſidio minax decimam exigeret, officinas & tabernas quiſque ſuas clauſere, vel capitis periculo aſpernati confeſſionem ſervitutis. Iam patibula, jam carnifices parati erant in contumaces, cum nuntiati, quos mox narrabimus per Hollandiam motus, manum injecêre ſævitiæ. Creſcens populorum indignatio animum Arauſionenſi reſtituerat, quanquam afflicta fide, ut iterum belli fortunam experiretur, dum partem Philippi virium Turca in ſe trahit, & ipſa Hiſpania à Maurorum motu vixdum ſatis quieverat; danſque arma & ducem, viam diſſidio aperiret. Miſit igitur idoneos ad Principes omnes, qui ſe religionis inſtauratores profitebantur, oratum ſocietatem, aut clandeſtina auxilia in cauſam communem. Negarunt Danus & Sueo, metu adverſus validiorem certandi; nec Angliæ Regina auſa turbare vicinam magnitudinem, quanquam ipſam Romanus Pontifex devotam prædæ expoſuerat, & Albanus ob retentas in Anglia mercatorum Genuenſium pecunias, in uſum præſentem & ſub reddendi fide, exorto certamine & ad pignorationes

tiones usque prorecto, pridem suspectus erat causam belli in divitem insulam quærere; ac nuper cum in ejus regni Septentrionalibus turbaretur, miserat qui portus explorarent, quique se duces, si res processisset, præberent; & Scotorum Reginæ conatus adversus Elisabetham haud dubie foverat, quibus ad tempus dissimulatis, eo usque Hispano obtemperatum est, ut Nassaviani omni effugio exuerentur, jussi intra certum diem Angliæ finibus excedere. At in Gallia qui ritus Latinos aspernabantur, ut paci fiderent in admissiones gratiamque Regis adæquati, quo prodessent Arausionensi eadem sentienti, Burgundicis odiis recentia aggerebant, super motam tunc primum in conventu Tridentino de loco inter reges principe controversiam, infamato Philippo veneni in uxorem Elisabetham: cui ultionem deberi, neque minus Gallis, quos in Florida Americæ provincia Hispani obtruncaverant. Quæ Rex Carolus pronis auribus accipiens, credi voluit credidisse. altera hac illecebra, super pactas Navarræo sororis nuptias, suspectos sibi circumscriptionis. Egregia consilii species, obviam eundum potentiâ vicinis imminenti, & Gallicis ingeniis bello opus ut pacem servarent. Iactabatur velut arcanum, eoque intentius, fracto fœdere, quod captivo Regi Cæsar Carolus expresserat in Francici nominis dehonestamentum, restitui veterem Galliarum limitem, Rhenoque tenus imperium ferri: quæ ultra sunt, dicto excepisse sibi Arausionensi præmium operæ. Missæ ad eum pecuniæ, & perlata consilia Ludovico internuntio, quem Caspar Coliniacus, dux novatæ religionis præcipuus, ad Regis colloquium perduxerat. Classis quoque regia oceano Aquitanico instructa,

ſtructa, venditæ palam in urbe Rupella prædæ ex Hiſpanorum navibus, Legati Hiſpanici inanes querelæ, fidem dolo auxerant. Interim Arauſionenſis tam validæ ſocietatis fama fruens, per legatos aut litteras Belgarum exſulibus patriam, domi oppreſſis libertatem promittit: & plurimis civitatum rectoribus perſuadet diſcidium, Albani odio & formidine. Sic ſtudiis populorum & armis fretus, vim maritimam adjunxerat. Nam audaciſſimus quiſque Belgica extorres, & inops exilium metuentes, in naves ſe conjecerant, aliaſque complures obvias per vim, nacti, aucto numero, prædabundi oceano & per oram maritimam vagabantur. In hanc multitudinem Arauſionenſis, quanquam jus & regimen aberant, ſpeciem imperii retinebat, diſtributis per codicillos poteſtatibus. Toti maritimo officio præpoſitus Wilhelmus Comes Marquius, Lumeius cognomento: animi ferox, idque illi unum pro virtute erat. & comitum pleriſque conſilium, aut animus non niſi in prædam. His tunc miniſtris, uti ſupremæ providentiæ viſum, cui ferè placuit Belgicis in rebus ita humanam fiduciam & conſilia illudere, ut nunquam ſimul eſſent ſpes magna, & bonus eventus. Viginti quatuor modica navigia, initium belli in potentiam toto Orbe præcipuam, edicto ejecta Anglicanis partibus in Weſtfriſiam ferebantur, tentandæ fortunæ, ſed, vento adverſante, rerum neceſſariarum penuria impulit in maximam inſularum, Vornæ vocantur, quæ Moſæ oſtia continent, ubi oppidum Brilam claſſiarii repentino terrore inter trepidantes, aut volentes invaſere. neque tunc manſuram ſedem, ſed ad paucos dies ſtationem decreverant. Exoraverunt prudentiores & loci opor-

tunitas, ut victoriam retinerent: adeo cunctis præter opinionem evenientibus, ut Maximiliano Bossuio duce (is tum Hollandiæ præerat) Hispanorum cohors ingressa insulam, velut subito pavore lymphata profugerit, nemine contra ire auso, tantum quia naves ipsorum oppidani incenderant. In reditu, Bossuius transitum Roterodamo postulavit. quod, experti præsidiorum mala, concesserunt, ea lege, ut exiguæ manus, aliisque dimissis, aliæ ingrederentur. Sed contra pacta confertim irrumpit miles: fit magna oppidanorum cædes. Ea perfidia commotos Hollandorum animos ita impulit, ut sponte plerique, pars aut plebis motu adacta, aut vicinorum armis, aut commercii denique necessitate, exsulibus admissis studium aperirent. Nam arces Albanus hic nullas struxerat, gentis simplicitate tutum se credens, quæ plus cæteris quieverat hactenus, tanto validius eruptura. Quin & Hispani pars antè abducti, ut Trajectum Batavorum militaribus flagitiis punirent, quod ea civitas, sacrorum fiducia, vectigalibus imperatis acrius restitisset: & eos, qui Roterodami consederant, Albanus ad primos tumultus nuntios, vanissimo metu, ne illic obsiderentur, exemerat. Secuti Hollandiæ oppidum Flissingani, quos surgentis arcis aspectus & præsidium adventans commoverat; Bacieco Allobroge, operum Albanicorum peritissimo curatore, ad supplicium rapto, in causam descendunt. Inde & alii Hispanos per Zelandiam exclusere, affluentibus quotidie auxiliis è Galliæ & Britanniæ regnis, quibus ex rebus novis spes licentiæ erat. Geldriam & Transisalana Wilhelmus Comes affinitate Arausionensi junctus, magisque hoc nomine quam sua vi nixus, Frisiam

Neder-

Nederwormterus, & mox Scandenburgus incursant; validis urbibus admissi, optima civium voluntate. Nuntiato hoc motu populorum, non multum Arausionensis lætabatur, minore casu præventum se querens, nec adultum satis consensum. Incondito adhuc corpori, primam reipublicæ speciem indidere coëuntes Dordrechtum Hollandi nobiles aliquot, & præcipuarum urbium legati. Miserat eo & Arausionensis, quem Hollandiæ Ordines, absentem quamvis, rectorem sibi, utpote accepta à Principe præfectura, nec ullo legitimo judicio ablata, simulque contra Albani dominationem belli ducem profitebantur. Pugnæ interea terrâ marique. pedestribus præliis vincebat Hispanus rudes & incompositos, pelago inferior in hoc genitis. Egregiæ hac in parte Zelandorum victoriæ, qui inopiam publicam navalibus prædis solabantur. & fortè Medinicælius jampridem dictus Albano successor, ut pænitentiæ exorabilior, capta classe, qua Hispania advenerat, vix ipse elapsus, recusavit imperium, ne tanto rerum discrimine alieno se dedecori immisceret. Nec Albanus tamen periculis mitigari, aut agnoscere hostes, & vim armorum: sed ubi quos nactus, ut in rebelles majestatis judicia exercere. Vbi ultio, & apud adversas partes eadem in captivos feritas nullo discrimine, donec quæ olim inimicas gentes, illos quoque docuit mutua necessitas, parcere sanguini in summam belli nihil profuturo. ita terrestrium armorum inducta commercia: maris possessionem Nassaviani sæviendo retinuere. Coalescendi spatium Hollandis ac Zelandis datum est, dum illis omissis, quin & parte præsidiorum abducta, Montem Hænoviæ urbem Albanus obsidio pre-

miti, captam à Ludovico Naſſavio aſtu militari, cujus in vicinia amiſſas ſimul, Valentinianas Hiſpani ex arce receperant. E Gallia liberando Naſſavio, qui montem tuebatur, auxilium advenit quingenti equites, pedites quinquies mille, non prohibente Carolo, quod ut taciti fœderis argumentum accipiebatur. pariterque ex Germania Arauſionenſis procedebat exercitus, major etiam quam priori expeditione. Potuiſſe magno terrore bellum circumferri credibile, niſi incautiores Gallos explorato itinere Hiſpani intercepiſſent. Dux ipſe agminis Senliſius, aliique nobiles in poteſtatem venere. pro quorum incolumitate per legatum Rex Carolus acriter contendens, ultimum fabulæ actum impoſuit. Nam ſubito Arauſionenſem atrox percellit nuntius fraudium Gallicarum, intelligitque Navarræi & Condæi vincula: primo Coliniaci ſanguine fœderatam Guiſiorum potentiam, inde toto regno jus factum cædibus, contraque exoſæ religionis ſectatores, armata vulgi furentis odia: huc pacem, huc funeſtas nuptias, totque illa delinimenta, ſuam quoque ſocietatem cecidiſſe: ſpe igitur prope unica dejectus, cum & ſtipendia cohortibus quibuſdam, promiſſa Rex Galliæ abrumperet, talique conſiliorum exitu ſatis Philippo purgatus amicitiam integraret, dimittere exercitum cogitur, & vix evitata ſeditione, quod reliquum fortunæ, erat, in Hollandiam abit; ſuorum ipſe laborum irritus, extra ſpem ultro oblatis uſurus. Secuta Montis deditio: uſurpatumque jus victoriæ in Machliniam, aliaſque urbes, quæ tranſeuntem Arauſionenſem ſtipendio, aut frumento juverant. Inde prolata formidine, quæ Friſiæ aut circa Iſalam occupata diximus, non ſine du-

cum

cum ignavia, præſidiis deſeruntur. Capta & Zutphania à Friderico Albani filio, dum deditio paratur. ubi in oppidanos poſt tormenta & ſtupra ſævitum cædibus, nulla ætatis, nulla ſexus reverentia. Pòſt Narda Hollandiæ oppidum vaſtatur ſimili feritate, dirutaque mœnia antiquo ultionis exemplo. Hæc Hiſpani aliis quoque bellis haud inſolita ſibi ad celerem victoriam profutura credebant, cum contra homines re nulla magis quam clementia vinci aſſueſceris. auxit cæteris impetum & conſtantiam, quod, ſublata fide & ſpe veniæ, graviora pacis mala, quam belli metuebant. ea deſperatione in ſpem quoque elati fortius in medium conſuluere, nec ulla omnino urbs dedita eſt poſtea, quæ non extrema toleraſſet. Congruens arbitror cunctas naſcentis reipublicæ partes ſimul recenſere, quando ea tempeſtate initia jacta ſunt belli & libertatis, quæ tum nemo mortalium tantum in tempus exitura judicabat. Perſtiterant ſoli in armis Hollandi & Zelandi, quarum gentium ſitum veteraque & recentia nomina, ut per totum opus intelligantur, exponam. Antiquis temporibus nobiliſſima fuit Batavorum inſula. Germanis Galliſque media, poſitu ad ducendum transmittendumque bellum oportuniſſimo. Nomen habitatoribus & origo à Cattis. Romana ſocietate extra dilectus, cætera ſui juris egere; equitandi, nandi peritia, fide, virtute auxiliarium honoratiſſimi. nec minus clari eo bello, quo ſub initia Veſpaſiani, Civili duce, Gallias ad libertatem excitarunt. Poſt quæ tempora, modo Franci, modo Saxones, tandem & Angli his partibus ſedere. Sunt qui Slavos & Varnos adjiciant. Eam inſulam Rhenus in Vahalim & ſui nominis alveum diſtinctus, & duo-

bus maximè capitibus in Oceanum influens, amplectitur. Dextrum Lugduno non procul exibat, olim etiam tenue, post, vi tempestatis sabulo obstructum, aquas in Leccam vertit. Sinistro Mosæ mixtus Vahalis ostio tenus ripis continebatur. Hodie, antequam eo perveniat, varias insulas interfusus, ob crebra diluvia in maris speciem transiit. Tertium Rheno ostium, quod à dextro longius in Septentriones abit, Drusus aperuit. Nam in Isalam flumen, perductus amnis opere militari, inde se immergens in lacus, quibus Frisiorum nationes distinebantur, arctatusque apud Flævum insulam, hoc eodem accepto nomine in Oceanum effluebat. Cæterum & hæc facies locorum ita mutata est, ut non emitti fluvius, sed contra mare terras irrupisse, & angusto primum ingressu laxare, mox se in spatium ingentis sinus videbatur. Principium igitur agri Batavi vetus in parte nomen retinens, Geldriæ accensetur, cujus ditio latius patens Isala & Mosa amnibus ferè terminatur. Vicina huic Transisalana, à positu ducta latus Frisiis majoribus ad Amasium usque excurrentibus, tergum aliis Germaniæ populis obvertit; sed Mosæ Brabantia longo tractu prætenditur. Infra Geldriam, qua Velavia dicitur, Trajectum est, cum propinquis aliquot oppidis, insessum Episcoporum dominatu, quorum & Transisalana erant, quæ primus omnium Carolus Cæsar suæ ditioni adjunxit. Inde jam Hollandia frequentissime urbibus & vicis habitatur, duobusque angulis in Vahalim & sinum quem diximus excurrens, sensim aquis utrimque recedentibus, diffusum littus Oceano objicit. Cujus Septentrionalia, pars olim Frisiorum, partim armis partim pactionibus adjecta

jecta Hollandiæ, quia Transflevanis in Occidentem objacent, Westfrisiæ vocabulum tenuere. Ager omnis Hollandiæ multis amnium brachiis lacubusque, & fossis manu ductis inter scissus, pascuis quam segete fælicior: piscaturam & navigationem amnis & mare nulli gentium largius præstant. Zelandia huic contigua omnis in insulas sparsa, Mosæ & Scaldis ostiis ambitur, retro Brabantiæ quoque annexa & Honta, Scaldis alveo, divisa à Flandris, qui, apud exteras gentes, toti Belgicæ nomen dare meruerunt. Horum tractus, secundum mare urbem usque Caletum freto imminentem se explicans, eam Belgicæ partem attingit, quæ nunc sub Francorum est imperio. Hollandiæ & Zelandiæ incessores olim Danos de suis vocabula indidisse, quibusdā conjectura est; sed ego, vetera monumenta persequens, reperio hoc commune cunctis insulis esse nomen: illud proprium olim regioni haud magnæ, Lugduno non procul, silvis horridæ, credo, nam id nomen sonat. Id constat, ex Septentrione populos, cum sæpe incendiis, cædibus, rapinis grassarentur, causam dedisse, in commune consulendi, legendique aut accipiendi principes, Comitum vocabulo, qui Francorum primo, pòst Imperatorum Germaniæ majestatem ita observarunt, ut legibus non subderentur. quæ prima illis domus fuerit, ut ferè antiqua, incertum. Vulgo recepta opinio, ex Aquitania missos. Sed indigenas fuisse, qui multo arctius quondam eo in loco, unde Hollandiæ fluxerat nomen, imperantes, paulatim creverint, argumentis non caret. Per muliebres successiones ad Hænovios, Boioaros, Burgundiones, Austriacos, descensum est. Quorum è genere, Rex Philippus secundus in Comitum or-

dine tricesimus primus numeratur. Sed hoc tempore belli difficultas solique calamitas inde, quod communibus cœptis Hollandiæ Amstelodamum, Zelandiæ, Middelburgum deerant florentissimæ urbes, mole sua immotæ, & quia defixior in illas Albani cura, addictos sibi præfecerat, imposito & milite. Contra muniebat Hollandiam socia partium Bommeliensis, Geldrici juris insula, Vahali ac Mosa amplectentibus. Nihil istis rebus tam necessarium quam Arausionensis adventus fuit. Is peritus regendi artium, turbata omnia recomposuit, vimque alias haud diuturnam ratione fovit, & propria lenitate quæ ipsum hostibus quoque commendabat. Nam Marquius, dum pro absente imperium Hollandiæ administrat, sævitia in sacerdotes & nullo non immodestiæ genere, infamaverat nascentem libertatem; ferum per se ingenium accendentibus Gallis, qui sueti licentiæ & sanguini, mala quæ domi fugerant, alienis in armis ulciscebantur. Eam ob rem, & quia parere non didicerat, jussu Arausionensis captus mox, accusatusque est. quominus puniretur tempora obstabant. At Arausionensis, remisso Principis nomine vim amplectens, honores mandare, edere constitutiones, rem militarem & maritimam & pleraque reipublicæ tractare cum dilecto consilio: aut excitis Ordinibus præsidens, siquid majus incideret. Crebri autem conventus, præter speciem popularitatis, in hoc proderant, ut quamplurimi partibus illigarentur; cumque antea sex Hollandiæ urbes una cum nobilitate de rebus plerisque consulerent, Dordrechtum, Harlemum, Delphi, Lugdunum, Amstelodamum, Gauda, Arausionensis minores adusque duodecim admisit, non dubiè

fidas

fidas ei cujus ope jus ſuffragii acceperant. Sed nec ratione carebat, conſiliorum factas, participes, quo introſpecta onere facilius tolerarent. Nomina earum ſunt & ordo; in Auſtrina parte, Rotterodamum, Gornichemum, Scidamum, Schoonhovia, & in inſula Moſæ, Brila: ad Septentriones, Alcmaria, Horna, Enchuſa, totidemque in aquoſo receſſu, qui Waterlandia dicitur, Edamum, & Monachodamum, nec longe Medemelaca & Purmerenda. In eorum qui defugerant locum alios ſubrogatos judiciis rationibuſque publicis impoſuit: magna penuria hominum, qui ea munera cuperent aut mererentur, cum plerique virium æſtimatione, ſeu religio accedebant, eximerent ſe turbidis, & intutis. Cæterum, ne nulla ſubnixi ſocietate temere, invidiam defectionis ſuſciperent, rebus omnibus contra Philippi juſſa, nomen Philippi prætendebatur. Nec exemplum deerat ipſis quoque ab Hiſpanis, qui digreſſo in Germaniam Carolo, tributis ultra modum vexati, regios præfectos oppugnaverant. Religionis cauſam primi talibus cæptis ſociaverant, Smalcaldico federe Germani. poſt quos Galli proceres plurimis etiam ſcriptis, diſſeruerant, non peccare in fas obſequii minores poteſtates, quæ invito quamvis Principe, divina ac publica jura vitamque innocentium, ſi neceſſe foret, armis defenderent. Naſſavianos hoc ſublevabat, quod ſumptis in Albanum armis, remoto rege, conſpectui parcebatur: duriore illorum neceſſitate, qui pro regum ſuorum magnitudine, paratos ſe occumbere dicentes, contra eoſdem inſtruere infeſtas acies, inferre ſigna cogebantur. At Romanæ cæremoniæ. ejectæ templis, & qui ejus ſententiæ erant haud facile ad

magna munera admittebantur, non lege ulla, ſed prudentia, ne, infenſi diſſentientibus & probabiliori venia, cauſam ſuam à publica disjungerent. Recepta publicè diſciplina, quæ Genevæ & in Palatinatu Germaniæ paſſimque alibi docebatur. hoc tamen intereſt, quod ejuſdem religionis alii diverſas minus tolerant: quippe non in hoc tantum ordinatas à Deo civitates ac magiſtratus dictantes, ut à corporibus & poſſeſſionibus injuriæ abeſſent, ſed, ut quo more ipſe juſſiſſet, eo in commune coleretur. Cujus officii negligentes multos pœnam, aliorum impietati debitam, in ſe accerſiſſe. Contra iſtæ nationes non modo nulla auxilia repudianda judicabant, ſed ſpontè etiam omnes de religione leges inquiſitionis nomine deteſtabantur. ac proinde diſputabant, neminem volentem errare, aut nolentem credere, ſed veram de ſacris rebus ſententiam à Deo humanis mentibus inſinuari. nec gratam ipſi pietatem, quæ non ſpontè procederet: pravas autem opiniones compertum, non tam vi atque imperio humano, quam ſpatiis temporum debellari. Hoc obtentu non tantum publica ſacra impune contemnebantur, ſed abſurdi interdum & impii ſermones creſcebant inter mala libertatis. In publicos uſus verſa eo tempore agri & vectigalia Principis, ſacerdotum, monaſteriorum: nec non eorum fortunæ qui apud hoſtes degebant, & maritimæ prædæ. Tunc tot illa tributorum nomina in capita & poſſeſſiones, tum mutui vocabulo exactiones inventæ ſunt, & in eas res quas uſus conſumit monſtrata onera, quæ cum bello in immenſum augerentur. Tanto flagrabant odio dominatus; omnia dabant ne decimam darent. Nova quoque reperta ratio ex hoſte

ſte lucrandi, permiſſu vendito, ut commeatus, aliæque merces transportarentur; manetque mos utilis privatim & publicè, vetitus ſæpe, ſemper retentus. Etiam pro navium deductione merces aliquid pendebant, cum onerarias bellicæ ad ſecura maris proſequerentur. His ita conſtitutis, ſumma nihilominus difficultas nummaria erat, quod Rheni Trajecto prius & Amſtelodamo, tunc & per Nardam (id enim ex Geldria iter eſt) in Hollandorum agros Hiſpanus irrumperet. Res plurimæ civium opera, non externis & conductis copiis gerebantur. Sic quoque militantibus alimenta vix ſuppetebant. Non manipularis obſequio promptus, non ducibus imperandi artes; id unum ſalutare, quod communis cum hoſte expugnandarum urbium imperitia erat. Inde in longum tractæ obſidiones & ſumma vis, hoſtium famem opperiri; multis edocti cladibus, & alterno ſanguine bellum artem fecerunt. Gravis error Albani fuit, quod Zelandiæ non ſtatim incubuit, dum res incompoſitæ; ſed terrebat mare belli talis inexpertum. Septem menſes circa Harlemum Hollandiæ urbem hæſit Hiſpanorum exercitus, multis interim millibus per arma & aſperam hyemem abſumptis. id tempus animos ſtatumque rerum firmavit, & quanquam longa vi, poſt ſerum atque infœlix auxilium, obſeſſi in ſævas hoſtium manus venere, pars magna ſuſpenſi merſique, viſi tamen ſunt vinci poſſe, qui tam lente vicerant. & ne ſucceſſus continuarent, dum recens conſternatio, ipſorum diſcordia obſtitit, ſtipendiis non ſolutis, quod perpetuum illis partibus malum, ſub opulentiſſimo rege. Harlemenſium ſuppliciis, incenſa iterum pertinacia, & Alcmaria vergentis in aquilonem Hollandiæ oppi-

dum, prima Hiſpani impetum fregit, invicta oppugnatione, atque alia ſubinde miſeriæ ſolatia, oppreſſa à Naſſavianis Geertrudisberga, Hollandiæ in Brabantiam prominentis oppidum, & ipſe captus, cum claſſe Boſuius, dum maris ſinum terramque Weſtfriſiam bello incurſat. Ejus claſſis prætoriæ Inquiſitionis nomen Hiſpani fecerant, cauſam belli ſuperbè exprobrantes. Albanum cum non tam ſenectuti quam famæ ſollicitus, quietem jamdudum oraret, Philippus revocat, violentiam ejus parum procedere conſpiciens, & quominus aliæ artes, fælicius tentarentur, odium ipſius obſtiturum, neque auditus, dum filium ſibi ſucceſſorem parat, paternarum ut actionum, ita odii participem. Quinque annis paulo amplius imperium adminiſtraverat: eo temporis ſpatio jactare ſolitus octodecim hominum millia carnificis ſe miniſterio ſuſtuliſſe. Acta ejus, præſertim de decima, Rege nec laudare palam, nec reſcindere auſo; manſit ipſe in aula incolumis honoratuſque: donec aliquot pòſt annis, cum filio, qui nòbilem virginem ſtupro circumvenerat, conjectus in vincula eſt, nec ante ſolutus, quam bellum Luſitanicum periti ducis neceſſitatem feciſſet. Succeſſor regendæ Belgicæ Ludovicus Zuninga Requeſenius mittitur, qui diverſos dolis & laxiore venia irretiret, largitor & comis pluſquam Hiſpanis ſolitum, peritia Albano impar. haud egenus tamen bellicæ laudis, pars magna ſcilicet illuſtris ad Echinades victoriæ: ſed Granatæ etiam, cum inquiſitiones vix toleraret, perdomitæ præ ſe famam ferens, violatæque ibi in ſuos & hoſtes fidei, ad captandam Belgarum gratiam primum cenſuit, Albani ſtatuam amoliri. Hoc tempore Middelburgum diuturna fame,

quæ

quæ tamen haud multo minus obſeſſores, quam obſeſſos afflixerat, & devicta gravibus præliis Hiſpanorum claſſe, Zelandis acceſſit, attritaſque opes refecit. Sed Ludovicus Naſſavius, cum copiis quas fratri adducebat, ut Hollandia, hoſtem detraheret, prope Noviomagum cæditur, immodeſtia militis, qui cum ſtrictis mucronibus hoſtis inſtaret, æra ducem flagitabat. Is finis fuit duci ingenio manuque inter laudatiſſimos. fratri ipſius Henrico, Chriſtophoro prætexa Palatini principis filio. Tranſiit in victorem exercitum, quo victi ceciderant malum: cæperuntque & ipſi exigere præfectos, & poſtulare debitum ſanguini pretium. Incubuit in Antverpiam is furor, urbem Brabantiæ, rebus tranquillis beatiſſimam, nimirum commercia & quæ inde proveniunt, opes, vota ſunt pacis, ubi bellum ſemel omnia permiſit, nihil tutius eſt paupertate. Per vim & minas extorta ſunt Antverpienſibus quadringenta millia florenorum, ſponte creditum Requeſenii, quia vetuerat repugnari. at mox impunitatem ſanxit, velut gaudens expreſſam quovis modo pecuniam, quam à volentibus nunquam impetraſſet. Nam dum illarum partium Ordines, niſi edicto Decima tolleretur, tributa in bellum abnuunt, pervicacia Regis aut præfecti evenerat, ut ſe utroque fruſtrarentur. Quæ major autem Hiſpanis quam cæteris gentibus præmiorum aviditas eſt, hoc notabilius tumultuantur, & providentia quadam, nec ut regi deſinant. Sic tacito ducum fœdere in rapinas itur. quæ apud militem merces, apud populum neceſſitas vocatur. Neque iſtæ tum primum artes, ſed jam olim aliis Hiſpanorum bellis erupere. Hæc injuria ſtudia nationum Arauſionenſi vehemen-

hementer conciliavit, quodque, proximè secuto colloquio, postulata ejus cum omnium votis congruere. Nam capto Aldegondio (is & ingenio & eruditione plurimum, & apud Arausionensem auctoritate valebat) coram, inde per litteras cæptum agi de concordia, Campigniaco adjuvante, cui domesticum cum fratre Granvella certamen &, quale inter propinquos, odium erat. Ad ultimum legati utrimque Brædam convenêre, quo Cæsar Suartsburgium Arausionensis affinem miserat, partibus conciliatorem. Arausionensis, & qui ab eo regebantur, hæc dederant mandata: rebelles se & irreligiosos ab adversariis immeritò æstimari. constare enim sibi in Deum & Principem officii rationem: nec ulla in Philippum sumta esse arma. unam pacis moram, exteram dominationem. Si Hispanus miles amoveretur, quod ad religionem cæteraque pertineret, Ordinum totius Belgicæ judicio se fore contentos. Responsum est, non rectè illos facere, quod defensionem præ pœnitentia elegissent. dari tamen impunitatem, dummodo religionis turbatores intra præstitutum tempus patria excederent. quippe iniquum, tanto regi de religione statuendi arbitrium detrahi, quod minimi in Germania principes usurparent. Cætera, ita Regem concessurum, si prius urbes arcesque & machinæ cum navibus traderentur. Displicuere conditiones ut armis sæviores: oratæque induciæ, ut per annos aliquot liberi essent ritus sacrorum, armis absisteretur. ne id quidem obtentum, sed, successibus aliquot elatior, traxit pacificationem Requesænius, ut belli incuriosos interea vi supervaderet. Nam eo tempore, quo de concordia agebatur, arma Hispanica validissimos conatus habuere:

buere: qui partim prosperi improvisa celeritate, alibi admirabili constantia refringebantur. Nam transgressas in Westfrisiam cohortes regias, passim deprehensas locorum imperitia, agrestes cecidere. Durabat inter hæc aliquanto ante cæpta Lugduni obsidio, qua cuncta nutabant, intima Hollandiæ insidentibus Hispanis, nec ullis contra viribus, nisi in divina ope & pertinaci odio infidæ dominationis, quod hac tempestate tantum fuit, ut repertus sit nauta, qui evulsum Hispano militi cor morsibus scinderet. Itaque morbis belloque consumtos, & nihil non experta fame, post longæ spei commercia, ad Mutinense exemplum, avibus internuntiis, perfossi aggeres, aperta amnium septa & terris immissum mare, attollente fluctus pleno Lunæ orbe, ad hoc ventis mirè obsecundantibus, servaverunt. quin & mænium ruina, ultimum urbibus malum, tunc fuit salutare, objecta auribus eruptionis imagine, quæ hostem decepit & terruit. Lugduno discedens miles, captumque trahens ducem Baldesium, cum Trajectum Batavorum, suarum partium urbem, specie seditionis, prædæ destinaret, ab oppugnatione depulsus est. Tentavit Hispanus & sinisteriora Hollandiæ, secundum Mosam & Leccam, irrumpere, captis oppidis propè ripas, inter quas Veteres Aquæ (ita oppidum dicitur) nobilis sævitia victoris: nec ante reprimi potuit, quam ad Confluentes usque perraserat, quo loco vicus est Crimpa nomine. Eadem tempestate Petrus Melendes Cantaber, Floridæ victor, sed insigni in Gallos perfidia, apud suos etiam infamis, cum res Americanas Batavicis, parum sapienter compararet, Brilam se aliosque portus obsequio redditurum jactabat. & jam pa-
rata

rata classe missa in Angliam legatio, quæ littus & hospitium, si eo venti adigerent, oraret impetraretque. Sed subita morbi luës nautas disjecit, & dux ipse edoctus pollicitationis vanitatem, pudore ut creditum, aut metu vitam finiit; coactique Hispani oppressis vi Batavorum, quæ ad Antverpiam excubabant navibus, & mox nova rerum sequentium facie, terrorem maritimum multos in annos differre. Post hæc Scaldiam Zelandorum insulam, in Hollandiæ confinio, ita nominatam ab amne lævum latus affluente, vadis & classe ingrediuntur Requeseniani, dubium audacia majore an fælicitate, quam ipsi illustrantes, compositis in veterum auditionum speciem miraculis mare sibi ingredientibus cæléstes faces præluxisse referunt. Hîc expugnato portu Bomenedæ, qui locus non magno præsidio fortiter defendebatur, Zyrixæam, insulæ caput, novem mensium obsidione accipiunt in potestatem. Huic maximo malo, quia duarum nationum societas medio hoste turbabatur, cum jam & pecuniæ & vires defecissent, alterum non levius accessit, quod Principum amicitiæ frustra ambiebantur, metu potentiæ Hispanicæ, an quod exemplum displicebat. Angliæ enim regina, quanquam sacra communia, Oceani imperium, & ipsi ab Hollandis principibus ductum genus ostentabantur, fædus, & oblatum alteris mandatis summum imperium abnuebat. pecuniæ tamen nonnihil interdum suppeditabatur. Sed quod intempestivè repetitum in majus incommodum verteret. Galliam tum Henricus habebat Caroli frater, qui Hispani dolos præsentiens, & pari arte grassandum ratus, ejus vim destruentibus studebat, sed arcanum intra subsidium; haud reticenda com-

commenti ferè piratici ſubtilitate, qua cum Rege convenerat, ut Caleti, Gallicâ urbe quæſtores Naſſaviani vicini maris navigandi licentiam venderent, nulla non gentium parata redimere injurias. nam hactenus ſive ad hoſtes ibant, à Batavis in prædam, ſive alio tamen ad diſquiſitiones & damnoſas alieno ſub judice lites trahebantur. Iuris ſimulacrum adhibebatur frequens negotiantibus averſi periculi pactio, quæ incertus eventus certa mercede in alium transferri ſolet. idque unum tributum haud impar fuerat magnis belli impenſis, niſi navalis turba, indomita legibus, ad veterem licentiam & propria à rapinis commoda recurriſſet. Rem undique deſperatam reſtituit improviſa fælicitas, cum ſubita peſte extincto Requeſenio ad Senatum regiarum partium adminiſtratio tranſlata eſt. Id gratum populis & ſervandis quæ tenebantur, pacandis quæ defecerant, cenſuerat Ioachimus Hopperus Friſius, cui tum in Hiſpania agenti auctoritas increverat, ex quo improbata ipſi conſilia malè ceſſerant, ita ut ſapientis nomen homo Belga ab Hiſpanis adeptus eſſet. Sed nemo eſt hominum ita ſapiens, ut eum nunquam fortuna fallat. Clandeſtinis jam dudum artibus Brabantorum animos Arauſionenſis ſibi conciliabat, demonſtrando, nihil ſe quod privatim utile eſſet deſiderare. At illi ultro etiam, dum Requeſenius armis occupatur, aut lenitatem ſimulat, quantum remiſerat dominatio, tantum contra inſurgere. & ipſe præfectus parum providè ad captantes militum tumultus arma rapere agreſtes juſſerat, quod illic initium fuit libertatis. Iamque oblita ſub Albano nomina, jus Ordinum & leges omnium vocibus celebrari. Flandri quoque ingenium recepere,
gens

gens inquies, & ne olim quidem Principum ſatis patiens, cum tantum Principes eſſent. Hi petenti tributa Requeſenio, quo magis neceſſario exigebantur, hoc confidentius negaverant. Sed in Senatu Hiſpani erant aliquot; cæteri Belgæ, à quibus ſperabat Arauſionenſis impetrari poſſe, ut eadem defenſæ patriæ præmia, quam proditæ mallent. id curantis conſilium caſus adjuvit. Bellum enim hoc mirum in modum quanquam validas Hiſpaniæ opes afflixerat, in tantum Rege obærato, ut novarum tabularum beneficio, poſſeſſiones ſuas eripuerit fœneratoribus. Et forte Turcæ (quæ potentia crevit ſemper Chriſtianorum diſcordiis) dum Philippi robur in Belgas verſum comperit, occupata Tunetenſi provincia, cæteris Africę, quæ Hiſpani tenebant, terra marique imminebat. Factum per has difficultates ut ſtipendiorum dies aliquam multi præterfluerent, Hiſpanis per Belgicam militantibus, qui recepto jam more obſequium, excientes licentiæ præmia captabant. Bruxella rapinæ deſtinabatur, imperii ſedes, ni plebs veterum memor, & in arma recentis periculi magnitudine conſternata, advertiſſet magiſtratus, & quibus creditæ leges. Hi Senatum, quem rebus Belgicæ præpoſitum diximus, perpulere ut improbum militem, hoſtem patriæ & Principis judicaret. quod palàm conceſſum, clam ſeditio foveri credebatur, paucorum conſiliis, quorum opes in externa dominatione ſitæ erant. Sed cum, ejectis ducibus, conjuratæ cohortes Aloſtum, Flandriæ ejus, quæ jam olim non Francico ut cætera, ſed Germanico imperio adhæſit oppidum irrupiſſent, atque inde late circumſita popularentur, nullo ultore, primores

mores aliquot Brabanti, nullo publico consilio, sed Antverpiensis exempli memoria & metu, misere qui Senatum, hoc est reipublicæ caput, in curia & sedibus suis comprehenderent. Mox, ne sine legitima potestate jaceret regimen, suspiciones & innoxios discrevere, detentis quorum dolo aut socordia effectum volebant, ne contra Hispanorum injurias vis pararetur. quin & proprio delectu habito, pellectoque in partes quantum erat indigenæ militis, fœdus cum Flandris aliisque civitatibus junxere, ut in hostem communem. nec recentia modo quietis publicæ turbamenta, sed Albanicorum temporum scelera, decimæ, disquisitiones, insontium supplicia, quæsitum bello quod pace habebatur, suarum quisque cladium memoria edictis objectabant. Nec jam res ad eos qui imperium detrectaverant, sed ad omnem Hispanicam nationem visa pertinere. Quare excitis copiis ejus gentis, quæ tum Hollandia exiere non redituræ, ducem se dedit Roda, pars ante Senatus, & tunc, ad cohortes transgressus, jus omne imperii ad se trahens: velut in unum recidente collegio. Addidit se & Germanus miles, spe licentiæ: atque ita juncti Trajectum ad Mosam, egregiam urbem, diripuere: nec multo pòst in ipsam Antverpiam ex arce effusi, defensoribus exturbatis, aliquot per dies, cæde oppidanorum, ædium incendio, ingenti præda iram atque avaritiam satiarunt. Quas inter clades Belgæ, quibus in novo & rudi milite non satis præsidii adversus tot veteranos, tot arces erat, & longum movere exteros principes, proximis viribus, ultroque oblatis ab Arausionensi uti constituunt; conscii plerique paribus se apud Regem criminibus

nibus teneri, quæ aut ſimul avertenda aut ſimul luenda eſſent. Ergo reſumpta pacis colloquia, quæ Bredæ intermiſſa erant, &, ut inter cives, contra vim peregrinam, facile conſenſum eſt, cautumque oblitterata offenſionum memoria, nequis ſuper religione interrogaretur, neu rata eſſent judicia, quæ ejus rei ante facta erant: ſed damnatis & res ſoli in fiſcum verſæ reſtituerentur, aut, ſi alienatæ eſſent, dati æſtimatores alteri rem, alteri pretium addicendo poſſeſſionibus & evictionibus modum ponerent: ut quos in poſterum ritus recipi placeret; & de reſtituendis quæ Hollandi Zelandique regi propria bello detinebant; & quam iſti pecuniam conſtituerant ob duas Arauſionenſis expeditiones, ejuſve debiti portionem cæteræ nationes in ſe transſcribi paterentur; poſt liberatam externis armis rempublicam, totius Belgicæ concilium judicaret. Interea refoverentur commercia, pars utraque præſenti juriſdictione & receptis jam ſacris uteretur. nec liceret Hollandis eorumque ſociis extra ſuos fines quicquam in religionis cauſa immutare, data tamen Arauſionenſis poteſtate cum urbibus ad ſuam Præfecturam pertinentibus paciſcendi. In has leges pax facta Gandavi inter Naſſavianas gentes, & Brabantos, Flandros, Atrebates, Hænovios, aliaſque nationes, præter Lucemburgos, quorum rectores Hiſpanico nomini privatim obnoxii, & populus ipſe antiquitus fidei in principes retinentiſſimus, ſed Friſii acceſſere & obnitentem præfectum vinxerunt Caſparum Robleſum, gente Luſitanum. Dejectis paſſim arcibus ſervitus exuta. & quia inſeſſa Hiſpanis Antverpia commerciis nationum, intercedebat

operti

operti juxta Scaldis aggeres, ut per mersa naves tuto vectarentur. Fœdus post initum Bruxellæ, & belli societas adversus Hispanos firmata juramento sacerdotum, nobilitatis & plebis. adsentit & Senatus. Fuitque id unum omnino tempus, quo de rebus Belgicis bene sperare licuit, si cum armis & odia ponerentur. sed mihi hæc altius repetenti certissima malorum origo videtur procerum æmulatrix ambitio, & huic non dissimile populi vitium abruptus suæ religionis amor, nunquam se intra fœdera, nunquam præsentem intra sortem tenens: hæc dum manent, nec partes unquam desunt, nec instrumenta in libertatem. Itaque Rex Philippus perlatis ad se conditionibus, edoctus quanto omnium, studio probarentur, & patere externas amicitias, siquid in suos durius consuleret, cedendum tempori existimavit. editaque lege qua pacta confirmarentur, clam interea statuit occasiones opperiri distrahendæ societatis. At Arausionensis filium, cui ex pactis libertas debebatur, ut paternarum actionum obsidem retinebat. Rectorem autem Belgicæ misit Iohannem Austriacum, Imperatori Carolo extra conjugium genitum, ut juvenem ingenio acrem, clarum navali in Turcas prælio, & Pontificis gratia florentem, rerum majorum meditamentis avelleret: & ut specimen esset servandarum in posterum legum, tam propinquus sanguis in regimen missus. Mandata hic pacis servandæ præferebat, secreto jussus Rodæ consilia sequi, quem Hispanicæ seditionis ductorem fuisse narravimus, sed non satis occultabat credita sibi odia, impatientia ætatis, & simul literis interceptis intima consiliorum intelligebantur. Quæ consi-
deranS.

derans Arausionensis, intentusque, ne tam ferventem fortunam extrema corrumperent, auctor erat Belgis, ut, expenso quantum apud Philippum peccassent, injussa pace, manifestum iræ præfectum, sed adhuc inermem & in finibus agentem, bello opprimerent. Id alii primariæ nobilitatis, Arausionensi non satis æqui, veteri offensione, aut invidia recenti, inhibuere. pleri que rerum turbine, quam consilio immixti partibus, reverentia Principis continebant arma intra se tuendi necessitatem. Ita pace facta, in oppido Lucemburgiorum, cui Marsa nomen, concessa Austriaco præfectura, si prius Hispanum militem, deinde exteros omnes dimitteret: Hollandis, & qui earum fuerant partium, multa nequicquam contra causantibus. Tum autem incredibili gaudio metus omnibus abscesserat, cum Hispanorum exercitus, ex pacto urbibus discederet. quanquam cruenta secum spolia, & decem annorum rapinas trahens: atque ultro jactans intra sex menses proximos occisa à se Belgarum triginta millia, imbellis haud dubie turbæ, cum suorum supra sexaginta amissos intra idem tempus negent; nec tamen digressi longe, apud Mediolanum, quidam etiam citerius detinebantur, dum illos paratos bello Iohannes revocaret: qui, summis honoribus in regimen acceptus, sed moræ omnis juveniliter impatiens, aditus interea Belgicæ insidebat, brevique erupit, occupato Namurco, & aliquot oppidis ad eum limitem. Germanicas etiam cohortes, quæ stipendiis necdum solutis in Belgica manserant, ad urbium deditionem sollicitabat: eratque illis promta perfidia: sed iners animus & ad pænitentiam facilitas eadem, si minis aut pollicitationi-

tionibus tentarentur. Hac ratione pleraque Brabantia servata est, tradente in Ordinum potestatem milite non præsidia tantum, sed ipsos duces. Ordinum nomine utuntur nationum ad commune concilium legati, ad quos post Senatus regii vim fractam, pleraque reipublicæ devenerant. Neque dum bellum erat: sed accusabant Ordines Ioannem apud Regem aliosque principes non obscurè violatæ pacis: ille rursus Arausionensem criminabatur, contra fæderis leges novos ritus stabilire, in urbibus quas paciscendi imperio suo adjunxerat. At is apud omnes Belgicæ civitates ingenti fama libertatis auctor ferebatur, egregiusque morum, quibus studia hominum elici solent, potentiam, quasi remitteret, gratia muniebat, lenitate denique & prudentia, & quia acri pervestigatione literisque interceptis demonstraverat, Austriaci insidiis se primum & suos, deinde fæderis nexu resoluto, cæteros peti, tantum favorem est consecutus, ut ad Præfecti dignitatem à Brabantis evocaretur. Id Arscotius, qui eo tempore Flandriæ erat præpositus, Lalænius, Campigniacus, aliique nonnulli permolestè tulerunt. quippe rerum summam ad Arausionensem vergere, cui genere paucos, peritia & auctoritate parem neminem haberi. Igitur quoniam longè se ab illo relinqui vident populari gratia, nec metus aberat, ne rerum potitus sacra suos ad usus verteret, obstruere quærunt ejus claritati, nominis majoris fulgore. In locum demortui Maximiliani patris Rodolphum Imperatorem Germania subrogaverat; ejus tunc illi fratrem Mathiam, multa pollicitando, aula excivere, nullo palam Imperatoris assensu, ne

Hispa-

Hiſpanum offenderet. Iidem, quod armis & validis urbibus præerant, facile ſe effecturos putarant, ut perductum ad ſe juvenem, & ſibi cuncta debentem, haberent in poteſtate, ejuſque nomen juſſibus ſuis præſcriberent: quæ providens Arauſionenſis nonnullos conſciorum ab eo conſilio, ſummovit, perſuaſitque ut juſtam potius, auctoritatem in legitimo Ordinum imperio quam partem in paucorum potentiæ ſperarent. Et forte eodem tempore accidit, ut Arſcotius, princeps Naſſaviis pridem æmulæ domus, ſpe vana elatior plebem Gandavenſem inſolenti dicto offenderet: quæ natio Flandrorum nobiliſſima, & nobilitatibus adverſa, ipſum cum omni comitatu in cuſtodiam pertraxit. Sed Arauſionenſis quanquam Mathias ab inimicis vocatus nec ipſius ſponte advenerat, Belgæque cæteri jam tum Galliam magis reſpectabant, pudori illius conſulens, auctor Ordinibus fuit, ut adoleſcentem clarum fraterna majeſtate & regis propinquum cauſe ſuæ admoverent. Quod eouſque placuit ut Mathiæ regimen Belgicæ, Arauſionenſi vicarium imperium imponeretur, idque velut recuſanti; quo aucta illorum iræ eſt, qui ſpe duntaxat ejus dignitatis gratiam partis quæſiverant. Mathiæ præfectura, mandatis & additis adſeſſoribus circumſcripta eſt, nec ipſi libido quicquam ejus faſtigii præter vitæ ſplendorem, habitumque uſurpare.

HVGO-

HUGONIS GROTII ANNALIUM BELGICORUM,

LIBER TERTIUS.

REbus eum in modum constitutis, Ioanni bellum denuntiatur, quo tempore reditus menstrui ad sexcenta millia florenorum publico ærario inferebantur, quorum liberrimam dispensationem delectusque & belli consilia, quo melius laterent, Senatui Ordines permiserant. Tum demum Regina Angliæ dignas Belgarum vires judicavit, quibus faveretur: proprio etiam metu, quia Ioannes cum Scota conjugium, & per eam suaque arma Britanniæ regnum animo agitabat; idque magnis indiciis compertum. Quapropter pecunias & auxilia promisit, interpositis restituendi cautionibus, & hoc titulo inscriptis, ut Belgicæ gentes in Philippi obsequio continerentur: atque ita se reipublicæ immiscuit, ut nihil magni pateretur, sine sua voluntate, decerni: dansque operam, ut res novæ concordia fulcirentur, frustra à Belgarum nonnullis in Arausionensem incitata, atque alios vicissim monens ne veterem Romanæ religionis possessionem temere moverent, intendit opem, quantum pericula gliscebant. Cumque hæc ageret, literas ad Regem mittebat, suadentes veram pacem, & regimen juxta leges; sin ad arma subditos adigeret, intentis

jamdudum Gallis, ne moleste ferret ipsam inimicæ genti Belgarum Societatem prævertere, anxie interim suspiciones purgans affectatæ ex alieno potentiæ. Nec minus Henricum Galliarum regem, Sebastianum Lusitaniæ, ipsumque Imperatorem rogarant Ordines, ut Philippum sibi mitigarent, hunc etiam ut causam auxilio dignaretur, quod tum frustra fuit. Valescebant interea simultates & odia regentium: multi adeo castris ad Lucemburgum sitis diffluebant, varia obtendentes, sed tacite honores alienos in suam injuriam interpretabantur. Ioannes receptis Hispanis, ingentibusque copiis auctus, quas illi Parmensis Belgicę quondam rectricis filius ex Italia adduxerat, exercitum Belgarum, qui ducum decessu in dies minuebatur, introrsus recedentem in Brabantiam ad Geminiacum prælio cæcîdit: nec parva victoriæ præmia; Lovanium quod ex ea parte Brabantiam aperit; Limburgum ducatu insigne & cognominis ditionis caput, in Germaniæ subdita excurrens, & Philippopolis, quam urbem novo, validoque opere Arausionensis, regii quondam exercitus ductor, Gallis objecerat, cum tantum externa metuerentur: sed & alia circum oppida cesserunt. Victos spe pacis tentare regi placuit, Barone Sellesio conditiones ferente ex Hispania diversas à pactis Gandavensibus, & quibus Ioannis præfectura non mutabatur: quod tunc satis visum cur recusari deberent. Nosse enim se Belgæ tum primum cœperant, & augebant fiduciam Principes certatim operam & militem offerendo: Hinc Franciscus Valesius, Andium dux, regis Galliarum frater, jam ante pacem Gandavensem & postea sæpę ambitus Belgarum primoribus: inde Casimirus,

mirus, qui Palatinatum Germaniæ administrabat: domi postpositus uterque nascendi ordine, atque eo avidi increscere alienis. Franciscus haud contemnendo ingenio, sed animi inquies, belli se ducem dederat, quod ad restituendam contra aulæ injurias Galliæ libertatem, & pro quiete religionum sumi tum dicebatur: quod seu fratris odio fecit vita imbelli & infæcunda regnum detinentis, sive ad vim partium avertendam maternæ calliditatis instrumentum fuit, famam sane sibi popularem ejus causæ tutela; & pace facta amplissimas possessiones paraverat. Sed famam brevi fædavit in socios versis armis, aliorum sævitiæ minister. Quo tempore Margarita Valesia, Navarri uxor, quo se mariti fratrumque bellis eximeret, absentiæ desiderium ad aquas Spadanas itinere velans, cum Cameraco Montibusque transiret, usa occasione potissimis illic locis, moribus, lingua Galliæ propioribus, nec religione diversis, Andinum valide commendaverat. At Casimirus eodem tempore, ingens Navarri partibus auxilium, quæ sibi privatim pepigerat, concordiæ remittens, æqui religiosique animi præbuerat argumentum. Vndique confusa hoc tempore respublica fuit, velut indigesta moles, & partibus discors: dum quasi vacuum regimen rapiunt singuli, diversa via. Et contra regnum quidem armis certabatur: sed aliis laudata, principatus & leges: alii vires suas præ Venetis atque Helvetiis admirati, nec considerata dissimilitudine, optimatium nomine imperium distrahebant: aut etiam, quod dignitate ab aliis vincebantur; plebeiæ potentiæ imminentes vulgus, qua turbidissimum, ductu, voce concitabant, inclementes

ſuſpicionibus, nec ullam probantes cum exceptione libertatem. Intus & palam partes & ſeditiones erant: nec eo minus bellum; lentum tamen, nec ſatis intentum tempori, quia pro ſtudiis copiæ diſtinebantur. Amſtelodamum, quam maximam Hollandicarum urbium libertati defuiſſe diximus, Ioanni tunc etiam fovebatur: ſed quia Naſſaviani urbem circumvenerant, nec ulla ſpes auxiliorum è tam longinquo erat, ventum ad pactiones, quæ religionis cauſa extorres patriæ reddebant; niſi extra mænia, prohibitis eorum ritibus; ſed cum Romanæ ſectæ homines, ambiguæ fidei, interdum & in hoſtem reflecti crederentur, exſules pulſis magiſtratibus, & his qui ſacris præerant, publico potiti ſunt. Idem diverſis temporibus ſimilibus ferme de cauſis Trajecti & Harlemi, & aliis Hollandiæ in oppidis accidit, quæſito adverſus fidem datam colore, ex magiſtratibus in hoc inſtitutis, ut quod ipſi probarent, id invita civitate fieri non videretur: quod ibi quidem haud inutile concordiæ, at ſociorum animos offendit, qui Romano Pontifici addicti, in ſe vires quæri ſuſpicabantur. Geldriæ regimen Ioannes Naſſavius ordinavit, cui Arauſionenſis eam præfecturam mandari curaverat, quo pluribus munimentis inſiſteret. At in Friſia, cui tum datus Rennebergius rector, vetera Groningæ urbis & agri circumjecti ob mercium evectionem certamina, velut alta pace, exarſerant: dubium an ſponte præfecti, ut certius imperaret. Legatos ad ſe partis adverſæ plebs urbana vinxerat: eadem, poſtquam privato utrinque auſu arma tentaverant, ſuperior evaſit. Et captis quidem reſtituta libertas: odia, quanquam Mathias & Arau-

Arausionensis intercedebant, mansere, donec publicis dissidiis hæc quoque miscerentur. Etiam Frisiæ quosdam Senatores, qui Hispanorum victoriæ faverant, suffectis aliis asservari jussit Rennebergius, unaque Leovardiæ pontificem. Hæc ob merita, proprius regendæ & perdomandæ Transisalanæ dux eligitur: nam Campos & Daventriam Germanus à Ioanne emtus miles tenebat. Vtraque urbs dedita est. Sed ad Daventriam longius hærenti recens auxilium Casimirus cum peditatu octo millium, equitatu paulo minore, advenerat: copias adducens majores imperatis. Nam Angliæ Regina, promissæ pecuniæ loco, militem adjunxerat, & ipse ultro auxerat numerum, officii specie: quod Romanæ religionis primores sinistrius interpretabantur, atque eo promptius Franciscum Valesium suæ sectæ principem acciendum, orandumque curaverant, patiente Arausionensi, aliisque, ne suspiciones in se onerarent. Nominatur igitur decreto Ordinum Franciscus vindex Belgicæ libertatis, & super quod de restitutione impendiorum cautum erat, addicuntur illi, in præmium Societatis, oppida quæcunque trans Mosam hostis possidebat. Dum hæc geruntur, & inferiores pietatis studiis, maximus quisque ob potentiam diffident, innovatæ religionis sectatores rem impetravere egregiam sibi, ancipitem reipublicæ: quia jus imperii penes multos, nulla potestas celsior partium odia coërcebat. Postulata dederant ad Mathiam & Arausionensem, nec ante ignarum: quibus demonstrabant, se illos esse nunquam administros dominationis, sed materiam semper sævitiæ Hispanæ, cui destinatum

parte optima civium orbatam rempublicam opprimere. Ne nunc quidem hostibus aliunde plus invidiæ: & pignus suæ fidei certissimum, quod unam spem in salute publica haberent: quippe si vetera redeant, inopiam ceteris & servitutem, sibi mortes, cruciatus, flammas parari: deinde quod primi sumptis armis dominationem afflixerint, omnem sibi veniam præclusisse. Merito igitur, quos pessima regni maneant, partem æquam precari ex libertate. Opima sacerdotia, amplissimos proventus aliis se relinquere; tantum ne velut profani templis & curia arcerentur. Non se in Deum pietate, non in patriam fide cessuros. Dubitatum aliquamdiu: & tandem laudantes Germaniæ, Polonorumque exemplum, & altera permulta persuasere, quorum hæc consilio petebantur, concordiæ interesse ne rejicerentur æquæ preces. Nam in exercitu quod roboris erat, inde stare: compertumque experimentis, rerum curam non aliis tutius credi. His accedebat, quod Romanæ sectæ nonnulli, præcipue qui se Iesuitarum nomine jactitabant, in juramentum contra Ioannem adigi non poterant, & pars haud exigua, cui plus spei in regiis partibus, sponte discesserant; multique magistratus, ita edocti, seu quod ejus partis auctoritatem providebant, Nassavianæ religionis studium amplectebantur. His de causis communicati illis honores, & quibuscunque in locis familiæ non minus centum postularent, jussæ illorum sacris distribui ædes: hac lege ut Latinorum ceremonias præferentibus per Hollandiam & Zelandiam tantundem concederetur: quod tamen non evenit. Post hæc quæ sequuntur, non sine miseratione aut ingenti exem-

exemplo tranſeunda, tanti motus, tanta odia, & turbæ turbis obtentui. Nam & Romanenſes alteris nihil prorſus concedere, & illi non jam impunitate aut arcano ſuo læſi, adverſus contumaciores magiſtratus legis munus privatis viribus rapere, & poſtquam prævaluerant, reſpicere ultionem. Ita qui vota jam dudum, opes & conſilia contra Hiſpanos nuper admodum junxerant, cives contra cives ipſis in urbibus armati ſtetere, dum adverſarios pellerent hoſtium ſecuri: ne militis quidem multo ad bellum uſu, cujus præſidio pax interna continebatur. Ac ſicut morborum exitiales remedia aſpernantur, ita qui tum concordiæ ſectatores erant, eos concurrentia è diverſo odia premebant, ſigniferis ad ſeditionem his, quos patientiæ doctores eſſe oportuerat, per quos, communis hujus ſæculi peſtis in utraſque partes vulgata eſt, inverſa rerum nomina, ut cæca diſſidendi libido pius ardor, modeſtia & animi temperies ignavia aut etiam proditio vocaretur. Gandavenſes igitur eo jam provecti licentiæ, ut impunitatem niſi ex audaciæ magnitudine non ſperarent, concitore Imbiſio, qui per tritum quondam Arteveldis iter ad potentiam graſſabatur, palam ſatis imperium detrectant. Negabant ultra ſe viſuros Romanas ſuperſtitiones, ſævitiæ & tot ſcelerum repertrices: non quod auctores ſeditionis multum ſua referre exiſtimarent, utrius religionis ſpecie tumultuarentur: ſed veteribus nova, receptis propria præferebant: & forte convictis nefariæ libidinis aliquot monachis, flagrantem recenti odio atque invidia ordinem, deinde ſacerdotes exegerant. Tum conſcii quantum cœptarent, urbem operibus munire inſtituunt: quæ ingenti ambitu

par maximis urbium, cæterum non tota habitatur: nam obſeſſi ſæpe, & ex moribus ſuis eadem in poſterum metuentes, mœnibus arva incluſerant. Quo magis munitio procedebat; hoc minus Ordinum & Mathiæ mandata audiebantur, vaniſſimis in illos criminibus jactatis, & ex his quæ in ſe iritaverant, retro quæſito colore. Nec ulla Arauſionenſis gratia, quanquam eo ſuaſore avitas leges, rebellione quondam in Carolum amiſſas, Gandavenſes receperant. Quin & in vicinas Flandriæ urbes promotum eſt malum. Contra vero Atrebates & Hænovii Romanæ religionis tenaciores, quod ita plerique ſentirent, præterea proceres civili obtrectatione Arauſionenſi adverſarentur, novam legem & ipſi recuſarunt. Fœdere enim contineri ne quid manente bello in religionibus mutaretur. Contendebant ad hoc manifeſtam perfidiæ Gandavenſium civitatem bello coërcendam eſſe: Quod Arauſionenſis & alii Belgarum principes commiſſuri non erant, ut, Hiſpano ſcilicet mediam fere Belgicam validiſſimis cum legionibus inſidente, in cives, utcunque meritos, arma verterentur: &, quod hoſtium prudentiſſimis prædictum, ſua ipſi diſcordia interirent. Sed dum vi cogere periculoſum eſt, juſſus, conſilia, preces ut apud deſtinatam malitiam ſpernebantur. Maximi eo tempore Belgarum exercitus Dux erat Boſſuius, quem Friſio in pelago, cum Hollandiæ reliquias ſub Albano regeret, captum fuiſſe memoravimus. Lalænio Ordines id munus abrogaverant, quod ipſorum injuſſu caſtra reliquiſſet, cum ad Geminiacum male pugnatum eſt. Magiſter equitum erat Vicecomes Gandavi Melodunea domo: præfectus caſtrorum Lano-

Lanovius, egregiam famam civilibus Gallorum bellis consecutus. Castra non procul Machlinia ad Riminandum vicum sita Ioannes adortus est, tantumque depulsus. Erratum in eo plerique tradiderunt, quod non institum est discedentibus: quippe illa die Hispanorum copias debellari potuisse. Sed & urbes obsidendo annus iste occupari potuit, si ducum provisu fossores atque id genus operæ castrenses adfuissent. Non omissa inter hæc pacis colloquia: Rogati enim exteri principes rationem inire concordiæ, suadebant Ioanni, ut quando Belgarum vires multo præpollebant, integra adhuc fama exiret, & spes alias secundiores aggrederetur. Regem quoque rectius facturum, si gentem validam & armatam sibi conciliaret, nec tantum imperium temere projiceret, jam paratis qui exceptarent. hoc autem obtineri non posse, nisi, probato Gandavensi fœdere, religiones ipsorum arbitrio permitterentur: æquissimum autem esse ut captivis omnibus & inter eos Arausionensis filio redderetur libertas. In has leges facta pace comprehendi debere qui cum Belgis Societatem iniissent, ut & horum quieti consuleretur. Ad hæc Ioannes, nisi Arausionensi in Hollandiam relegato spem nullam facere pacis: nec de religione quicquam concedere; tantum inducias non recusaturus videbatur. Pax scilicet validiorum fere arbitrio constitui solet: infirmis belli dilatio omnis in lucrum cedit. Sed cum novis auctus copiis triginta peditatus millia, sexies mille equites obtineret, nec jam multo se Belgis imparem crederet, præsertim discordibus, in Bonga monte, qui Namurco imminet, metatus castra, colloquium abrupit, omni pacificatio-

 ne

ne ad Imperatorem rejectâ. Casimirus interea diutius in Geldria moratus, ære non satis parato, quod militi solvendum erat, magnum agmen tarde moliebatur. Ejus adventu Belgarum exercitus quadraginta peditum, viginti equitum millia habuit: quibus cum copiis Francisci auxilia opperiri, deinde Ioannem circumsidere lentum nimis consilium erat, satis certæ tamen spei si incipi potuisset. Sed illa longi temporis peccata, honorumque nimia & divitiarum aviditas, & utrisque abutendi libido, quæ Belgas antea Hispanis in servitutem mancipaverant, eadem propinquam tunc & in conspectu libertatem avertere. Hænoviorum enim & Atrebatum cum Flandris contentiones eousque exarserant, ut exuta publici cura singulæ gentes tributa in proprios usus retinerent. Manante latius exemplo cohortes aliquæ jam dudum otio lascivientes cum stipendio fraudarentur à republica secesserunt, arcano ducum instinctu, qui non satis sibi in dignitatibus profecisse videbantur. Hic igitur miles occupato Menenio (Flandriæ id municipium est) circumjacentem agrum rapinis incursat. Ad huc intra privatam audentiam vis statura sperabatur, cum subito præcipuæ inter tribunos auctoritatis Montigniacus suscepit regimen, & in Atrebatum factionem transtulit. Adversus eorum injurias Gandavenses proprias cohortes conscripsere: sed in hoc milite domi feroce, bellorum rudi, non satis præsidii ad prohibendas inimicorum populationes erat. Ita autem illi ajebant, sacerdotes Gandavo per vim & seditionem expulsos apud se exsulare: nec potuisse negari propter sanctimoniam ordinis, aut fortunæ ipsorum indignitatem, supplici turbæ alimenta, quæ, cum

juri

juri locus non esset, à bonorum ereptoribus armis se reposcere. Hoc belli obtentu (nam in apertam hostilitatem dissensiones transiere) prædæ quotidie ingentes agebantur: donec Casimiro Flandri accito militem ab eo accepere, stipendium de suo polliciti, cujus tunc magna ubique penuria erat. Ipsum principatum sperasse & vanitate gentis, atque rerum eventu elusus creditur. Sed Franciscum ea tempestate Hænoviæ oppida attinebant. Id ille Lalænio ejus regionis præfecto gratificabatur, gnarus quorum sponte venisset. Equites paulo plures octingentis, peditatus sex millia adduxerat, Gallicorum tumultuum ejectamenta: quos post inclemens iter, & violata passim hospitia captis aliquot castellis, & autumno jam procedente, apud Binchium oppidum deposuit. Id obsidio & oppugnatione in potestatem venit, pretium temporis vile. Ipse Monte Hænoviæ urbe plerumque morabatur, non sine indignatione, quod attributa præsidiis loca oppidani non traderent: oratusque ut ad Belgarum exercitum accederet, prius se venturum negavit, quam idem faceret Casimirus: cujus Gandavensi profectione non mediocriter offendebatur Parma, amicus jam ante, & tunc competitor, exardentibus ad contumelias usque odiis. Nec demotus est sententia, demonstrante quamvis Mathia & Arausionensi, ipsaque Angliæ regina, Flandrorum & Casimiri factum sibi non probari: quin ultro passus dilabi militem suum ad Montigniaci cohortes. Ita duces duo, commune Belgis auxilium polliciti, accessere partibus in exitium ejus enatis: nec multo post Dux Andium in Galliam, Casimirus in Angliam digressus, alienæ reipublicæ bona malaque reli-

querunt. Sed discedenti Gallo Belgæ, quos ille & illius nomine alii principes ingrati animi reos agebant, si pax cum Philippo confieret, decreta, & statuas, & honorum inania pollicentur: quod si ad alia veniretur consilia, ipsius ante ceteros eam rationem habitum iri, quam dignitas ipsius & summo reipublicæ tempore impensum beneficium postularent. Is fuit rerum status, cum Ioannem Austriacum rapuit vis morbi subita, quam facile receptabat æger animus, & fortunæ iratus. Quippe cum egregiam sibi, non ex vitiis hostium, victoriam vellet, impediri gloriam suam ab inimicis, quos in Hispaniæ regia plurimos habebat, supra quam valetudo ferret, indignabatur. In literis certe interceptis contumax desperatio apparuit: & paulo ante Scovedonem, intima ejus curare solitum in Hispania, Philippus clam occidi jusserat, ut apud magnanimi juvenis cogitationes periculose sollertem. Nam supra natalium sortem Tunetense quondam regnum, tunc & Angliam sperasse manifestus, & cum Lotharingis in Gallica aula præpotentibus, clàm Philippum, sociasse consilia, facile & res Belgicas in se versurus timebatur. Vnde nec veneni suspicio abfuit, incertum tamen unde dati, quippe inventis sacerdotibus, Romanæ professionis, qui suam in hoc operam patriæ imputarent. Anglos alii suspectabant, non ita dudum supplicio affectis, qui inde immissi in ipsum percussores dicebantur. Regendum militem residuasque urbes Parmensis accepit, ipsius primum Ioannis ac militum voluntate, postea & regis imperio, ingenii tectior, & ex Italia afferens fidei usum, & peritiam simulandi. Terrere norat, & ignoscere, veras artes quibus Belgæ caperentur. Itaque cum

cum nullius annis tantum debeat Hispania, plus tamen hominum studio consecutus est: perfecitque rem difficillimam post libertatem, ut dominationi faveretur. Hujus occultis suscitationibus dissidia gentium vehementius etiam exarsere, maxime posteaquam de civibus aliquot sumtum supplicium est, qui, ut Atrebatum urbem ad concordiam reducerent, coitionem ausi erant intestinam. Nec tamen Arausionensis destitit omnia malorum remedia experiri. acrior iis coërcendis quorum crimina ipsius ad invidiam redundabant: & jam Gandavensibus persuaserat, ut restitutis sacerdotibus in fœderis leges redirent: deinde ad Montigniaci milites, & Atrebates conciliandos diligentiam vertebat. Sed patuit primo res amplecti ultro causas secessionis, eoque implacabiles: quod Flandrorum animos iterum efferavit, Imbisio summum Gandavi magistratum per vim adepto, & cætera honorum vocabula, quibus vellet, largiente. Casimiri interea equitatum tutum iter orantem Parmensis emisit: inde securus hoste nunquam obvio Trajectum ad Mosam præsidio invalidum circumvenit, & oppugnationem aggreditur. Manente ejus urbis obsidio imperator, ad quem relegatam fuisse pacificationem diximus, Coloniam Agrippinensem legatos miserat: eodem Hispanus Dux Terrænovæ cum regiis mandatis, & à Belgis Arschotius aliique convenerant. At Arausionensis, qui nunquam dubitarat omnem cum Rege pacem in suum periculum fore, divulsa tunc Belgica, tot inter partes medius ipse, atque eo cunctis invisus, ne pariter hostibus & inimicis dederetur, haud temere metuebat. Sed adversari colloquia & judices Germanos, durum atque in-

fame. Occultius, quo eadem evenirent, curabat postulatis de religione insisti, quæque alia Regem concessurum nemo sperabat. Ceterum potuisse eo tempore satis æquas conditiones obtineri credibile est, nisi privatis pactionibus nonnulli pacem publicam corrupissent. Et Parmensis, quamquam bello intentus, monere non desinebat novorum cupientes, ut celeri pœnitentia gratiam occuparent. Ante alios Lamota Philippo conciliatus Gravelingam Flandriæ oppidum, cui præerat, eo traduxit, acceptaque paciscendi potestate, illexit alios, clementiæ regiæ laudator & exemplum. Suas deinde copias (octo ea millium erant) non exiguum partibus robur Montigniacus addidit, æris penuria, & quod ex merito in Belgas pœnam metuebat, Lanovio imminente. Atrebates & Hænovii aliquamdiu nutavere: tandem perscriptis conditionibus ad ceteros Belgas, ut si vellent iisdem uterentur, cum Parmensi transegerunt: simulque Insula, Duacum, & Orciacum, Flandriæ illius quæ à Gallis diu possessa, & postquam ad suos principes rediit sermonem inde retinet, civitates, quibus hæc privatim à Belgis diffidendi causa erat, quod in concilio proprium jus suffragii non impetrarent. Pacis leges cultum Latinæ religionis, solitum in Principem obsequium, Gandavensis fæderis comprobationem continebant: & ut res intra tempus dimisso milite peregrino, regia ex pecunia, in quam contribuerent nationes imperio redditæ, civium exercitus, ad ea quæ convenerant propugnanda, conduceretur: de præfecto rex dispiceret: interea Parmensi cuncta obedirent. Ita maximum militiæ robur regiis partibus Walones accessere, gens læta bello, & cujus

tuto

tuto periculis Hispanus uteretur. Isque jam finis omnino concordiæ Belgarum adversus externam dominationem fuit. Ea nimirum firma demum societas est, quæ spes easdem, aut vincula plura quam dissentiendi causas habet. Commune Belgis vix quicquam extra odium Hispanorum: quo impulsi pacem fecerant Gandavensem, præcipuis ad suadendum sacerdotibus. Mox potentiam sibi quisque & contrarias per vias certabant. Arausionensis & qui cum illo conscii erant eadem quæ Egmondus & Hornanus meruisse, regi diffidebant. Hinc omne consilium se suæque religionis sectam firmare, quam ad rem gratiæ peregrinæ quærebantur. Pars altera, cujus crimen non erant belli primordia, fidem Principi servare, fidem Romanæ religioni, veriti maxime ne aliorum impetu longius raperentur. Sic illos temere cohærentes promptum divellere Philippo fuit, si hoc unum satagentibus, Hispanicum terrorem amoliretur. Vbi horum votis satisfactum, ceteri ultra tendebant, cuncta inter Belgas suspecta diu, deinde hostilia fuere: nec unquam postea religiones coaluerunt. Tandem res accidit haud sane insolens, ubi semel in partes itum est, ut qui civibus noluerant cedere, violatis pactionibus sub externa imperia adigerentur. Verum, omnium animis in pacem inclinantibus, facile Arausionensis intelligebat singulorum imprudentia dissolvi rempublicam, ni in tempore obviam iretur. Idcirco solita usus diligentia Trajectum Batavorum se contulit, & saluberrimo ad res suas consilio evocatos Ordines ejus nationis, tum Geldriæ, Hollandiæ, Zelandiæ, Frisiæ ejus quæ citra Lavicam flumen & ejus quæ inter id flumen & Amasium est, arctiori omnes fœdere illi-

illigavit. Summa hæc erat: indivulsos nexosque inter se, haud alia republica, quam si una gens essent, pacem, inducias, nova bella, tributa, non habituros nisi quæ universi jussissent. In societatibus contrahendis, & ceteris consultationibus valitura majoris partis suffragia, & si qua dissidia orirentur, de iis Concilii, aut Præfectorum judicium fore. Objecta hostibus munirentur, neu quis præsidium recusaret: darentque operam singuli ut in tributis & nummi pretio æqualitas servaretur. Hollandis Zelandisque sua & una in publicum religio, ceteris nationibus eandem, an alteram, an utramque mallent ipsarum arbitrio permittebatur. Adacti in hæc verba rectores, magistratus, consilium cujusque urbis, & sodalitates. nam veteri instituto præcipui oppidanorum, quibus idonea armis ætas, in certa corpora, velut manipulos, adscribebantur. Id præsidium bello, pace munimentum, cum nondum principatus ars fuit fidere externis. manet mos & desuetæ virtutis insigne: sed usu per hos motus reddito fidelis sæpe illorum opera adversus hostem & seditiones fuit. Hoc modo, quas dixi gentes, in leges fœderis Trajectini Sacramentum dixere: & nequid ipsas suarum virium lateret, numerus iniri jussus est, oppidanorum simul & agrestium, qui intra decimum octavum, & sexagesimum ætatis annum agerent. At per illas nationes, quæ non adfuerant fœderi, quantæ non alias turbæ & certamina, dum pars communis religionis, aut patriæ cura adsciscii volunt, alios spes pacis propinquæ & diffidendi libido diversos trahit. Silvam-ducis tenuit secta Romanensis, alterius partis vano metu desertam. cum Parmensi qui permanserant egere, hoc proprium

pacti,

pacti, ne unquam inviti præsidio gravarentur. Antverpiæ contra cecidit, mansitque superior plebs adversæ factionis, suppliciorum solennibus operatos adorta minaci concursu. Nec Arausionensis inhibere potuit vulgus suum, quo minus per vim ejicerentur sacrifici: sed inimici ejus ita interpretati sunt quasi sponte ejus accidisset, quod vetare non potuerat: nam erat ille ab omni truculentia alienus, sed qui dato casu sapienter uteretur, aptandisque sibi hominum studiis in longum jaceret olim profutura. Coëgit id tamen multos è populo orbatos sacris, contraria reipublicæ vota facere, cum mitius sub rege servitium sperarent; nonnulli etiam nobiles desciscendi ad Hispanos hanc occasionem rapuere. Fuit inter hos Carolus Egmundi filius, quem, dum câpere Bruxellam conatur, gnaro ut fertur Mathia, conscia cum manu Latinam religionem sectantium, ceteri in foro obsessum inclusere, ubi illi suum facinus, & paternæ mortis imago manesque inulti in supplicium verterent. Nam erant qui objicerent, eo in loco, & (quod mire congruebat) eodem undecim ante annis die, patrem carnificis gladio percussum, ejus gentis acerbitate, cui tunc filius patriam proditum iret. ad extremum, oppidanorum misericordia incolumis, in Nienovam irruit Flandriæ oppidum, quo à Belgis recepto, captivus ipse in popularium suorum, ut dicemus, pervenit potestatem. Brugis asper & anceps tumultus, capta arma, nec procul cæde res erat: & partes utræque suæ sectæ militem advocarant, priores advenere Federatorum cohortes, magistratuum accitu; isque finis certandi fuit: aliarum urbium tumultus præsidia prævenerunt. Accessit fœderi sponte

ſponte Ipra: ſponte & Gandavum: venitque in urbem aliquanto poſt Arauſionenſis ſecunda multitudinis voluntate. Tanta illi vulgo animorum diverſitas inerat, & ad honeſta pravaque levitas eadem. Ibi demotis qui ſe ingeſſerant, honores aliis mandavit. Plerique, quos captivos ibi detineri diximus, negligentius cuſtoditi, eruperant; ceteros Arauſionenſis dimiſit: acceſſitque honori ejus, & invidiæ, quod Flandriæ præfectura ſuperingeſta eſt recuſanti. At Agrippinenſi legatione nihil actum, niſi quod maxime Hiſpanus voluerat, ut in ſpem pacis diſtractæ mentes minus in commune conſulerent. Oratores partium, ſollicitatos privatis pactionibus ſocios, novis contra fœderibus turbatam concordiam, non ex colloquii fide, mutuo querebantur. Sed Belgæ præſentis periculi cauſa, quod Parmenſis adverſus Trajectum Moſæ, urbem partim Brabantici, partim Leodici juris, quippe in ipſo confinio ſitam, plurimum profecerat, nec inferendi militem aut copias occaſio dabatur, eximi bello pacificandi tempora rogabant: inque eo ſperabant Imperatoris legatos ſibi auxilio fore. Sed Terranovanus negabat ejus ſe rei poteſtatem ullam accepiſſe. Dum induciæ petuntur, & negantur, dum conditiones pacis ferri incipiunt, dum Belgarum mandata refelluntur, ut non ſatis libera, ſed adſtricta novis juſſibus, Parmenſis jam ipſis Trajecti mœnibus irrepſerat: inde, quanquam viribus modicis, fortiter defenſam urbem poſt quadrimeſtre obſidium impetu cepit. Sub hyemem vero Germanos, Hiſpanos, Italoſque milites dimiſit fere omnes, retentis tantum ducibus & ala equitum Italica, ſerius quam Atrebaticis pactionibus convenerat:

ſed

ſed tamen id illi Machliniam cum Valentianis & Inſula urbe conciliavit. Præſidia idoneis locis Walonum impoſuit. Horum ut quiſque graviter offenſus, aut ultro vicinos offenderat, ita tutiſſimus habebatur. Pro eo beneficio Parmenſis præfecturam confirmarunt, haud ſatis intelligentes, ſi quando placitum eſſet armato duci, fore ut exterum militem ipſi revocarent. At fæderati Belgæ, quanquam tot jam gentium urbiumque jactura ſpem pacis amiſerant, ne tamen odiſſe magis concordiam, quam deſperare viderentur, oblatas à Philippo leges compoſitionis in ſingula oppida dimiſerunt, ut publico conſilio expenderentur. Quæ ut iniqua aut fallacia incuſabantur hæc erant: acta Mathiæ non aliter rata eſſent, niſi quatenus ad principis ſupremam poteſtatem, aut alterius incuriam non pertinebant: quem Belgis rectorem daturus erat Philippus, ei urbes, caſtella, machinæ continuò traderentur: is cum Senatu cuncta cognoſceret. Ordinum nulla mentio: reſtituerentur ejecti ſacerdotes, & quicunque honores aut magiſtratus geſſerant. utrinque dimiſſis exercitibus ab armis diſcederetur: nec tributa manerent, niſi principis voluntate. Quæ cuncta eo ſpectare viſa, ut in ſpeciem redditæ leges, ſtudio illorum, qui reipublicæ potirentur, brevi corruerent, atque ipſi exarmati in ſervitutem retraherentur: nec enim ad tutandam libertatem infirmius ullum eſſe munimentum regio jurejurando. De religionibus, quæ controverſia plurimum habebat difficultatis, ita regi placebat, unam per omnem Belgicam retineri, quæ Romani Pontificis auctoritate firmabatur: niſi quibus in locis alii ritus fuiſſent eo tempore, quo fœdus Gandavenſe

ſe approbatum fuerat. extra eos fines diverſa ſentientibus tempus præſtitueretur, intra quod ordinarent res ſuas, poſt Belgica egrederentur, ſalvis bonis, dum procurationem eorum Romanæ religionis ſectatoribus relinquerent. Id vero omnibus durum, nec publicæ quieti conveniens videbatur, ſtatum præſentem tot urbium inverti, tot hominum millia expelli, nec ſaltem liberum credere quod animus teſtaretur. Quam autem regionem fore tantis exſiliis tutam, aut capacem? ubi quieturos quos patria ejeciſſet? ſed nec ſine ſummo ſcelere poſſe rectores quam veram didiciſſent religionem, quoquo modo inductam, per metum prodere. Ne Hollandi quidem & Zelandi ſatis ſibi conſultum putabant uſu religionis ad ea tempora revocato, quibus validæ urbes à republica diſſidebant: unde par novos tumultus metui; & quod ſua cauſa à ceteris ſegregaretur, ſuſpecta benignitas. Cum Arauſionenſi ſeorſim actum: atque eminus filio libertas & paternæ præfecturæ oſtentabantur, ipſi tantundem bonorum, quantum unquam poſſederat, ut relicta Belgica Germaniam deſtinaret tranquillæ ſenectuti. Sed præter cauſas diffidendi, animus divitiarum contemtor, eoque integer & incorruptus, ſatis habuit ſcire, quanto Hiſpanus redimeret ſui metum. Finito Agrippinenſi colloquio, Arſcotius & ſacerdotes aliquot ab illis partibus unde legati venerant defecere, regi, cui ſe alioquin hoſtes futuros in poſterum intelligebant, per literas conciliati, iiſdem quibus Atrebates legibus. At quæ perſcripſerant pacis bellique conſilia Hiſpanis faſtidita, & genti nihil externum probanti ludibrio fuere. Patuit eo colloquio, quam procul inter

ſe

ſe principis & populi ſtudia diſſiderent. Olim ſanabile id malum, cum primum alienæ dominationis metu nobilitas ſurrexit: at poſtquam pertinacius preſſa plebem religionis ſpecie adduxerat in partes, didicitque vulgus ſe eſſe quos reges timerent, aut propter quos timerentur, nec poſſe niſi credendo capi, primum libertatis gradum putaverunt veniæ deſperationem. Inde auſi nihil mediocre, aut quod pœnitentiam admitteret, eo provecti ſunt, ut pacis commoda, incerta belli nequicquam poſtea differerent. Itum eſt ultra ſolitum armis civilibus modum, dum inde imperii & ultionis cupiditas ſine fine producitur; hinc ipſa pericula delectant, & nonnulla in miſeriis gloria eſt. At tunc quidem non unus exercitus, ſed exiguis copiis bellum ſpargebatur, & fere ſingulis nationibus ſuus miles. Id ſtatim vitium reipublicæ apparuit, quod non, ut in priſcis Græcorum & Romanorum, aut hodie etiam florentibus imperiis, in una urbe ſumma poteſtas erat, ſed inter plurimas civitates æquata vis, unde fit ut propria cuique curæ, ex ingenio gentis ad quærendas retinendaſque divitias exercitæ, falſo publici nomine bonum commune pervertant. Pecuniæ quoque vix conferebantur: & male cum Belgis agi potuit, niſi hoſtis eodem malo laboraſſet, dum Regis aurum Luſitania occupat, parandis procerum ſtudiis pariter & bello. Nam deſiderato Sebaſtiano in Africana clade, & mortuo Henrico ſucceſſore, Antonium regia ſtirpe editum populus ad regnum vocaverat, quippe infeſtus Caſtellanis more finitimarum gentium. Sed Philippus propinquitatem ſanguinis inter alios & ipſe adferens, Albanum cum exercitu miſit, qui recuſantes armis ſub-

ſubigeret; ejus denique opera Regi Luſitaniá acceſſit, per quem Batavos amiſerat. tanto facilius regna quæruntur. Nec ſane quicquam Philippo felicius accidit, non modo, quod omnis Hiſpania unius imperio continuata eſt, ſed quia Luſitani, plurima terrarum circumvecti navigationibus, maximas Oceani Atlantici inſulas, Æthiopumque & Indorum littora imperio aut commerciis tenuere. Hoc eventu Batavi, qui è bello Luſitanico ſuam quietem ſperare potuerant, auctis hoſtium viribus, aliud inſuper incommodum ſenſere, infracto mercatu Hiſpanienſi, in quo tum facultates civium fere omnes conſiſtebant. Quanquam enim portus regni Caſtellani hactenus illis non præcludebantur, velut armorum cauſa nihil extra Belgicam ſpectante, attamen & à ſacerdotibus periculum, & ſolitæ Regibus, etiam in hoſpites, injuriæ, detentioneſque navium fatigabant: quæ Luſitani apud ſe abfore promiſerant, etiam proviſo ne ſuſpectos ad judices aut longas lites vadarentur. Sed poſtquam regna in unum coiëre, nec alterius commercii uſus alterius neceſſitas levabatur, idem utrobique dominus, variis rapinarum nominibus, majorem quæſtus partem nautis exprimere, non quidem continua vexatione, ſed talibus intervallis, & ſpiramentis, ut ſpe meliorum, & venali ad lucrum quodlibet mercatorum aviditate, nova ſemper præda ſuccederet. Interim, quanquam, ob æris penuriam, in Belgica utrinque ſeditiones erant, hoc tamen Hiſpani facilius mitigabantur; quia, ſtipendiorum loco, rerum omnium impunitas dabatur. Sed Parmenſis exigua aliquot Hænoviæ oppida recepit, quæ fœderatarum gentium præſidiis tenebantur

nebantur, deinde Cortracum in Flandria aſtu militari. Bredam quoque illi Altipenna addidit, arcem improviſo, inde ſubjecta adortus. Lanovius vero, cui ſumma belli iis in regionibus permiſſa erat, Nienova & aliis Flandriæ locis exegit hoſtem. Inciderant in idem tempus illuſtrium virorum captivitates: Egmondi & Selleſii ſuperatis in oppidis: & contra ipſius Lanovii, qui à caſtelli cujuſdam obſidione infelici prælio detractus eſt, pluriſque ab hoſte ipſo æſtimatus, quam ut cum alteris duobus permutaretur. Machliniam Angli, qui Belgis militabant, impetu cepere, tam profana per victoriam avaritia, ut nec ſepulchris parcerent: queis detracta ſaxa palam in Anglia vendiderunt. Multa alia conſilia expugnationis ſubitæ validior iterum hoſtis evertit, paucis victoriæ præmiis penes Belgas manentibus, inopia defenſantium. Namurcum, ea tempeſtate, ad filium venit mater Parmenſis, excipere miſſa notum regimen, ut ſexu gratior, & uſu ætatis callida pacis moderatrix. Sed ille, qui juventæ vitia abjecerat, ut gloriæ indulgeret, demonſtrare contra, armis & viro opus: conciliandis quin etiam ſtudiis populi, aut militum, induſtriam ſuam ſufficere. Vtrumque verum erat: itaque, remiſſa muliere, ſublatum eſt impium certamen. At in Friſia, adſitiſque regionibus, velut proprium exarſit bellum, Rennebergii inconſtantia. Is fideliter & intrepide diu ſectatus optimatium partes, cum gente omni Friſiorum Trajectino fœderi ſubſcripſerat, & detrectantes Groninganos, odio maxime accolarum, qui prævenerant, obſidio coëgerat in eaſdem leges jurare. Sed permotus poſtea cognatorum auctoritate, qui omnes ad Hiſpa-

Hiſpanum defecerant, quo diſſidii principia ſtrueret, agreſtibus, qui circum colebant, permiſit militum ſuorum injurias propulſare. Hoc dato ſigno, magna ruſticorum manus in ultionem prorupit, diu crudeliter vexata, egitque eo ferocius, quod fortunarum ſuarum ultima defenderet. Sed rudem belli, & incompoſitam multitudinem rurſus ab Arauſionenſi Hohenlojus, commiſſis aliquot prœliis, disjecit. Friſii quoque, ſuſpecta præfecti fide, arces, quæ remanſerant, aggreſſi, in tempore ſolo æquavêre: & Tranſiſalanorum gentem ad defectionem ſollicitatam, nutantemque diſcordiis, miſſis præſidiis reſtituit Arauſionenſis. Tum ille, omiſſa diſſimulatione, Groningam, cuius potiebatur, regio adjecit imperio. Inde transducta Rhenum arma clades mutuas, & continuam annorum quindecim miſeriam invexere. Primum jubetur urbem copiis modicis circumvenire Bartolus Enteſius, Marquii olim ſodalis, quem, poſt ingentes prædas terra marique partas, nimium magna ſperantem ex turbidis, mors ea in obſidione intercepit. Ad urbem liberandam Parmenſis Scenquium miſit, Batavicarum quondam partium militem, ad quas poſtea reverſus eſt, cum ſperata tranſitionis præmia non conſequeretur. Sed tunc fortem duci ſuo operam navavit: nam illius virtute, quod duces majores jam deſperaverant, ſoluta eſt obſidio, & cæſa Hohenloji manus: quem deinde victarum partium fortunam diviſis copiis retentantem, perculit iterum Rennebergius: & , fuſo hoſte, pleraque itinerum aut amnium munimenta irrupit: ſed cum in Stenovicum, urbem Tranſiſalanorum, vim omnem belli quinque totis menſibus converteret, à Naſ-
ſavianis

ſavianis ducibus depulſus, victuſque, inter miſerabiles cogitationes, quanta cum famæ jactura, integras opes ad incerta redegiſſet, morbo finiit. Succeſſit ei Verdugo Hiſpanus, & commiſſa adverſus Noriſium pugna ſuperior, ceterum nihil profecit, campis per autumnum madentibus. Hinc fames & morbi militem abegere. Patebat Parmenſi magna ſatis & digna curari poſſeſſio, ſi tot in ea parte victoriis uti libuiſſet: dum alibi arma occupantur, dilati diu, qui tum opprimi potuerant, ambiguam fortunam meliora in tempora traxere. Tumultus interea nonnulli, & non procul ſeditione res fuit, ut in Brabantiæ, ita in Tranſiſalanis urbibus, ſtudio in Regem ejus multitudinis, quæ Latinos ritus ſectabantur, quo factum ut imaginibus, ſicubi permanſerant, ſublatis è publico, ne privata quidem ſacra illis permitterentur, metu coïtionis. Circumfuſo undique bello angebatur apud Ordines defenſorum numerus, quantum tributa minuebantur: quodque difficillimum erat, verſo milite ad uberiores ſtipendiis rapinas, nec ager liberari ſine pecuniis, nec agro infeſſo expediri pecuniæ poterant: jam & urbes præſidia formidare: nec duces caſtris imperio aut diſciplina præeſſe, ſed vitiorum ſimilitudine, dum luxum & omnem licentiam militaria decora exiſtimant. Has ob difficultates, inviſo civibus plurium imperio, Arauſionenſis cùm multa ſuper juredicundo & tributis, & milite, ad præſentem rerum ſtatum neceſſaria, tum illud quoque Ordinum conſilio ſuáſit, ùt propter ſubita belli, & tarda conventuum auxilia, Senatum legerent, qui de re ſumma ſecum conſultaret. Rebus ita conſtitutis, ut cuncta ſibi prona

vidit damnatæ Philippo religionis vinculo, & dissentientium validissimos alias in partes iisse, aperire incipit usurpatum hactenus Regium nomen, dum spes maneret pacis: nunc quando ille implacabilis, tanquam rebellibus, compertumq; sit, ut quis in Belgas acerbus fuisset, & crudelis, ita in Hispania inclitum & florentem conspici; quid ultra errare populum sacramenti veteris inani religione paterentur? unde enim tot turbas & dissidia, nisi quod fides inter patriam & principem ambigua penderet? At sapientibus haut ignotum, populi ex consensu, populi gratia institutas esse potestates, ut superiores singulis, ita infra universos, quæ si publici curam privatos ad usus verterent, populo, hoc est Ordinibus rite coactis, judicium & vindictam relinqui. Nec alio jure pleraque regna præsentibus sub dominis esse, nisi quod ea populi, priorum injurias aut socordiam pertæsi, ad alios transtulissent. Quanto hæc magis in Belgis valitura, quibus regium nomen ignotum, talisque obsequii modus, ut non dicerent solenne sacramentum, nisi ante principem in sua & legum verba adegissent? Gentium jus esse, alterius perfidia solvi mutuos nexus. Philippo autem repudiato, alium quærendum principem: nec enim eas res esse, quæ contra Hispaniæ potentiam suis opibus facile sustinerentur. & aliena, nemini, ut sua, curæ. Præsenti opus duce, quique Belgas, ubi mala desæviere, salutis suæ negligentes, legitimo imperio excitaret. Germanicas spes se ex animo projecisse. Vnum restare, ut Francisco Valesio principatus deferretur, quem certa jamdudum indicia dedisse non recusaturi. Nec parum referre, si juvenis

sum-

ſummæ fortunæ proximus huic creſcere inceperit. Interim non fraternam illi Galliam, non ſtudia Angliæ defutura: in quam & claſſem nuper paratam habuiſſet Hiſpanus, quam partim tempeſtas, partim Luſitanicum bellum evertiſſet, & Hibernos rebellantes, nunc idem auxiliis concitaret: nec minora belli ſemina tentatus Anglis novus orbis, & in patriam perlatæ quas eripuerant Hiſpanis opes. Poſt longam dubitationem, probatum conſilium, metu magis Hiſpani, quam ullo in Franciſcum ſtudio: & ab Ordinibus Belgarum Philippo, ob violatas leges, imperium abrogatum eſt: lataque in illum ſententia, cum quo, ſi verum fatemur, novem jam per annos bellatum erat: ſed tunc primum deſitum nomen ejus & inſignia uſurpari, mutataque verba ſolennis jurisjurandi, ut qui princeps hactenus erat, hoſtis vocaretur. Hoc conſilium vicinas apud gentes neceſſitate, & tot irritis ante precibus excuſatum, haud deſiere Hiſpani ut ſcelus inſectari, parum memores, pulſum à majoribus ſuis regno inviſæ crudelitatis regem, eique prælatam ſtirpem non ex legibus genitam; ut jam taceantur vetera apud Francos, minus vetera apud Anglos, recentiora apud Danos ac Suecones dejectorum regum exempla. Mathias cum gratia muneribuſque dimiſſus. Hiſpanum nec rei magnitudo, nec autor latuit, unde cum judicaret unius hominis vitam obſtare felicitati ſuæ, illum, in quem arma habebat, proſcripſit, invitavitque percuſſorem honoribus, divitiis, impunitate etiam ante peccatorum. Adverſus novi moris edictum Arauſionenſis apud Ordines Belgicos & Chriſtianos principes libello ſe defendit, adjuvante

Petro Villerio, homine Gallo, qui subactum rebus forensibus ingenium, ad religionem docendam, & hinc ad intima Arausionensis consilia transtulerat. Exstat scriptum utrumque pari acerbitate, qua post crimina ad causam pertinentia, hinc animum ingratum & perduellem, inde sævam ac perfidam dominationem, veris falsisque narrationibus permixtis, porro ad alia, rixantium more, prolabebantur. Nam, quia Arausionensis, facto dissidio ab uxore Saxonica, ob causas ipsius gentilibus approbatas, Momtpenserii filiam, inter Deo sacras virgines educatam, in matrimonio habebat, utroque nomine incusatus, Philippo vicissim magna adulteria objectavit, respersosque uxoris & filii sanguine penates novæ dominæ avunculi ad amplexus venienti patuisse: nam conjunx tunc regia Maximiliani Imperatoris erat filia, è regis sorore, quod fœdus Pontifex suis, ut multi judicabant, divinis quoque legibus abrogans, autoritate firmaverat. Sed & ipsum Maximilianum agnatum, & tunc socerum, olim ministro Granvella veneno petitum non tacebatur. Ordines, contemtis Philippi artibus, qui omnem defectionis culpam uni assignabat, Arausionensis innocentiam publico testimonio honestarunt, addita super vetus satellitium equitum turma saluti ejus custodiendæ. Gratissima Francisco Belgarum legatio fuit, qua ad imperium vocabatur; amica & matri, cui provisum filios summæ spei nimium imminentes, externis honoribus demulcere. Sed antequam conveniret, opis Regiæ astipulatio petebatur, quæ voto quidem non respondit: tantum enim Rex perscripserat, faventem se fraternæ magnitudini, & ipsi & Bel-

gis

gis, qui ſub ejus ditione forent, auxilio ac ſubſidio fore; quod quo rectius poſſet, optare regni ſui pacem, & fratri proſpera omnia. Præſens neceſſitas Belgas, verbis contentos, ceterá ſperare tantum coëgit: ſubitoque Valeſius, ut amplius Belgarum ſtudiis ſe commendaret, intellecto Cameracum hoſtilibus copiis, caſtriſque cinctum, extrema tolerare, profectus eo cum exercitu, ad quem alendum magnam illi pecuniam Eliſabetha ſuppeditaverat, perrupit obſidium, ſtatimque princeps liberatæ urbis ſalutatus eſt. Neque tum ultra pertendit, quia potiſſima pars virium erat in clientium manu, & qui ſpes ejus ſponte, nec diu manſuri ſequebantur. Situm eſt Cameracum in finibus Belgarum, propria antiſtitis ſedes, ſed utrius ſub regni fiducia haberetur, Germaniæ Imperatores & Gallorum reges bello ſæpe contenderant. Sed bello Gallico Carolus Imperator detinuerat, impoſita arce, cujus præſidiarii, vincto præfecto, fœderi Gandavenſi acceſſerant. At Tornacum Flandriæ oppidum circumſeſſum aliquamdiu, abſente præfecto principe Spinoio, cujus obſeſſa uxor ſingulare edidit conſtantiæ muliebris exemplum, tandem in Parmenſis venit poteſtatem.

HVGONIS GROTII ANNALIUM BELGICORUM,

LIBER QVARTVS.

FRanciſcus in Angliam tranſvectus, ubi futuro principatui amicitiam firmaret, ita reginæ placuit, aut ipſe, aut ſpes in illo majoris fortunę, ut certis conditionibus de matrimonio ageretur, utcumque religio diſſidebat. Lætus is Belgis rumor, ſed fruſtra fuit, ſeu dolo inſtituta ſimulatio, ſeu fraternæ offenſiones impedimento fuerunt; deinde ipſius infelix temeritas, quæ cuncta maluit armis debere. Reverſus in Belgicam, ſolenni ritu & magnifico cum apparatu, in Brabantia Ducis, in Flandria Comitis vocabulo imperium ſuſcipit: leges principatui, præter veteres, novæ datæ, ex fœdere inito Burdegalæ, ſemel ut anno fœderatarum gentium convocarentur Ordines, ſine quorum conſenſu fœdus iniri cum Hiſpano, dux bello imponi nequiret: queiſque poſtulantibus miles peregrinus ablegaretur. In ordinanda religione, locandis externis præſidiis, gentes ſingulæ auctores fierent: eædem ternos nominarent, unde ſinguli ipſis rectores darentur: tum ſi quid inter ſe diſſiderent, ea de re Ducis eſſet arbitrium. Senatus Gallos admitteret duos: cæteri in præſens Ordinibus, in poſterum Duci, ſed è nominatis legerentur. etiam aulæ

aulæ præcipua munera Belgæ obtinerent. Promissa, extra patrimonium Principale, ad bellum annua quater & vicies centena florenorum millia, ut his, quod restaret, id privatis Ducis ipsius, aut fratris opibus sarciretur. Spes aliqua erat utriusque religionis homines mansuros in fide, tum qui cum Arausionensi sentirent, tum Romana sacra sectantes propter Valesium: quippe his Antverpiæ permissum, nec ultra, redire ad suos ritus, dum commune Belgarum sacramentum pro novo imperio dicerent. Omnia publice gaudii signa, & ipse non absurdus vultu comitatem, sermone gratiam præferre: sed nobilium qui supererant tacite indignabantur, respicere coacti, in Burgundionum solio, principem gentis diu inimicæ: mutatum scilicet dominum, ut illi Belgis miscerentur cum quibus nunquam tuta pax, infestis toties signis concursum, & jam in alterum seculum odia durabant. Etiam vulgi animis fas illud jurisjurandi prioris, & qualiscumque principis respectus haud facile evellebatur. At contra erant, qui novam religionem animis objicerent, ne causa pietatis auxilio dissentientium contaminaretur. Sapientiores ex discordia periculum, inde & Gallicam inclementiam formidabant. At ubi patuit secreto convenisse, ut Franciscus, quamquam accepto Belgicæ principatu, in Hollandos Zelandosque nullum, nisi nominis jus temporarium, usurparet, jam Arausionensis quoque consilii auctor damnabatur, ut particeps dominationis, & qui ab initio motuum munitissimas gentes sibi seponeret. Certe præscriptum ejus nomen legibus & actis publicis: neque tunc præfectura, sed summum imperium penes illum fuit.

Quin & Comitis nomen per eas regiones à plerisque delatum, quo minus reciperet, pauca suffragia restabant, cum ad longi laboris præmia properantem inferius narranda mors intercepit. At alii hoc potius indignari, quod Gallicæ potentiæ seorsim manciparentur, Arausionensisque imperium & ipsi malle, qui cunctis defensandis impar, haud immerito socium adsciverat. Multitudinis sane quanta in illum studia fuerint, morbo ejus compertum est. Nam cum ex vulnere, quod percussor regius inflixerat, graviter Antverpiæ ægrotaret, tota civitas mæstitiam & fletus suos templis affudit, ut Dei pacem exposceret, veluti in publici parentis periculo. Tunc quidem valetudo restituta: sed reliqua vitæ pars infecta latrociniis Hispanicis fuit: iterumque & sæpius deprehensi, qui ipsius & Francisci vitæ insidiarentur. Dum Ducis copiæ paulatim adventant, Parmensis exercitum in Flandriam duxit, ubi Aldenardam, urbem à veteribus Nerviis appellatam, qui Scaldi adsita olim tenuere, trimestri obsidio, & telorum impetu cepit, eo facilius, quia præsidium, quod satis esset, oppidani recusarant. Inde, cum Bruxellæ circumsita castris insideret, res arctas urbi facturus, consumtis per agros frugibus, & mox hyemis asperitate attritus, recessit. Multum subita quoque valuere: & inter alia oppida improviso superantur à Valesio Alostum, quam hostis tenebat, à Parmensis milite; Lira proditione aliquot præsidiariorum. is locus magnam ad bellum oportunitatem habebat, ob propinquam Antverpiam: interim & leves pugnæ æquo certamine; & Anglorum non pauci perfugæ ab Hispanis contemtim habiti, aliis ad servandam parti-

partibus fidem documento fuere. Mox Lochemum, modicum Geldriæ oppidum prope Zuthfaniam, Verdugo circumventum, ut fame tentaret, deserere coactus est, ter invecto commeatu. At Stenovicum, de quo graviter ante certatum fuerat, labore nullo, per tenebras & inscitiam oppidanorum, idem occupavit. Interim Philippus, objecto sibi Valesio, majore quam antehac vi & cura agendum ratus, Hispanum Italumque militem Parmensi remiserat, nec cuiquam tantum in Atrebaticis pactionibus & jure, fiduciæ fuit, ut contradicere auderet. ipse obtendit spectatum in ea sponsione Belgicæ totius obsequium, qua spe irrita, cum causa & obligationis vinculum concidisse. Summa recensitu comperta pedites sexagies mille, quatuor millia eorum qui equo merebant: manentque numeri, aut augentur adhæc usque tempora: quorum menstrua stipendia septies centena millia florenorum excedere putantur. atque ejus dimidio non minus cetera belli impendia. Igitur, super tributa domestica, missum à Philippo quotannis non minus vicies centenis millibus. tantum Hispano in Belgas perit. &, ne plus pecuniæ trajiceretur, obstitisse crediti, qui, rebus in Belgica male gestis, alienos successus formidabant. Ordines contra, ut egregiis initiis novo imperio famam circumdarent, vicies quater annuum quod fuerat inpræsens, ad quadragies centena millia extulere, qua pecunia, Francisci sub signis, præter Belgas Galli, Germani, Angli, Scoti militabant. Validæ utrinque copiæ, sed quarum pars magna præsidiis attinebatur: quippe indiscretis finibus, &, ut belli casus tulerant, inserti oppidis alter alteri ex proximo imminebant.

 Hacte-

Hactenus sperabat Valesius fraterna subsidia ad eas opes evertendas, cum quibus varia ducentorum annorum fortuna conflictati Gallorum reges, per bellum penuria & sanguine, iterumque pacis conditionibus hostem sibi æquaverant. Sed quanquam Medicæa mater Lusitanici maris possessionem attentabat, Rex ipse nec bellum palam indicere animatus, nec clam quidem suspectas vires accidere. Nam Philippus ultro prævenerat, emercatus dissidia, quibus tranquillum Galliæ statum turbaret. quod ipsi facile, cui multa largiendi facultas; & Galli vix gratuito quiescant. Pars igitur validior palam Regem absterrere, ne alio quam in Romanæ religionis hostes arma verteret. pars, specie altioris consilii, callide fallaces, negabant utile aut æquum esse, Regem, cui nec promissa successio, in alienos usus ærarium profundere. quin relinquendos Belgas ipsumque Ducem suæ paupertati, donec exhausti, & de summa rei periclitantes ad accipiendas leges venirent. satis enim mature ex affini regno vinci Hispanum posse, cum non aliis vinceretur. Et erat rex sponte etiam sua fratri iniquior, non quod offensus, sed quod offenderat: memor ob suspiciones magis quam crimina duris custodiis nec semel septum. Ea res præcipitem egit Ducem in consilium atrox & plenum desperationis, sibique pariter & Belgis exitiosum. Nam cum prospiceret facile se illis contemtui fore, quibus promissa auxilia non præstaret, tantum inutili principatu gravis, nec immemor precario se imperare: deinde (quod in regno educatos moleste habet) legibus & aliorum auctoritate retineri, orata aliquoties mutatione, nec obtenta, singu-

larem

larem potentiam vi ſtatuit munire, & fidiſſimis ducum Flandriæ oppida præſidiis occupanda delegat: ipſe Antverpiam ſibi ſumit, ut maximam urbium, & ubi Arauſionenſis validior gratia, cui tacito fœdere partem deberi ſciret potentiæ, & Ordinum legati, dominationis impedimenta. Credibile eſt hujus temeritatis concitores fuiſſe, non modo quibus occulta cum hoſte conſiliorum ſocietas, & fides pretio corrupta, qui certum duci imperium ex matrimonio Hiſpanico oſtentabant, ſed Gallos, qui urbium direptionem, aut, majorem prædam, honores ſibi propoſuerant, unde legibus arcebantur, cujus cupiditatis totidem gentes compertæ ſunt, quot Belgæ ſocias habuere. Adfuit ſucceſſus ubi Gallorum præſidia prævalebant, capiunturque Vilvorda, Tenerimunda, Dicaſmuda, & Dunquerca, maritimum Flandriæ oppidum, commodo ſitu ob Galliæ commeatus. Brugis & qui ante præſidebant, & qui recens advenerant, egregia magiſtratuum arte, eluſi ſunt, qui ductos in curiam tribunos, conſultandi ſpecie, coëgere, ut egreſſum militi per literas imperarent: & hic metu armatæ plebis haud gravatim paruit. Antverpiæ majus periculum, cruenti exitus, eruperant quanquam indicia & occurſum ab Arauſionenſi urbiſque rectoribus quantum poterat diſſimulata ſuſpicione. Exercitus eo Helvetiorum Gallorumque convenerat, ut, capto tum forte munimento, cui Endovia nomen, & fuga hoſtium, Brabantici agri poſſeſſio retineretur. Ad eos, velut agendo cenſui, ſub ipſa mœnia Dux egreſſus, cum familiari comitatu, obtruncari repente vigiles, invadi portas jubet, ut cæteris pateret aditus. Et jam centuriæ ſeptendecim

cim per urbis vias, quasi victrices volitabant; Missam Romanæ religionis sacrum inclamantes (id conspirationis signum erat) cum oppidani relictis mensis (prandebant enim) ad subitum tumultum corripiunt arma. qui primi processerant Valesianos transire in ulteriora conantes, objectu corporum, prohibuere. Paulatim plures manus coortæ, undique egregia virtute, & concordia, (suos nimirum penates, suas fortunas tuebantur) cunctos qui urbem ingressi erant, in portam, qua intratum, repellunt. Ibi alta strages, atque inter angustias fugientes adventantibus mortui vivis impedimento erant. At Franciscus, ubi insaniam cœpti eventu didicit, pudore & conscientia vecors, rerumque omnium egens, quantis potuit cum copiis, inter magna vitæ pericula, & gravem suorum jacturam, per humida camporum trans amnem Dilam profugit. Hæc tam insignis injuria multorum animos, ne ante quidem satis æquos Gallico nomini, vehementius offendit. Nec omittebat Parmensis, & qui Belgarum apud illum erant, infaustam defectionem, & novi dominatus graviora, quam fugiebantur, scelera literis incessere. Ferenda scilicet superiorum ingenia, nec ulli populo tutum inter tot regna rebellare. Quod si vel nunc tristi experimento ad obsequium rediretur, æquas leges, & Regis clementiam offerebat. Senserat Arausionensis nimis oportunum rebus Hispanicis tempus pacificationis invadi: & quanquam consilium semel inprospere cesserat, quo maximam potentiæ suæ partem amiserat, vulgi favorem, rogatus sententiam, multa cum invidiæ deprecatione, exposuit. Si concorditer regi respublica potuisset, & suis opibus admini-

strari,

ſtrari, dubitandum non fuiſſe, quin merito unius & externo imperio abſtineretur. Neque nunc illud quæri, an jus ſit eum deſerere, qui prior publica jura violaſſet, quod ſatis cautum pactionibus: ſed vires reſpiciendas; modicum ſibi militem, & urbes validas in Ducis manu: deliberandum Belgis, ſuas has eſſe, an hoſtium mallent. Multum autem referre, ad Hiſpanum, an ad Gallum ab utroque offenſi reverterentur. Nam illam potentiam, imperii vetuſtate coalitam, reperire ſemper inſtrumenta ad opprimendam libertatem: huic, ſi quid moliretur, defore qui libidini ejus obſecundarent. Satius igitur Gallum experiri, cui ſemel deprehenſo non occaſionem poſthac, non animum eadem audendi. Ipſi viciſſim, pro uno recenti delicto, multa Ducis benefacta, & proximos per annos defenſas urbes, oppreſſos hoſtium conatus ipſius opera, benigne cogitarent. Ita redituram belli concordiam, ſi peccaſſe Franciſcus ſe meminiſſet, ipſi obliviſcerentur. Cui orationi acceſſit ab aliis excuſatio imprudentiæ juvenilis, & animi è regio ſanguine, qui nulla obſequii humilitate delinitus, forte & quorundam incenſus contumacia, non tamen ad cædes & rapinas, ſed ad ſecuritatem potentiæ pravis conſultoribus infelix iter legiſſet. Rex etiam Galliarum pollicitatione, & latentibus minis fratrem commendabat. Cœptum igitur agi cum Duce, ut, reſtitutis oppidis quæ habebat in ſuam poteſtatem, Dunquercam ſecederet: eodem commeaturos qui cetera componerent. Interea, longa cunctatione, dum & ipſe oppidorum reſtitutioni renititur, & Belgæ militibus, qui cum ipſo erant, alimenta non ſuppeditant, plebis metu,

quæ recentis metus tenacior, majora & vetera minus cogitabat, vix tandem placuit, Bironem Gallici exercitus ductorem mitti, ut Parmensis conatus compesceret: qui tum, captis oppidis aliquot, Brabantiam infestabat. Sed nec huic bellum satis processit, & colloquium multis difficultatibus trahebatur, ultro accusante Francisco, quod velut in vanum principis nomen accitus, tributorum rationem, & res maximas celaretur, nulla ad benefaciendum cuiquam licentia: neque mirum, si, post tot aliorum exempla, qui ad res Belgicas invocati, gravia sensissent mutatæ voluntatis experimenta, inventus esset ipse, qui, diu cunctatus, nollet ex alieno nutu pendere. Præcipue autem flagitabat, ne cunctis Principibus permissum sibi uni negaretur, ut extra curiam domesticum haberet consilium: cujus moris usum laudabat ante alios Ioannes Bodinus libellorum præpositus, notum scriptis ingenium: contra, Belgis nihil æque perhorrescentibus: etiam pro sacris Romanensibus aliquid Galli in speciem attulere. Hæc inter certamina prope inclusus Dunquercæ Franciscus, cum super veterem dolorem novo tædio angeretur, & arctiore oppido multitudinem vastarent morbi, in Galliam concessit: sive ut mutata locorum facie animum recrearet, sive, quod credibile est, rediturus in gratiam cum fratre, durantibus hactenus offensis. Temporaria certe profectio fuit: neque, dum vixit, adire illum Belgæ legationibus desierunt, ut Flandriæ nutanti suppetias veniret: orantes maxime Regem, fraternam ut causam aperte amplecteretur: id si minus posset, ut milite & pecuniis juvaret; omnesque è Gallia commeatus
in

in hosticum intercluderet: quæ si impetrarent, non verebantur Regi successionem imperii legibus eisdem addicere, ita ut jure Francico in corpus regni multis post sæculis, rediretur. Sed sequentium temporum malis, & Francisci morte diremta colloquia. Superstes is fuit honoris & dedecoris sui menses non amplius septendecim, confectusque aliis per libidines, aliis veneno, plerisque animi ægrimonia creditur, communi ferme omnium exitu, quibus ante illum, vel post, infelicium populorum malis abuti libido fuit. Etiam funus habuit, nullis Belgici imperii insignibus, & rerum ibi actarum silentio, dum rex frater vitat Hispanum, quem rebus non audebat, inanibus offendere. Vt primum Franciscus Dunquerca excesserat, Gallorum cohors, quæ præsidio relicta erat, acceptis stipendiis dilabi & diffidere genti quam læserant. Ita milite nudatum & navigiis oppidum minoribus ducibus obsidendum Parmensis delegat: mox ipse adest ad perficiendam oppugnationem justo cum exercitu. Imperatum Bironi erat insequi hostem, & vires committere: sed Gandavenses veteri in Valesium odio, & reperta specie tumultuandi, transitum negarunt. injustum enim esse ajebant ejus copiis uti, quem neque principem ultra, neque amicum agnoscerent. Hac igitur istorum hominum pertinacia Dunquerca in Hispani venit potestatem: unde nunc perpetuo intutum mare. Nam importuoso in littore vix modicis myoparonibus subsidia habet: hinc, ubi commodum est, observato exitu, prætervectas Batavorum naves ad piscandum aut cum mercimoniis, ubi opposita Britannia arctat oceanum, prædones aggredi solent, & facile

effu-

effugium levitati apertum per mare, aut propinqua inter vada, adversus bellicas moles. Nec hujus quidem oppidi tam insignis jactura sanavit dissensiones: sed necesse fuit dimitti Bironem cum exercitu, quanquam obtestante Arausionensi, ne hosti animoso & felici proderent rempublicam: adeo Gallis nihil credebatur: & ipse propter illos adverso rumore erat, ita ut Antverpiæ in arma concursum sit, vulgato mendacio Gallos ab Arausionensi in arcem inductos, inde urbi imminere. Ille vero, cui nihil æque insolitum, aut triste erat, quam civibus suis formidolosum vivere, non tulit mutatos vultus, & pro festis acclamationibus, suspicax silentium: sed relicta sex annorum habitatione in Zelandiam, & certiora imperii concessit, ingratis animis & imminentibus periculis exemtus. At Parmensis, vacua nactus vincendi tempora, Neoportum Dunquercæ dextro littore adsitum, & interiora Dicasmudam, Furnas, & Bergas quæ Winoci dicuntur in deditionem accipit. Inde Flandris major indies belli detestatio, & plerique in tantum proxima meminerant, ut contra Gallos vel Hispanis faverent. Per idem tempus Hollandiam hominis ignobilis audacia turbare sermonibus scriptisque aggressa est: Hogius dicebatur: sed ipse materno dedecore & forma non dispari vanam sanguinis gloriam affectabat: quasi Carolo Cæsare genitus: inde ab Hispanis injecta spe, fore ut illum Philippus fratrem agnosceret, homines novorum cupidos, aut quibus præsentia displicebant, in spem pacis, & obsequium gentis Austriacæ retrahebat. Sed conspiratio adhuc recens auctoris supplicio extincta est. Pugnari cœptum &
in

in Agrippinensi ditione, quæ tunc Ernesto Bojoaro cum pontificatu delata erat, ob Truxii conjugium. Is enim, ejusdem ante loci antistes, intempestivo amore illectus illustris feminæ, festinarat exuere cœlibatum, quod per Latinas leges sacerdotibus non licet, cum in promiscuis libidinibus facile conniveatur. Ille hominum scitis fas divinum opponere, & impar tantis ipse curis, per Casimirum, & Nienarium Comitem Mursæ, modici utrumque exercitus ducem, inhærere urbibus, donec vi hostium & suorum perfidia plerisque præsidiis depulsus, inito cum Belgis fœdere, ad Arausionensem profugit, unde populationibus se, ut potuit, ultus est: factumque est hoc bellum majoris accessio: nec id Hispano ingratum, quo speciosius limitaneas Germaniæ urbes, vetera Belgarum exsulum receptacula, armis involveret. Auxit hoc quoque valescentem indies Parmensis fortunam, quod Zutphaniam, quæ nec justo præsidio, nec satis concordi tenebatur, Taxis tribunus ex insidiis illi cæpit, adjutus gregarii unius opera, quem habuerat apud se captivum. Hinc jam cuncta inter Isalam & Rhenum sita Hispanorum incursibus infesta erant: nec occludi saltem exitus potuere: urbs quoque frustra obsessa est. Adeo tunc maxime Belgarum vires & tempora discordiis peribant. At primores haud pauci, rebus publice desperatis, privatim remedium ex venia gratiaque Regis quærebant, quæ nisi magno facinore non sperabatur. Ita Wilhelmus Herembergensis, qui, accepta in matrimonium Arausionensis sorore, primæ spei periculorumque socius fuerat, levitate ingenii, Geldriam quam tum regebat, statuit donare victoribus; sed præ-

venta fraude, & accepta fide dimissus, tamen transfugit, nihil partibus conferens præter egregia filiorum robora, quos ad defectionem impulit, nec suis criminibus implicitos, nec honorum expertes. Geldriæ mox regimen Nienario datur. At Flandriæ miserabilis status. Ipra à Parmensi obsidebatur. Gandavenses Imbisium revocaverant, non alia gratia, quam quod cum Arausionensi & Gallis veteres inimicitias exerceret: hic summum denuo magistratum adeptus, per turbulentos aliquot concionatores, plebis animos quatiebat. Brugarum civitas, cum Flandria bello ardesceret, præfectum sibi advocaverat Carolum Cimacensem. Arscotii is filius, mutatis aliquoties ex fortuna partibus, proxime à patre desciscens, voluntario exsilio mutatæ religionis studium professus erat, eo impensius, quia simulabat. hac arte irrepens illorum animis qui sacras literas populo interpretantur, hominum minime callidorum simplicitati illudebat, & per eos vulgi affectibus commendabatur. Non minus autem Cimacensis quam Imbisius cum Romanæ sectæ hominibus secreta consilia agitabant, cum tamen palam illorum nonnullos uterque vinciret, aut relegaret. Interea alteram plebis partem ita sibi ficta superstitione devinxerant, ut omnium odia incurreret, si quis de illis sinisterius suspicaretur. Hi duo fuere, qui Flandriam, nobilissimam regionem, munitam adhuc tantis urbibus, hosti tradere susceperunt. Iam primum ut Gallos revocandi levarent necessitatem, Casimirum, & Truxium & Germanica fœdera loquebantur; non, quod spes aliqua appareret, sed ut elapso remediorum tempore, præter deditionem nihil resta-

restaret. Ita pacis laudatores licentiam primum loquendi, mox & auctoritatem habuere. Sed ita rem instituerant, edebantque in vulgus, quasi pax daretur, non cum Parmensi & Hispanis, sed cum Belgarum civitatibus quæ ad imperium reverterant. Id enim erat aliquanto popularius: addito, resipuisse Regem, contentumque obsequio quod sibi deberetur, divina Deo permittere. Simul libelli & sermones jaciebantur, cum gravi Gallorum insectatione, & eorum qui tam diu inæquali certamine publicas & privatas Belgarum opes attererent: nunc quidem nullas sibi vires, nec foris spem societatis, cum potentissimi Regis arma continuis victoriis ipsos pæne inclusos haberent: manifeste nimirum Deo improbante cruentari sacra, usumque religionis per vim & cædes rapi. At veteres certe Christianos profanorum etiam principum, cum maxime sævirent, imperia tolerasse, ut impositam à Deo necessitatem, quam cum demere ipsi visum, non armasse populos, sed mutasse imperantes. Iuris belli que arbitrio semel ad principes translato, nihil subditis præter patientiam & preces relinqui. Quin ipsam pietatem mallë sæpius oppressam semet colligere, quam laxitate diduci. Multos sub Carolo & Philippo suppliciis cecidisse, nunc armis quanto plures? Et illos quidem felices, qui non suo scelere perirent: at civium inter furores æquè miserabiles, qui ista facerent, & qui paterentur. Vere spectanti non hæc esse belli semina, quæ dicerentur, sed paucorum ambitionem, quos domesticis periculis excidium patriæ opposuisse. Harum rerum conscius Parmensis institit occasioni: & Iprâ castellis circumsessa, quo minoribus copiis opus haberet,

beret, exercitum ſub ducibus Vicecomite Gandavi & Montiniaco in ſeptentrionalia Flandriæ dimittit, ut ſibi faventium animos Belgarum procerum auctoritate confirmaret, & qui id ſponte facturi non erant, interclusa ſpe auxiliorum, ad traditionem cogerentur. Eſt in ultima Flandriæ parte, quam continuus adhuc Scaldis à Brabantis, ſciſſus deinde à Bevelandia Auſtrali Zelandorum inſula diſpeſcit, flexuque ſuo amplectitur, terra Waſia nomine: quam tum regebat Stelandius, eodem quo Cimanenſis & Imbiſius in patriam animo. Huc ubi regii duces pervenere, continuo omnem eam regionem traditione præfecti nanciſcuntur, oppidaque Hulſtum & Axelam, cum caſtello cui Rupelmunda nomen, priſcis Flandrorum hiſtoriis non incelebre. Origo vocabuli à Rupella tenui amne, qui Scaldim illabitur, unde non nimium longe in altera ripa Antverpia eſt. Interius aliquanto recedit Aloſtum, cujus præſidiariis (peregrinus erat ex Anglia miles) mediocris ex cauſa ſtipendiorum ſumma debebatur, neglecta ſolvi à Flandris, etiam cum milites hoſtium viribus, penuria ſua, vicinorum exemplo ad deditionem ſollicitarentur, quæ deinde ſecuta eſt. At Brabanti Zelandique non omiſerunt disjicere aggeres, diffundere Scaldim, & ultra eum caſtella diſponere, ut ſuam ripam tuerentur, hoſtilem incurrerent. Parmenſiani interea duces, quo duarum urbium maximarum ſeditio pluribus malis incenderetur, inter Gandavum ac Brugas caſtra locarunt, obſepta etiam amnium navigatione, ad arcendos commeatus. Igitur utrobique Romanæ religionis ſectatores, quique alii per dolum, aut, quod ita ſentirent, res Hiſpanicas pa-
cis

cis nomine amplectebantur, non amplius mussitare, aut secretos quærere conventus, sed publici & maximæ auctoritatis compotes partim suadendo, alios metu, pertrahere in suam sententiam. Hi tandem discessu ceterorum Brugis præpolluere; simul Cimacensis erupit. Quæ postquam ad Arausionensem per fidos magistratus delata sunt, data est opera ut ille comprehenderetur per cohortis præsidiariæ præpositum. Sed hunc ipsum Cimacensis donis prævenerat, & præsenti usus occasione, edocta plebe seque & urbem inimicorum insidiis peti, munera publica & honores ereptos aliis in eos contulit, qui cum ipso consilia sociaverant. Ab his igitur adjutus, urbem Romanæ religioni & Regis obsequio reddidit. In easdem leges oppidi Dammæ deditio facta est, & liberæ universitatis, quæ Brugarum olim imperiis, gravioribusque agri oneribus excepta, Franconatus vocabulo appellatur: & in Flandriæ conventibus par maximis urbibus dicendæ sententiæ jus habet. Nec Ipra communis spem pacificationis, & obsidii mala diutius toleravit, tertia principum Flandriæ urbium à Gandavo Brugaque. Gandavenses & ipsi venere ad colloquia per legatos; inducias, obsides. Sed urbem servavit parum dissimulata Imbisii perfidia. Nam Tenerimundam oppidum, quod Risovius Arausionensis jussu strenue tutabatur, Hispano tradere voluerat, gratiæ duplicandæ, & apertius quam ut lateret. Cumque ab aliis in tam nefario consilio præpediretur, curiam & inclusos Senatores comitatu militum, quos præsidio acceperat, ibat obsessum. Vtrumque hoc facinus populi animos ita abalienavit, ut in convictum proditionis capitali supplicio animadver-

ver-

verterent. Egregium infauftæ ambitionis documentum, functus ampliſſimis honoribus ſenex, & diu ſecundis uſus vulgi ſtudiis, quem eo deripuit civilis contentio, ut ſceleris magnitudine etiam miſericordiam conſumeret. Proſtrato partium duce, quanquam tumultus redardeſceret, per tempus aliquod res eorum validiores fuere, qui pacificationis inſidias arguebant. Sed incluſam pæne urbem, & hoſtilibus copiis circumſeſſam Parmenſis ſatis habuit fami & diſcordiæ relinquere. Major animo ſpes & labor, dum ipſi florentes copiæ, & quod roboris erat Fœderatis gentibus irrito Zutphaniæ obſidio attinetur, ſuperare Scaldim; adſitamque ei fluvio Antverpiam, Belgicarum urbium nobiliſſimam, quæ acceptos è Zelandia commeatus toti Brabantiæ dividit. Hac ratione urbs, una bello, ceteræ penuria & metu petebantur. Tranſpoſita igitur parte exercitus depellit præſidiarias Belgarum naves: utramque amnis ripam complet tormentis & milite. Sed Antverpienſes, ubi objecta Flandriæ hoſti ceſſiſſe intellexerant, ad navigationem muniendam, inter alia caſtella ex humo excitarant duo, quorum alterum infra urbem ad vicum Lilloum erat, alterum Flandrica in ora poſitum retro Hulſtum Waſiæ oppidum reſpiciebat. Hoc, quia ſemifacto opere erat, oppugnatum captumque eſt: illud multa cum Hiſpanorum clade Teliniacus defendit Lanovii filius, paternarum virtutum imitator. At ingruentia undique pericula mors Arauſionenſis impulit, importuniſſimo tempore, ſi Belgas ſpectamus, quorum res turbidæ & afflictæ ejus poterant unius conſilio regi: ſin ipſum, immature occidiſſe videri non poteſt, qui fortunæ publicæ, cui
ſuam

arctissime devinxerat, crescentibus malis ereptus est. Nam post illius obitum intestina seditione, & continuis hostium victoriis oppressa jacuit, donec in filio respublica & quodammodo ipse reviviseeret. Delphis in Hollandia à Balthasare Gerardi, Burgundione, glande trajectus est; qui proscriptionis præmio, seu partium fervore concitus, mira animum firmitate, ut ad facinus, ita ad facinoris pœnam duraverat. Nec defuere ipsi laudatores, quanquam Italus Parmensis, cum publica ob amotum hostem gaudii signa postularentur, famam & jura belli reveritus, erubuit permittere. Vna morientis ad Deum vox fuit, Miserere populi. Nec dubitant qui senescentem interius novere, quin varietas casuum, quos, prima ab ætate, quinquaginta ultra annos pertulerat; maxime, ex quo suscepta causa plena invidiæ, plena difficultatis, armis & ira potentiorum, obtrectatione æqualium, sæpe & vulgi offensis afflictabatur, ut tolerantiam rerum humanarum, ita seriam pietatem illi firmaverit. Quare, ut corpore nihil fracto laboribus, ita animo semper excelso egit, secundis adversisque juxta immotus. Reticendum non puto in signum abstinentiæ & infelicitatis, adeo nihil Arausionensi, præter gloriam ex bello civili, cessisse, ut rem privatam, qua ultro publicam adjuverat, reliquerit perturbatissimam quadruplicis matrimonii liberis. Prima illi nupserat Egmundo ex sanguine Buræ & Lerdami Comes, ex qua Philippum sustulit, quem Hispani captivum abduxere, & Mariam, Hohenloii Comitis postea conjugem. Altera ex uxore, Ducis Saxonum, Electoris Germanici, filia, natus una cum sorore Mauritius. tertium Arausionensis matrimonium

habuit

habuit Borbonii generis, & inde liberos virilis sexus nullos, filias complures, quibus per Germaniam Galliamq; amplissimæ conditiones obtigerunt. Vltima excepit morientem Coliniaci, maris apud Gallos quondam præfecti, & partium ducis, filia, Henrici Frederici mater. Nullum unquam funus tanto populi luctu, & prope desperatione, celebratum est. Solatio fuit, quod Mauritium, qui tum decimo & octavo ætatis anno Lugduni Batavorum sapientiæ studiis inhærebat, ob indolem virtutis, & ut parentem libertatis auctorem grata memoria remunerarentur, publicæ curæ licuit imponere. Huic pater, in hæreditatis divisione, inter ceteras possessiones, Flissingam situ invictissimam, unaque Veriam, Zelandiæ oppida, assignarat, empta sibi ab his qui Marchionis titulo tenuerant, eoque nomine in Ordinum illic conventu locum principem: præter quod, ipsa quoque illa duo oppida, jus suffragii, juxta Middelburgum, Sirixæam, Goesam, Tolam acceperant, Abbatis, qui olim primo loco sententiam dicere solebat, jure intermortuo. Quia vero summum regimen foris petebatur, data adolescenti Hollandiæ & Zelandiæ præfectura. Vicariam potestatem Hohenloius accepit, qui plurimis armorum experimentis inclaruerat. Frisia vero, in honorem illustris familiæ, quo externis nobilitatibus respublica esset commendatior, Wilhelmo, Ioannis Nassavii filio, quem patruus eas in partes jam ante miserat, regenda conceditur, quanquam erant qui civium imperia præferebant, intempestive avidi libertatis, cui tolerandæ impares, tunc maxime in discordias ibant, dum, summam curam ad se trahentes, hinc judicum consessus,

ſeſſus, introductum ſub Burgundico principatu morem in exemplum trahens, inde Friſiorum Ordinum legati, recens inſtitutus Arauſionenſis conſilio & vicinorum exemplo conſeſſus, urbium ille, hi nobilium, agros tenentium, opibus nituntur: quas ad occaſiones intentus Verdugo, cum exercitu præpolleret, terrori adjungebat clementiæ famam. Sed Wilhelmus, juſſa moderatione medius, primos, qui acerrimi, diſſidentium impetus inhibuit; interim finibus ſe undique objiciens, præter populabundos excurſus nihil hoſti conceſſit. Sic tempus datum orta certamina colloquiis & arbitriis componere: legatiſque Ordinum, quæ conventui juſſa exſequi & quotidiana reipublicæ ordinare: judices, de litibus poſt omnes juſſi cognoſcere, de capite ſoli, ut ſub Burgundica domo: præterea cum præfecto oppidanorum magiſtratuum electiones regere, ut ſtudiis intactiores, niſi quod Leovardia & Franecra jus legendi ſibi tenuere. oppida, quæ olim haud aliter quam vici, in tres regiones, Oſtergoam, Weſtergoam, Septemſilvas diſtributi, inter eos ſententiam dixerant, aucto per bellum & uſu & auctoritate, tum in conventu, tum in illo novo legatorum conſeſſu tertiam imperii partem accepere, non tanta tamen concordiæ fide, ut non preſſa odia interdum erumperent, præſertim ubi de novis oneribus diſceptabatur, in quibus valere majoris partis decreta vetabat hîc, ut apud vicinas nationes, mos ſub principatu haud imprudenter introductus, libertati periculoſus, ni pro jure ſuccedant prudentia & publici amor. Quo magis admirandam ego, per omnem belli hiſtoriam, & iſtis maxime temporibus, arbitror Batavûm fortitudinem, quos non ſociorum ab

omni latere defectio, non aucta continuas inter clades tributa unquam fregerunt, non illa mors ducis, ut pacem poscerent, rati ejus nominis illecebra deditionem trahi. At Parmensis, velut Arausionensi bellatum hactenus foret, quem defectionis ruptorumque fœderum auctorem divina nunc ultio mactasset, ipsos ad pœnitentiam, & vetus obsequium revocabat: quæ postquam constanter vidit repudiata, cœptum Scaldis obsidium perficere proximum arbitratus, Brabantię aggeres castellis instruit, aperitque idoneis locis, ut amnem adjacentibus superfunderet: Deinde omisso Lilloo, quod aliquamdiu frustra obsederat, subito Tenerimundam versus (hæc pars est ejus Flandriæ, pro qua Comites jam olim neutri regno fidem debuere) rapit exercitum, & aqua mœnibus abactã, milites præsidio relictos deditionem facere cogit, missaque trans Scaldim parte copiarum, ut Bruxella Antverpiæ commerciis abscinderetur, Vilvordam capit, quod oppidum ad Sinnam amnem interjacet. Simul Gandavenses, quod Hollandorum arma alibi occupabantur, nulla spe auxilii, imminentem necessitatem festina pactione præveniunt, conciliatore Campigniaco, qui, captivus ea in urbe, liberaque in custodia habitus, legati officium tuto fungebatur. Sed & Ricardoti celebratur solertia, quod leges deditioni præscribens, sacrorum diversitatem repudiaturus, non ante præ se tulit, quam inclinatis ad pacem omnium animis, recedere tutum non erat; & alterum ejusdem commentum, quo sex è civibus, ad explendam ultionem, Parmensis arbitrio exceperat, magno proventui fuit, dum æquale omnibus periculum singuli pro se deprecantur. Nec omisit Parmensis, priorum gnarus

&

& in posterum providens, arcem reponere, quæ civitatis immodestiam coërceret: totiusque jam Flandriæ potens (præter oppida maritima duo, (Clusam & Ostendam,) commeatus bellique copias inde adventantes adjuvit, deducta fossa ad eam ripæ partem, quam castris insederat. Inter hæc, ad quos Antverpiæ cura pertinebat, sociorum opem implorare, nova instituere tributa, per Belgicam & Angliam conscribere militem, nec certe ullius rei obsessis major copia fuit. Nam præter classiarios centuriæ fere octoginta, sedecim turmæ Brabantiam tuebantur. Sed incertum urbis imperium senatores, magistratus, centuriones plebis, præpositi militares distrahebant, nimia regentium turba: eoque perniciosius id vitium, quia inundationes, & alia publice profutura, privati commodi ratione, avertebantur. Vicini, quos ulterius omnium urbis periculum spectabat, alii alium respicientes, auxiliandi tempora, dum nondum hosti firmatæ sedes, prætermisere: sero, cum ultima urgerent, opes & vitam profundere libuit, nemini profutura. Maxime autem consilia Belgarum frustrata est accitæ foris potentiæ exspectatio: nam eò angustiarum deventum erat, ut vellent regnis accrescere, nec admitterentur. Regis quidem Hispaniarum vires brevi immensum adauctæ, si Belgas recuperaret, & labore armorum levaretur, juxta positis formidabiles erant: nec ullus jam Arausionensis, qui sub onere fatiscentes, & tot cladibus afflictos sua fortitudine in spem meliorum erigeret. Nam ille quidem ita comis fuerat & popularis, ut nunquam libertatem aut dignitatem suam cuiquam gratificaretur, neque detegendis vitiis parceret, supra omnes positus avaritiæ

ſuſpiciones. quo nomine admirabilem, ſimul ætate, genere, experientia gratum, plerique judicio, alii aſſuetudine venerabantur. Hoc collapſo, etiam obſequium concidit, ut ſine externæ poteſtatis firmamento reſtitui non poſſet: nec enim plebs tantum nullo fulgore eminentem, & tot nuper infortuniis concuſſam procerum auctoritatem cœperat contemnere: ſed & miles imparatus obſequio: & contra imperiis vetus prudentiâ aberat. Inter quæ via patebat Parmenſis artibus, ſervitium amicis nominibus velantis. Quare viſum occurrere deſperationi, ſimulque Rex Gallorum & Angliæ Regina miſere, qui luctum ducis, & ceterorum caſuum mœſtitiam ſolarentur, notabili argumento, vicinos principes, ut ſuis Batavos opibus & conſtantiæ interdum relinquere, ita periculis non defuturos. Sed dubitatum fuit utrius regimen præoptaretur: nam inviſa Gallorum imperia per Italiam, Anglorum per Galliam Hiberniamque memorabantur: apud hos, populo conſuli, parco uſu tributorum: illic plus leges valere, nec infinitam regni poteſtatem. Apud Gallos, mores pretio corruptas, magnoque emi ut patriæ ſerviatur; Anglis dura dilectus, dura in pupillos jura: quæ mala ut primum pactis caveantur, paulatim exemplo ſerpere. Sed religio cum Anglia communis, quam per Gallias atteri aut evelli odiis crudelibus & perfidis: hinc contra, ſpes Borboniorum, qui eadem ſacra propugnabant; inde, ambigua ſucceſſio, & inter inhiantes Scotorum Regina, Romæ & Hiſpanis devincta, proſpiciebantur. Ita certabant res præſentes & ratio venturi. ingens Gallis & propemodum par hoſtili potentia: minores Britanniæ,

ſed

ſed maritimæ vires. Prælata eſt Gallia, Anglis ultro ſuadentibus, qui ſe faſſi infirmiores, ſubſidia duntaxat, & acceptis pignoribus offerebant. Ita veteres & renovatas Franciſci facto inimicitias temporum neceſſitudo evicit: arcanumque ingens patefactum eſt, poſſe Belgas ſub domino eſſe, non poſſe ſub Hiſpano. Nam minora multo poſtulabantur quam quæ Franciſco præſcripta fuerant, & quæ ſecretiora habebant legati mandata, metu offenſæ, ſtatim aperuere: ex his etiam circumciſa quæ inviſæ erant libertatis, puta, ut Ordinibus injuſſu Regis convenire liceret, ſenatus è Belgis eſſet, præfecti & magiſtratus è nominatis legerentur, inque omnibus honoribus, ejus religionis, quæ tum ſola per iſtas partes recepta erat, ratio haberetur: quanquam erant nationes quæ ad iſta remittenda non conſenſerant. Quibus agitatis diu, lentiore colloquio quam præſentes neceſſitates ferebant, invito non minus Rege quam Belga, accidit, ne juncti adverſus Hiſpanum imminentem, alter alterius ope rem ſtatumque firmarent. Lætari ſe honore, & uti voluiſſe, ſed impediri inteſtino tumultu Henricus imputavit. Nam Lotharingorum familiam, invidioſæ jam olim per Galliam potentiæ, Philippus eo maxime tempore, imminutionem virium ſuarum metuens, arcanis opibus in ſpes magnas erexerat. qui, facta conjuratione, Romanæ religionis tutelam, diſſentientium pœnas, tributorum levamenta, & alia captandæ plebi jactantes, Regem timoris manifeſtum, quantum ipſis plura largiebatur, tanto inſolentius contemſere: ac poſtquam orbitas ipſius, mortuus frater, è propinquo Carolus Borbonius ſenectute & ſacerdo-

 tio

tio invalidus, ceteri à Romano Pontifice devoti, ſucceſſionem fecerant incertam, tandem apertius innuebant, venire ſuum à Carolo Magno genus, cujus ſtirpe dejecta, occupatam à Capeto regiam ſex per ſecula detineri. Horum libidini Henricus, ſpem pacis ſocordiæ prætendens, agi ſe diu ferrique paſſus eſt; donec, erumpentibus in rebellionem diſſidiis, ſero didicit irritatam cedendo audaciam. Igitur, ea per impedimenta Rege abſterrito, ne id quidem obtentum, ut, matre aut Navarreno nomen præbente, Regis beneficium diſſimularetur, clauſique limitum Gallicanorum tranſitus penuriam hoſtibus facerent.

HVGONIS GROTII ANNALIUM BELGICORUM, LIBER QVINTVS.

POſt longi temporis, & quidem tanta ferentis momenta, factam à Gallia jacturam, ad Eliſabetam recurſum eſt, aſperiorem hoc ipſo, quod ſecunda rogabatur: tractæque & illic fœderis pactiones, donec validæ civitates, auxiliis deſtitutæ, à republica deſciverunt. Adhuc inter arma & machinas Hiſpanorum, onuſtæ commeatu ab Hollandia Zelandiaque naves, ubi ventus ferret, Scaldim ſubvehebantur, tanta certe copia, ut intempeſtiva magiſtra-

gistratuum frugalitate, dum rebus necessariis pretium minuunt, relatum sit, frumentum quantovis tempori suffecturum. Et Parmensis, manu multo impar obsessis, nisi per famem, præcluso hoc itinere, victoriam non sperabat: sed ingens amnis latitudo infra urbem, qua ostiis advolvitur, & profundi æstus, quos hucusque Oceanus impellit, terrebant vani laboris metu. Quia tamen una hæc ratio obsidendi videbatur, adhibere diligentiam statuit, & aliquid credere fortunæ; quam non alias secundiorem expertus est. Nam dum natura obstare operi creditur, neglectæ à Batavis diruendi occasiones: ita factum est facillimum, quia difficillimum putabatur. Ab utraque ripa projectis molibus arctatum flumen, qua minimum patebat, Ordamum, Calloumque inter: media ejus completa navigiis, quæ anchoris, & inter se vinculis continebantur, ac constrata deinde, in usum pontis & speciem. Addita ripis munimenta, & præsidio operis bellicæ naves, infraque & supra in flumine ratium compages tignis prominentibus, ut, siquid turbandi operis causa esset immissum, hoc impedimento detineretur. Nemo dubitat, contra imperfectum opus multa utiliter excogitari potuisse, si Belgarum, in evertendo studia ædificatorum, diligentiam adæquassent: sed hyems tota Parmensi condonata est: cujus diligentiam excitabat novum Philippi beneficium, arce Placentina ipsi reddita, quæ Hispanorum præsidio hactenus tenebatur. Vere primo mirari magis licuit consummatam molem, quam exscindere, cum densissimæ per utramque ripam machinæ arcerent. naves quin etiam coacto intus tormentario pulvere & saxis fulminantes, & alia, sero usurpata,

incertis tempestatum & significationum, quibus socios obsessi admonebant, partim & pravo ministrorum obsequio, eventum perdidere. Nec contabulato Scalde aliud restabat, quam per campos, quos amnis inundaverat, inferre commeatus, cui navigationi Caudesteinius agger intercedebat, quem, humentibus Brabantiæ pascuis eminentem, quod Belgas fecisse oportebat, munimentis aliquot hostis præceperat. Hunc missi Antverpia Zelandiaque pariter oppugnavere. & jam tenebant, sed fortissime dimicantes tormentis eminus discerpebantur, donec loco cederent. Ea clades spes ultimas infregit. tandemque interseptis auxiliis imminentes rei frumentariæ angustias sueta commerciis civitas non toleravit, cum aliquanto ante Bruxellam & Machliniam necessitas eadem, & annixi turbatores in Parmensis potestatem redegissent: quarum conditio durior, quia, rescissis legibus, modus servitutis à Rege petebatur. Ideo quod temporis Antverpiæ ad suprema restabat, hoc victoris clementia redemta est, qui & ipse, occupandæ gloriæ properus, utque alias deditiones exemplo incitaret, pleraque indulsit, nisi quod alieni à Romanis sacris quatuor ultra annos, constituta re familiari, excedere jubebantur. In ipso ponte, memorabili ad omnem posteritatem opere, Parmensis, victoriæ decus concessum à Rege, vellus aureum induit. Mox & arcem, qua urbem respicit, studio libertatis pridem dejectam, firmat, imperio restituit. Multum famæ, multum & virium urbs tam clara Hispanicis partibus attulit; non tamen, ut plerique tunc judicabant, res ceteras in se tractura: quod eventu adeo revictum est, ut Batavi, maximo

ad

ad liberandam urbem ſumptu ac labore, ſuſpiciones tamen non vitaverint proditæ fidei ſocialis, velut aliorum mala ſuas in utilitates verterent. At contra, ipſi Aldegondium (namque is urbem rexerat) culpæ ſubdiderunt, qui ad Zelandos reverſus, cum primos accuſantium impetus & cuſtodiam pertuliſſet, poſt honorate habitus, in nulla tamen reipublicæ parte, ingenium paci quam bello aptius intra artes privatas & tranquilla ſtudiorum tradidit ſenectuti. Fracta tot malis & militum virtus, qui, dum ſpes adhuc erat hoſtem Antverpia avocandi, Silvam ducis, Hohenloio præeunte, feliciter ingreſſi, continuo profugere, per metum & imprudentiam, dum porta & hoſtibus omiſſis in prædam ruunt. At Noviomagum, urbem Geldriæ, cum Doſiburgo oppido, Romanæ religionis ſectatores adjuti, partium fortuna victori adjecere. Eandemque circa regionem paſſim clades, ducum temeritate, aut gregariorum ignavia. Mœrorem publicum auxit miſerabilis exſulum populus, Brabanti & Flandri, religionis ergo, aut quia pactionibus diffidebant, propter iniquos interpretes, commerciorum denique inopia, in Hollandiam inſulaſque diffuſi, qui exhauſtas bello urbes vireſque in majus extulere, ingens mox fortunæ melioris auſpicium. Vix interim Anglicani fœderis exſpectatio animos ſuſtinebat. Delatum Eliſabetæ imperium diximus. Sed prudens femina detrectavit invidiam interverſæ dominationis: neque tam arcta ſocietate, rebus ambiguis, famam fortunaſque ſuas implicuit. conſultius viſum ſecreta habere per Belgicam potentiæ munimenta: & modicis ibi viribus, & miſſis iterum qui Americæ oras popularentur,

Hiſpanum fatigare, donec flexis in pacem animis amoliretur ſuſpectus exercitus. Auxilia autem promiſit, id ſe jure facere ſcripto teſtata, quo morem principum oppreſſos ſublevandi, pactas olim Britanniæ & Belgarum amicitias, cum Hiſpanicorum ſcelerum inſectatione, memorabat. Simul religio prætendebatur, cujus ſecuritatem ſibi nulla alieni cupidine commendatam, Galliæ & Scotiæ rebus probabat. Perſcriptæ fœderis leges, pleræque in eandem formam qua prima ſocietas convenerat, & ut quinque millia peditum, equites mille in Belgis reginæ ſtipendiis militarent: legatus, qui ejus copiis præficeretur, cum Anglis præterea duobus, receptus in ſenatum publicis bellique conſiliis intereſſet: claſſem ſtruenti reginæ Belgæ parem navium numerum adjicerent. Pro reſtituendis impenſis, ubi bellum deſiiſſet, obligatæ pignori maritimæ urbes Brila & Fliſſinga, nihil immutato earum regimine, cum Zeburgo Walachriæ caſtello, Anglorum præſidiis traduntur, non ſine metu in poſterum, quem tunc præſens neceſſitas averterat. Auxilii Anglicani imperium RobertusComes Liceſtrius accepit,egregius virtutum ſimulator, & qui inviſos atque infelices Dudleiæ gentis ſpiritus haud ingrata comitate velaret. Origo illi fortunæ (nam claritudo generis inter adverſa fuerat) à carcere cœpit, quo incluſam ſimul Eliſabetam, ſororis reginæ ſuſpicionibus, non pro rerum præſentium conditione coluerat. unde, per obſequia conſortiumque infortunii, conciliatis affectibus, quibus illa muliebriter indulgebat, non tamen ut viriles curas omitteret, ita animum ejus erudito luxu permulſit, ut jam regnantis conjugio electus

electus crederetur. quod, æmulantium metu, quanquam non obtinuit, ad maxima tamen evectus, & , ambiente invidia, valentes inter inimicos illæsus egit. Advenienti in Batavos obvia populi studia, & procerum assentatio. Nam inerat & vultui sermonique amæna quædam majestas, & quasi collapsæ fortunæ restitutor conspiciebatur: nec liberalitas aberat in literis aut armis eminens: tantaque festinatio fuit, ut homini extero, & apud suos morum minime inculpato (nam, sublato Essexio, domum sibi vacuam nuptiis fecisse dicebatur) ante ulla ingenii experimenta, præfectura totius Belgicæ, qualis Caroli temporibus fuerat, & omne terra marique regimen permitteretur, cum pecuniæ publicæ administratione. Senatus ita illi additus, ut adsessuros è nominatis ipse legeret, & quodammodo omnium suffragiis unus æquaretur. Præcipue grata pietatis species à rerum divinarum ordinatione imperium auspicantis: & recens Valesii ob contraria odium, illum favorabilem fecerat. Erant & qui Arausionensi ante haberent, sperantes minus gratiæ datum iri, quanto domesticis opibus & egregiæ Principis amicitia florenti pro recto tendere expeditum foret. Sed decernebant honores immodicos, alii ambitione, simpliciores demerendæ reginæ; quod tamen contra cecidit, ut excusandum illi haberent, quæ videri voluit timere, ne recusatum sibi imperium per Licestrii personam ingererent, nisi forte gnaram illius ingenii altior suspicio incesserat. Statim, imminens omni potentiæ malum, adulatores accessere, quibus impellentibus & ipse delinitus (ut est humani ingenii natura) occasione dominationis, cum jam ab Ordinibus

in verba solennis sacramenti & reipublicæ insignia adscisceretur, beneficium eorum in ipsos vertit: &, quasi in provinciam missus, occulta cum Anglis maxime hominibus consilia init, qua ratione muniret imperium. Plurimum autem differunt harum nationum ingenia & mores. nam Angli, ut addicte serviunt, ita evecti ad dignitates priorem humilitatem insolentia rependunt: Belgarum est parere & imperare cum modo, nec gens ulla fidelius amat eminentes, aut iisdem, si contemtus adsit, implacabilius irascitur. Quæ non expendens Licestrius, ignarus etiam dignitatis suæ, auctoribus pœnitentiam restare (tantum in Anglo milite, & præsenti fastigio fiduciæ erat) indulgere pertinaciæ cœpit: idque eò periculosius, quia rerum Batavicarum intima nec ipse norat, nec peritioribus auscultabat. Assumti sunt & Belgæ in partes, sed quorum alii, rebus domi afflictis per bellum aut luxum, qualicunque servitio paupertatem, ut summum malorum, fugiebant: alii, patria capta, assueti honoribus, & privatæ vitæ impatientes, non alium videbant insurgendi gradum: cæteri, novorum propter ipsa avidi: quibus deinde, ut fit rebus turbatis, perfidi & hostibus venales miscebantur. Talis Belgarum præsidem cohors obsederat, quæ primo in Ordines obliqua convitia jacere, &, ubi hæc pronis auribus excipiebantur, apertas criminationes è paucorum culpa in cunctos intendere, quasi nihil hosti arcanum, nihil impervium esset apud suis commodis distentam multitudinem. Arausionensis etiam exemplo ad spem dictaturæ præproperam hortabantur, ipso ad omnia credulo, ut cui longa felicitate corruptum judicium, nec satis discerne-

cerneret, quanto aliis artibus muliebris gratia, & in libero populo principatus quærerentur. At plebi in Ordines concitandæ, quæ ſponte etiam rectores odit ſub quibus fortunam adverſiorem experta eſt, ærarii patrocinium, res maxime popularis, uſurpatur, cum tamen, in eo tractando, tam verum ſit, miniſtris Liceſtrii fidem, quam ipſi perſpicaciam defuiſſe. Offendit ſtatim plurimos edicto, quo non modo cum ſubactis Belgarum gentibus & Hiſpanis negotiationem reſcindebat, quæ niſi ob certas temporum occaſiones hactenus tolerabatur, ſed ne in Galliam quidem, aut maritima Germaniæ transferri merces volebat, quod obtenderet rerum penuria debellari hoſtem poſſe, ſi nec ex Britannia nec ex Belgica ullis copiis juvaretur: incogitato, merces eſſe multas, nec hoſti neceſſarias, & Batavis ſuperfluentes. Sapientiores judicabant aſſentantium avaritiæ obtemperatum, qui venalem apud ſe exportandi licentiam, aut ex delationibus lucra animo antecepiſſent; auctaque fides, cum Ringaltius, ſub Albano quondam & Requeſenio quæſturis exercitus, mox peculatus crimine aſperſus, tunc vero flagrantiſſimà apud Liceſtrium gratia, jus ex edicto inquirendi in tabulas mercatorum & literas accepit, contra vetera inſtituta, quæ maximam partem habent libertatis, amovere à cujuſque re privata ſpeculatorem. Ergo cum aliæ gentes, ad quos bellum non pertinebat, arceri Oceano & hoſtium commerciis non poſſent, compendio duntaxat à Batavis averſo, quo uno res hactenus ſteterat, magna mercatorum multitudo patriis urbibus emigrabant. Nam Angli quidem facilius mercaturæ damnum patiebantur, gens prædis lætior, &

 tunc,

tunc, egregia belli ſpecie immiſſi oceano, parentes Hiſpano inſulas naveſque infeſtabant. Nec interea Batavis abſtinebatur, ſi qui forte, emiſſi cuſtodum diſſimulatione, per fretum tentabant in occidentem erumpere: unde repertum poſtea Britanniam inſulam retro vehi, quo vaſto & vix uſurpato mari prædonum inſidiæ effugerentur. Vetitam evectionem viciſſim, eorum, quæ peregre ſolita peti, penuria ſequebatur, ita quidem ut non aliud remedium Ordines invenirent, quam frumentum omne decreto publico coërcere. qua lege iidem incognitæ hactenus neceſſitatis auctores, & maligni interpretes, famem Angliæ quæri calumniabantur. Simile erat, quod hoſtiles agros, qui ſtipendium pendebant, Liceſtrius ſolitudini & excidio damnabat, præter ultionis metum, ſævum in eos qui vi aut dolis avulſi à patriæ corpore quandoque redituri ſperabantur. Commotus & miles, quod aliarum nationum cohortibus Angli duces inſererentur: adituſque Hohenloius, qui cunctantes ante in Liceſtrii verba adegerat, ut impermixtos ordines & armorum præmia tueretur, ſuſcepit cauſam: odioque tam gentis quam ducis interritus, ut pollicitationibus incorruptus, apertiſſime defendit optimatium partes, generoſa ſimplicitate ſimulandi impatiens, & per vinolentiam tegendi quoque ignarus. Sopivit naſcentem diſſenſionem nonnihil cura belli recrudeſcentis. Nam Parmenſis per prælia aliquot, & caſtellorum utrinque ereptiones circa Rhenum hyeme extracta, ad nuncium Anglicani fœderis pecunia à rege auctus & milite, ut reliqua Brabantiæ perficeret, Graviam, oppidum in ſiniſtra Moſæ ripa, obſidio premebat, ſupra

infraque

infraque clauso amne, quod ad commeatus arcendos toties sibi prosperum rursus experiebatur. Sed missus à Licestrio Hohenloius cum delecto militum comitatu hostilia munimenta vincendo perrupit, & , adjutus verno fluminis incremento, liberavit oppidanos famis & reliquæ penuriæ metu. Nec eo minus perstitit hostis majore cum exercitu oppugnationem moliri, quam imminentem Hemerta vir nobilis Belga (hunc Hohenloius præfectum reliquerat) cum jam auxilia adventarent, festinata nimirum deditione prævenit, blandiciis, ut creditur, pellicis emollitus, cujus flagitii crimine à Licestrio capite plexus est. Disciplinam vocabant æquiores: alii gentis odium, quia Rolandus Eboracensis Imbisianis quondam consiliis permixtus, Anglique plures nihilo tutioris fidei, aut manifesti ignaviæ, non modo securi sed primarum admissionum compotes agerent. Secuta Graviam Venloa, Geldriæ oppidum superius, & in dextra ripa situm, prodente plebe egregia militum studia. Dimissæ interea manus agrum hostilem prædabantur: posuitque Mauritius rudimenta Axelæ expugnator, quam Termusio egressus (id Flandriæ oræ munimentum Fœderati tenuere) nocturno scalarum ascensu invasit. At Agrippinense bellum, de quo ante retuli, non tam partium viribus, quam ducum virtute flagrabat. Scenquius, relicto Parmensi, transgressus ad Truxium, occupatis passim præsidiis, cuncta antistitis ditioni subjecta ferro & igni populabatur: deinde jussu Licestrii insulam muniit, quæ ad ipsum Rheni divortium lævo Bataviæ lateri præjacet; Gravewardæ nomen: idque nunc maximum imperii istius propugnaculum est. At

Niena-

Nienarius, earundem partium ductor, Novesium, veteri celebritate oppidum, furto ceperat: quo contendit Parmensis, oratus à Bojoaro, & cupiditate cum felicissimis ducum gloria certandi. Nam Carolo Burgundo secundissimam prius fortunam is locus retudit, vertitque. At ipsi prospera oppugnatio, & superba victoria. collucentem incendiis ingressus urbem, mox Alpa, Cracovio, Mursa in deditionem acceptis, ad Bercam hæsit, spem præter defensam à Scenquio: tandemque detrahitur, Licestrio post captum Dosiburgum Zutfaniæ imminente. Sed huic, dum aditus claudere & castra præmunire ignavum putat, invecto commeatu reversus hostis experiendarum virium occasionem dedit. Ejus pugnæ fœlicem alioqui Anglis eventum mors Philippi Sidneii funestavit, juvenis ad maxima quæque nati, ut qui claris natalibus opibusque verum decus literas adjunxisset, hoc major avunculo Licestrio, cui & fortunæ, quantarunque ea futura erat, successor destinabatur. Mox venit in potestatem castellum contra Zutfaniam in altera ripa, quæ cisisalana est, cœptum olim Belgis, &, cum incremento fluminis fugarentur, ab hoste perfectum. Hujus curam cum omni terra Velavia Licestrius Rolando Eboracensi: Daventriam, quam, defectionis suspectam; præsidio Hiberni militis ab omni humanitate alienissimi ultro iritaverat, Wilhelmo Stanleio credidit; utrunque adversa Ordinum voluntate, qui satis gravibus de causis, quos exitus comprobavit, illorum hominum perfidiam metuebant. Nec ullum hac in re Licestrii dolum arguerim, sed quod in ceteros contumax, & tantum adulantibus patens, inexploratis amicitiis turpi-

turpiter fidebat. Nam & aliorum, quos ad consilia præcipuos habebat, factiosi conatus eruperant: quos inter conspicuus etiam in reatu Ringaltius cuncta judicum tribunalia ejurabat, donec ad extremum transfuga vitam infamem inter hostes inopia finivit. Regressum igitur à bello ducem innumeræ simul querelæ premebant, quod non sine civium injuria bellum & præsidia agitarentur, contra quam expediret imperium sponte populi obtinentibus. addebatur, traditam alienigenis quæsturam malis artibus geri, turbatum numini pretium, nec milites & cætera reipublicæ onera cum ærario comparari: exhaustis rei navalis obventionibus prodi maris arbitrium: labare commercia: male meritis mandatos honores: at secundæ ab ipso præfecturæ vim omnem destrui, & jus in præsidia eripi multis annis servatum. Nec tacebatur, quod conductus eo tempore miles non adventasset (suspicio erat, Anglorum dolo factum, qui suum robur & proprias vires mallent inducere) tenuitate copiarum, quando & auxiliares numeros ducum aut quæstorum avaritia exhauserat, cessum hosti, neque ejus victoriis obsisti quivisse. Perlata hæc Ordinum verbis tum fœderatorum, quorum eo primum tempore crebri conventus haberi cœpere, ut agi extra senatum possent ea quæ Anglorum conscientiam formidabant, tum Hollandorum, qui pro se & Mauritio privatim multa questi, etiam communia pleraque ad suam curam retrahebant. Quæ Licestrius impatienter tulit: eos scilicet ex officinis & tabernis in curiam evadere, quo præter sordidas artes venalemque animum nihil afferrent: se eo genere, ea dignitate, accepturum leges ab rudi plebe, &

alieno

alieno imperio militaturum. His ille accensus, à republica, si posset, amovere plebem, quæ fere dominantibus infestior est, & acris depeculatorum observatrix, optimum factu judicavit: idque eo facilius processurum, quia exteri & civium multitudo longe maxima regiminis exsors læto animo acceptura videbatur æqualitatem. At mihi, sapientum præcepta & veteres civitatum species animo repetenti, videntur magnifica dictu verius quam factu sequenda excogitasse, quotquot partem eam populi, cujus ad communem utilitatem quæstus maxime redundat, honoribus exuunt. Nam, ut maritimas taceam gentes, apud quas vulgus plurimum pollebat, etiam Spartiatæ dilectos è plebe, tanquam adulandi nescios, regibus æquavere: Romæque haud ante pax ordinum fuit, quam plebs in imperii partem vocata est: quin & hodie florentissimis in urbibus, quas optimates regunt, negotiatores patriciorum nomine plebis officia exercent: nedum ab ista republica, quæ cuncta mari & amnibus debet, is ordo arceatur, majore multo, quam olim fuit, mercaturæ dignitate, ex quo orbem totum navigationes aperuerunt. & nunc divitiæ fere penes illos sunt; quarum in mandandis honoribus haberi rationem priscis quoque ac severis legum-latoribus placitum est: minusque suspectæ esse debent ullius opes aut avaritia, ubi potentia nec perpetua est, & fere mandatis includitur. Sed hæc atque alia semper servata mutare Licestrius parabat, non tam vano novandi studio, quam ut nobilitatem & clara ingenia à ceteris segregando, partes proliceret. Interpretes primum sacrarum literarum (qui soli multitudinis aures & affectus hoc seculo possi-

poſſident) adjungebát ſibi ſpecie pietatis, & aliorum diſſimilitudine. Nam primis in republica religio minus tum cordi quam par erat, hanc unam armorum cauſam vulgantibus: & olim contra ſupplicii metum acrius cupita, per impunitatem neglectui erant: non ſacris ſalva reverentia: non adminiſtris honos. erant & qui omne jus eccleſiaſticæ cenſuræ eriperent. acerbam ſcilicet ſacerdotum dominationem infeſtis animis meminerant, veterumque odio cuncta novabantur. Quæ contra Liceſtrius, autoritatem atque alia commoda Angliæ exemplo oſtentans, concionantium voces, & per illos populi ſtudia ſibi conciliabat. pleraque reip. non magiſtratibus credens, ſed his qui in aliqua ſacrorum parte aut plebejo centuriatu verſabantur, quibus etiam optima volentibus rerum notitia & uſus aberant. Iam vero multi, quorum fortia pro patria conſilia exſtabant, palam demoti honoribus, quia cum Romana Eccleſia aut per omnia aut ex parte ſentiebant, parum proviſo quam non pacifici exempli res foret, ſi ſemel evulgaretur, eam induci religionem quæ conſortes reipublicæ alios non admitteret. Brevi apud Friſios, Trajectique Batavorum, ubi ereptum civibus imperium incolæ occupaverant, aliaſque per urbes, quæ turbidæ etiam olim ac nimia vi multitudinis regebantur, Ordinum nomen magna in invidia eſſe cœpit: ille unus religionis vindex, ille & hoſtium & inteſtini ambitus avaritiæque expugnator coli. Præter hæc, munimenta, inſulas ad mare ſitas, & alios milites Anglicano milite tenebat. nec minus in Snoio præſidii, qui ob egregia facta Weſtfriſiæ regimen ſub Arauſionenſi meritus, intendere vim

vim suæ præfecturæ sperabat, favente Licestrio ut proximas suo fastigio potestates imminueret, atque avido hanc regionem, aliaque præsidia ab Hollandiæ imperio & Mauritii cura divellere, qui magnam indolem pertinaci silentio dissimulabat, cum eodem tempore & falsissimis criminibus & per amicitiæ speciem tentaretur. His præstructus Licestrius cum suorum è numero multos evexisset, & vulgus ubique discordiis ambiguum, pars major in ipsum vergeret, non multum sibi ad liberam potestatem restare credidit, si veteri apud Elisabetam gratia niteretur. Ergo ne longæ absentiæ tempora largiretur inimicis, peritus ejus regiæ, domum proficiscitur. Apud Ordines, evocatum se ad Angliæ concilium præferebat, ibi quoque res Belgicas acturum: apud plebem, Ordinum contumeliis iritatum excedere, & nisi alio rerum vultu haud rediturum minabatur. quod plurimos incendit, sparsis & in vulgus literis, quibus aut Ordinum acerbitas aut Licestrii merita & in populum studia differrentur: additoque insuper rumore, reginam principatum Belgicæ non detrectaturam, nisi terrerent primæ societatis experimenta, & innumeræ leges, quibus justissima quamvis imperia eluderentur. per quæ eo deventum est, ut Trajecti novi magistratus, & in Frisia privati publico nomine legatos ad reginam mittere auderent, qui principatus conditiones non tam ferrent quam acciperent. At illa, quanquam Anglorum concilio collationes, si vellet, eam ad rem pollicente, pernegavit: nec tamen quorundam effugit suspiciones, quasi consensu publico delatum honorem & recusatum, plebis ac militum seditionibus debere mallet.

Disce-

Discedens autem Licestrius senatui permisit rempublicam: sed non multo post scriptura prolata est, qua jus in præsidiarios & præcipua imperii sibi exceperat. Missi hac de causa in Angliam, qui mutilum regimen, & si subita ingruerent, nulla in potestate præsens subsidium conquererentur. Sed inauditos Britannia diu detinuit, suis ipsa motibus involuta. nam regina Scotiæ, à suæ gentis Ordinibus exacta, supplex ad Elisabetam profugerat, cui, præter similitudinem summi nominis, propinquo sanguine connectebatur. ibi, magnis suffulta clientelis Romanas ceremonias sectantium, spem recepisse prioris fortunæ, & Elisabetæ saluti, regnoque imminere credita, custodiis primum, deinde, ne sic quidem infra metum, morti tradita est. Apud Batavos sævi interim tumultus, &, ut quæque partium prævaluerat, exsilia aut vincula decernebantur. Sed ubi Wilhelmus Stanleius Daventriam, Rolandus Eboracensis oppositum Zutfaniæ munimentum Taxi Hispano, accipienti perfidiam & tamen aversanti, tradiderunt, gratiosus apud Licestrium uterque, è plebe multi efferre Ordinum prudentiam, sua studia damnare. etiam Anglorum nonnulli, eluendæ gentis infamiæ, procerum jussibus applicabantur. Inventus tamen ex eadem gente Alanus, Cardinalis postea factus, qui libello in id edito religionis obtentu defenderet facinus, ut pessimi exempli, ita autoribus quoque suis infelix. Nam postquam ipsi inter se odiis commissi, Eboracensem hominem formidandæ in quidvis audaciæ veneno sublatum fama est: Stanleius Daventria demotus, cohorte, quam secum traduxerat, subductis stipendiis diffluente, in Hispaniam pro-

fectus,

fectus, neque præmia ibi ſperata neque conſiliis fidem reperit. At fœderati Ordines accepta voluntatum tam vulgi quam militis pro ſe inclinatione, ut quamvis magna reipublicæ calamitas in bonum verteret, paternum in Mauritio favorem excitarunt, mandato per ſummi ducis abſentiam armorum imperio. Quin & prætermiſſum hactenus ſacramentum à militibus in nomen Ordinum, & cujuſque nationis præfectorum poſtulabant, quod proditores & ſeditioſiſſimus quiſque hoc colore ſcelera velaret, ſimpliciores etiam Liceſtrii honorem, quaſi dictum reginæ jusjurandum, interpretarentur. Edictum de evectionibus ita temperatum eſt, ut in pacatas gentes cuncta, præter quæ bello idonea, ad hoſtiles Belgas locaque his finitima, excepto ſuper hæc frumento, cætera exportarentur: quæ lex pro uſu ſequentium temporum contracta ſæpius aut laxata eſt. Itaque ea tempeſtate diverſiſſima fortuna per Belgicam agebatur. Nam Brabanti Flandrique, raro commeatu & perpetuis agrorum populationibus exhauſti, extrema penuria conflictabantur: diteſque olim homines ad famem & mendicitatem redactos conſtat: vix populorum defectiones metus atque obſeſſi dominantium viribus limites arcebant. Contra prolatis pomæriis creſcere videres oppida Batavorum, & utrunque in latus claſſes Oceano diſpergi: ut unam gentium hanc arbitrer, quæ bello etiam magis quam pace commerciis profecerit, habendamque merito feliciſſimam, ſi non, qui ſeneſcentibus fere imperiis & conſumtæ fortunæ finis eſt, ipſa magnitudinis ſuæ primordia, valido adhuc hoſte, inteſtinis diſcordiis attriviſſet. Tribunus Hiſpanicarum partium Altipenna, poſtea

poſtea quam oppidum Geldram, unde Geldriæ regioni nomen eſt, cum præfecto pactus in ſe traduxerat, apud Silvam Ducis ab Hohenloio cæſus, occupandum illi caſtellum reliquit non longe ab urbe, cui ex ea clade vocabulum Crepicordii factum eſt. At Cluſam, in ultima Flandrici maris ora, quæ Zelandiam ſpectat, à tergo inſulaque adjacente (Catzandia dicitur) circumventam Parmenſis incredibili machinarum violentia labefactabat. Quod ſimul comperit Liceſtrius, nihil tardato reditu, fruſtra de portu irrumpendo cogitationem inſtituit. Sed cum ad alteram verſus rationem, Oſtendam profectus, hoſtem propter caſtra poſuiſſet, incogniti exercitus numerum augente fama, conſtat utrumque alterius vires ſupra verum formidaſſe. Digreſſus tandem prior Liceſtrius jacturam oppidi apud cunctos graviter acceptam, non hoſtium virtuti, non partium ſtudiis ob ſuſpiciones male adhuc coaleſcentibus, imputavit. perſequi jam pene obductas diſſenſiones, & Ordines culpæ ſubdere, libido erat: cupienti ſibi hoſtem depellere, militem, pecuniam, & cetera maligne ſubminiſtrari ait: vix præſidiis ſufficere quæ tribuebantur, ne dum exercitu contra certaretur: aut ſi tanta eſſet paupertas, quid deſperatam rempublicam infelici bello detinerent? Quippe tunc ſolitas poſt victoriam artes iterante Hiſpano, & ipſa regina in pacem nutare videbatur: quanquam miſſa nuper ſub Dracone claſſis, vaſtatis Hiſpaniæ littoribus, oſtenderat quam infirmum domi quod alibi adeo metueretur imperium, & ſub Cavendisho aliam averſam Americæ oram & Moluccas cum lucro perſpexerat. Sed ingraveſcente ætate feminam multa terrebant; Hiberni

Hiberni ſæpe rebellando, & per Belgica arma in juſtam militiam exerciti; & præter hoſtem Hiſpanum ſuſpecta Scotia; infeſta Gallia; nec pauci in Anglia motuum avidi. At Ordines, gnari quantum id rebus ſuis alias nocuiſſet, colloquii mentione, ut poterant, diſcuſſa, ſi ex fide adminiſtraretur ærarium, negabant annuum tricies florenorum (id præter Angliæ auxilia & maritimas proprie opes erat virium) quaſi magnam tenuitatem contemni debere; cum Arauſionenſis minori copia res magnas ſæpe geſſiſſet. attentos & parvo uti noſſe: ubi pecuniæ negligenter habeantur, etiam cum nimium datur, non ſatis dari. Deinde repertis Liceſtrii ad amicos literis, quibus ipſi dedidiciſſe obſequium, & iniquitate adverſus eminentes rerum ad ſe non pertinentium ſatagere accuſabantur, edicto oſtendunt, olim in ſe populi jus, nuper & principis translatum: utrumque delata præfectura detinuiſſe: aliaque de conventu ſuo magnifica, & quibus ambitionis crimen purgarent. Spes Liceſtrii directius jam petebantur, quam ut intellectis tardiſque artibus inſiſteret. Indignatus igitur plebis iram adverſus magiſtratus adhuc intra voces ſtare, feſtinata audacia urbes interius ſitas, & unde terror in cætera, factione & præſidiis opprimere parat, haud ſatis proviſo Valeſii exemplo, quem tentata vis pacto jam principatu extruſerat. Sed ante periculum Lugduni detecta conjuratio incolarum, qui pravæ in alienam remp. curioſitatis pœnas capite luerunt. & quanquam errore nonnulli quam malitia peccaverant, ſalutaris ea ſævitia fuit, ac cœptantes tunc maxime motus compeſcuit. Et illæ infauſtæ jam affectationis manifeſtus in Angliam

gliam concessit. Ibique cum regina, postquam non omnino amicum ipsi Buchorstium ad res Belgicas explorandas miserat, quo minus caussam in consilio diceret potestate regia texit; attamen in Belgas imperium ejurare coëgit. Sed cum adhuc veteres partes literis sustentaret, bello quoque per Angliam mox impositus, annum non integrum explevit, incertum uxoris dolo, quæ impari post ejus mortem conjugio prius adulterium fassa sit, an fatali, aut sumpta morte; quæ reginæ luctum ac lachrymas, Batavis gaudium & salutem tulit, exemptis periculo, quo par nullum res istæ adierant. Bonnam interea, Germanici imperii cisrhenanam urbem, à Bojoaro ad id tempus possessam, Scenquius clandestino introitu ceperat. Ceterum quieta per Belgicam arma: nec Parmensis, ut solebat, intentus discordes bello irrumpere. majores animo conatus omnisque Britannia, gloriosum & minus difficile certamen, obversabatur. Plerisque ducum, qui regi Hispaniæ bellaverunt, ea insula cumulus meriti, aut laboris præmium placuit, utque Galliæ & Germaniæ adsita per occasionem armorum, ita transmarinum regnum bello complecti consilium fuerat. sed illis sua cujusque fortuna, aut morte præpeditis, hac tempestate velut justæ ultioni post initum fœdus palamque missa rebellibus auxilia, classis in proximam æstatem per Hispaniam struebatur. Ei tum præsidia Parmensis apparabat, dignumque finem decem annorum victoriis, ut spes ferebant, vetera imperatorum nomina Britannica expeditione æquaturus. Sed imminentis periculi rumorem Hispanus sopivit ostentata pace: cui componendæ etiam Danus leges præscribere aggres-

ſus eſt, miſſo ad Parmenſem Cajo Ranſovio, quem, in hoſtili comitatu proficiſcentem, & inter pugnantes ignoratum, Batavus miles intercepit: ſed rex violata legationis ſacra, maxime quia literæ recluſæ erant, interpretatus, adeo arripuit ultionem, ut ſeptingentis navibus, quæ frumento Cimbricum fretum pervehebantur, detentis, ſubito ingens periculum famis intulerit populis in diem viventibus, & nullo antehac exemplo talium ſecuris. Sed penuriæ ſubventum conſilio neceſſario, ut Gallicæ Anglicæque naves, mari eodem venientes, ad portus Batavos & mercatum pertraherentur. Ita vitatum diſcrimen ſola pecuniæ à Danis expreſſæ jactura: quod ipſum tamen, & quia rex miſſos ad ſe legatos audire dedignabatur, hæſit altius multorum animis judicantium minora regna majorum opibus obnoxia teneri. Interim & cum Anglis actum Philippi nomine, quoniam regina Belgicarum jam rerum arbitram ageret, diſcedi ab armis & metu poſſe, ſi gentes, quæ rebellaverant, veteri obſequio redderentur. quomodo Anglicanos ritus ſibi extra curam, ita per Belgicam ſacra Hiſpani juſſibus permitterentur: per perniciosum inſtituerent exemplum, religionis judicium penes alios, quam principes eſſe. Neque vero minori calliditate accipiebat Eliſabeta pacificationem quam offerebatur, id maxime cupiens, ut, per ſpeciem compoſitionis, quando de claſſe jam inaudiverat, periculi tempora extraheret. Sed, diſſimulato metu, pia concordiæ vota, & gentium commeatus prætexebat: miſſique talibus verbis ex Anglia qui Batavos juberent alto ſilentio pacis rationes invenire, & ne ſemet ipſi tanta invidia onerarent,

quaſi

quasi perpetuas cædes & sanguinem, crudeli obstinatione, elegissent. At illi repetere infida Hispanorum blandimenta. Quid enim Requesenii colloquio captatum aliud, quam ut correptis munitionibus intimæ urbes obsiderentur? an non Agrippinensi pacificatione spem veræ pacis corruptam, sollicitatis ad defectionem tot gentibus? ita & Flandriam non nisi per sermones ejusmodi proditoribus patuisse: tandemque hostem, pollicendo fallaciter religionis usum, eo virium venisse, ut jam abnuere auderet. Nunc tantis civium discordiis, si mentio pacis incideret, excuti manibus arma: aliis alios legibus, ut cuique commodum, deditionem præfestinaturos. Et si maxime res æquis conditionibus componeretur, non Gandavense fœdus, non Ioannis perfidiam excidisse. Regibus, quos Romanus Pontifex jurisjurandi religione exsolveret, omnem cum subditis pactionem pro victoria esse: nec defuturos qui honores sibi & opes cum patriæ servitio pararent. Sed hæc apud se quisque palam, quia suadebat pacem quæ cogere poterat, velut dubitando tempus terebatur: aut quoties cunctantes regina impulerat, illi obsecrare, ne Dei hominumque causam, & sexaginta urbes paratamque gentem, si præsentia non sufficerent, privatis opibus publicas augere, projiceret prædam perfidiæ Hispanorum. Consenserant civitates (nam ad singulas relata erat consultatio) non esse mittendos ad hostem legatos. Sola regina, adulta jam hyeme in Flandriam misit, alienam si posset pacem factura. Dum de conventus loco deque mandatis quæritur, & Angli inducias rogant, Parmensis negat, tres menses abiere. Elisabeta Belgis veniam pris-

casque leges & civium imperia, sibi antiqua fœdera, sumptus salvos, & quæ firmandæ securitati, ablegato utrinque milite, postulabat: ceterum de sacris, ritibusque per Belgicam tam remisse, ut nonnihil cessura videretur; & jam eo descenderat, ut ferri ea in biennium tantum postularet. oppida vero, quæ Angli ex pacto aut occasione tenebant, reddere non abnuebat, dum impensas servaret. Hispani, dum de religione pernegant, resque Belgicas Philippi clementiæ permitti jubent, Anglorum impendiis sua per Anglos aucta objiciunt, alia vero prolatant, jam manifesti erant colloquium voluisse, pacem nolle; donec argumenta in dies clariora hostilis conatus erupere, ac tandem in conspectu formidata diu classis spem & fraudes diremit. At non cum Licestrio dissidia & nomina partium Batavis excesserant. quin passim hoc obtentu à præsidiariis urbium castellorumque in turbas & raptus ibatur: maxime, quibus stipendia ob pravam ærarii administrationem insoluta, pacis metu properabant militiæ commoda rapere. placuit & hic quibusdam color, ut partem stipendii tertiam, quæ moribus Belgarum penes ærarium manet, melioribus olim rebus exsolvenda, repræsentari juberent. Quod cum obtineri non posset, quia & multorum annorum reliqua, & à multis flagitabantur, quem vellent licentiæ modum sibi quisque statuebant: defensi interim à nonnullis quos regina allegaverat, quasi Anglorum nomini hæc flagitia gratificarentur. Habitus Getrudisbergæ miles, accepta ingenti pecuniæ summa velut sedatus; in quam deinde licentiam & perfidiam proruperit, in tempore expediam. Sic in urbe Medemelaca,

ca, quæ in Frisii sinus occidentali est littore, ubi rebellante in ipsum suo milite negati rectoribus obsequii pœnas luebat, Mauritius obsessum, suis & Ordinum imperiis subegit. Flissingani præsidii moderatorem Russelium, sperata præfectura Zelandici militis, tractisque in partes Vera & Arnemuda, oppidis Walachriæ insulæ, imperium affectantem, tandem reginæ jussus, edoctæ meliora, cohibuerunt, & sero nuntiata Licestrii abdicatio. Alibi seditiones minore periculo, sed magna pecuniæ jactura sanabantur. Hæc in sequentem annum exeuntia, quia cohærent, annexi. Sed priusquam turbidis digressus justiori operi me componam, haud injucundum fore legentibus arbitror, maxime si quæ nobis super domesticis rebus laborata in aliarum gentium notitiam pervenient, breviter inspicere, quale id certamen fuerit, cum littore exiguo inclusæ nationes, multisque cladibus perculsæ contra tantam se magnitudinem rursus erexere. Igitur qui medio tempore fines, quis reipublicæ status, quæ virium copia, qui habitus animorum inter partes utrasque comparabo. Post firmatam Gandavensi fœdere libertatem, Namurcum, Lucemburgumque ac Limburgum Ioannes Austriacus, Atrebates & Hænovios propriis pactionibus Parmensis, Flandriam fraude proditorum, Brabantios & Machliniam fame subegerat: nisi quod è Flandriæ oppidis Ostenda, Brabantiæ Bergæ ad Zomam, dictumque ab Arausionensi Wilhelmostadium, simul castella aliquot, cuncta in maris aut amnium margine, resederant. Frisia ac Transisalana penes Fœderatos: sed illi Groninga aberat: hæc amissis Stenovico, Daventria, totque aliis munimentis

cum hoſte diviſa. & ne Geldriæ quidem præter Arnhemum multa oppida reſtabant, Geldram, Noviomagum, Zutfaniam principes urbes, & minora præſidia tenente Hiſpano. Hollandiam & Zelandiam integras Mauritius regebat: poſt cetera ejus præfecturæ, extra Friſios, acceſſere & maritimum una imperium, quæque hoſtili in ſolo Fœderatos penes manebant. magna exempla proprios urbibus præfectos, niſi in ultimis finibus ſuſtulerant. Nec de vicinis omiſerim: trans Amaſium Comitem, Friſiæ Orientalis, quæ Emdana regio vulgo dicitur; ad Moſam, Rhenumque Agrippinenſium & Leodici præſidem Bajoarum, Philippo propinquum, qui totam Belgicam fere ambiens, nominibus ſacerdotiorum diverſis, latiſſimas ditiones poſſidebat; aulamque Cliviæ & Iuliaci principis, quanquam bello abſtinebant, ad Hiſpanos tamen vergere, majori inde formidine, & Burgundicorum fœderum obtentu. tum ſi quas urbes Batavis ſimilitudo religionis conciliabat, his imminere hoſtem, & ſuos non minus implacabiles. At Cameracum, quam poſt affinium civitatum defectionem præſidio ſuo infeſtam, Valeſius ſupremis tabulis regno Galliæ commendaverat, Baligniacus, à regum matre Catharina impoſitus, poſt utriuſque mortem detinuit: ac Lotharingicæ mox factioni ſe quoque immiſcens, dum gaudet Parmenſis dilatione belli, agrorum raptus redimere, nec regi Henrico, ſuis ex urbibus profugo, circa extrema otium eſt, invaſit haud diuturnam dominationem. Ea limitum ſpecies: nunc interna videamus. Fœderati, ex quo Arauſionenſis diu regio, dein ſuo nomine ſummam rerum complexa, mox & Li-

ceſtrii

cestrii ad principatum utraque accedens potestas cessaverat, edocti usu, vim imperii in plures sparsere, quod ut libertati tutius, ita, si paulum remittat hostis, concordiæ periculosum. at præfecturæ, quantum de vi detractum erat, tantum benevolentiæ accreverat. quippe & venia & honores inde, onera atque indictiones aliunde accipiebantur. atque ea præterea vulgi natura est, ut casuum adversa his imputet vulgus, apud quos plurimum è republica est: victorias uni debeat. Vetere instituto agros virosque nobilium primores, ut cuique hæreditaria ditio est; oppida civium dilecti regunt: quia plebi negotiosæ non concio, non comitia placuere. illi quadraginta aut pauciores numero (Sapientibus nomen est) convocati de republica deliberant: & si quem mors aut exsilium demit, adoptant sibi alios, divitiis & prudentia insignes, adeoque ejus ordinis decreta pro civitatis totius consensu valent, ut vix unquam plebs obsequium desugerit, quin & armis sæpe tutata sit regentium auctoritatem. Iidem nominent quotannis complures, ex queîs præfectus (id olim Principis munus) seligat quietis publicæ defensores, quos populi magistros vocant, summum quatuor: & alios septem admodum, qui privata ac criminum judicia exerceant Scabinorum appellatione. Hæ functiones nullo aut exiguo præmio, ut debitum patriæ præstantur. Atque horum omnium potestati, & consilio adsessorum, qui jus civile didicerunt, res oppidanæ administrantur, concesso jure, etiam leges & modica vectigalia intra suum statuendi. Hinc velut in fastigium coëunte imperio, qui singuli partibus, universæ nationi conjunctim præsident.

G 4 Nam

Nam ter, quaterve anno, aut quoties digna incidunt, concilium advocatur, cui Ordinum nomen, ex utraque populi parte. Sed nobilitas, quia diversis è sedibus haud facile coëat, curam sui in paucos contulit, qui genere & possessionibus præstantes in commune consulerent. Iis primum loco, sed unum omnibus suffragium est. Vbi ergo cujusque oppidi consilium de rebus propositis domi deliberavit, mittuntur ad conventum magistratus & adsessores, qui illi visa enuntient, permissis, quæ repentina obveniunt, ipsorum prudentiæ & fidei. Hoc igitur in cœtu cum alia tractantur omnia, quæ principum fuere, tum tributa quotannis edici necesse est, quibus belli onera in singulas gentes dispensata pro viribus sustinentur. Sed quoniam conventus hic rursum dissolvitur, delegant nobilitas & qui primariis urbibus præsunt, homines ex se idoneos, ut apud imperii sedem rerum quotidianarum disposita Ordinibus placita exsequantur: simul mederi subitis, & perscripto, si quid curam majorem flagitat, conventum indicere permissum. is honor ad tempus fere sumitur. Sed perpetua est dignitas Hollandiæ Advocati. Is principum temporibus vox erat publicæ libertatis, utque tunc periculis, ita mutata republica auctoritate præcipuus, in conventu Ordinum & delegatorum consessu exquirit sententias; præit suadendo, componit dissidentes. Hoc munus à Paulo Busio, ab initiis belli, cum laude administratum, excepit mox Ioannes Oldenbarneveldius, auxitque virtutibus propriis, quarum insigne documentum dedit adversus Licestrii minas artesque, ut fidus consilii, ita animi invictus. Hæc fere Hollandiæ regendæ est facies:

unde

unde mos aliarum nationum haud longe discrepat. Habent & quæque rei fiscalis curatores, & judices legum peritos, ad quos ab oppidanis tribunalibus provocatio est, qui omnes perpetuas obtinent dignitates, legente præfecto eorum ex numero, quos ipsi Ordines nominavere. Iam vero communia fœderis & quæ bello necessaria, senatus providet: in quem qui veniunt, jurant nullo eorum, ex quibus mittuntur respectu (mittunt enim singulæ nationes, sed tres Hollandi, binos Zelandi, item Frisii, singulos ceteræ) quod universæ rei optimum, se consulturos. acciuntur huc, ubi gravis deliberatio est, præfecti nationum. Sed quia res majores antiquitus nisi gentium singularum consensu non expediebantur, mole negotiorum & periculo cunctationis repertum est, legatos mittere cum liberis mandatis, qui supremæ curiæ imminerent, & ubi quid gravius obveniret moraque dignum, suæ quisque patriæ Ordines consulerent. Nationibus, quæ modo è primariis urbibus aliquam apud fœdera habent, jus æquum suffragii. Vicibus præsident. Hæ tum erant, Geldria, Hollandia, Zelandia, Trajectina, Frisia intra Flevum & Lavicam, & Transisalana. Hæc legatio sensim in perpetui consessus speciem transiit, Ordines Fœderatos referens, eoque nomine utitur. Et huc, & in senatum missis, præfinito tempore potestas inclusa, non nisi voluntate mandantium prorogatur. Similiter inferiores alii maritimas in urbes delegantur, qui res navales judiciis & consiliis defendant. Talis in summa reipublicæ habetur status: neque enim congruens sit exigua persequi: unde clarum, nec paucas intra familias conclusum, nec rursus ita

populare imperium ut apud multitudinem ſit. Sed nobilibus ſuam auctoritatem, poteſtatis plurimum penes cives præcipuos clariorum oppidorum relinqui: hinc velut per gradus deſignari qui nationibus ſingulis, quique cunctis imperitent, non ut in vulgi potentia, promiſcua & fortuita dignatione, ſed nomina majorum, partas opes, ingenii decora ſpectando: nec peſſime proviſum libertati, dum præcipua rerum inter plurimos tractantur, ſemperque in alios tranſeunt maximæ poteſtates, ut multi citra ſpem continuandę licentiæ juſtis regendi artibus aſſueſcant. Sane olim video, & cum in Romanos bellatum eſt, Galliæ, Germaniæ, Britanniæque populis placuiſſe per gentis proceres & civitatum legationes res maximas diſceptari, ac manere ejus moris reliquias ab ultima libertate, etiam ubi nunc regna ſunt. Quod ſi vetera repetimus per Græciam, Amphictyones haud diſcrepant, quorum conſenſus Medorum potentiæ reſtitit; aut Achaia, cujus res alioqui exiguæ ſola concordia valuere. Ceterum ſua cuique urbs regioni caput. commune nunc imperii domicilium apud Hollandos, qui ut opibus longe ante ſocios, ita auctoritate nõn parum pollent. Haga eſt vicus, eademque Mauritii ſedes, nemore & vicino littore imprimis amæna. Haud multo diverſus regia in parte reipublicæ ſtatus, niſi quod ejus Belgicæ Ordinés, extra tributorum cauſam, vix convocantur. privatis cujuſque nationis rebus dilecti pauci ſuperſunt. regimen omne cum præfecto ſenatus obtinet, & qui adſunt ſenatui conſeſſus fiſcalis & juridicus. Adſcriptis ſemel is honor manet. Fœderatorum reditus ante qui fuerint memoravimus. mox liberalius, amoto omni

omni terrore dominatus, pro republica quasi sua tribuere cœperunt, & postquam auctis commerciis per Brabantiæ excidium cum opibus animi crevere, aderantque successus, majora audendo sumptus & onera duplicabantur. agri, ædes, annona, vestis, capita, nihil immune, nec subeundo fœnori temperatum. certissimum vectigal, apertum mare, nec, ut alia, bello obnoxium, quanquam mercaturæ præ ceteris parcebatur, regentium studiis, tum ne maximum atque instabile commodum alio pelleretur. At Belgicæ Hispaniensis opes, quanquam tributis difficulter certantibus, regiæ pecuniæ accessione immenso anteibant, nisi multitudine tractantium, & largiendi facilitate, dum partim singuli retentant ut suas, partim profundunt ut alienas, ante veros usus interceptæ perirent. Miles Batavis conductus, civis, socius, peregrinus, præter Anglicana auxilia, ad decies & octies mille pedites sub hæc tempora non excrescebat, modico cum equite: pars major detenta præsidiis: & hostium multitudini impares, antequam illorum vires Gallia distraheret. Sed Licestrii incuria, & tot seditiones docuerant parvis potius se copiis tueri, quam supra ærarii vires militis nomine hostem conscribere. Disciplinæ indies arctior ratio, ne cives & vicinæ gentes, quique agri ipsos inter & hostem siti raptus tributo redimunt, per injurias vexarentur: & cum hybernatum ducitur miles, nulla privatim impendia: quicquid præstitum est, respublica persolvit. ea æqualitate effecta est res mira, ut ultro expeterentur armati hospites. Peditatus omnis in cohortes distributus. ita enim vocabimus, constat decem vexillis, raro pluri-

 bus.

bus. Vexilla centum homines continent: ſunt & majora: ſed, in univerſum ſi inſpicias, per mortes & fugas & ducum furta ad hunc ferme numerum devenitur. totidem equites habent turmæ, quarum tres, velut ala, communi imperio reguntur. Quo paratius expedirentur ſtipendia, certas cohortes turmaſque nationes ſingulæ in ſe receperunt, quibus æra de ſuo numerant. cœptum & hoc uſurpari, ut tribunos ordinumque ductores ipſi deſignarent. minora belli munera mandant ductores ipſi: majora, qui ſummæ reipublicæ præſunt, ex virtute, aut gratia. Hoſtium copiæ plus quam altero ſuperabant, quibus ſuſpecta cuncta latéque diffuſos fines coërcerent. æquale utrinque gregario ſtipendium: ſed penes Hiſpanum majora extra ordinem præmia, & ingens duplarium turba, nec eo minus oppidis agriſque per caſtra aut præſidia graves, bis ærario nocebant. Regimen quoque armorum æmulatu diſſidebat. Contra Mauritius, ex quo primum belli curæ admotus eſt, nihil eorum prætermiſit, quæ vetus ætas, aut recentior uſus invenerant: impiger ſuas accelerare, & res hoſtium attendere: etiam ſupremo imperio inferiora non extra ſuam ſollicitudinem pati. Ergo, admirandum, militiæ doctor, cujus doctorem non viderat, firmare cuncta belli meditamentis, ut intentæ eſſent vigiliæ, munitæ urbes; caſtra docte metari, oppugnandi machinationes in promptu habere. tum milites, ignari operum ac præliorum, equos regere, ſervare ordines, ferre cibum, ferre aggerem jubentur, non in hujus ſæculi morem. Ea diu ludibrio, ob eorum inſcitiam, qui, quæ ignorant, diſcere erubeſcunt, poſt eventus aliquot miraculo fue-

re;

re: quippe, ubi multis cladibus fugaces ausi iterum consistere, & oppida velut impetu rapta: plane ut jam omnes faterentur, quemadmodum affectandis populorum studiis, ac fundandæ reipublicæ, neminem patre priorem, ita ad tuendas res augendasque cælesti munere filium obtigisse. At, quantum belli ratio ab usu priori discesserit, in ipso sequentis operis contextu intelligetur. Navium haud contemnenda vis ad maritimas hostium urbes, aut amnium commeatus excubat: partim piscationi mercatoribusque præsidio eunt, aut, ad proturbandos prædones, Oceanum pervagantur. Non dubie hostis hac parte inferior, cui portus haud multi, nec sane utiles, & naves paucæ, quæ pro urbibus speculantur. Nobilitas utrinque segni otio aut tranquillis honoribus imminebat; frigore in partes, ob invidiam, hic plebis, illic Hispanorum: an & inveterata inertia, quia callidi quondam principes militarium officiorum gratiam illis fecerant, translata in possessiones functione: pauci, amore laudis, aut per familiares angustias, arma & dignas genere suo curas capescebant. E vulgo memores pejorum, & juniores, quia pacem non viderant, contenti qualicumque rerum statu, bellum nisi per rumores & tributa non sentiebant. & multi, quibus religio sine affectu publice recepta, non ob aliud, sequebantur. at Romanis cæremoniis innutritos, post tot coitionum exempla, leges Batavorum, multæ non admodum graves sanctione, privatis quoque sacris prohibebant. Iidem præcipuis honoribus usu tacito arcebantur. Reliquias sacerdotum utriusque sexus, quia publicatæ possessiones plerisque in locis erant, dum tranquilli de-

 gerent,

geret, alimentis Ordines ſolabantur. aliarum ſectarum conventus placebat diſſimulando transmittere. Miniſtri publicæ religionis nulla in parte conſiliorum: ne eccleſiaſtici quidem cœtus citra inſpectionem magiſtratuum. Omnino, ſi proximi motus conſediſſent, haud facile novi timebantur. Parte quoque alia Belgarum, longa peritia turbarum cauſis occurrerat. Species legum quæ ante bellum: nec gravis cuiquam Parmenſis modeſtia: & aliquot civitates præſidiis, cunctæ vi regentium tenebantur. ac quanquam Epiſcopi, datas ſub Parmenſis matre, & Albano, ſedes occupabant, & Ieſuitarum in gratiam pleraque inclinaverant, inquiſitionibus & ſuppliciis temperabatur; belli & hoſtium reſpectu; tum quia diſſentientes pars magna profugerant, reliqui metu quam pœnis didicerant parere. Vtriſque in partibus annonæ caritatem, & ceterorum, quibus vita indiget, intenta magnis oneribus pretia, agrorum fructus parum commode, negotiatio, & operarum pariter adauctæ mercedes facilius ſuſtinebant. Florebat Batavis mercatura, inferiorum artium nutrix: unumque Amſtelodamum veterum & hujus ſæculi maximis emporiis æquabatur. Per bellum interea pacis ut bona manebant, ita mala non emoriebantur, armorum uſu adeo non efferatis ingeniis ut in contrarium vergerent. nam cultus victuſque nimia & ſupervacua externorum contactu, qui non inops illic exſilium tolerabant, nullis legum habenis, ſecuti ditiores, mox neutiquam pares pudore paupertatis in eadem traxerant: itaque, tum primum priſca Batavorum fortisque ſimplicitas & caſtæ munditiæ in luxum vertebant, ærario quidem vectigalem,

galem, at moribus perniciosum: quippe quo avaritia, malum vetus, in audaciam impellitur, nec sinit meminisse victas esse gentes, quæ eum vivendi modum tradiderunt. Sed pro virtute erant hostium vitia, quorum intolerabilior luxus ne inopia quidem mutabatur.

ANNALIVM FINIS.

HVGONIS GROTII HISTORIARUM DE REBVS BELGICIS

LIBER PRIMVS.

CLarior rerum ordo aperitur, ex quo Princeps Mauritius, armorum regimen adeptus, in ſe fata vertit. Reipublicæ vultus, ſacra contraria, belli acris ratio, ſpes nulla pacis, ut fuerant, manſere. Tum varia magis caſuum quam intricata ſeries. Petita Anglia Hiſpanorum armis, petita & Gallia, non irrito tantum conatu, ſed & luctuoſo. Tot bellis impar, quamvis ingens, ærarium: hinc cuncta inopiæ mala. Laxatæ interim Batavis vires animique: adjuncta regnorum ſocietas, partim iterum dirempta. Illic mutati ſæpe præfecti: tandem & dominus: male tuta confidentia, inſidiæ degeneres. Vnius hic ducis ingenio vitatum diſcrimen, provecta arma: ſimul maritimæ opes vi in hoſtem, in cæteros fide, immenſum adoleverunt. plane ut credi jam poſſet, æquas partes, & ambiguum facturas Martem, conſtitiſſe. Nam rebus diu exiguis ſpes humanas hoc tempus addidit, & ſero à miraculis diſceſſum. Quæ ſpectata, aut certo auditu comperta, hiſtoriarum in mo-

morem vulgaturus ſum. Nec ignoro quam ſit inviſum ferventibus iſta odiis ingerere, ubi adverſariis ſuſpectus aſſentandi, veri pervicacia tuos etiam offendas. Sed judicium fidei, præmiumque penes poſteritatem erit. Et ſi quem Deus finem tam gravi bello deſtinat, erunt forte qui depromta hinc argumenta majori ſecuritate & eloquentia celebrabunt. Fruantur interim, ſi qui, noſtris procul turbis remoti noſcendis, aliorum malis ſuam quietem impendunt: ſumantque belli documenta, quibus, exoſi civiles diſcordias, barbarum in hoſtem felicius utantur. Sed res quidem geſtas memorare arduum ſemper: quia abſentem fugiunt, præſentem trahunt: utque illud legenti, ita hoc ſcriptori periculoſius eſt. neque vero parum exactæ notitiæ ſequens ætas deterit per oblivionem, aut victoris potentiam. Quod ſi omnino coram iſta tradi neceſſe eſt, profuerit ſane ea in parte vixiſſe quam merito pudeat ſi non præſtet ſcriptori promiſſam omnibus libertatem. accedit, quod plerique eventus hac ceciderunt: & majorem uſum habet initia admirari reipublicæ creſcentis.

ANnus agebatur Chriſtiano nomini poſt mille quingentos octuageſimus & octavus, quem ultimum rebus humanis Mathematici edixerant: ſeu vana ars eſt, & intra noſtram credulitatem, futura invadere: ſive error iſte non recte fatorum magnitudinem interpretantium: ac pars cæleſtium minarum fuerit, claſſis ingens, quæ pari ſpe atque ira Hiſpanis, dum pax cum Turca, & Gallia in ſemet armata, feſtinabatur. Neque enim ſatis, quod tot

cIↃ IↃ LXXXVIII. regno-

regnorum novique Orbis victores tam diu exiguam gentem mutuis cladibus ad imperium revocarent, ni probro femina accederet. Sed Batavos Britannorum, Britannos maris fiducia rebellare: quasi Saxonum adeo & Danorum & Normannorum nomina ignota sint, aut non possideat insulam quisquis intraverit. Nam & reges, dum intestina metuunt, dejectis munitionibus externis aperuisse Angliam: tum vero corpora imbecilla, animos gentis longa pace luxuque infractos, sine ducibus, sine equite, quid ad Hispanorum robur, & illos tot annis Parmensi duce victores? ita in eos qui defecerant ultionem, in cætera gradum dari. Iam, qui mos est humanæ aviditatis, spem in ulteriora promittendi, Scotiam, Daniamque, devota regna, sibi destinabant. Vsuros deinde se Anglorum viribus atque odiis in Galliam tunc cum maxime suo sanguine undantem. Cætera mox Europæ in tot distracta Principes, nec unquam bona fide coïtura, præcluso mari, quid aliud quam prædam fore? Iudicii modestioris haud tanta sibi promittere, sed adversus maritimas gentes tentare pelagi fortunam, magnum atque incertum circumferre terrorem, includere ad tempus latebris suis prædonem, auferre commercia, tanti existimabant. Et Romanus Pontifex (erat is Sixtus nomine) per Hispanum suis quoque legibus acquirere Angliam nitebatur, quam isti sacerdotio tributariam Regum quondam simplicitas effecerat. Veterum igitur Pontificum exempla æmulatus, qui per discordias Principum, in regna primum, deinde in Reges jus usurpaverant, Angliam exposuit occupanti, velut quam nullo jure oppressam Elisabeta per illu-

strium

ſtrium cædes, & populi metum detineret, ſuper religionis crimen natalium quoque vitio, quaſi adulterio genita, quod fruſtra conjugii nomine velaretur. Hæc enim pluraque alia edicto objectabat, ſimul juvandam ad expeditionem cunctos homines invitans, ſoluta & jurisjurandi religione, qua Angli Reginæ tenerentur, ut ipſam maxime vivam, ſin minus poſſent, necatam traderent. Præmium addidit ſceleri ſcelerum impunitatem, etiam apud Deum: atque alia id genus ludibria, quæ rudibus ſeculis haud invalida nunc tantum in ſpeciem dantur, in ſpeciem accipiuntur. Conſtat ita creditum, complures in Anglia principes viros præſentem rerum ſtatum gravate ferre, quorum ſtudia in res Hiſpanicas per vaniloquentiam prædicabat Bernardinus Mendoſa, qui legati nomine ſpeculator ea in aula egerat per annos aliquot. Sed verum erat, utcunque religionibus diſſidebant, vix quenquam adeo imprudentem eſſe, qui externæ victoriæ confideret. Cunctas per Hiſpaniæ oras, & quicquid Italiæ ſubactum eſt, armantur militum ferme viginti millia, naves centum & quadraginta, pars maxima incredibili mole, quæ quidem ipſa exitio fuit. Has inter, complures (Galeones & Galeaſſas vocant) turribus atque tabulatis levatæ in caſtellorum & urbium ſpeciem trecenis remigibus citabantur, tectæ adverſum tela, munitoque utero, quo facilius fluctus tolerarent. Coëmti nautæ cunctis è gentibus, commeatus ſemeſtres, pecuniæ ingens copia, tum ſolita terreſtri bello & tormenta vicies quinquies centena. Omniſque hic multorum annorum apparatus libris in vulgus ferebatur, terrori & oſtentui, ut ſatis appareret Hiſpanicæ opulen-

opulentiæ illam esse professionem. Indici per fecialem bellum, quanquam erant qui suaderent, non placuit aliis satis in Pontificis sententia juris ponentibus. Nec probatum Marchionis Sanctiicrucii & Parmensis salubre consilium, ut prima cura esset aliquem invadendi portum è Batavicis, quando Flandrici receptum classi adversus maris & belli incerta præbere non poterant. Plurimis, ni statim ad Tamesin exponeretur exercitus ad Londinium oppugnandum, mora quæri victoriæ videbatur. Curam navium Alphonsus Peresius Gusman Dux Medinisidonius obtinebat, generis fulgore quam re ulla alia id honoris promeritus; & sub illo Hispanorum nobilissimi, multique splendido genere extra numeros suo ære militabant, tanta prædæ non modo cupiditate, verum etiam fiducia. Constans fama est, honores, fundos, tabernas, cuncta belli præmia ante divisa. Laquei certe & plura necis instrumenta aut servitutis, inter spolia visitata sunt, quæ in victos, ut non dubio eventu, paraverant. Vere adulto Vlysipponem convenere, unde in Callæciæ portum abreptis tres naves desideratæ sunt, quas sæva tempestas, partimque remiges occupata libertate, Galliæ littoribus objecerant. Parmensis interea, quem summa expeditionis spectabat, cum equite & cohortibus, supra triginta hominum millia, incubabat Flandriæ, ductis fossis, per quas copiæ omnes maritimis oppidis acciperentur. Præsidiarias eo naves conduxerat octo & viginti; planis carinis, ut sine noxa littori adhærescerent, fere quadringentas; quarum pars empta, pars sine ulla intermissione dierum noctiumque fabricata; pontesque transponendis equis & militi,
con-

continuo ut Hispanica classis mare intrasset. At per Angliam & Batavos nequaquam pro ingruentis belli discrimine apparatus erant, dum vento repelli creditur, aut tanta navium moles numquam ventura in maris sui angustias. Denique remeantibus India navibus præsidium duci plerique affirmabant, quanquam Rex Gallorum vim classis & consilium, explorata denuntiabat. Ita rumoribus & conjecturis sibi blandiebantur, haud intellecta periculi magnitudine, nisi postquam vitaverant. Recensuere tamen Batavi quantum sibi navium nautarumque in armis, aut penes privatos foret: dein classe modica Flandriæ portus obsederunt, ut Parmensi exitum præcluderent, de cætero pene securi. Vix sero Regina, quæ pacis colloquio hactenus demulcebatur, omnes novandi ob religionem suspectos insulis aut locis palustribus claudit. Tamesis utranque ripam, qua exscensurum hostem credebat, complet equitatu, & tumultuariis cohortibus: lustratque coram & alloquitur speciosam multitudinem, sed veteri Parmensis militi, si accederet, armorum usu haud quaquam parem. Nec interim deerant, qui Tomyrim ipsi & Amazonum reginas eademque in insula Voadicam, cuncta fœminarum decora aut fabulas, compararent. Classem, in quam & privatorum naves assumserat, ita distribuit, ut minoribus ipso in freto, & Tamesis propter ostia Seimorus præesset; majores centum numero naves, quæ pleræque ad petendos commeatus Hispanico mari remeabant, Plimuthæ in statione haberentur: inde, cum opus, hosti occurrerent. In quas summum imperium Carolo Howardo datur, proxima Francisco

Draconi

Draconi poteſtas. Illuſtris hic maritimis victoriis, quas toto Orbe circumtulerat, & digniſſimus cujus manus iſto in periculo patria reſpiceret. Non procul Anglia erat hoſtium claſſis, cum Regina, quam in hoc dediti ex Hiſpania rumores deceperant, Howardum per litteras admonet, compertum ſibi, non venturam, aut multum in temporis detineri, quare ſuarum navium præcipuas exarmari jubet. Vix obtemperatum erat, & ecce illa in conſpectu, multuſque labor Howardo revocare militem licentius vagantem, quod exauctorari ſe crederet. Peccatum haud minus ab Hiſpano, quod non protinus irruit, cum poſſet imparatos offendere. nec dubie periclitatura fuerit Anglia. Sed captivi duces exprobrata hac vecordia auditi ſunt excuſare deſtricta mandata, & præſcriptiones, ut plurimum, occaſionibus inimicas. Noluiſſe enim Philippum dari in caſum claſſem, antequam Parmenſis, Oceanum ingreſſus, terrorem duplicaſſet. At illum Dunquercæ incluſum Seimorus & Batavorum naves tenebant. nec ipſe perrumpere auſus minoribus navigiis, aut Hiſpanorum claſſis, etſi maxime clades ſecutas effugiſſet, tam prope littus, vadis prætextum, accedere potuit, ut leviora multo hoſtium navigia detruderet. Præcipuum id in res momentum fuit: quod adeo nemo erat ſuſpicatus, tanquam fatali omnium cæcitate, ut multa claſſi neceſſaria Hiſpani conferre neglexerint, velut à Parmenſi accepturi. Quin & Parmenſis naves magna ex parte nautarum inanes erant. cauſa rei, præter notam præfectorum avaritiam, quod apud Belgarum civitates, ejus imperii, nauta infrequens: ne Balticæ quidem civitates ſuppeditare poterant quod

nunc-

numerum expleret, & quos invitos Hiſpani in naves compulerant, fuga dilabebantur. Recollecti interea Angli claſſem, difficili ob ventum adverſum molimine, Plimutha produxere, ut hoſtem eminus laceſſerent. Quo genere prælii facile apparuit, quantum intereſſet majoribus an expeditioribus navigiis certaretur. Nam Anglicæ naves Hiſpanicis magnitudine paucæ pares, ſed gubernandi artibus mobiliores ventum hoſti interceperant, ut velis quandoque impellerentur, interim retro cederent. Etiam cum mutans ventus in ipſas tulerat, ambitu eludebant. Silente cælo, quod hoſtem facilius remigio vectabat, non ſimplices jam globos, ſed catenas jaculabantur, queis explicitis vincula navium, remoſque defringerent. At Hiſpanis non inſequi promtum, nec, ſi daretur, pugnandi mens erat. Velut majores in uſus ſervabantur. Longa navium ſeries, extenta cornua, tardi inceſſus, & vulnera hoc certiora. Tum ſi quando tormenta gravius inſtabant, contracti lunatam in claſſem, & ne alius alium præcurreret minoribus velis ferebantur: ne id quidem ſatis tuto, quoties urgerentur colliſis navibus. Quod Baldeſio evenit Vandaliæ in Hiſpania præfecto, & illius gentili, quem Lugduni obſidio famæ tradidit. Nam Hiſpalenſis navis homines ferens octingentos, quam iſte curabat, alteri ea vi impacta eſt, ut arbore mutilam claſſis relinqueret, ne curſum omnium una moraretur. Ita circumventam Draco in deditionem accepit, interque eos in victum clementia, in victorem adulatione certatum eſt. Eodemque tempore Cantabricarum navium prima flagravit, quæ ad Michaëlis Oquendi præfecturam pertinebat. Sunt qui

tradant, hominem Belgam aut patriæ memorem, aut quod suspectum se videret irascentem, his quæ incendium cœperant admota flamma in altum desiliisse. pauci hominum servati. infima navis intacta flammis in prædam cessere. Mox & Venetam & minores alias Hispani desiderarunt. Classis Britannica subsidiis interim aucta, & nobilitatis accursu, quæ studia sua Reginæ certatim probatum ibat, plures in manus spargebatur: atque ita hoste circumvento naves continuis ictibus lacerabat. Sed jam tum apud illos pulveris tormentarii inopia fuit: qua post continuo laboratum. Vsque Hollandia petitum est, sine qua defendi tunc Anglia non potuit. Dierum octo jugi eminus certamine (nam conserere manus Angli milite minores anxiè vitabant) ad freti Gallici angustias octavo Idus Sextiles perventum est. Anglorum hic classes, quas initio separatas memoravi, coierunt, ad nautarum militumque undecim millia, relictis ad Flandriæ oram Batavis. Hispani Parmensem & cum eo mobiliores navium exspectabant jactis anchoris Caletum prope urbem: cum ille interea templa circumcursare, vota facere. quomodo solent insani spe, & consilii expertes. Hac inquietudine Britanniæ præfecturam an nomen altius concupiverit, quando alia evenere, nec eadem traduntur, in medio relinquam. Missi in Flandriam ex classe nobilissimus quisque, & inter eos Ascolitanus Princeps, cui mater in Rege infamis ambiguum genus effecerat, super communi negotio consiliaturi, præcluso reditu multorum exitium evaserunt. Nam Reginæ jussu, quæ hostem non dubitabat, ubi luna primum remitteret, electa nocte minus illustri, copias si posset, juncturum, classis

classis Hispanorum altera nocte quam freto consederat, hunc in modum proturbata est. Machinis saxa & pulverem continentibus, quæque alia ignem alunt funduntque, oppletas naves octo Angli in hostem prono salo ventisque immiserant. At Hispani terrore flammæ micantis (in se enim citatam, & late pelagus collucere aspexerant). præcisis anchoris in Oceanum pertendunt. Hac trepidatione navim maximam, cui præerat Hugo Monradius, alterius navigii funibus innexam, inde excusso regimine æstus eodem quo ventus ferens Gallici littoris vado impulit. ibique classiarii (inerant præter remiges quadringenti) Anglos scalis adortos, dum auxilia ex continente sperant, prælio detinuere, donec interemto Monradio, aliisque compluribus capta navis, & per tres totas horas spoliata est. Sed ipsam incendi Caleti præfectus vetuit, ut Regi Hispaniæ nondum hostem professo in Galliam, quanquam huic ipsi oppido imminere credebatur, amicitiæ speciem servaret. Quinquagies mille ducati Regis pecunia direpta est. trecenti remiges donati libertate. Pauci vectorum enataverunt, rei infeliciter gestæ primi in Hispaniam nuntii. Disjecta hoc terrore classis contra Gravelingam, proximum Flandriæ oppidum, relocatur: ac vi tuborum militarium & machinis Anglorum plurimum vulnerata, adduci tamen non potuit ut ordines confunderet. Hoc maxime prælio res Hispanorum fractæ atque comminutæ sunt. nam naves aliquot laceræ globis, quia nec pertusæ expleri, nec exhauriri irrumpentes aquæ poterant, fluctibus superurgentibus cessere. Cantabricam unam, dum oppugnatur, & intus duces inter fortia ac necessa-

ria consiliorum ad cædes usque dissentiunt, repente salum absorbuit. Lusitanicas duas, Wilingium in ostium delatas (nam frustra fretum repetere annisas vehemens ventus huc impulerat) Zelandica littora excepere, quasi inter quos commune periculum fuerat & naufragia dividerentur. Alteri Philippo, alteri Mathæo nomen: huic Didacus Pedimontellus, illi Franciscus Toletanus moderabantur, Tribuni militum uterque. Sed illam, scapha dilapsis primoribus, Flissingani occupaverunt. Pedimontellus fugam, missumque in hoc navigium aspernatus, postquam multis suorum amissis diu tormenta pertulerat, fidei se potestatique Petri Dousæ permisit. Parti hic Batavicarum navium præpositus raptum insigne Lugdunensi templo suspendit, inusitatæ magnitudinis ostentui. Navem utranque, exemtis quæ usui videbantur, neglectam Oceanus subruit. Iam Batavi Frisiique totam hostium classem sua prætervehi littora intellexerant. Nec alio super metu, quam ne Amasii ostia subirent, occursum, abreptis è mari signis quorum conspectu navigantes eorum locorum brevia evitant. Tot coacti cladibus Hispani duces, & omnes de cætero culpam in Parmensem rejecturi, discessus consilium ceperunt, quanquam apparebat sic quoque periculum non sine periculo vinci. nam retro obsessæ angustiæ. quod unum restabat, Septentrionalia Britannicæ obeunda erant, qua indomitus terris Oceanus, & vix impune tentatur. Quod si tum institum foret, tanta Hispanos maris hostiumque formido invaserat, ut traditum sit, agitasse Medinisidonium, num dedita classe vitam pacisceretur. Sed Angli, observato tantum cursu, ne Scotia forte, aut Cim-

bri-

bricum fretum adirentur, ubi omnem hanc oram omitti constitit, & vasto mari fugam tantum quæri, noluerunt alios insequendo ipsi idem discrimen incurrere: depulsæ classis, & servatæ patriæ decore contenti. Quin ut maxime sequi voluissent, vetabat ea quam dixi tormentarii pulveris penuria. Sed Seimorum mature remiserant, ut una cum Batavorum classe Parmensis conatibus obsisteret. cæteri oborta cum tempestate aliquamdiu conflictati non sine periculo in Angliam redierunt. Grajorum, Romanorumque gloriæ, qui res olim suas navales per acies asseruerunt, non dubie tunc Anglorum & fortuna & virtus respondit: etsi lente ac tuto vicere, nusquam tota belli mole cominus immixti. Hoc memorabilior eventus fuit: omni tempore quo cum Hispanis pugnatum est, navis alicujus pretii nulla, homines bello marique non ultra centum desiderati sunt. Hispanos interea genus omne miseriarum exercuit, amissis suorum quinque fere millibus, & navium potissimis, ægri plerique aut vulnerati, rerumque omnium egentes sævissimo pelago volvebantur. Equi, jumenta, sarcinæ præcipitata, quo levarentur alvei adversum fluctus ingruentes. Orcadas inter, atque alias ejus maris insulas evectis imperat Medinisidonius in Cantabriæ portus dirigere vela. Ipse aliquot cum navibus, quæ minus quam ceteræ inanes atque inopes erant, in altum se dat. ceteræ non longe Hibernia abeunt. Fuere quas variæ undique procellæ in mare interius rejectas Angliæ aut Galliæ oram afferrent. Plures Norvegiæ abrupta, & saxis incerti fluctus elisere. pars ad ultima Septentrionis & ignotum adhuc Orbem turbine aufertur. Rex Scotiæ in sua lit-

tora ejectis pacis jura servavit. Triginta & duæ naves Hiberniæ vadis impactæ, aut proximo mari haustæ sunt: enisique homines ab accolis trucidabantur, quia plures erant, quam quorum tuto misereſceret. cæteras ira fati in patriam prosecuta est. nam in ipso portu duas fortuitum incendium consumsit. alias alii casus perdiderunt. Triginta omnino superfuere, quæ commeatus vexerant: E belluis una, tantæ modo classis ducem ferens. Primores multi, vulgique pars magna non multo post reditum vita excessere, sive contractus tam molesta jactatione morbus, sive aliquos animi ægritudo confecit, dum more dominantium rei subduntur his quæ fortuna peccaverat. Summa cladis ex eo apparuit, quod Rex edicto luctus tempora contraxit, ut magnitudinem damni, quod late nobiles domos funestaverat, publicis oculis subtraheret. Apud Anglos, Batavosque captivis soluto pretio, quibusdam & dono data libertas. Dum in dubio eventus se extendit, & metus pietatem docet, crebro supplicatum. Pro victoria gratiarum actiones Deo decretæ sunt. ipsaque Regina triumpho vecta priscum in morem oratione ad populum exposuit, majore nunquam æternæ providentiæ beneficio approbatum, quam infirma adversus vim superam præsidia humana sint. At Batavis communis periculi etiam in hoc fructus fuit, quod æquiore posthac usuri erant Anglorum societate, qui jactare hactenus solebant, quod socios sustentarent, id soli se humanitati præstare. Dum naufragæ classis reliquiæ in Hispaniam rapiuntur, Parmensis ex diuturna felicitate in miseriam, ex fiducia in desperationem versus, alieno magis impulsu quam consilio suo, quod odisse

jam

jam cœperat, in Bergarum ad Zomam obsidionem trahitur. Instigabant Brabanti, ne unum oppidum, unde hostili equitatu infesta itinera, & agri vastabantur, ipsis deesse & suis victoriis pateretur. Nec duci admodum displicebat gravem exhaustæ jam Flandriæ exercitum alio transducere, pudore quoque & metu, ne, si detrectaret, nihil in ipso opis videretur. Quod si rediret fortuna, via in Zelandorum insulas, mox bellum intra Hollandiam parabatur, proxima nimiæ spei, quam præsumserat perdideratque. Namque id oppidum præclaro situ Brabantiæ in finibus Zelandiam parvo discrimine aspectat. Flandria & Hollandia lateribus adjacent. Haud longe pars est Scaldis, in quam Zoma, qui oppido nomen dedit, illabitur. Hinc portus oppido longus & nonnihil flexuosus. Floruit multum commerciis sub ditione familiæ cognominis, donec Antverpiæ vicinitate & belli malis atteretur, hostes & illos experta quos præsidio acceperat. Sed ex quo adjecta fœderibus fuit, proditione aliquoties periclitata, vi & obsidio tum primum tentabatur. A Bergarum territorio Tola, Zelandorum oppidum & insula, Scaldis æstuario dispescitur. quod idoneum subvectionibus copiarum, & ne apud Batavos relictum obsidionem recluderet, præmissi occupare Montigniacus, & Octavius e Mansfeldiis comitibus. Qui simul disjectis in Hœsdam belli rumoribus improvisi adfuere, per vada octingentos milites inducunt oram Zelandicam suggressuros. Sed male observato æstus tempore, qui jam increscebat, nutantibus cœno vestigiis graviter annixos pauci propugnatores detruserunt. interim contra jaculatores, quos Brabantico in agro hostis re-

 lique-

liquerat, lorica ripæ (ita locus erat) se tuebantur. Statimque cura Comitis Georgii Eberardi Solmensis, qui insulam præsidebat, & vulgato periculo, adaucta defensantium multitudo, regressum hostem in fugam & voragines egit. Vix duces emersere. quadringentos, ut quidam tradidere, profunda uligo, aut, si qua pars corporis eminebat, destinatior telorum jactus interemit. adversa ex parte unum modo cecidisse haud procul miraculo abit. Exinde insula castellis, excubiis, machinis firmatur. Tum vero spem alteram amplexus Parmensis, ut portu intercluso oppidanos commeatu arceret, ingenti illo exercitu, circumjecta collium & aggeres insedit, junxitque pontibus quæ interscissa erant. Quibus interriti Bergenses, nec velut obsiderentur, quia miles, & virtus, aut defensioni necessaria à Zelando & proximis Hollandorum urbibus affluebant, quasi positis contra castris, pedes aut equo dimicabant, levibus quidem præliis, sed non sine hostili sanguine. nec tantum militis egregia virtus, sed oppidanis muniendi labor & tributa extra ordinem imperabantur, laudabili ducum & magistratuum concordia. At inter Anglorum rectores (id in præsidio roboris erat) de summa præfecturæ ortum certamen, & si quid ultra turbidum, Princeps Mauritius cum Ordinum legatis tuto pervectus coram composuit. Oppidum inter Scaldimque castella erant duo, hinc machinis, inde æstu satis defensa, quorum quod in septentriones abit, tormentis ab aditu oppidi divellere frustra Parmensis parabat, ut navigationi intercederet: eique curæ defixus in spem proditionis adducitur, qua Itala calliditas elusa est: Hispani è captivis duo cauponem, apud

apud quem custodiebantur, & Anglum militem, eodem solitum divertere (Grimston nomen erat) sollicitant ad traditionem castelli, de quo memorabam. Illi, quorum ingenium à quæstu turpi ita non abhorrebat, ut tamen, si pretium esset, mallent hostem quam suos fallere, præfecti consilio instruunt dolum. Aditus ab utroque Parmensis, ne operam sperneret, aut, quod accidit, obsequii simulatione circumveniretur, magnis pro illorum fortuna muneribus & promissis oneratos obstringit jurisjurandi religione: & cum ne sic quidem nisi ipsorum periculo satis crederet, convênit, ut vincti inter armatos duos comitarentur, ituros in munimentum, si fallerent, strictis pugionibus. Satis ita cautum videbatur, nec enim fore queis odio salutis alienæ sua evilesceret. Qua fide ter mille, & inter eos insigni stirpe plerique accinguntur, ut castellum invadant. Patuit porta, dum quinquaginta transeunt: & hactenus promissis exitus respondebat. Tum subito porta pensilis altera præcisis funibus dejicitur, cæduntурque admissi aut capiuntur. nec custodibus Hispanis in vinctos proditores ferri usus placuit, territis pavore, & præsenti ultione. Sed exclusum agmen, cum continuo alter alterum urgentes recessus non facerent locum, versa in virtutem desperatione, per fossam æstu destitutam scandunt aggerem: jamque sepimento è palis priore convulso ad interius sistebantur: unde pulsi machinis, quæque ignifera alia præscii fraudis paraverant, in abditas, qua fugiendum erat, insidias ruunt. Cæsi pars magna, & qui evaserant, recrescentibus aquis, perque inscitiam locorum cœno hauriebantur. Hac fraude Parmensis, & quod cœlum ingra-

vescens morbis & mortibus grassaretur, cum flexu autumni crebros per imbres plana stagnarent, neque præ luto aggeres tenerent vestigia, hoc primum, dehinc castra deseruit, diuque caritate ac tandem rerum omnium, & aquæ dulcis maxime inopia coactus obsidionem sensim solvit, quam spe vana in sesquimensem produxerat. Paucos tamen locos, ne nihil egisset, adversus excursionem munit. Nec eo minus post ista tempora ditantur Bergæ frequenti ex hostibus raptu, & sub peculiari Principis Mauritii imperio revirescunt. Namque ei & hæc, & alia, quæ hostiles partes sequentium fuerant, Ordines dedere solatium eorum quæ ipsi paterna ab Hispano tenebantur. At Brabantus ager, hibernante per vicos Parmensis exercitu, post Flandriam atterebatur. Bonnam interim dilecto cum milite missu Parmensis à primo jam vere Cimacensis obsederat. nec Scenquio contra certandi copia, sed Principum Germaniæ concilium ingressus exposuit periculum egregiæ urbis, quando non sibi, non Truxio vires in hostilem exercitum. Ipsorum potius interesse, ne Hispanica dominatio, armorum per Belgicam specie, proxima quæque & semper ulteriora invaderet. Valida namque imperia, atterendo singulos, cunctis supercrescere. nec aliud remedium, quam festinos occursus, & ex communi metu virtutis societatem. Ad extremum ita finivit, ut si tutela affirmaretur, Bonnam ipsis permitteret. Sed hæc militari facundia elocuto, non quale exspectarat Germanorum nomine responsum redditur. At nos, inquiunt, alienis discordiis vestra causa non immiscebimur, quibus improspera toties in Galliam auxilia documento sunt, motus gentium ipsis ambi-

ambiguos, foris accedentibus nunquam innoxios esse. Plerique nostrum nec Belgis abstinuere: quam feliciter ipsi sciunt. Eadem scilicet mercede qua Rex Galliæ fratrem submiserat, & Catharinæ Medicææ auspiciis pro Antonio navigatum est. Nunc cum iidem illi gratiam Hispani & fœdera ambiant, nos Philippum postremi irritabimus? qui non spernendis in Germania possessionibus pars ipse nostri, restituit sedibus Germanum antistitem. Imo affinem potentiam colamus potius pace, quam bello experiamur. Ita elusus, dum Angli Batavique distenti majoribus auxilium & ipsi negant, milites præsidio relictos, queis Pedalitha Silesius præerat, hortatur morari hostem, dum tuto liceret, ac fortiter tolerare obsidium. nec secus fecere, occisoque Baptista Taxi, egregio Hispanorum duce, & multis eruptionibus victores, postquam semestri labore munitiones circumjectas hostis extorserat, penuria quoque afflicti, non indecora pactione urbem tradiderunt in Bojoari antistitis potestatem. id nomen usurpabatur: quanquam iniit urbem miles Hispanus tenuitque. Hinc jubetur Mansfeldius, qui autumno jam inclinante Cimacensis vires auxerat, obsidione peracta cum parte copiarum Wachtendoncam degredi, quod oppidum superna Geldrum regione Nersæ amniculo adjacet. Præsidium erat ex Scenquii cohortibus: nec facilem adpugnationem situs loci uliginosus, & vis hyemis ingruens effecerat. Sed ab obsessoribus aggesta humo in altitudinem tumuli, quæ ædificia despectaret, cadentes inde globos, modo injectos etiam ignes, oppidani non pertulerant, accedente & metu, ne quæ tum humebant gelascente mox cœlo hosti pervia fierent, aucto-

H 5 res

res militi ne citra spem ullam secundi eventus (quia exiguæ sociorum vires, & procul aberant) ipsorum fortunas corrumpi pateretur. Tracta in ultima anni obsidio, etsi successum habuit, multa ipsorum millia confecit per cœli sævitiam, & necessariorum egestatem. Sumptus enim & damna Hispanicæ classis regias opes ita exhauserant, ut diu exercitus stipendiis fraudaretur. Hinc crebræ seditiones, & spes prædæ uberioris multos in transfugium illexit, quod Batavi tuti suos inter amnes paulum promotis finibus hostilem agrum impune incurrerent. Sed harum partium Ordines, cum nova evitarent, antiquis oneribus premebantur. nam exorti per Scotiam qui Mathiæ aut Valesio militaverant; atque alieni nominis redemptores advectas naves auctoritate publica pignerabantur. Missa ad Principes legatio docuit erratum ignorantia moris Belgarum: nam Batavos, etsi copiis suis cæteras civitates adjuverint, nunquam illarum æris alieni participes factos, nec alterius quam Arausionensis imperio paruisse. Neque nunc recte à fœderatis peti, quod gentes deberent quæ à fœdere desciverant. Hoc ideo tradendum putavi, quia talibus verbis repertum est exactiones damnosas refellere. dataque occasio, cum ducibus, qui sub sacramento remanserant, de veteri ære in certas portiones paciscendi magno in rempublicam levamento. Communi inter hæc metu, & Trajecti Batavorum vinctis qui imprudentiæ remedium ex pertinacia quærebant, dissidia ab Licestrio orta deflagraverunt. Sed Gertrudisbergæ præsidium (pedites habebat mille quingentos, equites trecentos) quia plus licentiæ ex occasione discordiarum usurpaverat, quam ut veniæ

fidem,

fidem, aut non infame commilitium speraret, impacatum, & ultro ferox manebat hostium vicinitate. Initio tumultus exactis qui fuerant, & impositis quos vellent ducibus, adhuc Parmensis literas & nuntios aversabantur. Immixti deinde ignorantibus hostium ministri, & qui legati in Batavos erant, auditas minas in pejus referentes, pœnarum metu seque & alios stimulabant. Accenderat iram contemtus, postquam Willugbæus Anglicani auxilii rector velut pacando militi Wincfeldium affinem suum, ut consilium fuit oppido, reipsa seditioni præfecerat, dataque ab Ordinibus stipendia quibus suspectos eliceret, non certa pactione, sed in spem occasionis, numeraverat: unde quasi deceptis eludebant, & velut rapto abutebantur. Vbi hanc pecuniam duces, & ducum exemplo miles per luxum saginamque perdiderant, misso equitatu prædas undique traxere: quin & naves retentabant, nullo hostium aut sociorum discrimine: nec magis pacatis gentibus abstinebatur. Sic hyemem agentes sollicitabat ad proditionem, quo facile ab his flagitiis transitur, Odoardus Lanzavechia Bredam in proximo Brabantiæ regens. quippe intutum in peccando modum, & Parmensi imputari posse, quod apud Anglos Batavosque nunquam satis excusaretur. Vera dicebat: nec ab hujusmodi consilio abhorrebant, in omne vitium corrupti, & qui mos est seditionis, infensi mitiora suadentibus. Pari mox omnium rabie, aut paucorum tot inter turbidos formidine & silentio, eripiuntur arma oppidanis. prætendunt Anglicum nomen duces plerique ejus gentis, miles etiam Belga. Ac quo plus turbant hoc liberalius offertur impunitas, Ordinum graviora

metuentium literis. Redirent ad ſigna, obliti diſcordiarum, quibus publicus error & ira fati cuncta miſcuiſſent: præſtarentque reipublicæ, ut non à ſe ortis diſſidiis ipſi finem imponerent. Sed huic defenſioni ſuorum facinorum conſcientia non credebant. Dubitatum eſt, an in rebelles, & Ordinum Mauritiique imperia pertinaciter reſpuentes, vis pararetur. Nam aliis diſplicebat iritari periculo militem. Diem melius & tempus ſanaturum impetus vix unquam durabiles. Contra afferebatur, patientiam & lenitatem in ludibrium vertiſſe. an vero exſpectandum, ut hoſtem, qui cum ſecreta jamtunc colloquia, palam mœnibus admitterent? Si addito metu venia oſtentaretur, bonis audaciam dari, ceteris reſipiſcendi neceſſitatem. Ita nuper Medemelacam pœnitentia militum redditam, quam ſedentes fruſtra opperirentur. Vtrum fieret non interfuit. Nam certi perfidiæ, ſeu deſtinationi permitteres, ſive ultro impelleres, eadem meditabantur. Vere primo terra & flumine copias, quantæ tunc haberi poterant Mauritius admovit, minores quam ut obſidium contexeret. At illi tormentis petiti paria reddidere, ut præter ceteros Iuſtus Villerſius caderet, inſigni militia, Trajecti quondam regimen & nunc caſtrorum præfecturam meritus, utque Principis juventam belli conſiliis inſtrueret. Sed imminens oppugnatio, cum properata jam aggeris ruina oppidum nudaſſet, extracta eſt colloquii ſimulatione: & qui ſequebatur dies exundatione amnium, & pluviis fædus inhibuit acceſſum. Simul Lauravechia accitu Wincfeldii adventare lecta cum manu audiebatur. Nec Anglo ſuadendum ad ſcelus verba defuerunt. Verum advocata con-

concione: Cernitis illos, ait, quorum globi & ignes hostilia nunquam mœnia pari impetu circumsonuere: tanto nobis infestiores. & nunc ferrum cominus intentant: omnesque inimicis vocibus ad supplicium exposcimur. At inde veniunt qui servatos nos volunt: apud quos gratiam ac præmia mereri licet. In vestra nunc manu est, commilites, periclitari deditionem, an dare beneficium & accipere malitis. Promptissimi cujusque vocibus, cæterorum admurmuratione probata oratio. Neque Mauritius substitit imparatus longiori obsidio, & ne transitionem, quam prohibere non poterat, cogere videretur. Literas tamen misit, si quos adhuc moveret respectus honesti aut timor infamiæ. quæ per ludibrium accepta vænali turbæ, quando supra elapsas stipendiorum pensiones donativum Parmensis adjecerat. Illum tum primum ajunt pressum longo mœrore vultum levasse, cum traditæ urbis è specula Dordrechtum, & illa crudi olim belli loca spei atque oculis admoveret. Inspicere juvabat & calcare primam duodecim ab annis Hollandicarum urbium redactam in potestatem. Eaque gaudii festinatio fuit, ut nullis adhuc præsidiis ingressus oppidum crederet se illis, quos admissus hoc ipso debuit habere suspectos. Et fuere qui dubitarent, an ex magna occasione verterent perfidiam. Sed ad consensum tempus defuit, aliis intutum putantibus. Sibi, non partibus, tribuerunt, ne ambas fallerent. Pauci in Angliam, aut vetus ad sacramentum refugere. Ceterorum suos cujusque apud numeros, ut eos Parmensis distinxerat, egregia bello opera fuit, spe nulla salutis nisi per victoriam: quia proscripti proditionis & transfugii crimine belli

jura amiſerant. Improbantibus tamen ſcelus etiam queis proderat, irriſi diu mercatorum vocabulo, ne mortem quidem honeſtam, niſi pauci, habuere. Pleroſque captis in urbibus pœna vindicavit. Datus à Parmenſi miles poſſeſſioni urbis, & excurſibus, ſæpe fortiter, & proximis diebus feliciter pugnavit, interceptis turmis tribus Mauritianorum equitum, qui Silvam ducis juxta incurioſius palabantur. Hoc magis ex uſu viſum proxima annectere: mandataque cura præfectis minoribus. Præter Gertrudisbergam, alia quoque oppida duo, Moſam ultra nunc jacent, Hollandici juris: ſed Hœſda olim Moſa continebatur, antequam novo facto alveo venis exaruit: pars credita vetuſtiſſimi Teiſterbantiæ Comitatus, in fide ac clientela Clivicorum Principum, qui in Hollandos deinde jus ſuum tranſcripſere. At Septembergæ oppidum Strideni quondam agri portio, flumine ſane dividitur. ideoque ſacra illic non à Trajectino, ut reliquam per Hollandiam, ſed Leodienſi ab antiſtite curabantur: proprios vero Dynaſtas habuit, ſed ut Hollandiæ Principibus obſequium deberetur: quorum imperio & ſupra Gertrudisbergam vici aliquot, ab antiquiſſimis temporibus parent, quippe cum mos validis gentibus tranſcendere amnes, ut proximæ ripæ munimenta interioribus circumjicerent. Nihilominus & Hœſdam & Gertrudisbergam Brabanti ſibi vindicare jampridem fruſtra laborant. At nunc Septembergas invalidam opere, & prædam ſemper armis, facile Arembergius invaſerat: ſed teneri non potuit, quia Nordamum & alia circum loca Batavi tuebantur. Miſſus in Hœſdam Carolus Mansfeldius, ſimul Bommeliam, caput inſulæ adjacentis,

centis, quam geminos inter confluentes revulsi Mosa & Vahalis ambiunt, dolo & oppidanorum aliquot conscientia petebat. Sed retecta punitaque proditione, cœpto obsidio institit, Hemertam juxta arcem acceptam in deditionem obtinens, cum immodica per augmenta effusus amnis campos auferret. Nec jam vis sed fames Hœsdæ timebatur, quam longinquo ambitu circumventam ab hostilibus copiis Famarsius defendebat, destinationis intrepidæ, nec dubitaturus ultima tolerare. Prævenit Mauritius, coactoque proximis è præsidiis militum comitatu, qua rarior hostis, perrupit, illatis quorum inopiæ timebatur. Inter hæc abducta non procul parte exercitus Helium Bommeliensis insulæ arcem, Crepicordium contra, Mansfeldius machinis navibusque aggreditur. Opera, manus, tutamenta abunde erant, ni Sidenborgus præpropera deditione spem metumque abrumperet. Ipsi visum culpam militibus assignare, hoc confidentius, quia plerique occubuerant, dum Hispanus miles injussu ducum in exeuntes sævit. Hujus loci præsidio, & Crepicordii ex adverso, quod Hohenloio dirutum regii duces restituerant, ad confluentes Disæ amniculi & Mosæ fluminis, ingressi insulam, patentes agros, quæque arcium aut castellorum infirma pervastant, haud dum certi quo potissimum evaderent. Modo cæptas ubi insula desinit, Gorichemum contra, munitiones aucti imbribus amnes differebant. Deinde aliud consilium trans Vahalim sita, Geldros & mox Trajectum, accedere postremo insulam Vorenam nomine, quæ Bommeliensi superjecta est, castelloque ante biennium à Nassavianis insessa, adorti eminus, audiunt

Hohen-

Hohenloium dilecto cum pedite & turmis in prælium adventare; majore fama. nec manendi ſpes Mansfeldio, poſtquam veris tempora & æſtatem per irrita aut ſucceſſus exiguos transmiſerat. Moſa igitur remeans turbine ſubito & ira Hiſpanicæ cohortis ob non ſolutas penſiones, contra ipſe niſus haud procul exitio fuit. Præerat cohorti Saurius Læva, tam militi gratus, quam Mansfeldio ex verborum nuper certamine inimicus. Nec deerant qui Principis Aſcolitani & Paſtranæ Ducis dolo atque in Parmenſem odio ardeſcere ſeditionem crederent. Haud dubie traxerat jam pridem invidiam Parmenſis rerum geſtarum magnitudine & gloria Hiſpanos duces ſupergreſſus, & Italis apertius quam conducebat fiſus & favens. Inde exorti qui virtutes non minus quam infortunia criminarentur. Sed proditam claſſem, conatus in Bergas irritos, aliaque hujuſmodi palam. Tot vero nationes partem maximam Belgarum ſubactas, egregia in illam populi ſtudia, occulto apud Regem & ſpecie laudum pernicioſius jactabant. Nec vanus de illo metus, ſi vitam in deteriora Hiſpanici imperii prorogaſſet: ne clarus bello & regendi clementia, hoſti quoque non inviſus, debitam filio Luſitaniam (ut tum plerique ferebant) parata poſſeſſione mutaret. Certe ſeu Philippus, ut ſunt regum ingenia, pronus ad formidinem, dum nimium gloriæ ducem premeret ſuam ipſe fortunam fruſtrabatur, ſive immenſos ſumtus vera paupertas excepit, proviſis quæ inopia provenere, & præſentium tædio Parmenſis morbum conſciverat: quæ illi cauſa Germanicæ profectionis ad aquas Spadanas fuit. Nec poſt id temporis ſolita illi valetudo,

aut

aut fortuna rediit, cum alterum altero corrumperetur. Itali gens læta suspicionibus, & fingens quicquid auderet, datum ab Hispanis duci suo venenum arguebat: eaque fama immanitate sui commendata prævaluit, & quia in Hispanum quidvis facile creditur. Literas, queis apud Philippum graviter accusabatur, Mauritius interceptas ad ipsum nuper miserat. ille dissimulato hostis beneficio; nec actis gratiis, scriptorem literarum Ioannem Moreum, qui res Hispanicas magno astu & effusa largitione in Gallia promoverat, ad epulas vocavit. nec is diu supervixit, nova rumorum materia: præsertim cum is, qui minister vindictæ fuisse credebatur, nullo cæteroqui merito tolleretur honoribus. Inde Ricardotus à Parmensi in Hispaniam mittitur, purgandis, quæ de non adjuta classe ipsi objectabantur. Rex & hunc, & qui vicissim arguebatur Medinisidonium coram audiit, ac videri voluit utrumque ducem absolvere. Repressa seditione militum paucorum supplicio, & dissoluta cohorte, quanquam bellandi vetere, integras ab eo motu centurias septuaginta jubetur Mansfeldius Bercam rapere. Vrbs ea Episcopi Agrippinensis tertium jam annum, ex quo Parmensis inde abscesserat, castellis septa tenebatur. Nacti eam jam pridem Truxius & Nienarius, quia causam ille, hic arma contulerat, disceptatam possessionem Fœderatis Ordinibus, ut sequestris, permiserant. Sed ejus anni initio Batavi juncto ponte (quo Rhenus transiretur) & equitatu superiores, commeatum intulerant. Exinde missus (rogatu Episcopi ad Parmenses & ipse venerat) cum parte copiarum Varembonius regius Geldriæ moderator, qui vim & famem propius admo-

admoveret, in tranſitu Blidobecam (hanc olim arcem Scenquius juri parum fidens, ut propriam ſibi armis vindicaverat) haud incruentus invaſerat. Nam præſidiarii, vetus & exercitus miles, toto menſe tormenta paſſi, auſique paria, miſcuerant cladem, donec graviore inter paucos jactura, perque mortem centurionum diſcordes (& quoſdam ſuorum exegerant) lapſabundis jam munitionibus hoſtem admiſere. Inſignivit victoriam reperta inter ſtrages mulier, quæ virili habitu animoque prædam & vulnera concupiverat. Quod primis diſcordiis palam ſæpe viſitatum: neque ejuſmodi exemplorum feracior ulla ætas fuit. Nam ut magna belli nomina Deus, & Patria, aut Princeps, in partibus attonuerant animos, libidine odii fas etiam ſexus exuebatur. At Scenquii ferox ſemper ingenium propria jactura & pudor iritabat. Hinc erepti penates in ultionem incenderant: inde, quod non ſatis ſibi militis quo Bercæ incluſos eximeret, acrius animum fatigabat. Contractis tamen quas habebat turmis vexillisque, locum communivit in Rheni ripa haud procul Reſa oppido, obnitente fruſtra Varembonio, unde acceptas amni copias terreſtri itinere Bercam ductabat. Dein comperto auxilia Verdugoni advenire, citis itineribus deprehenſos Luppiam ad amnem Weſtfaliæ in campis cæde impulit, ut ſtipendium quod in Friſiam ferebant, fuga dimitterent. Eo ſucceſſu audentior, Noviomago, cui jampridem infenſus, nocturno impetu excidium minabatur. Præmiſſo equitatu delectas per tenebras paucis cum pontonibus, quas milite oneraverat, delatus Vahali, urbem attigit, ea parte munitam hoc uno, quod amnis prælabitur. Iubetque expeditiſſimos

tiſſimos ſuorum dirutis cancellis ædium unam quæ retro in ripam exeunt irrumpere, ut deinde catervatim effuſi per urbem turmis jam aſſultantibus portas remolirentur. Sed forte domus, in quam fiebat impetus (nec eadem erat quam Scenquius ante deſtinaverat, oblato per noctem errore) nuptiis tum celebrabatur. Hinc ingens ſtatim ſtrepitus, excitique oppidani, ipſam ædem, & aliquos in publicum progreſſos armis, deinde tormentis obſident. Addidit multitudini fiduciam dies, pauci contra per anguſtias & trepidationem atrocius cædebantur. Nec inhibere fugam Scenquius potuit ſtans in ripa, & modo omnes,modo ſingulos nomine inclamans, ut perficerent pulcherrimum facinus, ac forti eruptione viam panderent ſecuturis. Accedebat grave perculſis incommodum, quod aſſumptas præſidio naves noctis adhuc obſcuro infra urbem vis fluvii detulerat, ut fugientes excipere non poſſent. Cum hoſtium telis premerentur, rara ad ripam navigia ruentium oneri ac conſternationi ceſſere, interque plurimos ipſum Ducem, ut erat, armis gravem hauſit amnis. Eum vivendi finem Scenquius habuit, vir ſuo ſæculo præter cæteros nobilitatæ audaciæ. nonnulla domus claritudo ; ſed ipſi aucta ſub Parmenſi gloria. mox equeſtrem dignitatem, & alia militiæ ornamenta Liceſtrius adjecerat. Multum animi, prudentiam ſæpe deſiderares: jura & leges pati neſciebat, unde ipſi apud milites favor, apud vulgum rectoresque odium: quanquam durum & intractabile ingenium flecti cœperat ætate. Repertum corpus victores ob transfugii memoriam ludibrio expoſuerunt. Sed demovere coëgit ultio militis, qui ducis ignominiam in Novio-

viomagenses captivos acriter vindicabat. Biennio tamen inhumatum capta demum urbe Mauritius composuit. Et Nienarius ea tempestate, dum machinamenta quædam indiligentius lustrat, casu interiit: belli ferus, morum inculpatus. Orbatus utroque duce Taxius, quorum manu fortuna partium steterat, tandem dimisit bellum, maxime postquam & Berca hosti cessit: ubi longa & in sequentem annum tracta obsidio cladem prius Hispano, dein victoriam dedit. Nam post soluta stipendia adscito in commilitium Scenquii milite, qui luctu ducis efferatus seditionem minabatur, quia insula ejus in manu: claustra Rheni, facile emtorem inventura erat: mox ultima Batavos cura suberat Bercam juvandi, spe haud alia, quam ut hosti, cui urbem non poterant, tempora eriperent. Missum hoc consilio Comitem Falcostenium duobus cum millibus præter additos equites, simul occupato in transitu castello amnem superaverat, consequitur Varembonius: nullo prælium animo, quanquam major advenerat, sed ut euntium tergis cum cæde insisteret. Duas Anglorum centurias novissimum agmen regens Franciscus Verius in hostem vertit: sustinuitque impetum, donec circumfusus eques, & universæ mox cohortes signa intulere. Fit pro numero magna strages: & cæsis hostium promptissimis rapta vexilla peditum decem, turmale unum, & equorum magna vis. Pauci cum duce effugiunt. Verius illustre hoc virtutis specimen aditum ad dignitates famamque habuit. Varembonius partem magnam cladisCarolo Mansfeldio imputabat. nam is quoque adfuerat, sub ipsum pugnæ tempus adductis è Bommeliensi insula cohortibus:

tibus: posthabitusque nuper, eundem cum honorem ambo peterent, deseruisse nunc æmulum ferebatur. Tuto post hæc itinere victores vehicula cum copiis ad obsessos perduxere: qui & ipsi stationes proximas feliciter irruperant. Regressi per ignara hostibus periculum fallebant. Nec tamen inclusos adauctæ hostium vires terruere, antequam castellum propter Resam, subsidium commeatus, vadoso flumine Hispanus irrupit. Tertio post hæc mense in annum alterum hyems egrediebatur, cum haud dissimulantibus Batavis, nullam sibi militiæ copiam, qua tantis spatiis divulsos juvarent, ad ultima se consilia applicuere, pacti haud indecentia. Retinuitque Bercam Parmensis, quomodo Bonnam & Novesium, Cliviæ etiam urbibus insidians, inter Principis senectutem, & empta potentium studia. Ita præsidiis, aut per addictas potestates Arnhemo tenus Rheni potiebatur. Neque vero Aquægrani, libera imperii Germanici civitas, salvam habuit pacem inter arma, cum Philippus veterem apud Brabantos Principes ejus urbis tutelam ut dominationis nomen interpretaretur, edicto proturbans incolas, qui Romana sacra profugerant. Sed redemta ab regiis ducibus mora, contentique agrorum raptu, urbem distulere, donec multos post annos vis partium in Germaniam versa & hoc in speciem juris obtendit. Dum ad Mosam Rhenumque exercitus certant, inter congressa passim præsidia pugnatum, multa Mauritianorum præda. Nam & in hostilis regionis intima eques ignibus grassabatur, & obvios commeatus trahebat fusis defensoribus. At mari crudeliores occursus, quia Batavi hac parte virium potiores solita inter pares belli commercia,

&

& jura captivitatis diremerant. Futuri hoſtes ſi tantundem pollerent, per furta navigantibus infeſti, prædones vocabantur. Hinc iritati crebris ſuorum ſuppliciis Flandri, & qui Batavis è claſſibus (ut ferox eſt genus) ſceleris alicujus conſcientia transfugerant inermes navium, cupiditate ultionis & prædæ, validiores etiam deſperatione terrebant. Sæpius accidit, ſemel memorandum, quia priſca facinora adæquat, pars ut altera alterius navigiis circumventa pulvere tormentario ſeque & hoſtem incenderit. Tanta eſt cura vitam deſperantibus non multos mori. Hoc primum tempore quæ hactenus alienis tumultibus quieverat bellum ſibi reponi ſenſit Hiſpania. Nam Angli aſſumtis Batavorum navibus & milite, Gallæciæ maritima temere adorti, deinde Antonium in regnum reducebant, fixis ad Vlyſſipponem caſtris. Naves regina de ſuis attribuerat ſex: cæteræ erant centum & viginti: queis Draco imperabat: pediti Noriſius: ſpem prædæ inter ſe partiti. Tanta ſucceſſuum initia, ut jam Albertus Auſtriacus Philippi nomine urbi præſidens fugæ ſe pararet. Sed privatorum conatus erat, inde per incerta obſequii, & rerum neceſſariarum exiguo proviſu, & potus quoque intemperantia morbis graſſantibus, incertum reliquere, Luſitanorum ſtudia & opem à Mauris vane promiſiſſet Antonius, an ipſi feſtinato alitu corruperint. Nec auditi Batavi, qui arces ſe maritimas regnique aditum ſervare paratos oſtenderant. Vt ſoluta obſidio, ſtatim qui res novas ſperaſſe convincebantur ab Hiſpano ad ſupplicia rapti. Ab Anglis nihil actum ultra, niſi quod receptu non laceſſito & irruptis impune caſtellis, apparuere invalida Hiſpanici imperii: & direpta

repta mox obvia classe Germanorum Balticis è civitatibus, occasio gentibus data est per legatos inter se & scriptis certandi, an copiæ quibus parati populi hostem juvant rite in prædam venirent. Sed & Gallia in partes adscita miscuit causam, postquam Guisium apertæ defectionis autorem Rex interfecerat, ipsumque mox Regem percussor monachus, ultimum Valesiorum sanguinem: & in utriusque ultionem arma capiebantur. Francicis non dubie moribus ad Borbonios pertinebat successio: sed caput gentis Henricus Benearni Princeps, è regno Navarræ vix quicquam præter nomen usurpans, ut quod jam olim Hispani interceperant, professus Reformatam, quam vocant, religionem, etsi utrique sectæ jus æquum pollicebatur, traxerat nobilitatem, exclusus oppidis. Versaque rerum facie apud Romanenses, culpa defectionis, penes alteros regium nomen conspiciebatur. Nec suo Philippus exemplo territus est, quo minus Meduanium (Guisii is frater duplici pietatis obtentu utebatur) non occultis jam opibus, sed palam auxiliis firmaret, ut interjectum sibi & Belgicæ regnum, atque olim utrinque metuendum, occuparet discordiis, si adessent successus, suorum alicui fiduciariam potentiam traditurus. Isabellam quippe filiam ostentabat Henrici secundi Galliarum regis è filia neptem, dignissimam quæ regno imponeretur, vel ob paterna merita, vel ob maternum sanguinem, eoque justius, quod Britannia Armorica, ut alia quædam, Galliæ fœminarum imperia etiam ante hac nocuissent: Parte alia Sabaudus gener prolatis finibus aperiebat Alpes. Accepto nuntio Lamotam missu Parmensis cum equite & cohortibus in Galliam

pro-

proficisci, pecuniam Borbonio & quatuor Anglorum millia Regina transmisit: nec fœderatarum gentium Ordines auxilia segnius decrevere. Missisque navibus cum alimentis & quæ bello idonea, pecuniam addidere, liberalius quam pro rerum præsentium angustiis, ob spem futuri. Id vero magnificum & leniendæ libertatis invidiæ fuit, reipublicæ opibus regnum juvari. nec minus utile eventu, & hosti exitiosum, dum Walonicæ gentes expositæ armis, quibus olim causam dedere, pari malo affliguntur, suus sive Gallicus miles assultaret. Deinde vires Hispanorum, Gallia retentante vincendi tempora, Batavis patuerunt, auctique limites, ærarium, copiæ octo per annos, donec Borbonius, sua virtute perduellium turbidis rebus, & ipse tandem Romanam in religionem mutatus, cuncta partium sub imperium accepit, posuitque magis arma, quam pristini fœderis memoriam. Consequens videtur, quando rerum Gallicarum mentio incidit, scrutari, quantum humanis rationibus fas est, quomodo paribus cum Belgica initiis in tam diversa processerint. Nam olim constituta pace Philippum inter & Gallias eadem dominantibus sententia, & mutuum fœdus, exscindere religiones, quæ per bellum & impunitatem auxerant. Galli dein proceres invisa Guisiorum potentia, & ne despecti agerent, ut Belgæ contra Hispanos, usi occasione, multitudinem pro sacris periclitantem in tumultus & arma civere. Sed dissimillimi exitus: illic integrum obsequium, atque ita victrix Romana religio, ut alteram premat, non opprimat. Sic abdicatum vetus imperium, ritus insociabiles, & inter libertatem servitiumque divisi. Causam putem, quod

Lo-

Lotharingi per se invalidi occulte, dein palam modicas foris opes accepere, & quæ fortunam non facerent, sed sequerentur. ita vis præcipua in præscriptione regii nominis, aut vulgi studiis erat, quæ munimenta non diu valent, ubi utilitatis experimentum contra est. At Galli unius populi Reges totas intra se vires habent. ita sæviendo minuitur imperium, & quicquid ultioni impenditur ipsis perit. ne plebs quidem, quamtumvis infensa sacrorum dissensu, postquam belli mala sensit, vindictæ quam quietis cupidior. Hinc properata toties pacis Edicta, toties turbata, fractis jam populi studiis, ut bellum ponerent magis, quam pacem servarent. Longa arma pertæsi in vim & perfidiam impulsu quam obstinatione ferebantur. Et sueti regno prius componi potuerant, si Rex unus, egregius pacis bellique artibus, sese & jura ad vires partium temperasset. Novi dominationibus, ætate rudes, diversa per vitia discordias aluere, dum fervidi ingenio, aut per luxum segnes, rapiunt cuncta aut remittunt. ea tantum quietis mora. Contra Hispani Regem nacti eadem volentem odio Belgicæ libertatis, & qui rerum usu insenesceret, tantis extra viribus, solitudinem Belgicæ non metuebant, provisis non Italiæ modo, sed Americæ exemplis, ut colonias facerent, ubi provincias non possent. Superbia, avaritia, crudelitate gentis peregrinæ offensi, etiam qui in Romanas cæremonias nihil peccaverant, donec nonnulli circumventi simulatione rerum meliorum, cæteris documentum fuere, ut contumaciter odia exercerent, diffidentia pacis, quasi quæ tegeret ultionem. Ita bellum non inclemens minus quam sunt civilia, durat tamen ut externum.

At per Frisiam Wilhelmus Groningam urbem, impar majoribus conatuum, frangebat inopia, munitionibus per agrum irruptis, Rheidaque oportuni situs peninsula ad Amasium flumen, & sinum maris, à fluctuum rabie Dullartus qui dicitur. Verdugonem urgebat super hoc malum suspecta civitas, quia præsidium recusaverat. Inde aucti, hic novo peditum dilectu, Nassavius equite, mutuo metu vel audendi occasionibus annum sequentem continuavere.

HVGONIS GROTII HISTORIARUM DE REBVS BELGICIS

LIBER SECVNDVS.

INcubitura in Frisios belli moles videbatur, ni capta Breda traxisset exercitus. Brabantiæ id oppidum jam olim accensetur, fertili circum agro ad confinium Hollandiæ, & septendecim vicis imperitans. Ab amne nomen. is Aa hactenus, in latumque editus mœnia perlabitur mutato in Mercam vocabulo: & mox ad Septembergas oppidum in maris sinum se immergit. Polana domus Baronum titulo ex emto tenuit. inde Nassavia Engelberti matrimonio, cujus Henricus pronepos munimenta fossasque addidit, & nobilissimam arcem, præsidio simul & ostentui. Belli

cIↄ Iↄ xc. usus

ufus noviffimis temporibus propugnacula, ceteraque arcendis hoftibus, & à difficili expugnatione gloriam adjecerat. Dolum quo capi poffet nauta monftravit. Philippi Naffavii impulfu (Ioannis hic filius, miffus gentile in bellum, partem militis & pauca ad Mofam oppida regebat) Heraugerius Cameracenfis centurio, re æftimata cum Principe Mauritio, cepit audendi confilium, Lambertumque Charlium, ftrenuum militem adoptavit in facinoris focietatem. Navis affumta fraudi, quæ folita partes inter commeare fide publica, ut alimenta ignium Bredam conveheret. Limus Hollandiæ paludibus editur, qui poftquam folibus inaruit, fciffus in cefpitem, ligni præftat ufum. Nam bitumini fulphurique par ingenium efficit inclufus terræ calor, quem ut alibi montium incendia, ita hic prorumpentes interdum flammæ prodiderunt; nifi proftratæ olim filvæ, impulfu maris ac turbinum, poftquam fuperinducta humo putruere, mutata facie naturam retinent. Imponitur carinæ oblongæ lecta è cohortibus & promta in periculum juventus, numero feptuaginta, quos tenui interjectu tegerent cefpites, diffimularentque. Diu parum favit fortuna audaciæ, ut folent ejufmodi conatus malis onerari; etiam quæ non metuantur. Adverfa vis venti, & quanquam exitu hyemis afperum frigus, mox defectus ciborum quos mora confumferant, prima tempora abftulere. Nec filendum reor, has inter moras, rei quæ agitabatur, velut jam patratæ perfcriptos ex Anglia rumores. Vbi refoverant corpora, & animos Heraugerius fermone firmavit, miffo ad Mauritium nuntio, qui proximam apud infulam militem occultabat, haud procul Breda, repetitum

 iter.

iter. Intra aquæ ſeptum, quod arcem propter eſt, pervectos unde regreſſus non erat, nova calamitas terruit. Nam fluminis receſſu afflictus vado alveus, ſive glacies pertudit, oppleri undis cœperat. Ibi incluſi trepidare, ac deteſtari infelices latebras, madentes genuum tenus, donec æſtu levata navis nulla humana ope perfluere ultro deſiit. Explorandi curam quaſi, ex uſu magis diſciplinæ quam quod neceſſe arbitrarentur, præſidii rectores ad minora quiſque officia relegaverant. Multorum per ſocordiam ad manipularem rejectum munus, qui, ſecurus exemplo jubentium, puppe leniter pertentata nihil ultrá ſcrutatus eſt. Et forte evenerat, quod vix alias, ut tuſſim frigus nemini excuteret. Servari meretur vox militis, qui præmetuens ne ſpiritu prorumpente ſecum cæteros proderet: Occidite me, inquit, commilitones, ne occidamur. Ipſi navem præſidiarii in arcem traxere, quod non ſatis ſoluta glacies aquas attineret. Inde alia rurſus incommoda, quippe admotum propius periculum formidinem expreſſerat, & in Heraugerium querelas, ut alieni pariter ſanguinis ac ſui prodigum. Pars omni projecta ſpe ſalutis tenebras non morari: ſed, quando moriendum eſſet, apertum cœlum, & hoſtem in quem caderent, poſcere, ne in illo ſuo carcere oppreſſi ad ſupplicia traherentur. torpere plures. nec tam ducis hortamenta ad virtutem & gloriam, quam deſperatio compulit cœptum exſequi. Ejecta pars oneris: nec ultra levata navis, ne inſidias nudaret, ſolertia nautæ laſſitudinem ſimulantis, cui & vox & vultus miram animi præſentiam præferebant. Media fere nox erat, nec illunis, cum educere viſum milites admonitos prius ad decus & præmia victo-

riæ.

riæ. desertoribus vero animosi facinoris non vitam, ne mortem quidem honestam dari. Haustu sentinæ aversæ hostium aures. ita exiere, quod mirum est, inobservati excubitoribus. Pars militum prætergressi armamentarium, obvios vigilum, dehinc custodes portæ qua in oppidum itur, intra stationem obtruncant: nisi quod ausus prorumpere signifer, & infesto mucrone vulnus in Heraugerium ferens morte haud ignava procubuit. At Charlius, cui attributa erat manus altera, præsidium hostile in arcis intima compulit. aquæ ædes ambiunt. has in spem novissimam retinebat Paulus Antonius Lanzavechia vice patris Bredam regens, juvenis, & belli artium rudis. Ipsum Odoardum Gertrudisbergæ, tres leucas distanti, munitio & creditus illuc copias trahere Mauritius detinebat: quippe submissi specie exploratorum qui falso metu vulgato verum averterent. Nec levis error Parmensis, qui uni duo oppida servanda commiserat, cum vix singulis singuli sufficiant, & bene meritis alia sint sine periculo præmia. Sed Paulus, si forte exiguam adhuc manum prælio exturbaret, denso militum cuneo (sex & triginta adsumserat) egressus ponte hostem irruit. Vicere quibus vinci non licebat: multaque cæde saucius ipse, qua venerat, refugit. Exaudiri interea per urbem pugnantium tumultus cœperat, & oppidani portas arcis irrumpere, ni Heraugerii miles proxima è porticu glandibus arceret. Tandem accepto rei bene gestæ signo adest Hohenloius cum parte Mauritiani exercitus, qui speculabundi non procul substiterant. Cum portam glacies moraretur, septum è palis transiere. nec distulit Lanzavechia, dedito quod arcis retine-

bat, incolumitatem pacisci. Secutus confestim Princeps & major altera exercitus portio, pedes turmæque, per arcis portas impressionem minabantur. Sed pavida civitas, & præsidio nudata, bimestri stipendio direptionem redemit. namque Itali, queis commissa oppidi tutela, (erant hi centuriæ peditum sex, turma una) quorum officium fuerat aut pontem arci oppidoque medium abrumpere, aut aversas ab hoste tenere portas, ad armorum ex arce sonum exterriti, atque inter se jam pridem discordes, hoc facilius in fugam consenserant. Quod fere ejusdem animi est, pavidi hostium, hospitibus infensi, nullo, dum oppidi potiebantur, abstinuerant contumeliæ aut libidinis genere. Itaque desertorum supplicio affecti, cum Parmensis populare flagitium in suum quoque pudorem vindicaret, sero sceleribus pœnas solverunt; excepto Intemelio, quem adolescentia & nobilitas sua supplicio exemit. Et Odoardus Lanzavechia, quasi pœnam sibimet irrogans, Gertrudisbergæ præfecturam à se abdicavit. Victor ingressus paternos penates Mauritius populum accepit in fidem & ditionem: pressam stipendii solutione civitatem (& multo plures quam affuerant milites nomina profitebantur) dolens magis quam accusans, modestia juventæ, & ne privata curare crederetur, quanquam ad centena florenorum millia crescente summa, cum Parmensi Antverpia quater centenis haud amplius pependisset. Tum Heraugerium præfectura oppidi, cæteros deinceps honoribus & præmiis attollit. Decreta & ab Ordinibus supplicatio, ac publica gaudii signa, utque nummi inscripti primam ducis ac sine suorum sanguine victoriam testarentur, quæ postea

mos

mos ſecutus uſurpavit, quoties proſpera evenerant. Nec ingenia defuere, auſpicia Principis & non degenerem dolum celebrando: ita Trojam equo ingreſſos Græcorum proceres, ſeu vere talis effigies, ſeu navis inſigne fuit. Ipſius urbis fortunam comparabant, quam novem ante annis Altipenna abſentia præſidii, proditione vigilum, deinde oppidanorum ſtrage inceſſerat. Relictis centuriis quæ tuerentur, & turmis ad incurſandos Brabantorum pagos, diſceſſit exercitus. Simul convectæ copiæ illorum providentia, quos Princeps conſcios habuerat expeditionis, longum in tempus ſufficiebant. Sed ubi in Germaniam Parmenſi nuntius advenit, feſſus ipſe tædio, an per conſilium armis abſtinens donec ex Hiſpania literas acciperet, ne agros impune raptari pateretur, Carolum Mansfeldium Berca reducem ire cum parte altera copiarum & claudere exitus jubet. Spes falſa acceſſerat ineſſe paucorum dierum alimenta, & recenti obſequio fluxam oppidanorum fidem. Premebat latus Gertrudisberga: cætera Mansfeldius præſidiis ambit. Sed ventura Bredanis à tergo auxilia metuebantur. nam Merca Moſam influit, modicas ubi inſulas Mauritius milite compleverat. Ipſum igitur amnem, qua Bredam elabitur, ponte & caſtello clauſit; Terheidæ loco nomen. Dehinc milites Septembergas in ultimo ejus continentis, & invalidam arcem pleni irarum rapiunt. Nordamum reſtabat, ſupremus labor. Caſtellum id variis quondam temporibus ex humo ſitum cingunt foſſæ æſtu madentes, præſertim ubi aquilo impulit: & retro ductus agger. ripa ſcilicet abſciſſum, inſulæ in modum, Moſæ æſtuario alluitur. Mathias Hellius tuebatur, inclytus jam Bre-

dani periculi ſocietate: & militum quantum ſatis è proximis inſularum. Poſtquam aliquot per dies tormentis nequicquam territaverant, pontes cæteraque ad incurſum parabantur. Simul immiſſa navis, & ſumma mali in corona armati qui propugnatores telis depellerent. Obſeſſi ubi adventantem conſpexere, ardentes ſcaphas contra deſtinabant, quod periculum ventus avertit, & applicuit ripæ. Vt propinquatum eſt, fluminis vortex circumactam navem in foſſam tulit. hærentem vadis retentant alii, pars faces ingerunt. ac miles telis dejicitur, pateſcens ad ictus, ac non quo voluerat latere objectus hoſti: ideo nihil hac munimenti obtenderat. Mansfeldius, ut multam ſuorum cladem, & obſtinatam præſidii fidem conſpexit, nec minus adjacentibus inſulis arcebatur, non tam obſidium Bredæ quam proditionem ſperare. ibi fruſtra hærentem emiſſus oppido eques quotidianis præliis laceſſebat. Mauritius interea recollecto milite tenuis exercitus ductor (quatuor peditum millia erant, & rarus eques) in Geldriam conceſſit, velut Noviomago imminens. Sed machinamentum ſubitæ oppugnationi paratum, quo muri appenſo vi diſſilirent, ſucceſſus defecerat. Gallorum id repertum ex ære, pilei forma, cui incluſi cum pulvere nitrato globi & è ferro quadrantalia. Exin virium conſcius, atque impar obſidio, quia proximis è locis arma & commeatus in urbem venerant, hæſit tamen atque eminus laceſſivit, ſi eo terrore hoſtem Breda abduceret. quod evenit. Nam poſtquam diu irritus obſidii uterque, Mansfeldius auctis copiis, quia validius præſidium civitas ob notam militis laſciviam aſpernabatur, propinquum laborantibus auxilium,

Mo-

Mosam inter Vahalimque consedit. At Princeps, Batavorum intra insulam continuit exercitum, & metu ne hostis flumen transgrederetur, dispositis per Vahalim navibus, ripam quoque omnem præsidiis muuivit à Rheni divortio adusque Mosam ei influentem, qua parte Vorenam insulam Solmensis (is datas à Mauritio centurias regebat) justis munitionibus castrorum in morem instruere jubetur. Perducta & fossa è Vahali in Rhenum, qua, vitato Noviomago, subvectæ copiæ in Germaniam navigarent, additis aggeribus ad coërcendas amnium exundationes, Hollandorum maxime nisu & impensa, qui securitate ac commerciis juvabantur. Tutam per hæc ripam Mauritius obtinens, mansuram castris sedem molitur exadversum Noviomago. Cnodsenburgi nomen milites fecere. inde in urbem, quæ ex ripa clementer assurgit, & contra instruentes vis immensa globorum adigebatur. Sed qui castellum exstruebant noctem plerumque aut velum prætendere, ne ad ictus destinarentur. Major oppidanorum pernicies, quos turres, & eminentia operum irruebant. Nusquam tuta habitatio: clausum flumen: quæ per mala, insueti bello, cupidi mercaturæ, ad mutandam fidem paulatim trahebantur. Sic apud Noviomagum exhausta æstas, cum Parmensi interea sumptæ iterum Spadanæ aquæ, simulque res secundiores nonnihil valetudinem firmavere. Nam Ricardotus continuus semper Ducis & consiliorum particeps, ex Hispania literas retulit honorificas in Parmensem, quæ, stabilita veteri præfectura, belli Gallici mandata continebant. Ita regi visum, pronum id putanti, sive ut difficili certamine curas ejus distringeret. Contrà

Parmensis suaserat, relinqui suis discordiis Gallos, dum Belgica perficerentur. Sed gnarus ferenda ubi cœperis dominorum ingenia, necessitatem in gloriam vertit, offerri famam ratus & ultro auctam periculis. Nam in Hænoviam digressum, unde propius curaret, assequuntur nuntiis, Evriaca acie stratum cum auxiliis Egmundum, & jam premi Parrhisios victore exercitu. Nec diu, cum Meduanius ad socianda consilia accitus fortunam partium coram testabatur. Postquam de summa belli secretis ducum colloquiis deliberatum est, Parmensis exeunte æstate regii exercitus ipsa robora in Galliam duxit. novi è Germania delectus sequebantur, & quæ Hispanorum manus Cortraci & Menenii seditiose admodum egerat: sed ante abitum partem stipendii oppidanis expressere: reliquum à rege numeratum est: institutumque tunc exemplum quod mansit postea, ut scutatus militi in decem regales imputaretur. Cohortes universæ duodecim millia, tria equites confecerant. Petro ErnestoMansfeldio summæ rei per Belgicam cura: reliquiæ militum Carolo ejus filio permittuntur, & jussæ in præsidia referri, ne quod amoto subsidio discrimen adiretur. Hæc ubi percognita, misit Mauritius usque Germaniam, qui vacuæ agrorum possessioni insisterent. Captæ munitiones, quibus Hispanus ripam & aditus itinerum obsidebat: excisaque opera hostibus sita pacato in solo ad Rhenum Mosamque. Aliæ manus, ut cuique proximum, è Brabantia Flandriaque prædas petebant, intima illapsi: nec vici tantum, sed infirmiora oppida per vim irrupta desolabantur. Per autumnum ipse brevi transcursu, quæ anno priore secundum Mosam, & circa

Bre-

Bredam nuper Mansfeldio dedita, recuperavit: eruitque minus idonea. His Stenobergam paternum oppidum annexuit, inclytum quondam portu. nam Merovæ diverticulo adjacet. mare & bellum exitio fuere. Certatum & navibus feliciter quæ adversus hostes Regis Galliarum Normanniæ littora præsidebant. Nec omissi astus. Mauritiani Dunquercam, pelago nocentem, navibus & scalis petivere. Lochemum ex insidiis Hispani. utrunque præcognitum. Multus hoc anno rumor parari Germanos in bellum & ultionem finium, quos vicina arma temeraverant. Iam aggregari partibus, descendere in causam, ut cuique conscientia & hostis odium inerant, per opem aut contemtum interpretabantur. Nam Hispanus miles extrema Frisiæ obtinens Transrhenanos agros villasque vastabat: nec his modestiores, quos Geldrica præsidia Cliviæ & Iuliaco circumfunderent. Quin supposita prædæ, quamvis ulteriora, captis arcium perfugiis, urbibusque. Tum insecuti Batavorum equites premebant hostem, licentiam imitabantur. Ita circumventi fiducia pacis & belli cladibus concilium indixere. Vbi longa cunctatione, ut mos gentis est, consilia trahendo, interdum & minis, remedia magis quam mala differebant. Decreta ad extremum legatio quæ expostulatione fungeretur, deponique aut sisti intra certantium terminos bellum juberet. Apud Parmensem, quo tempore Gallicum iter aggrediebatur, anxii disseruere: hoc ille ferocius respondit, solitus alioquin id genus querelas ambiguo sermone aut rejiciendo eludere. Pluribus finitimorum cladibus veteres gentium discordias stetisse. nec enim belli modum ducis in manu: sed quomodo

incendia, & aquarum eluviem, cæteraque naturæ aut fati mala, ita præsentes temporum necessitates ferrent potius, quam ferendi impatientia irritarent. Cæterum si prior hostis excederet alienis, & se quæ Germanici essent soli redditurum, modo salva esset Regi pecunia, quam bello Agrippinensi expensam ferret. Cogitarent interea, si quid tolerandum sit, mereri hoc priscam religionem, cujus gratia in Germaniam ultro accitus esset. An vero dubium coalita libertate quos spectet exemplum? feroces jam dudum populos speculari vicinos exitus, & suas vires, ut proximum quemque Principem & invalidum fastigio devolvant, quando tantum in Reges liceat. Orandam potius bonam fortunam, ut quos penes armorum culpa sit, præliis aut pœnitentia victi resumerent obsequium. Id brevi futurum si interscisso undique commeatu suis angustiis damnentur. His verbis dimissi Fœderatas gentes confidentius ingrediuntur, & audacioribus postulatis. Nam reddi Gravewartam insulam, quæque alia suis in finibus tenerentur: deinde incustoditos transitus, exonerari Rhenum Amasiumque Germaniæ amnes terrore classium & vectigalibus imperabant. Ad hæc Ordines, ut æquiorum studia sibi adjungerent, turbatæque pacis culpam sibi assignatam in hostem amolirentur, orsi ab inquisitionibus & cruciatu, exutos antistites, stragem nobilium, oppressam plebem, cæteraque servitii mala enumerant. His, inquiunt, injuriis compulsi ad arma, non aliud tam longe difficilique bello quærimus, quam ut sanguinem nostrum ab ista sævitia, uxorum virginumque corpora ludibrio arceamus. Eà spes, is finis armorum. neque nostra

pau-

paupertas cuiquam invidiosa est, non magis quam fortis Helvetiorum libertas vicinis metum facit. illos timere & eruere æquius, raptores Orbis, quos non Americæ solitudines, aut Bæticorum Belgarumque cædes, non Lusitaniæ & per Italiam servitus satiaverit. Quomodo belluæ feræque piscium & gregium præda pascuntur, ita magna semper imperia minori potestati exitiosa sunt. Adeone igitur obscurum, quorum nunc cum maxime fraudibus sollicitentur Angli, desciscat Hibernia, armatæ in Regem Galliæ ruant? Sedent & inter vos qui emti pretio jubeant quicquid Hispano conducit. Etiam qui odere metu obediunt, quomodo Indorum apud populos pravi Genii coluntur, tantum ne noceant. Ille Cliviæ urbes impune proditionibus petit: traduntur ultro aliæ in pignus societatis & accepti sacerdotii præmium: ubi fida sceleribus receptacula, & tot rapinarum sinus. Opulentissimus dominorum flagitanti stipendia militi vos monstrat, totæque cohortes & aliæ Germaniæ tributis saginantur. Nos illud nunc contendimus, ne pari in causa disparem fortunam patiamur. Nobis, si cui unquam populo, cura est solutis ad diem stipendiis innoxium habere atque inturbidum militem. Testantur edicta, & supplicia in legibus sontes, quatenus bellum regi potest, parci quiescentibus. Tantum ignoscite si quando plus militi quam rectoribus licet. Priscam Batavi fidem vel in sejunctissimas nationes etiam inter arma servavimus: nedum Romanæ olim potentiæ socii & clientes, consanguinei Germanorum, magnam parentem, quæ duces nobis, quæ virtutes ac verum libertatis exemplum suppeditat, perfidia violemus. Gravewar-

tam jam ante bellum & impensas certati juris, ut cujus insulæ summum imperium Geldrica ripa sibi vindicet, tuendis finibus, non in cujusquam injuriam retinemus. Cæteris oppidis aut castellis, etsi erepta hosti jus pacis perdiderunt, ea sponte cedimus, ut quemadmodum vis ab Hispano cœpit, ita juris penes nos initium sit & exemplum. Onera commerciorum quæ nostros per fines eunt non gentibus vicinis quam civibus graviora sunt. extorsit bellum, quod alta quoque pace validi Principes usurpant. Tollere præsidia navium, cum hostis undique amni immineat, intutum. Prosint potius commeantibus & vos pariter nobiscum tegant. Introducta per eos dies & Coloniæ Agrippinensis, & Leodiorum legatio. Vtrique populo antistes Bojoarus. Igitur Patres, segregata à se causa Truxiani certaminis, multa dequesti in antistitem, cujus inexplebiles cupiditates Hispanicis opibus niterentur, Agrippinensibus tutum spondent otium, si medii partium æquarent studia miscerentque. Leodiorum non eadem conditio: prope hostilia ausi, & pertulerant. Objecta illis supplicia insontium religionis crimine. Deinde Hispanis cum cætera Belgica indiscretis haberi. ita palam statui hyberna, exigi æstates, quæ, si non plane volentibus, certe tolerabantur. Sperare amicitiam ubi sic mererentur, atque interea jussi captivos abducere. Hæc longius evolvere haud absurdum fuit, ut quæ ad vicinas civitates belli ratio, quis pacis modus, noscantur. Neque enim post hæc abstitum rapinis & injuriis, ut quæque gens pavore periculi, interdum & sponte, huc aut illuc inclinaverat. Vix unquam libera armis itinera, dum hostem utrique velut fugaturi hoc ipso tra-

hunt.

hunt. Ita repetitis ſæpe legationibus eadem dicta, auditaque. Iam Batavi tradiderant munitiones, ſane longius ſitas quam ut facile defenſarentur: ſimul ut Hiſpano invidiam, &, ſi poſſent, bellum concitarent. Nam ille nihil horum præſtare quæ nuper convenerant. & erant in concilio Germanorum qui in obſequium abnuentes vim & arma poſtularent. Sed Principes alii & antiſtites, ſocietate Latinæ religionis, aut propius devincti, prolatandis conſultationibus & ſpe Belgicæ pacificationis, impetum fregere. Miſſi à Fœderatis gentibus, qui prodi ſe perfidia hoſtium, amicorum ignavia, quererentur. Omiſſis à ſe belli præmiis, Truxio in privatum recondito, impune adhuc Philippi ſignis Rheni urbes poſſideri. Nec obtinuerunt tamen quo minus Imperator, pro armis in Hiſpanum, averſantes ipſos ſuſpecta pace quotannis obtunderet. Fine anni regreſſum Parmenſem, quanquam liberatæ fœdam poſt famem Lutetiæ, & infeſti inter agmina reducti exercitus gloriam deportabat, augebant multa, inviſus ipſe & miles Gallorum vulgo, nec acceptantes præſidia civitates externi ſervitii metu: hinc ſummæ ſpes Philippi irritæ, & parum certa ſocietas. hoſtiles per Belgicam excurſus. capta munimenta: Verdugoni in Friſia capto Ementillo caſtello modico, cætera infelix bellum & ibi quoque miles ſeditione haud longe. Terrebant & Venloæ oppidani (Geldriæ ad Moſam locus eſt) qui tædio malorum cum duplici præſidio affligerentur, Italum Germani militis opera, dein validiores hunc quoque exegerant. Quin & novata ſeditio crudeſcebat, ex quo Mansfeldius feſtinato per Germaniam dilectu, ut Mauritii progreſſus coërceret, auctoramen-

mentum recenti militiæ comparaverat, exinanitis aliorum ſtipendiis. Vetus belli erat is miles, atque hoc pertinacius furebant. Infeſtoque Herentalio & vicinis Brabantorum oppidis, hoſtilem in morem regio, Campana nomine, vaſtabatur: tum ſi quis reſiſteret, ſtupra, cædes, nihil illiciti. Ita vexatis agris minus in dies ſtipendii, & plures qui poſcerent. Sed, ſpargi debuiſſe munitas in urbes ſuſpectum militem, permixtum tirociniis, Parmenſis aſſerebat, ſerum poſt rem conſilium, & quaſi transmoto crimine inane ſolatium publicæ infelicitatis. Nam & plures aggregabantur, qui feſſi duro atque inopi itinere felix otium & negata præmia manu rapiebant. Sed cohortes nonnullas Parmenſis apud Meduanium reliquerat: rurſusque alias ejus precibus conceſſas jubetur Princeps Aſcolitanus in Galliam ducere. Hunc in modum diſtractis hoſtium viribus, dumque inobſequens domi miles, aut bello novus, etiam anni prioris ſucceſſibus animos ſuſtulerunt Fœderatæ gentes, ut quæ vix trepide hactenus fines ſuos tuebantur, arma ultro inferrent. Quidam exſpectari ſuaſerant, donec in Galliam abiiſſet Parmenſis: potius aliis viſum rapere occaſiones: ſi nihil aliud, Parmenſis in Galliam impediri conatus, ſatis magnum operæ pretium fore. Nec longa dubitatio, unde placeret inchoare fortunam: Quanquam enim Friſiis ad ſe vocantibus, plurimum intererat liberari, Iſalam præſidiis Hiſpanorum quibus ager Geldriæ Velanus, & Trajectinus, quique proximi Hollandorum incurſionis metu vectigales erant: Quod ab Arauſionenſis temporibus perpetuo agitatum, vi hoſtium aut ſua infirmitate omiſerant. Vt primum pabulandi tempus advenit, &

deſcriptis inter ſe ſtipendiis numeros expleverunt, Franciſcus Verius, (hunc Anglis omnibus Regina præfecerat) Duſoburgum præmittitur. Ejus è manu pauci agreſtium fœminarum habitu & mercimoniis, velut hoſtem adventantem fugerent, ingreſſi munimentum, quod amne diſcretum Zutphaniæ objacet, arma veſtibus occultata in cuſtodes expediunt, partim ſuis ipſos telis, incautos primum, tum pavidos ſauciant, capiuntque. Pridie caſtellum Verius occupaverat, quam copias eo Mauritius tulit. octies mille pedites, alæ duo millia effecerant. Aderantque cuncta oppugnationibus idonea, & lecti è Senatu, conſilium, & ſocii curarum. Sed apud hoſtem prævenerat fama, Brabantiæ urbes, aut Gertrudisbergam peti, quia paucis ante diebus, capta ejus regionis caſtella aggereſque miles inſederat. Iuvit errorem Princeps, dubio primum itinere, velut Moſam intraturus. Sed ſubito in Rhenum flexu ad Iſalam vertens, obvium illic habuit Wilhelmum, & duo millia Friſiorum deducta præſidiis. Simul è Verio & captivis cognoſcitur, teneri ripam: hoſtem hac ſecurum, alibi pavere: ideo non urbi firmatum præſidium, non alimenta niſi paucos in dies. Priusquam commeatus & ſubſidia adventent opprimi incluſos poſſe, haud plures ſexcentis armatos, nec multum paganæ manus. Nam oppidanos jam olim pleroſque profugiſſe militares injurias. Primos inter paratus, Comes Falcoſteinius, Truxianorum ducum ſupremus, occubuit, dum quoſdam hoſtium refugos, in urbem avidius ſectatur. Sed vindicatum corpus, ereptumque ludibrio. Imponuntur flumini naves anchoris deligatæ pontis in morem, quæ diſpoſitas per
utramque

utramque ripam ſtationes inter ſe connecterent: dehinc juſſi alii immunire viarum præſidia: obliquatas alii in arcem foſſas producere, quo terræ objectu tuti adverſus tela defenſorum mœnibus ſuccederent, nox operi aſſumta. Triginta numero tormenta nautæ, quorum exercita maritimis miniſteriis alacritas magnos ad bellum uſus habet, equis citius, in continua urbis & modicam fluminis inſulam rapuere, ut munimenta, qua amni ſiditur, neglectiora, diverſis ictibus quaterent, traherentque. At in urbe, quanquam perculſi improviſo metu, circumcurſare ad omnes hoſtium conatus, obſeptaque porta adaugere aggeres, & novos interius ordiri, per excuſſa quot erant tormenta (ita mos habet militaris) cum miſſi à Principe caduceatores extrema minantur, ni veniam accipiant. Negatum oranti-bus ſpatium conſultandi. Tum conſcii multarum rerum penuria, & quam pauci iſtam mœnium amplitudinem tuerentur, incolumem ad ſuos exitum pepigere; oppidanis facta manendi poteſtas: leges, ritusque in morem Fœderatarum civitatum. Quo fine & in poſterum transactæ obſidiones, nec toties iterabimus. Feſtinatam deditionem Hiſpani incuſavere, atque ideo qui præfectus fuerat, Louquemannus nomine, dum Parmenſis vixit, aula amotus eſt. Quinta die quam obſideri cœperat Zutphania in poteſtatem venit, egregio ſitu. Nam Bercola amnis ſecat, Iſala prælabitur, Weſtfaliæ è fontibus, ſed Rhenum acceptans Druſi, ut creditur, opere. Ipſa affinibus cum oppidis, agroque ſuis olim Principibus paruit, qui Comites vocabantur: Manetque diſcretum ditionis nomen, etſi in corpus Geldriæ coaluit, non tam loco, quippe trans

trans Rheni alveos sita, quam Principum connubiis. Est in eadem ripa Daventria, libera jam olim Anseatici fœderis civitas, & sub jure Pontificum Transisalanæ regionis caput. Huc postquam rapido itinere descendit exercitus, ipso aspectu dubitatio circumstitit. Terrebant egregia urbis munimenta, auditumque præsidium, centum equites & peditum vexilla quatuordecim. Aderat Hermannus Comes Herenbergensis hortator, monstratorque virtutis, Mauritio ipsi propinquus sanguine, quippe amita natus, & hoc magis invidens devincti sui gloriam. Super cuncta Parmensis excire jam copias, & inhærentes obsidio turbaturus timebatur: unde ancipitis prælii aut turpis fugæ necessitatem fore. Captaque jam Zutfania ut sperantibus incitamentum erat, ita aliis monendi caussa, ne partam famam periclitari mallent, quam servare in usus certiores. Contra afferebant ex urbe profugi, discordem militem, non inclusæ turbæ victum in longam obsidionem sufficere, ne pulverem quidem, quo tormenta incitarent. Quo comperto media placuit sententia, ut, castris propere munitis, flumen & viarum aditus clauderentur, ne quis adventantis auxilii nuntius penetraret. Quod si durarent hostes, satis fore ut infessis præsidio ripis trajectu in posterum arcerentur, quæ & ante sumptam expeditionem consilii ratio fuerat. Continuatis machinarum ictibus, ubi nonus dies illuxit, Mauritius, tentandis obsessorum animis, ante mœnia ostentat aciem. Tum naves in alveum, quo amnis urbem allapsus excipitur, prono amne rapi jubet. Has, quia remis adigi propter angustias non poterant, sub ipsis mœnibus telisque hostium tractas manu nautæ

nautæ deligant, egregium ausi facinus, & plerisque exitiosum. Locatis ipso incili navibus, impositoque ponte, impetum & oppugnationem sibi quisque deposcere, desuetæ prope virtutis opera, & pulcrum in ore Principis certamen. Insultantium properatio turbavit rectores operis, atque ipse pons, justo brevior, aggerem usque non pertigit. Murus hac in parte juncta cum turre partim ictibus cesserat; pars fornicibus adhuc, (ea vetus structura est) & ingesto aggere sustinebatur. Lecti qui præcurrerent, &, si daretur, in loco se communirent, pars mersi, pauci saltu oram tenuere. Signiferi memorantur duo æmulatione gloriæ, quorum alter supra mœnia confossus est, alter summi & interfecti signum deportavit. Sed magis obsessos tormenta fatigabant. Stabant tamen pro muris vino ad temulentiam saturi: Inprimis Comes Hermannus, plusquam necesse fortis pugnandæ fidei famæque. Nam Hispanus quidam collusuros inter se cognatos dixerat. nec discessit antequam densa vis glandium attacto caliginem ob oculos effudit. Nocte, jactis facibus, defensus ab incendio pons. Vbi illuxit, sobriis conspicua hostium acies & pons integer, & cominus iterum pugna animo obversabantur. Intulerantque pavorem Zutfania emissi, qui vim hostium celebrantes suum dedecus leniebant. Vnus deditionem Hermannus morabatur, qui tamen ipse vulnere æger permittere jam poterat, vetare non poterat. Igitur relictos ad pontis custodiam inclamant ut colloquendi potestas fieret. Convento Principe, sub signis, ita pacti, exiere: oppidanis victoris clementia pro pactis fuit: datique magistratus, non quot solebant ex legibus, sed quot haberi

receptæ

receptæ apud Fœderatos religionis poterant: Apparebatque ut Zutfaniam, ita & Daventriam adeo non pro ſuis tenuiſſe Hiſpanum, ut ante obſidium ædes ipſas abſumſerit ignibus, non longe quamvis ſuppetente ligno. Stabant ante digreſſum innexi cervicibus cognati duces, ſuasque neceſſitates & civiles diſcordias fruſtra miſerabantur. Hermannus creditum ſibi negabat, tantas potuiſſe copias ab Ordinibus contrahi. Zutfaniæ præfectus ſub imperium Hiſpanicum redire formidavit, metuens acres accuſatores & infeſtos judices. Relicta captis in urbibus præſidia. Orabant Friſii tandem ſibi proſpici, narrantes pacem ſuam unius urbis pertinacia inquietari: paucaque oppida aut caſtella reſtare, ut omnis intra Iſalam & Amaſium ager ereptis hoſtium tributis fœderi adderetur. Tantum primis ſucceſſibus ſpes increverat, ut vix modica auſi hactenus, ſubito maxima quæque ſibi ſponderent. Summa celeritate ſuſceptum iter, & ne abductis copiis illac hoſtis irrumperet, conſcriptæ per Hollandiam cohortes jubentur Vahalim præſidere. Copiæ belli, atque impedimenta claſſi impoſita ex Iſala Friſicum ſinum & oceanum, inde usque Amaſium flumen pervehuntur. Miles levis aſſumto commeatu ac faſcibus paluſtri ſolo, in Tarantios ducitur, præmiſſis qui paluſtria camporum virgultis munirent: nam iter alterum, poſſeſſo jam olim Covordio, hoſtis abſtulerat. Nec deerant, qui prius occupandum Covordium dicerent, ne qua à tergo via hoſti pateret. poſſe Verdugonem, qui eam arcem ſervabat, machinis aut commeatuum inopia depelli. Sed diſceſſum ab hoc conſilio ob difficilem terreſtri itinere tormentorum travectionem,

tionem, & quia ad Groningam minor prælii necessitas. Illuc euntibus plura inter incommoda, occurrit palus ter mille quingentos passus in longitudinem patens: sed innatans uligini cespitum crusta primos currus pertulit: sequentes hiante solo vix extracti, ipsis ducibus manum admoventibus, quo gratior militi labos accideret. paucisque horis inventus transitus, quem accolæ omnes desperaverant. omni vero itinere graves injuriæ militum in agrestes nullo imperio prohiberi quivere, ob inveteratam licentiam. Raptaque & perdita, quæ multos in dies sufficissent, prope famem, atque inde seditionem, rem perduxerant, antequam naves commeatibus onustæ advenerunt. Cuncta ad Groningam castra posita, ibi fluxa vulgi adversus dominantem fides ac civitatis discordiæ sperabantur: elata supra verum illorum sermonibus, quorum intererat huc verti exercitum. Et erant intus, qui fœderum meminissent. Sed premebat adversæ factionis potentia. Verdugo præterea ad famam venientis exercitus, firmato præsidiis Stenovico & Covordio, reliqua cum manu Mauritium præverterat. Nec tamen admissus portis (id unum civitas obsequio exceperat) propriis se munimentis in suburbio tenebat, auxilio simul & terrori. Princeps haud ultra sex dies cunctatus, metune adacta civitate admittere intra muros præsidium spes in posterum quoque corrumperentur, & quia audiebatur parare exercitum Parmensis necdum peracto obsidio superventurus, circumjectas munitiones, queis flumina & viarum aditus claudebantur, subversa sæpe & restituta longi per Frisios belli opera, subitus invadit. Ingens militum pavor,

ut

ut qui populationibus & furtis, quam bello insueverant. Admotis tantum machinis pauci ulteriora tolerare: & quæ minus firma erant ante obsidium deserebantur. Maximum castellorum (Delphizylio nomen) portu inclytum, ubi Fivela in Amasium flumen illabitur, Groningano milite tenebatur. Iam olim loci oportunitas suaserat munire se illic quicunque agri Groningani dominatum concupivere. cœperat & Albanus; sed tempora obstiterant. Hoc nunc Fœderati recepto ex tributis juxta colentium, augebant opera, maritimum aggerem à vallo separantes, instruebantque ædificiis, & Groningam, ni resipisceret, exhausturi habitatoribus minabantur. Simul interseptos undique mutandam ad fidem inopia tentabat. Sed postquam Princeps abduxit exercitum, Verdugo irrupto quod è munimentis minime firmum erat, aditum urbi è Westfalia, Bortaniam patefecit. At Parmensis in Zutfaniæ Daventriæque auxilium sero excitus, dum hostem non credit eousque ausurum, & Hispani non pauci ob male soluta æra obsequium negant, mox contractas ad Mosam Rhenumque copias utram in partem verteret dubius, distrahere hostem magis in rem, an ultro insequi magnificentius foret, quo minus Groningæ invocanti subveniret, vastitate itinerum deterrebatur. Nam interjacentes agros certatim ipsius & Frisiorum miles attriverant. Sic Noviomagensium preces valuere. Quo postquam ventum, trajici amnem, & castellum quod priore anno Mauritius inchoarat, circumveniri jubet. Ipse in urbe plurimum agere. Cnodsenburgi latus, quod in ortum obvertitur, Barlæmontius obsedit, alterum obtinebat Octavius

Comes

Comes Mansfeldius, quem jactus ab obſeſſis globus mordit, peremitque egregium animi juvenem, atque avidum periculorum & gloriæ? Tergum aliæ cohortes & eques ambierunt. Machinas Lamota facile admovit, juvante aggere qui ripa eminet. Hic poſtquam tormentis reſiſtere vallum, disjecta quamvis magna ex parte lorica, ne oſtentata quidem acie terreri obſeſſos videt, virgultis & ramalibus, non ſine clade congerentium, foſſam opplet, deinde ſubmittit qui vallum occulti ſuffoderent. Sed defenſores ſexcenti imperitante Gerardo Iunio, magni animi viro, circumacti ad vim artesque hoſtium undique inſtabant telis, & proſperis interdum eruptionibus cœpta turbabant. Iam, omiſſa Mauritius Groninga, Stenovico intenderat, cum, intellecto Cnodſenburgi obſidio, Wilhelmum tutandis Friſiis relinquit. Ipſe, rapido cum agmine apud Arnhemum ingreſſus inſulam Batavorum, obſeſſos ſignis firmat, inde & nuntiis, qui navigio & per tenebras inobſervati penetravere. Sed Naſſavianos apud duces diverſis ſententiis certabatur, periculum in aperto auderent, an transmiſſo Vahali amne, munirent ſeſe, commeatuque hoſtem exuerent, & quæ Noviomagenſi ripa machinæ conſtiterant traduci vetarent. Arduum utrumque & intutum. nam equitatu hoſtis non dubie prævalebat, cujus in pugnam aut petendos commeatus plurima vis eſt. Diremit ambiguos fortuna, quæ non minus ſæpe quàm prudentia profuit. Nam Princeps cum Solmenſi & Verio proxime hoſtium caſtra advectus, flagrantiſſimas cohortium, turmasque occultat inter ſaltus viæ imminentes. Pars equitum longius progredi juſſa eli-

cuit

cuit hoſtem. Tum ſponte refugi, tanquam multitudini cederent (nam decem turmis, quas inter ipſa Parmenſis prætoria, Itali plerique, prorupcrant) ſecutos trans rivulum pontisque impoſiti anguſtias traxerunt. Ita converſis ſubito equis, & exſurgentibus inſidiis, clauſi, fortiſſimus quisque in veſtigio, cæteri palantes occubuere. Paucis, dum ſigna vivosque homines & equos victores prehendunt, in ſua caſtra effugium fuit. Quo dolore Parmenſis, & procerum jactura, & vix ante tutam ratus moram hoſtili in ripa, omiſit irritam oppugnationem, vocari in Galliam præferens, nec ſummam imperii negligendam dum de caſtellis Batavorum certaretur. Perite ſarcinas præmiſit, transduxit exercitum, ſtructis ad amnem munimentis, queis Mauritiani arcerentur, ne coorti poſtremos invaderent. dehinc ut quisque trajecerat, adverſa in ripa juſſi conſiſtere venturis navibus præſidio erant. Sed digredientem civitatis indignatio excepit: pauci in adulationem compoſiti: plures minaci ſilentio: ferociores vulgi nec vocibus abſtinebant: queis velut ad conſpectum hoſtis adoleſcentuli veterem ducem è fuga retraherent: Graviter tulit contumeliam aſſuetus gloriæ animus: unde morbo recrudeſcente, cum filio Rainutio (is ex Italia recens paternum dolorem teſtis onerabat) Spadanas ad aquas iter exegit præſentes inter cogitationes & memoriam prioris fortunæ. Miſit inde ad Hiſpanos Dieſtæ tunc extra obſequium agentes, quibus pacandis malo exemplo conceſſum, ut Tribunus Emanuel Vega, ſeverior quam quem corrupti milites ferrent, alio mutaretur. Dubium non erat Noviomagenſium multos reſpicere libertatem, poſt-

quam mala, quæ vix pollicitis & exſpectatione meliorum hactenus tolerabantur, deſperatio accenderat. Nam & ſex ante annos non conſenſu, ſed paucorum factione res Parmenſis proſperas ſecuti, cum jam imperium Fœderatarum gentium dies & cura firmaſſet, quibus invitis ſervitus, aut obſequium ſine affectu erat, tuta & profutura malebant; & commercium aliquod inter ipſos ac Batavos eſſe cœperat, permiſſis Vahali ire horum navibus, quas ſiccior tum forte Rheni alveus haud receptabat. Sed præſidio tres centuriæ, una externa, conſcriptæ intus duæ, (plures enim recuſaverant) & ut quis partes optimatium graviſſime offenderat, vi acceptæ poteſtatis minax, auſuros coërcebant. Reſtabat obſidio, ni copiæ hoſtiles circa Moſam adhuc ſpecularentur; ea tantum mora, ſimulque, Vahalis auctu immenſo aquarum pontis impatiens. Nec in longum tamen quies militi data in hiberna quanquam abducto, quo ſecuritas hoſtium creſceret. Sed ſubito Mauritius, fortunam ſecutus, partem cohortium è præſidiis revocatam Scaldi flumine terræ Waſiæ infert: Eodem eques Brabantiæ campis penetravit. Ereptis circum munimentis, quinto die Hulſtum, ejus regionis oppidum, in deditionem cogitur. Perterruit militem præſidiarium (nam Præfectus ipſe caſu ob res privatas ante obſidium exierat) res improviſa, & quod Princeps perfoſſo aggere, qui amnem adjacentibus ſuperfunderet, auxilia hoſtium tardaverat. Terra Waſia conceſſa populantibus, donec tributum pollicita Fœderatis, obſides miſit. At proximi Belgarum; ubi quod agri uberrimum, & ſua alimenta ab hoſte poſſideri vident, digreſſo Mauritii exercitu, qui à Parmenſi in hoſtico depre-

deprehendi metuebat, Mondragonium arci Antverpiæ præpositum impellunt in arma. Is igitur proximo cum milite, & accitis, qui Mosam propter versabantur, transgressus Scaldim, nec adversus oppidum quicquam ausus (tuebatur enim Solmensis, & opera solidabat) vicinas agri munitiones recuperat, aut novas struit arctandis excursibus. Ex eo qui agrum colebant tributum promissum negavere, plus hosti clementiæ quam ut innoxios in obsides sæviret haud falso rati. Cunctis super vota fluentibus, Princeps revocato iterum ex hibernis milite, vacuam hoste Geldriam petit. ea in festinatione naves allisas vado coactus est incendere. Mox Wilhelmi copiis (vexilla erant duodecim) auctus, intrat Vahalim, insulamque cum interioribus ponte connectit. Castra utrobique præmunita contra vim externam. Pars oppidi superior, qua muri ab aggere nudiores, oppugnationi placuit: & quia trahi tormenta longum, nec satis commodum videbatur, urbem prævecta sunt obscura nocte. Ita per tenebras & incitis navibus Noviomagensium tela in irritum cecidere. Aliæ machinæ ex ripa adversa trans amnem eodem jaculabantur. Primum animus & fides tuendam ad urbem abunde erat. Et nondum circumsessi, ad Verdugonem miserant oraturos ne pericula sua desereret. Namque illi id temporis tutanda Geldria obvenerat, sine copiis, ut non immerito quereretur desertas partes sibi mandari. Exin quia defectura munimenta metuebantur, omnis sexus & ætatis manus interiora vallaverat. Arx ea in regione non tam hujus sæculi artibus invicta, quam veteris militiæ inclyta monimentis. Oppidani ad Iulium per Gallias militantem operis

gloriam trahunt. Conditores urbis Cattos memorant, qui, profugi quondam patria, Rheni insulam & proxima Belgicæ oræ cultoribus vacua tenuerint. Nobis vetera inquirentibus patet, neque Cæsaris, neque Trajani ævo, quo scripsit Tacitus, ullam hic urbem fuisse. In itinerum descriptionibus Romanis, quæ ad Antoninorum tempora referuntur, apparere primum incipit Noviomagum hoc ad Vahalim: cui palatium à Carolo Magno additum, annales Francici nos docent: insuperque id ipsum in cineres sedisse urentibus Normannis. Postquam Germani præpotuere, libera civitas, multumque Imperatoribus dilecta sedes. Quo verò tempore Pontificum artibus scissum Germaniæ Imperium, partemque ejus Wilhelmus Hollandiæ Comes obtinuit, & pecuniæ egestas ad nova impellebat, Ottoni, Geldriæ tunc Comiti, hæc urbs pignori data, ex eo annexa Geldris contermino agro & oppidis imperat, dives pace, nec ingeniis infæcunda. Vbi tormenta, & missiles ignes, occultaque operum periculum undique æquaverant, vocati ad conditiones, in studia discessêrunt. Vim Regiam potentiores jactabant, & jam adfuturos è Frisiis Flandriaque exercitus, nec esse cur transfugæ è transfugis utriusque partis vindictam iritarent. Sed plebs, subito concursu irata, curiam irrumpit: Ibi longum murmur, & tandem vox unius audita est, qui prohibitum amnem, vastatos agros, dirutos penates, instantem famem, facundè miseratus. Neque nunc, ait, primum obsessi fortunæ cedimus. Annus jam, & ultra est, ex quo vix turpes inter latebras toleramus inopem vitam. Quin perpetua miseriarum series hucusque auxit, postquam fœde-

fœdera perfide violavimus. Egregiam vero gratiam cepimus indigni auxilio, & dominis fastiditi, quibus alia ſemper potiora. Niſi nunc forte, cum extrema ingruunt, ſuppetias, dum prodeſſe potuerunt negatas, opperimur, vel quod propius eſt, noſtræ vires & tres militum manipuli, iſtos aggeres & caſtrorum propugnacula exſcindent. Vt Zutfania & Daventria deſereremur. Certe ultra Hulſtum trahimus trepidos dies: qua tandem ſpe, quo pretio pertinaciæ? Miſeri, niſi vincimur. Tandem fugiamus ingrata regna, dum ille invitat ut hoſtis validus, ita victor miſericors. Inventa gens eſt, quæ ſpe nulla dominationis bellum gerit ne alii ſerviant. Illis ſemper patent amnes, annavigant commercia: ut alta pace, florent agri: non præfectorum avaritia, non miles atterit. Neque vero minoribus tributis datur alere ſervitutem, quam leges & jura defendere. Liberi inter liberos, primumque in republica nomen, vincemus pariter, & pariter imperabimus. Iam plures eadem fremebant, & qui initio adverſabantur, quod vera dici ſentirent, aut metu, ceſſere. Nec miles reſiſtere audebat, impar virium & contemtus vitam exoraſſe. Sed uſus Romanarum cæremoniarum poſtulanti civitati negatur. Impoſuit præſidium, legitque magiſtratum Mauritius, & jus iſtud excepit ſibi manente bello, abrogata ſodalitatum poteſtate, quod ſeditionibus alimentum fuerat, cum vicina oppida ſenatus regant, niſi quod ad graviora negotia dilecti è plebe adhibentur. Ita pleræque jam Geldriæ potitus, decus avitum recolebat: quia Naſſavii quondam ſanguinis Principes rempublicam illic adminiſtraverant. Stenovicum differri placuit,

quia hyems imminebat, frigore & gelu commeatibus nocens, aut ſi imbres funderet, uliginem ſoli auctura. Victor in Hollandiam reverſus, egregia externas quoque apud gentes fama, quantis nemo unquam populi gaudiis excipitur. Principum quondam res proſperas, ut juſſi nec proprias ſibi gratulabantur. Arauſionenſis fere adverſa tantum viderant. Etiam Liceſtrii tempora clades inter & diſcordias exacta. Nunc primum fines armis propagatos: fluminibus undique validis munitum & oppidis imperium. Nec aliud duci quam laborem & gloriam poſci: ſucceſſus ad patriam pertinere. Ipſaque juventa velut rebus tantis & divino miniſterio lecta ſpem & admirationem accenderat. Tum fixi in vultu, illam pro ſe ætatem & inclytum ſanguinem objectum periculis grati celebrabant. Maximum non dubie momentum in celeritate fuit. Aderant oppugnandi muniendiq; artes, &, in quantum ſæculum patitur, egregia caſtrorum diſciplina. nec idem hoſtibus curæ: nam fiducia ſocordiam ſæpe, interdum & temeritatem parit. Penes minus valentes plus conſilii, major conſtantia & induſtria ſuppletur, quod viribus deeſt. Iuvit & fama, qua primi eventus immenſum aluntur, & favor libertatis. Sed plurimum in navibus præſidii tot inter amnes, quorum potiri grande ad omnia momentum eſt. Hibernatum, ut ſolet, in præſidiis: unde egreſſi vario ſucceſſu manipulares prædas egere, vel ab hoſtibus circumventi ſunt. Captatæ & furto urbes, hinc Gertrudisberga, Trajectum ad Moſam, & Cluſa, inde Breda. Sed, erumpentibus inſidiis, irrita agmina rediere. Purgatum mare captis prædonibus. Et miſſam ab imperatore legationem

quæ

quæ pacem laudaret, accinctus in Galliam Parmensis læto animo accepit. Suspectum id fœderatis gentibus, ut semper, & quia literas à Rege Hispano in hoc scriptas interceperant. Ita aures obstruxere veteribus documentis, & recenti Tarraconensium exemplo, quos, incaute repetita, libertas in fraudem & exitium traxerat. Tarraconensis Hispaniæ populus primi olim recepta armis possessione, quam barbaræ gentes fretum transgressæ invaserant, sapientum consilio rempublicam constituere. Initio reges (id nomen, is honos modicæ potestati) suffragio legebantur: mox cæterarum gentium more accepti imperio hæredes. Sed in legum verba successores adigebant. Per quæ majores prævisis regni malis vim populo dederant, publico consilio auctoritatem, summo magistratui jus in ipsos Reges: firma olim munimenta, dum Principibus æqui reverentia fuit, aut nullæ vires, queis peccata tuerentur. Postquam regna coiere, & omnis Hispania in Philippum cessit, per sacrorum inquisitores patientia tentata est: & per nova judiciorum genera, quæ ad aulæ nutum, quam ad recti normam moremque veterem aptabantur: maxima in Antonium Peresium populi miseratione, quem Scouedanæ quondam necis ministrum Philippus, subtracta auctoritate, communi facinori reum subdebat, & Castella elapsum in hanc regionem vi regia persequebatur, acer odio, quod circa amores pro conciliatore æmulum egisset. Iræ tantæ instrumenta cum in leges audacter insurgerent, & frustra jus pararetur, armis repugnatum est. primique motus per vim iritati, mox levi contra conatu, aut dissimulatione alebantur. Vbi sidere tumultus cœperat,
 belli

belli Gallici ſpecie perſuaſa civitas, ut Regis exercitum ſuos per fines, & urbem Cæſaraugustam, quod genti caput eſt, inde trans Pirenæi juga duci pateretur. Tum primoribus trucidatis, & qui voce aut manu ad libertatem præiverant, expleta ultio, proſpectumque in poſterum dominationi. Hæc etſi ab inſtituto diſcedunt, quo geſta ſunt tempore inſerere haud neglexi, quæ poſteri cum rebus Belgicis compararent. Simul ut Principum offenſæ noſcantur, & diſcant populi, non cauſam ſæpius reſpicere quam vires. Rex interea Galliarum, Germano milite firmatus, & Anglicanis auxiliis Rhotomagum ambiverat, Eliſabeta poſtulante ut à Sequana flumine & Oceano ſuo hoſtem intercluderet. Quo ſocii infenſius Parmenſis moram tulere, qui tardus belli paratu, ſive altius conſilium ſuberat, ut pericula augeſcerent, ſero domum anni Fera prius in pignus accepta, Normannorum finibus propinquabat. Aderant novi undique dilectus, & digreſſæ nuper cohortes, nunc redditæ ſignis, ſacietate prædæ, & perſolutis ſtipendiis quæ vix Parmenſis, auctu tributorum, & vendito inter hoſtes jure commercii extuderat, querentibus ſane Belgis nudari fines, atque alienos in uſus pecuniam & juventutem abduci. Adjecit Meduanio auxilium Gregorius Pontifex tum Romanus, inſolitum prioribus, qui exſecratione, & veteris ſæculi minis hoſtem terrebant, damnorum expertes, & commodis permixti: aut ſi qui veram opem parabant, hos brevis ſenectus incluſerat, Sixtum ſane invidia retentum, & potius quam Hiſpani opes firmaret, Gallicam ad amicitiam reſpexiſſe, adeo conſtat, ut quidam hinc illi necis cauſam ſuſpicati ſint. Adverſus

versus hanc belli concurrentis luem Fœderati Ordines auxere classem, suarumque cohortium ipsa decora, Scotorum decem, totidem Belgarum centurias, præsidio Regi miserunt, Philippo Nassavio moderante. Sed cùm Parmensis, (hic namque hostilis exercitus summam agebat) accedere diu cunctaretur, nobilitatem Henricus sponte sibi fidam, & unum columen belli pauperis, quo promptioribus uteretur, hibernatum suam quemque domum dimiserat. Vix abiere, cùm audito hostium assultu cogitur Rex contrahere copias: Ita urbs exemta obsidio. Sed ubi ver primum equitem reduxerat, Borbonius hostem ultra flumen redactum fame premebat, impatiens moræ & decernere paratus, ni Parmensis, silentio trans amnem remeans, Parrhisios flexisset. Rex omisso Rhotomago, alios ejusdem oræ portus suæ potestatis faciens, & quæ nuda muniens, effecit, ne ab auxiliis mari adventantibus secluderetur. Leves interea pugnæ, sed hoc insigniores occursus, quod in altero Rex, in altero Parmensis vulneratus est. Vnde affectum supra veterem morbum Spadanum secretum excepit. Laceratæ copiæ sero per æstatem, qua proximum, Veromanduorum finibus in Belgicam redierunt. Angli per hæc tempora, dum Hispanos America aut aliunde revectos navibus consectantur, varie egerunt, utcunque hostem ventus & mare in manus dederant. Alteri alteros per vices afflictabant, tempestas utrosque. Redibat interea per Belgicam velut anniversaria partium lues, & hoc acrius quod egentes stipendii hyemis mala fatigabant. Relicti per Agrippinensium urbes ferocius se agebant, sufficiente in prædas Germania. At quibus

Leodium & affines agri obvenerant, poſtquam diu morati cuncta circum ſe vaſta fecerant, pars diffugiis elapſi, egeſtate plures & morbis procubuere: aut ſi quos vires nondum defecerant, in diſcordiam uſi, longius populabantur. Sic plura adſervanda erant & pauciores qui tutarentur. Sed fœderatis gentibus ſpatium adſtrictius, circumjectaque flumina, & mare in partem præſidii veniebant. Nota & civium virtus, ut exciti interioribus, extima oppidorum defenderent, fida cohortium ſupplementa. Hinc animus prodire parte cum altera præſentium copiarum, non regreſſo etiamdum Parmenſe, & ſi properaret, haud ambiguo, feſſos viæ ac præliis laceratos, tum acta peregri hyeme, vix multos integris pares. Gertrudisbergæ obſidium Hollandia commendabat. Sed prælati Friſii, ut peragerentur priore anno cœpta, militem ſuum offerentes, quo carere non poſſent ſi longe illis finibus bellaretur. Atqui præcipuum id robur Fœderatorum, dum cohortes alias bellum Gallicum attinet. Et venerant in manus Groningenſium literæ ad Mansfeldium, quæ res arctas & gliſcentem inopiam fatebantur. Quin imperatorem legationibus adiverant, non hac ſpe liberos ſe quondam ad Auſtriacam magnitudinem confugiſſe, ut indefenſi vicario legatorum imperio, & hoſtium injuriis relinquerentur. nunquamne ſe tanti ut ducem viderent & exercitum, in exemplum ſaltem, nequis populus ejus imperii fortunam fruſtra ſecutus videretur. quæ in Hiſpaniam perlata. Nec aliud interim retulerant, quam hortamenta fidei & magnifica promiſſa, adfuturum exercitum qui ferro viam patefaceret. Addita cohors una tuendis quæ trans

Rhe-

Rhenum tenebantur. E dum Verdugo ambit copias justiores, Hermannus Herembergensis nihil ultra ausus, modicas ad Isalam munitiones bello infestabat, unde accolis occasio data paciscendi, ut tollerent utrinque subitum terrorem, & detractis castellis mediam facerent agrorum possessionem, donec totis partium viribus judicaretur. Quo minus propere signa moverentur, attinuere Mauritium Trajectinæ factiones, quas Licestriano sacrorum dissidio inquies civitas nondum projecerat. Zelandia quoque, armis à suis insula longius translatis, in tributis inferendis refrixerat. His utcunque compositis, vere ipso proditur, nullo novo dilectu, sed ut supplerent, augerentque numeros mandata Centuriones acceperant. Ita ex Batavis, Frisiisque octo ferme peditum millia coiëre: equites mille quingenti: machinarum majores minoresque quinquaginta. Vbi ultimo Transisalanorum fine qui Frisios respicit ad mœnia Stenovici ventum est, occurrit ingens operum facies, nec minor oppidi fama: Queis territi nuper in Ordinum consessu nonnulli, externi quoque Principes, hoc consilium temeritatis damnaverant. Hunc esse locum meminerant, unde tremestri ab obsidio Rennebergium depulissent: nec illi minorem exercitum, aut tunc ea munimenta fuisse, quæ usus metusque invenerant. Nam Hispanus postquam astu ceperat, ratus illis velut claustris Frisiam premi, & maris sinum navigiis infestum haberi, adjecerat cuncta hodiernis munitionibus solita adversus vim olim incognitam. Qua pelagus prospectat humile solum & paluſtre fatis placuit, ægre vestigia, nedum machinas & oppugnandi molem ferens. ideo leviter aggesta

humus claudit hac magis quam munit oppidum. Partem alteram ambit agger, limo tenax, quem interjectę concædes firmo operum nexu devinxerant: propugnaculis majoribus duobus, inter hæc minoribus totidem, per artem eminentibus, ut oppugnantium latera undique sub ictus darent. Lorica super defensuris prætexitur. Et in imo munimenta adversum subeuntes, mox perpetuus palorum ordo: Dehinc fossa in centenos pedes, in quam aqua rotarum haustu attrahebatur, parvo ex amne, qui ex Tarantiis adfluens, & aliquanto quam fossa depressior, inde Blocsilum portum petens, Frisicum sinum illabitur. Extra fossam alius agger excubiis tenebatur, proruptionibus oportunus, & leniter devexus; nam quæ ulterius erant munimenta abjuncta oppido facile cessere. Circumsessis numerus & obstinatio. Armati mille pedites, equites sexaginta, haud ampli oppidi spatia tuebantur. Omnes extrema passuros potius, quam præsidium amitterent, is qui præerat Antonius Coquellus adegerat sacramento, quod ex rerum sequentium necessitate post interpretarentur. Nec minus paucitate hostium quam suis munitionibus & spe auxilii firmabantur. Ac propria quidam Gertrudisbergani flagitii conscientia, vitæ desperatione mortem contemserant. Principem ac Wilhelmum ipsa difficultas stimulabat, spe laudis in præsens, & in posterum terroris. Castra provide munita: in queis victus non affluentia tantum, sed & vilitas erat. Tum per anfractus iter scinditur, quo tectus miles adversum oppidi tela subiret. Obsessi interdum erupere: nec infeliciter, dum ebrios & inermes aut semisomnes subiti invadunt: haud nimis crebro tamen, quia inexple-
bilia

bilia obſeſſi militis damna, & metu, ne per captivos rerum ſtatus noſceretur. Per dies & probra audiebantur in ducem & exercitum. quanquam tormenta undique vi diuturna fatigabant, & ſtructus agger imminentem urbi collem altius erexerat in pedes viginti: vertex ipſe in longitudinem ſexaginta, quinquaginta in latitudinem pedes habebat: unde interiora quoque urbis infeſta telis. Necdum movebantur multis ſuorum amiſſis, in queîs Ludouicus cecidit Comitum Herembergenſium frater: Eductamque turrem è lignis, antiqui moris irritamento, ad depellendos propugnatores atque inſpectanda opera, ultro ipſi, cum machinarum jactus eniti in tam ſublime non poſſent, glandibus turbavere. Princeps, poſtquam globorum eſſe inanem ſtrepitum videt, multo ſumtu ac labore, atque addi obſeſſis animos lacerato fruſtra oppido, ni intercedentia tenerentur, alias ad artes verſus, qua terra firmior acceptabat cuniculos, ferri ligones, & occultum iter intendi jubet. Sic penetrato aggere exteriore (nec enim tormentis ceſſerat) ad foſſam ventum, quam virgultorum injectu ſolidabant: palam irridentibus obſeſſis ad ruſticas operas militem trahi. Tum quæ ultra ſuggredi prohibent, invecta per cuniculos tormenta ſtravere. Et jam ipſa oppidi munimenta fodiebantur, cum cæca peſtis infregit defenſorum animos, terruitque, incertos quam partem vitarent, quam rurſum tuerentur. Maxime fatigabat pulveris nitrati penuria, de qua pridem literis ad Mansfeldium queſti, dum is copias, & copiæ pecunias, & pecuniæ reditum Parmenſis exſpectant, nihil acceperant. Petito colloquio audiuntur legati. Princeps perfugas

fugas in pœnam poſtulabat & jusjurandum, cæteris ut bello Transrhenano ſex menſibus abſiſterent: documento poteſtatis. Cum leges tanquam à victore datas, non ut jam victi acciperent, pleni contumaciæ recedunt, ut ſi pariter vivere non liceret, pariter morituri. nec ſuſpicio abfuit, quæſitam ſine neceſſitate colloquii ſpeciem, quo averteretur obſeſſor à ſenſu adventantis ſubſidii, quod nocte inſequenti miſit Verdugo usque ad trecentos, cum ducenti paulo ante per paludes penetraſſent: At Mauritius, præſtructis quæ per operta agere parabat, oſtentat aciem, facturus impetum ſimul deſtinata proveniſſent, &, ut ambiguo metu obſeſſos in perniciem traheret, locis duobus abdiderat notiſſimum nunc belli inſtrumentum, quod veterum arma rectius ignorabant. Noſtra ſæcula invenere, queis tanto plus ſolertiæ, aut malitiæ fuit. Carbo ſulphuri admixtus, & nitro ubi multum inaruit, ſi flammam admoveris, immenſum tumet, ac claudi impatiens, qua proximum, obſtantia perrumpit. Ea vi concita, tormenta & militares tubi objectos ferri globos ac glandes longiſſime pellunt: ac vis eadem, ſi humo premas, disjicit molem. Pulverem tormentarium vocamus. plena hoc dolia in cuniculo locantur, fune devincta, qui longius procurrit. is, ubi ad ſpecum hoſtis acceſſit, incenſus ſimili pulvere, ignem ſpargit in cætera. Horridus igitur fragor audiri, tollique cælo craſſa nubes igneis intercurrentibus radiis, & verſum ſubito propugnaculum certa ſuperſtantium pernicie: ſed plerique, id metuentes, in tempore abſtiterant. Volitabant eo jactu rapta in ſublime corpora, laceríque artus retinebant impetum, & vice teli vulne-

vulnera in alios prorogabant. Sed altera ſpecus, disjecta valli parte, ore non ſatis occluſo, aut quia vetus ſub humo maceries impetum repercuſſerat, vim pulveris retro egit. Ibi Naſſavianorum anteſignani ſubtracto ſolo disjecti aut obruti. quoſdam abſumſit flamma. Scandere jam parabat acies, atque aliud agmen portarum obices moliebatur, cum ſpeculantem propius Mauritium glans oppido immiſſa malam transfixit, & ſtatim ore evoluta eſt. nec ipſe quidquam mutatus tenebat regimen, & ſolita ducibus exſequebatur. Sed apud poſteriores vulgata in pejus fama turbaverat exercitum, affingentibus ſingulis, quantum timebant. Proinde inhibita adhuc oppugnatio, ne creditum falsò periculum vero occaſionem aperiret: & quia militum quoque plures vulnerati, nec interiora oppidi, admota quamvis turre, ſatis noſcebantur. Fremebat ſane miles, nec indignari ante deſiit, quam conſpecto pòſt oppido difficultas oppugnationis apparuit. Ruinas tamen, qua moles ſederant, obſeſſores tenuere: Vexillis quoque impoſitis. Cætera adhuc aggeris defendebantur, quæ perfodere ac deinde impetum facere Mauritius agitabat. Atque interim obſeſſi forum obvallaverant, non in ſpem ullam, ſed moram quærentes & tempora paciſcendi. Videbant inferri machinas, parum in vallo præſidii, quin eadem pro hoſtibus munimenta, &, ſi manus miſcerentur, cadendum paucioribus. Ita cunctis antè rebus quam animis victi leges accepere nec inhoneſtas, nec graves. Samarii nobilis inter Ieſuitas ſaluti nominatim cautum. Ita ut fieret, auctores erant qui ex ſenatu Mauritio aderant, tempori magis conſulentes, intellecto jam coire

ſub

ſub Mondragonio hoſtilem exercitum, cum militares animi exemplum ſtatui mallent ex parata victoria. Affecti ſupplicio, qui egredientes injuriis temeraverant. Exiere integri ſexcenti: morbo ægri aut vulnere, ducenti. quingentos ferme variæ mortes abſtulerant. Dies plus viginti inter reparanda Stenovici opera & conſiliorum certamina exacti. dum Hollandi, & qui à bello remotiores, ſatisfactum famæ judicant, nec iritanda ultro pericula fatigato exercitu, clam timentes ne cum metu Friſii & onera abjicerent. Accedebat novum quoque impedimentum, militem ſuum revocante Eliſabeta, ut Hiſpanos ora Aremorica arceret, non ſine exprobratione auxiliorum, quæ ipſa inconſulta Gallo Ordines miſerant. Attamen & Trans-Rhenani omnes & continuandæ laudis cupido poſcebant Covordium adiri, oppidum arcemque difficili ſitu, ac priſca nobilitate. Majorum bellis, & hoc inter nos, ut quisque ultra aut interius poſſidebat detraxit opera, adjecitque: poſtremo Hiſpani firmaverant, Tarentiorum & Groningæ propugnaculum: ſimulque iter in Germanias. Moles quinque vallo prominebant, exciti & tumuli qui machinas attollerent. foſſa centenum pedum, præmunita palis. Nec minus his omnibus firmamentum, loci natura. Geminum namque in latus hinc ad Friſicum, inde Dullardum ad ſinum, quo ſpatio Friſii & Tarantii agerque Groninganus & Transiſalanorum pars comprehenditur, unus, humida & tenuis ſinus interjacet, boves ruſticorum transmittere in Benthemium Germaniæ agrum ſolitus, unde Covordio nomen. Hoc igitur capto & Groninga claudi, nullo ſuper aditu niſi quem

per

per Bortaniam humanæ manus fecerant, & Frisii agri ab incursu hostium liberari poterant. Stagnans alte camporum planities, aut limo turbida, ne tum quidem fervida æstate & caniculari sidere satis duruerat. Tutandis commeatibus, quia Fœderatorum fines longius aberant, nec ullum, nisi tenuissimum, flumen quod Covordium fossæ in modum prælabitur; placuit Othmarso præsidium imponere. Extrema id Tubantum regione oppidum jacet. Quo Princeps profectus cum parte exercitus, dum castra ad Covordium muniuntur, tormentis depulit Hispanos: quorum eques, antequam clauderetur, per medios hostes perruperat. Cecidit hic hostium telo Carolus Lævinus Famarsius, qui pars quondam Fœderatæ nobilitatis induerat arma: supremam tum machinarum curam agebat, multo usu rerum secundarum ambiguarumque sciens. Ex Covordio proruptum satis prospere, & qui occubuerant, petiti ad sepulturam, datique. Fredericus Herembergensis sexcentis millibus, quorum pars per paludes ipsi transmissa, arcem tuebatur: oppidum, ne si defenderet oneri cedentibus ad ictum muris, aut mox hostibus usui foret, incendit. Aream tamen ipsam, ut moram hosti augeret, tutari ausus; donec, fodiendo ingressus, Princeps mox inhærentes prælio pepulit, factoque tumulo imposuit machinas. Munimenta quæ extra fossam circumjecta arci, deserta præpropere. pontem quoque ultro obsessi flammis corrupere. In fossam ubi perreptum, intelligit Mauritius cæterarum rerum copiam obsessis: adversus sitim unum duntaxat puteum: sed noctibus aquatum ad fossam veniri, qui mira altitudine arcem cir-
cum-

cumfunditur. Hanc machinamentis ſiccari poſſe, & ſimul putei venas intercipi. Verum cœpto labore patuit perennibus infra ſolum ſcatebris ſubnaſci humorem, &, qui mos aquarum eſt, trahentem ſequi. Nec diu, cum imbres coorti ſitientibus ſolatium, operi impedimentum tulere. Foſſa tamen, quam ducti è paludibus rivi inundabant obruta eſt, & quo tutius tranſiretur, vineis adminiſtratum. Struentium latera, & frontem noctis tenebræ muniunt, aut agger projectus ſemper in ulteriora. inter quæ latibula fixæ modico intervallo trabes teguntur tabulis, ac ſuperinjecta humo contra tela & ignes hoſtium. Ita perducti vallum ex imo ſubruunt. Tormenta vero editioribus è locis loricam & propugnatores undique dejecerant. Mondragonius interim Brabantiæ campis modica replebat caſtella, queis proximos per annos Batavus irruptis prædam ac tributa protulerat. Ea prior cura, dum maximum Transrhenani imperii præſidium oppugnantium ac defendentium manibus exſcinditur. At ubi jam Parmenſis Gallia redierat, inſtitit Verdugo illuc ut exercitus verteretur. Sed itinere feſſus miles, ſtipendia quoque inſoluta poſcebat. Obtinuit tamen, ut collecta diverſis è partibus decem ſibi peditum millia, ſeptem turmæ traderentur, capeſſendo itineri, & ſi fors daret, prælio. ter præterea mille aliis augendis, quæ trans Rhenum præſidiis. Princeps, acceptis horum paratuum nuntiis, cum major eſſet caſtrorum ambitus, quam ut adverſus obſeſſos, & vim externam defendi tuto ſatis poſſet, nova interius munimenta orditur, relictis & prioribus. Advenit & conſcripta per Clivios Stolbergii cohors, ſupplementum militis, quem

Steno-

Stenovici prospera sed non incruenta obsidio absumserat, lassaveratve. Redibat & Anglica cohors, & quæ Batavorum auxilia Galliæ militaverant: jusso Philippo Nassavio distribuere in præsidia fessos, ac recentes vicissim educere: queis Gravewartam tueretur, speculam belli, obversus in hostem, si forte aut insulam Batavorum aut alterutrius ripæ proxima sedem bello legisset, & quocunque iret ille, secuturus. Fredericus quoque Herembergensis spem auxiliorum sibi adventantium nuntiis aut conjecturis præceperat: ideoque ut arcem dederet interpellatus, respondit menses etiamnum aliquot exspectandos. Paucis horis antequam cohors Anglica & aliæ sub Philippo Nassavio copiæ ad castra pertingerent, Verdugo, cum ad Bercam longa circuitione Rhenum superasset, haud procul Mauritio ad Emmelichemum consedit: Castrorum hostilium situm diligenter explorans, nec oculis tantum, sed prodente viro nobili, cujus tum hospitio Mauritius comiter utebatur: atque ipse postea manifestæ ejus culpæ pœnam tamen condonavit. Spes aderat arcendi commeatus. Sed postquam cognitum duo itinera, & paludes intercedere, neque vires ipsi ut divideret copias, impetus & arma probabantur. Visitati crebro ignes, queis obsessos monebat, ne tempori deessent, ignarus rescisso ponte eruptiones coercitas. Nox præcipitabat, cum Hispani, objecta in transitu mora à Vidri fluminis ponte (Vectim nunc vocant) exteriora castra impetunt. Stolbergianam ibi cohortem & multum equitis Princeps posuerat, oportuno aquis & arboribus loco. Hostis hæc oppugnationi elegerat, quia equitum minus attentæ vigiliæ, & nova cohors belli

belli rudis ſperabatur. Perreptare foſſas, vallum prehendere, per aliorum veſtigia alii ſcandere. At Naſſaviani, quanquam noctem eam ſuſpectam egerant, velut cum luce ſecuritas rediret, in ſomnum lapſi, longe in terrorem redditis hoſtium vocibus, capta caſtra conclamantium, exciuntur. Nec feſtinatione aut loco pateſcere acies potuit. Intecti aut ſemiſomnes arreptis telis, ſibi quiſque, aut modicis ut ſors tulerat cuneis conſiſtunt. & equites pedibus præliabantur. Procerum maxime virtute, queis fortiſſimi ſe militum ex caſtris interioribus aggregarant, depulſum periculum. Ante alios Wilhelmus Naſſavius, hoc magis ſollicitus, quod diſſuadentibus multis cœptandi obſidii auctor fuerat, eductos quot poterat extra caſtra equites in latere oppugnantium ſiſtit. Cæſi, qui penetraverant: & inhibiti qui ſequebantur; clariorque jam dies velorum commentum in ipſos verterat, ut agniti certius telis deſtinarentur. Iterum tunc velut corona caſtra capturi circumſtetere, fiducia nimii, quia ſueti vincere, quindecim per annos hoſtium aut latebras aut terga tantum viderant; Sed omnis jam in armis Fœderatorum exercitus modo hos, modo illos temere aſſultantes facile repreſſit. Pulſi retinuere tamen ordines: nec ingruentibus tormentis in fugam turbabantur. id multam poſt ſtragem ſaluti fuit. Et prudens temperandæ victoriæ Mauritius inſiſti abſcedentibus vetuit. E caſtris, inauditum, duo tantum aut tres cecidere. Plures ſauciati ſunt, in quibus Wilhelmus Friſiorum rector. Proximos quoque per dies fruſtra Hiſpanus aciem ferociter oſtentans, prælium laceſſivit haud avidos periculorum, & conſilii certos. Nam clauſorum

ſpes

ſpes ad metum mutatæ, poſtquam detrudi ſocios, ſua munimenta ſubſidere conſpexerant. Quippe propugnaculi, quod vallo exſtabat, cuſpis ſubruta: & alterum, quod obſeſſi ſuffecerant, à foſſoribus impetebatur. Fridericum cunctantem adhuc impellebant ad deditionem ſeniores, increpabant quinetiam ut pericula haud intelligentem. Vt Verdugonem conſulere liceret, fruſtra oratum. Cætera poſtulata conceſſit hoc promtius Princeps, quod commeatus difficiliores ipſi redderet pluvia cæli tempeſtas. Datur Covordium Friſiis cuſtodiendum, reclamantibus Tranſiſalanis, qui eam arcem omnemque regionem ad ſe pertinere contenderent, ipſis Tarantiis ſui ſe juris eſſe aſſerentibus, nec quicquam antiquitus debere Tranſiſalanis, niſi ne hoſtem ipſorum ſuos per fines tranſmitterent. Nondum dimiſſi exercitus, ſed mutuo metu otioſi egere. dabant hoc ordines Galliæ Regi, quo ſerius in ipſum vis belli incumberet. Mox ubi fœdo madore autumnus infeſtos diremit, Parmenſis, quanquam afflicta valetudine, novum in Gallias iter ingreditur, ut imperii comitiis, quæ ſocii Hiſpanorum ſub annum ſequentem indixerant, præſens cum exercitu moderaretur. Sed imparem fatigationi in Atrebatum finibus vires defecere. Ibi graveſcente morbo, ſeu peracta veneni lue extinguitur. Quibus atrocior fama placuit, hoc etiam arguerunt, quod mortis tempus cum Fontani adventu congruebat, quem Philippus, audita forte Parmenſis valetudine, res Belgicas inſpectare juſſerat, ut, ſiquid morbo ducis neglectum, aut morte turbidum, componeret: duri ingenii hominem & Parmenſi privatim inviſum. Et fuere qui,
haud

haud multo antè, mortem Parmensis aut vincula prædicerent. Multa sane eruperant indicia suspicacis in ipsum aut infensi Regis. Nam & gentilem ipsius Farnesium, quo minus Romanus Pontifex fieret, solus impediisse credebatur. Et nuper vetuerat, ne fænori pecunias sumeret, nisi ex consilio eorum quos ipsi velut custodes addiderat. Medici lienis duritiem & aquam intercutem accusabant: sed nata hæc quoque constabat, dum, vini abstinens, potandis aquis assuescit: vitandis articulorum doloribus, gentili malo, an insuper veneni metu, quod aqua minus recipit. Plerique non semel illigatum veneno credi cupiunt: auctores varie destinant. Sic finivit Alexander Farnesius, viridi adhuc ætate, annorum septem ac quadraginta, cum quatuordecim annos in belli hujus arbitrio egisset: postremos quinque deterioris fortunæ: neque sane diligentiæ ejusdem: seu post Antverpiam gloriæ satur voluptatibus se dedit, seu cognitis Philippi suspicionibus adversus magnam famam remedium ex segnitie concupivit. domus illi potens quam antiqua, à Paulo quippe Tertio Pontifice originem & magnitudinem trahens. Olim adolescens maternis sub imperiis per Belgicam inhonorus egerat, atque adeo contemtus, ut non satis animo competere diceretur. Solita mentiri judicia vix quisquam apertius convicit. Primum belli decus peperit expugnato Navarino, cùm Hispano in Turcam sub Ioannis avunculi signis militaret. Belgicis armis impositus quantus esset ostendit: studio laudis indefessus, accessu comis, clemens in hostem, quantumque in magna simulatione nosci potuit, fidus Regi, & adversus suam gloriam ac populi studia incorruptus.

Parebat

Parebat consiliis, nisi quod initæ semel sententiæ contumacior, ac infestus diffidentibus: tum rerum successu, nimia concupiscebat. idque illi initium adversorum, quæ mollius tulit, cum, quod multo difficilius est, secunda fortiter toleraret. Sunt qui notant Casparis Roblesii, viri sane prudentis, monitis diu obsecutum. Eo mortuo, nemine prævalente, inter diversa suadentes fluctuasse, atque ex eo cessim iisse & fortunam. Majestas illi oris ita venerabilis, ut & amari posset: statura & cætera corporis mediocria: acres oculi, pervigilis animi notæ. Cætera non jam ipsius, sed aulæ vel sæculi vitia. Famæ ejus detrectatores, quos inter Campiniacus fuit, jussus ab ipso nuper in Burgundiam recedere, regias vires, inopiam aut discordias hostium jactabant, quibus mutatis pariter belli casus vertisse. Contra alii, utrisque prudenter usum, nec minimum in eo difficultatis, quod diversas in exercitu nationes, & prope insociabiles jure æquo rexisset, compressis odiis, quæ statim post mortem & deinceps acrius eruperunt. Etiam rebus arctis multum in illo præsidii: hinc plerasque seditiones absentia ducis cœptas. Perdita sane oppida, dum alio vocatur: utque multum arma fortuiti habent: sed quotam partem eorum quæ vicisset? Eundemque hostem non aliis postea ingeniis, non vacuis viribus sisti quivisse. Disciplina non dubie cum illo concidit. Funus Belgarum quoque luctu celebratum est, haud sane dolentibus, qui veterem præfectorum sævitiam requirebant.

HVGONIS GROTII HISTORIARUM DE REBVS BELGICIS

LIBER TERTIVS.

MORTE ducis abruptum iter, & cohortes in finibus retentæ proxima Gallorum castella, mox Noviodunum ceperunt decimo sexto obsidionis die, cum jam impleta fossa & interposita ei munimenta suffodi cœpissent. At Rex Hispaniæ bellum pace conficere cupidus, quo secundis Belgarum studiis frueretur, procerum plerosque longo obsequio cognitos honoribus evehit. Mandatæ singulis nationes quas curarent: & dum diligitur qui rerum summæ sufficeret, nomen interim præfecturæ Petrus Mansfeldius obtinuit, ætate atque experientia ante alios; octuagesimum quippe tum annum agens: vis consiliorum penes Petrum Henriquium Comitem Fontanum & Stephanum Ibarrani Hispanos erat. Atrebaticis sane pactionibus jam pridem convenerat, ut penes cives esset publicum regimen. Sed reperta fraus, instituto consilio militari, quod cætera quoque oblique suam ad curam traheret. Eum cœtum Hispani plerunque, ac tum Fontanus & Ibarra implebant; jussi modum facere publicis impensis, & ærario consu-

lere, quod non ex fide tractari rumor Hispaniam pervaserat. Causa credendi, bellorum, ut accidit, sumtus insperati: quo tamen obtentu teguntur prædandi artes & nunquam satis exussi fines, aucta in immensum labes, ut jam remedia quoque vicerit. Ajebant, qui ista introspexerant, ducentis florenorum millibus menstruis plus apud Ordines effici, quam noningenis apud regias partes, dum fœnus & supervacuæ mercedes, & furta vix partem sumtuum tertiam veris usibus relinquunt. Sufficere & Belgicæ perdomandæ & Galliæ Philippi vires, si recte curarentur, quippe cum pater Carolus neutiquam tantis opibus, multos sæpe exercitus diversissimis terrarum partibus aluisset. Ergo ut novo imperio auctoritas conciliaretur, aut quia metus à Præfecto cesserat, adjectæ cohortes, & pecunia abunde missa: hoc quidem oportunius, quia, stipendiorum causa, classiarii, qui pro Antverpia excubabant, ni continuo satisfieret, gravia atque hostilia minabantur: Bonnam quoque & Bercam custodientibus idem audaciæ: sed Hispanis recens adventantibus, ut multarum rerum imperitia, ita novandi studium fuit, quo decus ac gratiam quærerent. Ac certo die Fontanus senatum ingressus, atrocis sententiæ auctor, & quod necessitas expresserat socordiam vocans, abolere parat belli commercia. Non enim Batavorum virtute aut opibus tam diu certamen trahi. Sed gentem exiguam, & si recte ratio ponatur, multo Belgis imparem, nedum Hispaniæ thesauris, ipsorum viribus aut vitiis adolescere, Suas sibi fortunas, suam obstare inertiam, quodque manifestum hostem trepide offenderent.

Immensa agrorum spatia regias inter urbes impune perduellibus vectigalia haberi, quasi facilius esset inferre armis, quam propulsare, injuriam. Quin potius accolæ truderentur in bellum, ausique & passi hostilia odiis insuescerent: nec soli omnium tuti inter pericula, & pro cupidine studia dispensantes, alterno in sanguine fortunam partium specularentur. Quod si non undique resisti posset, at melius certe vastas jacere atque invias solitudines, quæ non itinera hostium, non tributa, non proditiones transmitterent. Iam vero corrumpi legiones velut per fœdus ignaviæ, dum abjectis quisque telis vincula & incolumitatem paciscitur. Hinc in acie fugam, nundinationes in urbibus primos hostium impetus sequi. Melius Romanos providisse, verum militiæ exemplar, ne quis vitam aliunde quam ab armis sumeret. Plerunque fortes etiam animos spe salutis infringi: pavidissimis contrà desperationem esse loco virtutis. Disceret miles sub istis signis dari tertium nihil inter mortem & victoriam. Quippe mixtam bello pacem, moram esse pacis, & belli alimentum. Quæ ille ferociter elocutus, plerosque traxerat auctoritate & fortis consilii specie. Contra pauci experientiam adferebant: compressam & Albani severitatem. Non cunctis temporibus eadem convenire. Hujus equidem sæculi mores impares tali disciplinæ, cum maxime sacramentum nemo subeat, nisi pretio illectus & facilitate militandi. Nec ea asperitate ad concordiam iri, aut bellum sibi cum finitimis adeo internecinum, ut nisi summa hominum atque agrorum pernicie transigi non posset. Sed quomodo

do vicinorum & conſortium crebris diſſidiis ſpem amicitiæ non projici, ita civiles diſcordias moderate exercendas, velut ſub arbitrio fortunæ. Nec duces populique deerant, ſi exemplis certabatur, qui in neminem ultra aciem ſævierant. Quin intactæ fruges, captivi & ſine pretio remiſſi, magna clementię fama celebrantur. Quod multis in negotiis ſolet, tunc quoque evenit, ut pars major meliorem vinceret. Lege igitur Mansfeldii ſupplicio damnantur, qui bello capti, aut hoſtem tributo juvarent. Idem, ut neceſſe erat, Fœderati Ordines edixere, ni certum intra diem pæniteret gravi cum inſectatione crudelitatis Hiſpanicæ. Iam trahi vagis incurſibus villæ agrique, jam ſtrangulari milites cœperant, & alieni caſus ire per omnes exempla. Primi ſacerdotes & Nobilitas ſuis poſſeſſionibus excidium deprecabantur, quando vis improviſa arceri non poſſet patentibus campis. Minus vero cohortes: & qui manſerant omnem hoſtis occurſum metu averti, auditis per manipulos vocibus; exiguo ære emi ſuum ſanguinem. ne id quidem præſtari ad diem. At vero non pugnam, non vulnera differri: & victoriam quidem ſine præmio. Si quid fortuna abnuat, inter ludibria & tortorum manus exſpirandum militi, quia non in tempore fugiſſet. Centuriones & tribuni ſilentio trepidare, quanto beatioribus plura timentur. Hæc docuerunt mirari vetera, præſentibus obſequi; reditumque ad morem, ut pro agris tributum penderetur, captivorum commutatio fieret, aut redempti menſtruo ſtipendio exſolverentur. Quæ in poſterum ſervata, & ſi quis violaſſet, eadem hoſtium inclementia

 vin-

vindicatum eſt. Ita pari terrore atque interim inſontium pœnis, belli jura ſanciebantur. Miſſus per hyemem eques, peditisque haud multum Philippo Naſſavio ductore, qui Lucemburgiam & extrema Belgarum tributis ſubigerent, parumque abfuit, quin ſancti Viti oppidum irrumperetur. Culpa penes exploratores, qui qua parte invaſuri erant oppidum portas duas obſtare nuntiaverant. duabus jam disjectis, inventa eſt tertia. Poſtquam dies totos quatuordecim populabundi abſumſerant, concurrentibus hoſtium præſidiis, correpto ſi quid obvium aut incenſo, tuti rediere & præda graves. Miſerabilis eo tempore finium facies, cum Mauritianis relicta novus Mansfeldii dilectus attereret; ſimul circumſtrepente Gallorum bello, quod & Lotharingiam Argentoratumque minoribus diſſidiis in vaſtam malorum colluviem miſcebat. Hinc queſtus innumeri & remediorum inopia. Vt primum licuit invadere annum, Hollandi præcipui fœderis ab externis ad domeſticas curas animum vertere. Gertrudisbergam capi haud dubiè intererat. Nam unum id oppidum à ſuo corpore avulſum Hollandiam lacerabat. Igitur ipſa hyeme properata quæ futura uſui, ne aut hoſtis præverteret, aut Friſii in ſe copias traherent. Sed experta non ita pridem irrito obſidio loci munimenta validus miles tuebatur, Walonum Germanorumque vexilla quindecim, & propinqua rectorum ſollicitudo. Tum perpetuam camporum uliginem ſupra ſolitum extulerant hyemantes adhuc aquæ, crebrique imbres. Contra quæ ſpes una in celeritate, dum flos hoſtilium copiarum Galliæ finibus

deti-

detinetur. Equites è Brabantia juſſi ambire oppidum, & quo copia minueretur, arcere commeatus cum præſidio adventantes. Confeſtimque Princeps, paratis quæ bello utilia, pedeſtres copias haud magnas ſane (nam ſuas Friſii attinebant, fruſtraque Mauritius Wilhelmum, hic illum viciſſim auxilia oraverant) navibus intulit. Præjacet oppido, partemque ejus majorem alluit, ingens lacus, Moſæ ab oſtiis retro fuſus, ab anno ſupra milleſimum quater centeſimum vigeſimo primo, quo tempore violentiſſimum mare rupit obſtantia, merſitque vicos duos & ſeptuaginta. Hunc (Merovam vocant) communi vocabulo cum Vahalis alveo, qui à Francicis regibus ut credibile eſt jam olim id nomen accepit) dextro latere Dunga amnis illabitur, adjacentibus campis late exſudans. Solum aliena in ripa Hollandici juris eſt, quanquam in dubium Brabanti traxere, Naſſaviorum poſſeſſio pignoris jure. Arauſionenſis, poſt pacem Gandavenſem, ut Brabantiæ aditum munierat. Stagna piſcium capturis celebrata, quos nunc ſuccreta undis vada aut belli circum ipſos ſonus & hominum mala fugaverunt. In aggere, lacum qui continet, (nam cætera tenui humo aquas tantum occultantia opus tale reſpuebant) inſtructi anfractus ac latebræ, quæ ad munimenta oppidi foſſam extra jacentia perducerent. Sed verni aquilonum flatûs impulſo lacu, debilitatam foſſionibus partem ejus aggeris abſciderunt. Iterumque conniſos eadem via (nam alia reſtabat nulla,) tela infeſtabant è caſtello quod in vicino Dungæ aggere hoſtis adhuc tenebat: Acceſſu id difficile, ſed poſitæ crates humo factæ, quæ valli viæ oppugnantes

tegerent. Ex insula quoque Dungæ quæ adjacet, explosa tormentis tela: simulq; Hohenloius, ne ex oppido recentes castello subvenirent, medium arctumq; limitem, felix audaciæ, invadit. Itaque deditum est. Hos inter labores & munimenta castrorū, mensis fere exactus est antequam Mansfeldius accurrit. Turmarum sane partem Turnhoutum præmiserat: sed coalescentem adhuc Mauritiani equites ultro incursavere, quos Princeps, nullo usu inter palustria, oppidis reddiderat, unde hostium itinera infestarent. At Carolo filio tuti ab hoste reditus, à suis periculum fuit. Nam properis nuntiis Gallia excitus, ubi Noviodunum, ut dictum est, & mox Valeriacum ceperat, cum finibus Atrebatum centurionem Hispanicæ cohortis, stupri compertum ad pœnam deposceret, vix cæterorum iram ac rabiem evasit, petitus telis, & sarcinis exutus à militibus queis imperabat. Licentię assueverant externo in solo, & mensium aliquot mercedes ipsis debebantur: Adhæc Mansfeldius, homo Germanus, suo honore & paterni muneris invidia premebatur. Sed his in sancti Pauli fano quod invaserant relictis, dilapsus ipse fidis cum cohortibus, auxit exercitum, quem ipsa multitudine gravem tarde duces moliebantur. Duodecim peditum millia, equites quasi ter mille fiduciam fecerant proteri hostem posse, altera virium parte inferiorem; nam Mauritio quinque millia, haud multo amplius. Hinc novæ præfecturæ mansurum decus, terrorq; in posterum & gloria sperabantur. Nec quisquam suspicabatur immensam camporum amplitudinem, cum incerta uligo & tot æstuaria intercederent, ita circumseptam, ut non arma prælio, non vada dolis locum aperirent.

rent. Proinde congruens arbitror obſidii faciem, & quorum more bellum exercitum ſit, paucis exponere, quia non alia caſtra periculo aut eventu parem famam meruere, & vera æſtimatione exemplum tum primum datum eſt, laudatis veterum artibus utendi in rem magis quam oſtentationem. Bina Princeps caſtra locarat modice aſſurgentibus campis, ut læva amnis & urbi propiora ad occaſum præſens ipſe tueretur, alteris ad ortum Hohenloius conſideret. Ibi metatis cohortium ſedibus, quas inter viæ & fora, urbis in ſpeciem pateſcebant, ingens utrobique circumdatus agger in propugnacula ſinuatur, tormentisque inſtruitur, nec eminus convelli facilis, & propinquum certamen haud ſine noxa hoſtium laturus. Præductam foſſam, in qua duplex palorum & præpilata ſeries, ne recedentes aquæ nudarent, aut nimio contra auctu traherent munimenta, educendo flumini machinæ & ſepta moderabantur. Dunga ponte gemino inſtratus qua proxime inter caſtra commeatur: aggeratusque trames paluſtri ſolo, cum crates infartæ humo prævelarent, tuta euntium latera præſtabat. Tum quicquid circa camporum cæno maduerat, injectis jam virgultis ſtabile, & ſi quà æſtuaria interpellant, ac vis undarum impoſitam molem disjectura, præferratis ſudibus horret crepido; verſa plane quæ fuerat locorum facies, ſolidatis paludibus, & quà hoſtis metuebatur juſſis ſtagnare campis. Cuncta caſtris interjacentia, longo ambitu ac trium ferme horarum itinere, ſuus agger & foſſa complectitur; ſpeculæ paſſim locisque apertioribus diſpoſita caſtella, tormentis & militum telis terrent accedere. Nec eo ſegnius ulteriora muricibus

& foveis turbata, quæ latentibus exitii causis passim periculum, equiti præsertim hostili, metum ubique fecerant. Præsepta & vada sicubi faciliores aditus pollicebantur. Pars navium, protentis in urbem cornibus minax, firmo anchorarum funiumque nexu devinctæ, auxilia ab oppido nuntiosque intercluserant. Multis in amne atq; ipso in lacu attributæ stationes. Quædam & in voragines detrusæ sedebant pariter æstu aut levabantur. Atque alias classes ferendo victui, & quæ bello necessaria, occultabant ad utraque castra oportuni sinus. Ipsique nautæ, in littore jussi Hohenloium propter tendere, haud contemnendo usui fuere. Opera pleraque militum manus ostentabant, novum ea tempestate, quorum labores majori pretio solari egregium compendium fuit, ne compulsa ex agris, ut apud hostem, multitudo invidiam faceret libertati, aut segnis ad periculum, & iners fossorum turba oneraret exercitum. At mores providentia disciplinæ in tantum à sæculo recesserant, ut rusticæ plebi armentisque ea castra perfugium fuerint. Locabant manus, vendebant alimenta, ab armatis pecunias exigebant, quorum si arva Hispani duces insedissent, nullum satis pretium suffecturum fuit ad redimendas injurias. Sub ipsa quidem castrorum munimenta versabant agros, & semina humo inferebant; adeo non præsentis modo, sed futuri temporis securi. Compertumque usu, recti & gloriæ diligentes ambiri ultro commodis, quæ vix per nefas alii & contraria studia assequantur. Nam continentia hæc incredibile quantum laxavit annonam, cum raptores rerum omnium penuria affficta-

afflictarentur. At Mansfeldius circumſpectis hoſtium munimentis anxius, &, quæ magnæ trepidationis natura eſt, nullis conſiliis inſiſtens, dum è cunctis maxime diſplicet quod ſemel placuit, primum haud procul Mauritio communit ſeſe, tanta vi machinarum, velut urbem non caſtra oppugnaturus accederet. Ibi cum dies hæſiſſet decem, & equitatus Breda egreſſus arctos ipſi commeatus faceret, ſperans è Silva-ducis promtius cuncta ſubvehi poſſe, transmovet juxta Hohenloium caſtra, inde modo ſuperſtagnantem lacum diducere in veterem Moſæ alveum parans, modo naves hoſtium abigere, aut quod reliquum equitis propulſare, quo tutiori commeatu frueretur. Tandem virgulta faſceſque congerit, velut per vada paludum in oppidum irrupturus, non tam ſpe certa aliqua, quam ne nullam habere videretur. Quæ dum irritus voluit, &, quo minus diverſa in regione fortunam tentaret, conſpectus oppidi ac militis obſeſſi ſpes ultimæ vetant, per otium hoſtis, Mauritii opera promovebantur. Sed nihil magis fatigabat quam paucitas militum, laboribus ac vigiliis prope exhauſta. Orati iterum Friſii ne adjuti nuper ſociorum copiis ipſos viciſſim laborantes deſererent, cunctati aliquamdiu, quod Verdugo trium cum millium manu ad Slochteram hæreret, vexilla tandem quatuor mittunt. Leviora interim per campos prælia ferebantur, promtiore quam neceſſe erat Hohenloio: ultra haud proceſſum, cum nec Mauritius, ſupra ætatis ingenium cautus, periculum in aperto, nec caſtrorum oppugnationem Mansfeldius ſperaret. At oppidum tormentis infeſtum, quo-

rum magna penes Mauritium copia perfoderat domos, & quæ intus tormenta, pleraque corruperat, jam & vineæ patebant, propugnaculum usque promotæ, quod vallo prætendebatur. Et ſeptentrionali ex parte in munimentum, cui minus timebatur, non quidem urbi continuum, ſed quod foſſa ambiretur, nocti pons adactus eſt ſcirpeo contextu. Cuſtodes incurioſos & paſſim jacentes (nam id quoque retulerant, quibus audacia introſpiciendi fuit) eniſi milites invadunt. Pauci fuga dilapſi oppidum formidine implebant. Nulla etiam ante imperii reverentia: nam ad quem propria oppidi præfectura ſpectabat, ante obſidium egreſſus, aberat. nec quiſquam alius par ei muneri: unde opera crebro ſtructa, deſtructa, conſiliis nutantibus. Ex iis ipſis, queis delata per obſidium præfectura, duo antea obierant. Et jam tertius dum auditæ trepidationi accurrit, illiſu ſaxi exanimatus plane obſequium ſolverat. Ita præter hoſtem nihil timebatur, auxeratque metum Mauritius, cum interceptas ad ipſos Mansfeldii literas, retinere quas poſſet, mittere maluit. Quippe Mansfeldius, ſumto jam diſcedendi conſilio, monebat obſeſſos ne id propter minuerent animos, ſpem vanam adjiciens, fore ut in alia hoſtem abduceret. Pacti vitam, ſigna quindecim Mauritio tradidere, integri adhuc à morbo vulneribusque ſexcenti, affluente & cibi & pulveris tormentarii copia. Sed in pœnam excepti ſunt, qui urbem iſtam prodiderant, cum ſceleris memoriam aſpectus loci, vetusque & recens labor exaſperaret. Eodemque die Mauritius Gertrudisbergam emtoribus eripuit, & venditorum ſupplicio expia-

piavit. Re comperta Mansfeldius, haud ignarus suam incusari senectam, & deteriora quamvis consilia post eventum prævalescere, ac secundis vulgi auribus jactari; angebatur insuper suspecta Sylviducensium fide, ne civitas turbidi moris & nullis præsidiis infessa prosperis hostium & suis ruentibus mutaretur. Nam & Diesam amnem, quem urbs ista Mosæ affundit, Mauritianus miles, qui tum Crepicordium castellum tenebat, objectu transversæ molis in objacentia verterat: inde ablatæ fruges & pecorum pastus rei privatæ damno pacem publicam lacessebant. Visum est placare beneficio, qui coërceri metu non poterant. Sed in castelli obsidium properantem Mauritius prævertit, equite ante misso, qui Mosæ transitu ac Bommeliensi insula hostem arceret: mox ipse cum exercitu amne invectus se castello atque Mansfeldio medium interposuit, proximisque ex oppidis petita vi machinarum nullo adhuc præmunitum vallo (properam enim castelli deditionem animo præceperat) coëgit relictis tabernaculis minus decoram fugam capessere Cuquios in agros. Mox ponte imposito Mosæ, velut Sylvæducis immineret, novos conatus hostium metu falso morabatur. Tandem digressi duces missa parte copiarum Frisiæ bellum auxerunt. Postquam Stenovicum & Covordium interius ad Isalam sitis, Frisiorumque urbes & castella Groningam mari & amnibus absciderant, unus in Germaniam exitus Bortania patebat. Haud latus is trames, Dullardo haud procul ejus Oceani sinu editur, vastas inter paludes Tarantiorumque genti longo ambitu circumfusas. Wilhelmum Nassavium, quo

modo ſpem ultimam hoſtibus eriperet anxium, initio anni gelidà hyems & flatibus adverſa tardaverat. Vere primo invectus mari, Verdugonem conſpicit nuntiis excitum anguſta viarum inſediſſe, vetitusque mandatis certare prælio, inconſulto inſuper longius progredi quam certi eſſent commeatus, præſidium in proximo immunivit: inde aut apertis aquarum ſeptis mergeret campos, aut clauſis eoſdem ſua ſponte undantes ſiccari vetaret, ac ſic itinera impediret. Sed cum Verdugo partem ſui militis vaſtandis Friſiorum agris miſiſſet, non auſus id damnum contemnere Wilhelmus, ne adverſanti ſibi per Friſios factioni (palam enim odia eruperant) materiam criminandi daret, illuc & ipſe ſecedit, & quà poteſt adverſus incurſus in poſterum munit fines: inde vanis rumoribus aliorum conatuum hoſte decepto, Covordio multarum rerum egeſtate laboranti neceſſaria ſubminiſtrat. Sic æſtas acta verſis in Gertrudisbergam partium viribus. quæ poſtquam ceſſerat, Wilhelmus receptas cohortes terreſtri itinere admovit, cunctisque Covordium inter & Bortaniam caſtellis in deditionem acceptis, in ipſa Bortania, qua Wedenſem inter agrum & Monaſterienſium terras proxime disjunctis paludibus (has quoque & æſtas & labor ſolito magis pervias fecerat) arctus limes, arenarum quodam velut clivo interſternitur, quinque centuriis excitari hiberna, & propugnaculis firmari jubet. Ipſe cætera cum parte copiarum (quippe hoſti ſubſidia adventare intellexerat) pone Groningam conceſſit, præmatura ſpe illectus deſcituram civitatem, ſi Verdugo abſcederet, qui ſuburbanis munitioni-
bus

bus inhærescens auxilia opperiebatur. Atque interim Fredericus Herembergensis missu Mansfeldii valida cum manu, quod reliquos aditus præsidia hostium aut loci natura præcluderet, Othomarsum oppidum, & castella, quæ Wilhelmo tradita diximus, vi multa, nec sine sanguine, irrumpit. Inde successu plenus cum Verdugone ad scindendas Bortaniæ munitiones ibat. Sed properata operum moles, & inaccessa paludum ab impetu deterruere. Continuoque Wilhelmus, per exploratores edoctus in se veniri, fossas & munimenta castrorum augebat. Queis tutus consistentem campis aciem contemsit: neque contulit signa, prudens nullam sibi necessitatem, & cuncta hostibus infesta. Tali mora & levibus præliis detrusi Covordium intendunt, per humida & impedita, sed subtus reperto solo, supernadentia fascium aggeribus siccabant. Cumque subita belli locus abnueret, castellis Verdugo iter occupat, sperans inclusi militis famem: deceptus falsis nuntiis, jam bis invecto quicquid desiderari poterat. Tentavit & Casparis Ensemi præfecti fidem præmiis, metuque, adversus utraque invictam. Sed præcipitante jam anno, munitiones Hispanicæ cæno atque imbribus differebantur. Accessit victus inopia, cum per octo menses vix tantum stipendii accepissent, quantum duobus mensibus debebatur: agrique circumsiti, etiam Germaniæ, rapinis defecerant. Secutum postea frigus auxit egestatem, & orta per utrumque tabe, fluebant corpora. Pars ærumnas & obsidium fuga deseruere, nec, ut sæpe olim, singuli, sed centuriatim. Incitabatque Wilhelmus, si quis ad se transiret præ-

mia pollicens. Crevit hinc obsessis audacia, ut erumpere etiam auderent. Otiosa mox hyems, dum suis quisque auxilia & commeatus parant; nam & amissa ad Groningam castella obsideri à Wilhelmo Frisii jusserant. Sed sero jam anni, violentiora cœli quam hominum imperia prohibebant. Tantum cohortis partem, quæ per Germaniam conscripta Verdugoni succurrebat, armorum inexpertam, obvii Mauritianorum fudere. Aliaque per itinera fortuito concursu varie pugnatum, cæsis fere aut direptis quos commeatus aut sarcinæ onerabant. Sed Wasiam terram tributa aspernantem raptu pecorum & captivorum Solmensis coërcuit. Castella quæ invaserat in transitu, ut abiit, hosti recuperata. Philippus Nassavius Limburgo circumjecta populatus aberravit urbe: atque ipsum Principem per mare & æstuaria advectum compositæ in Brugas insidiæ fefellerunt. ipse madore ac frigore morbum contraxit. festinato abitu navis una mergitur. culpa utriusque casus penes nocturni itineris duces. At regium per exercitum minuente rursus pecunia seditio gliscebat, initio motus ab Hispanis: tantaque Caroli Mansfeldii, qui præerat, irreverentia, ut missos ad ipsum commeatus interciperent: quorum flagitium detestatæ diu cæteræ nationes, mox viso offerri tumultuantibus stipendia, negari quiescentibus, ad eadem inclinavere: exactisque ducibus, quos rebus turbatis infidos putant, vilissimus quisque consensu manipulorum præficiebatur. Is vitæ necisque dominus terret singulos, omnes timet, precariumque non regimen modo, sed spiritum obtinet, pari periculo, accipiat

cipiat imperium ſeu recuſet. Vtcunque diſcordes & efferati dum conſilium legesque ſibi imponunt, nec ulla inter ipſos dilectis venia eſt, juris neceſſitatem fatentur, ejuſdem boni teſtes, quod maxime violant. Alimentum iræ militari addiderat, ſubita nimium Hiſpanorum qui ærario præerant, parſimonia, revocatis ſtipendiorum auctuariis, quæ pro inſigniori opera, aut per gratiam Parmenſis conceſſerat. Nec tantum in Galliæ confinio, ſed Germanicarum urbium præſidiis idem furor rapinis & vectigalibus alebatur. ubi Noveſii civitas parte in prædam egreſſa reliquos militum dejecit. Secutisque aliis quicunque potuerant, documentum id militi fuit, ut avaritiæ temperaret, aut vires intenderet. Bercam quæ tenebant centuriæ ſeptem, abrupto & ipſæ obſequio, nullum ſibi ducem, ut cæteri, ſed ſenatum viginti & unius militum impoſuere. nec perpetuus is honos, ſed temporibus mutabatur. Exigebant vectigal ab agris circumſitis, meliore diſciplina, quam nuper ſub Præfecti imperio factitatum. Is proventus, cum intra menſes quatuordecim centum prope millia florenorum confeciſſet, in partem illis ſtipendii imputatur. pars altera perſolvitur, data impunitate. In eas leges cum illis tranſegit Hermannus Herenbergenſis, accuſataque à multis Boioari antiſtitis negligentia, qui modico tum ſumtu recuperare oppidum ſuum potuit. Et cum Parmenſe jam id convenerat, ſed cauſatus exſpectandum nunc Erneſti adventum, queis ſtudiis teneretur, parum celabat. At Batavos his malis liberos cœli injuria afflictabat, cum fine anni ingruens tempeſtas apud Flævum

vum ſtantem in anchoris claſſem, navium quinquaginta, ut vela in Italiam expediret, per inſulas & vada infido mari depreſſit, ac vicina littora naufragiis & luctu complevit. Sequentem annum miſſus qui Belgicam regeret Erneſtus Auſtriacus excepit, exitialem ſibi & Hiſpano maxime luctuoſum. Erepti namque Friſii, detractæ Galliæ, arma improſpera, inſidiæ pacis infames, hoſtium res inclytæ & florentes, apud ipſos inopes & turbidæ. Quæ mala in vitæ tædium aut mortis neceſſitatem egere. Adventum ipſius cauſæ plures, res Turcicæ, imparata pecunia, & familiare ipſi malum articularius morbus, tardaverant. Solennia præfecturæ delata à Belgis multa gaudii oſtentatione, qualem vix olim Principibus ac lætis rebus imputaverant. adeo facti in omnem patientiam malorum levamenta pro proſperis interpretabantur. Non enim jam Mansfeldium vana imperii ſpecie ſuis pariter atque hoſtibus ludibrio fore: mutatum invalidum ſenem magna nobilitate. Simul honore & velut redditis legibus gloriabantur, quod Regi ſanguine & affinitate innexus more priſco ad ſe mitteretur. Albanum meminerant & Requeſenium externis imperiis bellum iritaſſe. Et Parmenſi, cætera haud inviſo, patriam objici ſolitam. Ioanni vero, qui regium genus quocunque jure attingeret, modeſtiam magis quam populi & nobilium ſtudia defuiſſe. Venire nunc veram Imperatorum ſobolem, Germanica integritate, nec odiis imbutum, & concordiæ faciliorem. Pannonias & extrema imperii fratris imperatoris vice rexerat, amatus ſubditis curandi comitate & otii blandimentis, non la-

cessens hostem, non ipse lacessitus. Haud ultra quietem ferente barbaro amotus præliis, & potior visus, qui res Belgarum componeret, fessis armorum civibus, & gnaro Rege quibuscunque legibus constitutæ pacis usum penes imperantem fore. Gravitas morum Ernesto erat: Belgæ fastum interpretabantur. Cæterum, quod proprium genti, rebus haud superior, consiliis & mandatis facile regebatur. Hac ingenii mediocritate ita placuerat Philippo, ut suam illi filiam in matrimonium, & regnum Galliæ sociare per legatos in Gallorum concilio acerrime contenderit: forte & metuens ne sicui Gallo nuptum illa iret, distincta aliquando sua virili sobole, Hispania. Galliæ accessio fieret. Sed aliter fatis visum, quæ Henricum Borbonium diversa per itinera in regnum perduxere. Is anxius jam dudum, quod natus imperio sola religionis specie arceretur, multis quoque Principum hanc per causam impediri se testantibus, quo minus auxilia ipsi submitterent, attritas sibi vires, atque alios summæ spei proximos, amicos inter laudantes honestam constantiam aut suadentes profutura, incertus volutabat. Tandem, seu quod nihil crederet sanctius regni quiete, sive & priorem viam more quam judicio amplexus fuerat, accepit Romanam institutionem. Quod adeo Hispani non interfuit, ut multos deinde per annos odium & arma continuaret. nec ita dudum, Aumalio annitente, Picardiæ urbes, fini Belgico proximæ, adactæ in ipsius verbo fuerant. Etiam Romæ diu apud Pontificem (Clementi nomen erat) & potentissimos consilii, vi ac minis obstitit, ne pœnitentiæ Regis veniam aperirent, perfugam

gam ſacrorum & novæ pietatis ſimulatorem vocans. Sed utrisque primum partibus, unde abierat, & ad quos venerat ſuſpectus, ſalubri dein moderatione, his maximas poteſtates, tuta illis ſacra & partem honorum largiendo, ſpem vicit, & diverſiſſimos ante compoſuit, niſi paucos, quantum acceperint ignaros, quos nulla unquam felicitas, aut nulla ultio expleverit. Brevi cœptis per inducias commerciis, &, ut fit, plebi allubeſcente otio, validiſſimæ civitates, & caput gentis Parrhiſii, ac perduellium duces, obſequium accepere, diſcordia inter ſe, & externæ dominationis metu. Meduanium, Bruxellam cum veniſſet, Hiſpani, ut ſuis conſiliis adverſum, retinendum cenſuere: ſed Erneſtus, famæ reverentior, obſtitit: cognitum tamen primo partium duci ad promerendam Borbonii gratiam, incitamentum fuit. Nonnulli propria cupiditate, vel Hiſpanorum artibus detenti, ſpes ſuas & pacem omnium morabantur. Præcipue inquies, Picardia, & quæ circum alia Hænoviorum atque Atrebatum vicinitate & vi Hiſpanorum infeſta erant, primoque vere Carolus Mansfeldius, qui eos per fines bellabat, antequam ab Henrico auxilium adventaſſet, Capellam Tiracenſis agri municipium, cum foſſa ſiccata vallum oppugnaretur, in deditionem compulerat. Mox ipſe Rex cum copiis pervectus Laodunum, iiſdem finibus adſedit. Vbi trita æſtas, depulſoque Mansfeldio, qui perrumpere obſidium nitebatur, oppidum in poteſtatem venit. Dederantque Fœderati Ordines pecuniam Henrico hac lege, ut Belgis arma inferret, quod Eliſabetæ inviſum, quæ cum bello ſui quoque uſum ac reverentiam finituram

turam providebat. Variis rumoribus regis à religione defectio per Batavos Britanniamque jactata; ut fere nulla res plus ſermonum aut liberiora judicia experitur. cæteros ira & deteſtatio: Romana ſacra venerantes ſpes inceſſerat poſſe & alibi acceptos in publicum ritus ſociari, utque Gallia Germaniæ,ita reliquos Galliæ exemplum ſequi. Sed fœdus & humanorum ſocietas cum Rege manſit. religiones ex ſuo quisque uſu ordinavere. Et gnari Ordines ſecretis in ſe artibus graſſari hoſtem, explorandum ſanxerunt, ne quod ſcriptum publice pernicioſum in vulgus ſerperet, neu magiſtri operatam ſtudiis juventutem pravis opinionibus imbuerent. inde hoſtis in pacem, ipſi in bellum conſilia vertêre. Et quia Erneſtus aucto exercitu famam & terrorem novæ præfecturæ circumdare audiebatur, emiſſi qui per Angliam & Germaniam pedites quater mille, parum equitis ſcriberent. Tutum militibus iter & hoſti ignarum, qui fruſtra ad Rhenum occurrerat. At contra Erneſti dilectus paupertate atque aliis caſibus impediebantur. Nam Franciſci Saxonis Lavenburgici cohors, Mönaſterienſium agro paulatim coiens, à Batavis cæſa partim diffluxit: & his qui ſuperfuerant Oldenburgius Comes ſuos per fines tranſitum negavit: Cimacenſis quoque è Flandris ac Walonibus contrahebat militem, ſpe ipſi facta fore ut in præſidiis attineretur. Sed ubi duci ſub Verdugone cœperunt; dilapſi pars magna; alios morbi atque egeſtas abſumſerunt. Alia Swartſenburgii cohors partim ab hoſte, partim à ruſticis ad Carpam & Aquasgrani conciſa. Alii in Hungariam militatum iere. Ita novus miles averſus, vetus inobſequens, multum

decepere ſpes ante conceptas, triginta millia diviſis copiis ultra citraque Rhenum bellatura. Ipſumque Erneſtum, quanto nuper exſpectatior, tanto præſentem major contemtus excepit, ubi otium, Venus, morbi ipſius innotuere: ita ut famoſis quoque carminibus laceraretur. Oneravit ejus inſuper famam apud Belgas, quod urbibus quibuſdam, Hiſpanorum ingerere præſidia voluit. Quod ab Inſulanis & Namurcenſibus contumaciter recuſatum. Vernante primum anno in campos proruptum, irritis inſidiis duas in urbes plurimum momenti partibus additurus. Silvam ducis, quæ talibus cœptis raro indulget, fortuna eripuit, quia adventu militum collapſus lapis vigiles adverterat. Trajectum ad Moſam etiam culpam habet, exterritis centurionibus quos Princeps nave præmiſerat: & quia miles additus, itinerum gnarus, prædæ quam virtuti aſſueverat: niſi forte interdum non magis animorum, quam ſucceſſuum penes nos poteſtas eſt, fortesque alias & intrepidos fatalis interdum ignavia, & repentinus pavor limphaverit. Trans Rhenum inde Mauritius conceſſit, tot ante geſtis apud Friſios finem impoſiturus, quo ſimul Wilhelmi manus & nova agmina coiere: relicto apud Bommeliam Hohenloïo, qui duabus cohortibus Hollandicum finem tueretur. Haud multo ante Verdugonis milites, cum aquas adhuc hyems glaciaret, Delphozylium adorti ad Amaſium amnem caſtellum, primos conatus ſilentio texere, mox ad terrorem clamoribus utebantur: adeoque improviſi involaverant, ut in aggere maritimo, qui imperitia ſtruentium trans foſſam ductus vallum attingebat, ſubito tumultu & ambiguo Marte certaretur in propin-

pinqua navis adacta telis,& propugnantium virtus aggressorem multa cum cæde expulisset. Tum Groningani dona & preces Ernesto allegavere, ne summum ducem & robur exercitus, promissa toties in communem ruinam & excidium urbis, differret. At Princeps, gnarus Brabantiæ timeri, atque alteram partem copiarum bello Gallico illigatam, præmissis munitoribus, Covordium versus incedit, itineri simul, &, si necessitas ferret, prælio. Decem peditum millia septeno agmine divisa. eques media sed maxime tergum ambierat. Novi consilii ratio, ut turmas hostium (nam ei parti virium Verdugo maxime fidebat) hastatus primum miles, & aliquot in fronte machinæ frangerent: mox fessos equitatus prorueret. Lævo à latere currus & advecti obsessis commeatus, & cohortium validiora. Dextrum tormentis & flumine Vidro claudebatur. Etiam Verdugo pro munimentis aciem ostentaverat, ut vires animosque hostium specularetur, facili refugio, vel ex occasione ausurus. Et Princeps quidem consultabat, munitis paludibus ad obsessos penetrare, aut castella aggredi certius foret. Sed Hispanus fractas longa inopia cohortes & imminente periculo discordantes, veterem Parmensis militem, nocte & silentio eduxit, Oldensaliam versus concedens: ibi castra fixit, militemque stipendii vice præda satiavit, populantem Germaniæ agros, & quæ brevi hostibus cessura tanto avidius raptabantur. Militum nonnihil trans Amasium, ubi Linga oppidum Regis imperio tenebatur: Pars Groningam missi, quo vulgus ingenio mobile, & subitam, siquid ingrueret, formidinem coërcerent. Postquam nocturnam fugam & vacua castella dies aperuit,

lætique

lætique inter se & gratulantes liberatores & obsessi consalutaverunt; proximum fuit, quod destinatum hactenus, Groningam quassatam prioribus annis impellere, quanquam mœnibus propugnaculisque valida, nec ad victum, nec ad belli paratus quicquam desiderabat. & è Frisiis primorum haud pauci tracturam in se commercia urbem, hostilem quam sociam malebant. Dimisso equite, qui cunctos hostium aditus apud Stenovicum Covordiumque & Bortaniam clauderet, relicta Zutfaniæ cohors, qui hostem, si opus, distineret, tormenta mari advecta. Ingreditur Princeps campos multa suorum clade luctuosos. namque ipsi è Saxonibus maternum genus, quos eodem in obsidio mors intercepit, aut irritus diu labor omittere coëgit infaustam possessionem. Nec patruis parvo constiterat civile bellum ibi provocasse. Vetustissimi superstites locum monstrabant, quo jacens Adolfus cæsi Arenbergii exuvias, & primos armorum successus nobili sanguine corruperat: Noscebantur & castella, queis Ludovicus insessis defectionem civium ac studia libertatis frustra sperasset. Tum Lemminga non procul, & septem millium strage detestabilis ripa. At Princeps ac Wilhelmus (pariter enim hic imperabant, nulla æmulatione aut discordia) ut suorum gloriam supergressi locos omine exsolverent, stationes urbi circumdant, metanturque ipsi eam ad partem qua Groninga Frisiis aversa Germaniam late prospectat, haud equidem alibi turribus & propugnaculis annexis vallo, aut extrajacentibus munimentis, firmior. Sed antequam inclitæ urbis obsidium peragam, situm regionis & occurrentes sæpe populos aperire haud frustra erit,

quia

quia non alibi attigimus. Transrhenanæ gentes, quæ Amasio includuntur, vetustam haud dubie claritudinem obtinent. Antiquissima, ut cæteras apud gentes, fabulis incerta, priusquam Romanum imperium cum armis rerum memoriam propagavit. tum Frisiorum virtus & fides nobilitata: Francorum nomen serius auditum, quorum pars Salii ab amne, quem Salam veteres dixere, nunc aucto vocabulo Isala creditur: & inde salicæ leges: Conditores & originem non harum magis quam totius Germaniæ memorem, constanti etiam apud veteres opinione, indigenas esse qui colant, id est, qua primum tempestate mortales aucta soboles, vel cupiditas impulit, tentare maria, quærere sedes, fuisse qui & hoc ultimum Oceani littus sortirentur. Nec interim negem, partem Normannorum, & Saxonum, & si quæ aliæ gentes maritimam oram classibus tenuerunt, per eas regiones relictam, in mores & imperium coaluisse. Eodemque ipsi exemplo exundantem multitudinem proximas in terras & longius effudere. Sed maxime memorandum, regnis duobus, Francorum in Gallia; Anglorum apud Britannos, primordia istis finitimisque à gentibus duci. Qui domi status; quæ rudibus sæculis reipublicæ species, haud satis affirmem: nisi quod ultima ab origine reges præfuisse intelligo. neque id nomen infinitæ potestati: sed, quomodo per omnem Germaniam, summum arbitrium penes plebem & Principes erat. At postquam commune Germaniæ Galliæque imperium, & mox resolutum, quæ mediæ erant gentes in libertatem, Principes in dominationem traxere, turbida cuncta, nec quicquam diuturnum. Et Christiana institutio

non omnes apud gentes pariter accepta, ut animos, ita regimen dissociavit, dum alii, specie illecti sanctimoniæ, sacerdotum imperia optant: sapientiores ducem potius & arma quærunt adversum barbaros, terra maríque ingruentes. Hinc bella inter ipsos, & quanquam de religione convenit, non tamen certamina desiere, quæ obtentu pietatis, atque inde vi & ferro, diversis artibus tractabantur. Sic Episcopi & Comites, divisis inter se Batavis, simul conterminas gentes, ut cuique proximum, rapuere. Nam Zutfanienses ultra Isalam primi occurrunt, Geldriæ accessio: Hinc, quæ proprie regio Transisalana dicitur, & suis nominibus Tubantes, Salandi, Tarantii, Trajectinis Pontificibus tenebantur. At Frisiorum, quod intra Flævum est, post longam rebellionem, in mores imperiumque Hollandiæ concessit. Qui ultra lacus sunt, diversam ripam bello & atrocibus præliis implicaverunt, victi sæpius quam domiti: quia Hollandi Principes dedignabantur precariò imperare, & ipsis avita, utque arbitrantur, imperatorum sanctionibus firmata libertas. Ita, in medium consulentes, suorum è numero summæ rei moderatorem legebant, Potestatis vocabulo. Sed munitissima antiquitus urbs Frisiorum, Groninga, oportunitate Amasii fluminis, & Germaniæ confinio, attollitur. Inde olim, super ingenii ferociam, spes civitati accesserat, ut totius nationis caput, mox Isala tenus imperaret. Quod cum negaret belli fortuna, Lavicam & Amasium dominationis terminos constituit, circumsecto agro gravis: quippe vetitis distrahi mercimoniis, ni venum prius in urbem ferrentur. Munimentum hujus

potentiæ

potentiæ postquam pactisque usuque juris nomen induerat, externi Principes quæsiti, & sæpe mutati, queis propugnatorum honore salvis legibus tributa pendebantur. id lætum in præsens dum gratiæ studetur: quæ postquam magnitudine & invidia consumta est, pernicies exempli patuit, insito Principibus quovis modo parta retinere, cœptasque opes, si obsequio destituantur, per vim intendere. Contumax igitur civitas, nec libertate contenta, & servitutis impatiens, tum vero & intestinis plerumque dissidiis concussa, dominos sibi semper adscivit dominorum tædio, expers ejus boni, propter quod à populis arma capiuntur. Ita Trajectinos olim Antistites experta, inde Saxonum metu ad Transamasianos, Geldros, tandemque Austriacam ad domum devoluta, tantas inter jactationes gloriam semper aluit: retento per Austriacos jure, ut ipsa sibi magistratus legeret uno excepto Principis legato, qui supremo judicum de rebus agri cognoscentium consessui præsideret. Hocce bello, quo nihil immotum fuit, gravissimis seditionibus agitata ad extremum sub Hispanica dominatione resedit, libertatis specie: non, ut aliæ civitates, sacrorum dissidiis: nam cum atrocissimæ leges in novam professionem sævirent, undique exactis tutum ibi perfugium fuit: sed quia, ardescente inter ipsos & accolas discordia, Fœderati proceres ex vero, aut in gratiam nobilitatis statuerant: Callidior Hispanus favebat urbi, unde in subjecta regimen. hoc uno impulsi, ut desciscentem Rennebergium sequerentur (adeo prima mortalibus ultionis & odii libido est) religionem & fœdera projecerunt. Præsidium, ut alibi memoravimus, asper-

nabantur: ita pacti cum Rege, qui alia quoque onerum levamenta indulserat: sed è plebe tria millia Hispano merebant. Peregrinus miles ad nongentos suburbana insederat: commeatuum, machinarum, pulveris quantum vix usquam. Posita castra ab urbe longius, quo minus noxæ tormenta urbi inferrent, firmandis operibus contra vim internam externamque. Solida ac salubris planities rivos inter Hornam ac Sculendipum diffunditur, qui orti Tarantiorum paludibus per fossas Groningæ transeunt,& per Reidipam mari miscentur. Cum toti urbi ambiendæ non sufficerent copiæ, hinc illam oppugnare, hic & hostem, si adventaret, excipere placuit, effusis rivis ut cuncta circumjacentia stagnarent. Compertumque experimento, vicinas oppidis aquas non magis prodesse arcendis hostibus, quam nocere interclusis auxiliis. Duxit Princeps etiam rivos, queis tormenta facilius castellis per agros passim jacentibus admoverentur. Deserta quædam facile in potestatem venerunt. Sed nobilissimum cui Adoardizylio nomen, cum præfectus constantius quam pro præsenti necessitate defenderet, acceptis pontibus scalisque, tanto oppugnatum est calore militum, ulcisci sociorum cædem anno ante eodem in loco patratam flagrantium, ut nec recepta sit sera deditio, nec, ut impetus fieret, imperium sit exspectatum. Ita facta cædes, quam auxit ignis fortuito illatus. Hoc castello occupato facilius è Frisiis commeatus in castra adnavigabant; etiam Emdanis haud pauca mittentibus, donec Verdugo minis terruit,ne studium proderent. Eruptum & ex oppido & ex suburbio non inprospere, continuos per imbres fatigatis custo-

dibus

dibus novorum operum, quæ ambitione militari festinantius quam cautius promovebantur. Major mox cura, paulatim adfodiendi utrumque in latus portæ, quorum alterum valli propugnaculo, extrajacente munimento alterum defendebatur. Tormentis vehementer utrimque certatum est. Agger & ex humo opera retibus utcunque resistebant. pontes, portæ, turres, ædificia dejiciebantur. Et captis ad Verdugonem literis apparuerat nitrati pulveris copiam prodigo usu & casibus prope absumtam. Moniti ergo, ne à sociis deserti, quorum alios Gallia, alios suæ discordiæ distinerent, clausi armis, ruinam ultro iritârent. Responsum, non ut ab obsessis, sed qui antiquitatis & recentium memoria superbirent, maximis ducum non impune lacessiti. non eadem tamen mens omnibus, & diffidendi causæ. Plebis collegia, quorum major circa publica auctoritas, quam ipsis expediat, arbitrium omne magistratibus permiserant. Imminente nuper obsidio legatos miserant qui auxilia concirent. Sed securæ tanti discriminis Belgarum civitates, certantibus circa Præfectum novum studiis, profundere sciebant pecuniam, uti nesciebant, cujus nunc penuria res maximæ amittebantur. Igitur fuere qui proponerent tradendam Duci Brunovicum urbem, sequestre ejus consilii Hohenloio, & si succederet, vicarium sibi imperium spondente. Sed eam spem abrupit obsidium: quo cœpto, modo ut mortui humarentur, modo rursum ut liberarentur captivi, aliaque specie, agitata sæpe colloquia: concessis etiam brevibus induciis, quas tandem oppidani prorogari postulant, donec responsum certius Bruxella peterent: quod me-

rito repudiatum. Præcipuus magistratuum Iorgius, consul ante, & tum tribunus militaris, paci obstans, armatus Iesuitarum vocibus, in se traxerat egentissimos vulgi, queis nullæ ex publico spes metusve. Hi hostium internuntiis pacisque laudatoribus minabantur exitium, non cæde, non rapinis abstinentes. Iam vineæ atque alia propius exitium ostentabant. Sed longe miserrima facies, cum missili igne noctes lucerent incendiis! densique & conglobati, ut domus, ut fortunas defenderent, ardebant & ipsi, aut globis lacerabantur. Postremo quid vitarent, quid tuerentur ambigui, implebant cuncta formidine & lamentis. Contra sacerdotes, & quos Hispanus stipendio obligarat, privatis commodis partium & constantiæ nomen imponunt. ausisque jam suburbano ex præsidio nonnullis trans fossam actis naviculis intrare urbem, his advocantibus, illis prohibentibus, flagrabat seditio, quæ initio haud incruenta, mox externo metu consedit. Princeps, ut bellum urgendo pacis consilia impelleret, maximum ex omnibus intra fossam propugnaculis, in quo arcis Albanicæ manebant vestigia, cuniculis suggreditur: & quo dolum alio conatu velaret, quassata machinis munimenta capturus impetu minatur. Simul ingenti oppidanorum concursu velut detrusi oppugnatores retro cesserant, accenso pulvere quem specus occultabat, dirupta moles excussam multitudinem in fossas adjacentes & longius intra castra effudit. pars vivi aperta humo mergebantur. Tum per ruinas ingressos milites (Scoti erant) quo minus inhærentes fugientibus unà urbem irrumperent, ruptus asser qui pontis usum præbebat, impediit, locum tamen tenuere,

saccos

ſaccos arena ſartos opponentes ingruentibus telis. Iamque omnes flagrare in ulteriora, cædem poſcere eruendæ urbis avidi. Hanc illam, cujus ſcelere cuncta trans Rhenum quatuordecim per annos exhauſta bello aut corrupta. Tot caſtellorum excidia, atque agrorum ſolitudinem, cruentaque prælia vicem depoſcere. Id documentum cæteris fore, ne vincendi dies tenerent inani pertinacia, & ſuperbis ultro reſponſis illuderent. Quid autem glorioſius duci, quam rebellatricem in urbem, cædibusque ſuorum & ſpoliis ovantem, jus uſurpaſſe victoriæ. Aut ſi generis injuriam, majorum ultionem publico poſthaberet, non tamen ſervandam civitatem, iniquam vicinis, intractabilem legibus, nec libertati fidam, cui inſurgens aliquando perniciem latura ſit, aut, ſi domaretur, infamiam. Hæc coram: ſibi quiſque prædam urbis opulentæ animo præceperat. Sed Principi, quique aderant ſenatorum, ad reliqua belli perpetranda utilius viſum, licentia ſævitiaque in cives militem non imbuere. Sic preces & legatio valuere, compoſita è variis ordinibus, etiam ſacerdotum quæ mœnibus egreſſa urbem, quantumque ejus ditionis, fœderi addidit, ut ſuis legibus pari jure cum ſociis regerentur. Præſidium accepere, dum nova imperia in conſuetudinem verterent: & junctim Friſiis rectorem Wilhelmum Naſſavium. Vrbanus miles & externus incolumes abiere ſeptimo calendas Auguſtas. Ingreſſus urbem Princeps Proteſtantium ſacra reſtituit, ejectis ſimulachris, utque convenerat magiſtratus legit, maxime ex his qui ob religionem exſulaverant, valituris in poſterum legibus. De accolarum diſcordiis, quæ olim per arma atque acies

 exer-

exercitæ nondum ſederant, ſociarum nationum ordinibus permiſſum arbitrium eſt. Atque interim Bruxella Hagam Otho Hartius & Hieronymus Comannus venere, velut privatum ob negotium ad Cimacenſis miſſi uxorem, quæ mariti ſævitiam fugiens, apud Batavos exſulabat. De pace, non ut tanta res merebatur, ſed obiter egerunt, ab Erneſto literas ferentes: queis belli onera, veteriſque obſequii & commerciorum bona diſſerebat. Nec ullas unquam immortales diſcordias fuiſſe, paucas bello, pace pleraſque transactas. Tum ſi qua perfidia hactenus formidaretur, at non Auſtriacæ domus incognitam virtutem, aut ſuſpectum ſe pacis auctorem. Quin haud alia ſpe patriam, & fraternos penates deſerere, quam ut redderet Miſtianis gentibus veram fidamque concordiam. Convenire Ordinibus viciſſim ne ſuas res proſperas, adverſariorum ambiguas in diſcrimen & belli fortunam mittere mallent, quam tempus occupare, quo darent magis quam acciperent pacem. Ad ea Ordines, altius orſi, reſponderunt, de cauſa magnifice, pro ſacris & legibus, quæ Maximiliano quondam imperatori placita Mathias Erneſti frater bello texerat. Inde implacabili Hiſpanorum rabie ſibi in arma truſis, nequaquam ignotas bellorum vices. ſed laborantibus & oppreſſis Deum adfuiſſe: & nunc, magnis ſocietatibus ac ſua virtute ſubnixos, illum eventus judicem malle quam hoſtem toties perfidiæ expertum. & ne ſociis ſine regibus arma ponerent, fœderibus quoque ſe impediri. Simul exempla addebant falſo oſtentatæ vel irritæ pacis. neque nunc accidiſſe quicquam, cur ſperarentur tutiora. Nam Philippum adeo veteres offenſas non remit-

remittere Christianæ paci, ut barbaros potius pateretur raptare Europam, quam desineret ipse aliena regna per arma & fraudes incessere. Quod literis convictum Philippi ipsius ad Wilhelmum Clementium scriptis, queis Cæsarem pollicitando lactare jubebatur, addito, ab imperio Hispanico vim Turcicam facile donis posse averti. Nec silebant Ordines, sanciendæ pacis solennia præfectis delegari: servandi jus & potestatem penes dominos esse. Quid denique spei, dum premeret Belgicam miles externus, & summæ rei compotes Hispani atrocibus consiliis Ernesti bonitatem convellerent? Iactabatur in odium pacis non paucorum inter Romanenses sententia, quæ diversa sectantibus servandam fidem neget: versa merito in ipsos commenti pernicie, dum studio diffidendi hominum commercia abrumpunt. Cunctis nimirum qui fas atque honestum suo in usu habent, nec ullo obtentu dedecus mutatur, & ne diu perfidia fruantur, ipsi adversum se documento sunt. Plebs etiam, quam primum bellorum pœnitet, recentibus hostium flagitiis in iram novata omnem concordiæ spem aversabatur. Namque Hispanus, tot inclytam victoriis Mauritii juventutem, & duplicis regni fœdus metuens, usque adeo magnitudine periculi infamiam contemserat, ut emtis percussoribus singulos per ictus conficere destinaret, quod vix totæ acies præstarent. Nec aliud unquam tempus ejusmodi flagitiis fœdius fuit, ut nemo veram ab illis pacem speraret, qui jura etiam armorum & concessa odiis egrederentur. Anno hoc ipso quo colloquium petebatur, sacerdos Namurcensis, deinde miles alter transfuga, suspicionibus præventi, ex ipsa vul-

tus inconstantia, ut difficiliter leguntur tanti sceleris meditamenta, mox tormentorum metu, ordinem insidiarum patefecerunt, queis Princeps, & frater Henricus Fredericus, atque alii eminentes in republica viri petebantur: propriis quisque de causis: Leoninus, quod à partibus regiis descivisset: Aldegondius, quod ad spes in Regem perfidas excitasset Parmensem! Oldenbarneveltius, quod adversus paci crederetur. Michaël Renichonius & Petrus Furius sontium nomina: sed rectius auctores edentur, qui in conspicuo positi & gloriæ capaces huic se probro obstrinxerunt. Fontanum igitur & Ibarram Hispanos, Stanlæumque Daventriæ proditorem; atque è Belgis Lainotam & Barlæmontium, veteris in Nassavios odii heredem, simulque Assonvillam, Arausiana cæde jam olim maculosum, reperta apud reos indicia, aut sponte fassi, postquam certa mors, neque in spargenda culpa pretium erat, prodiderunt. Etiam Ernesti pollicitationes, atque hortamenta referebantur: ad Renichonium quidem, largo se fœnore pensaturum: ad Furium hæc ipsa: si id præstas, quod mihi polliceris, ut Tyrannum mactes, recta te via in Paradisum ducet. nec deerant, qui hoc argumento tranquillum ejus quod credebatur ingenium contra interpretarentur, quæsitumque arguerent modestiæ vultum, quo tantam feritatem occultaret. Comannus certe & Hartius, dum in Batavis agunt, erumpente Renichonii scelere, Ernesti ullam in eo culpam negabant: addentes paratum & Barlæmontium, si venire fide publica datisque obsidibus liceret, coram dicta refellere. Sed cum non alia lege admitteretur, quam ut evictus

pœnam

pœnam ſubiret, conditio repudiata eſt. Sub idem tempus Lodovicus Lopes Luſitanus, ſed Iudaïcæ originis, medicus per Angliam, comprehenditur, qui quinquaginta millibus ducatorum ab Hiſpano ſibi promiſſis ſpem feciſſe veneni in Reginam indicibus & literis convictus, cum conſciis crimen ſupplicio expiavit. Auctores rei dicebantur Chriſtophorus Morus, & Fontanus quoque, & Stephanus Ibarras, tum Bruxellæ agentes, quos Eliſabeta datis ad Erneſtum literis perſtrinxiſſe contenta, concitores talium Ieſuitas nominabat, & communis exempli cauſa dedi ſibi poſtulabat, non id adipiſcendi ſpe; ſed quo Hiſpani famam magis oneraret. Aliorum quoque ſimiles molitiones prorupere, mirum quanto proventu hominum, quorum par ad promittendum & ad indicandum ſcelus levitas erat. Auxitque Ieſuiticæ ſectæ invidiam in Gallia, fine hujus anni, Ioannes Caſtellus, juvenis ipſorum ex diſciplina, perſuaſusque à magiſtris nulla illi regia jura qui à Romana Eccleſia alienus viveret. Is ergo revertenti ex Picardia Parrhiſios Regi cultrum in jugulum direxit: ſed flexu corporis ictus in dentem incidit. Id facinus Parrhiſiorum Senatus, non contentus ipſius ſupplicio, diruta quoque altrice domo, & mole ſuperſtructa, quæ facti memoriam præferret, tum & Ieſuitarum exſilio expiavit. Namque his præcipuè talia & Batavi & Angli & Galli imputabant, ut qui pietatis & fortitudinis laude incendant juventutem, additis & veteri copia exemplis, quoties Tyrannos publice nocentes privata audentia depuliſſet. Ea de ſecta, quoniam occaſio tulit, nec alii plus in partes contulere, pauca diſſeram. Auctor inſtituti Ignatius

Loiola, Navarrico bello ad Pompeiopolim vulnere debilis fortem adhuc & militarem animum quietiores ad curas retulerat. accessitque ambitio condendi familiam, cui in spem futuræ magnitudinis, non hominis alicujus eximii, ut tum mos ferebat, sed ipsius Iesu nomen præscripsit. Aggregati quibus nova volentibus erant, incredibili studio duo maximè percoluere vim Pontificis Romani, & opes Hispaniæ. primique in causam labentem egregia præsidia induxerunt, & neglecta hactenus, mores inculpatos & bonas artes: crebris certaminibus exerciti varias adversus religiones, quæ per ea tempora Romano nomini insultabant. Aucta per Americam & Indiam gloria, dum feras inter gentes Philippo imperium Christiana institutione circumdant. Claraque prodigia velut ipsis evenerint, per locorum longinquitatem celebrantur, fiducia affirmantium, & credendi facilitate. Cætera reipsa aut in speciem abunde sunt. Fidem & pudorem sunt in quibus requiras. Magna in vulgum auctoritas ob vitæ sanctimoniam, & quia non sumta mercede juventus literis sapientiæque præceptis imbuitur. Sui per urbes & populos præsides. Cunctis per orbem unus imponitur, ut plurimum gente Hispanus. Sapienter imperant, fideliter parent. Transgressi in morem non una habitant omnes. angustum videbatur societatis incrementa parietibus includere. dant nomina & conjuges, nec quicquam prius docentur, quam mortis metum & cunctos hominum affectus exuere. Sed maxime adsciscitur, siquis ingenio ante alios, aut sanguine divitiisque pollet. Vsus in singulis. nam ingenia distinguunt non minus prudenter, quam

eli-

eligunt, ut quem facundia aut ſcribendi meditationibus ſperant clareſcere. Per ſuorum nobilitatem maximis conſiliis miſcentur, explorandi ſagacitate, & quia ad eruenda arcana nullum vehementius tormentum religione eſt. Opes legatis ac muneribus in ſe vertunt. quas per artes noviſſimi omnium brevi ſectas priores fama & opulentia vicere, hoc ipſo cæteris inviſi & tanquam è diverſo mores exprobrarent. Sed ſuper æmulantes evecti, tenent Principum domos, laudabili temperamento. quippe medii fœdum inter obſequium & triſtem arrogantiam, nec fugiunt hominum vitia, nec ſequuntur. Præcipuum id Hiſpano dominationis inſtrumentum, quo domi concordiam retinet, quo turbat externa. Nam eorum mentibus infuſi, qui Latina ſacra adorant, per Galliam & Angliam ipſoſque Batavos, hic pro regno diſſerunt, ibi contra regnum. & quanquam capitis ſupplicio finibus arceantur, non obſtat periculum quo minus audeant fallantque. At imperator pacem quantumvis repudiatam, & quibus dixi ſceleribus inviſam, non deſinebat retentare, ſuper commune Germaniæ velum, fraterni decoris cura. Et, ne monere tantum videretur, habito Ratisbonæ Principum ac civitatum concilio, decerni curaverat, armis coërcendos, qui perpetuæ bellorum miſeriæ ſeque & finitimos damnarent. Quæ ut erant inania nec voces unquam & minas tranſitura, ita accipiebantur. nam imminente Pannonicis urbibus tum vel maxime Turca, curæ & vires Germaniæ ad externa non ſupererant. Eodem anno egregium Fœderatis Ordinibus ac glorioſum fuit exciri ab Iacobo Rege Scotiæ, juxta Galliæ, Angliæ, Daniæ

Reges ad Baptiſini ſolemnia filio celebranda, quem primum illi conjunx dederat, Regis Daniæ filia. Reſpondet honori liberalitas egregiis in regium infantem muneribus teſtata, cui Henrici Frederici nomen inditum eſt. Simul veterem cum Scotis amicitiam, atque inter gentes commercii jura quæque alia Belgarum cum Principibus, ac poſtremo cum Carolo pacta recoluere. Sed fruſtra armorum ſocietas affectata apud Scotum Danumque, & eidem affinitati innexos Germaniæ principes, quibus tuta ac illæſa quies, nec ſatis cauſæ, cur alienis armis ſe interponerent. Facta ſane per Scotiam ſpes non ſine cauſa Hiſpanis infenſam, qui per annos aliquot, ejus regni quietem factionibus turbarant: unde acerbiora in Romanenſes jura, & hinc auctis odiis reperti qui juſtiſſimam Iacobi ſpem in Angliæ regnum in Hiſpani filiam transferrent, argumentis ſane abſurdis, ſed quæ animum ad inferendam injuriam promtum oſtenderent: verum formidandæ potentiæ cunctis obviam eundi initium & Scotus & ceteri principes in alios alii rejectabant. Reverſa per Angliam legatio, cujus Princeps Walravius Brederodius inclyta ſtirpe dignationem reipublicæ præferebat, Iacobo Valquio comite, de rebus fœderis conſultavit. Ibi munerum invidia patuit, queis gratia Scotorum Regis ambita erat, objectante Regina ut externæ opis egentibus intempeſtivam magnificentiam: neque tam regalis ingenii more, neminem faſtigio ſuo accedere ferentis, quam quod callida mulier, & quæ inter munimenta potentiæ haberet ſucceſſionem tenere in incerto, nollet proximum regno & ſanguine Principem vicinorum ſtudiis hæredem deſtinari,

ri. Igitur, qui mos irascenti, veteris debiti portionem exigit, & ni satisfieret pacem minabatur: quæ modeste excusata ad tempus quietem habuere. Atque interim, quo offensæ redimerentur, obtemperatum poscenti, ut suam ad classem naves & pecunias adderent, quibus Hispani Britannia Gallica arcerentur. Nam validis portubus confidens hostis possessioni maris, quod Hispaniam, Galliamque alluit, utroque è litore imminebat: Vnde & Angliæ metus, nec satis tuto Batavis occidens navigabatur. Iunctæ classes plerisque maritimæ oræ munimentis hostem depulere. At Transrhenanis in partibus, post captam Groningam bellum stetit: quanquam erant alia quæ spem & pretium laboris promitterent: sed instante Buzanualio, Henrici Regis legato, magis ex æquo visum, postquam sua recte processerant, socios respicere: quia tum per Belgarum & Galliæ fines acriter certabatur. erant qui retento milite pecuniam Regi mittendam censerent. Sed obstitit Buzanualius Regem dictans milite rectius quam pecunia uti didicisse. Tantaque ejus habita est ratio, ut & spes egregiæ, & facti jam sumtus in expeditionem novam continuo posthaberentur. Miles Hispanus, qui Gallicum ad limitem turbarat hactenus, postquam æra & jus licentiæ acceperat, exclusus urbibus, ne per otium peiora auderet, duce Cimacensi Cameraci ad obsidium habebatur. Namque urbem Philippo quondam possessam Balagniacus, ubi memoravimus, imperii Gallici nomine, & suo dominatu invaserat, Princeps Henrico dictus: inde vicina populabatur. Deerant cuncta obsidiis adhiberi solita: etiam commeatus. Ne nihil agerent, clau-

ſere urbem eminus & ſegni cuſtodia Hiſpani, amicarum gentium agris, quam hoſtibus terribiles, nec ultra mutati quam ut ſeditionum ſcelera ſub imperio uſurparent. Interdum & è Gallia prædæ agebantur. At Henricus plerisque perduellium perdomitis vere jam regem ferens, eoque virium auctus, ut, qui ſua ægre hactenus tueretur, jam vindex & paria ultro minitans adeſſet, Philippum edicto increpuit, quod ne probabili quidem obtentu, quæ annis ante viginti & quinque ipſi cum Gallis pacta, rumperet. Avito ſe imperio contentum, quod cœleſti providentia magnificum per ſe & auguſtum haberet, abſtinere alienis; neque cum finitimis Belgarum civitatibus armorum ſibi cauſam, niſi quam ipſius injuria feciſſet. Hænovios igitur & Atrebates ac cætera ſervientium nomina hortabatur, proturbare Gallico & Cameracenſi ſolo externum militem inviſum cunctis, & tantum ferentibus gravem, quem nemo impune niſi hoſtis odiſſet. Quod ni præſtitutum intra diem fieret, regeſturum eo tela, unde in ſe mitterentur. Silentium ſe, velut negarent, accepturum. Attamen civitates reſpondere non auſæ: ſed brevi Philippus Romanæ pietatis ſtudium, ſuumque cum Gallis fœdus memorans, Benearni Principem (nec enim alio nomine dignabatur) qui fruſtra religionis quam ſemper oppugnaſſet cultorem, & Galliæ regem imitaretur, armis undique perſequendum pronuntiavit. Ea ſero, poſtquam totum per annum Belgicis finibus ſigna cecinerant, juris ſimulachra adhibebantur. Sed extremo bello ducem Henricus Turrium dilegit Vicecomitem Turenæ, aucta tum in nomen Builonium dignatione, & Mauritii affini-

tate

tate inclytum, cujus ſororem Eliſabetam Borbonii per matrem geneſis in matrimonium acceperat. Hoc juſtior cura, auxiliis & belli gloria attollere principem ſuper jus fœderis, privata neceſſitudine devinctum, & regis gratia florentem. In Luxenburgiam terram conferre bellum placuit, quod Italicis Germanicisque dilectibus iſthac iter foret. nam ſpes Batavos inceſſerat, ſi novæ copiæ arcerentur, poſſe veteres nec multas adeo, nec ſane concordes ſponte Belgarum, aut coëunte bello intercipi. Sed properanti in auxilium Philippo Naſſavio viginti & octo peditum centuriis (viginti ſolas polliciti Ordines ultro numerum auxerant) nuntius occurrit, acceptis quatuor Helvetiorum militibus Carolum Mansfeldium medio vagari. Igitur præſidio itineris quinque turmas ductante Verio aſſumit, compoſitumque agmen, ne quam prementi Mansfeldio occaſionem aperiret, trans amnem Moſellam ducit Mediomatricum finibus. nam interiora cuncta hoſtis præceperat. Turmarum pars maxima, impetrato aut vi quæſito per Germaniam itinere, in Batavos reverſæ. Vim magnam equorum iter longinquum abſumſit. Sed majus in partes damnum, quod procul domo eques licentius agens, per rapinas ac ſtupra multorum, aut ob religionem aut alias ob cauſas Batavis faventium animos avertit. At Bulionius, mandata quidem maximarum rerum habens, ſed vires haud juxta, nec Lucemburgi auſus obſidium, poſtquam ſocias cohortes acceperat, Parrhiſios conſultatum ibat ingraveſcente jam autumno. Patuitque eventu, multo ad rapinas uſu, magno domi & damno & diſcrimine auxilia feſtinata. Ac quo minus & ſubito & acerrimo gelu

gelu Batavorum intima irrumperentur non tutantium consilia, sed mala hostium obstitere: Nam regium per exercitum translata seditio, priorisque tumultus finis alteri initium dedit. Ea rabies & sua magnitudine & remediorum atrocitate cæteras longe antecessit, quia non per singulas cohortes, sed inter nationes, nec circa fines, sed in ipsis Belgicæ visceribus certabatur, veteremque flagitiis causam, militarem avaritiam, invidia accenderat. Itali, gens natura æmulatrix, soluta Hispanis stipendia, cum & ipsis deberentur, posthabiti in contumeliam trahebant. Pauci primo conquesti, tum sibi laborum & sanguinis pretium periisse, cum ille, columnen partium & justius in omnes virtutis æstimator Parmensis, quomodocunque mortuus, gaudium sane & insolentiam Hispanis attulisset. Nunc palam despectos circumagi paucorum libidine, qui Ernesti ingenio & regiis opibus illuderent: At hercule & sibi arma queis adversus peculatores debitum vindicarent: nec posse exemplum illis displicere, qui eadem fecissent: aut si quis obsisteret, sensurum quos viros Italia daret, Hispaniæ victrix illius olim veræ, non, quæ nunc ita diceretur, fæda pessimarum gentium colluvies, & cui fastus ac crudelitas pro cunctis virtutibus sint. Nec jam tantum manipulares, sed præfectorum fortissimi eadem loquebantur: quibus incitamentis, velut lymphati, omnes ejus gentis signa Sichemum contulerunt; Brabantiæ id oppidum munitionibus ac situ placuit, unde prædæ ab agris & Bruxella usque petebantur. Accessere & aliæ gentes, Galli, Hiberni, Epiratæ, & ab Italia usque veterum qui olim apud Belgas militaverant, pacis obtentu &

spe

ſpe præmiorum, nullis prohibitis præter Hiſpanos: rarumque ejuſmodi motibus, aderant præpoſiti, quaſi de gentis cujusque gloria quæreretur, non ullo jure poteſtatis, ſed ita pollentes, ut ſe quisque notabiliter turbando militi approbaverat. Centuriatus in dies legebantur. Signum factioni ſuæ, quam militari facetia rempublicam appellabant, apium examen fecerant præeunte rege. Tributum indixerant agris, & vectigal præterea cunctis quæ ex agro evectarentur. Fovebant ſeditionem arcanæ Mauritii Batavorumque artes, ob metum, ne ſi rediret concordia, improviſum aliquod vulnus acciperetur. Iam quippe, per dies ferme ſeptuaginta, continuum gelu paludes amnesque ferendis etiam machinis duraverat. Simul dum hoſtilis ager, inde Gallorum bello, hinc ipſorum tumultu, rapitur, clauſis primum, quo inopiam intenderent, & mox ingenti pretio reductis commeatibus, ærario conſulebatur. Auditi igitur benigne quos ipſi ſuorum ad Principem miſerant, narrantes nullo ſe natalium jure, per ſtipendia duntaxat, Hiſpano obligari. atque ea ubi non ſolverentur, haud ultro devinctos ſeſe. Ac ſi quis oppugnatet, uſuros lege naturæ, quæ animantium cuique ſui tutelam commendaſſet. Factæ cum illis induciæ: Cuquivum quoque agrum, in quem paterna Principi ditio, tributa popoſcerant: negantesque ruſticos defendere parabat Hermannus Herembergenſis, rogato Principe id ſaltem permitteret. Sed major hic quoque militis, qui vim partium deſtrueret, quam imbellis turbæ habita eſt ratio. Quæ ubi in curiam & quidem Hiſpanorum verbis in dete-

rius perlata sunt, dubitatum sententiis, dum comitate permulcendos alii, ferociores, & quibus gentile odium erat, dandum exemplum putant, ne quoties ad diem pecuniæ non adessent, exuere obsequium miles insuesceret. Irritabat etiam moderatiores animos temporis ratio, quod cum maxime usus operæ esset, nullis conditionibus paruissent. Nec illos fugiebat duriora in se consilia haberi, quin calliditate gentis emtos per exploratores cuncta noscebantur. Et quidam primores ultra favebant Italis odio & intolerantia Hispanorum. Victus, munitiones, quæque bello idonea modice provisa erant, cum Hispani valido se agmine eandem in regionem inferunt. & primum alios conatus simulare: Postquam his artibus neutiquam Italis pares erant, serio claudere egressus & circumsessis moliri famem. Mox & manus collatæ, nec incruenta castellorum oppugnatio: tantumque sævitiæ, ut in Hispanorum castris clam trucidati ferantur, qui providentia seu alio affecti ea consilia perhorruerant. Id vero nemo jam ferre, illos ab eodem flagitio recentes in aliis vindicare, quod toties sibi permitterent. Ita pessimum exemplum utrique instituerunt, hinc ut eodem sacramento obstrictas gentes mutuo sanguine efferarent, inde ut pro hostibus habiti ab hostibus opem poscerent. Nam prior aditus Rex Galliarum, quò manente injuria auxilium præstaret, & tot fortium virorum manibus uteretur, ad Mauritium ut propiorem relegaverat: qui cum factas inducias datis utrinque obsidibus firmavere. Tum castellis exuti, nec satis in oppido fiduciæ erat adversus ingruentem exercitum & machinas,

agmen

agmen conjugibus & liberis grave per incustodita hostibus nocte & silentio movent. Hiberna Sylvaducis non procul posuere, tuti tergum ac latera, cum Breda urbs, Hæsdaque & Gertrudisberga accingerent; parata laborantibus suffugia, atque interim latebræ inutili vulgo. Bellique seu victus copiæ deessent, haud secus quam socios inter commeabatur. Et Princeps benignitatis famam nec in hoste aspernatus, instruxit machinis, addidit equitem quo valentiores egressi subjicerent agros tributis, aut populabundi ulciscerentur. Sic infensissima ausi, & nondum transfugæ, tertias velut partes in bello fecerant. Misit mox Ernestus, qui impunitatem, stipendia, missionem pollicerentur. Sed cum interceptis ex literis, subesse dolum & pœnam imminere cognovissent, suspecta diu omnia habuere. Nec alia circum quietiora. Nam equites peditesque haud pauci, cum Verdugonis castra deseruissent, rerum omnium adacti penuria, adiuti à Cliviis, trans Rhenum, atque inde in Brabantiæ proxima concessere. Et qui Dunquercæ præsidio erant, quique Amandi fano & Capellæ, obsequium detrectabant. Ipsi denique Hispani paulo ante pacati, iterum deficiente stipendio, fano Paulino seditionem resumserant. Causæ tot malorum, dispensandæ pecuniæ vetus jam incuria, & minoribus quoque corrigendis impar Ernestus, & classem Americanam ventis, morbisque tardantibus, concussa, ut sæpe, Hispani fides. Pars damnorum & ab Anglis, quorum hoc anno, ut per Australia Americæ improsperi conatus, ita in Brasiliam iter irrupto Fernambuco prædæ opimum fuit. Secuta hyems, ut retractis ad Came-

raci obsidium Hispanis inclementia frigorum & inopia pestilens fuit, ita Verdugoni in Frisios & Groningæ proxima iter præbuit, populatione duntaxat & villarum incendiis grave. Sed resoluta mox glacie hausti quidam, terrorem in alios sparsere. Et jam reversus ex Germania eques Fœderatorum, ne idem sæpius auderetur obstitit. Eademque hyems per eluviones infesta Batavis. Nam postquam gelatis diu amnibus retenta vis aquarum, simulque summis in jugis nives tabuerunt imbribus adauctæ, Mosa & quocunque se nomine Rhenus dispergit, cæteraque fluminum circumfusa ripis, moles objectas multa pecoris & agrorum strage perruperant. Fine hujus anni incerta nobilis judicii exspectatio animos omnium oculosque erexerat, dum severitatem alii requirunt, alii inquisitione nimis anxia datum causantur æmulantibus nocendi obtentum. Arnoldus Dorpius, Zirixcæ quondam vi Hispanorum obsessæ præfectus, & apud Arausionensem multa dicendi libertate versatus, ita res suas alienasque administraverat, ut objectum invidiæ Divitis cognomen apud vulgus acciperet. Is morte Arausionensis extra res positus, à Menenio nuper ex Danica legatione reverso, pacta quædam cum Dano inita acceperat. Evênit ut mox Dano eadem objectarent legati ab Ernesto missi, quærendæ illic societati & quò in septentrionem navigatio Batavis turbaretur. Ita deprehensum enuntiante Dorpio emanasse arcanum. Hinc orta in ipsum graviori suspicione, dum chartæ pervolutantur, apparet literarum exemplum, queis hortabatur Ernestum, ut composito ad latendum habitu iter cæpta-

cæptaret, mox ubi Hagam venisset, semet professus impermixtum hactenus bello, nunc pacis auctorem, adversantibus metum à plebe, suique & concordiæ studiosis fiduciam adderet. Sed cum exercendi ingenii, nec alio fine scriptum constanter asseveraret, carcere liberatus, domique servatus, deinde datis vadibus dimittitur, paulatim, ut fit, evanescente judicii calore, &, ut in potentia plurium, parabili venia. At Menenius, qui ex judicum Hollandiæ consessu publico ad civitatis Dordrechtensis adsessionem descendens reipublicæ partem se fecerat, ab ea tandem amotus, scribendis mox patriæ annalibus, omnia mercede, adhibetur, non tam spe ulla laboris, quam ut otium viri, valentis ingenio ac literis, animo inquieti, honesta imagine velaretur.

HVGONIS GROTII HISTORIARUM DE REBVS BELGICIS

LIBER QVARTVS.

INEVNTE anno Bruxellam Erneſtus concilium advocavit, præfatus de rebus maximis acturum: quod in ſpeciem egregium, quaſi jura & leges firmaret: ſed non priſco more Ordinibus facta poteſtas de republica judicandi. Antiſtites tantum & nobiles convenere: quia nobilitati gratia & auctoritas ſub dominatione: & ſacerdotes vinculo religionis fide habentur. plebs ambigua & cujuſcunque pacis cupiens. ideoque niſi in tributis, fere non auditur. Vbi cum ſuſceptos pro concordia labores graviter elocutus, in cætera conſilium poſceret, Arſchotius, primæ inter Belgas dignitatis, arripuiſſe dicendi facultatem his verbis dicitur. Majores olim noſtri, nullis odii cauſis, niſi quod jubebantur, arma validas in gentes maximeque in Gallos cepere: nec illos periculorum pertæſum unquam eſt, & quæ mala bello trahuntur, dum Principum magnitudinem propugnarent. Itaque res maximas illorum virtute & prudentia patrari contigit. At nunc non arma & conſi-

lia, ſed miſeriæ, ærumnæque noſtræ uſum habent, bellumque, ut vos dicitis, civile civium manibus non creditur. Quid igitur! pacem flagitamus! Imo jam dudum hanc curatam oportuit, cum eſſent adhuc, quæ vellemus ſervata, nec recendia urbes, vaſtitas agros, inopia domus etiam futurum in tempus ſtraviſſet. Quod ſi triginta per annos continuatis cladibus otium nondum meremur, altero nos ſaltem bello abſolvite. In Gallos imus? ſecura à Batavis tuta præſtate. Sin hos ulciſci prius videtur, atque ita neceſſe eſt, quieſcant ſpes nimiæ, ne de noſtris periclitemur, dum concupiſcimus aliena. Sed enim oblata pax eſt. ita ſane. Quam igitur belli cauſam Gallus, quam pacis moram Batavus adfert? nec enim ſuis arbitror, nec noſtris quidem malis dejectantur. Arcendum clamant peregrinum militem, inclementem illum ac faſtuoſum, & noſtris moribus inſociabilem, cui modeſtiæ nihil unquam, fidei tantum quantum expedit. Hæc nos in illum inique & hoſtiliter dicta credamus, ſi non hoſtilia magis ſunt quæ ab illo patimur. Interroga Atrebates, interroga Hænovios & contiguas gentes, cui tam uberis agri poſſeſſores famam imputent. Aliqua dicent Gallos rapuiſſe; Hiſpanos omnia, ſimileſque alios qui diſcordes inter ſe, tantum Belgarum in perniciem conſentiunt. Ita ſub militiæ & ſeditionis nomine nos præda ſumus. neque hac ſtetit injuria. etiam externis regendi tradimur: Adeo nemo noſtrum illis ſapit, atque ultro patientia ludibrio eſt. Quorum ſi lubido plus noſtris querelis valet, placetque vitia diſſimulando alere, tandem audebimus, quod orbi Chriſtia-

rio & optimo regi ipſa neceſſitas ſatis excuſet. Loquentem adhuc primi utriusque Ordinis circumſteterunt multo aſſenſu & velut læti repertum qui cunctis intra animum agitata palam efferret. frementibus interim Hiſpanis. Nam aderant nonnulli. Fontanus conſeſſum vitaverat, quia præponi Arſchotio non ſperabat, & ſequi dedignabatur, ita veræ potentiæ cupitor, ut inania non contemneret. Hunc ego Arſchotium cunctis belli hujus tempeſtatibus magna animi fiducia fuiſſe comperio & qui indubitata in Principem fide non tamen externorum libidini gratificaretur ſuam dignitatem. Sui plane juris & libertatem impune ferre ſolitus, regios miniſtros illudebat, quia & horum ſuperbia cunctis inviſa, nec ipſe ultra voces metuebatur. Et tunc prope ultima ſenectute ſecurus iſta velut oracula popularium mentibus affudit. Sane poſt pacis Gandavenſis tempora nunquam Belgarum in Hiſpanos infenſius odium: & uti potuiſſe Batavos ſunt qui credant, ſi ut olim ſub Arauſionenſi, ita nunc quoque non penes multos regimen, ſed unus vim imperii atque amicitiarum arcana tractaſſet. Veteres irarum cauſas incenderant in maximis Belgarum miſeriis nimia potentia Hiſpanorum, & ipſi propriis quoque moribus inviſi. Fontanus, multus ſomni atque epularum, etiam in adulterio Antverpiæ deprehenſus, ægrè vitaſſe exitium narrabatur. Stephanus Ibarra, probatioris ingenii & diligentiæ, ſed eas laudes ſuperbia corrumpebat: quæ ipſi ac Carolo Mansfeldio acerrimi diſſidii cauſa: nec multum ab cæde. Stephani Carolus abfuerat: arripuitque hunc obtentum Hiſpanicus miles, ut

niſi

nisi à suæ gentis ducibus regi nollet. Christophorus Morus consilii bonus, ut qui cum Idiaqueo Hispaniam regeret, jus domesticæ potentiæ hic quoque usurpabat. Didacus vero Ibarra etiam queri per literas apud regem ausus, quod Hispanis exigua apud Ernestum auctoritas eaque maximis malorum causa. At Taxis, introspiciendis periculis callidior, suadebat mulcere Belgas proceres multa honorum specie, manente penes Hispanos pecuniæ regiæ cura, qua tacito nexu cætera quoque ad se traheret. Audito Arschotio Ernestus natura cunctator, & gnarus hac optime ratione impetus retundi, consulendum Regem respondit, cui se suasorem fore eorum, quæ ad concordiam pertinent. Hæc spes animos sustinebat: sed non & mala pariter differebantur. Nam postquam arma reges indixerant, possessis Lucemburgiæ minoribus oppidis, quæ non adversus eam vim erant, Bulionius circum & longius sita omni clade pervastabat. Et cæsis primum aut fusis quatuor Philippi Nassavii turmis, quæ auctu amnium & hostilibus insidiis circumventæ erant, majore mox equestri prælio victor fortunam purgavit. Validas in urbes dolus magis quamvis parabatur. neque ideo successus adfuit. Vnus sane casus juvare partes & bellum per eos fines incendere potuit, si non difficilius esset servare quam quærere: quorum hoc audacia & sæpe temeritate conficitur, illud cura & bonis artibus indiget. Hoia Leodici oppidum est, quod ex majori & inclyto quondam barbaricas post incursiones restare auctores sunt, & situs persuadet interfluente Mosa, quem torrens irrumpit violentior quam pro copia

aquarum. is urbi nomen dedit. Solum circa ferrariis aſperum, gentis ſuæ ingenio reſpondet. Pons arcuato opere. qua dextra ripa ſurgit, impoſita colli arx ſubjecta late deſpicit, dilectus Epiſcopis ſeceſſus locorum amænitate. neque minus tamen arduo poſitu adverſus oppugnationem conſultum. Sed dum juri & paci fiditur, nequaquam multi in præſidio, per otium atque epulas velut ſupervacuo munere fungebantur. Parique neglectu ædificia in rupem erecta ſolum arcis æquabant. Horum unum conſcio poſſeſſore, machinator talium Heraugerius, qui Brædam ſibi captam præfectus regebat, triginta militibus compleri jubet, qui noctu per ſcalas & feneſtram emiſſi, primum uſi ſilentio, deinde crebris tuborum ictibus proſpectum adimentes undique, captos cuſtodes vinxere. Dubia adhuc luce cum equitibus ſexcentis, mille quingentis è cohortibus dux ipſe aderat. At oppidani, quanquam primum ad tumultum arma corripuerant, ubi tantum ante portas militum atque alios ſupra caput aſpiciunt, ad geminum terrorem animos ſubmiſere. Tum Heraugerius diſponere præſidia, immittere equitem campis, perque gentes intra Moſam Hiſpano ſubditas tributa deſcribere. Id belli facinus pacatum in Principem & utcunque infeſti in Batavos animi, certe cui ritu belli denuntiata non eſſet hoſtilitas, Hiſpanis facilius, quam ipſi excuſaveris. Neque enim diſſimile erat, quod Bonna, quod Berca, bello quidem olim capta, nunc alta Agrippinenſium pace, tamen retinebantur. Cum igitur res repetitum miſiſſet Boioarus Leodici atque Coloniæ antiſtes, reſponſum eſt ab ordinibus.

magis

magis è præsenti usu, quam gentium jure, non quò ejus imperio aut civibus noceretur, sed contra publicum hostem oppidum cœpisse, redituros, simul arma ponerentur. Neque rectè Boioarum in ipsis incusare, quod Hispano permitteret. & conditiones repudiatæ, quibus ad reddendum invitabantur, haud sane iniquæ, ni loci oportunitas contra suasisset. Magnum quippe arx ipsa itineri præsidium, quo Gallica arma Batavicis tutius jungerentur. & in oppido placuerat Italos desertores longe Batavorum à finibus & multam inter prædam seponi. Vbi sperni se Episcopus, aut prolatando eludi videt, conducto tyrone & auxilium peditum mille quingentorum, septingentorum equitum, quindecim cum machinis ductante Lamota, utraque ripa in obsidium tendit. nam regii duces ultro obtulerant operam, ut quorum non minus quam Antistitis interesset, ne Mosæ supernis & agrorum annexu Batavi potirentur. Nec honesti species aberat, quippe cum Philippi Burgundi, Philippique primi Austriaci fœderibus Leodicus ager in fide esset Brabantiæ Principum. Oppidum haud satis firmis muniinentis irruptum scalis ac per ruinas, & cæsi qui restiterant. Pars maxima in arcem refugi propinquo è colle, quem solo arcis celsiorem antecapere Batavi neglexerant, tormentis, infra & cuniculis petebantur. Aderat enim ingens accolarum manus, queis metalla scrutari solitis, non ignotus fodiendi labor. Iudicaverat Heraugerius teneri diu præsidium posse, atque ea spe auxilia contrahebantur. Sed veritus tandem ne pervia non essent itinera fluviis superstagnantibus, quanquam erant in arce

N 2 suffu-

ſuffugia & trahendi artes, iram obſeſſionis deditione prævenit: notatus à multis ut ſubitis melior, quam patientia periculorum. Ipſe promiſſam ſibi à Bulionio, ac Italis Sichemianis opem, nec reſpondiſſe eventum querebatur: murumque, præcipuam defenſandi fiduciam, qúi ſolidus credebatur, apparuiſſe mox duobus ex parietibus compoſitum ac medio rudere diſſoluto pateſcentem, intima quoque arcis hoſtium verberationi nudaſſe. Egreſſi quo minus militum manibus diſcerperentur ab Hiſpanis ducibus protecti ſunt, tanta ſane fide, ut fuerint qui gladium ſtringerent, pro hoſtibus contra ſocios. nam cum ipſis pepigerat Heraugerius, non immerito timens ne à Leodicenſibus ſibi belli jura non ſervarentur, Epiſcopus hos, qui fraudis conſcii fuerant, puniiſſe haud contentus, civitatem quoque libertate veteri exuit, ut minus ſibi fidam: ſed nec in Heraugerium deſiit quærere ultionem, ignaviam, ipſi objectans, & tranſmiſſa literarum parte, qua de Fœderatis Ordinibus minus reverenter loquebatur. Periclitatum apud cæteros Mauritius, & qui cum illo conſcii capiendæ Hoiæ fuerant, defendêre. Non diuturna alienæ urbis poſſeſſio fuit: quadrageſimo atque altero die recepta eſt: & facti periit fructus manente invidia. Ac forte evenerat, ut, quo die mox amiſſæ arcis nuntius nemine exſpectante advenit, Ordines, freti firmitate loci, legatis Epiſcopi ferocius reſponderent. Hoiam ſe reddituros ubi Bercam hoſtis reddidiſſet. At Hiſpanus ad Bercæ poſſeſſionem Hoiam quoque adjunxit, captamque tenuit, donec ſolutis impendiis, & ab illis finibus hoſte amoto, tutum

poſtea

poſtea putavit reddere. In hoc quoque pietatis gloriam quæſivit Philippus, prædicans malle ſe de ſuo largiri Leodienſium Eccleſiæ per Belgas antiquiſſimæ, quam quæ ipſius eſſent ullo obtentu eripere. Quadringenti eorum qui cum Heraugerio Hoia exierant, ab octoginta hoſtium equitibus cæſi, dum præda graves nimiaque ſervandi cupidine ſemet impediunt. Iuſtas & illi pœnas dedere, quos Tranſiſalanis è præſidiis Monaſterienſem per agrum populabundos, noctu hoſtis incurrit. Henricus inter hæc, ut hoſtem Picardis imminentem ad ſua defenſanda cogeret, Bulionium ducem, quanto poteſt exercitu, Burgundiam eam, quæ Comitatus cognomine Hiſpano paret, ingredi jubet, ſecutus regionis oportunitatem, quia ex Italia & Germania hac maxime commeatur. Primi impetus vim habuere, cum multo terrore oppida raperentur, & objecta paſſim tumultuaria manu ejus gentis, quæ bellum toto ſæculo non viderat, cædes magis eſſet quam prælium. Neque tamen Belgarum finibus abducta ſigna. Sed, audito diſcrimine, Velaſcus Comes ſtabuli Caſtellæ, (hæreditarium dignitatis nomen eſt) qui tum juſſu Hiſpani Mediolanum curabat, vim equitatus peditumque Transalpinis præſidiis excitam hyemantibus adhuc jugis traduxit, receptisque in tranſitu urbibus aliquot, Ararim ad amnem conſedit, majores copias equeſtres & Vmbrorum, Germanorumque dilectus opperiens, neque dato pugnæ caſu, Gallorum impetus fruſtrabatur. Hæc inter pericula & diſcurſantes nuntios, jam ante per hyemem corruptior Erneſti valetudo graveſcere. nam gnarus Hiſpanis inviſum ſe, nec Belgis ſatisfeciſſe,

& differri inimicorum vocibus apud Regem agique pacis & belli reum, premendo tantos dolores irritabat, donec lenta febre attritus & ſanguinante morbo defecit. Mors ejus, ut fere Principum, ſuſpecta: ſed ſine motu aut turbis fuit: dum otioſos ſpes concordiæ, cæteros multiplicis belli labor deſtringit. Veram leti cauſam introſpectores ſecti poſt mortem corporis prodidere calculum & in renibus vermem etiam tum viventem, qui proxima arroſerat. Vacuum regimen à Philippo Senatus accepit. Summa rerum belli domique penes Fontanum præſidis nomine. Hoc illi munus Erneſtus morti proximus ſcripto ad tempus mandaverat, Hiſpanorum ex ſententia: mox rex firmavit. Neque ille, quanquam vitia adfuere, impar tanto muneri, quod res per Belgicam geſtæ ejus cura, & mox alias per terras docuerunt. At Belgæ proceres, qui illum hactenus vim potentiæ minori, ſub imagine occultantem non tulerant, ſumta jam ab ipſo inſignia, invide atque irate ferebant. Vera prorſus de patria majores locutos, Hiſpanis ſe quondam provinciam fore. Poſt Albanum & Requeſenium, aut, quod propius eſt, Rodam, modico tempore & in ſpeciem repetitas leges, atque eandem redire ſuperbiam. Arbitrium igitur pacis penes alienigenam fore, qui priores dominos, vitiis pares, dignitate non æquaret. Hæc ſibi quiſque: fortiores & aliis loquebantur. Nimirum cunctis populis prægrave & velut probroſum eſt parêre externis: neque alia Regibus tam ſupervacua invidia eſt, cum ſingulæ gentes daturæ ſint, qui ſervire concupiſcant, ut aliis imperent. Carolus igitur Mansfeldius,

feldius, militari gloria, & magnis semper inimicitiis spectatus, ut qui Parmensi quondam, nuper Ibarræ, nunc & Fontano contenderet, specie honoris seponitur, sociis cum cohortibus, quas Philippus imperatori miserat, Turcam eo tempore valescentem in Pannoniis oppugnatum iit. Proximus ibi Mathiæ, qui fraterno exercitui præerat, veterem virtutem & artes, scientiorem in hostem exercitas haud diu usurpavit, absumtus morbo inter belli pericula. At Arschotius, ne se Fontano secundum Belgæ conspicerent, apud Venetos sponte exsulavit, eo proficisci testatus, ubi liber moreretur, nec plebe secundiore Fontanus utebatur: quia turbante leviter Germano milite, qui Bruxellam servabat, per suæ gentis cohortes possessionem urbis affectaverat. Id cunctis adversum, nec aliorum tumultus magis, quam Hispani militis modestia timebatur. Et cæteris civitatibus eadem formido. Duplex hinc intemperies, his, quod exclusi erant, illis quod prope depulsi, quærentibus. ob utrunque agri plectebantur. Vnde cum ad prioris anni calamitatem nova lues accederet, & ipso inopiæ metu annona vexaretur, exsolvit vulgi gemitus paupertati propria libertas. Hoc magis in pacem cunctorum ordinum animi flagrare, cujus desiderium facta ab Ernesto spes incenderat. Neque Fontanus restitit quo minus inanibus experimentis vota sua fatigarent. Flagrabat ante alios pacis studio Croïorum domus: è qua Haureius Marchio ad Iacobum Maleræum, suæ quondam domus partem, tunc Mauritii in aula florentem, literas misit, affectus sui indices. Quas cùm ille Principi, Princeps Ordinum potentissimis ostendisset, jussus est rescribere Maleræus,

ita ſpem eſſe pacis, ſi miles Hiſpanus non interiore tantum Belgica, ſed Lucemburgia quoque & Burgundia egreſſus, metum ſui undique tolleret. Ad quæ cum reſcribens Haureius totum illud poſtulatum ſilentio tranſmitteret, iterum Maleræo mandatum, ſignificaret inter Fœderatos & alterius Belgicæ ordines poſſe inveniri concordiæ rationes. cum Hiſpanis nulla ipſos velle colloquia. Igitur procerum Belgarum nomine (neque dum Arſchotius profugerat) adornata ad Mauritium legatio, ut æquum animi, & cognatis nobilitatibus faventem. Theodoricus Liesveldius Brabantiæ quondam Cancellarius Valeſio rerum potiente, Maſiusque & Hartius, clari omnes civili ſapientia, ad colloquium venere. Agebat tum Middelburgi in Zelandia Princeps: Apud quem orſi ediſſerunt, olim cum Belgarum diſcordias peregrinus miles in prædam verteret, Senatum, qui tum rebus præſidebat, civile certamen diremiſſe, ictoq; fœderi Regem factum auctorem: nec arduum ipſis poſtquam inter ſe conſenſerant, externis armis liberare rempublicam. Mox alia interveniſſe partium utrinque culpa, ſeu ira cæleſti, quæ vetuiſſent prope ſanatum vulnus bona fide coaleſcere. Idem nunc Senatus regimen: Iiſdem ſe malis feſſos à viciniis finem orare: quem & ipſis placiturum confiderent, hoc quidem juſtius, quod integri & florentes ad pacta vocarentur. Etiam dubium non eſſe, quin Mauritius, qua ſit animi moderatione deſerere fortunam malit, quam ab illa deſeri, cum nihil ſapienti ſuſpectius ſit quam longa felicitas. Optime igitur claritudini ſuæ conſulturum, qua priſcos quoque duces præfulgeret, ſi partam gloriam referret in tutum. Egregias illi

illi præfecturas, & ſatis rerum, queîs ingens animus paſceretur. Non tantum armis Naſſavios noſci: pleroſque pacis artibus inclaruiſſe. Quin illas amplecteretur laudes, quas lugeret nemo: & obſequia potius exſpectaret ejuſdem ſanguinis Principum, quam vota facere cogeret contra ipſius magnitudinem. Aut ſi præ cæteris placeret illa in ſanguine & ſudore virtus, eſſe ubi Chriſtianum nomen armis attolleret. Ita mereri prudentiam ejus & fortitudinem, ut de ſumma belli nemo non ultra cederet. Ad quæ Mauritius, ita uti Ordinibus placuerat, paucis adſidentibus reſpondit. Vtinam quidem ſe tam felicem, ut finem civilium malorum ſæculo ſuo & poſteris imputaret. Id ſibi glorioſius, quam nomen expugnatoris, quam decus triumphale. Si tandem illi Hiſpanorum injuriis vere iraſcerentur, capeſſerent dignum majoribus animum. Ita facultatem dari, ut liberi cum liberis quæ vellent paciſcerentur. Redeuntibus ad fœdera non ſe modo vindices, ſed ſocios Reges adfore, quorum nunc vi ſuccumberent. Neque magis obſtituram concordiæ rituum diſſimilitudinem, quam nunc Galliæ obſtaret. Nihil ſe aliis præſcribere. Religionis judicium Deo & ſingulis gentibus relinqui. Cum Belgis multa ſibi & Fœderatis gentibus communia, vetuſtiſſimas ſocietates, jus ſanguinis, fas gentium. Eoſdem inter & Regem Hiſpaniarum infeſta cuncta & hoſtilia, quæ per illius libidinem cœpta, neceſſitas auxerit: Nec poſſe cum eo hoſte paciſci, quem coacti ſint Principem abdicare. Neque pacem hanc, ſed deditionem fore. Implacabiles dominantium offenſas, minimeque dubium quomodo imperio uſurus ſit, qui bello ſic uteretur. Multa tempus

& rerum vices afferre, quæ frustra in præsens sperentur. At nunc quomodo ei se credituros, qui fas putet justorum hostium capita licitari? Vetera in exempla advocare parcerent. Omnium se & patris meminisse. Cum Liesveldius, omnem se dignitatem Arausionensi debere referens, nunc quoque se diceret, Ordinum Belgarum mandata exsequi, neque Hispanos istis consiliis permixtos, Princeps ejus rei præmonitus manu in sinum Liesveldii dimissa, diploma, quo Fontanus commeatum ei dabat, eduxit, speciosa verba certo documento refellens. Sic dimissa legatio, cum mandata non haberet citra regium nomen paciscendi. Varie prudentum & vulgi sermonibus excipitur novi responsi species, dum pars gloriam & opes bello captant, alii pacem sperant ideo quia valde concupiscunt. Hispani & qui hos sequebantur, satis jam in regiam majestatem peccatum, si cui ea curæ, quod desertores & quibus summum fuerat, veniam mereri, ultro ad pacta vocarentur. Quid tot jam legationibus, profectum, nisi ut intolerantius superbirent? Modicis successibus hos spiritus induisse, ut non ipsi modo reverentiam excuterent, sed docerent alias gentes sine Principe pacisci. Irent sane iterum & audirent rebellem Batavum, ferentem leges, quibus se faceret Philippi victorem. Si hactenus dubitaretur, at nunc manifestum aspernari illos pacem; provisis Helvetiorum exemplis, & si qui præterea everterent dominationem, quam mox ipsi invaderent. Vnam pacem quam subacti armis poscere cogerentur. Id brevi futurum, si non minus Belgis animi pro fide & obsequio, quam hostibus in diversum cerneretur. Minores pacem tam prope admotam

omni-

omnino teneri ſuadebant. Quid enim adeo mirum, ſi Batavi Belgis ſe permittére, quam Regi mallent, qui conſciis offenſæ ultor formidaretur? Nihil principatui vel religionibus inimicum, ſed illud poſci de externo milite, omnium vota, bello quoque utile, ſed paci neceſſarium. Legatos à Rege diligi & mandatis inſtrui poſſe, quocunque nomine mitti placeret. Nec ita inexpertam Belgarum fidem, ut eum pactionibus fruſtrari vellent, pro quo ſponte arma paterentur. Multa honeſtius Principem ferre, quam concedere. Quæ ſi nondum ſufficerent, fas tamen Regi, jus ſummum publicis utilitatibus donare. Reſpiceret ſuorum miſeriam, & quomodo ultimo à ſpiritu penderent deficientes tot populi; Diverſam eſſe ejus belli fortunam, quod inde nocendo, hinc pereundo gereretur. Nam hoſtibus paſcua, opificia, piſcaturam, quamvis numeroſæ plebis alimenta. Tum quanto his majora, quòd illorum in finibus cuncti amnes exirent & flumina retro in caput, Oceanus ſine termino navigaretur? hinc illam advenarum multitudinem, oræque exiguæ totas inſeri gentes. Vere æſtimantibus illos & bello frui. Sibi præreptam agrorum ſpem, ſiccum littus; & claſſibus obſtructum. Onera tamen & rerum caritatem, quæ nullus quæſtus ſolaretur. Tum vaſta cuncta & exhauſta, quæque ſupereſſent turbata diſcordiis. Diſputaretur equidem an pax haberi poſſit. Certe bellum non poſſe. Addebant novum metum, ne tædio malorum Fœderati populi legendum ad Principem agerentur, externa potentia ſive domeſticæ virtutes placerent. Spem aliquam dari adverſus vacantem rempublicam. Vbi dominum invenient, bellum inexplicabile, aut pacem cum

damno & infamia. Erant qui inducias laudarent: Res enim Batavûm ſtare adhuc concordia & concordiam metu. His ſemel amotis ſubitura æqualitatis vitia, & æmulationes civitatum, quæ vix inter armorum pericula conticeſcerent. Interim cum gentibus divitiarum avidis commercium animorum fore, & corruptis primoribus, etiam plebem, quo eſt ingenio, amare incepturam quicquid odiſſe deſineret. Nec rediturros facile ſub belli onera, quos permulſiſſet quantulicunque temporis immunitas. In ſumma, diem pro regibus. Subactis Batavis apud quos robur, & conſilium & obſtinatio, promtum Philippo diſpicere, quem viribus ſuis modum ſtatuat adverſus Galliæ lacerum corpus, & Britanniam muliebre regnum, cùm illa protritis fruſtrà opibus, & hæc ſolam ob formidinem bellaret. Et Lipſius hoc conſilium veteris hiſtoriæ exemplis firmabat. Contra Taxis judicabat, Belgis, qui Regi parerent, majus fore ex induciis damnum. Ita certantibus ſententiis cuncta potius quam quæ acciderunt, deſtinabantur, fortunæ more, quæ hominum prudentiæ inimica futuros caſus in occulto tenet. Sed ne vulgus præciſa ſpe pacis ad ſeditionem incitaretur, immiſſi rumores prolata eſſe colloquia, quo externorum Principum auctoritas interveniret. Et imperator ſane literas mox miſit, inſcriptas Hollandiæ Ordinibus quas ipſi Fœderatorum in conſeſſum detulere. Hi reſponderunt, optare ſe cum vicinis concordiam. ab Hiſpanis, cur pacem ſperare non poſſent, ſæpe indicatum: neque eveniſſe quicquam cur ſententiam mutarent, niſi poſt immiſſa in Reges venena & percuſſores tutius nunc talium ſcelerum auctoribus crederetur. Simul

mitte-

mittebant ad imperatorem interceptas Taxis ad Philippum literas, queis ille, ficut ferendum dictabat Ordines Belgicos cum Fœderatis ordinibus velut pari forte inter pacificandum componi, ita ad Fontani arbitrium cuncta referri volebat: multa monſtrans effugia, atque in primis diſſuadens, ne aut dimitteretur miles Hiſpanus, aut Germani pacis arbitri fierent. Iiſdem partibus hoc anno Comitum Philippi Hohenloii & Georgii Eberhardi Solmenſis matrimonia ludis & dapibus atque è publico donis celebrabantur. Hohenloio Maria, Solmenſi Sabina nupſerat, Lamoralo hæc Egmondo, illa Arauſionenſi genita: clarum utrunque & favorabile conjugium maritorum meritis & virginum nobilitate, quarum parentes plerique meminerant, victimas cadere patriæ libertati. Inter civilia mala erat, quod nummi pretium immenſo auctu jactabatur, & ſingulæ nationes jus ſignandi in prædam verterant. quæ æquo modo eſt gentium commerciis reddere, quibuſdam animus fuit. Sed è contiguo ſerpenti licentiæ, etiam qui vetuerant ſuccubuere. Manentque argumenta non ſatis certæ ſocietatis, melior adverſum hoſtem, quam inter ſe conſenſus, & victæ leges. Etiam vicini motus mentes adverterant, qui fere amant, ni jure dirimantur, propinquo bello, & partibus involvi. Nam Cliviæ & Iuliaci principatum, ut prioris quondam domini invalida ætas, ita filii, qui ſucceſſerat, morbo imminuta, mens Hiſpani artibus patefecit. Raptabat imperium, hinc uxor procax moribus, ſanguine Badenſi, ſubnixa Auſtriaca magnitudine, gentis inde primores, Brandoburgiusque ac Nioburgicus Principes, qui per conjuges ducis ſorores

sibi spem tantæ hæreditatis vindicabant: invito sane imperatore, qui exstincta virili stirpe principatus illos sui futuros muneris judicabat. Favebant his omnes qui illis in regionibus Protestantium sacra sectabantur: etiam Romanensium nonnulli, metuentes Austriacæ domus fastum subditis gravem, & tributorum cum summibus certamen difficile. Hi ergo, Ordinum Iuliacensium ac Montensium nomine usurpato, Ducem ipsum ita inhumane asservatum ut non mediocre id morbo alimentum crederetur, liberant, uxorem custodiæ mancipant, velut iniqua molientem. Audiebatur interea Comes Suartsenburgius Hispanorum hactenus cliens, militem illis finibus conscribere, ut ipse ferebat Turcicum ad bellum: firmandæ Austriacorum factioni, ut alii existimabant, quibus haud credibile copias, quarum usus in ultima Pannonia foret, diversissima parte Germaniæ colligi, ut inutili diu stipendio, ac damnoso itinere traducerentur. Imperii Germanici reverentia obstitit, quominus sparsos & imparatos Batavus miles irrueret. Hoc tempore Elector Brandeburgicus Fœderatorum ordinum amicitiam atque societatem ambire cœpit. Idem faciebant illarum regionum primores, pecuniam non longum ad tempus orantes, quæ mox ex facili proveniret, ubi in se regimen & ærarium traxissent. Et erant in Batavis, qui properandum censerent. Nam & trans Rhenum sitis quietem inde portendi, & sua cum Gallicis armis illo vinculo necti. Prudentius alii existimabant hosti valentiori non esse suppeditandum illas in terras tam speciosum belli titulum; venturos in partes non hos modo, qui inter Clivios Hispano studerent, sed vicinos

quoque

quoque Epiſcopos & ſacerdotes. & opem poſcentibus, idem quod ſibi, pecuniam deeſſe. nec poſſe ſuis viribus longe diſſita, lateque ſparſa defendi: quare exſpectandum, donec quorum res ageretur eorum animi viresque matureſcerent. Nec minus Emdæ turbarum. Opulenta urbs trans Amaſium, oſtio ejus amnis aſſidet, pars ejus Friſiæ, quæ Cauchos olim complexa interfuſum Batavis Danisque littus implebat. Vnde nunc etiam ea regio Orientalis Friſia dicitur, quia veteres cis Amaſium Friſii ad occaſum ei objacent. Mores olim, quales cæteris Friſii nominis: etiam libertas, relicta à Francis quoque regibus & Germaniæ Imperatoribus, ubi dominari non poterant qualicunque obſequio contentis. Publica per conventus, populorum ſeorſim, & communiter gentis totius, curata: judicia per delectos in conventibus minoribus majoribusque exercita: Par in his jus omnium qui prædia poſſiderent: plurima tenentibus maximus honos, eaque ſola nobilitas. At hi cum arces ſtruxiſſent non ſibi modo ſed & aliis confugia internis externisque bellis, & domi manum haberent adverſus vim paratam, moderatores conventuum & judicibus contra factiones præſidium paulatim per diſſidia aut incuriam plebis, quæ poterant in ſe traxere, & huic redeunte interdum libertatis memoria, alii adverſus alios vindices facti. Inter hos Grethana domus per connubia, per hæreditates valida, & multorum prædiorum domina, quæ juriſdictionem uſu ſuam fecerant, etiam Emdæ vici primum, deinde tenuis oppidi durius ab aliis habiti tutelam ſuſcepit. Hac origine Vldericus anno poſt mille & quadringentos quinquageſimo

quarto

quarto clam primum nobiles alios, clam populum, ab Imperatore Frederico in eum tractum, qui, ab Amasio ad Visurgim mari prætenditur, accepit nomen Comitis & jus, quantum libertas Frisia pateretur: decemque post annis publicavit tabulas sed contractiores, ne aliorum, qui alibi intra eos fines insurgere pari modo cœperant, jura læderentur. Temperavit hic benignitate imperium, multa populo Emdano, multa magistratibus relinquens, aut largiens, magisque etiam natus eo patre Edsardus, mutua in se subditorum fide adeo potens, ut horum spe Groningæ & annexi agri principatum speraverit, tenueritque, donec eum Saxonica arma, fides mala Geldri, ac postremo cuncta invadens vis Austriaca trans Amasium rejiceret: Huic filius, Enno impar patri & sic regens, ut ab aliis ipse regeretur, haud longus vitæ atque imperii. Quo tempore cum orbis Christianus religionum dissidio concuti cœpisset, Emda eam professionem secuta, quæ alias per terras ferro atque igni petebatur, Belgas, Gallos, Anglos vim magnam convenarum, oportunitate fluminis invitavit, aluitque. Anna tum Oldenburgica filii Edsardi nomine præerat, civiliter usa principatu jam increscente, nec ut Germani Principes solent. Idem illi pietatis studium & legum reverentia, quas non tam libertatis, quam imperii præsidium judicabat. Hac comitate & perfugio gentium, incredibile quantum urbs adoleverit, aucta non minus sex hominum millibus. Secuta mox florentium populorum mala, superbia apud ipsos & luxus, invidia apud dominantes. Nec tamen ad vim ventum, dum Edsardum asperiorem frater minor Ioannes mitior consiliis aut metu

reti-

retinebat. At, Ioanne mortuo, Edſardus religionis diſcors (nam ipſe Auguſtanam, Genevenſem Emdani profitentur) magis ac magis ſuſpectam habere cœpit civium felicitatem. Vxor inſtigatrix aderat regia Sueonum ſtirpe, regioque ingenio: & narrabatur hæc inter cætera ſuppellectilem ab oppidanis commodatam ſibi detinuiſſe, hoc obtentu, quod privatum nitorem excederet. Irritamentis illorum, qui novandi ſtudio Principem aut populum adulabantur, pravum certamen eouſque invaluit, ut Comes cœtus, ſacrorum cauſa inſtitutos, ſeditioſorum conciliabula, & ſtipibus, quas clara miſericordiæ civitas in uſus pauperum contrahit, vires adverſum ſe quæri interpretaretur. At contra nomen libertatis, & quæ violentiſſima perſuaſio eſt, Dei cultum jactabant acre concitorum genus, qui rerum civilium ignari, ſpecie religionis turbidi, ſæpe bonam quoque cauſam male agendo pervertunt. Invicta progenitorum virtus, recensque & propinquum exemplum Batavi cum Friſiis monſtrabantur. Et quid ſibi pulchrius, quam ſi priſcum in nomen ac fortiſſimarum gentium fœdus coaleſcerent? Iam onera commerciorum, jam ſuos magiſtratus rebus intentior Comes impoſuerat, & adhuc fera quamvis & contumax plebis ira intra voces ſæviebat. Cunctationem & pudorem excuſſit viſum in arce præſidium. Privato duce rapiunt arma, & machinas. Curiam, portas, cætera urbis munimenta invadunt. Neque centuriones tantum ac tribunos legunt, ſed peſſimo quoque exemplo novos ſibi magiſtratus præficiunt, illis demotis qui ob ſacramentum Principi dictum turbis ſemet exemerant. Arcis cuſtodes fame coacti diſcedere, cunctis

ctis ad vim versis haud dubie fœderatarum gentium opes respiciebantur. Missi ab utrisque partibus Hagam legati, qui Ordines convenirent. Accusabant illi inconditam multitudinem seditionis, cujus ultionem & exemplum ad Ordines pertinere, vigentes concordia, & si vulgo imperia spernerentur, præcipuos ad injuriam. Contrarii odium sinceræ pietatis, ruptas leges, injusta onera, regnum factione & armis quæsitum memorabant, velut interrogantes an hæc Ordines toleranda judicarent. Orabantque, ut socios religionum & malorum miserarentur. Addebant ambire Comitem Pontificis Romani & Philippi amicitiam, quorum vi adjutus opprimeret libertatem, aut acceptis alibi possessionibus traderet urbem dono Hispano. Ipsisque haud dubium per exploratores erat, hostem summam belli in eo ponere, si flumine & portu eximio potiretur. neque alium Amasio potiorem, qui lacum perfluens Dullardum nomine Emdanum agrum & Groningæ-nam ditionem secat, ac medius ingenti ore Oceanum petit, maximarum navium patiens & fidus insularum objectu, quas inter obliquus exit. Vnde promtum Hispano novare in Frisiis bellum, &, quod negatum hactenus, mari classem immittere. Ordines Fœderati, qui & periculum, &, si obviam iretur, invidiam providebant, legationem ita demisere, ut nec Comiti metum tollerent, nec populo societatem affirmarent. Pax utrisque commendata, aut, si ita videretur, jure agerent: arma sibi suspecta. Neutri nunc partium inimicos, sin ultra pertendant, huic à qua bellum cœperit. Mox ubi ab Ennone Edsardi filio militem cogi & portum

tum Cnoccanum muniri, qui Delphizylio adversus est, festinantes per nuntios affertur, auctæ naves, quæ de more Amasium asservarent, cohorsque Frisiorum jussa ire tuendam ad urbem, ac nova cœptantes ripa depellere. Læta etiam, adeo secura, civitas se fortunasque suas fœderatorum armis credidit. Neque Edsardo tum aliud succurrit, quam eos rerum arbitros facere, quorum vi cuncta gerebantur. Fœdus quoque & societatem armorum obtulit, metuens ne eam gratiam civitas occuparet. Quem tum missi ab Ordinibus Delphizylium disceptatores pacis modum statuerint, summasque leges commemorare haud sine usu erit, ut quomodo illi de rebus Emdanis, ita de illis posteri judicent. Religio ne cuiquam fraudi esset: usus rituum in urbe qui solitus, & Comiti extra urbem suus. Sacris cætibus, tantum sacra curarentur, inspectante si quem Senatus diligeret quod in Palatinatu & in Batavis usitatum, ne quid hoc obtentu turbaretur. Religionis administros crearet idem cætus, auctor fieret Princeps. Agri, qui religiosorum fuerant, inter populum Comitemque divisi. Ex consulibus quatuor, adsessoribus novem sorte primi, mox ordine quotannis pars altera decederent, egregium potentiæ temperamentum, ne quisquam imperii spem, biennium ultra produceret. In locum abeuntium binos Senatus nominaret, è queis Comes singulos legeret, antea in creandis magistratibus liberrimo usus arbitrio. Hos penes res urbis & maritimæ, vis donandæ civitatis ac sodalitiorum in quæ plebs distinguitur, portarum quoque claves, & excubialis tessera. Iudicia civilia & quæ intra mortis

mortis pœnam consisterent, penes eosdem. Graviorum criminum sontes peregrini à Principe datis judicibus, cives mixto ex utrisque consessu plecterentur. Senatum (quadraginta is virorum est) senatus ipse suis suffragiis suppleret. Inituri honores in obsequium Comitis, & curam civitatis sacramentum advocarent. Firmatę leges & tributa, duntaxat quæ legibus non adversabantur, sic ut sua vectigalia civitas seorsim regeret. Cæterum Faldera, nova urbs veteri addita, & Comitis servitio addictior, eodem posthac quo Embda jure haberetur, ne perpetuam certaminibus materiam præberet; ex quo certiores veniæ cives agerent, tolleret ultro Comes arcis minas, eamq; urbi submitteret: neq; per ripam castellis terreret navigantes, quæ Principis beneficia civitas ingenti pecunię summa repensaret. Ita horum securitati, illius magnitudini consultum. Neq; ipsis leges displicuere, quanquam injuriæ recentibus & infestis. Placitumq; venturos Comites, & magistratus in hanc pacem jurare. Monetur subinde Comes Ordinum verbis suspiciones & offensas clementia revincere. neu fallacem Hispani amicitiam post ipsorum fidem habens insidiis se pariter & finitimo bello illigaret. Iubentur & Emdani flectere animum vicina ad exempla, nec jugum jactando mala sua onerare. Civile bellum mediocri servitio bene redimi: etiam se atrociora principum ingenia tolerasse, quamdiu externa sævitia abfuerit. In hæc dimisso utrinque milite, quies verius quam concordia: neque ita sanata dissensio est, ut non sæpius eadem ad mala & remedia rediretur. Hujus anni & quæ proxime sequuntur tempora, velut brevi fastidio obsequentis fortunæ, Fœderatarum

rum gentium bello infelicia fuere. Ver totum & pars æstatis per otium ipsis exhausta, parte certe militis circa Galliam bellante: sed quo minus arma & alibi moverentur, interpellante sæpius Buzenvalio, ipsorum discordiæ obstiterunt. Frisiæ namq; urbes, agros colentibus infestæ, communia utrisque onera non ex fide persolvi, & quæ agrorum propria omitti aut remitti querebantur. Zelandi vero de vectigali evehendarum mercium cum Hollandis acriter rixati, hoc obtentu Fœderatorum ærario tributum inferre diu distulere. Geldris quoque & Transisalanis paupertatem suam & hostem penitus infusum excusantibus, Hollandi eandem & ipsi, quibus communium fœderi onerum duæ partes tertiæ incumbunt, cœperunt exemplum aut imitari, aut ulcisci. Quod si utilia homines non necessitatibus magis, quam consilio sequerentur, rebus hostium arctis, lucrosa ipsis mercatura, & flagrante Gallorum bello, id præcipue tempus audentiores conatus vocabat, quorum mox onera pauperior populus, & irrito successu, tamen toleravit. Ne Lucemburgici quidem successus votis respondebant, dum temere irrumpuntur castella, parum hostibus noxæ, nihil victoribus commodi latura. At postquam Rex Henricus, in Burgundiam profectus, regni vires eo traxit, exhaustus copiis Bulionius, qui magnifica denuntiatione Hispanicum exercitum in se traxerat, non modo minas implere non potuit, sed suis tuendis impar, raptari fines Gallicos impune, spectabat. Quorum tædio Philippus Nassavius, & quia fame ac potandæ aquæ insolentia miles diffluebat, haud satis volente Bulionio, regredi festinavit.

non

non tamen qua venerat vià. namque eam hostis abstulerat. Sed jusso retro cedere peditatu, qua proxime Gallia mari succingitur, unde in Batavos navigarent, ipse cum turmis per interiora Germaniæ in Geldriam recurrit. At Fontanus, quanto invidiosam sustinebat præfecturam, hoc niti impensius, nequid in illo adversarii præter magnitudinem culparent. præcipua in militem cura, firmare veterem, novum adjungere. Et maxime gnarus secessionem Italorum, quæque inde venerant calamitates suum in crimen trahi, leniendæ invidiæ putavit eosdem obsequio reddere. Deproperatis igitur pactionibus, quas Ernesto cœptas mors ejus interruperat, quando pecuniæ nondum superabant, diurna interim & obsides dedit. Tilemontium possidere jussi, signa nondum sequebantur. Sed lucro fuit usum militis, quo ipsi carituri erant, etiam hosti avertere. Mox in duces ac præsidia dispertit militem: majores multo à tempore non fuerant reges Hispaniarum copiæ, sed sparsæ locis in nihil magnum valuere. In Burgundia sub Velasio justus erat exercitus. Atrebatum & Picardorum confinio post Caroli digressum, Varembonius imponitur, coercendis Cameracensibus, & qui in Galliam effusus rapinas rapinis ulcisceretur. Mondragonius in Mauritium obvertitur, spectandos ad conatus, queis in tempore obviam iret. Data sibi in hoc quatuor armatorum millia circa Hulstum tenet. Verdugo cum peditatu sex millium, equitibus mille quingentis, virium minorem Bulionium Lucemburgia protrudere & oppida recuperare jussus Fertum aggreditur: crebro ictu & ruinis patebant mœnia, cum Gallorum manus op-

pidum

pidum immissa feroci eruptione contudit obsidentes. Sed exemtum obsidio oppidum, cum mox fortuito pulveris incendio magna ex parte arsisset, Bulionius ipse munimentis ac præsidio nudavit. Verdugo interim versus ad infirmiora, paucas post expugnationes, morbo fatoque intercipitur, etiam circa hujus mortem aliquid suspicante fama. Sed ille quanquam infelici Frisiæ præfectura nomen meritus, ut cui tempus & vires sæpius quam robur & industria defuerint. Fides illi religiosa & militaris facundia. Etiam comitas ingenii, quo infrequentior Hispanis hoc insignius honestamentum, & quod magnos ad honores ab imo evectus, quippe natus domo non ignobili sed paupere, prioris fortunæ, quantum satis erat, meminisset. Orabant Fontanum Belgarum civitates Cameraci ut obsidio tandem insisteret, vim auri & militum offerentes, quia nec clausa urbe & circumjecto Hispanorum exercitu, utrisque spoliabantur. At ille ultro, avidus occasionum, ne tempus præfecturæ inglorium transmitteret, & quo laboranti ærario subveniretur ad Varembonii castra contendit augetque copias, ut peditatus duodecim, equitum duo millia conficeret. Hoc cum exercitu cuncta circum Galliis inaccessa redditurus, Castelletum in Veromanduis oppidum apud Scaldis primordia, quod Henricus alter eo nomine Galliarum rex Cameraco, & siqua vis à Belga ingrueret, munimentum regni objecerat, machinis labefactum irrumpit, & mox qui in arcem se contulerant, in deditionem cogit. Atque interim Hanum eisdem in finibus oppidum concutitur miranda & ad fabulas accedente casuum varietate. Præfectus erat Gome-

ro,

ro, Gallorum unus, qui Romanæ religionis ſpecie externas gratias ſuum in uſum quæſiverant. Hic, quo tempore pleraque iſtarum partium in Borbonium reflectebantur, ingenti prætio pactus cum Hiſpanis tradiderat oppidum, dum promiſſa exſolverentur arcem retinens. Sed evocatus aſtu Fontani vincitur duobus cum fratribus. Mater & affinis Orvillerius præſidio inhærebant, & ni continuo decederent, periculo cariſſimorum pignorum terrebantur. Mulier magno affectu pavida. Orvillerius indignanti propior ſecretis nuntiis Bulionium adit, & regios duces qui tum Picardiam præſidebant. Poſtquam acciti in arcem venere, tota die contra oppidum, in quo erant milites mille & ducenti, Hiſpani, Walones, Germani, Itali, multoque nec ignobili ſanguine certatum eſt. Nam & Humerius occidit ſpectatus militiæ inter Gallos & regi carus. Ad ultimum igne & ferro via ſcinditur: quique cladi ſuperfuerant Orvillerio, ut convenerat, obſides traduntur, æquandis Hiſpanorum minis. Sed captivi per cuſtodum perfidiam ruptis vinculis arcem in id diſcrimen adduxere, ut pacto dimitterentur. Galli arce potiuntur Orvillerii ignavia, qui ſibi eam ſervare decreverat: Et Fontanus, quia capto oppido ſerus ſupervenerat, pudore in iram verſus, pallentem inter carnificum manus præfectum pro mœnibus oſtentat. Ibi ille flebili voce modo parentem, modo amicum teſtari, ſi qua miſericordia, ſi quod fas generis, neſtante ſibi ſub ictu gloriam potius & dignitatem imaginarentur. Cumque illi reſponderent non eſſe id penes ſe, quippe Gallos arce & oppido potiri, ſuorum in ore jugulatur, addendus

inſe-

infelicibus eorum exemplis, qui partes instabili fide professi utrisque se hostibus hostes fecere. Durlanium inde procedit exercitus, quo Cameracum sub id tempus sacerdotum & oppidanorum quorundam dolo infeliciter ipsis tentatum, à tergo ambiretur. Cujus dum munimenta & locum obsidio ad lunæ lumen circumspectat Valentinus Pardivius Lamota glande ictus cadit. Primus hic ducum egregiis quondam Ordinum rebus ipsorum discordiam, & revalituras Hispanorum opes providerat: virtute clarus & plusquam militari solertia, & qualem esse oporteat, qui ad machinarum ac Gravelingæ oppidi præfecturas magnasque divitias ac Comitis nomen è caliga surrexerit. Præsidium urbi Bulionius miserat. Mox ipse pulverem atque alimenta laturus advehebatur, simulque Sancti Pauli Comes. Sed primi agminis ductor Villarsius (is oram maritimam Henrici jussu curabat) dum pugnæ avidior imperia contemnit, Fontani ab exercitu (& erat forte tum festus Apostolo Iacobo dies, quem Hispani felicem sibi credunt, & credendo sæpe faciunt) circumventus & captus, mox quia à Lotharingio fœdere ad Henricum desciverat, interficitur, & multi nobilium circa. cæteri evasere. & utriusque partis errori fortuna ignovit. Nam si majoribus copiis, quas tum Nivernensis cogebat, Galli in prælium venissent, patebat in urbem via & locus victoriæ. Et Hispanus, si fortunam secutus impulisset refugos, parum abfuit quin Papiensis & Quintiniana clades æquaretur. Victor arcem oppugnat, haud satis custoditam. Nam Præfectus loci Gamachius, dum more temporum sibi quam regno consulit, ex mille

ac ducentis Gallis quos ſecum habebat, paucos ſibique fidos intra arcem receperat; reliquos in oppido reliquerat, ut præſto eſſent ſiqua neceſſitas ingrueret, quod exitio fuit. Nam miſſi ex Hiſpanis qui ruinam arcis per tormenta effectam ſpecularentur, cum deſertam cernerent, clamore teſtati gaudium, plures ſuorum traxere, qui arce irrupta nullum ſpatium reliquere quin una & oppidum irruerent: nec temperatum cædibus: quippe ubi non armatos virtus, non inermes miſericordia tegebat. His dum rebus feſſi exercitus Gallicis in præſidiis quieſcunt, affecta jam æſtate Mauritius quod apud ſe militis & reverſas cum Philippo Naſſavio copias in bellum trahit. Intentusque occupandis, quæ pauca circum Friſios hoſti tenebantur, Grollam adſidebat, Zutfanienſis territorii oppidum. Præſidium haud majus ſexcentis, paucæ intus machinæ, nec in longum alimenta, & foſſa aquis exhauriri facilis, ſpem prope admoverant. Compertum id Mondragonio, qui citato cum agmine Antverpia profectus obvia quæque præſidia trans Moſam Rhenumque rapiebat. Erant quinque peditum millia, equites admodum mille. ſed in majus numerum augente fama, Mauritius, cui bis tantum copiarum erat, commeatibus diffidens, oppugnatione relicta & incenſis quæ corripi nequibant, ad Iſalam occurrit, quo hoſtem Germaniam intra ſiſteret. nec ille in caſtra quicquam auſus, ſed contentus obſidio Grollam exemiſſe, & mutuum anni otium paciſci, retro ceſſit; ubi Luppiam amnem hoſti objiceret. Nam Mauritius inſequebatur, edoctus non eam adveniſſe multitudinem quam prior fama vulgaverat. Mittit igitur trans amnem

nem Philippum Nassavium cum equitibus quingentis, ut pabulatores hostilis equitatus subitus concideret. Sed per transfugas ejus consilii certiorMondragonius, vim omnem turmarum eundem in locum contulit: Philippus, ut angustum iter exierat in apertum progressus, statim circumfunditur: ac quo minus sequentes succurrerent adverso fugientium impetu & viæ arcto, lubricoque implicabantur. Prope tamen, ut ambigua est equestris maxime prælii fortuna, impulsus hostis erumpentium nisu. Sed defecti vulneribus duces minuerunt audaciam. Alii hostes turbatos adhuc integri pervasere. Pluribus, cum premerentur, fugæ terminus Luppia flumen fuit, quos obvius altera in ripa Princeps cum cohortibus excepit. Neque magna aut alio memorabilis clades, præter quod ut primus quisque dignitate, ita infortunio fuit. Philippus ipse, dum acerrime pugnam ciet saucius & mox captivus, inter egregia propinquorum Herembergensium officia exspiravit, intrepidus juventa, & bello quondam utilissimus, si ferventem intra se animum ætas parasset imperiis. Moritur & Ernestus Comitum Solmensium unus. Sed frater Philippi Ernestus Nassavius pretio se redemit. peremtorum corpora donata sepulturæ. Nec quicquam præterea accidit, dum propinqui exercitus, atque alter alterius consilia obsidentes autumnum, & securiora anni tempora exspectant. Nisi quod Mursam dolo nocturno aggressus Mauritii miles, jamque per fossam enisus, dum palos in vallo obstantes rescindit, suborto die coactus est discedere. Prior tandem hibernatum abiit Mondragonius, militiæ incommoda haud ultra ferens, dux nona-

genarius, compertoque pronum seditioni exercitum, hoc nascenti malo remedium invenit, ut parte trans Mosam missa, cæteros citra flumen cohibens ac consilia dissociaret. Nec Princeps ultra moratus est. Statimque Mondragonius funebrem annum morte sua implevit, militiæ vetus, primisque ab Albani armis ad ista tempora continuus. Aderant regendi militem artes & auctoritas: vix sane cujusquam parentium ducum tot ac tam clara facinora memorentur: neque omiserim raram felicitatem, quod periculorum haudquaquam timens, quin ultro avidus, sine ullo vulnere ad summam senectam pervenit. Etiam Dux Pastranæ obiit, generis claritudine nec ultra notus. Idem annus Antonium quoque absumsit, qui Albani armis pulsus olim Lusitaniæ regno, cum potius esset per Africam Indiamque & alia Lusitanis possessa excitare partes nondum intermortuas, per Angliam Galliamque profugus, frustra spes suas in Christianorum Principum misericordia posuerat. Turcarum & Maurorum oblatis sæpe auxiliis quo minus uteretur, credi volebat pietati à se datum. Amici ejus, cum honoribus pecuniisque à Philippo promissis perduci non potuisset, ut regni jus à se abdicaret, veneno exstinctum prodidere. Haud longa interim Fontano quies. In Cameracum impellitur: nec potiendi ratio in aperto erat. Sed multa ad latus Belgarum nobilitas Gallique duces qui Regis sui veniam indignabantur, & miles post Durlanii spolia majoris prædæ avidus, ac civitatum vicinarum pecuniam offerentium preces, claudere egressus jubebant, & specie obsidentis audendi tempora opperiri. Rex ipse Philippus scripserat rem esse indignam,

structum

ſtructum patri ſuo limitis munimentum hoſtium in manibus relinqui. His incitatus, quod defugere non poterat, ſperare cogebatur. & caſus adfuit. Circumſeſſos exterioribus munimentis Barlotus exuit: inde jam cuniculi: ictus, ruinæ, occultæ manifeſtæque artes intentabantur. Terrebant adhuc excepturæ impetum egregiæ Gallorum manus, quos Gonzaga patris Nivernenſis miſſu centum adduxerat, & mox alii quingenti proſequente equite per incuſtodita obſeſſoribus matutina nebula adjuti tranſierant.: Tunc quoque nobili exemplo compertum eſt quam ſit formidoloſum à multis formidari, neque ulla ſatis firma ſint præſidia dominationi, quæ civibus invitis tenetur, ubi gravius metu periculum conferre iras impulit. Nam Balagniacum, quo deſtitutam jure potentiam vi muniret, tributa graveſque cuſtodias atque alia regibus ſolita in cives auſum, multitudinis odia claris opibus everterunt. Nec deerat Fontanus clam religione, metu, pecunia, commotos ſemel animos incendere. Priuſquam hoſtes vallo conſilirent plebs undique conglobata, Helvetio milite eadem volente, privatas ob injurias, & quia cuſos ære nummos Balagniacus auro & argento contra in ſtipendium quaſi redemturus imputabat, quod factum alibi pro libertate, pro mercede militantibus haud quaquam tolerabatur, acturos de pace ad Fontanum allegant. neque multa pacti, Gallorum metu admiſere ultro Hiſpanos, à queis eadem paterentur ob quæ Gallos ejecerant. Atque illi qui arcem clauſerant non tormentorum verberationem, non impetum exſpectavere. Et multa jam exſtabant inclementiæ Hiſpanorum exempla ni intra ſex dies à Borbonio auxilia

nova adessent, promissa deditio & mox impleta: Ita incolumes dimissi sunt, & Balagniacus quidem Gallis prosequentibus privatus de imperio exiit: parum dignus, quam faventem satis habuerat, fortuna. Omnes quippe partes diu lactans, nulli omnium fidus, pecuniam ac commeatus modo ab Hispano, modo à Gallo, interdum & ab Ordinibus Fœderatis acceperat. proximeque ante obsidium alimenta urbi necessaria vendiderat, ita opus militi dictans. nec minus vectigal, sacra ac publica munera ipsius in manu. Arcem quoque adversus machinarum ictus munire neglexerat. At non muliebris uxori animus. dum spes superfuit agere ipsa vigilias, aggerere cespitem, dirigere tormenta, intervisere manipulos, cuncta ducis, militisque munia induere. Etiam plebem largitione tentaverat, quæ postquam frustra fuere, agnovitque adversa fata, non tamen principatum hosti relinquere, aut vitam debere sustinuit, eodem die exstincta dolore an sumta morte parum definitur, quo dedendæ arcis fœdera sanciebantur. Direptæ Balagniaci, Alenconiique imagines: cum ab oppidanis jusjurandum rogaretur, Ricardotus formularum gnarus verba ita conceperat, quasi in fide Philippi urbs esset futura. Nam ad id tempus Burgundi & Austriaci Principes, tutelæ tantum vetus Comitum Alostensium jus usurpaverant: eoque titulo Carolus Imperator arcem imposuerat urbi ne ad Francos iterum deficeret. Sed juris discrimen Fontanus armata potestate rescidit, & Philippo ut Principi jurari imperavit, ita ante obsidium convenisse dictans, cum Ludovico Barlæmontio urbis Antistite ut sacra functione contentus

jus

jus imperii, quod & ipsum Episcoporum sub reverentia Germanicæ majestatis, fuerat, Hispano transcriberet. Neque tamen Barlæmontius etiam post dictum id sacramentum destitit negare pactum, & jus antiquum repetere, annitentibus oppidanis, labore irrito & nihil præter odium utrisque parituro. nam & arx & injuriæ licentia penes Hispanos milites erat: Quo factum ut lintearia negotiatio, præcipuus urbi quæstus, propinqua in oppida difflueret. Exorati à Fontano Itali ut obsidio adsisterent, cum urbe capta possidendum ad Tilemontium regrederentur, in obvias Batavorum turmas fortiter coorti, tum primum fidem bello præstitere. Sed Mauritianis equestre decus reparatum est, irrupta Wartia apud Hornensem Comitatum oppido, Henricus ubi Comitum Herembergensium unus in potestatem venit: deinde fusis commeatuum præsidiis. Sed Wartia longius à finibus jacens deserta iterum. At Heraugerius usu edoctus, multa experienti interdum adesse fortunam. Hoii jacturam Lira rependere machinabatur. Id oppidum Hispanis quondam captum proditione, & satis crudeli victoria Netham ad amniculum Antverpiam, Machliniamque medio situ interjacet, magnisque invicem usibus miscet. Hic omne in latus præda ostentabatur. Antesignani lucis incerto scalis enisi ignaros vigiles obtruncant: ita portæ patuere. introeunt pedes, & equitis parum, mille omnes, lecti Breda ac circum præsidiis, nec dubie potiebantur, si quantum in capiendo industriæ tantum in tuendo virtutis & obsequii fuisset. Alphonsus Luna præfectus oppido primos ad tumultus, haud equidem consternatus animi, suum militem, quodque è vul-

go promtissimum in foro proque curia disponit. Mox his quoque munimentis diffisus portam ab hoste aversam, qua Lovanium iter est, insedit. At victores, ceu tutis rebus, per templa, per domos, in raptus & licentiam spargi. Sic maximam diei partem intra mœnia egere: neque imperii reverentia aut preces aut minæ valuerunt, ut tantum militis sub signa contrahi posset, quod exiguam manum porta depelleret. Interim accita propinquis præsidiis Lunæ auxilia venerunt: pars maxima Antverpiæ cives, pauci Hispani ex arce: videns id Heraugerius, portam quidem qua ingressus, occluserat, quo suos in prælium cogeret. Sed non ideo palabundi suas, non hostium vires respicere. tantum, quia nihil timuerant, timebant: & quando haud alius patebat exitus, ultroque primi cœsi viam sequentibus auferebant, è vallo præcipites fossis hauriebantur. pars inter prædam cæsi: captaque hominum & equorum vis. Duci, & nandi peritis effugium fuit. Insignis liberatorum continentia, quod quæ oppidanorum fuerant inter prædam reperta dominis reddiderunt. Burgundicum interea bellum Hispaniæ Galliæque vires paratu quam eventu majore exercuit. Ædui olim Romana societate notissimi, & Sequani, Gallicæ nationes, has terras tenuere; in quorum mox possessionem, Romano orbe concusso, venere Burgundiones ex Septentrione orti, sed qui propiora Germaniæ pridem insederant. Horum & cis & ultra Ararim late patens potentia, etiam cum regio nomine, à Francica magnitudine imminuta primum, ac postremo obtrita est. Exinde ejus partes modo amicis, sæpe & regum Francorum filiis attributæ, dum dividuum id imperium

rium fuit, manente regni honore, poſtea Æduorum ferme quæ fuerat regio ducatus, Sequanorum comitatus vocabulo. Poſt mortem Caroli Audacis Valeſiorum è ſtirpe Ludovicorum undecimus Francorum rex Mariæ Caroli filiæ ducatum eripuit, ſucceſſionem ejus imperii fœminis deferri negans: at comitatum, qui, ex quo Germania ſeorſim regnata eſt, in ejus fide eſſe cœperat, poſt Maximiliani cum Maria conjugium Auſtriaca domus tenuit. Hoc tempore Galli quidam duces, auctores Henrico fuerant, ut Hiſpanum, qua parte ſecuriſſimus ad ictum patêret, invaderet: poſſe hoc modo ex Italia in Galliam aut Belgicam tranſitum militibus Hiſpanis præcidi: & jus majoribus debitum repeti. res primum minores per duces prætentatæ. Sed cum Philippus periculum metuens Velaſcum, ut ſupra diximus, ex Mediolanenſi terra, quam is regebat, in Sequanos miſiſſet, cum peditum decem millibus, equitibus mille quingentis, ea vis hoſtium Bironium illuc, deinde Regem ipſum tulerat. Fortuitis equitum concurſibus victor ſæpe Gallus. Iuſtum prælium Velaſcus vitabat, ſervandis oppidis anxius. In ducatu Burgundico, Divionem urbem, interno Galliæ diſſidio Meduanii partes ſectantem, Henricus ſuis imperiis ſubegit: nihilque munitum illic Meduanio, præter Cabillinum reliquit. Sed ubi ille, comitatus intra fines proſequi cœpit victoriam, Helvetii interceſſere, quippe per fœdera Auſtriacis hactenus obſtricti, ut Mediolanenſi imperio, ac Burgundiæ Comitatu vim externam arcere debeant. Arripuit occaſionem Henricus ſine dedecore per inducias retrahendi exercitus, feſſus & ipſe certandi, neque digno ſatis pretio ad

mutuas clades, Et Cameraco sollicitus, illuc tendebat, cum tristis nuntius captæ urbis occurrit. socios igitur incusat, quod, se procul bellante, Gallorum & Belgicæ confinia hostibus prodidissent. At non ea spe, ut sui fines auxiliis nudarentur, oblatas se pacis conditiones toties aspernatum. Quanquam si fœderis pœniteat, promptum sibi & nunc cum Hispano partiri. Ob hæc Batavi, excusatis ejus anni necessitatibus, multo stipendio frumentoque Regem & duabus cohortibus instruunt, Scotica & Zelandorum ducente Iustino Nassavio. Quibus ille auctior, in Veromanduos descendit, & sollicitus ne qua jam cœperat hostis interiora irrumperet, subactis Suessionibus hiberno difficilique obsidio Faram stringit. Sed quanto Galli offensa impensius vitabatur tanto Elizabetam infestiorem Ordines habuere. Quippe Henrici res secundæ pro brevi miseratione veterem gentis invidiam reposuerant. Et accendebat eam religionis dissidium, maxime ex quo cognitum, quam adversas Protestantibus leges Henrico ad pacem suam obtinendam Pontifex præscripsisset. Nuper postulatis à se quatuor cohortibus, pro quorum stipendiis, Parisiorum civitas fidem suam interponeret, responderat Regina, inconsultum sibi juventute nudare regnum, tot insidiis appetitum. Servandæ tamen Diepæ, Bononiæ & Caleto suum militem obtulerat. Suspectum id Gallis, & addito, quod nuper in Britannia Armorica Angli minus honorifice habiti, nec quibus voluerant receptibus admissi, causa majorum mox simultatum. Ad Batavos vero Elizabeta & literas & Thomam Budleium miserat, adjutam Galliam invidiose objectans. Non enim suæ

opis

opis indigos, qui ultro aliis gratificarentur. Responderunt Ordines, non id ambitioso consilio, sed plane necessario factum, ut tracto diversos in fines hoste spiramentum ipsi acciperent, qui alioqui cogerentur à Regina, quæ non nisi sexcentis peditibus & ducentis equitibus duntaxat in castris cum essent, stipendia mittebat: integra sex peditum millia & mille equites ex fœdere postulare. Illa contra, quanquam & hoc fœdere continebatur, ut finito demum bello erogata redderentur, eorum quæ impenderat solutionem acriter flagitare, saltem ut in præsens pars haud exigua, reliquum pensionibus annuis acciperet. Addiderat minas, ni obtemperaretur, usuram se consiliis à sua lenitate alienis. Ad hæc, multam post gratiarum actionem, oratur regina præsentia ut tempora respiceret. bellum civibus suis grave, & nunc satis insprosperum: ac pridem prolatis finibus tributa parum, tuendi onera multum auxisse. Mercaturam & piscationem, queis solis viverent, illam detentis per Hispaniam navibus, sæpe & Anglorum injuriis, hanc Dunquercanorum rapinis exhauriri. Sævum & per eluviones mare. Super hæc si reddita Angliæ pecunia ad onera accederet, simulque palam fieret nolle Reginam fœderis legibus stare, nutante Gallo, haud temere metui, ne valerent apud vulgus hostium insidiæ & malefidæ pacis tentamenta. Non tamen vitatum, quin Anglico militi, extra oppida pignori concessa, in posterum Ordines de suo stipendium darent. Æquiorem sociis Reginam fecere novi hostium conatus. Nam Hispani ex Britannia Armorica in Cornubiam populabundi exscenderant, virosque nobiles & res alias abduxerant. Hiber-

nicæ quoque rebellioni apertius miſcere ſe cœperant: Hiberniam antiquiſſimis à temporibus reguli indigenæ multi partito, tenuere, quorum facile potentiſſimus Dermitius Munhardi filius, ob multa ſæve facta regno exturbatus, Richardum Penbrochiæ Comitem generum ſibi & auxiliatorem adſcivit. Cui cum in Hibernia bellanti res pulchre procederent, Henricus ſecundus Rex Angliæ cum edicto revocatum coëgit jus omne ac ſpem Principatus in ſe tranſcribere. Et ipſe magnis cum copiis in Hiberniam advectus, regulorum alios vi, alios pollicendo permovit, ſuum ut imperium agnoſcerent. Sed, quæ erat ſimplicitas ſæculi, creditum eſt firmando juri futurum, ſi Pontificis Romani auctoritas accederet: qui ne verba quidem gratis concedere ſolitus, dominium Hiberniæ Anglis Regibus donavit, ſed ita ut Feudum eſſet Eccleſiæ ac tributum eidem perſolveret. quod ſecuti poſtea reges pendere abnuerunt, hoc colore, quod regni Anglici proceres onus illud nunquam approbaſſent. Henricus octavus, contemto Domini nomine, auguſtius vocabulum Hiberniæ Regis primus uſurpavit: ſibique eum honorem dedit, quem Maria ipſius filia à Pontifice accipere poſtea maluit. Sed quanquam Hibernia, qua cultior moribus, rectores legesque ex Anglia pati paulatim didicit, manſit tamen aliis in partibus, quas ſylvæ ac paludes abſcondunt, amor libertatis. Hoc nomine vocabatur omnium fere, quæ vetita alibi, licentia. Clara inter cæteras Onealum familia, Vltoniæ ſibi principatum mox & Hiberniæ totius auſa aſcribere. Crevere his ſpiritus, Anglis inter Eboracenſes & Lancaſtrios feraliter diſſidentibus. Sed Co-

num

num ejus gentis hæredem Henricus octavus pacate severeque regnans compulit ejurato Onealis vocabulo ac dignitate in Comitis Tironi nomen transire. Mathæum huic fuisse filium alii credidere: alii fabro ferrario genitum ferunt: sed avus conjugem Conus adamaverit, ideoque passus sit obtrudi sibi aut alienam aut incertam sobolem. Hunc Ioannes, secundum leges Cono natum se ferens, interemit. Mathæo patre natus erat Hugo, qui partim domi, partim in Anglia educatus, Tironi Comitatum, & quæ Conus possederat, Ioanne, dum rebellat, peremto & bonis in fiscum redactis, Elizabetæ beneficio accepit, certis sub legibus quæ nocendi potestatem in posterum anciderent. Vir bello ingens & quibusvis par negotiis fidem Reginæ præstitit, donec anno octuagesimo octavo disjecta nobilissima classe Hispani Duces Hibernicum in littus ejecti, arcanis illum colloquiis ad recuperandum jus Onealum incitavere. Nec statim tamen spem prodidit: sed protrusis in arma aliis quos Romanæ religionis studium, aut acceptæ ab Anglis injuriæ stimulabant, ipse obsequium hostili animo diu præferens, crimina negabat non minus audacter quam objectabantur. Peccatumque graviter ab Anglis, qui virum ferocis ingenii, quem reum fecerant, vincire cum possent, dubitarunt. At ille vinctis prius Iohannis liberis, ne domestico certamine impediretur, hoc anno, cum audiisset Iohannem Norissium militia Belgica clarum, & tum in Britannia Armorica agentem, veteri cum milite à Regina evocatum comprimendis Hiberniæ motibus, irrupto castello, unde in latebras suas aditus, ducem se rebellibus præbuit, non tamen ut omitteret supplicibus ver-

bis veniam pacemque poſcere, cauſam diſſidii in præfectorum ſævitiam referens. His artibus, & per inducias, moram bello quærebat interponere, donec promiſſa ab Hiſpano auxilia adventarent. Fovitque has ejus artes Ruſſelli Hiberniæ præfecti & Noriſii, qui dux bello impoſitus, eo provecta diſcordia, ut alteri placita, alter ob id unum deſtrueret. Regina vero poſt concitatam hanc rebellionem, non tantum pro ſociis, ut hactenus prætulerat, ſed propriis in bellum cauſis acrius ferebatur. Draconem igitur obito orbe notiſſimum, egregia cum claſſe, partim ſuis, partim privatorum impendiis immittit mari, ſpe poſſe congeſtas in Portoricum opes intercipi: ſed cum rumor præveniſſet, hæ introrſum abductæ, portus ipſe ab Hiſpanis obſeptus fuit. Itaque Draco Canariæ aperta, inde qua arctiſſimus Americæ limes, duo Maria interjacet oppidum Nominideum populatus, cum multis ſuorum, cœli intemperie, an mœrore animi ob ſucceſſus votis impares, exſtinctus eſt. Quo tempore Anglus alter Walterus Raleigus, reginæ ſatellitio præpoſitus, Orenocum flumen ingreſſus, Guianam nunquam Hiſpanis perdomitam adiit, ac notitiæ tradidit, ex vero quæ vidit; de Amazonibus, & his queis vultus in pectore, audita tantum & aliis plenius indaganda. Vtilem ſane & quæ non minus delectet hiſtoriæ partem, poſteris eripiam & externis, ſi taceam navigationes, per quas effectum eſt, ut Batavorum inter arma felicitas, non alienam modo pacem, ſed ſuam quoque vinceret. Quippe natis ad claſſes is vel maximus belli fructus eſt, non partiri orbem, neque Pontificis Romani legibus ſubjici, qui partem naturæ maximam

Hiſpa-

Hiſpanicis gentibus adſcripſerit, quo ſpecie religionis opprimerent mundi libertatem. Veteres mercaturæ termini, qua iſtæ nationes multa per ſæcula claruerunt, paucas præter inſulas, duo erant freta, ac Maria introrſum, hinc Cimbri, inde Gades. Medium inter hæc Oceani littus obtinentibus omnis utilitas lateris alterius merces alteri vendere. Nam ipſis non frumenti, non ullius rei magnæ copia. Vectura tantum in quæſtu, quæque artificum manibus laborantur. Poſtquam manifeſto Dei beneficio aperta Magnetis efficacia rexit pelagi curſus, & librorum monumenta docuere veteribus cognita requirere, nova non deſperare, nihil jam humanæ experientiæ intentatum. Extima Africæ & Aſiæ Luſitanus: Trans Oceanum littora ac vere alterum orbem Caſtellanus invenit. Gallorum minus validi conatus, poſt tentatam infeliciter Braſiliam, ad Terramnovam piſcoſum littus, nec ultra ferax, adhæſere. Viſum & fretum, & terræ quas ultimus Auſter premit primo omnium Magallano: ſecuti mox Angli, quibus Septentrionales fluctus in partem patuerunt. Poſt omnes Batavi, quos non dubie hactenus Principum iniquitas oppreſſerat, ut qui fortem, nec oblitum libertatis ſuæ populum trepide mari immitterent, jam invidi hoſtibus, ſociorum æmuli, animum audentiamque cœperunt, ut repertis in medium uterentur, ſuosque viciſſim labores humano generi contribuerent, & rerum naturæ, quæ noſcendam ſe in hæc ſecula ſervavit. Neque vero nova quærendo, vetera omittebantur; quæ enim litora illos ſatient, qui hominum ſeptuaginta perpetuo millia in mari habent? Magnarum navium multitudine nulli regnorum cedit exigua regio, &

tam

tam adductis finibus inclusa, cujus adeo vis omnis velut extra ipsam est. Bis mille quotannis novarum ædificatione strepunt urbes. Præter Galliam igitur Angliamque & Germaniæ portus, ac Balthicum mare, Hispaniam plerunque permittebat egestas mutua, inde mercium, hinc argenti, Philippique Regis dissimulatio & metus,ne propinquis abstentos in ulteriora verteret. Sed non injuriæ aberant, cum modo religionis crimine, interdum velut agniti (namque aliarum gentium nomina usurpabant) denique tanquam illorum opera rex indigeret, nautæ ac naves retentabantur: unde ipsis periculum, & potentibus præda. Hoc ipso anno quinquaginta non minus naves arreptæ: indicatumque à Lusitanis temperaturum istis injuriis Regem, si Batavi maritima auxilia Britanniæ Galloque mittere absisterent. Sed Hispanica damna ex Italia resarciebantur, cui steriles aliquot retro æstates, nec Gallia sufficiebat agris bello insessis. Ita per Suedicam negotiationem frumentum omne sub Batavis, qui brevi huc illuc recursu ingentibus præmiis festinabant. nec, ut fit, occupatum ditioribus id commodum stetit, sed latissime in plebem spargebatur, levibus impendiis & celeri quæstu: Etiam Mauritaniam itum quà Oceano quaque mari interiori objacet. Cum Moscovitis commercia Batavi etiam ante bellum habuerant, sed per Balticum mare & Narvam Livonum Novogrodia tenus: quæ deinde per Russicum Oceani sinum Angli ad Nicolai portum, Batavi ad Podesemseram & Archangeli Michaëlis monasterium, cuncta Duinæ amni adsita, transtulere, multumque ab Anglis laborato, ut soli exercerent, ægre Batavorum preces &

liber-

libertas præpolluerunt. Mox longius auri, eboris, ebeni ferax Guineæ regnum, cæteraque Æthiopiæ: ac tandem Indico in Oceano insulæ biennii itinere lustrantur. Id hoc anno navibus quatuor privatis impendiis tentari cœptum, anceps primo nec innoxium fuit, cum inexplorato locorum ingenio passim feras in gentes & cunctis hostiles impingerentur. Plurimum morbi & æstuantis sideris injuria turbaverant. Et Lusitani obsistebant suppliciis, siquos suas in colonias aut classes tempestas inopiave detulerat: deinde criminationibus apud Reges populosque sibi non subactos. Quod diu acerbum, dum raro usu peregrini sermonis & infidis hinc inde suspicionibus cuncta implicantur. At postquam publicis literis & commerciorum usu compertum est, venisse non in prædam & raptus, ne dominationis quidem avidos, sed amantem populum alienæ etiam libertatis, in hoc penetrasse tot maria, ut æqua fide jus gentium coleret, ingens subiit Hollandorum fama & admiratio. Celebrique jam communes per quæstus mercatura, etiam societates tam longinquas odium Hispani aperuit, & clarum per illas quoque gentes bellatoris Mauritii nomen. Mira eorum, qui primi Indiam adiere, religio: famæque cura. Nam quia mandata nisi se tuendi nulla acceperant, obviam Hispanorum navem, paratam uberemque prædam, intactam omisere. Vix tandem Lusitanorum feritas, neminem eo orbe se præter admittentium, expressit, ut privati commercia bello munirent. Secutæ Indorum legationes, dona, maritimæ in hostem pugnæ, &, qua maxime expedit, vinci cœpit Hispanus. Nam captis urbibus, neque magno sane agro-
rum

rum ſpatio, ut vincentibus aliquid accedit, ita perdentis nulla jactura eſt. Longe ſunt iſtius regni viſcera, longe opes, largitionum & belli alimenta: quibus ereptis, aut per onera exhauſtis, quid aliud quam cunctarum gentium præda ſit, vaſtum illud, vagum, & nuſquam ſibi tam propinquum quam hoſtibus imperium? Americæ quoque ora, palam qua adhuc libera eſt, clam qua ſervit, Hiſpaniæ Regis metu, innotuit. Petuntur inde ſal, Margaritæ, bubalorum coria. Sed terras gentesque aliis repertas & repertoribus cum cura celebratas invertere ſuperſedeo. Nobis maxime memorabilis illa navigatio videtur, qua Septentrionem ſuum Batavi invaſere, ut cunctis ante populis ignotum ſciretur, quis Oceanus Europam Aſiamque committeret. Spes enim proceres ac mercatores inceſſerat, poſſe ditiſſimum Cathaiæ regnum & Sinas, longiusque Moluccas & Indiam propiore multo quam ab Hiſpanis itinere inviſi. Tres naves, Hollandica, Zelandica, Weſtfriſica, Norvagiam Finnosque præterlapſæ apud Quilodnnum Lapporum inſulam diviſere curſum. Hollandi ulteriore pelago obverſum ſibi novæ Semblæ latus prævecti, qua longiſſime in occaſum brumalem exit, inſulas duas navigationis terminum, Arauſionenſes dixere: ubi polum ac finitorem circulum ſex ſuper ſeptuaginta gradus interſunt. Cæteri mare ultra quo Ruſſi adeuntur, Condoræ Pitzoræque oram legentes, anguſtias pertigere, quibus objecta continenti terra, Vadigatha nomine arctat Oceanum. Sinus, an fretum eſſet dubitatum; Confuſa nebulis dies, glaciesque immenſo tractu, quam pari diſcrimine frigidus aquilo con-

concipit disjicitque, diu vetuere in mundi fines inquiri. Tandem eluctati clauſtra, ubi ſe terræ deducere incipiunt, in ortum æſtivum directo curſu, inde ab extimos Semblæ Schytiam verſus vela vertere, Æquatoris centeſimo ac decimo gradu: donec conjecturis creditum eſt id pelagus navigari, quo flumen orbis è Sarmatarum paludibus ingenti ore conſumitur: Carambucis antiquis ut eruditi volunt, quo haud melior limes Europam ab Aſia diſpeſcat. Quibus exploratis obvia cum nave, quam à Sembla immenſum gelu repulerat, tertio quam venerant menſe domum redierunt. Ea fuit æſtas quæ annum hunc proxime anteceſſit. Atque ita placuere prima tentamenta, ut plures naves exploraturæ ulteriora remitterentur, non Semblam verſus, ſed quæ via ſpem certiorem oſtentabat, per fretum Naſſavium. Ita illud dixerant quod Vadigatham & Sarmatas interluit. Frequens rebus magnis impedimentum contatio acceſſit: & ſerius quam oportuit profectis, mare impervium fuit. Inclemens adeo rigor, & illi quoque cœlo rarus, cuncta glaciaverat. Qui utroque ab itinere revenerant, naturam maris ſolique, inauditas avium & belluarum formas, ut cuique repertum, monſtrabant. Prominentes oræ, ſinusque & flumina poſitu cœli, & Principis, patriæ, denique privatorum titulis notabantur. Inſulæ etiam complures modicæ, quodque veteribus proditum, per alternos acceſſus receſſusque pelagi, ita ambiguæ, ut modo tales, modo pars continentis appareant. Major una trans fretum Ordinum nomine tuto inter pericula ſubſidio memoranda, & quia Hibernantibus jugis cryſtallum edit, adamanti haud

haud diſpar. Congruens videtur ſitum ejus plagæ, quique homines aut feræ habitent efferre, tunc primum percognita, & quando vetuſtiſſimi auctores hac ſuper re vana, nec eadem prodiderunt. Etiam nuper quatuor ad Septentrionem Euripos magicæ aſtructioni temere credidimus. Et quid à Caſpio ſinu in ſeptentrionem vergeret, inter ſapientes olim diſputatum, dum alii Oceano claudi terrarum Orbem vatum carminibus affirmant: pars projectam in ultimum frigus tellurem nullo ambitu definiunt. Quæque de incompertis fabulandi licentia eſt, mare ipſum pigrum multi atque immotum, & quaſi deficientis ſuo fine naturæ vaſtam molem, ſeu proprium, Diis & ſanctioribus animis ſecretum finxerunt: nonnulli contra vi quidem turbinum & monſtris inacceſſum; ſed deſinenti Oceano fertiles iterum terras aut ſpiritum aut ignem occurrere. Plurimum ad ſpem enavigandi contulerunt, quorum libris ſignatum eſt, Indos & quidem ſæpius, vi tempeſtatis abreptos in Germanica littora exiiſſe. Neque magis de cœlo & loci ingenio conveniebat, cum ſeptentrionis populos fide ac juſtitia præclaros continua in die quidam collocarent. alii merſam denſa caligine & alienam molliorum ſiderum aſpectu regionem, cunctaque nivibus aut feris aut immanitate habitantium inculta: nonnulli viſum primo, mox mundum eripi. Quæ adeo pugnantia, originem ex vero traxiſſe pleraque videntur, quatenus nautarum experimentis, & accolarum ſermonibus probatum eſt. Nam mari illo, cui Lapporum, Ruſſorumque & quam dicimus Samojutarum ora obtenditur, lux æſtiva bimeſtri longior æqua-
les

les hyemis tenebras repromittit. Sed ſolis etiam menſes nebulæ perdunt, nihilo nocte meliores, remota vi caloris, ut excire queat nubila, non diſſolvere: tum eadem ut plurimum nive albicantia maria & terras haud promte dignoſcas. Haud ſane ſævum procellis pelagus, quod utrinque à freto pateſcit, velut frigore ſuo attinetur. Nec immerito priſci homines congelatum & mortuum dixerunt. Nam quacunque terris accedit, durati in glaciem fluctus longe littoribus abhæreſcunt, ſpectanturque nonnunquam plurium annorum cruſtæ unam in molem denſatæ: ubi ventus rupit, aut rigor remiſſus compagem laxavit, avulſa montium aut inſularum ſpecie fragmenta Oceano feruntur, & ſæpe concurrunt. Is maxime terror afflixit navigantes, quippe cum explorandi cura terras raderent. Fretum, cujus latitudo horarum duarum, longitudo dierum quinque iter complectitur, concreſcit omne ut quidem pedibus tranſeatur: & quando ſolutum eſt, non ſua modo, ſed illapſa gemino à mari glacies adurget. Quinquaginta vix dies ſunt, ſub ipſum apud nos poſterioris æquinoctii ſidus: id tempus illic, non æſtas, ſed hyemis intervallum eſt. viſaque palam tabeſcere glacies: neque diutius velis, imminens iterum gelu indulget. Tunc ſane & Ruſſis commeatur, manebantque ſigna infauſtæ navigationis, fluitantes tabulæ, ſive illos frigus reſurgens, ſive alia vis deprehendit. Sunt illis & trans Obim commercia: atque illic hibernare pericula docuerunt, ut ſtato tempore remeent, ubi ſe undæ patefecerint. Quomodo Magellanico Freto, ita his anguſtiis coire Oceanum fidem hanc Batavi attulere.

re. Flumina in fretum exeuntia distrahi, velut dubia quo cursus agant, aut si ventus invaluerit, eodem impelli; quæ dulcibus aquis mitigent maris saporem. Simul transvectis jam littora recesserint, salsos cæruleosque fluctus immenso profundo attolli: atque eadem iterum monstra: Nam dictu mirum quam sit belluosus omnis iste Oceanus. Spectantur Vitulæ & canes marinæ, & ferarum nobilissima quam Morsam vocant, miræ & ut compertum est pugnacitatis, & vix ullis ictibus penetrabilis. Pedes ferme quales castori: magnitudine præstat & pariter solido utitur. Nam visa & glaciei incumbere, & imminentibus mari jugis apricari. tarde enititur. incredibilis delabenti velocitas. Dentibus illis, quantum apud nos ebori pretium, persuasio gentium facit. Ajebant Russi post Vadegatham diductum mare iterum cogi, iterumque erumpere, quo sermone haud affirmem Tabin ne Schytiæ montem olim cognitum, & porrectam in ortum Semblam parvo brevius concurrere indicarint, an fretum, illud auditu compertum sit, quo diremta à Tataris America communem cum illis originem vultu ac moribus gentium fatetur. A Pitzora Moschi provincia ad flumen usque Obin quicquid mari prætexitur Samojutæ, Sarmaticum genus, non colunt, sed peragrant, adversus immanitatem quoque naturæ & cœli urgentis ipsos animosi & felices. Fœdi quidem vultus & fumo nigri: parvis oculis, pressis naribus: neque ingentia corpora, sed firmæ valetudinis, & ut cuncta fere animantia pernicitate cursus adæquent. Lætos parvo atque agiles non delitiæ enervant, non cura macerat. Qua pedibus incessit, quod manu cœpit, id cuique suum

est;

est; nec alius possidendi finis, quam animus paratis contentus & obviis. Ita omnia habent quia nihil concupiscunt. Arma sane Scythicum Parthicumque in morem, arcus & pharetræ, sed adversus feras. ab his vestem sumunt qua totos se caputque & manus induant, ab his victum, crudas carnes, velut amplexi naturæ munera. Delitiæ adeo nullæ, ut panis quoque & usum & nomen ignorent. Id melius arbitrantur, quam iritare maria, quam negantes fatigare terras, & in ulterius semper vota promittere, infensos aliis, infensos sibi. Atq; adeo noverunt rates non imitantur: suoque se tenent littore, nisi quatenus diversa elementa gelu, velut cœlesti ope, coierunt. Sic eunt redeuntque cum Vadigatham & Semblam, deserta alioqu n, longo venatu scrutantur. Insulas has esse duas neque magno æstuario divelli pronuntiabant. Ibi longius, quam norunt ipsi, imperant, quia præter solitudines & feras nihil ultra est. Videre nautæ secundo itinere, qui se Principem omnium earum gentium ostentaret: hominem non cultu ullo, non majestate nisi senectutis, insignem. Nam à Moscho, cujus aliquot jam sæculis aucta dominatio, tergum ac latera circumvenit, Riphæi, ut creditur, montes nivibus inaccessi, quos cingulum terræ dixere, & sua illos inopia defendit. Proximi tamen tributum pendunt, pelles ferinas; nec enim aliud habent, magisque belli odio quam metu. Samojutiæ, Semblæ, Vadigathæ littorum prope eadem facies, anceps interdum rupibus & vadis alibi plana. Humus ibi muscosa & palustris, silvis nusquam horret. ignotæ enim, & qualium ubique prodiga natura est, nulli bono usui herbæ sponte nascuntur.

Quo

Quo magis mirandum eſt ramos truncoſque arborum paſſim fluitare, niſi remotiores ſeptentrionis terras vaſtus, & ipſo littorum occurſu excitatus abrumpit Oceanus. Eademque vi credibile eſt diſſiluiſſe quas nunc inſulas videmus, forte hucuſque olim exeunte Sarmatia. Quamcunque ejus oræ partem naves attigere, fumus interdum & hominum veſtigia, non urbes, ne vici quidem apparebant. Interior regio & nemora habere creditur, & lacus quos perpetuæ nives fundant, alantque. Hæc juxta, ut ſolum, ut aqua placuit, diſcreti diverſique tuguriis latent, aut ſpecus aperiunt, ad fovenda ignibus corpora contra cœli injuriam. Nec tamen deſident. Traha, quam rapiunt incredibili celeritate quadrupedes, haud diſſimile cervis genus, rangiferos vocant, una omnibus, ſupellex. Hac lapſi altas per nives veſtigant prædam, mutantque ſedes. Totam hanc plagam feræ cum hominibus haud ſane ex æquo diviſere. Tanta multitudo eſt leporum luporumque candida cute. tum martes, ſabelli, quæque aliæ tantum ob pelles expetuntur. Vrſis (& hi frigore albicant) major ſolito moles, & quia pabula deficiunt, rabies inaudita. non armorum metus, non mare obſiſtit, quo minus conceptum odorem impetu ſequantur. Ea peſtis improvidos nautas, qui littus adierant, fœda morte abſumſit. nec aliud ſociis quam ſpectare & ſero ulciſci datum. Notabatur in ora eminente ſancti & profani triſte divortium, cum ſummis in jugis innumeræ Deûm effigies rudem artem ſenſumque: contra erectæ cruces Chriſtianas manus teſtarentur. Nam Ruſſi, quos in inſulas & partem eam continentis tempeſtas, aut pellium mer-

mercimonia adpellunt, ſex ante ſæcula Græcos ritus accepere. Samojutæ cœlum atque aſtra adorant, numina haud aliis iniquiora, tradito more, nec ut oderint diſſentientes. Sunt & qui lucos apud illos memorent horrendo fragore & viſis infames, ſacroſque angues, ſuperſtitione haud ignota coli. Cæterum mos Samojutarum minime ferus & Lappis, Finniſque vix diſſidet: quanquam olim humanam illis carnem pro cibo fuiſſe, ſunt qui ex nomine, quo vocantur, arguant. Quod ſi recipimus, annumerandi & hi populis, quorum vitam ætas & exempla mitigarunt, facili ad dediſcendam feritatem hominum ingenio. Ad primos Batavûm occurſus, ſola ignorantia pavidi, fugam aut arma proſpiciebant. Poſtquam approbata innocentia, & quædam munuſcula acceperant, duo ſanctiſſima, ſolem & paupertatem ſuam teſtabantur, invitos ſe beneficiis vinci. Omnino, ſiquid in poſterum fortuna annuit, multum momenti in illarum gentium ſtudiis, quæ freto aſſident. Quanquam & arcibus premi tranſitum ad retinendos uſus reperti maris profuerit, & quo refugium habent naves, ſiquid ſubitum ingruat. Tum, ſi cura & homines accedant, non minus Vadigatha eſt inſula cultus patiens, quam quæ extremo Danici imperii litore habitantur. Nam ut ſub ipſo ſideris incendio flagrantem plagam, ita, quæ ad utroſque relegatæ vertices gelu ſtringuntur, admittere mortales, eoſque ſorte naſcendi & aſſuetudine ſibi æquare, contra veterum rationes, experientia convincitur. Nullam ſui partem natura ſolitudini damnavit, adeo quidem ut Gronlandia ad Septentrionem remotior fruges & ſata alat noſtrum in

morem. Pleraque certe inculta olim jacuisse par est credi, cum adhuc potiora sufficerent. Paulatim sua homines multitudo & discordia longius projecit, terræque maria, & maria terras monstravere. Proxima Obi regio Obdoria est, anus aureæ simulachro & oraculo celebrata. Vltra amnem Molgomzaya flumen alterum, & ripa cognominis, quam Russi non commerciis modo, sed imperio novere. Cætera jam fabulosa: morte hyemem transmittere, vernoq; cum spiritu resumere animam Leucomoriæ populos, cum expositis interim rebus permutationem sola accolarum religio peragat. Tum hirta hominum corpora, & canina oris species, haud minus vana veterum mendaciis, qui equinis pedibus gentes, & alias, quarum aures nuda alioquin corpora ambiant, iisdem locis asscripsere, ut fere ubique in miracula, & falsas auditiones fama rerum desinit. Quædam horum tamen, & quod certiori testimonio firmatur, capite truncos homines, qui vultus in pectore gerant, aut esse, aut colli brevitate erectisque humeris tales videri, haud pertinaciter refellam, satis gnarus, ut alibi ignium intemperie, ita vi frigoris nimia peccare naturam. Hoc constat Loppos sequi, Imaumque montem, & inter nemora late vagantes Hordas Tartarorum, quorum pars sit Cathaia, conversa jam littorum fronte: inde Sinas & quæ in orientem noscuntur. Idem hic annus infamis rapinis Dunquercanorum; qui triginta & quinque Batavorum naves, in Norvagiam missas lignatum, inermes præter unam omnes, in potestatem redactas, avehere cum non possent, magistros navium obsides promissi in redemtionem pretii secum duxere. & mox e Galliam peten-

tentibus non minor præda: ſed una raptorum navis circumventa a Batavis, forti prælio abſumta ſuorum parte altera, quadraginta trium, qui ſuperfuerant, ſupplicio aliquantum repreſſit graſſantem ſatis feliciter audaciam. Simulque liberati ſupra viginti, qui nave illa, capti tenebantur, quique jam ſinguli bina, aut amplius, florenorum millia vitæ ſervandæ promiſerant.

HVGONIS GROTII
HISTORIARUM
DE REBVS BELGICIS
LIBER QVINTVS.

EStum inde annum Belgæ ſub Hiſpanis inchoarunt, inſueto gaudio eorum, quæ Gallicis finibus provenerant, tum nova ſpe ornandoque Alberto Archiduci Auſtriaco intenti, qui pari cum honore ſucceſſor Erneſto mittebatur. Minimus hic fratrum, quod magnæ nobilitatis ſolatium eſt, tacitumque Regibus & Pontifici fœdus, Cardinali dignitate fulgebat. Exin probatus Philippo Luſitaniæ præfectura, ubi ſuſpenſo obſequio & in ſubditos comitate claruerat, haud indignus habebatur, quem Rex, more gentis inter ſe fidæ, propiori neceſſitudine ſibi immiſceret. Igitur quo majore cum gloria

gentile regimen addisceret, provisa abunde belli & pacis instrumenta. Tutum illi iter ex Hispania in Italiam, perque Sabaudos & Burgundiones Lucemburgiam usque & fines Belgarum. Pedites & turmæ undique agglomerabantur, non modo cuncti præsidium, sed exhaustæ militiæ supplementum, quos ille ubi ad exercitum pervenit, paucos in cohortes, aut alas coëgit, partimque veteribus infudit, prudens verum numeris robur, quam nomen & speciem quærere, ne inutili præfectorum turba ærarium & militem oneraret. Itaque & Belgas proceres, apud signa infrequentes, præfecturis ac tribunalibus amovit, quorum præter nomen & commoda vix quicquam usurpabant, suffectis aliis, qui diu obsequendo imperare meruerant. statuit alia quoque haud indigna imitatu, ut ne quis signum ferret nisi tertio stipendio. Conquisitæ & pecuniæ, quia recens seditio in metu & vetera malorum recrudescebant. Et promiserat Hispanus in menses singulos undecies centena florenorum millia, sed quæ primum autumnum haud ultra processere. Trahebat secum Albertus satis magna argenti infecti pondera, quo trajiciendæ per syngraphas pecuniæ damna lucrifierent & quia cuso in Belgica majus pretium est. Et alias ob longa itinera intutum, nunc valido præsidio defendebatur. Aderat una & velut pignus clementiæ ostentabatur Princeps Arausionensium Philippus Wilhelmus nomine, qui motis in Belgica rebus avectus olim & honorate Hispanica in aula custoditus libertatem tum primum receperat. quippe Romanam in religionem firmatus, & isto obstrictus beneficio, si fratrem minorem adiret, & gentes, apud

quas

quas paterna valeret memoria, pacis medius, aut inter hostes discordiæ causa sperabatur. Neque sane Albertus ipse adverso apud Batavos rumore erat, plerisque nautarum cognitus gratuita clementia, quos per Lusitaniam, in hoc ipsum, ut creditur, comprehensos haud dubie in spem famæ dimiserat. Gratum præ cæteris, quod ejus adventu Ibarra & Fontanus invisa potentia demoti in Hispaniam remitterentur. Sed plures successerant, Franciscus Mendosa, Tarraconensis pelagi præfectus, consilio tum & bello caput, Consalvus Carilia, Girolamus Zapata, & Baptista Taxis, alia nomina, iidem mores. quo magis formidabatur simulata bonitas manentibus malis. Et Fœderati Ordines, veriti nequid vulgus Principis Arausionensis aspectu & colloquio mutaretur, ad ipsum scripsere, gratulabundi quod viginti octo annorum captivitatem exiisset; cæterum fines suos, inter arma, nisi publico vocatu haud tuto adiri: neque satis ex usu rerum præsentium coram ipsum venire, quanquam ultro confiderent, haud eum fore, qui expertus cummaxime Hispanicam sævitiam, subruere velit patriis consiliis & patrio sanguine fundatam libertatem. Quibus ille respondit, ad reliqua officiose, de patre dissimulans: verum nullius rei auctorem venisse, quæ non utrique partium conduceret, unde se merito secundas ipsorum voluntates opperiri. His tum abstentus, nihil in posterum affectavit, suspectum se Batavis querens, & apud Hispanos generis invidia premi: Quare nec arma induit, privati expetens, seu fraternæ gloriæ reverentia. Sed Mauritius illum per legatos, soror Hohenloio nupta coram in Cliviis convenit, dona &

pecuniam, offerentes, quo domesticam administrationem maximarum penes se possessionum domino certatim purgarent. Ordines autem callidi vitare imminentes insidias, jubent excutere transitus, præcipua adversus Iesuitas cura, nequid infidum credulam in plebem manaret. At Albertus non his artibus fidere, ita pacis avidus, ut bellum interim urgeret: super præsidia instructo quindecim millium exercitu. Faram in Veromanduis, bello & inopia circumdatam, nisi furtim ac modicis copiis alere ratio nulla erat, quia hostilia circum oppida, & ingens equitatus, tum humentia camporum, quo majora insidentibus munimenta, hoc adituros graviore periculo terrebant. Detrahere obsessores, aut si morarentur majori pretio Caletum aggredi propius fuit, & suadebant per avaritiam præfectorum neglecta urbis munimenta. Id ipsum Parmensis olim, inde Lamota hortatore Fontanus sibi destinaverat: sed gloria cœpti novo imperio servata est: supremum hoc transmarinæ expeditionis præmium, & freti sui claustra, ducentos per annos Britanni retinuere: quibus intra insulam redactis Francisci Guisii virtute, acceptum regimen urbis Gordanus, mox in propinquum sanguine Bidosanum transmiserat. Neutri cura, quæ bello aut ævo fluxa reficere. Et erant longe infra sæculum opera: murus lapideus urbem ambiens: arx angusta, & in quatuor propugnacula leviter excurrens: ne miles quidem adversum hostes, sed firmandæ potentiæ assumtus, dum terra marique augendis divitiis incumbit animus, ac, quod frequens turbatis rebus, ex præfectura regnum fit. Quare nec Borbonius, cognito jampridem interceptas per

per literas periculo, occurrere potuerat, precario adhuc & tantum volentibus imperans. Quin adeo Bidoſanus, celebri jam rumore Caletum peti, ſociis e Batavorum cohortibus, duabus centuriis haud amplius admiſerat, ex conſcientia ſuſpicax. Apud ipſum ſex aliæ erant. Quæ poſtquam Alberto relata, quo terrorem latius ſpargeret, e Valentinianis oppido diverſas manus ſub ducibus ire, & proximis Gallorum locis miſcere tumultum jubet. Præfectus caſtrorum Chriſtianus Ronæus, Gallorum exſulum clariſſimus fama, parte exercitus ambire miſſus oppidum, omne auxiliis iter abſcidit. Nam capto ponte, quo terreſtris arctatur aditus, coctili muro turrim, quæ Ricibancum dicitur, ad portus fauces, unde & Guiſio quondam in oppidum aditus, ſemirutis jam olim munimentis, quæ ne tum quidem audito periculo, quiſquam refixerat, percuſſum tormentis in litore poſitis, defenſumque non quamdiu debuerat, victor aſcendit. Inde jam Batavorum naves, quæ Flandricum ad littus ſedent, quo minus commode obſeſſis ſuccurrerent, arcebantur. Attamen tela inter, late patente portu, travecta navis Bidoſſano, quos popoſcerat, curandis machinis artifices, & pulverem tradidit rediitque. Mox & Sancti-Paulio Comiti, qui mille & quingentos Gallos oram ad maritimam duxerat, ſuppetias oppido laturus, invectandi operam ſpondebat nauta, ni ipſe periculum defugiſſet. At poſtquam Auſtriaci vires coierant, & tela ex incumbentibus arenarum tumulis deſuper adigebantur, ſuburbana primum ædificia ad impetum ceſſere: mox oppidum ipſum triduo obſeſſum, cum quaſſari machinis porta cæ-

 piſſet,

pisset, vulgi pavore & domini veteris odio (quippe ipsi regenti, non consilium, non auctoritas inerat) Hispano deditur. In arcem se miles recepit, quæ pactis sex dierum induciis in spem auxiliorum tenebatur. Et Mauritius quinquaginta navium classe multoque milite jam aderat, visurus quid Gallis, quid Anglis esset animi. Sancti-Paulius discesserat. Essexius in propinquo habebat paratam in Hispanos, si forte ingruerent, classem. Obstitit populorum nunquam bona fide coëuntium æmulatio. Nam Viquium proxima Galliæ præsidia regentem, tentavit Essexius, velletne si recuperaretur Caletum, custodiam ejus Anglis permittere. Credidere Galli quæ bello quondam Angli tenuerant, nunc per amicitiæ speciem indecore repeti. At Rex Henricus non quidem obsidio desistere: sed relicto ad Faram exercitu, id potius credens, an quia Caleti aditum desperabat, interscisso æstuariis solo, quatuor millitum præsidio Samaram amnem delapsus proximum navale Bononiam advenit: Ibi ferendæ opis sera consilia habebantur. Rogatus à Rege ut in terram descenderet Mauritius excusavit, nudatis domi finibus consulendum dictitans. Trecenti ferme milites Campsaniolo duce terrestri itinere submissi, nocte usi & silentio & maris recessu, per fossas in arcem erepsere, exemplum magis obsessis quam subsidium. Plerique, ut propugnacula oppugnantibus patebant, cum Batavo milite in vestigio cecidere: dum cæteri Gallorum, bello inhabiles, præcipiti fuga, seque & alios in exitium dant. Occubuit & Bidosanus. Batavi ferme sexaginta e domuum culminibus fortiter se defensando expressere ut salvi emit-

emitterentur. Temperatum fecit usum victoriæ Archiducis præsentia, qui sine multo suorum sanguine Caleto potitus, oppidum extremis Gallorum finibus auctum firmatumque opere, imperio & sermonis usu in Flandriam trahebat: bellum inde maritimum agitans. Egregium hujus victoriæ præsidium haud longe interius jacens Ardea, Britannis olim irruentibus limes oppositus, in potestatem Alberti venit, Galliamque illac patefecit, eadem illius felicitate, hostium hoc majore culpa, quod non improviso opprimebantur. Milites bis mille munito satis loco excessere, honesta turpiter pacti. neque enim dum oppugnarentur exspectavere, sola, ni dederent, mortis denuntiatione exterriti. Quæ dum aguntur, Fara tandem fame subacta, Henricus in vicina Caleto loca distinxit exercitum, ne infirmiores civitates, quas metus ingens pervaserat, ad victorem desciscerent. At illum jam & inopia coactum Gallia decedere, Flandri orabant, vim magnam auri pollicentes, Ostendam sibi redderet, quæ sola ejus littoris oram dissociabat, idque ipsum metuens Mauritius introspectum ivit ipse: egressusque curavit, ut militum satis, deinde victus, quæque bello aut operi faciendo idonea, suppeterent. Quod exploratores retulere, simul ipsum mare commodo portu ad oppidum accedere, & cuncta retro æstuariis incerta. Ita dilata hęc obsidio est, ne temere cœpta primorum successuum famam lacerare: Quoniam tamen præter auxilia Galliæ donata magnam partem Batavici militis, ut memorabimus, Anglorum classis absumserat, damnata quies, & quo conferrentur arma, civitatum precibus, consiliis

ducum certabatur. Sed dum Gallia Archiducis copias tenet, Mauritiani equites Brabantiam & Belgarum ultima ferro atque igni vaſtabant: irrupto & Andethanna Lucemburgorum oppido: ubi illæ in Flandriam receſſerant, Galli incubuere. Sic alterum ſemper latus hoſti obnoxium. Fuſæ & Alberti turmæ, ut quasque caſus obtulerat. Atque id maxime tempus multa exercitatione & cura ducis firmato Batavorum equiti documentum ſui & in majora fiduciam dedit. Quippe Hiſpanorum alæ velut incluſæ & reſides: Mauritianos contra patentes hoſtium campi & præda iritabat: Archidux, ubi tempus exeundi placuit, nequid inutile ſibi aut ſuſpectum relinqueret, expeditis ſtipendiis Italos Tilemontio evocat. Spes & conſilia in Hulſtum verſa, quod Flandris placandis, nec minus ex uſu Brabantiæ videbatur. Oppidum veteri ſtructura infirmum: victorque Mauritius, quia longum mutare rotundam mœnium faciem, interim adauctæ foſſæ munimenta iniecerat. Mox Zelandi, ſuſcepta tuendi cura, caſtellis per agros diſpoſitis, ruri quam oppido rectius conſuluiſſe arguebantur. Præcipuum loci robur, quod rivus haud procul erumpens, adjutus manu, quo laxiore via in Hontam exiret, retroque in Scaldim ducebatur: nam utroque nomine amnis idem Hulſtani agri tergum ſinuoſus circumvolvitur. ſic velut inſula undique inacceſſa & geminæ ripæ imminens in prædam Waſiæ & Brabantici ſoli rapinas militem emittebat. Diſſecti & in hoſtem aggeres, & qui intra flumen erant depreſſi ſub jactus ex oppido telorum. Pridem caſtella Flandri duo arcendos ad excurſus objecerant Erneſto & Fontano jubentibus.

bus. Plura Fœderati, queis ripam tuerentur. Bina horum oppido connexa per excurrentem aggerem, quem interpatefcens humus tranfitum ac mutua auxilia occultabat. Haud omnino par utrique firmitudo. præftabat quod Hontam verfus Naffavianum vocabatur, quippe fubvectioni præfidium ab Axela & infulis Zelandorum. His difficultatibus territi quos infpectandum ad fitum Albertus miferat ante placita diffuafere. Quomodo enim adverfus minas incumbentium caftellorum transduci poffe nudum militem, vim commeatuum, machinarum denique pigram molem, infidenti cum maxime Scaldim hoftium claffe, quorum & minora navigia medio vectarentur? Arduum id, anceps: nec cætera expeditiora. Solum paluftre, hoftem induftrium, libero navigatu irritum obfidium, nec magis fperandam oppugnationem contra integros femper & recentes. Super hæc Gallorum Rex, acceptis in fidem perduellium plerisque, jam validior irrupturus vacua formidabatur: neque dignum fatis Hulftum tot periculis peti. Sed flagrantiffimus tribunorum Claudius Barlota, homo Belga, contra exfurgens travectionem cohortium, Hifpanis ducibus detrectatam, fibi depofcit: Quod cæteros ad metus pertineret, dandum aliquid audaciæ & fortuito hoftium errori aut formidini. Staturas bellorum vices, fi paria altrinfecus confilia & virtus in fingula fingerentur. Res in præfens diffimulata paucis confciis firmatur, quo facilius hoftem fallerent, quem fufpectis locis inhærentem amovere primum erat, nec èventu caruit. Nam Ronæus ponte impofito Scaldis fluminI, Brabantiam inferre figna juffus, quo Bergis aut Brædæ terrorem fa-

 ceret,

ceret, Mauritium compulit relicto ad Hulstum præsidio, quod Solmensis regeret, reliquo cum agmine anxium sequi. Modicæ tum, siquando alias, Fœderatorum copiæ: quia parcendis sumtibus fines duntaxat tueri placuerat, cujus consilii rationem hic præcipue annus improbavit, & damno & impendio gravis. pars militum Anglicanæ classi concessus aberat: pars in Galliam profecta liberando Cameraco: quod restabat in præsidia ferme absumto. Missi quippe Germani nuper: nec novæ cohortes conscriptæ. Duo vix penes Mauritium millia, queis incertos hostium conatus sequeretur; sed repetitus e Gallia miles mox advenit, octodecim centuriæ erant. Barlota interim (cui Bissa aderat spem præfecturæ præcipiens) lintres e proximo Flandriæ castello per stagnantia ripæ obscura nocte in alveum adigi jubet. Mille quingenti aut paulo plures sequebantur, Walonica Barlotæ & Germanica Tesclini cohors, armis & dierum aliquot alimentis graves, undas inter & cænum lapsantibus vestigiis. Tandem impositi navibus (nec enim vada aderant) transitus inultos habuere, silentio suo & Batavûm classicorum indiligentia, qui ut periculis intrepidi, ita custodiæ segnes, hostem per aquas volutantem, quod promtum fuit, scaphis non turbavere. Iam vero tela per tenebras vana: nec in tempore oppido proruptum: sed modico ad ripam munimento triginta milites, quos locum servare jussus & ratio fuerat, temere egressi cæsique, hostem machinarum & receptus egentem utroque instruxere: secuta mox pugna: sed nocturna eoque turbida haud internoscentibus se sociis aut hostibus primo tamen impetu Germani, qui cum Bar-

lota

lota venerant, cæſo Teſclino duce, vertere terga, ac fruſtra retenti augeſcentibus aquis & obſcuræ morti occurrere. Reſtituit fortunam obnixus cum ſuis Barlota, voce clarum intonans, redactique in oppidum aggreſſores: Numerum cæſorum utrique in majus celebravere, pro victoribus agentes, Solmenſis quod ſigna, illi quod captivos abduxerant. In ſupplementum Germanorum milites nonnulli, quos ultra flumen Claudius reliquerat, illecti pretio ut tranarent peremtorum ſpoliis ornabantur. Tum ſiquid juxta editum (namque intus aggeres adverſus augmenta fluminum intercurſant, haud perinde ac Mauritius juſſerat cuſtoditi) nocturno ſubitoque opere hoſti occupatur. Hæc ubi per Brabantiam ſonuere, duces ambo diverſis itineribus eodem ruunt: Princeps ut creſcentem turbam inſula depelleret, ille, ne pauci, qui intraverant, copiis hoſtium aut fame circumvenirentur. Nam ſola illis, quæ humeris ipſi aſportaverant, alimenta: curribus, navigiiſque nulli aditus. Sed fruſtra laboratum Mauritio recuperare inſeſſa, quia Ronæus trans Scaldim raptas cohortes quinque, Walonicam ſcilicet, Neapolitanam & tres Hiſpanicas, haud ſane illæſas, invexerat. reliquo cum exercitu Albertus ipſe ulteriorem opplebat ripam. Mauritius ultima Zelandiæ ora Cruningæ ſubſedit, inde quantum poterat militis, oppido immittens. nam Zelandi acriter ſocios obteſtabantur, ne ſe negligerent, in quos & validus & victor exercitus, propinquo ex Gandavo & Antverpia commeatu, vi tota incumberet. Igitur Transrhenanis urbibus & queis locis hactenus formidabatur excitus miles. finium cuſtodiæ tiro conſcriptus

auctoratusque dimidiatis ſtipendiis. Decretum inſuper, ut juſtorum militum per Britanniam dilectus haberetur ad duo millia: rogata regina tantundem ut ipſa huic neceſſitati contribueret. Rex vero Galliæ oratus, ut vacuo ab hoſte tempori inſtaret, ultroque ipſius fines incurreret, pacis, quam jam ſperare cœperat, conſiliis tardabatur. Interim Hulſtano agro eques Hiſpanicus, Batavus, hac, illac inductus, ſubitum terrorem & cladem miſcuit. Major vis penes Batavos: & quoties æſtus campos inundabat, navigiis impune vehebantur. Tum oppidum inter & contiguum oppido caſtellum, quod Scaldim atque adeo hoſtem ſpectabat, contemtis munimentis dabant ſe in apertum. quo velut ludibrio iritati hoſtes, cum refugis inſtarent, oppidanorum telis & denſiore eruptione turbabantur. Tormentorum inopia hæc evenire, ſine queis nihil profici, manifeſtum: in transvehendo difficultas erat. Paulatim virgultis faſcibusque ſolidantur madentia: in æſtuario devinctæ inter ſe naves ea firmitate, ut pontis uſum præberent, & in ultimo ripæ regiæ lunata munitio. Hinc machinæ oppidum contra & caſtellum excutiebantur: tum vero duæ, quæ primo inceſſu obvenerant, inſula in ipſa, & ut cæterarum quæque traducta, in hoſtem diriguntur. Poſtquam aliæ aliarum præſidio complures pervectæ erant, tutandos ad commeatus caſtellum, quod diximus, oppido avellere, & ſibi vindicare flumen Ronæus aggreditur. Quod poſtquam modicis aſſultibus non ſucceſſerat, machinarum ac tubarum ſono, quo propalam confeſſus agitata pavorem hoſtibus, ſuis alacritatem inderet, dilecta inſuper concubia nocte, ire Italos mediumque

diumque aggerem, qui e castello ad urbem ducebat, insessum munimento hostium perrumpere jubet. Exactæ tenebræ per vulnera & cædes, cæco strepitu, dum ambigui quamvis ictus in confertos cadunt, nec ulla declinandi providentia est. Mane pulsum præsidium. Atque interim Germani earundem partium, quo vim astu juvarent, locis palustribus atque incustoditis enisi, vallum castelli exterius penetrant. rescisso palorum ordine funduntur vigiles alieno periculo securi. Sic dum partem alteram alterius auxiliis arcet, in utramque victor, toto eo die castellum machinis pulsat: & , ut erat aggere structum uliginoso, facile disrumpit. Inclusi haud pauciores octingentis, quanquam nec ruina satis patescebat, & nulla, cominus arma senserant, pontem hosti captum & dubia casuum aut præmatura formidare, illorum maxime contactu, qui nocturnis e præliis profugi cæteros sibi miscebant, nec quenquam integrum patiebantur. Projecta arma, vis, clamor, minæ in præfectos ni continuo dederent. Cum jam suppetiæ a Solmensi ducerentur, sero diei exiere, irrisi hostibus & apud suos impuniti: intantum scilicet corruptis sæculi moribus, ut non mala sæpe quam remedia formidabiliora sint. Spe citius Hispanus facilem nactus præstructumque aditum, quod fossæ proximum siccabat: inde quæ fossa ambiuntur munimenta dolis & impetu afflictabantur. Simul ope castelli jam tutum instruere flumen, cingere copias, castra disponere: levataque rerum pretia quæ difficultas transportandi ad famem usque manipularium intenderat. Concupiverant obsessi pertusis molibus aquarum vim in hostem vertere, sed

aderant

aderant derivandi artes, quique aggeres illorum in poteſtate, exciti contra præſentes ad uſus. Igitur ad eruptiones verſi ſubter mœnia ſpecus duxere, quibus improviſi emergerent: multamque poſt cædem relata ſigna captivique, nulla redeuntium clade, cum vicinas inter adminiſtrationes ſecuros, in ludo interdum & alea, deprehenderent, quæ nunc militaris otii oblectamenta ſunt: aut, ſi clamoribus excitus denſior hoſtis ingrueret, levi prælio, tardo receſſu periculum vitabant. Plurimum noxæ tormenta attulerunt, & miſſiles flammæ: quippe adverſus urbem procedentibus inanes corbes prætenti, qui viſum non & tela arcerent. Nec tantum qui machinarum pericula tractabant, ſed ducum haud pauci ſternebantur. Et hos inter Ronæus, quo conſultore pleraque per Galliam præclare geſta Hiſpanis, niſi quod eadem jubendo Albertus & Fontanus & Parmenſis in ſe verterant. Gente erat Lotharingus, domo nobilis, ac Gallicorum motuum per initia Franciſci Valeſii fortunam ac partes ſecutus. Mox Guiſius hominem, non minus callidum, quam fortem & qui nihil profuturum turpe duceret, largiendo ſuum effecerat. Annis ultimis multa Hiſpanorum conſilia clam Henrico ſignificaverat, velut reflectente in ipſum ſtudio: re vera quo majora conatuum occultaret. Caſtrorum præfectura, morte ejus vacua, Hermanno Herembergenſi traditur. Oppidanos ſuæ inſuper anguſtiæ in vulnera impellebant, minaci circum aſpectu aggerum atque collium, quos Varax ei rei ſub Archiduce præpoſitus undique machinis armaverat. Ita nihil tectum extra turpes ſub humo latebras, aut quæ imminente vallo obumbrabantur. Solmen-

ſis

ſis, perfoſſo crure æger, imperii munia per nuntios & tribunorum colloquia exſequebatur. Et ipſe Mauritius propinquo e litore cuncta inſpectabat. Tum qui defecti vulneribus, aut armis, inhabiles, quinquageni prope per dies ſingulos, vicinas per inſulas atque aliarum urbium hoſpitia exonerabantur. Pironemque Zelandiæ tribunum vigilanti ſtudio exercitus labor valetudine feſſum dimiſit. Supplementa, & quæ bello aut victui neceſſaria indidem advenere Erneſto Naſſavio, ac poſtremum Dorpio duce. Crevitque paulatim præſidium, donec in oppido ſex & triginta, Naſſaviano in Caſtello ſex centuriæ forent. Frumenti vero ea copia, ut, cum intra oppidum ſervari commode nequiret, pars navibus ſit impoſita. Id vero hoſti vix ferendum, commeare toties navigia ſe obſidente. Igitur portum verſus opera protendere & modo hac, modo illa ex parte machinis inſequi: fruſtra plerunque, cum paludum interventu & ſpatiis longitudine ictus elangueſcerent, atque ultro ipſe Naſſaviano e caſtello telis petebatur. Æſtus quoque aquarum ſubinde vehementior incommodum dabat. Inde Itali Marchione Trivici regente aggreſſi munimentum, quod recens oppidi portæ caſtra ſpectanti Solmenſis præduxerat. Primo fodientium nudi apertique impetus. at ubi ex vallo conſpicui telis urgebantur, ſtructis duobus aggeribus latera cinxere. Tum incuſſæ machinæ: ſcandentesque mox Itali in ipſam munimenti radicem, prælio dejiciuntur, unde reſurgentes Zelandorum manu denſaque vi glandium & miſſili igne fugabantur. Aſſumta aliarum nationum ſubſidia: & ſibi quæque conſtiterunt, quo virtus diſcretior eluceſceret.

Quin

Quin & proprium e beneficiariis agmen progredi jussum, præeuntibus signis, non militaribus modo, sed quæ sacris & suppliciorum solemnibus usurpantur. Hispanis id solitum veteri exemplo, quoties profanam adversus barbariem certaretur, & quia gens addicta religionibus non aliud majus audendi incitamentum habet. Contra nitebantur singulæ cohortes per vices custodiarum, ac pæne ministra bello oppidanorum turba tela ac faces ingerens. Ita tres per alternos dies acriter pugnatum, majore aggressorum pernitie. Etenim priorum ordinum milites, gravem per armaturam vice muri cæteris, ut glandibus impenetrabiles, ita si cominus tenerentur vitandos ad ictus immoti seque & cæteros impedierant. Tandem ab impetu ad artes ventum, & utrimque cuniculi, quanquam alteroversum promoti, damnum æquaverant, pro oppugnantibus fuere, qui planitie dissilientis soli, ac partim scandentes, suorum & hostium stragibus juvabantur. Ea vero dira facies, cum per iniqua exstantibus tumulis loca & humum sanguine lubricam, ubi calcandi commilitum artus, attoniti iris, instabiles gradu truderent, truderentur. Ad extremum coorti hostes defensorem impulere: ac quo minus secuti una vallum irrumperent, quod multis ictibus hiare jam cœperat, agger lunata specie & fossa structa interius Solmensis providentia, atque eo conglobata militum manus obstitit. Nec longus Hispano usus munimenti quamvis multo sanguine ac labore constantis. Nam quicquid ejus restabat obsessi cuniculari pulvere disjecerunt. quin & areæ, quæ eum locum vallumque inter patebat, specum subjecerant, cujus obscuro ore glandes

des in hostem jaculabantur, qui vix ſero cognita fraude, fauces obſtruxit: ſed cum retro quoque obſeſſores cavum occluderent, injecto prius igne compreſſa vis flammæ hoſtium aliquot terra obruit. Non ceſſabant illi interim quod reliquum foſſæ ſubductis aquis ſiccare, quatere vallum machinis, eo violentius, quia mœnium ruentia deſtitutis infra palis ſuſtinebantur, quaque defecerant munimenta oppidani faſces & aggerem inferebant. Nec levis oppugnantium labor in propugnaculum, quod portus aggerem contingit. verberare id machinis infeliciter cœperant. nam incenſus forte pulvis ei operi deſtinatus adſtantium plurimos rapuit, fragore ac tremore tanto ut trans mare Middelburgi quoque ſentiretur. Vbi hoc caſu, ſive alias laſſi obſeſſores aliquantum remiſerant, ſexcenti, lecta Batavorum e centuriis manus, claro meridie quo tempore undæ decreverant, ſcaphis vadisque flumen & quæ ultra ſunt æſtuaria ſuperant: improviſique adeo diverſis locis involavere, ut Hiſpani qua ſe munierant, vallum ſuum intra cæderentur. Poſita contra navigantes tormenta, quia devehi non poterant transfixa clavis. mox turmas & octingentos pedites in auxilium ſuis aut ultionem adventantes ita repreſſere, ut redierint egregio cum decore, nulloque aut facili damno. Poſt & alibi nec minus proſpere eruptum. Inſtabat percutere mœnia Hiſpanus: unoque jam loco in vallum penetrabat, qua parte interior nulla munitio erat, quanquam fieri id Mauritius juſſerat. qui omiſerant, oppidanorum penuriam & tot ſimul laboribus imparem militem excuſavere. Hoc ſtatu, more belli Albertus periculum denuntiavit obſeſſis, ni dede-

dederent. acceptoque reſponſo forti, non tamen impugnationem rurſus audebat. quia priora certamina duobus millibus haud minus demſerant: plurimique duces & fortiſſimus quisque ceciderant, dum continuas ad clades cunctabundum militem exemplo trahunt, novum apud rectorem decus ſibi & gratiam certantes. Sed & affectorum incredibilis multitudo, cum jam vicinorum urbes excluderent, campis procubuerat: quæ ſpectaculi fœditas miſerationi formidinem miſcebat. Occulta igitur foſſorum opera ſubducere vallum parat, haud ſatis certa ſpe, quamdiu recentes in oppidum vectari conſpiciebantur. His anxium fors antevertit. Nam ſuſpecta hoſtis tam rapidi quiete, ex obſeſſis alii inſulas & vada quæri, unde flumen ac naves invaderentur, pars erupturas ab imo in urbem inſidias, queis non frons, ut hactenus, ſed terga quoque intuta redderentur, aut per ruinas impetus ſubitos, ut multa invenit metus, ſibi, mox aliis figurabant. Facundi ſubito attollere hoſtium, ſuas imminuere copias, quæ diebus iiſdem feroces contemſerant, ut maxima malorum loquebantur. Concurritur ad Solmenſem, ubi frequenti conſilio (idque ipſum fuere qui reprehenderent, quod non apud ſe potius, aut cum dilectis deliberaſſet) centurionis deditionem ſuadentis hæc fere verba fuere: Si non maxima pro hoc loco edita eſſent virtutis documenta, ambigerem & ipſe ſalutis an gloriæ viam rectius ſequeremur. Iniqua eſt fama quæ ſatisfieri nondum ſibi patitur. Quoties hoſtem toleravimus in nos effuſum? quoties irruimus ultro? Sed ille nimirum cladibus etiam proficit: nobis ſupplementa nunquam tanta adveniunt, quantum vin-

cendo

cendo perit. Totius mensis certamine detrita oppido munimenta: nudum aggerem cum hoste divisimus: interiora vallando humus quoque absumta est. Quid igitur moramur? Venturumne exercitum ut hostem, quem arcere non potuit, præsidiis ac sedibus pellat? procul hæc quidem exspectatio: Gallia & ultimæ Gades spes nostras tenent. Mille hic & quingenti sumus, quos vocant prælia: mors cæteros habet, aut vulnera retentant. Circumsidemur viginti millibus, quorum nos armis obrui etiam possumus. Quid jam memorem depressas sub terram insidias, a quibus nulla virtus tuta est? Indefensis & inultis pereundum. Enimvero a majoribus ita nos accepimus, forti vera pericula nunquam contemtui esse: temerarios nec apud prudentes laudem, & certe exitium sequi. Tum vero longe alia apud nos atque hostem bellandi ratio est. Nos paucis stipati legionibus pensandum habemus obsequii alacritate quod numero deest. Ille dominator, opum inexhaustus, prodigus militis, vili constare putat, quod sanguine emitur. At quem eum in hostem futurum creditis, qui suos ita projicit? miserum vero militem, si toties contemta morte vitam nondum meretur. Quid, quod & patriæ interest, ne dum pauca pertinaciter tuemur, cætera eidem furori tradantur inermia? Sit sane superior ille, quem validiorem negare non possumus. Habeat solum, sed cruentum suorum cædibus. Nunquam se nimium hac victoria jactabit illis, qui tot hic duces, tot commilites requirent. Accurata timoris defensio non omnes flexerat, præcipuo resistentium Matthia Hellio. Is enim clamare, novum hoc prorsus belli nefas,

fas, ante oppugnationem vallum deſerere, & exitum ab hoſte precari eo ex loco, quo ſuis adhuc aditus pateret: ſpatium ſaltem vel ad deliberandum ſumerent: poſſe interim muniendo excludi hoſtem aut proruptione depelli, dum Ordines, dum Princeps conſuleretur, qui propinqua inſula, ſollicitus oppido, nihil dum tale exſpectaret. Prælata fortibus tutiora, & Solmenſis, qui paulo ante Mauritio duraturum ſe in extrema promiſerat, Ordinum quoque literis ac pollicitis in id ipſum animatus, nunc ſubito militi metuens, ſeu quia experimento cognitum eſt generoſos impetus & prœliis invictos adverſus obſidium bellique tædia non idem valere, maturandam judicavit deditionem, ne, qui intus eſſet rerum ſtatus, transfugarum indicio proderetur. Conditiones pœne ipſi præſcripſerunt, avidiore gaudii Alberto, quia non ſperaverat. Sub finem Auguſti menſis, cum centuriones non minus ſexaginta militum haud minus quinque millia obſidio imputaret, traditum in poteſtatem ejus Hulſtum, Naſſavianumque caſtellum armis intactum: reliqua ripæ munimenta effugientes præſidiarii corrupere. Graviter ferre Batavi jacturam oppidi & tributorum queis Flandria in partem onerum vocabatur: accedebat metus à victore exercitu, cui multum adhuc anni ſupererat: & quam poſthac urbem ſubſtituram; ſi tactum ab hoſte vallum ad deditionem ſufficeret, ſi tria hominum millia pugnando morari hoſtem non auderent? Apud multitudinem atrox in Solmenſem rumor velut emollitum uxoriis amoribus, ut fere vulgi ſolatium eſt, unum publicis cladibus reum deſtinare. Nec Zelandi diſtulerunt gravem

jam-

jamdudum, quia imperiosius agebat, suarum cohortium demovere præfectura. Non egere se opera ejus professi, reliquum dissimulabant: sed ipse, ut audiret, conscius, voce ac scripto occurrit, necessitatem excusans. A Fœderatis Ordinibus novam accepit cohortem, Zelandis haud prohibentibus: testatusque est tredecim se annorum militia eum in res Batavas induisse animum, ut acceptas a paucis injurias facile publico condonaret. Vberrimo suorum plausu Cardinalis excipitur: quia non infæcunda virtutum Austriaca domus, & ipse Gallici limitis & Flandriæ restitutor, septem post annis reversam, ac tum forte continuam felicitatem triplici victoria impleverat. Sed favoris & gaudii præsens usus: sequentia haud ad eam spem fuere. Bello propere defunctus, cum exhausta partium militia, simul & ærarium, quietem anno daret, efferendis aliter finibus oculos animumque adjecit: misso fratrem ad Imperatorem Francisco Mendosa, qui regio nomine multa postularet: Vt Vesontio libertatem sibi sub imperii Germanici reverentia jam olim vindicans Burgundiæ, quæ sub Hispanis, adjiceretur: Vt Aquigranenses parere decreto cogerentur, quod jubebat Romanæ religionis accipere magistratus, ac proinde diversos ritus dispellere. Illud vero quasi pro Ansiaticis urbibus, ne impune Anglos mare prædando infestum habere permitteret. Vtque Hispanus ad conscribendam in Germania juventutem, quod ante permissum duntaxat, publica auctoritate juvaretur. Sed præcipuæ in Clivios ac Iuliacum spes e longo jaciebantur, ubi rapta morte subita insani Ducis uxor novis suspicionibus veteres discordias incen-

incenderat. Retinebant regimen consiliarii, plerisque indigenarum procerum invitis, & revalescentis ducis falsa fama fruebantur. Hi, quia statim uxorem Duci aliam Lotharingici sanguinis destinabant, crediti prioris necem optasse aut struxisse, prosperisque jam rebus Hispanicis eo ferociæ venerant, ut Brandeburgici & Palatini Neoburgici procuratores finibus juberent excedere. Quin & ad Fœderatos misere, audacter sciscitatum, ecquid ab ipsis exspectandum haberent. Ordines, & suæ imbecillitatis & hostilium virium conscii, modeste respondere, amicos se & Brandeburgici & Neoburgici: nec eo minus tamen ipsis quoque pacem servaturos intra pacis jura manentibus. Monitos tamen velle, ne in Germaniam magno malo vires externas accerserent. Mox iidem illi Bruquium Comitem & qui alii Protestantium, ut conjurationis reos, accusabant parabantque dejicere honoribus: Quin & Alberto excusatum miserant, quod dissimulare multa & in secundiora occasionem differre cogerentur. Effecit Mendosa horum ut auctoritas Imperatoris decreto firmaretur: pluraque cum posceret, & Imperator ostenderet Protestantium se metuere offensam, quorum ad Turcicum bellum necessaria ipsi esset opera, dixit Mendosa, ita longinquis armis obviam eundum, ut ne propiores injuriæ interim tolerarentur. Pacis, quanquam spe nulla, mentionem tamen ut gratam Germaniæ Hispanus admittebat: scripseratque Albertus Philippo eam in sententiam. Itaque Imperator ad Ordines misit virum nobilem, qui venturis legatis commeatum posceret: quod cum illi excusarent, ex voto Hispani onerabantur recusatæ

ſatæ pacis invidia. Nec minus tamen Albertus parentes ſibi populos ſpe pacis detinebat. Atque hi dum circa Belgicam caſus eveniunt, Anglorum interim Batavorumque claſſis, cujus ante memini, Hiſpanico mari victrix ferebatur. Cauſa mittendi, quia compertum Reginæ vim navium Philippo contrahi, qua portum in Gallia aliquem aut juxta prehenderet. Nec dum illæ octo ante annis minæ exciderant, & quod Hiberniam Tirono duce imperium exuentem Hiſpanus auxiliorum ſpe tunc cum maxime animabat. Vires defenſandis finibus paratas, quia ſumtus & occaſio aderant, cunctantem in hoſtem vertere ultro placitum. Coierant e Regina navibus ſedecim, & minores, quadraginta, ſed bello idoneæ. Quinquaginta additi ferendo militi & commeatibus. Copias omnes regere jubetur Robertus Eſſexius Comes, ætatis decore Reginæ haud ingratus: curam navium Carolus Howardus maris præfectus accepit: pari uterque jure, quod auſis ejuſmodi anceps & eventu noxium apparuit. Et diſpar utrique ingenium. juvenili calore Eſſexius imperatorium ſibi nomen ac gloriam quærens, Reginam impenſas muliebriter fugientem, periculi oſtentatione, in arma pellere ſolitus. Quoque magis claſſis procederet, ipſe de ſuo non parum contulerat, auctor conſanguineis & familiaribus, ut ſequerentur exemplum. Howardus ætate & rerum uſu cautior contra tendere, & quantum poſſet moram afferre claſſi: cumque parata jam eſſet, tum quoque Reginæ perſuaſerat, Eſſexium ut literis hortaretur, deſiſteret ancipiti cœpto, quæque impenderat ab ipſa reciperet. Ille ni plane vetaretur, navigaturum ſe bona cum ſpe reſpondit.

dit. Nec æmulum ſibi adæquari imperio recuſavit, gnarus valere apud nautas auctoritate minusque reprehenſurum queis gerendis ſocius foret. Quin & alios, quotquot poterat, inimicorum, ne domi gravius nocerent, honorum ſpecie comites aſſumſerat. Additi utrique in conſilium viri militares, & valere juſſum, quod pluribus placuiſſet, præcipua reginæ cura, ut claſſis in Angliam aut Hiberniam ſtructa, & quæ in id uſui eſſe poterant corrumperentur. Præterea ſi & India adventuræ naves aut aliunde præda intercipi poſſet, inde bene meritis præmium foret. Batavis naves & fœdere imperantur viginti quatuor, inſtructæ ad bellum pæne omnes, queis rector datus Ioannes Duvenvordius Warmondus, ad quem per Hollandiam rei maritimæ imperium poſt Principem ſummum pertinebat. Etiam delecti Britannicis è cohortibus, quæ per Belgicum militabant, robur claſſis & exemplum tironi poſcebantur. Nec Ordines negare ſuſtinuerunt, etſi exhauſtis nummis mala quæ acciderunt, metuebantur, quo infenſiorem Reginam tali officio placerent. Profectus eo cum milite Ludovicus Naſſavius Ioannis filius, Philippi & Erneſti germanus, clara poſuit virtutis rudimenta. Plimutho XXIII Iunii die evecti duces præcocinio edixere, nulla ſibi niſi in Hiſpanos arma populosque Hiſpanici juris, & qui eos navibus, machinis, milite commeatuve inſtruerent: cæteras itaque gentes tutius facturas, ſi claſſem ſequerentur, aut mari decederent. Promiſſa & transfugientibus impunitas. Spes omnes & paratus ad prædam magis, quam bellum erant, quia procul domo, procul auxiliis, infeſtas inter terras, ambigua maria

&

& implicitos tempestatibus commeatus nulla mora satis tuta est. Nec id veteres tantum Annales docebant, & Lusitanica haud ita dudum expeditio, sed & anni prioris per Americam successus longe infra vota. Ex eo potiora videbantur, quæ subito impetu vim hostium haud leviter afflictabant: incognitumque illis qua parte peterentur, paulo antequam ad Gades perventum est. Huc convenire naves omnes jussæ arcanis literis, quas obsignatas præfecti acceperant, hac lege ne aperirent nisi diversos à classe procellæ tulissent. Nobilissimam hanc urbem prima a tempestate (Tartessum tunc nominatam haud pauci volunt) & mox Tyriorum coloniam, dictam terrarum terminum, neque priscæ opulentiæ nunc etiam degenerem, indicasse sufficiet: situm & cætera innumeri tradiderunt. Hodie quod insula non est ponti debetur, quem Suacum vocant. Is namque diremtum modico æstuario Hispaniæ littus conjungit, qua parte cultores olim Vandalos regionis nomen testatur. Vltra est fretum illud quo primum Oceanus terras irrumpit: citra sinus occultandis navibus commode patescit. Ac tum forte classis ingens partim Americano accincta itineri, partim in bellum parata, sub ipsis insulæ castellis desidens, non tam Anglis exscendendi difficultatem quam spem prædæ uberioris fecerat. Galeones erant quatuor, Epidauriæ duæ, armatæ omnes machinis quinquagenis aut amplius, hominibus ferme septingenis. Regis ipsius naves bellicæ una & viginti: onerariæ ferme totidem, sed & ipsæ machinis vicenis. Fregattæ tres, octodecim quæque machinas expeditas habebant, oneratæ pluribus in usum. Classis quæ

Vlissippone ac per alios Hispaniæ portus armabatur: nam maritimarum Hispaniæ virium pars duntaxat tertia hic erat. Aderant & privatorum naves ex Hispania, Italia atque aliunde, inermes aut leviter instructæ quinquaginta. Nec procul ab urbe naves longæ una & viginti. Flagrabat Essexius, antequam formido exolesceret, turbidos impellere, ne componendis viribus aut consiliis spatium daret, quod si obtinuisset, & sane Batavi annitebantur, plurimum gloriæ prædæque partum erat. At Howardus creditas sibi naves, regias præsertim, quas Elisabeta periculis objici satis destricte vetuerat, vento, tum forte sævienti permittere verebatur, qua angustum maxime pelagus & vadis infidum erat. Ita res dilata, amissa occasio est. Postridie (Calendis id Quintilibus fuit) quo minus statim prælium coiret, maris recessus obstitit. Ineuntibus fretum a læva portus est Regalis nomine. huc se Hispanicæ naves retulerant: Galeones præter & Longas, quæ propius urbem ausæ consistere, qua littus in Linguam excurrit, quam Punctale indigenæ vocant. Sed aggressus has levioribus cum navigiis Franciscus Verius, mox & Essexius, ita pressere ut pontem Suacum petentes & posito ibi machinamento sublatæ, in fretum atque inde interius mare evaderent. Galeones Essexius & Howardus per horas quatuor tormentis verberaverunt, hoc acrius quo crescens maris æstus propius eos admovebat: evenitque hoc tempore ut navis Hollandica, centurionis Petri Henrici suo igne ac pulvere per incuriam dissiliens, breve hosti gaudium daret. Nam statim Galeones non ausæ prælium exspectare præcisis anchoris in vada impactæ,

elapsis

elapsis vectoribus. Pars abductæ, pars arsere suo aut hostium igne. Anglorum una simul conflagravit. Nec parum terroris inde in Hispanos datum, solitos moli navium fidere: adeo ut Rex Philippus accepto hoc nuntio statim Neapolim, Genuam & in Siciliam miserit, ut quæ illic erant naves longæ subsidio accurrerent. Rogati & Melites Insulæ equites auxilium ferre: sed qui illic militabant Galli, quo minus pareretur, intercessere. Post navale prælium Essexius vergente jam die, ad Punctale obsistente nemine exposuit militem, & nautæ Hollandi, irrupto castello, quod mari imminet, signa extulere. Missi alii, qui pontem Suacum rumperent, ne inde auxilia adventarent, imperatum effecere. Defensandam ad Vrbem concurrerant Hispani nobiles, qui circum colunt, pedites sexcenti, totidem equis advehebantur. Quos adversum mittitur Ludovicus Nassavius cum hastatis quadringentis, voluntario Brittannorum agmine. nec longum prælium in armorum insuetos. Prima cæde impulsos nulloque ordine in urbem refugos persecuti victores, dum recens terror, pars mænibus, pars effractis portis irrumpunt. Gaditani initio summam tectorum planitiem insistere: inque hostem per vicos palantem jacere lapides, pondera saxorum moliri. Mox, ubi forum & curia tenebantur, in arcem conglobati, tum oppidani, tum centuriæ militum. duæ haud diu restitere; quippe & præclusum ad se aditum ponte quem diximus, insesso intelligebant. Ita obsides dati primores civitatis in centies & vicies mille ducatos: qua pecunia vitam tantum pepigere: sed hi obsides avecti mox in Angliam, cum redemtionem Regina non per-

mitteret, novis injuriis irritata, in custodia perierunt. Actum & inter Petrum Herreram mercatorem Hispanum & Essexium, de redimenda oppidi ac navium populatione, vicies centenis florenorum millibus, haud aversante Essexio, quod prædam cerneret inter milites perituram nullo in cætera usu. Sed improbavit pactionem Medinisidonius oræ proximæ curator, maluitque & regem classe & decem civium millia fortunas exui; id tum in dispendio lucrum ratus, si nihil inde hosti accederet, oppidum igitur direptum est, haud levi etiam in mercatores Batavos damno, quorum plerique longinquas per negotiationes hostibus miscebantur: qui jacturam hanc trecentis millibus æstimavere. Quin & navis Batava cum fiducia edicti ad Anglos transgrederetur, quinquaginta florenorum millibus spoliata est, hoc obtentu, quod hostilis esset pecunia. Simul Americana classis mercibus onusta navium triginta duarum, cum præsidiariis aliquot ab Hispanis exuritur. Haud minus tum pretio centies centenis florenorum millibus flammæ datum. Hinc inter duces certatum, monente Essexio retinere victoriam: dum major ex improviso fama vicinos portus ipsamque Hispalim terrore concuteret, posse perfodi angustias, quibus demtis urbs ipsa insula fieret: paratum se dictitans, si abirent cæteri, cum quadringentis militibus aut egregiam patriæ præstare operam, aut hostili in solo fortiter occumbere, si non aliud moræ prætium, prædas certe navium aut vectigal immensum ostentari e freto, quo Europa atque Africa proxime coirent. Sed Howardus, velut famem metuens Essexii gloriam premebat, cui res & nomen

men parta Gadibus captis navali alterius successu neutiquam æquabantur. Et verum erat Anglos haud multo cum penu domo egressos, ipsaque in urbe profusa temere, quæ multos in dies sufficissent. Sed nec Warmondus audiebatur in mensem alimenta suis e navibus classi offerens: posse interim, ut ventus tulisset, Italia aut Britannia commeatus peti: ne Pænos quidem negaturos, quibus assiduum in Hispanos bellum. Incenso oppido facta vela, & quanquam iterum demonstràbat Essexius onustam argenti classem America abusque ferentem non minus septuagies centenis Florenorum millibus, & India alteram remeare, parabilem prædam, si, quod secundum Gades optimum erat, Azores insulæ sub æstivum solis pulsum, quas Belgæ popularibus quondam suis habitatas inde Flandricas vocant, peterentur, interceptis celeritate auxiliis & rei fama, prælata tamen alia quæ specie accuratæ providentiæ fortissima plerumque ausa corrumpunt. Quin ne obviis Hispaniæ portubus naves detraherentur, eadem quæ ante invidia periculum suarum navium & victus inopiam præferebat: tantumque apertum littus & infirma oppidorum in raptus inglorios cessere. Ita factum ne spolia & cineres Gaditanæ urbis minimum ejus conatus essent, cum offerret se Hispania terra ac pelago vastandam, nisi concors nunquam ęqualibus imperiis potestas obstitisset, & frustra usque blandita Essexio fortuna. Batavorum industriam laudarunt etiam, quos uti piguit, ipsaque Regina datis ad Warmondum literis grates exsecuta est. Nec parum tamen afflixit ruentes jam opes Hispanicas, exusta ad Gades classe, anni sequentis vectigal perditum,

imminutæ maritimæ vires, machinæ absorptæ ad mille ducentas, & quod maximum erat, patefactum orbi, quam domi essent invalidi, qui peregre timerentur. Quæ super damna vetus malum fœnebre publicos reditus merserat. Nam Philippus annis ante viginti cum fidem minuisset, implicitus adhuc Batavico bello, neque regna aliena extra spem suam sinens, aut erogationes cum fructibus comparans, dum avidos nimium conatus gravibus versuris alit, inopiam producebat. Nam cæteris potentiam debitoris suspectantibus reperti Genuæ & per Germaniam negotiatores, qui Regii commercii periculo pecunias auctitarent. His traditum pignori fere quantum erat vectigalium: qui maris bellique incerta, trajectionis incommoda, fœnus ipsum sine modo imputantes, venturos in longum reditus præverterunt. Ita obsesso à creditoribus ærario, unde nomina expungeret, aut armorum sumtus toleraret, nihil regi suppetebat, donec ejus aulæ ingenia, præsentium magis sollicita quam provida futuri, artem parum decoram inveniunt: quam Rex secutus mense Novembri longa edicti circuitione disserit atrocitatem fœnoris, jacere agros, jacere mercimonia: Regni vectigalia, decimas sacerdotum à Pontifice sibi concessas, tributa populorum, cuncta detineri iniquissimis pactionibus, quas metus pejorum extorsisset. Plane tot suos pro re Christiana labores perverti, ni tantis necessitatibus subveniretur. Haud alia verborum specie exemta vinculo pignora, Regi suæ possessiones, fœneratoribus spes relicta: & hac quidem lege, ut, quod supra legitimas usuras depensum erat, sortem minueret. Pars interim magna proveluti

voluti facultatibus, quanquam & alii falsa paupertatis specie ad quæstum abutebantur. Et per Belgicam nonnullos connexu rationum eadem calamitas implicuit. Archidux certe perculsus rei nummariæ inopia inter inexplicabilia damna traxit annum sequentem: cum tandem ad vetera reditum est, non tam pudore appellantium, qui fidem periisse clamabant si pactis potestas regia misceretur, quam quia tempora proventuum varia, &, qua pecunia transiret, iter prædonibus infestum, ad belli onera præsens remedium postulant. Non tamen ante redditis pignoribus fides refecta est, quam in menses continuos octodecim millia Ducatorum quater centena ad sortem veterem promissa adjici, quorum pars tertia in Hispaniis, reliquum mutatione nominum intra Belgicam numeraretur. Apud Batavos vero quantum Italiæ fames remiserat, tantundem privati publicique reditus minuebantur. Queis supplendis Hollandi, veteribus vectigalibus octava sui parte adauctis, novum insuper instituunt, quo luxum crescentem indies coërcerent, aut certe in usus verterent. Indicta est pecunia his qui sericum & id genus alia pretiosa vestium ferrent. Sed ubi exactor quasque per urbes exercere leges cœperat, voces primum detrectantium, inde vis & vulnera. Qui victus diurni onera haud gravate ferebant pro supervacuis, quasi pro libertate, certabant. Sed ignominia hoc, non vectigal, videbatur, retuditque publicam auctoritatem multorum contumacia, haud tuto contra tendere. At apud Frisios, qui urbes quique agros curabant, discordes adhuc, dum suas quisque possessiones contra tributa tutantur, aper-

tum fecere queis maxime morbis laboret commune regimen ubi non communis utilitas. Sed præcipue intenta Procerum cura ut cum Gallis Anglisque societas legibus sanciretur. Nam hactenus ex suo quisque usu præstabant auxilia aut flagitabant. unde querendi inter ipsos vices & præripiendæ pacis minæ. At Batavi quibus perpetua belli causa, & ut plerumque societas inferiores superurget, dum copiæ militant Gallis, aut Anglis navigant, sibi Hulstum periisse & Flandriæ tributa, curante nemine, dolebant, tacebantque. Galli interim de Caleto, tardisque auxiliis non dissimulare, elusam querentes Regis fiduciam, qui ad Faram sedens istis suorum viribus nulli parti minus, quam oræ maritimæ metuisset. Et creverant illis spiritus ex quo Meduanius & earum partium alii externæ superbiæ commercio Regis veniam prætulerant: jamque indicto Rhotomagum totius Galliæ consilio, legitima regni facies apparebat. Nec abhorrere a ferendis conditionibus Philippi animum ut verum erat, ita filiam Borbonio nuptum dari, Hispanicæ primum fraudes, dein falsus rumor adjecerat. At Regina Elisabeta missis ad se legatis e Gallia Bullonio ac Sancio, quo tempore Caletum Albertus ceperat, difficilem se primo præbuit, ut viginti quinque scutatorum millia mutua ægre a se impetrari pateretur. Sed mox propius introspecto periculo, legatos ipsa detinuit ultro, interpellavitque de certiori fœdere, cujus & conditiones scribi tum cœpere. Interim in Gallia, crebrescentibus de pace sermonibus, Rex Fœderatis Ordinibus, & hoc nomine, & mutatam ob Regis religionem sollicitis, significavit, Pontificis Romani

gra-

gratiam ita sibi quæsitam, ut in sacris dissentientium amicitias salvas excepisset: nec mirum, si spe aliqua pacis vulgi animos lactaret. Cæterum si societas firmaretur, paratum se præter nobilitatis suæ vires, octo hominum millia in fines Atrebatum ducere. Verum, cum Hulsto paulo post obsesso talis opera maxime desideraretur, Galli quievere. Quin & Bulonius domum reversus, iterumque mittendus in Angliam feriendo fœderi, tres totos menses detinebatur. Induciæ quoque Caleti Bononiæque inter præsidia convenerant. Hæc Galli ita excusabant: exercitum educi non potuisse, quod & Gallica nobilitas messis tempore ab armis vacare consuessit, & proxima Belgarum finibus peste vastarentur: fœderi moram accessisse, dum per cunctos Galliæ senatus circumfertur deliberatio. Inducias mox abrupere. Plus Batavis cum Regina Angliæ negotii, quæ jam duos per annos veniri ad calculos & æs suum sibi dependi postulabat: non sine specie æmulationis enumerans belli successus, & superbas urbium structuras, suasque contra necessitates, quas non perpetuis metallorum venis, quales Hispano proventus, sed sola civium benignitate expleri: & Hibernicus tumultus ut corrogandæ domi, ita foris relegendæ pecuniæ præscribebatur. Contra Proceres cum præfatione gratiarum, ut fœderi staretur oraverant: conquesti perbrevem usum fuisse eorum, quæ duodecimo ante anno convenerant: nec enim pactum ad numerum præstari militem: unde ipsi, qui, ut neutiquam dubia fide, ambigua tunc consilia ad bellum inclinassent, nunc incerto virium ad irritos conatus toties revolverentur. quo intempestivius in medio

 ar-

armorum æstu id a se exigi, quod pace demum firmata ex conventione deberi inciperet. Neque vero ita mutatas res, ut non miseratione essent, quam invidia digniores. nam ex eo, præter opulentas Brabantiæ urbes, amissa ad Mosam oppida & quod oræ Flandricæ vectigalibus terra marique oportunum fuisset: tum auctas erogationes etiam vincendo tuendoque. Nec parum post depulsam Britannia Hispanicam Classem, tot nauticis Anglorum expeditionibus impensum. juvandæque Galliæ, non alio studio, quam ut bellum propulsaretur, & amotis littore hostibus maria patescerent. His addebantur naufragia, naves detentæ aut ceptæ, rupti aggeres, quotidiana mala pro infortuniis. Disceptatum super hoc aliquamdiu cum Bodleio, qui res Anglicanas apud Batavos curabat: Sed durior indies Elisabeta primum prolatando, dein missis itineri Gaditano suppetiis delinita est. Consumto hujus obsequii fructu rediit certamen: & missis in Angliam legatis Sebastiano Losæ, Iacobo Valquio & Abeli Franquenæ respondit Regina, non eam fœderis sententiam, ut Batavi bellum sibi, sumtus aliis sine modo ac fine prorogarent. Sed pacem tum speratam, quam si damnosam ducerent, at nec sibi utile duodecim per annos, & quantum adhuc restaret, se populumque exhaurire perpetuis auxiliis & urbium pignori datarum custodia. Quod enim istud consortium fore, cujus omnis nexus alterius ex arbitrio penderet? Quin si leges inspicerentur, uti Reginæ placeret, nec ultra convenisse. Conceptum quidem sic erat, sed verba honori data captabantur. Addebat Burgleius Hiberniæ motus, & proprium Angliæ metum satis justas esse

causas,

causas, cur pactis regina discederet, cum privata quoque fides inexspectatis eventibus liberari soleret. Ergo juris disceptatione, ut inter impares, frustra ac in speciem usurpatâ, Batavi ad vetus præsidium recurrunt, ostentando periculum circumjacentibus imperiis, si fracti per se animi civitatum ejusmodi postulatis dejicerentur, tantumque maris & divitiarum Hispano accederet. Super quæ, cum anceps rerum status, & haud congruens ineundis accepti & expensi rationibus excusaretur, aliquam saltem debiti partem inferre Angli jubebant, & adversus futura pericula remedium non veteribus pactis, velut cogendo, quærere, sed nova beneficia testatione gratiæ demereri. Obtulere legati multum deprecantes, ex præsentibus angustiis pecuniam annuam, & residuum confecto bello. Quod Regina, ut exiguum, contemsit: dilato interim terrore, dum rumor hostilia in ipsam & majores solito paratus ab Hispania nuntiat. Rerum utrarumque sapientes judicabant, nec Batavos inopia magis premi, quam id curare ut societatem sibi necessariam magnæ jacturæ periculo illigarent, & Reginam vicissim pecunia carere, æquo animo potuisse, ni consilium ipsi Batavos subinde flagitando subactos admonere suæ potestatis, neque vero pati, ut secunda fortuna sui debitores alienis se amicitiis insolentius jactarent. Interea misso in Angliam Bulionio tractum diu fœdus inter duo regna in hæc convenit. Fœdus & societas belli propulsandi inferendique Regi Galliarum, hominibusque Anglis, his Legibus & conditionibus esto. Veteres pactiones ratæ manento. Operam dato uterque, ut Principes gentesque aliæ idem in fœ-

dus coeant. Ac cum primum res domi ferent, communis sociorum exercitus in terram hostilem arma transferat. Pacem totiusve regni inducias alteri sine altero pepigisse fas ne esto. Arma & quæ bello usui inter se bona fide justoque pretio communicent. Militi commeatus præbeant sine dolo malo: commercia sacrosancta, & hospites eodem jure quo subditi sunto. Rex Gallus ab Anglis omnem religionis vim arceto. & quando nunc ille propior injuriæ, promisit Regina milites Anglos quater mille, qui Normanniam Picardiamque ipsi proxima defenderent, semestre per tempus datis stipendiis, acceptis obsidibus: quod si longior usus placeret, id regis fiat impendio: Qui Reginæ vicissim necessitatibus idem auxilii respondit, sed circa littus, aut quinquagesimam intra leucam. Mercede conducere ad quatuor millia liceat. Imperium in militem ejus esto, cujus intra fines bellum geretur. Hæc palam speciosa. nam secretioribus pactis imminutus est numerus militum, quos in hunc annum Regina mitteret. Regina in hoc fœdus juravit: ab Rege qui exigeret jusjurandum profectus Comes Sarisberiensis. Inde in Batavos Bulionius transiit accipiendæ fidei. Pactis sanciendis adfuere Paulus Busanvalius, qui perpetua Regis apud Proceres legatione fungebatur, & Georgius Gilpinus Anglicanus in Senatu adsessor ex veteri fœdere. Suntoque Principis Mauritii & Senatus consilio, Ordines fœderati eadem in verba adiguntur: nisi quod propria hæc fuere. Vere primo rex Gallus militem ad Picardiæ & Atrebatum finem habeto, & parte ex altera Ordines peditatum ad octo millia, equites

equites mille quingentos, ut ancipiti contentione medius hostis distrahatur. Iccirco Ordines cohortibus auxiliariis duabus, quas Regi suis stipendiis exhibuere alteras adjiciant duas: quod si tamen hostis in ipsos vim omnem belli verterit, revocandi jus esto. Et Gallus vicissim suis melioribus rebus cohortes totidem Batavis transmittat, equites adhoc mille. Suo quisque in solo jus imperii in auxilia obtineto. Quæ olim convenere & quorum præsenti fœdere nihil novatum reperietur, ea uti fuerint ita sint maneantque. Civitates Fœderatas, hominesque ejus fœderis Rex commendatas habere velit, & ante alias domum Nassaviam ob immortalia ejus in rempublicam merita. Itus, reditus, commercia libera utrinque sunto. nec vectigal alteri apud alteros gravius quam cives pendant. Rescissæ inter ipsos & leges quæ advenarum hæreditates in fiscum vocant, reddito testandi & succedendi jure. Prædam in mari sibi vindicent, qui priores navem hostilem invaserint. Batavi quo voluerint cunque naviganto, etiam in Occidentis regna. Clarigationes, pignorationesque nullæ, nec publice debiti a privatis exactio sit: Iure ac judiciis disceptanto. Naves in prætervectione aut appulsu retentare, onus ut exponatur venumve eas subigere quenquam ne liceat. Signatæ hujus fœderis tabulæ pridie Calendas Novembres. Quæ publicis fœlicitatibus testandis solennia, eorum nihil prætermissum. Nam præter quod firmandæ concordiæ erat, etiam ad decus ac majestatem reipublicæ novitatis invidia laborantis plurimum pertinebat inter reges æquo fœdere conspici. Quod ut fieret, Gallus pervicerat, dum suis id

rebus

rebus & Batavorum in ſe beneficiis congruens exiſtimat, quanquam pugnaverat Eliſabeta veteres ut ſocios ſua ſub tutela complecteretur. ſatis id affirmans nec quicquam cauſæ, cur egreſſæ alienum imperium civitates ſummæ fortunæ nominibus infererentur. Erant qui antiquas neceſſitudines repeterent, Francos Vahali olim & iis ſedibus degreſſos, quarum nunc partem Geldri colant, Batavorum inſulam tenuiſſe, nec aliunde Meronæum regibus nomen: & miſſos e Gallia Hollandis rectores: Tum vero & Anglos ſermonis ſono Friſicam originem fateri: mox utrique regno per connubia devinctos Principes: & longius, validiſſima re Romana Batavos armis ac fide & ſimplici libertate meruiſſe, ut imperatoris terrarum populi fratres atque amici vocarentur: Eoſdem Romanis jus & æquum exuentibus, Civili duce oppoſuiſſe arma, & Germaniarum Galliarumque ſocietatem. Alii viciſſitudinem rerum propius notabant, quod, quorum legatos ante annos aliquot Galliæ reges Hiſpani ob reverentiam audire vix auſi fuerant, cum his nunc Gallia publicum fœdus contra Hiſpanum paciſceretur. Sed Batavi cohortium, quas ex fœdere debebant, loco, volenti Henrico ſtipendia potius miſere, pecuniæ magis quam hominum laboranti inopia. Sed id quoque Angli ſequius interpretabantur: nec quenquam Regina dignata eſt mittere, qui cum Batavis Galliæque legato Germanos Principes circumiret: & quo minus in ſocietatem plures accenderent, nihil magis quam iſta æmulatio obſtitit. Atrocior hinc Gallis ſuſpicio incidit, æternum apud ipſos bellum ab Anglis concupiſci: nec alio animo

animo laboratum Reginæ, ut Turcam inter atque Austriacos pax coalesceret. Neque multo post instituto Diepæ colloquio, quæ belli gerendi ratio in annum sequentem placeret, ostendit iterum Gallos Anglorum postulatio, ut si Caletum recipere possent, præsidium ipsi imponerent. Illi manere penes Hispanum urbem malebant, spe majore in posterum ab illo extorquendi per vim aut pactionem, quam si Britanni potirentur. Eodem tempore ab Henrico impetratum, ut, quæ Lugduni Batavorum eductis apud se ingeniis testimonia perhibuissent diversarum artium professores, per Galliam valerent. Olim eam liberalibus studiis sedem Arausionensis legerat, ne metu sumtus longinqui populus inter arma natus feritatem atque inscitiam indueret. Eodemque remedio civitas adversus obsidii clades recolebatur, quæ clara fidei & constantiæ, oblata tributorum remissione, hoc præmium maluerat. Præcipue movebat religio, columen partium, cujus explicandæ munus opifices hactenus, aut e rudi plebe literarum inexerciti sibi sumserant: dum labor ipse honorum exspes & certus paupertatis, docentium discentiumque penuriam facit. Brevi, quanquam & Frisii Franecram eodem instituto extulerant, Batavorum Schola & fama præceptorum, & suæ externæque juventutis accursu multum præfulsit. Civile studium doctorem habuit Hugonem Donellum, qui, Connani & Duareni vestigiis inhærens, legum disciplinam in ordinem artisq; modum composuit, recisis quę superioris ævi secura nimium imperitia turbarat, non tamen ut recentiori inertiæ accederet, quæ nudo verborum cultu ipsam ejus sapientiæ

vim

vim infregit. Sed hunc contactu Liceſtrianarum partium eo abreptum, ut ſui ſtudii haud minimum, quæ & privati & inquilini officia obliviſceretur, & inde vilem Altorfia excepit. Romanos mores veteraque tempora interpretando plurimum claritudinis Iuſtus Lipſius ſibi locoq; addidit, amœna morum gravitate ſupra profeſſionem ſpectabilis: & ſua quadam eloquentia plerosque alliciens: nam cum floridum ipſi & profluens natura haud abnegaret, alterum maluit dicendi genus, conciſum quidem, nec ſine feſtivitate, ſed vere novum obtentu antiqui: quod cum imitarentur, quibus ingenii judiciique non idem fuit, ad corruptiſſima quæque deventum eſt. Cum verò Lipſium metus publicus & privata injuria mutandas ad partes impuliſſet, accitur e Gallia Ioſephus Iulii filius, qui Scaligeræ nobilitatis & paternæ ſapientiæ vim ad cuncta gentium ſæculorumque noſcenda contulit, invictus ſtudiis ad ſenectutem continuis, cujus ingens ſolatium habet gliſcentem prima ab adoleſcentia famam. Sed & literas Orientis Franciſcus Raphelengius, Græcas Vulcanius non ſine laude interpretabantur. Nec parum acer in ſacris diſputator Franciſcus Iunius, & callidus adverſariorum ſubtilitate adverſus ipſos uti. Claruerat & Hadriani Iunii Batavi eruditio, cui phyſica & medendi uſus obtigerant. Nec quod reliquum eſt ſapientiæ deſerebatur. Maximum acceſſit lumen Aldegondius, otium illic Divinæ legi in patrium ſermonem transferendæ quærens, & egregius noſcendis herbarum viribus Carolus Cluſius Atrebas. Inter primos, quos curandis regendisque ſtudiis Ordines impoſuere, Ianus Douſa fuit,

cui

cui genus, gestique honores, & toleratum Lugduni obsidium apud posteros carminum gloria prementur : in queis tamen ejusdem nominis filius præcellit, idem patri Annalibus Hollandiæ condendis socius, & par majoribus meditamentis, ni mors immatura juvenem summæ eruditorum exspectationi abstulisset. Talibus magistris atque exemplis juventus excita in eam multitudinem excrevit, ut artes communi & privatæ utilitati propiores, quæ antea per infrequentiam jacebant, alendis ingeniis non sufficiant: quanquam & ultro alii literatura aut versibus nomen suum vulgare præoptant, haud sterili ejus eloquentiæ Batavia, ut quondam Petri Nannii & Iani Secundi, ejusque fratrum, tum hisce temporibus multorum etiam adolescentium scriptis compertum est. In summam tamen cruda gentis studia & lucri propera inspiciens, nondum Erasini, nondum Longolii patriam agnoscas. Sed me magnorum nominum reverentia, & tranquillioris sapientiæ reputatio a republica & armis longius tulit, quæ nunc repeto. Missi ad Christianum ea appellatione quartum, legitima jam ætate regnum Daniæ capescentem, qui Patrum gaudia & vota ferrent, non ante tamen, quam solemnia transierant, ne celebri aliarum legationum conventu de loco certaretur, cum invidia, aut si sponte cederent, imminutione dignitatis. Tantum abfuit, ut auxilia communi Hispanicæ dominationis metu exorarentur, privilegia solis Amstelodamensibus firmata sunt, improbatis quæ Scidami & Enchusæ civitates priscis a Regibus sibi concessa dictabant. Legati tamen cum honore & muneribus dimissi, atque adeo haud multo

post

post ab Hispano eodem adveniens Iohannes Baptista Taxis majora quanquam dona adferens, haud æque comiter exceptus est. Causa creditur, quod Hispanus, qui non ita pridem trecenta Ducatorum millia annua Dano promisisset vice vectigalis, ut fretum Batavis clauderet, hoc non impetrato, convictus deinde fuerat, voluisse arces freto impositas dolo invadere. cujus rei indicia Ordines Fœderati in Daniam miserant. Post Hulstum cuncta circa Batavos quieta, extra leves nec memorandos equitum concursus. Nam & ipsis exhausta militia, & hostis vix Belgarum extrema adversus Gallos defensabat. Ineunti enim autumno Henricus pollicita explens spe facili & multa apud socios gratia, Bironium haud contemnendi equitatus ductorem in Atrebates miserat, quod ipsum tuendæ Picardiæ videbatur. Varembonius flagrans creditam sibi præfecturam a rapinis vindicare, duodecim cum turmis invehitur Gallos numero tum minores, victus nihilominus capitur cum Montecuculo Comite Italo & aliis, quibus pro redemtione pretium grave imperatum est. Statimque victores non Atrebatum modo, sed Flandriæ quoque finibus infusi, cuncta raptando, majorem intulere vastitatem, quam Caroli olim & mox Philippi in Galliam bellis contigisse meminerant. Rustici in urbes profugi non egestatem modo, sed & morbos illuc intulere. Defensando statim limiti missus novo cum robore Cimancensis, sed hic quoque actus in fugam imperia ipsius detrectante Ambrosio Landriano equitum magistro, qui mox captus eo nomine; pecuniâque & ignominia mulctatus est. Ita jus agrorum penes Gallos mansit,

qui

equeſtribus prælis ſuperiores, vim peditum vagis itineribus eludebant. Propius inſtante jam hyeme Rex Galliæ, ut & in Hænovios aliquid auſurus, Ordines rogaverat ipſi quoque alia parte ſecuritatem hoſtium turbarent. Parentes poſtulato Fœderati ſpe non alia, magnisque incommodis, militem in navibus ad Bergas habuere, donec intellectum eſt regis conatus incrementis amnium impeditos, omnemque vim Gallicam metu frigoris Belgarum finibus exiiſſe. Paupertatem Archiducum aliud quoque haud inſolens malum ſequebatur. Germani quippe, ipſius in Sacramento, ſtipendiis non ſolutis Herentalium occupant, miſſisque Hiſpanis qui imitationem ſui moris ulciſcerentur, & acriter repulſis, incenſa ſeditio. Et in Valachria Scotus Ioannes Vbomis nomine capite plectitur, qui Vera ejus inſulę oppidum, ut Hiſpano traderetur, alios ſollicitaverat, ipſe ab Ieſuitis inſtigatum ſe ferens. Increbreſcebant nuntii Regem Hiſpaniæ, quanta poſſet corrogata pecunia eniti ut claſſem expediret: retinerique eos in uſus peregrinas quaslibet naves: ſed Batavos præterea Sermonis indicio explorari, & ad ſupplicia abripi. Placuit edicto vetare, quod ob pericula non ſatis cavebatur, ne quis in Hiſpaniam frumentum ferret, eo ſane juſtius, quod gravi anno Polonia quoque & Boruſſia meſſes ſuas retinente, eadem opera domi vitata fames in hoſtem mittebatur. Obnitente Amſtelodamo, cujus præcipue quæſtus hac travectione ſtabat, conſenſus aliarum urbium valuit: ac ne domeſtica peccata Anglis Galliſve in prædam cederent, ipſi naves bellicas freto Morinorum diſpoſuere; quæ illa exeuntes pertentarent. Menſe Novembri, claſſis

Hiſpa-

Hiſpaniæ, velut iræ impatientia ultionem Gaditanæ injuriæ in æſtatem differre non valentis, navibus centum octo & viginti, militum quatuordecim millibus, & inter hos equitibus nonnullis, ſub Martino Padilla mari immittitur, fama comitante Cornubiam peti, qua Britannia procurrentes in meridiem terras Galliæ Hiberniæque interſerit. Addebatur Rex Hiſpaniæ purgatam religione Angliam dicturus filiæ dotem, ne metus externi imperii ſtudia averteret. Qualicunque conatui idem qui ſæpe alias Deus intervenit, in brevia, quadraginta, nocte una, impactis navibus, quinquies mille hominum & pecuniæ inſuper multa pernitie. Nocuit Hiſpanis ſua diffidentia: nam Germanos & Belgas gubernatores, quos in claſſem aſſumſerant, aliam viam inſiſti monentes, ſtricto ferro coëgerant ſequi male præeuntium ſigna. Tandem apud poſteriores navium Hollandus quidam nauta fidem invenit, qui & anno retro octavo multis Hiſpanorum ſervatis præmium aſſecutus, tanto nunc fidelius par officium præſtabat. Superſtites huic malo (Artabricum circa promontorium evenerat) domum rediere. At in Belgis Dunquercani hanc claſſem exſpectare juſſi interim quieſcebant. Ita ſine damno maritimo annus hic Batavis exiit, contraque ipſis naves duas quæ Neoportum ad oppidum ſtruebantur, urere licuit. Hiſpanicæ negotiationis in locum inquies populus inſulas adibat Æquinoctialem ultra circulum nullo hominum cultu ſalis feraciſſimas: Guineam quoque comparando auro, ebori, piperi, ligno Braſiliam, Thomæ inſulam ſaccharo, lucri cauſa contra regis edicta diſſimulantibus Luſitanis. Sed imprimis mira ſunt, & cui

par

par quicquam non veterum tradiderunt, non hujus ævi experientioris monumenta, quæ fine hujus anni ac ſequentis primordio Batavi pertulere, cum jam tertium Septentrioni pœnas darent, cujus ſecreta rimabantur. Meminerant illi diu magna quæri, non cuncta novi Orbis ſimul percognita etiam Luſitanos multum circa Africæ frontem hæſiſſe: monſtrabantque naturæ prudentes certiorem viam per aperta Oceani, quæ contra vim frigoris liberi fluctus & æſtivum reciproca defenderant. Naves duæ relictis Orcadibus & Norvagia, procul in altum evectæ, inde vela in diverſum tenuere. in Septentrionem ambæ, ſed altera Orienti, altera Occidenti propius. Iacet illo in mari tellus turbida, quod mirum eo ſitu, ac læti viroris, unde octoginta in partes (quales ab Æquatore ſurſum nonaginta veteres poſuere) attollitur. Pelago circumluatur, an alias retro terras attingat tunc haud exploratum: Grunlandiani inſulam nautarum quidam exiſtimant, celebrem quondam Venetorum, Norvagiorum, Belgarum commerciis, nunc tantum nomen auditur, aſſcribit illam regnis ſuis Danus, nec invenit. Socordia hæc illorum, qui nota olim memoriæ ac ſcriptis negaverunt. Et nos longiſſime remota ſequimur, quid tam propinquo itinere Deus diſcreverit, ſecuri. Diligentior poſthac inquiſitio per Islandiam facta docuit Gronlandiam aliquanto longius a Septentrione abeſſe. Huic vero quam deſignavimus terræ nullis habitatæ hominibus repertores monumenta e palis lapidumq; congeſtu poſuerunt, & nomen Spitsbergæ ab acutis montium jugis: quo ipſo in famam tabulasque venit, futura quondam ubere per multos

ſinus

ſinus balænarum captu inter Batavos Anglosque diſſidiorum haud levis materia. Gigni illic & volucres compertum, noſtro cœlo haud incognitas (anſerum genus eſt) quas Scotiæ arboribus in ſtagnum depluere ignari originis tradiderunt. Curvato paulum in Auſtrum curſu, conata hinc in ortus proficiſci navis tempeſtatibus retro in Ruſſorum littus adacta eſt. Inferius altera ab inventis ſibi inſulis & ea quæ repertoris Willugbæi nomen retinet, curſus in Semblam rexit: qua cœli vertex ſex & ſeptuaginta graduum ſublimitatem obtinet. Vbi dum notas oræ ac primi itineris vocabula nautæ recognoſcunt, ventis, inde gelu impediti quo minus profundo remearent, difficiles inter moras, hominumque & navis pericula vix Arauſionenſis inſulas ſuperavere: quippe cum modo continua glacie firmare ſeſe ut ſolido cogerentur, eademque rupta iterum & in ſe rediens cuncta in diſcrimen daret: quæ vera quidem, ſed haud minus ſtupenda Græcorum fabulis. Paulum progreſſis in alterum Semblæ latus atrocior indies vis frigoris hinc Schyticum mare, inde Naſſavicum in fretum iter præcluſerant. in ſpem denique ultimam qua venerant revertentibus, hæſit puppes ſuccincta glacie, nec procul litore. quo factum eſt, ut poſtea, etiam cætero mari liqueſcente, navem gelu non dimitteret. Nec jam aliud reſtabat, quam ut in Sembla hibernantes, meliora tempora opperirentur. Ita raptis è navi tabulis ſibi ſuiſque rebus receptaculum ſtruunt. Ac forte vim lignorum maximam, incertum quibus e terris eandem in oram æſtus adjecerat: quod tanta in ſolitudine, tegmen & ignibus alimentum fuit. Quotidiana interim cum urſis prælia,

qui

qui ſæpe clamoribus, &, ſi acrius furerent, tuborum telis profligabantur. Carnem eſu inſalubrem (quippe ſola illic ferarum terreſtrium alimenta maritimæ ſunt feræ) haud ſine noxa didicerunt, adeps uſum nocturni luminis dedit. Miſerrimos mortalium feras inter ſterili in ſolo poſt cuncta hominum bona ſol etiam deſeruit, quem ſtato anni ſubire terras, nec niſi poſt longum tempus reſurgere alibi memoravimus. Cum tenebris auxit horror, aërisque intemperies. Cumulatas immenſum nives, ne habitaculum obruerent, ægre amoliebantur, frangebantque in gradus, tanta cœli circumſiſtentis aſperitate, ut egreſſis parumper ad tumorem usque artus adureret. Atque intus etiam denſus adeo rigor parietes, hominum amictus, ipſamque flammam obſederat, ut torrerentur quæque facilius quam caleſcerent. Igitur dum clauſis foribus certant cum frigore; pæne incautos exanimavit prunarum vapor. Balneum imitari, aut candente ferro ſaxove cubilia fovere optimum e præſenti copia repertum eſt. Vacua urſis loca (namque urſis obtuſior viſus, atque eo tenebras metuunt, ſpecubus abditi) vulpes occupaverant, quæ per inſidias captæ, exuviis & victu profuere. Infelicem diu patientiam ſpes anni melior erexerat, cum velut divina miſeratione ſol etiam celerius, quam mundi ratio ferebat, vultu toto emicuit. Nam noctis ſpatium trimeſtri brevius fuit, quod ſeptuaginta in partes depreſſus orbis longius depoſcit: ſive in loci ſitu, aut cœci temporis menſura erratum eſt, quod vix credibile ipſorum diurna faciunt, ſive ipſo haud procul infra terras labente denſa nubes ſolis ſpeciem repercuſſit, ſeu quædam naturæ adhuc la-

tentia mirari ſatis eſt. Tum primum auſi prorepere, & languida corpora in labores firmare, qui difficillimi inſtabant. Vocabat enim apertum mare, qua ſeptentrionem ipſum, non qua Scythiam ſpectat. Quo argumento haud pauci credidere Scythicis fluminibus deferri glaciem, littorumque magis quam Poli vicinia frigus increſcere. Nam nec calores ſtatim minui quantum ab Æquinoctiali receſſeris. Quare aperto mari ſub ipſum Septentrionis ſidus urgendum iter, ſi quis illac poſthac auderet perrumpere. Alterum hujus ſententiæ firmamentum erat, quod inſula quam herbidam memoravimus, infra Semblam jaceat, cum ipſa Sembla nullo gramine vireſcat, ideoque & animal quod tali utatur pabulo nullum ferat. Sed tum navis adhuc glacie hærentis exitum fruſtra nautæ morabantur. Cunctantesque prope alimenta modice hactenus in dies & viritim partita defecerant: corruptus gelu potus nivem compulerat liquare, &, ſi diutius hærerent, hyems rurſus ac certa pernities imminebant. Scaphas expedivere: & quanquam ægri plerique, cunctis tot nuper mala & egeſtas, vires attriverant, omni moleſto fortior animavit neceſſitas, ut glaciem in juga ſurgentem ferro panderent. Hac via pulſæ in mare naviculæ tandem fluitaverunt: neque dum laborum finis crebro retenti gelu, velisque & remis, ſæpe & manibus vix eluctati, inde proxima littora coguntur per inediam interviſere: namque ova ibi reperiebantur, & volucres faciles capi, quia morem ignorabant humanæ aviditatis, & paſſim locorum in ſequentium argumento compertum eſt, quod ab animantibus aliis fugimur, non illis deeſſe, ſed nobis

bis mansuetudinem. Ægri interea expositi imbribus & cœli rigentis injuriæ, pereuntes, sociis dolori aut etiam invidiæ fuerunt, cum suos illi casus, quem sors exitum daret pavidi, respicerent. In mortuis & Wilhelmus Barentius fuit, navis infelicissimæ rector, invita etiam fortuna non minus dignus qui noscatur, quam Vespucius & Columbus. Pauci superstites modo per glaciem navigia trahebant, modo elisa reparabant: ita cum vires contra imminutas labor inc resceret, non ultra operi pares clementior ventus in ultima Semblæ & nostro obversa Oceano tulit. Primos illic hominum toto post anno Russos nautas conspexere: & forte eosdem, quos secunda navigatione, fretum propter, invenerant. Illi igitur, ut gens est minime irreligiosa, vultu, & quantum intelligi poterat, voce miserari, quod speciosæ quondam classis istas reliquias intuerentur. Quin ultro alimentis juvant. Reperta hic salutaris herba solutæ membrorum compagi, quæ propria navigantium pestis frigore inhorruerat, æquitate naturæ erga mala remediaque. Britannica Plinii putatur, quam Frisiis monstrantibus a Romanis adversus id malum usurpatam diligentissimus scriptor memorat. Mox retenti diu obluctante vento Russici maris in faucibus, & quoties extrema fames urgebat, fortuito navium occursu postremo Lapporum, qui id littus incolunt refecti hospitalitate, cum & scaphas tenebræ segregassent, pariter Quilodunum insulam pervenere. Ibi intelligunt (toties res perditas casus corrigebat) vicino in portu navem, quæ secum Hollandia solverat, in eas partes rejectam tempestatibus, reditum in patriam adornare. Duo

decim fuere, principe Iacobo Hemskerkio, quos ab ultima mundi solitudine Amstelodamum reduces tanti laboris miraculum illustravit.

HVGONIS GROTII HISTORIARUM DE REBVS BELGICIS

LIBER SEXTVS.

MEdia adhuc hyeme felix casus Batavis egregium incipientis anni auspicium dedit, reditumque fortunæ, quæ post Groninganum decus interquieverat. Albertus enim, post liberatos Gallorum metu Atrebatum fines, militem in præsidia dimiserat, majore tamen parte Brabantiæ per agros relicta, in queis cohortes quatuor belli veteres & supplementis recentes, ut super quatuor millia pedites essent, cum turmis quinque equitum centenorum ad Turnholtum morabantur. Haud ignobilis Brabantiæ is vicus patentes undique campos prospicit, olim principum in delitiis, cum venatus & innoxiæ remissiones satis placebant: tunc occultandis consiliis legebatur, quia locus ipse ad multa medius nullum itineris indicium præbet:

cIↄ Iↄ XCVII.

Vnde gravior Batavis ex incerto metus, dum proximis Brabantiæ urbibus & Zelandorum insulis timetur, suspecto maxime gelu, quo amnes, quod istis partibus validissimum munimentum est, facilem quovis aditum ostentant. A factis aliena non erat conjectura, ibi potius consedisse, ut uberem agri annexum vice stipendii popularentur. Monuere Principem qui vicina præsidia curabant rapiendæ occasionis, ut, priusquam illic augescerent copiæ, perverso quod penes hostem roboris erat præcipuum, etiam in futurum formido exsolveretur. Spem addebat successui dux illic copiarum hostilium Varax Comes, Varambonii frater, qui bellorum inexpertus, neque certa ipse providentia, nec admodum volentibus imperabat. Sed contra terrebat, quod sparso in oppida milite longum copias machinasque in unum contrahere, impeditum iter gravi hyeme, nec ita tamen frigida, ut viæ durescerent: interea exauditurus hostis, peritura consilia. Spes vicit: & difficultatibus, qua potuit, subventum, secretis ad duces imperiis, paratisque omnibus quæ festinationem adjuvarent. Iuvit & fortuna resoluto aliquantum gelu & sicco tamen cœlo. Locus, quo prædicta convenirent, placuit Gertrudisberga, situ remotus haud ultra sex horarum iter, & quia plurimus circum eques, cætera amne Mosa devehere ac subvehere pronum erat. Indictus dies coëundo periit. Postero Princeps quinque peditum millia, equites octingentos educit, qui nocte adulta Ravelam pervenere, cum tormentis muralibus duobus, campestribus totidem: crepera luce, ut se dedisset occasio, aut munimenta oppugnaturi leviter excitata, aut in aperto ausuri prælium. Vnius

namque hinc ad hostes horæ iter restabat, qui præcurrentibus nuntiis exciti, an forte conspectis ignibus quos refovendis corporibus Batavi struxerant, diversas in sententias iere. pars intra munimenta opperiri, pars rectius censebant occurrere ultro fessis itinere & cœno madentibus, neque vero hanc Mauritio relinquendam gloriam, quod miles vetus & qui famam belli sustineret, adversus haud multo majores copias prælium detrectasset. Sed plerique timori honesta prætendebant: cedendum potius integris viribus, cum non procul esset Herentalium fido receptu: Nec virtute nec fortuna prodige utendum. Quo cum & Varax pavore confusus accederet, prævaluit consilium turpius idem & periculosius. Nam & hoste tam propinquo serum id erat, & quanquam præmissis nocte ultima impedimentis, & ubi illuxerat, ordinato agmine itineris quam fugæ speciem fecerant, non tamen vitabant, quin persequi fortioris videretur. Iam & jussa silentia, non tubæ ulli, non tympanorum strepitus, inania quidem, sed apud militares animos multum in deterius valuere. Quo Princeps comperto, non jam de pugnæ eventu, sed ne elaberetur hostis sollicitus, hoc magis, quod & camporum stagnantia, & rivum intercedentem moram sibi latura præviderat, cum turmis, &, quod in cohortibus expeditissimum erat, ad ducentos, in campum (Tilensi nomen est) mane summo properat, jusso pedite longe subsequi, cum tormentis. Aderant Comes Hohenloius, iter tum forte Germanicum accinctus, sed quanquam Princeps vocare omiserat, ipse, quod parabatur conjectans, rei bene gerendæ occasionem privato suo antehabuit:

buit: & Eberhardus Solmensis intentus famam anni prioris adversam novo merito purgare: Tum Angli Franciscus Verius, & Robertus Sidneius Flissingæ custodiendæ præfectus: Belgarum Marcellus Baxius fortissimæ turmæ dux, & inter primos itineris hortatores: inde alii. Verius levi cum pedite missus silvas excutere, ne quid lateret insidiarum, ad rivum prægreditur campis interfluentem, qui longis vadi angustiis, ligneoque ponticulo vix singulis transitum dabat, & militem tuborum vi depellit, quem hostis moræ offerendæ eo loci reliquerat. Inde agmen hostile consecutus ultima abeuntium terga assilit & retentat: nec enim procul arctus callis coëuntes inter saltus Herentalium ducebat: quem si penetraret hostis (& jam impedimenta intraverant) non dabatur prælio locus. Interim Hohenloius, cui equites quadringentos subsidium peditis Mauritius attribuerat, ad latus hostium conspiciebatur. Confligere nondum licebat stagnanti valle intermedia, nec ea planitie, qua modica acies patesceret. Ibant sub Varace cohortes justo intervallo, novenis, undenisque ordinibus. Prima e Germanis erat Comitis Sultii: secunda Walonum, vetus Lamotæ & Coquelli miles, tum Aschicurtio regebatur: alteram ejusdem gentis Barlotus curabat. Tergum Neapolitani clauserant, Marchionis Trevici manus qui tum per Italiam aberat. Sinistra agminis arboribus continuis muniebantur, & rivo qui Turnholto delabitur: eques tribus catervis modo in fronte, modo dextrum latus prætexebant: imperitante Basta & sub illo Cordubensi, Dracone, Grobbendonco, Gusmanno. Loco signoque ad irrumpendum datis,

Hohenloius prætervectus cæteras hostium cohortes primus invadit. Eques objectus turando lateri, redit, & peditem suum turbat. Ita Germani facile perrumpuntur. Ne Itali quidem immissum in terga Verium, cum parte equitis, quem penes se Princeps retinuerat, sustinuere. Quibus fusis profligantur & mediæ cohortes, rara vincendi celeritate. Tam facile locum à vetere milite proditum, ipsi qui vicerant mirabantur. Sed præter quod dilapsus eques pavorem intulerat, ipsæ cohortes haud prudenter satis ordinatæ. Non enim densa hastatorum omni ex agmine confertorum series tegebat cæteros, sed rari sparsimque circumsteterant, ut facile irrumpendi spatium Mauritianis darent: eoque impunius, quod & jaculatores non alternatim, sed pariter cuncti tubos exploserant. Accusatus postea Basta, quod non terga potius peditum clausisset, mandata Varacis ostendit. Irrumpentium mortui quatuor duntaxat, sex vulnerati: novæque armaturæ insigne documentum is dies dedit. Nam Mauritius equites non lanceis, qui mos valebat hactenus, sed Carabinis armaverat, id tuborum longioribus militare vocabulum est. Igitur, quæ primum jaciuntur, vitatis, priusquam hastas protendendi spatium sit, tam certa vulnerum vis irruit, ut non arma hostes, non ordines retineant. At turbatis pulsisque nulla jam effugia: quippe arbusta & aquæ præsidio futura pugnantibus, contra ipsos verterant. Sed & victores nimia prope fiducia periculum adierunt. Nam dum cædibus nonnulli, cæteri prædæ insistunt, Basta paucis suorum comitatus, cum fugienti sibi viarum angustias currusque obstare sensisset, coactus

fingit

fingit audaciam, retroque effusis frenis ruit. Complures Mauritianorum spoliis affixos, & impedimenta scrutantes, quod genus pavidissimum est, tam repens novitas, ut terga darent subegit. Sed præfecti peditum, quorum pars major ac tardior pone secuta tum forte adventabat, occursare paventibus, retinere cedentes, &, ni in hostem redirent, majus a se periculum intentare. Eodemque pavore captivi aliquot, qui Principem deprecabundi circumsteterant, metu mutantis fortunæ abacti transfodiuntur. Providus talium Princeps jam ante turmas quatuor exemtas discrimini præsidium sibi victoriæque posuerat. Sed turmæ unius rector suam jussus ducere, male excepto imperio, cunctas pugnæ miscuerat, sponte etiam prædæ quam obsequio promtiores. Tamen ad ducem concursantibus, queis major officii aut famæ reverentia, vitatum discrimen: hostes iterum refugi suorum stragibus & angustiis viarum conflictabantur: nec ultra inquietarunt victoriam, tam facilem paratamque, ut vix decem è victoribus desiderarentur: & peditum agmen in partem duntaxat spoliorum advenerit. Sepulti hostium super duo millia: captivi ferme quingenti, pars magna signiferi. Quidam vulneribus defecere. Sequente die accepta in deditionem arx Turnholtana cincta fossis: pedes in præsidia remissus: eques quoque jussus continuo abscedere, ne insequendo fessum recollectis viribus hostis noctu invaderet. Inde ovans Mauritius inter festas populi gratulationes erepta hostibus signa centuriarum octo & triginta, turmale unum, quod Draconis fuerat, Hagæ in Capitolio suspendit. Nec minor victoriæ fides

 ipsius

ipsius Varacis inter primos prostrati corpus exanime cum literis Alberto transmittitur: qui prolixe gratias egit, & cum nuper eques Mauritianus ab hoste suspensus simili alterius supplicio vindicatus esset, servaturum se in posterum belli commercia promisit, alieno ipsi ab omni sævitia ingenio. Id primum sui experimentum collatis signis habuit Mauritius, decem jam per annos imperator: neque tam militi ex eventu crevit in hostem fiducia, quam illum fecere casuum caventem, quæ viderat non satis firmata subitis exercitus disciplina & levi animorum momento Mars ambiguus, inque ipsa victoria tantum periculi. At Albertus perculsus simul & pecuniæ inopia, & tanta clade, per dies noctesque consultans, ægre malo utrique remedia inveniebat. Effusus antea non solvendi sed donandi quoque, ita ut uno Hulsti obsidio plus in largitiones, quam tribus annis Parmensis exhauserit, ex eo tempore stipendiis quoque numerandis defecerat. Ita qui paulo ante per uberiora præmia multos ad transfugium illexerat, suorum tunc desertionibus nudabatur. Germani pecuniæ avida natio, conscribi quos jusserat equites peditesque, aut negabant operam, aut ut advenerant dilabebantur. Seditionum metu urbes atque Ipra imprimis præsidia accipere recusabant. Inopiæ, qua posset, obviam iturus, suam ipse supellectilem pignori dederat: orabatque civitates nummos ut mutuos conferrent, ausis negare Bruxellensibus. Volebat & cum Fucqueris pacisci: sed terrebat fides incerta, & edicti nuper Hispanici exemplum. Cætera hyems primumque ver nullo adhuc exercitu inter subita & dolos transiere, dum parvæ

manus

manus res magnas audent. Ferdinandus Tellius Portocarrera Durlanium Hispano regebat, quo oppido haud ita longe Ambianum abest, Picardiæ caput, urbs inter Galliæ maximas, opum potens, belloque tum & commeatibus opportuna, allabente amne*, cui vetus Samaræ nomen. Parebat Henrico civitas, sed excluso præsidio commissaque magistratibus custodia, per speciem privilegiorum negligentius usurpans jus invisæ dominantibus & periculosæ apud hostem libertatis. Quæ postquam Ferdinandus exsulum monitu ac præcipue Monachi cujusdam, situmque locorum missis exploratoribus didicerat, milites ab Alberto accipit, peragendæ fraudi. Promtissimi duodeviginti dubia luce, cum primum ingressus patet, post alios alii mittuntur, agresti specie, poma ferentes, pars & plaustrum agebant onustum pabuli, quo portæ pensiles abscissis, ut fit in periculo, retinaculis, adversus casum sustinerentur. Custodes aditus occultis ante armis aut prima ex cæde raptis conficiuntur: celerique accursu eorum qui proximis urbi locis abditi subsiderant, fit via insequenti agmini, quod pedites bis mille, sexcenti equites complebant. Forte eo ipso articulo temporis (Quadragesima erat) quidam in sacra ad populum allocutione peccata ipsis sua exprobrans & rei ignarus, meritos dicebat ut in Hispanorum venirent potestatem, & venere: Nam valida quamvis & numerosa civitas quatuordecim haud minus hominum millibus habitata, non diu restitit, ambigua in regem fide, an pavida ex priori securitate & imperii egens: quin & Præfectus Sancti-pauli Comes audito tumultu parte alia diffugerat. Rebus tutis

auctum præsidium, corrupta flammis quæ contigua urbi erant, exarmati cives direptique egregia in militem præda: sed & in ducem: quia Rex vim magnam machinarum omnemque belli apparatum paulo ante indiderat. Misit ad Philippum Albertus rei bene gestæ nuntium, monuitque unam esse ac præcipuam earum urbium quas ad Samaram sitas Burgundionumque ducibus possessas orbæ virgini quondam Gallus extorsisset: laborandum nunc, ut bello partum, etiam paci, siqua coïret, retineretur. Magnum id damnum Gallis, nec sine fructu tamen. Nam conspecto dure haberi ab Hispano Ambianos, etiam qui in Gallia Romana sacra sectabantur obsequentiores regi, præsidia non ut ante recusabant: Rex ipse pacis cogitatione ad tempus discussa totum se sociis dabat, ita ut quas nuper de Caleto conditiones Angli tulerant nunc accepturus videretur. Interim unius diei fortuna longum recuperandi laborem Gallis præbuit, circumfuso statim equitatu, inde sub Bironio crescentibus in Ambiani obsidium copiis, donec Rex ipse coram advenit: illectusque ut vicem reponeret, Atrebatum urbem, accenso pulvere, quo muri dissilirent, scalisque, infeliciter aggressus est. Nec meliores Gallorum in Cameracum Durlaniumque insidiæ. Sed & Hispano spes irrita in Gravewartam insulam Rheni divortio sitam, rursumque in oppidum Stenovici, quo Tubantum e præsidiis mille pedites, equites quadringenti deviis itineribus convenerant. Hi suprema nocte palis, qui obstiterant, rescissis, in aggerem enitebantur: utque primos conatus silentio juverant, ita quo terror per tenebras in-
gra-

gravesceret truci clamore signorumque cantu diversas mœnium partes oppugnabant. Sed excubitores haudquaquam turbati inanibus, sese objecere: idque cæteros advertit haud procul remotos (nam plerique structis prope vallum tuguriis continebantur) quorum pars intecti, ut stratis exsilierant, saxa in scandentes moliri, semermes alii egressos in vallum hostes gladiis fodere, aut glandibus succedentes propellere, propulsos sequi. Ita resumtis aliquoties animis aggressores tandem cessere, multam cladem devectis peremptorum corporibus dissimulantes. Sub idem temporis, velut æqua in omnes fortuna, Mauritius peditem & turmas aliquot Noviomago ductans, nulla interposita ad quiescendum mora, haud absurdo capiendæ Venloæ consilio eventum contra habuit, navibus duabus adverso flumine militem miserat: priore, egressi jam portam occupaverant oppressis custodibus: & adiuti unius atque alterius intra urbem conscientia. Sed navem alteram, centum onustam militibus, ventus remittens, vadumque in amne detinuit: atque interim clarescente mane oppidani concurrerant, primumque portam interiorem obmoliebantur: tum aucta multitudo eos, qui extima tenebant (nec plures erant quinquaginta) eruptione depellunt. Et fugientes, nautarum e Leodico illic agentium telis petebantur. Mathias Hellius occubuit jam tertio virtutis experimento, nec ibi minus quam Brædæ Nordamique spectandus. Cumque eo Schalquius navis rector. Capiuntur alii, &, quod jus belli consensu valuit avertendis id genus periculis, supplicio damnantur. Vnus qui portam tradiderat salubri audacia per

urbem discurrens velut communi pavore, nec agnitus, aversa parte oppidi evasit. Quin & in Flandricum littus missi cum classe milites re infecta redierunt. Bulionius interim haud magna manu populabundus Hænoviam & proximos Mosæ campos persultabat. Et Mauritianus eques ex victoria confidentior, Brabantiæ & Geldriæ præsidia egressus, uterque locis diversis hosti circumventus funditur. Tum leves intra conatus æstas circa Batavos transmissa est, & de Ambiano retinenda sollicito Archiduce, & quia Fœderatæ gentes, dum otium arripiunt, belli occasionibus incuriosæ, satis habent auxilia sociis mittere, nec ipsæ lacessi. Sed & discordiæ fatigabant, quanquam non supra fœdus, at alieno tempore & eo suspectiores. Groningana civitas, & qui patentes agros Lavicam intra atque Amasium colunt, vetera & bello indurata odia adhuc spirantes, haud facile coalescebant, dum civitas, quæ sibi regias partes secutæ Parmensis, non quidem perpetua lege sed interdicti in morem concesserat, pertinaciter urget: contra accolæ omnem cum ea societatem, ut libertatis imminutionem accipiendo, quo sua seorsim agerent, vetustum cum ea fœdus abrumpunt. Verum erat, ut totius quondam Germaniæ, ita Frisiorum diu populos discretas habuisse ditiones, ut, nisi suo arbitrio, in medium non consultarent: Translavicanos autem & ipsos pagis discretos adversus interna externaque mala vires sibi vicinæ civitatis paciscendo adjunxisse, cui & mercatura & judiciorum sanctimonia florenti, magnam in utrumque potestatem, præmium societatis vicini volentes detulerunt, conventus eo indicere soliti. Sed quod

initio liberum fuit, longo usu multisque pactionibus, in vim juris transierat: neque vero hoc erat tempus, quo vincula amicitiæ utcunque indicta resolverentur. Et Hispano quidem olim pars visa potentiæ, nihil definiendo alere subditorum certamina: at vis Fœderatorum concordia nitebatur. Igitur tranquillandis controversiis judices dati: tres primum: & cum horum sententia agrorum habitatores offenderentur, novem alii, quorum decretum a Concilio nationum comprobatum est. Ordines ergo ex urbe agroque collecti jubentur constitutum utraque ex parte corpus, ut unam rempublicam regere, majora conventu disceptando, minora per legatos: Eorum curæ subdita communia tributa, quæque Principis aut sacerdotum fuerant: paribus suffragiis, ut prior civitas, non superior foret: Attamen cautum, qui judicia per agrum regerent (Hovetmannis nomen est) ab urbano senatu more, quem Geldris probatum Austriaca domus servaverat, legerentur, cæteri ejusdem curiæ ab Ordinibus. De mercimoniis ita temperatum, in agro nata, facta, exportare ne liceret, nisi Groningæ prostitissent: neu cerevisiam (aqua farre cocta est, Germanicarum gentium potus) præterquam Groninganam bibere, excepto ab utraque lege, quod usus familiaris causa haberetur: externis vero mercibus adjudicata libertas: & alia ejusmodi, quæ etsi, magnis dissensibus agitata, ut instituto minora, exsequi piget. Sed enim Hollandorum cum Zelandis contentio eo gravior, quo horum maxime opibus corporis universi concordia continetur. De vectigali certamen erat, quod mercibus exteras ad gentes aut hostem transvehendis describitur.

Id

Id nationes singulæ non sibi proprium, sed commune fœderis in rationes onerum maritimorum, quæ ipsæ usu publico poscente privatim sustinerent, accepto ferebant. Zelandi ultra tetenderant, coactis mercimoniis, quibus Hollandia evectis alio per ipsorum insulas iter esset, alteram vectigalis partem apud se pendere: quod quia arceri non poterat pacto inter duas gentes temporario firmatum. Sed eam conventionem Hollandus renuntiabat, fretus Ordinum Fœderatorum edicto ubi onus imponeretur, ibi solvi jubente portorium. Super hoc Zelandi accusabantur, quod imminuto vectigali & commissi pœnis rem communem sui juris facerent, alienaque commercia & utilitates ea fraude in se verterent, contra fidem & leges tam necessariæ societatis. Quibus cum illi referrent, Hollandos suis cupiditatibus Fœderatorum jussa, ut alias Senatus aut Principis nomen obtendere, uni controversiæ plures miscebantur. Nec cessantibus utrisque suis in bellum meritis aliorum opponere segnitiem, &, si fœdus exueretur, latenter ostentare vires, quibus privatim se tuerentur aut alerent, Zelandisque eo provectis iræ, ut tributum fœderi inferre negarent, postquam & populi minores pernitiosum exemplum sequebantur, vix tandem convenit, ut, Zelandiæ commodis quibusdam relictis salva esset in posterum Fœderatorum concilio sua auctoritas. Auditæ interim legationes externæ, & pacis laudes, & de bello querelæ: curante Hispano, non tam spe ulla concordiæ, quam ut negantes odio objiceret. Auditus cum admiratione parum grati sermonis Paulus Dialius a Sigismondo missus Poloniæ Rege, qui Latino sermone clarum

clarum intonans, cum de officio subditorum in Principes multa jactasset, certum Batavis exitium ab Austriaca magnitudine minabatur, ni culpam fassi mature veniam exposcerent, regem suum deprecatorem offerens. Sed & Philippi bonitatem & fidem celebrabat, idque coram Arausionensis & Egmundi filiis generisque: nec minus Christianum nomen, & Turcæ vis discordibus longe imminens prætexebantur, cum proxima Polonia metum pace redimens communi se bello subtraheret. Nec ignarum Ordinibus Polonum Hispano junctum necessitudine, & quod propius vinculum est Iesuitis regiam obsidentibus. Modeste responsum de causa & pacis periculo, & acrioribus Hispani in Christianos quam in Turcam armis præ nimia dominandi cupidine, quæ curæ esse Sigismundo debere, præ domestica conjunctione. Et cum ille nihilominus ferociret, velut commercia abrupturus, innuere qui colloquebantur, si jura humanitatis violarentur, non se Polonicæ messis, quam Polonos sui nummi indigentiores. Sed & Imperator Principesque Germani & primæ civitates locum magnificæ legationi poposcerant, quod Ordines, suspecto tantæ auctoritatis paratu, excusabant. Quare alteras literas misere Carolo Nutselio ferente, acerbius interrogantes hæc ne Germaniæ cognationis reverentia, hanc tot beneficiis gratiam referrent, ut amicis negaretur, quod apud omnes gentes etiam hostibus licuisset? Neque vero Legatos duntaxat de pace acturos, quæ tamen ut fida ac secura foret, siqua daretur occasio, diligenter se curaturos, sed de multis gravibus rebus, quæ tractari Batavorum haud minus quam Germa-

niæ intereſſet. Interpretabatur id Nutſelius, de priſcis fœderibus inſtaurandis. Nec minæ aberant, nemini majeſtatem imperii impune ludibrio fore. Humiliter ad hæc Ordines, honori Germanico & reverentiæ datum demonſtrabant, ut præmonerentur, ne ſe irrita legatione fatigarent: rerum ſuarum, & quid ipſis expediret, non alios ſe peritiores. Serius aliquanto Arnoldus Witfeldius Regni Præſes, & Chriſtianus Barnicavius, a Dano venere, qui, cum ut plerisque creditum, hanc operam magis negare non potuiſſet, quam ſponte præſtaret, Naſſaviæ ſe ſtirpis & Batavæ gentis amicum paternum, ac ſinceræ purgatæque religionis conſcium, nihil poſtulaturum prætulit, quod aut huic aut illis fraudi cederet: ſed quoniam pace & numen divinum purius coleretur, & publicæ privatæque res extra belli aleam tutius conſiſterent, ejus ſperare haud ingratum ſe auctorem fore. Tot ſimul concordiæ hortatoribus verbis diverſis in eandem formam Ordines reſcripſere: ad Danum tamen quam ad cæteros accuratius. Rationes jam aliquoties memoratas breviter repetam, ne, quod ipſi ſæpe eadem audiendo dicendoque faſtidii cœpere, id in legentem tranſeat. Docebant ſocietate Gallica Anglicaque, deinde ſummis Mauritii virtutibus ſe obſtrictos privatim pacis leges nec ferre poſſe, nec accipere. Quod ut nefas, ita & noxium ſe arbitrari, quia pacis quanquam vana commemoratio cunctos mortales in bello remiſſiores, in libertate & civitatum fœdere etiam diſcordes facit. Detectæ ſimul literæ Wilhelmo Clementio ſcriptæ Hiſpanico apud imperatorem Oratori, quæ ſpes tales proderent, quæſitamque ex pacis mentione Ba-

tavis.

tavis apud Germanos invidiam. Iungebantur exempla eorum quæ Bredæ, Gandavi, Agrippinensi in urbe acta, & apud Brabantos Flandrosque, hostiles insidias promoverant. Post quæ nullum se belli exitum ab Hispani fide, sed primum a Deo immortali armorum moderatore, tum, si forte, Belgarum e consensu opperiri. Pro causa nonnihil: quam renitentes & qua impulsi necessitate ad ea venissent, quorum nulla pactio securos facit. Interesse & vicinorum, ne bello tanto levatus Hispaniæ rex deditorum viribus augesceret. quo ille impetrato, centum hominum millia semper in armis habere posset, nunc huic nunc illi opprimendo. In ore esse Hispanis hæriticos hæreticorum sanguine vincendos: nec eo vocabulo reformatæ magis, quæ dicitur, religionis, quam Augustanæ sectatores & ipsorum & Pontificis judicio comprehendi. Et quia reipublicæ vocabulum nunc non minus invisum quam olim populo Romano præpotente regium nomen erat, ac tamen cum illis gentibus res erat, quæ principatum amant proximum libertati, neque tam nascendi sorte quam cooptandi judicio, quod Poloni apertius servant, Germani & Dani imaginem retinent, suo de regimine eundem in modum loquebantur. Belgæ, inquiunt, serviere nunquam, sed imperium legibus. Legum cura his credita a majoribus, quos virtus monstrabat. Iustitia regendi provocati affectus a parentibus in liberos transiere: ne tum quidem infinita potestas, sed intra conventiones stetit, quare & regio nomine abstentum. Mansit fides Principibus populoque, donec Philippus non tantum judicia vertendo, inconcessa exigendo, sibi jurata infregit, sed contra
fas

fas omne Dei hominumque vera legationum contemſit, innumera cæde ſe inſontium cruentavit. Quod cunctis animantibus natura imperat, ſuam ut ſalutem defenſent, id nos fecimus: neque vero promiſcua licentia, ſed ductu Principis Arauſionenſis. Longæ interim preces, & ambiti Reges qui Philippi animum mitigarent. At poſtquam ſub pace diſſidium & ultio latuere, haud novum populis, etiam, qui regnantur, cuncta principatui contraria facientem imperio demovimus, decreto publico vulgatisque cauſis. Ac rurſum aliis viſum Regis Galliæ fratrem rebus imponere, alii Arauſionenſi obtemperare haud ante deſiimus, quam ille Hiſpanico ſcelere procubuit. delataque ad Mauritium regendi ſucceſſio, qui nunc egregio ſubnixus regum fœdere fines armis propagat. Hæc ideo expreſſi, quod ſepoſitas apud gentes ea tum fama noſci ex uſu rerum præſentium videbatur. Nec contenti pacem diſcutereBatavi,ultro ad arma alios vocabant, regnorum aviditatem Hiſpanis & poteſtatem nocendi objectando, exſoletas jamdudum criminationes, & quas magna imperia nunquam effugiunt. Faciendæ tamen fidei præter manifeſtum Galliæ Britanniæque exemplum proferebantur, Alberti poſtulata adverſus pleraſque Germaniæ urbes: & quid de religione ſperandum eſſet, documentum e Brabantia recens. Anna Hovia virgo famulari miniſterio vitam tolerans cum ſororibus Rampardis, quibus inſerviebat, ſuſpecta diſſenſionis circa Pontificum ſanctiones, & in carcerem protruſa fuerat. Cumque illæ victæ aut minis aut precibus amicorum ac vitæ illecebris, quibus & viriles animi franguntur, imperitiam fatendo veniam me-

meruiſſent, hæc una nihil moveri: modeſto interim ſermone obteſtari, fœminam ſe & ſexu & ſorte extra turbas, ut ipſa crederet, recte ſentientem; ſin minus, erroris ream, cui par eſſet ignoſci: at illud ſcelus non hominibus, ſed Deo vindicandum, ſi quis contra animi ſententiam metu ſubactus, quamvis vera dicendo, mentiretur. Conſultante Senatu, an judicium redderet, Albertus reſpondiſſe fertur, exercendas leges. Illud juſtius mireris, quod tam acerbum, infeſtumque etiam ſpectantibus ſupplicium placuit. Viva Bruxellæ ſub terram defoſſa eſt, auctores ejus ſævitiæ pœnitentiam exſpectaſſe credibile eſt. Sed illa jam in ſpecum deſcendens, inter mortem poſita & proritantes venia ſacerdotes, ſuperfuſam humum imperterrita, tantumque Deo ſupplex accepit. Ea mulieris conſtantia magna Belgarum miſeratione celebrata eſt, augente famam rei novitate, cum olim multa cædium millia brevi auditu tranſmitterentur. Et poſt Albertus id genus crimina ſatis habuit minis, aut ſi urgeretur, pœnis ſecretioribus compeſcere. Atque interim Batavi ejus invidia fruebantur, cunctos, queis religio curæ, prævertendam ad ultionem incitantes. Egere & Regibus gratias, quod pro Belgarum otio ſolliciti forent, resque ſuas ſingulis commendatas voluerunt. Legatis hoſpitium & ſumtus e publico, abeuntibus dona acceſſere. In literis ad Germanos excuſati incurſus vicinos in agros, comparatione hoſtium & belli neceſſitate, cui unum remedium foret, ſi Hiſpani quam longiſſime pellerentur: adverſus quorum inſolentiam in occupandis Germaniæ locis auditos ſe ſæpe, adjutatos nunquam. Vnde cogi ſe hac, quoque de

re

re ſpem omnem ſuis in armis collocare, quæ tamen pacatis populis fore innoxia. Ideo & ſtipendium ſe militi nuper auxiſſe, quo arctiori diſciplina frænaretur. Dani ſeorſim poſtulaverant, ne ipſis grave eſſet bellum non ſuum, neu commerciis Hiſpanicis arcerentur. Quod Regina Angliæ & Danis & Polono, legatis iiſdem, qui in Batavis fuere, ad ſe miſſis, negaverat, & naturam laudantibus, quæ mare cunctis & jus permutandi patere voluiſſet, reſponderat, nihil eſſe tam congruens naturæ hominumque moribus quam periculum propulſare: quare haud paſſurum ſapientem ulla ope eum juvari, qui ſuo exitio immineat. Nec arma tantum, ſed & commeatus omnes vetabat: quippe aſſerens conſtituto belli judicio hoſtem vel fame domandum, ut pacem accipiat. Idem veterum Anglorum pacto cum Anſiaticis civitatibus, aliorumque Principum exemplis tuebatur, Paulum Dialium inſolentius agentem irridens, ut feciali quam oratori propiorem, nec Sigiſmundo parcebat. Ignarum nempe regii moris ob juventam & quia electus imperaret. Patrem certe avumque ipſius Moſcho cum bellarent, alia in Anglis jura ſtatuiſſe. Sibi vero, quæ legatorum ſuorum opera & Ruſſico bello Sueciam, & Turcico Poloniam liberaſſet, egregiam hanc ſcilicet gratiam referri. At Batavi haud æquum æſtimantes aliis ſe leges duriores quam ſibi præſcribere, non intercedebant, quo minus cæteræ gentes pari jure cum Fœderatis Occidentem & hoſtilia littora viſerent. Maritimæ hoc anno expeditiones fuere, magnis initio conſiliis, ſed inani ſpe per tot incerta. Allubeſcente Gaditaneæ expeditionis ſucceſſu Angli

gli novos hostium paratus in ipsis navalibus opprimere, Azores insulas insidere opulentas: naves rapere, longinquo ex orbe venientes capere certabant. Naves armis validas Regina sedecim, in quibus ad Gades captæ erant duæ, vigintique suas Batavi Warmondo Duce attribuerunt. Sexaginta ferme inferiores magnitudinis aderant, belli instrumento & militi ferendo. Nam & machinæ oppugnandis urbibus una vectabantur: & sex hominum millia, quæ in terram exponerentur: audito quanquam & peditem in maritimis Hispaniæ oris paratum haberi. Summa imperii in militem ac naves Essexio tradita, vitandis malis quæ discors nuper imperium dederat. Iulio mense exiêre. Ac primo placidi fluctus & lenis aquilo ferre vela: mox adulta vis venti, & ubi classis in alto, Gallæciam contra, cœlum pelagusque in austrum verti: qui mixtus horribili procellæ naves ipsas ducumque consilia in diversum tulit. Quidam expeditioribus navigiis obliquos cursus in conspectum Hispaniæ produxere: plerique pertæsi maris & periculorum, quo citius in patriam redirent, ventos sponte sequebantur. At quanquam Essexii fractis arboribus navis teneretur, hiscerent compages, vix undæ irruentes exhaurirentur, ipse adhuc obniti & contrà tendere: sed & prospectus atro nubium, & aures clamore trepidantium, fluctuum collisu, fragore cœli impediebantur, metusque præsens officia nautarum & imperii reverentiam abruperat. Ita victus comitum consensu naves plerasque rimis fatiscentes, vix ut maximo labore aquæ educerentur, salvas tamen omnes, decimo postquam exierat die in Angliam refert. Vbi

dum

dum socii exspectantur & flatus adversi in portu detinent, alimenti inopia ac subeuntes morbi cogunt onerarias ac militem dimittere, una cohorte retenta, quam belli exercitam concedentibus Batavis Verius abduxerat. Contracta cum copiis & consilia, omissaque spe belli terrestris, adventantem India classem excipere Azores juxta Insulas placuit. Sed per obvias iterum tempestates laceris aut disjectis Anglorum navibus, Essexius lustrato diu mari, per insulas populabundus, mox explorantium errore devius abducitur, & alia parte vagatur Ralegus imperii minus patiens. Hispani Angram interim portum aversa in parte Terceræ, quæ Azorum potissima est, subeunt, divitias opimas ferentes. Britannos venti reflantes & prominentia juga distinebant. Tres tamen naves, eæque segreges excitio datę aut in prædam cessere: pravumque certamen exortum est, Batavis Ralegum parti classis Anglicanæ præpositum incusantibus, quod captam sibi navem, dum persequuntur alteram, per vim eriperet. in eodem itinere modica quædam ac sine munimentis oppida ab Anglis incensa, ut Caracca ex India veniens à suis; ne in manus hostium perveniret. Frustrati duces, & cum hyematuro jam mari in Angliam rediissent male volentibus irrisi, inter se quoque æmuli pridem, nunc inimici, infausto eventui recta consilia & suos labores præscripsere. Fortunam nec præstari a sapiente, nec ab æquo homine exigi. Gravior Padiliæ casus, qui paribus, ut nuper, mandatis, ex Hispania Britanniæ nociturus mittebatur, centum & octo navibus, in queis militum octo millia. Multumque processerat, cum turbidis septentrionibus

bus galeones tres, ſex naves aliæ, virûmque & auri vis magna mergitur. Reverſus domum Padilia imprudentiæ, an infelicitatis jam ſæpius expertæ reus claſſis præfectura demovetur. Datus ei ſucceſſor Didacus Brocurus. Hac æſtate naves Hollandicæ quatuor, quæ vere tertio exierant, primæ omnium ab Indis revenere. Nec major civium lætitia quam admiratio fuit; audientium circumciſos genitalia velatosque, cætera nudos agere, qua in Orientem Africa vertitur, inſulæ Madagaſcaris populos: hi quomodo Deum noſſent ignorarentque: quanta infelicibus geniis jure licentia: tum vero ipſos non ſe nominibus, non tempora diſtinguere, moris noſtri adeo ignaros, ut e ſtanno cochlear bove mutarent. Narrabatur & periculoſa tantis periculis nautarum ſeditio: tum infida Barbarorum ingenia, quos paſſim, & in Iava maxime, Luſitani emerant, ut ſpecie pacis cædem & prædam occultarent: hinc prælia & moræ. Nec nulla in Batavis culpa, nam miſſos eo a parentibus aut agnatis, quos æs alienum malive mores patria expulerant, vitia ſua comitabantur. Ac tanta quorundam ſtupiditas fuit, ut ſuſpicaces inter populos Bantamenſis portus profundum claro die explorarent. Inſulam eſſe Iavam, Britannię ferme parem, non, ut quibuſdam creditum, Auſtralis continentis partem, circuitu patuit. Reges habet plures: pars falſa numina more avito colunt, pars Mahumeticos ritus non ita dudum accepere. Viſa & Sumatra, major Iava, & minor Balis inſula: inque reditu alia, cui Helenæ nomen eſt, multarum rerum ferax, ſed nullo hominum cultu. Ex eo piper & fruges aliæ cœli calidioris a Batavis peti cœpere, quod

commercium Venetis olim lucrosum per Ægyptiacas trajectiones centum fere per annos Lusitani Oceani istius repertores, longo navigatu & dono Pontificis, soli usurpaverant. Primum iter plurimas post difficultates, damni tamen exsors, spem lucri in posterum fecit: ac per Hollandiam plures Zelandosque & exsules Brabantos impulit, ut idem majori navium numero auderent. Ab ipso vere multos jam in menses protrahebatur Ambiani obsidium, dum rex, quamvis haud invalido cum exercitu millium quatuordecim, parcus suorum sanguinis, nec avidus alieni, castra munit adversus internam externamque vim: primumque conjurationem civium, &, ea postquam patuerat, replere fossas, suffodere vallum, incruenta & longa agitat, haud satis gnaris talium obsessoribus, nec obsessis virtus aut artes deerant, quibus in spem auxilii moras ducerent, suspecti civium ad sex mille ejecti: eques, dum coit hostis, ingressus augebat præsidium. Peste quanquam afflictabantur, crebra proruptione pro mœnibus pugnatum, varia fortuna, quæ claros utrimque & ipsius doli auctorem Portocarreram absumsit: & flumen objectu molis oppidani in hostem fuderant. Sed repulsis sæpe, qui per neglecta intrare urbem & numero firmare mittebantur, ipse sub autumnum archidux, veteribus novisque copiis & avitum in morem excita Belgarum nobilitate, quæ in pedites & turmas composita ibat, famæ major quam spei supervenit. Primo aspectu apparebat, nec munitiones regias perrumpi posse, nec venturum hostem, solito jam cautiorem, ad prælii incerta. Parvæ manus temere concurrebant: & jam Picardia vasta

bello

bello penuriam victus, inde morbos vulgaverat. Hæc, ut discederet, archiducem perpulere, languentem & ipsum dolore amissæ urbis, quæ, elapsis octo dierum induciis ex pacto, si auxilium interim hominum plus mille non penetraret, Henrico redditur, & hic, quo minus instaret successibus, Dorlani ab obsidio, metu hyemis, alimentorum penuria, detrahebatur. Mittit mox partem militis Albertus, qui Ostendæ exitus obsepiret castellis, oratu Flandrorum, quando obsidium, loci exploratis munimentis, quæ terra marique aderant, & infirmitatis in præsens conscientia nondum audebat. Interim coërcitæ populationes, queis Eduardus Norisius præsidio impositus impune per agros grassabatur, terribilior hosti, ex quo nuper Alvarum Agilarium Dunkerkæ præfectum alia cum preda abduxerat. Vnam hanc rerum seriem finem ad anni producere libuit, ut quæ Batavis interim acta, nec istis continua seorsim ponerem. Quieverant in multam æstatem, dum pecunias Gallia, militem Britannia detinet, exspectantes aut alia negotia, aut seditionem hostium. Avocatis in Ambianum Alberti copiis, placuit agendi occasio: sed qua parte bellum gereretur, certantibus in diversa nationum studiis, principi ac Wilhelmo senatuique arbitrium permittitur. Placuit his excutere hostem præsidiis, quæ non multa Hispano restantia Transisalanis in partibus Fredericus Herembergensis custodiebat, ut bello intra Rhenum redacto, quicquid agrorum ultra patet, hostilibus tributis eximeretur. Id quo tutius proveniret, (nec enim copiæ pares domi suppetebant, & metuendum, ne Hispanus mutato consilio recurreret)

visum est iter auferre secuturo, præceptis qua Rhenus transiri poterat. Idem ad famam ægregium tuendis simul finibus erat, utque in Germaniam commeatus patesceret, ab hoste interclusus non levi in mercaturam damno, dum mari accepta per amnes differre aliaque reportare prohibetur. Tum primum Henricus Fredericus annum agens quartum & decimum, Lugduni ad eam ætatem liberalium studiorum primordiis operatus, ad belli rudimenta assumitur. Quo comite, pluribusque suæ domus, princeps & cæteri duces, clàm habito consilio, ita ut cui loco potissimum caveret hostis dispicere non posset, Gravewartam contendunt. Peditum septem millia, equites ducenti supra mille correpti eodem, Rhenum pontonibus, inde Vahalim connexis ratibus transiere, currus & sarcinas secum trahentes. At naves impellente vento flumina subvehebantur, in queis tormenta muralia quadragena, & cætera ad hanc copiam. Procedit agmen secundum ripam quæ Gallica olim, sive & Romana dicebatur: in itinere Alba arx & municipium modicum, conspecto exercitu & machinis, (solent enim convehi leviores) sine mora deditur: eodemque vespere missus eques qui Bercam ambiret. Sunt qui olim Tiberiacum dictum putent, & restare vestigium contracto in barbarum vocabulo. Exiguum id oppidum, sed opulentum portorio, quia Rheno imminet ex ea, qua diximus, ripa Xantemum supra, quæ Vetera creduntur, Legionum olim obsidio belloque Batavico nobilissima. Sed ex obliquo Vesalia aspicitur: tergum citima Geldriæ, latus utrunque Clivia ac Iuliacensis regio includunt. Ipsa in ditione est Agrip-

Agrippinensis Episcopi: sed Parmensis per speciem Truxiani quondam belli, multum certato, insederat: ex eo, præter ingenium loci & vetera operum munimenta, præsidio non minus mille hominum e Belgis Germanisque, servabatur. Parte supera fluminis insula ambitu patens in tria millia passuum oppido adhæret solo amne discreta, qui parvam modico ambitu circumvenit. Huic princeps quantum satis erat militis imponit, & pontem alveo, quo pabulis & commeatui prospectum foret. Dein, pluvio quanquam cœlo, castra locat, locis maxime duobus: sed, nequid pateret, media perpetuo aggere & fossa ab utraque fluminis parte jussa concurrere. Ita clausum oppidum, quia naves Rhenum obsederant: at passim viarum & ignobiliorum fluminum munimenta castrensium custodiarum vicibus firmabantur. Quæ postquam disposita, alter fodiendi labor oppidum versus tutos meatus moliebatur: nec obsessis audacia opus hostile eruptionibus turbare. telorum se jactu eminus vindicabant. non alterius rei major illis copia, cum nullius indigerent. Inventæ enim in urbe machinæ ferme octoginta: his munitiones, his siquid in oppido arduum compleverant: præcipua tales ad noxas turri, quæ palatio eminens amni proxima infestabat. Hinc multis cadentibus in castris miseratio, metus, ira: quippe & Ludovico Nassavio in tibiam inciderat globus, & principis periculum cognoscebatur trajecto forte tabernaculo. Obsessores tormenta contra disponere: exarmataque turris, nec quisquam ausus insistere. Sed hactenus per intervalla ac spiramenta: postquam & fossa impleri, &, quanquam cœlo ini-

 mico,

mico, continentes per pluvias late ad aggerem procedere vineæ cœperunt, haud intermissæ machinæ, quæ portam flumentanam ex insula, quam diximus, at aversa oppidi e solido, concuterent. Missi qui deditionem obsessos postularent, ut jam manifesto, non inanes esse minas, cum oppugnationi proxima tentarentur. Negatæ precantibus induciæ: & continuati eo die ictus bis mille. Atque interea Wilhelmus Nassavius imminens amni lunatum munimentum supervaserat: pulsis multa per tela propugnatoribus. Perculit obsessos denuntiatio acrior, instare extrema: nec, si ultra tenderent, veniam fore. Ita Berca decimo die traditur, egresso præsidio cum eo quod cuique suum: publicæ hostium machinæ & naves, ut semper, victori accessere. Sunt qui præmaturum timorem accusant, cum maxime Hermannus Comes Herembergensis Geldriæ rector præsidio adventaret, sive præfectus culpæ affinis, jactantiæ immodicus, & ante pericula insolentior, sive & miles, quem mox ut exierat Geldra in oppido seditione incensum plereque retro arguebant. His perpetratis legati a pontifice Agrippinensi & sacerdotum collegio principem, indeque Ordines adiere, reposcentes oppidum liberum nec obnoxium bello. Movit Ordines loci maxima oportunitas, ut hanc ad formam responderent: Quanquam nostrum videri potest jure victoriæ quicquid hostis possedit, non tamen vana vos cœpit fiducia Batavæ æquitatis, cum quod Hispanorum violentiæ tam diu permissum est, id e nostra manu vindicare non piget. Cederemus ultro, ni priora docuissent defensando vos impares. Immerito miser est, cui fraudem affert

aliena

aliena ſocordia. Iam ſi ad Bercam Hiſpanus ducat, vobis eadem quæ ſuper Bonna & Noveſio cura: nos haurimur excurſibus: noſtra nobis terra & commune flumen eripitur, ita non reddimus urbem, ſed dedimus. Quin potius veſtram illam creditis, ſed nobis pignori conceſſam, nec tantum adverſus periculum, ſed impenſarum nomine, quas certe exſolvi æquum erat, ſi vobis vicimus? Cæterum vectigal, quod Epiſcopo dependi hic ſolet, ſalvum illi promittimus. His tum illi verbis dimiſſi: nec tamen Bercam Ordines ut ſuam muniere: refecta tantum quæ oppugnatio corruperat, & data præſidio cohors cum modico equite tum nequid propter hoſti pateret, æquata ſolo Mutiliana: quia firmare, quantum ſatis, longum videbatur. Exciverat id caſtellum Rheni in ripa Camillus Sachinus Parmenſi militans, egregio ſitu, utque creditum in ipſis Aſciburgii veſtigiis, oppidi cujus originem ad fabuloſos Vlyſſis errores priſca etiam Germania retulit. Ipſe patriæ ſuæ Parmenſi ſolo ſitæ nomen indiderat. Nec dubium, quin iſto opere auctor in longum ſibi famam & memorem ſui poſteritatem promiſerit, quod tum prætere quitante forte Hohenloio, qui haud magno comitatu in Germaniam proficiſcebatur, magna trepidatione deſertum, & principis juſſu deletum eſt, irriſa multum hominis Itali arrogantia, qui fundatam animi virtute (verba ipſa referam) & inexpugnabilem arcem inſcripſerat. Hoc tempore ad Neoburgicum ac Brandenburgicum ſcripſere Fœderati, maluiſſe ſe facto ipſis viam in Clivios aperire quam verbis polliceri. Supereſſe ut ipſi opportuna vindicando juri tempora arripe-

 rent.

rent. Iisdem in partibus Mursa est Agrippinensi in solo, sed Cliviæ clientela. Comites, qui tenuere, vocabantur. Vltima gentis hæres Valburgis supererat, clara Hornani quondam matrimonio, & per Albani sævitiam vidua, rursumque Nienarii gentilis sui nuptiis tradita orbataque. Ea in Batavis degente, Hispani oppidum & arcem haud invalidam annos ante undecim capta præsidio tenebant, cujus auxerat numerum supra octingentos Hermannus Herembergensis ad Bercæ famam excitus, & irritus auxilii, neque par prælio: ideo quod reliquum erat copiarum secum trahens, retro cedebat, ipse Mosam ultra. Seorsim a ripa jacet oppidum: quo facilior accessus hosti ac plura obsidenti incommoda. Situ cognito binis princeps locis, sine vallo tamen, deposuit agmen: accedere. incipientem propius imbres fundens autumnus tardabat. Tertius dies ad fossam perduxit, quæ tribus locis obruebatur. Nulla adhuc ruinis efficiendis tormenta sonuerant, sed statui complura Mauritius jusserat, pontemque parari velut impetum facturus, cum nec exspectato præfectus oppidi arcisque (Andreas Miranda nomen habebat gente Hispanus) ad pactiones venit, mutatis obsidibus: quanquam paulo ante per literas a Mauritio rogatus arcem si posset tutaretur, parceret oppido & extra jus belli positis civibus, superba responderat. Permissum exeunti, signa, arma, & machinam unam avehere, dum Princeps inanium concessione moram belli redimit, & ille falsi honoris imagine dedecori suo blanditur, quanquam super Bercæ exemplum prætendens pulveris nitrati penuriam: sed & iis comparari potuerat & non

non defuerant trahendi artes, refecto modice oppido, ni formido prævenisset. Dum Frisiorum robora Mauritium sequuntur, Fredericus interim Herembergensis Linga aliisque præsidiis abducto milite in Septemsylvas (id parti Frisiæ nomen est) populabundus irruit incensæ villæ: abducti captivi & præda. Sed nihil privata incommoda publicis conatibus obstitere. Rhenum itaque ponte transit Batavorum exercitus, qua Orsæum est vicus. Victores hactenus, hic quoque eadem fortuna secuta est, obvio nemine, dum in Gallico fine hærere Albertus eligit, eoque præsidiis paventibus. Etiamsi paria antiquis bella, & concurrentes in unum regni aut populi præpotentis vires tanta casuum similitudine & societate memorarem, mirandum haud foret, si & ego copia fatiscerem, & eorum, quibus talia viserentur, tędium deprecarer. Nunc in tenui labor: & ne signa quidem collata, infestas acies, claras mortes, magna discrimina referre datum: sed obsidia oppugnationesque nec illustrium oppidorum conjungendæ obvenerunt, majore, si quid video, usu quam oblectatione. Nam & alibi olim, & majores apud nostros numerosi exercitus, quinquaginta sæpe & sexaginta millia, campo stetere, belli exitum secum tractura, qua tempestate ars fuit librare ictus, tenere vestigium, hostem impellere. Sequens sæculum ferociæ minus, solertiæ plus habuit, nec, ut ante, festinati casus, qui de re summa judicarent, sed muniendo præversa pericula, & ex adverso vis reperta; cominus, eminus, qua patescerent clausa, & siccato si quid humidum, hiantia æquarentur, ardua descenderent. Quæ si quis indagare, temporumque & belli

gnarus haberi velit, nulla exemplis terra ante hanc noſtram, qua urbibus crebiorem alteram, præſidiis firmiorem, diu & fruſtra quæras. Huc cuncta priſcis & recentiorum ingeniis inventa confluxere, trahente ad ſe belli diuturnitate externos undique ſpectatores, velut ad publicam armorum diſciplinam. Quippe hoc ipſo tempore duces comitesque & e Germania, Gallia, Britannia, longinquiorque nobilitas principem Transiſalanum ad bellum proſequebatur. Ipſe Lippiam ultra amnem ibat, Germanico ſolo: naves Rheno, inde Iſala devectæ Duſoburgum venere. Haud multo interius Grolla occurrit Zutfanienſis ditionis, quæ & prima loco, & fruſtra biennio prius obſeſſa, ni cederet, exprobrare videbatur. Nec vulgaria oppido munimenta Caroli Quinti pro iſtis finibus curam oſtentantia: moles quinque ex aggere prominebant, eo flexu, qui oppugnantes undique ſub ictum daret. Haud amplum urbis ſpatium tuebatur Ioannes Comes Stirumbius peditibus octingentis, & turmis tribus: nec omiſerat, audito in ſe veniri, denſare munitiones. Queis nihil territus Princeps, quin lucro deputans incluſos equites, qui vias infeſtas tenere potuiſſent, contra eruptiones, tamen ſolito diligentior, foſſa perpetua caſtellis intervenientibus una nocte duas urbis regiones includit. Octingenti milites inſtabant operi, quos bis mille armati tuebantur. Proxima nocte regiones duas alteras pari ſedulitate circumvenit. diebus firmata opera. inde verſus oppidum, per anfractus via ſcindebatur. Quæ dum fiunt, & mox aquis deductis, quas clauſtra continuerant, foſſæ oppidi humus ſuperingeritur, haud deſtitere obſeſſi recu-

recuſare deditionem, ac tormentis ſe ulciſci. Simul proruptum aliquoties, donec a machinariis Mauritianis injecti oppido ignes, & late paſti ſexaginta ædium incendio ad curam ſe ſuaque ſervandi ab operum impugnatione converterunt: nec tamen deficiebant, quanquam intus flammis & vulneribus, extra mali incogniti metu gravius, conflictabantur: interiores quoque aggeres, quo ſe tuerentur, ſi præjecta fallerent, duobus locis orſi. Sed poſtquam vineæ ſeptem ad oppidi proceſſerant munitiones, quas, ſubjecto pulvere, & deſuper tormentis viginti quatuor, convelli princeps jubebat, ut undique patentibus incurſaret. oblata venia, acceptaque. Is erat obſidii dies ſeptimus & decimus. Dati qui deducerent cum equis ſignisque abeuntes: & ægris currus ac navigia: ſed lex impoſita, tres intra menſes cis flumen Moſam arma ne ferrent. Duarum ferme horarum itinere, Grolla Breſurtum diſtat, ditionis ejuſdem tenue oppidum, ſed tutela loci inter prima: quippe unus perpetuus agger oppidum permeat, nec alius præter hunc aditus, tenuem præter ſemitam. Cætera circum late ſepſere invia paludum & veſtigium recuſantia, quæ ut quisque acceſſit, hæret illuvie. non iter oppugnantibus, non caſtra manſuris. Nec reliqua ſegnius proviſa: murus antiqui operis foſſa præalta cingebatur, Martini Roſſemii opus, cum quadraginta ante annos illic bellaret. trecenti intus milites pro modico oppidi ambitu ſatis placuere. Sed hos in Præfectum, cui Gardoto cognomentum, & oppidanos diſſidere rumor inceſſerat, quo major vis externo terrori ſperabatur. Haud tamen auditi qui deditionem flagitabant, prægravante Præ-

fecti imperio, cui pro rebus præsentibus etiam nimium animi fuit, seu fiducia loci cætera concordes in hoc consenserant. Pertendente Mauritio commovit militem tanta laboris species, & gravius adversus vastas paludes quam cum hoste certamen, ignarum maxime, quos gurgites atque voragines fallax soli natura occultaret. Nam & quæ solida quondam, uvido tunc cælo, & continuis imbribus fluitantia differebantur, itinerisque limosa tenacia gravi cæno & ubique incerta erant: nec usquam humus unde aggerem sumerent. At ubi Princeps prætentatas ad Gertrudisbergam Covordiumque artes admolitus est, cuncta experiendo leniebantur. Et ipse hortator idem monstratorque operis, parte copiarum sub Solmensi tribunoque Brederodio dimissa in utramq; regionem, quæ portis respondet, quod medium ad Septentriones, difficillimumque sibi sumit. Humentia camporum virgultis advectaque humo & saxis infarta, tum asseribus superpositis solidabantur, aquis altioribus scirpei fasces contexti natabant: ita facto solo impositæ crates ingesta terra binæ modicis intervallis. id in lubrico munimenti erat, quo visus magis quam tela hostium vitabantur. Perductusque agger tumulum usque non procul oppido exstantem, insigni nautarum opera, queis mos pericula contemnere. Ibi viginti machinarum ponderis fundata sedes: tantumque octo intra dies laboris exhaustum est, ut perventum sit ad oppidi fossam. Sed aquas hinc derivandi nulla ratio, cum late patentibus campis incidentes imbres, infernæque scatebræ plus semper submitterent. Hac fiducia, & quod Fridericus Herembergensis trecentos se milites

auxilio

auxilio per vada missurum promiserat, deditionem obsessi adhuc recusavere. Res ipsa ad oppugnationem spectabat, nec desinebant duces, Angli maxime, multis illic suorum amissis incitare principem, ut post imbelles fodiendi labores aliquando militem sanguine & præda animaret. Satis multa exstare clementiæ exempla: dandum & ultionis: esse, ut rerum omnium, ita veniæ modum, & fines, quos intra repugnare liceat & ignoscere, quando terror & moderatio in gloriam & usum, nimia facilitas in despectum ac fastidium vertat. Concedi sane publicis armorum commerciis & honori virtutis militaris, ne infelicem fortitudinem pro crimine victor interpretetur: at non, & si quis minas certumque exitium contemserit, pertinaces sine viribus moras impune semper tulisse. Iam tormentis turres & propugnaculorum summa conciderant: & quæ portam extra munimenta verberata diu in potestatem venerant. Valli ruinas corporibus & armis obsessi tuebantur, saxaque & glandes jactabant. Sola impetum fossa intercedens morabatur. Huc pons e subere, paratus in proximo, repente immittitur. Nautarum hæc quoque opera plena discriminis, ipsi etiam, ultra quam jussum ausi, vallum subruere cœptabant, spretis suorum quoque telis quæ eam in partem ferebantur. Ponte viso velut miraculo attonita plebs oppidana, non animo, non manu competere. sed deserere alia, huc omnes concursare. At ubi jam certo gradu, & velut per plana ingredientes vident adstare retro aciem fulgentibus signis, trucibus oculis, minaci ferro, & strepitus glandium loquendi audiendique vices ademerat, ostentantur capitum tegmina,

oratæ pacis indicium: ad quæ, cum Mauritiani præter vulnera nihil redderent, illi in arcem integram adhuc refugi objecere insequentibus miserabilem turbam feminarum & infantium, quam in genua sidentem protentis manibus, quamvis irato victori, sexus aut ætas conciliabat. In fuga interempti fere septuaginta: qui penetraverant continuo se atque arcem potestati principis permisere: qui lætus expleta ultione superesse veniæ locum, vitam dedit, pretiumque imposuit, quod expugnatori militi solveretur: in id obsides dilegit. Sed oppidanis & hoc postea remissum, habitationi recolendæ adversus incendium, quod ortum nocte globo ex ignito qui extinctis aliis inobservatus, domos plerasque corruperat, vetante supprimi flammam stramenti copia. Atque interim præfectus non minus odii suorum ob acerba imperia, quam iræ hostilis conscius, & metuens ne miles pertinaciam supplicio ducis expiaret, non communem cum aliis fugam intenderat, sed specu sub oppido nigra delitescens molliora tempora exspectabat: unde protractus in lucem, ubi Mauritio adstitit, multum veteris contumaciæ retinens, incipit pro se disserere, de fide partium, quæque alia fractis rebus haud tuto jactantur. Ad ea cum princeps contra ingenium modo sævire coactus hoc ipsum illi imputaret, cujus proinde pœna justius quam plebis aut manipularium sanguine tanta temeritas lueretur, & vox simul & vultus concidere: demissusque ad preces & lachrymas vitam retinuit. Pauci dies militi inter exhaustos exhauriendosque labores renovandis corporibus dati, nec leve ex præda solatium. Nam vicini undique velut tutissimum in receptum suas

illuc

illuc ſarcinas contulerant. Fœdo per imbres cælo ſoloque Tranſiſalanum iter imminebat, ſævius bello, cujus pleraque terror confecerat: nec erant oppida quæ prioribus comparares. Gova ſponte deſerta eſt: Enſchedæ præſidiarii, pars obvii in itinere conciſi: & qui remanſerant, admota tormenta videre tantum: idque ſatis fuit. Diviſæ inde copiæ Otmarſum & Oldenſaliam petiere. Priſcam oppidi utriuſque originem a Marſis ſaliiſque (haud ignobiles Germaniæ populi fuerunt) nominibus indicari exiſtimant. Othomarſum, quod quinquennio ante oppreſſum amiſſumque retulimus, redditum nnnc ſtatim: nec moram milites faciebant, ſed ab hoſte impetraverant, ut mœnia tormentis percutiendo ſpeciem augeret neceſſitatis. Oldenſalia triduo perſtitit. Nam circumjecta oppido valla tria, foſſaſque centuriæ ſex impleverant, verbo magis quam numero, ſed quæ veteres ſtipendiorum majoris turbæ loco eſſe poterant. Celerem deditionem oppidanis ſe gratificari præferebant, ne ædificia nullo moræ præmio lacerarentur. Simul hæc oppida ceſſerant, decreto Tranſiſalanorum cardinum dejectæ munitiones, quia perficere haud dignum, & metus erat, ne ſic relictæ hoſti redditum darent. Vnus adhuc, ſed arduus propinqua jam hyeme, exſtabat labor, quo omne dextrum Rheni latus pacaretur. Nam pars illa Germaniæ, quæ cum Belgis in nomen imperiumque coaluit, ad ſolem orientem accolas Weſtphalos, & prope littus Emdanos habet. In hoc confinio Linga eſt, trans Amaſium flumen: Teclenborgiæ domus hæreditas: ſed Imperator Carolus, quo bello fœdus Smalcaldi cum perculit,

culit, Maximiliano Burensi in præmium militiæ concessam possessionem, inde in se traxerat, avidus transeundi veteres terminos, ut & interioribus præsidium obtenderet, & promineret ipse in ripam ulteriorem, qua Hamburgum & Brema Germaniæ maritima adeuntur. Civilia per arma Arausionensis, quo tempore Belgarum secundissimis studiis utebatur, inter cætera hanc urbem regionemque dono acceperat. Lingæ haud nimia firmitudo, quanquam Fredericus nuper Herembergensis transfugæ indicio prælocare munimenta cœperat. Arx validior dimidios in orbes quatuor pari spatio sinuatur: præsidium id temporis sexcenti erant, pedites plerique, modicus eques, sed flos non dubie partium regiarum. Plures ne contraheret, obstabat juramentum, quo, qui proximis exierant oppidis, militare trans Rhenum intra tres menses vetabantur. Notant, quibus promtum ex eventu retro judicare, rectius facturos fuisse Hispanos, quando perrumpere obsidia spes nulla erat, si nudatis cæteris in unum locum vires contraxissent: nunc, cæteris perditis, ipse huc se contulerat, pro ultimo præfecturæ munimento cunctis viribus certaturus: aderantque tormenta ex ære & ferro, aliaque ad tutelam aut ultionem. Hoc contra oppidum Mauritius, præmissis qui Dinclæ amnis transitum occuparent, subsecutus ipse quarto die trans Amasium stetit; ubi hostem invenit villas ac stabula incendio populantem, quo cogitur oppido longius per vicos militem disponere. Ea tum castra fuere, nullo hostis externi metu: proinde neglecta terga, frons leviter muniebatur; adversus opposita tormentis tormenta, subitosque im-

impetus, queis obſeſſi prorumpebant. Cœlum hac tempeſtate clementius, & humus in colles placide tumens opus occultum facile acceptabat. Penetrato, quod aquis maderet, ſpecus patuere depreſſi oppidanis in pernitiem ſupergredientium, ſed & globis ſuccedentes Mauritiani obruebantur, vi tanta, ut arx eorum ignibus colluceret. idque impunius tunc habitum, quia celerando itineri paucas machinas Princeps & leves convexerat. Majora juſſa Amaſii oſtia ſubire, tardo navium niſu, dum ventus eodem quo amnis rapit. Quæ poſtquam advenerant, bellum omne circa arcem hæſit. Nam & Herembergenſis quod habebat roboris huc tranſtulerat, & Princeps oppido, ut mox ſuo, parcebat, ne oppugnando & caſtris, & prius captum ex arce deformaretur. Præcipuus & hic labor aquam deducere, nam foſſam intra ſepto continebatur: cui munimentum præjacebat, defenſum obſeſſis acriter, ita ut & ſuffoſſa ejus cuſpide novam molirentur. Sed ubi id omne vis longa eripuit, oppleta foſſa, promotæ vineæ, tum demum ſit denuntiatio, dilata hactenus ob toleratas prioribus obſidiis irriſiones. ſed additum, primam eandemque ultimam fore. Hoc audito Herembergenſis, & acceptis ab Alberto literis, queis ſuam militumque vitam ſervare in uſus meliores jubebatur, obſidii die decimo ſexto arcem oppidumque tradidit, armis conſanguineis exutus omni imperio, quod hactenus obtinebat. Tum reductus in hyberna miles. clarumque principis reditum, quod trimeſtri tempore, nec magnis ſane copiis, tanta agrorum itinerumque ſpatia hoſtium ſtipendiis aut prædis erepta, objectu amnium tuta in poſterum

red-

reddidisset, ut fama externa, ita majora solito, patrum ac plebis studia celebrabat. Ac fuere Germaniæ principes, qui minus tum forte prosperis Hungariæ rebus Turcico bello ducem ipsum palam in conventu destinarent. Non tamen integrum id illi gaudium fuit, sed corruptum mœrore domestico, dum soror ipsius, etiam ex matre, Æmilia nuptiale fœdus peragit, clam fratrem, Ordinesque, amore saucia, & quia tale ad factum facilius venia quam assensus sperabatur. Intactam hactenus eo malo Germanisque moribus, Emanuel vultu & sermone pellexerat, haud absurdus inter obsequii simulachra & miserationem ciere, quod juvenis regio sanguine per vim atque injuriam paternis sedibus exsularet. Antonium enim patrem ostentabat, cui breve in Lusitanos regnum. Hic cum fratre Christophoro Galliam Angliamque & cuncta Philippo hostilia oberrans, visa virgine, & quoties libuit adita, (quam mos licentiam dabat, retentus ex veteri simplicitate, postquam ipsa periit) in spem Nassaviæ affinitatis inciderat, quanquam, præter cætera fortunæ, religio, utrique patria, dissidebat. Prohibiti conspectu principis novi conjuges, leniendæ ejus iræ Vesaliam concesserunt: inde regressi in Hollandiam, haud amplis facultatibus privatum intra modum vivere spectabantur. Id eo tristius fuit in Arausionensis filia, Saxonum nepte, quod ante atque etiam tum Borboniæ sorores auctoritate procerum & dicta e publico dote florentes in domos magnis solennibus deducebantur. Quippe Palatino principi, ex his qui Imperatorem legunt, Ludovica Iuliana nuptum ierat: Henrico Duci Bulionio Isabella: Et Philippo

Co-

Comiti Hanovienſi haud ſpernendæ inter Francones opulentiæ Catharina Belgica cognomento collocabatur. Carolam vero, quam Brabanti quondam ſuo de nomine dixerant, ambierat Claudius Tremolia ſtirpe, Tuartii dux, apud Pictones claræ potentiæ: cujus conjugii ergo, ſimul ad viſendos cum matre Galliæ mores, regemque, Henricus Fredericus legationem liberam ab Ordinibus impetrarat. Hyems haud innoxia perruptis Hollandiæ, qua in aquilonem vergit, Groninganæque aggeribus. Etiam Amſtelodami renata ſæpe incendia ſuſpicionem doli hoſtilis fecerant. Apud archiduces pecuniæ manente inopia, ſeditio militum latiſſime ſerpebat. Initio Geldræ facto, Wachtendoncam exemplum tranſiit: mox Caletum, Cameracum, Ardea, Capella, Caſtelletum Lira, Dorſanium, Cluſa, Saxum, Gandavenſe contage eadem tentabantur. Alibi exacti duces: alibi ipſi ſe ultro militibus junxere. Et ubi quibusdam paulum numerari pecuniæ cœperat, id quieſcentibus adhuc incitamentum erat, ne inutile obſequium quam præmia licentiæ mallent. Hinc urbes præſidia abnuebant, atque ipſe cum comitatu ſuo archidux Venloa excluſus, quod hyemis reſtabat, diverſis belli pacisque artibus in annum ſequentem continuavit. Emti proditores, qui Tholam inſulam Hiſpanum inducerent, impia & infauſta conſilia capite expiárunt. Et rurſus, miſſum agmen, quod propugnaculum Bergarum ad Zomam, hauddum conſummato opere, impetu caperet, & aliud quod Gertrudisbergæ portam irrumperet, exploratoribus indicata, abiere. At paci cuncta proniora. Nam & ipſe Philippus feſſus virium

ani-

animique, dum bellum per Gallias externum, maritimum ab Anglia, in Belgica velut civile aſpicit, exemplis edoctus, ſpes alias aliis corrumpi, ſive & præceps morbisque fracta ipſum ſenectus ad mitiora conſila inclinaverat, condere arma, aut diſtrahere firmatam nuper hoſtium ſocietatem cupiebat. Plerique exiſtimarunt potiſſimum illi viſum, Gallico Batavicoque exſolvi bello, quo ſe promtius de Britannia vindicaret, ſumtu breviore. Nam in Gallia Ambiano, circa Belgicam Transrhenanis urbibus amiſſis, auctæ hoſtium, ſuæ vires imminutæ: vaſtatum & ſolum: exhauſta fides: inde ſeditiones & nunquam conſtans ſine ſtipendiis diſciplina: & ſi militis pars aliqua mitteretur, vergente hac & illac hoſte, ſuſpectis ob ante acta Belgarum & nobilitate, & civitatibus, quantum vix alias, inſtare periculum: cum Batavis interim ſecurus ager, ſed præcipue apertum mare, daret multa, plura promitteret. Alberti certe ad Philippum interceptæ literæ, quæ talia loquebantur. Sed a Gallo incipere placuit, quippe id ob ſpeciem etiam religionis haud indecorum, cum Pontifex Clemens ſæpe monuiſſet, ne, recepto Romana ad ſacra Borbonio, ſi ultra tenderet, priora etiam arma videri vellet moviſſe dominandi cupidine, quam cura pietatis: additis quæ pro concordia Chriſtiani generis, & bello Turcico magnifice dicuntur. Quæ Philippus diu ſpreta, probare nunc demum cœperat, poſtquam profuſas in Gallos largitiones, miſſos exercitus contra cecidiſſe videt, irritis quæ ſperaverat, &, quæ pœna nimia ſperantibus, his, quæ tenebat avita, excuſſus. Nec diſplicebat Henrico ſua recuperare,

rare, ut parto armis regno per otium frueretur, cunctaque dissidiis corrupta per annos quadraginta, legibus firmaret. Et trahebant huc cunctantem Romanæ religionis homines, adversa quondam ipsi factio, nunc gratia primi. Quin per vias eunti objecta pauperum turba, quæ pacem suppliciter oraret. Conciliandorum regum honos obtigit Alexandro Medicæo, Pontificis legato, & Bonaventuræ Calatagironi Siculo, principi sectæ Franciscanorum, qui non omittebant ostendere Gallo, inter armorum socios, belli præmia ejus esse qui pacem præriperet. Nec ante tamen ad colloquia venire voluit, quam fides ipsi facta pacis leges ejusmodi fore, queis regnum Galliæ integrum retineret. Hac spe a Gallo Belleurius & Brulardus, ab Alberto, cui pacis arbitrium Philippus permiserat, Mendosa Taxis, Ricardotus & Mariensardus Fanum Quintini convenere, tarde admodum procedente negotio. Henricus interim, ne parum religiose fœdus exuere videretur Anglæ per Masseium demonstrat, lento bello, non ut hactenus tabescere, sed emori Galliam. Domos nobiles exhaustas præliis: populum egestate oppressum: jacere oppida diruta, incensa, squallentes agros, miserrimam principi speciem. Extremum malorum, quod & remedia deficerent. Quare ni propere sumtu sociorum exercitus sibi traderetur, qui posset uno impetu bellum abrumpere, quid se facturum, cum pacem & illi velint, quibus deferenda sint armorum præmia? operam tamen daturum, ut quas ipse leges pacisceretur, eisdem Reginæ sociisque uti liceret: quibus si non idem videretur, at nihil mirum, aliter consultare eos, qui

salu-

ſalutem aut prædam bello quærerent, aliter, qui certa cum pernitie certaret. Quo minus fidem regis accuſare poſſet Eliſabeta, & hoc accedebat, quod illa fœdere quatuor millia auxilio ipſi pollicita, nuper, pauciſſimis conſciis, ut duobus contentus eſſet extorſerat. Toleratumque id Gallo, dum vel vanæ ſocietatis famam cupit retinere, ſed ut meminiſſet injuriæ. Adverſus Batavos non æque facilis color. Miſſus tamen Buzanvalius qui promiſſa præſtitaque ab ipſis auxilia exigua diceret, ac plus Batavos pendere merces, quæ e Gallia avectarentur. Senſerunt utrique artes regis armorum pertæſi. Eliſabeta ſua in Batavos impendia memorare. Nec Hibernia tacebatur, quæ eo tempore, quanquam fractis rebellium rebus, Iohannem Noriſium & Thomam Borrugium, claros olim in Belgica duces, & illic etiam ægros æmulatu, non quidem prœlio, at certe bello abſumpſerat. Itaque ſic reſponſum temperabat, ut ſocii bello pergentis neceſſitatibus ſe non defore, ita, ſi pax placeret, adfuturam audiendis conditionibus. Soli Batavi facile cernere, ſe, quibuscum bellum commune gererent, ab his pace diſtingui. Nam reges inter, lex certa concordiæ, abſtinere in poſterum injuriis, factorum impunitatem accipere & dare: principem & populum ſi recomponás, alter rerum arbitrio potitur, alter luit, quod utrique peccatum eſt. Non ignari interim, quam arduum inirent certamen, ſi tota moles Hiſpaniæ in ipſos verteret, vim & fallaciam hoſtium jactare, his alios fruſtra deterrere, offerre omnia: & regi adverſum Nannetas eunti præter ſocias cohortes, naves quantas vellet obſidendum ad Ligerim polliceri: majora
in-

insuper auxilia, siqua Belgarum Galliæ proxima invaderent. Sed & ipsi novis invitamentis tentabantur. Rex Philippus cum filias haberet duas, minorem Sabaudo dederat, majorem Isabellam Claram Eugeniam nomine domi servabat, quo plures spe tanti matrimonii inescaret: Rudolpho quondam Imperatori, Ernestoque & Guiso Duci sperata, postquam præcipuos fœcunditatis annos cœlebs transmiserat, Alberto tandem Austriaco despondetur: indignante, ut multi tradiderunt, Rudolfo Imperatore, quod non sibi potius pridem petenti is honos habitus. Dotem Philippus Burgundiam cum Belgica dixerat: non tantum ut legitimæ hæredi adversus fratrem minorem divisione consuleretur, sed & conciliandis eorum animis qui desciverant: si quidem gratius Austriacum Hispanico nomen, quod illius familiæ vetera benefacta, hujus gentis recentes injuriæ memorarentur. Vana cuncta & irrita, apud populos tenaces formidinis & libertatis, qui tot illas unius domus necessitudines & involucra, tum vi retenta traditum nomen Belgici imperii, suspecta omnia arguebant. At partis alterius Belgæ ad literas, queis Philippus sibi decreta transmiserat, convenientia tempori respondere: invitos se avelli a regis obsequio, cujus & justitiam & clementiam, plurimis exemplis didicissent. nisi hoc etiam officii sui æstimarent, agnoscere principis jussu veram ejus effigiem. Inde in laudes dominorum recentium evecti, illius auditas, at hujus etiam visas virtutes celebrabant, unum orantes, ne, rebus jam cum maxime afflictis, opem subtraheret. Quæ ipsi cura religionis, quæ miseratio, externas etiam gentes innumeris

ob-

obstrictas beneficiis fateri. Quanto justius adversus ultimam calamitatem, quam hinc hostis, inde proprius miles hoste non minus gravis minarentur, consultum iri optimæ filiæ, genero consanguineo, populis avitis, quos ob id ipsum suos arbitrari debeat, quod fierent alicui? Id si ipsi filioque hæredi fixum maneret, nihil recusare Belgas, quominus quovis sub nomine eandem semper majestatem venerarentur. Instabant seorsim Brabanti, maxime & Flandri, ut pacis cum Batavo invenirentur rationes: quod, si ille debitas jamdudum pœnas pertinacia accenderet, ambiendos principes circum priscæ religionis, & sacerdotes, ut causam communem armis aut alio subsidio præjuvarent: Nam & si qui magnitudinem Hispanicam formidolosam habuissent, eos in sejunctam potentiam æquiores fore. Quæ, ut vero falsoque permixta fuerint, rerum, quas jam tradere incipiam, ordo aperiet.

HVGO-

HVGONIS GROTII
HISTORIARUM
DE REBVS BELGICIS
LIBER SEPTIMVS.

NAm Fœderati certe Ordines nihil cunctabantur veteribus in hoſtem odii ſignis nova aggerere, promulgata lege, ne qua bello aut navigio idonea ad Hiſpanos ac populos earundem partium vectarentur: inde altera, qua retentæ fruges vernaculæ, ne quæſito extra lucro domi penuriam facerent: at Flandria hoſtilis cunctis mercibus abſtinebatur. Quę inter quæſtus avidos eoſdemq; rerum compotes nunquam ſatis ſervata pax etiam Gallica reſolvit, ademto uſu & additis fraudibus. Tum habitis ordinandæ militiæ conſiliis deſcripta armatura, tam in eos, qui haſtis, quam qui tuborum majoribus ac minoribus, pede aut equo merebant: novæq; turmæ compoſitæ e reditu agrorum, qui autumno proximo acceſſerant. At poſtquam ducum peculatibus occurri cœpit, jactata multum remedia experimento defecere, nec quicquam profuit turbam cujusque centuriæ circumſcidiſſe, manentibus ad fallendum late-

cIↃ IↃ XCVIII.

bris, per quas inaniti numeri, quo minores erant, eodem pernitiosius hiabant. Quin & ardentissimos militum, & quibus plurimum virtutis, quanta esse venali sæculo potest, centuriones invitatos hactenus majoribus præmiis, dum ipsi avidius e publico sumunt, contracta rapiendi licentia cæteris æquabant: unde crebra transfugia, & totas cohortes nudatura, ni hostium inopia repressi: quibus prospectis, simulqué principis monitu proceres mala, quibus impares forent, agnovere. Alta interim trans Rhenum quies, quando tributa auxerat, movit nationes ut præfectos Mauritium ac Wilhelmum terrarum, aut pecuniæ, præmiis honestarent: etiam tunc repertis, qui grati animi testimonium ambitiosæ largitionis crimine insectarentur. Iam in mensem alterum procedente anno casus rarus magis quam admirabilis, quia vera prodigia non suppetunt, ostenti loco accipitur. Piscem e balænarum genere, adeo non ignotum, ut maritimi homines nomen sæpius visi memorarent, auditum circa littus Hollandicum piscatores in ejus oræ proximum funibus pertraxerant. Berc-heida is locus dicitur, Sceverinam inter alterumque vicum veterem e Cattis originem ipso nomine testantem, unde non procul exitus medio Rheni alveo fuit, ac nunc etiam subversæ arcis vestigia refugus interdum aperit Oceanus, una operum Drusi illa, seu Severi fuit, cui ex adversa Britannia vocabulum majores indidere. Hic bellua septuaginta pedum spatio porrecta, quod fluctus inter & arenæ tumulos propter surgentis littoris patet immenso corpore oppleverat. Affluebat spectaculo vis magna hominum nihil territa odore tetro, quem piscis,

post-

postquam in solido exspiraverat, ruptis jaciens visceribus, ipsam maris auram ita infecerat, ut visentium nonnullos morbis & exitio daret. Vel mediocriter sapientibus nihil minus mirum videri poterat, quam belluam unam, quales innumeras vasto recessu occultat Oceanus, hibernis fluctibus propulsam in vada, ubi æstu relabente adhæserat, irrita tantæ molis luctatione indicatam. Sed e vulgo, queis libido cuncta interpretari, ipsaque naturæ aut fortunæ opera in partes trahere alii opima spolia vinctosque hostes præcinere Batavis immanis feræ domitoribus, alii dira his omina denuntiare, qui suo e pelago tam fœdis monstris peterentur. Quæ tum etiam, cum scriptis ultro citroque certarentur, manifesta vanitatis annus insuper refellit, segnis, si prioribus conferatur. Quanquam & post aliquanto vitulam marinam in flumine, quod ejus novum videatur, captam Gorichemo haud longe, ad res sequentium temporum isto loco non procul gestas fuerunt, qui ex eventu haud absurde retraherent. Hoc prope verum est, non alio anno plura contra spem cecidisse, facto initio ab hyeme traducta per inanes conatus. Nam ducibus præsidii Bergarum ad Zomam illectis ut pacto vigilis silentio Woudam irrumperent, quod castellum interius situm dimisso in æstuaria regio milite amnes habebat infestos, structor ejus doli, homo timidus non minus, quam imprudens, simul ad discrimen ventum erat, suum ipse consilium fuga corrupit. At Mauritium classem in Flandriam expedientem nulla hominum culpa, vis major dejecit, cum sine intermissione venti sævientes projecta jam navigia everterent, cæteris non sine periculo refugia

quærerentur. Et forte acciderat proximis diebus, ut castellum ejusdem oræ, quod Birflitæ insulæ Zelandos ultra objacet, præsidiarii Galli Hispano emercanti traderent, tertio post anno, quam perfidia Walonis militis in Batavorum manus venerat. Ita pensatum dedecus & jactura. Sed & equites cædendis ad Limburgum centuriis inhiantes, vulgato itinere per altas nives vacui rediere. Iidem Iuliacensi solo interceptos ad hostem commeatus superventu turmarum, Buricum juxta, non sine suo sanguine dimiserunt. Aliique Leodico & Treveris redeuntes hostili occursu damna accepere: quæ levia & crebra partum anno priore Turnholtanum decus imminutum ibant. Pacis interim bona & aliorum bellis ignota Batavos non deserere. Quin & Germanorum Anglorumque discordia ipsorum in usus cesserant. Originem ejus certaminis, quando Belgicas partes eventu attigit, altius ordiar. Proximis sæculis summa mercaturæ Germanicas penes civitates fuit, quorum quæ ad mare aut nobiles amnes sitæ, diversis e nationibus Venedis, Saxonibus, Borussis, Westfalis ad septuaginta justis commercii legibus in corpus unum coiere, firmato fœdere, cui nomen Ansiatico factum est. Nec tantum superna Septentrionis & Belgarum portus Germanica industria frequentabantur, sed & Londini forum posuere: ubi, postquam fide & utilitate in publicum claruerant, permissum a Regibus, ut modico vectigali res venales commutarent. Sed eo etiam tempore pascuus Britanniæ ager prope solo lanitii proventu externis advectionibus respondebat, nec rudia præter vellera quicquam ex insula petebatur: donec Bel-

gæ

gæ domestica pertæsi mala, & diversis de causis exsules, ut alia alias gentes, ita purgandæ inficiendæque lanæ usum Anglos docuere. Eduardi id principatu contigit, qui intentus novi quæstus partem ad ærarium trahere, sentiebat se Ansiaticis pactionibus impediri. Quæsitis igitur criminibus, queis olim concessa eriperentur, Britanni cuncta evertere, interim & offerre Germanis prisca jura, si pannorum onus pari cum civibus obsequio subirent, dictantes, nihil tam adversum imperantis officio, quam suis gravem parcere alienis, etiam pares sibi immunitates per Germaniam postulabant. Quæ contra Germani nihil profecere, reclamantes novis prorsus commentis empta sibi tercentum annorum meritis & quatuordecim regibus jurata infringi. Haud minus iritabat instituta Anglorum societas, quæ vestem aliis gentibus sufficiendo vetera illorum compendia interverteret. Hinc invidia & ad imperatorem querelæ, præsertim quo tempore per Albani & Elisabetæ dissidia Angli Belgica exacti trans Amasium concesserant. Corrumpere merces, & factione comprimere, indicio pretii ad alterum tantum adaucti, incusabantur. Subditorum jurgiis, literisque principum extracta tempora, donec, per continuas mari prædas ingravescente Anglici nominis odio, concitor talium Philippus recentibus controversiis antiquas implicuit, Mendosa & Clementio ministris causæ tutelam apud Cæsarem suscipiens, nullo in Ansiaticos studio, sed quo offensas accenderet & mare hosti turbaret: quippe & Lubecam, caput fœderis, missa legatione, cujus princeps erat Florus Barlæmontius, quo tempore & Dani Re-

gis auctoritas flectendos ad Batavos ambiebatur, increpabat Germanos, qui, præteritis Belgarum aliis, ſolas rebellium opes commercio attollerent, quod neutiquam medii animi, nedum grati adverſus tale regis officium. Simul ad arma in Anglos ſumenda promiſſis auxiliis fruſtra ſollicitabantur. Miſerant hæc poſtulata Germani ad civitates, quæ olim Anſiatici, nunc Belgici erant fœderis, cum literis offenſionem prodentibus, invidia adverſum populos mercatura validos, ſeu quia multis experimentis compertum, vicinas religiones acrius diſſidere, Auguſtanosque Romanis, quanto ſententiæ diverſos, tanto ſtudiis propiores. Hæc anno priore geſta, quo tandem Rudolphi Imperatoris decreto Britanni, qui pannos exercerent imperii Germanici finibus certum intra diem jubentur excedere: nec longius morandi ſpatium regina Anſiaticis per Angliam indulſit. Initisque fruſtra colloquiis, cum convenire non potuiſſet, Angli Stado egreſſi, quæ præcipua mercatus ſedes fuerat, ex quo Brugis quondam Antverpiam translata negotiatio, inde quoque bellorum malis migraverat, Batavorum urbes, amoto ad limitem bello, quaſi alta pace agitantes, legendæ ſtationi circuibant, quarum æmulatione oblatis certatim præmiis diſtrahebantur. Tandem conqueſti pleriſque regionibus aquas eluendæ lanæ inutiles, Mildelburgi apud Walachros conſedere, quo loci pars ejuſdem corporis jam olim immigraverat, fractis obſidio & metu Antverpiæ rebus. Ordines alliciendæ frequentiæ, quæ ad vectigalia & judicia pertinebant petentium deſideriis aptavere. Quæſitæ diu Anglos inter Germanosque conditiones.

Interim

Interim Batavi, quos jam ante Flandri domo extorres, Lugdunumque & Harlemum maxime infusi lanificio auxerant, alienis undique malis fruebantur. Quin & Lusitania profugi, pars Iudæorum eo in regno reliquiæ, ne patriæ religionis interrogarentur, pars ob spem lucri majorem, urbis Amstelodami magnitudinem præferebant. At navigatus quanto per Hispaniam diversis impliciti periculis, tanto alium in orbem latius spargebantur. Naves e Baltico mari ad centum & quinquaginta ventus idem attulit. frumento graves, quod tanta mercantium aviditate aut suppressum est, aut eminus distractum, ut domestica annona nihil laxaretur: idque inter ejus reipublicæ bona habitum, nec tantum ob quæstus externos, verum quia necessitas onera ita distribuit, ut cuncti facilius degant, quam qui agros colunt. Navigatum & mare interius Bizantium versus Syriæque & Ægypti portus, tum Ægei insulas, auspiciis Gallici aut Anglici nominis, quæ tuta Batavis fore rex magnus sanxerat. Nec tamen vitarunt, quominus aut Hispanis intercepti, aut si hos vitabundi Maurorum littora Turcarumve remigem incidissent, cunctis inter se hostibus hostium loco haberentur: sæviore periculo, quia belli istius fortuna, cum maxime parcit, mulctat libertate. In quo mercatorum avaritiam merito accuses, qui naves virûm armorumque inanes tot periculis objiciunt, ac ne juris quidem sui vindices barbarorum apud regias disponunt, contenti illorum ad patrocinium confugere, quorum alteros sibi adjungendo, alteros sentiant infestiores. Gallos quippe & Anglos Batavi secuti sunt, ut ipsi quondam Venetos, ex

 quo

quo Christianis suæ discordiæ aut compendia ante sanctissimam ejus nominis societatem fuere. Eodem vere, & quæ æstas continua fuit, naves haud minus octoginta justæ magnitudinis ad longinqua vectæ, pars auriferum Æthiopiæ littus petiere, pars Indos & Moluccas, Americam aliæ, vel quæ nostro orbi objacet, vel quæ trans Magallanicas Oceani fauces aditur. Minime novum est multos conatus quibusdam adversis locum dare. Navis itaque Zelandicarum una, quæ ad Indos mittebantur, circa Britanniam clavo vadis adhærescente, seu quia saburra defuit inclinata, totis laterum foribus, ad quæ tormenta locantur (nam forte apertæ erant) accepit mare, subitoque mersa homines ipsos & vim argenti exitio corripuit. Damnosa & Balthasaris Muceronis audacia fuit, qui insulam Æthiopici maris Bennino littori præjacentem prope Æquinoctii circulum, (principis ea dicitur) nec sterilem ipsam, & prætervehentibus oportunam, Lusitanis regique Philippo mercator eripere aggressus est, novum sibi imperium animo agitans, quod proceres ac Mauritius petenti in prædam concesserant. Ducenti milites nautæque spe ampla exciti, fore ut sexcentorum florenorum vectigal annuum singuli possiderent. His præfecit Iulianum Clerhagium, inquieti animi centurionem, ac ne patriæ quidem, & magistratibus satis fidum, ut qui sub Licestrio seditionibus non tam abreptus, quam frui voluisse argueretur: aliosque juvenes, nec rebus sufficientes. Prima tamen blandiebantur: doloque per speciem epularum illecti in naves insulæ primores in verba privati hominis adiguntur, addita spe & Lusitanis

æquio-

æquiorem Batavam quam Castellanam amicitiam fore, & indigenis mitius servitium. Iamque injecta solo semina, & alia prospere fluebant. Sed homines sponte etiam inexperta omnia præ notis & veteribus metuentes loci sacerdos ad arma & cædes instigabat: quo concitore, & postquam is comprehensus velut juris imagine occiderat, eo supplicio asperatæ multitudini brevis interdum pacis acceptæque veniæ simulatio, perpetuum rebellandi consilium fuit. At legati Muceronis alii ex insidiis interemti, non sine suspicionibus in Clerhagium, ut inspectores amolientem, & qui superabant missa muniendi cura discordes inter se addebant hostibus insurgendi audaciam. Tandem & cœli intemperie morbis grassante, mortuo cum aliis Clerhagio, pauci incolumes; quibus præter nauticum victum nihil suppetebat, metu auxiliorum, quæ Lusitani proximis insulis & continentis ora advocaverant, tarde negligenterque structum præsidium deseruere: cum sero viri, arma, alimenta, quin & fœminæ, in spem nascentis coloniæ, e Batavis adventarent. Nec Angli interea cessabant: e queis Comberlandus Comes Vlyssiponem quadraginta privatorum navibus prætexuit, magno in Batavos usu, qui clausis Lusitanis soli Indiæ commercia obtinebant, nec minus insigni hostium confessione, qui unam prædonum classem non ausi suis littoribus depellere, antiquissimam penes se maris possessionem in posterum desperabant. Inde Fortunatas per Insulas Americam delatus auri regii transvectores terrore continuit: sed mox irrupta insula, cui Porturico nomen, nihil præter prædam expetiit, fractus suorum morbis ut abscederet,

an, ut ſæpe ejus gentis alii, victoria uti ignarus. Sed Batavis ſuo in Oceano damna reponebantur, hoſtibus mare ad furta tantum uſurpantibus, quos Dunquerca jam olim, nunc freto propius Caletum admovebat. Quo commoti dolore piſcatores; & ſi qui nautarum vim eandem ſenſerant, centuriones claſſicos criminabantur occurſus prædonum vitare, ut qui deſperata ſalute in mortem & ultionem dimicarent. Quæſita malo remedia. Et erant qui naves prægraves hoſtiles intra portus ſupprimendas crederent: ſed fluctuum ventorumque vis adjuta hominum manu quamvis molem disjectura metuebatur. Auctus igitur, exædificatis novis, numerus navium, quæ proxime littus hoſtium excubarent, ſervandis egreſſibus, quæque inermibus aliis præſidio adſiſterent. Pars juſſæ ſcrutari effugia, & mare velut decuſſando percurrere: Petroque Douſæ modica cum claſſe mandatur freti cuſtodia. Præcipua Ordinum cura, ut creſcente in ſe bello pariter reditus auctitarent: quod modeſte acceptum a plebe conſcia periculorum: niſi quod Trajecto in urbe multitudo nova onera ferocius recuſabat, quamdiu ſacri reditus, quos aliæ nationes in publicos uſus erogarent, privatim detinerentur. Principio inſtitutionis Chriſtianæ, & ſubinde gliſcente ſtudio, clara religionis civitas proventus collegerat, queis virûm virginumque cætus diverſis Divûm nominibus ſepoſiti pio ſe otio ſuſtentarent, quod translatum exonerandam ad ſobolem, veterem certe uſum jampridem, at, verſo per hæc arma religionis vultu, etiam ſpeciem perdiderat, dum partim juventus literis operata ſolatium inde accipit, partim ignaviſſimus quiſque gratia aut

pretio

pretio partis per ſaginam & laſciviam abutitur: & tamen iidem eccleſiaſtico nomine in conventu, qui imperat, in conſeſſu, qui decreta exſequitur, ſententiam dicunt primi eodemque jure quo tota nobilitas, quo tertius ordo, cujus partem alteram urbs, alteram oppida faciunt. Vix procerum fœderatorum principisque auctoritas iram adverſus hæc vulgi, jam & exemplo metuendam compoſuit. Atque interim rex Philippus re nummaria ut poterat conſtituta, una cum belli minis promotum ibat pacis illectamenta: ac quia per Belgicam, ut pecunia, ita milite opus, & maxime fidebatur Hiſpano, præter novos dilectus, qui circa fines Belgicos agebantur, oppletas viris naves duas de quadraginta, partem ejus claſſis, quam Britanniæ appulſu per tempeſtates excidiſſe memoravimus, Caletum ablegat. Cohortibus (erant millenariæ quatuor) Sancius Leira, ſummæ navium Pretendona imponitur: is vento obſecundante, & Hollandi perfugæ ductu, pleraſque navali intulit, dum Batavos freti cuſtodes adverſus turbo repellit: qui vix obniſi paucas necdum portum intra receptas, littori impegere. Namque id mandati Hiſpanus acceperat, ut, ſi vi hoſtium urgeretur, contemtis navibus militem exponeret. In poteſtatem una venit: contraque morem maritimi belli captivis vita indulta eſt, quia inter conſultandum primi impetus tranſierant, & poſt ſævire inhumanius videbatur. At quæ penetraverant, pars Germanis Daniſque docentibus ſuis oris exiiſſe & per Hiſpaniam occupatas, Batavorum conceſſu Oceanum tranſiere: cæteras armis inſtrui, ac majori claſſe, quæ ad Caraniam ſtrueretur, no-

vum mari bellum insurgere rumor fuit, quippe mutata paucos intra dies Caleti possessione. Non multo post naves duæ dum e portu eodem furtivum in Hispaniam sperant iter, in manus veniunt, opulentæ mercibus & multo milite, qui belli ac præmiorum satur in patriam se otiumque retulerat. Inerant & literæ queis sensa noscerentur, donaque civitatum Fontano destinata, quæ ad ipsum Mauritius remisit. Adventus Hispani militis plebi haud usquequaque gratus, suo, bellique odio. At archidux lætus indeptis, quorum egestas malorum sensu aut metu cuncta perculerat, coalitam Graviæ ob insoluta stipendia seditionem Hermanni Herembergensis ministerio discutit, quanquam his placatis offendi plures, & inter istas velut versuras manere partibus inopiam captivi & literæ testabantur. Hic in utraque Belgica status ante secutam rerum illic mutationem fuit. Nam inter Galliæ Albertique legatos diu agitata colloquia in multam spem pacis jam venerant. Et Angla Cæcilium Burgleii filium suis arcanis intimum unaque Wilquesium eodem miserat. Quare ut legatos in Galliam destinarent fœderatos Ordines res ipsa hortabatur: nec minus Elisabeta cupiens eosdem libera potestate instrui, ut cum suis legatis pace super & bello ex rē consultarent: quod displicuit, ne mox illi, si rejicere non liceret, vi regia premerentur. Sed bina decernitur legatio, honesto comitatu, quarum altera in Angliam abiret. Eam obiere Warmondus, sæpius jam dictus, atque illic etiam gratiosus ob Gaditanæ expeditionis memoriam, cum Hottinga Frisio & Iohanne Werckio e Zelandia. In Galliam missi Iustinus Nassavius,
maris

maris Zelandici præfectus, & Iohannes Oldenbarneveldius Ordinum Hollandiæ princeps assessor, vir patriæ reipublicæ scientissimus, ac proinde ea auctoritate, quantam quis summam ope ingenii atque industriæ in libero populo consequi possit. Atque ego, cum alia multa, tum hoc mihi timendum video, ne si qui erunt exteri, quorum in manus ista venient, mirentur hujus claritudinis nomina apud ipsos etiam celebrata in nostram scriptionem tam raro incurrere. Verum me defendet istius imperii, aliorumque omnium nimia diversitas. Nam ubi urbium acta referuntur, quas senatus aut Populus regunt, si qua incidit sententia fortitudinis aut solertiæ insignior, ejus suasoribus exsolvendæ gratiæ benigna occasio est. Nec in regnis magnarum rerum administri latent. In Batavis cuncta concilii nomine perscribuntur, auctorum nulla memoria, quos etsi noveris, laudandi locum ambitiose quæsisse videaris, nec plurium vites offensas, quibus aliena gloria pro exprobatione ignaviæ est. Qui Angliam ierant legati multis argumentis Reginam a pacificatione deterrebant, etiam hortantes, ut, quod de auxiliis postulatum erat, Gallo aliquid gratificaretur, ipsumque sua sponte animatum per legatos ultra impelleret, veteres novasque injurias bello reparare potius, quam internas discordias in gentem inquietem accersere. Flexoque genu in morem ejus regiæ, cum priorum gratias liberaliter egissent: Cuncti, addunt, qui justis ex armis ad pacem vocantur, considerare debent, verane ac solida pax, quæ offertur, an subdola atque incerta, bellumque contra ipsis formidolosum aut anceps, an pace se-

curius ſit. Nam otii bona fruſtra differuntur, ubi quieſcere tuto non licet. Te, regina, ad pacem ſollicitare dicitur Hiſpanus, cujus mos perfidiam cum immanitate conjunctam, & in cuncta dominandi libidinem accuſare nihil neceſſe eſt, cum ipſius magiſtri palam doceant, religionis diſcordibus nec fidem deberi, nec quicquam divini humanique juris, alii nec hoc diſſimulent ordinem fatorum Occidenti rerum ſummam portendere, & ex uſu eſſe Chriſtiani Orbis, ut nullum usquam terrarum niſi Hiſpanum imperium ſit. Quod ſi aliis principibus demonſtranda ſit Auſtriacæ familiæ impotens ſuperbia, quæ illum gentilem ſibi angulum cum ultimis Gadibus per inceſta fœdera in hoc jámdudum continuat, ut, quantum Europæ utrumque intra finem jacet, id, quatenus ſuum nondum eſt, pro hoſtili habeat, tibi certe quæ ipſa paſſa, quæque periclitata es, nihil attinet memorare. Nam, per deum immortalem, qui non ſemel hoc regnum claſſibus petivit, hujus imperii populos in rebellionem armavit, fas autem omne eousque contemſit, ut in tuum ſacrum caput percuſſores & veneficos immitteret, is quo nunc ſit animo dubitari ne etiam poteſt? Manent veteres cauſæ: neque tu de pietate quicquam, neque ille de avaritia mutavit. Hic tibi juſta piaque mente æquam pacem quærere videtur, an ut bellum, quod nunc tuis geritur, ſuis occaſionibus gerat? Ille igitur, ut qui animo præſumtum habeat ſuper res præſentes majus ſemper aliud agitandum, temporibus inſidiabitur: nos autem tanto in diſcrimine ſocordi otio ineſcabimur, ut cum non poſſimus univerſi, reſoluto, quod ille unice optat, fede-

re,

re, singuli capiamur? Melius olim populi ac reges, qui ipsi adhuc illacessiti, crescentibus imperiis in tempore obviam ierunt, ne cæteri suam in perniciem vincerentur. Sciebant quippe bellorum alia geri ut pax habeatur, alia quia haberi non potest. Nam ut aquæ & ignis, quarum rerum contraria natura est, ita eorum, qui imperare omnibus cupiunt, & qui servire alteri nolunt, perpetua & immortalis pugna est: in qua vindicari serum, imminentem antecapere prudentis & gloriosum est. Non enim puniendis tantum injuriis, sed prævertendis maxime regimen principibus & arma cælitus data. Ne tuetur se quidem, qui tueri contentus est. Nocentes animos iritat impunitas. Sive ut nos subigat, seu quicquid de nobis fortuna statuerit, Turcicum bellum aliaque prætendens Philippus semper armatus terræ marique incubabit: neque illo in armis agente Anglia esse poterit, aut metu aut sumtu vacua. Hoc tantum quæritur, timere an propulsare fortius sit, & justius insumere civium tributa, an ex hoste prædam. Societatem tibi nostram, regina, non jactabimus, immensis ultro beneficiis obligati, quæ ne pereant, tua forte nonnihil, nostra autem, qui grati, & esse & haberi volumus, summopere interest. Ad ea si quid vicissim fecimus, quod, cum per onera præsentia amplius non liceret, animi promtitudine commendaretur, id te meminisse, quam nos dicere, est æquius. Illud quidem compertissimum, majores etiam tuos de Belgicis nationibus, ob mores ac situm, ita æstimasse, ut amicos aut hostes magnum in res suas momentum judicarent. Sed ex quo tu majorum decora, quantum aliis virtutibus, tantum mise-

miserando ac bene merendo superasti, multæ Gallo, multæ nobis victoriæ, nec minus illustres tibi tuisque contigerunt. Ventura sors Dei bellorum potentis in manu est, quem etiam contra spes humanas secundum ad huc experimur. At quatenus futuri judicium sapienti concessum est, cuncta quæ in bello fiduciam indunt, cives, pecuniæ, loci, virtus clara imperatoris, nihil imminuta apud nos augescere etiam possunt: hostis, nisi ex nostra discessione, unde crescat non habet: & quo latius regnat, eo expeditius, in magno ac prægravi imperio populus aliquis jugum exuerit: quo casu si quando ille occupabitur, promtum erit aliis regibus constituere, quem in posterum esse modum suæ securitatis velint. Quod autem contra dici, aut cogitari solet, non debêre se quenquam alienæ causæ & discrimini ingerere, haud dicam immisericors sententia est, adversa humanitati, adversa principum gloriæ, quibus quod maximum est toliunt, qui benefacere non permittunt: obtineat sane, ubi quis non idipsum sibi præstat, quod alteri imputat. Verbo de nobis, re non minus de Anglia agitur. Nam qui periclitari Batavos sine se, at superesse se propter volunt, hi parum advertunt non æque facile fortunæ, ut suis quemque cupiditatibus, finem imponere. Nostrum igitur exitium vobisne ad vires addet aliquid, aut hosti demet de libidine, an verius de eo nec dubitat quisquam, nobis depastis trajecturum ad Britannos incendium, quos ut divitiis non postremos, ita ad periculum secundos fore? Quapropter quid intersit considerate, Batavo in solo, an hoc in littore, his pro ripis atque arcibus dimicetis: nosque

socios

socios communi ſaluti defenſandæ vos habeatis, an nec volentes Hiſpanus miniſtros ad injuriam. Nam tribus e populis, qui hoc tempore mari plurimum pollent, ſi Batavi Hiſpanis acceſſerint, timendum eſt profecto ne durum Britannis certamen relinquant, quibus Oceanus & claſſis ſola regni munimenta ſunt: ſimulque ne opulentia regum nemo Philippo par ſit, ſi novi Orbis & Indiæ vectigalia, poſt domitam Luſitaniam bello hactenus infeſta, ſemel in tuto locaverit. Ita poſtquam ſuæ ipſi vires ſatis placebunt, quas habuit hactenus odio minores, non magis uſquam eſſe Anglis licebit, quam nunc in Germania licet, unde vos emtis edictis, ut profanos & nocentes, totis finibus extorres agit, &, quantum in ipſo eſt, extra hominum commercia proturbat. Sed illud nobis ægre eſt, quod eſſe nonnullos audimus, qui clandeſtinis ſermonibus exempli invidiam nobis objiciunt, & quaſi coram Philippo defectionis reos agunt, quod cui gratificentur nihil nos attinet dicere: illud malumus rerum imperitia neſcire, eos, quod ſola novandi libidine per Gallias Hiberniamque audetur, ad id Batavos adactos excuſatiſſima neceſſitate, qua alioquin cenſidentia obtrectari auderent, quod Reges armis, ſcriptis, fœderibus probavere? Bonum avitum obtinemus, libertatem: ne quis hanc vocem perhorreſcat, florentiſſimam eam credimus ſub legitimo principatu. Atque adeo nec externa imperia formidavimus: & nunc, ſiquis vim, non nomina, inſpiciat, uni ducimur. Nobis, tibi, & cunctis imperiis, Regina, non aliud retinendi obſequii vinculum eſt, quam docere ſubditos, præſente ut ſtatu contenti alterum noliint.

nolint. Atque etiam vide, quanto ille pernitiosius instituat exemplum, qui quomodo ipse dominandi causa voluntarium in servitium concessit, cuncta sceptra Romano sacerdotio submitti jubet, neque vero populos, quos ultro concitat largitionibus, sed reges ipsos rebelles vocat. Huic causa & obtentus belli nunquam deerit: spes ut aliquando desint, post deum immortalem, in tua regina est manu, si nobiscum vincere, paratis pro sociali fide ultima periclitari, quam amicorum ruina vim inimicam prolatare, tuamque constantiam tueri, quam beneficia destruere mavis. In consultando discors regia, validis utriusque sententiæ auctoribus, quorum mores & affectus noscere haud abs re erit, ut appareat quomodo suasorum ingenia publicis consiliis dominentur. Essexius, uti ante diximus, juventa gloriæque cupidine flagrans, ultra patrimonium largitor, totus ambiendis nobilium, vulgi, militum studiis effusus, nullam in otio spem, multum in Batavorum amicitia fiduciæ habebat: quare dux ipse bello per Britanniam impositus pro bello nitebatur, negans omitti posse, ni una reginæ securitas, existimatio, factique sumtus periclitarentur. E diverso Burgleius ex privato olim ad aulam summumque quæsturæ culmen vocatus, attenta ærarii cura, jam ultima præsertim ætate, cum dominæ parsimonia congruebat, magnis privatim divitiis incubans experientiæ vetus, & hinc auctoritate alterius gratiam præfulgens. Hic gravibus verbis Christianam laudans concordiam, differebat, inter ancipites consiliorum eventus, quod pium honestumque foret pro certo sequendum: præ-

sens

ſens denique commodum ante incerta ſuſpicionum poni debere, pacemque non hoſti magis quam Anglis incremento futuram. An vero adeo male notas patriæ vires, ut niſi volente Batavo ſalva eſſe non poſſet: cum interim & Gallus communi metu, & ipſi Batavi religionis cura, firmioribus ex neceſſitate, quam fœdere, vinculis adverſus periculum necterentur? Quin Hiſpanum infirmitatis ſuæ documento, & rebellionem Hibernam ac cætera facinora, nullo in pace ſubſidio ſponte quietura. Eliſabeta, ſeu vere ambigua animi, ſeu pacis metu alia omnia exprimere cupiens, reſpondit quæſito temperamento. Ab initio nihil ſe inconſultis ſociis ſtatuere voluiſſe: gratum viciſſim, quod mentis ſuæ copiam facerent. Nec leves tamen Gallo, ſibique belli exuendi cauſas, aut quo paci fiderent, amotis exercitibus fore: quippe cum Hiſpanus abdicatis Belgis, erepta Gallia, totque aliis cladibus ſpes priſtinas acciderit, &, ſi reſumere arma placeat, idem iterum deus & jus & vires in tempore ſuppeterent. Quod ſi in armis manere hortarentur, certiora offerri debuiſſe. Id primores Angli ita interpretabantur: nihil iniquius, quam fraudari reginam credito, modo per cavillationes, modo per falſas preces, quas palam urbium opulentia, & ad largitiones usque ſufficiens ærarium refellerent. Nec magis tolerandum, quod propter quos Angli carendum haberent Hiſpaniæ commercio, ipſi ſuum quæſtum præ hoſtium fame ducerent, atque ita bellum nundinarentur. Tandem pacificationi ea mora interponitur, ut legati ab utriſque res Gallicas viſerent. Miſſi eo a Regina memorati nobis antea Cæcilius ac Wilkeſius,

ſius, quibus ex colloquio ad Fanum Quintini ſpes pacis aliquantum refrixerat. Prætulerant enim Hiſpani, ſociorum nomine, quibus pax Gallica prodeſſet, eos ſic demum velle comprehenſos qui Romana Sacra ſervarent. Paulo ſerius Batavi advenere, ventis reflantibus. Andegavi Rex ea tempeſtate agebat, pacandæ Britanniæ Armoricorum intentus, quam adhuc dux Mercurius e Lotharingis principibus, emortua partium gratia, per vim detinebat, tradito Hiſpanis Blavetta portu, quo mari propinquo auxilia penetrarent. Sed is, ubi paratum Regis exercitum, paratam & veniam videt, nec ignarus ubi bello finis immineat ab omnibus peccata poſtremis lui, conditiones non damnoſas paciſcitur & honorum velamenta. Rex tum forte matrimonii vacuus agitabat, pulſa domo Margareta Valeſia: ſed obnoxium, quamvis inter bella, amoribus animum, Gabriëlis Eſtræa, mulier nobilis abducta pacti conjugis amplexibus, ita forma, perque blandimenta & artes devinxerat, ut ducatus aucta titulo, tum, quod in Gallia haud novum, ſupra uxoriam potentiam pellex inſurgeret. Et numerabatur ipſa quoque inter cauſas emolliti ad pacem Regis animi, quo gaudiis ſecurius frueretur. Huic filius ex Rege quadrimus eo tempore Cæſar vocabatur. quem Rex Mercurio (erat & huic filia vix infantes annos egreſſa) generum ſponſionibus deſtinat, adjicitque pecuniam Mercurio, filio Vendocinæ ducatum & Britanniæ præfecturam. His rebus ſimulque Hiſpanica pacificatione diſtentum Regem, & tamen ſi ea forte falleret, evocato Brittonum concilio obſidium Blavettæ molientem, legati Batavorum inveniunt:

niunt: dicente Busanvalio, qui rerum illic agendarum sciens, Regique consultor & ipsis commendator aderat. Postquam comiter & sine ullo fastu excepta salus, incipit Oldenbarneveldius gravi & pressa (qui mos ipsi) facundia, spes societatis extollere, urgere fœdus tam recens: in eo servando fidem exigere qua maxime regum auctoritas staret, pacem suspectare. Adjecta Ordinum nomine promissa pecuniæ auxiliorumque in posterum terrestrium ac navalium, quócunque Rex duci juberet, ut bellum aliquando Hispano reponeretur, & quæ alia eductum inter arma ingenium poterant incendere. Sed & apud dilectos e regio consilio disseruere quanto tutius ac gloriosius foret hostem ærarii inopem & anxium ambigua súbditorum fide, suaque mala & metum hostili ex fœdere, pacis petitione testantem, exemplum facere post futuris, nequis aliena imperia temere concupisceret. Aderant Angli, Batavorumque orationem silentio, interdum voce adjuvabant liberius sua benefacta commemorantes, & quam turpe præsenti utilitati juratam fidem postponere: nec de pecunia etiam quam mutuam dederant interpellantes. Rex simpliciter egit, necessitates suas fassus tardis remediis impares. Dubitare tamen an Caletum Blavettamque redditurus esset Hispanus. ni faceret, mansurum se in armis, gratias agens quod auxilia tam liberaliter pollicerentur. Legati Ordinum, si ea regi sederet sententia, sperare se tamen dixere adventum suum & quæ offerebant, usui fore Galliæ, ut plura hostis concederet. Vicissim, si pax coiret, orabánt, maneret tamen ea societas, qua pace Gallica Batavi ad tacitam

opem,

opem, bello Batavico Galli ad ſecuritatem uterentur. Rex & amicitiam ſibi & fructum ipſis amicitiæ ſuæ conſtiturum reſpondit. Amota in præſens, queis gentium commercia turbari ſolent: quantumque effectum ſit ſequentium temporum uſus edocuit, cum Rex attentus ſervandis non minus, quam conquirendis pecuniis, tantum dedit tuendæ libertati, quantum vix priſci reges populis dabant, quorum libertati inſidiabantur. Prima liberalitas ducenties quadragies mille florenorum fuit; quæ in annos ſequentes pro neceſſitatibus crevit. Scilicet memor & quo ſociorum tempore accepiſſet, & quo ſuo redderet non ut mutuum, ſed ut beneficium exſolvebat. Ac tum ſollicite, ſuum excuſans, Ordinum laudabat conſilium, quod defenſioni inſiſterent, quomodo non ut regibus paucis conſciis ad occaſiones promtum eſſet exurgere, ita facile reſidem multitudinem nova neceſſitas armaret. Fovendæ Regis amicitiæ, quia Lævinus Calvardus eo in munere vita exceſſerat, relinquitur in Gallia Franciſcus Arſenius, cui pater Cornelius Ordinum Federatorum acta componebat. Multis jam argumentis conſtabat Hiſpanum Gallos exarmaſſe, contentum Anglos adhuc hoſtes malle, quam æquis legibus pacatos. Id cauſæ fuit, cur Batavi oratores Naſſavius atque Oldenbarneveldius e Gallia in Angliam veherentur, digreſſa jam inde priori legatione, audaciamque uſurpantes antehac formidatam, ſermonem ita inſtituerent, ſi regina Gallum ſequeretur, nulla Batavis pericula pacis tanti fore ut immenſum belli onus ſoli ſubirent. Suis ſcilicet ſimulatores artibus tentabantur, credito Anglos pacificationem ultra turbaturos, ſi ad

eam

eam induci Batavos posse sperassent. Simul reginæ, si bello insisteret, æqua omnia offerebantur, & de expediendo nomine spes transigendi. queis hactenus mota ut pacis actioni ad tempus supersederet. Atque interim Verbini (namque huc a Fano Quintini conventus transierat) opera legatorum inter duo eminentissima rei Christianæ capita pax coiit, eisdem legibus, quæ novem & viginti ante annos Philippo & Henrico secundo convenerant. Accessere aliæ, quarum verba hic inserere non ejus sit, qui se rerum Belgicarum scriptorem profiteatur. In summa tamen, ut populis commercia, captivis libertas, egressis in sua postliminium esset: Hispanusque Carolesium Comitatum recepturus eo nomine fidem clientelarem Galliæ deberet: Gallo Caletum, perque Picardiam alia, uti tunc erant, & ultimo Blavetta, sed hæc dejectis quæ Hispani munierant, redderetur: placuere hæc, tresque intra menses datis obsidibus transacta sunt. Sed injuriarum oblivio, & æterna in posteros concordia, sumtis in alterum armis alter nec opem ferret, nec suorum quenquam interesse pateretur, &, si quid ambigui juris restabat, non fraude & vi, sed sub arbitris disceptarent, in speciem magis convenere, quam quod tantæ magnitudinis æqualitas aliquid ad amicitiam securum relinqueret. Suos uterque socios, reges, principes, populosque fœderibus comprehenderunt: præcipue Philippus filiæ, cui Belgicam traditurus erat, & Sabaudo cavit. Arschotius, Mendosa, Aremberg ius in Galliam ivere: Bruxellas Bironius Dux a rege missus, qui ab Alberto vicem jurisjurandi exigeret, ubi viri militaris animus impotens, semperque for-

tuna

tuna ulterior, in perfidiam, quæ post multo emicuit, corruptus dicitur. Facta utrinque omnia significatione pacis, invisæ nonnullis, quorum virtus omnis ac spes alienis malis alitur, at lætæ in vulgus, non tam religione Christiani sanguinis, quam quia jus foro, securitas possessionibus, reditus agris, viis commercia redibant. Galliæ triginta sex per annos cruentæ præliis, vastæ bello, primus tum dies solidæ pacis illuxit, & regno quondam florentissimo vetus reddita facies, sollicito Rege, ut, præfectis & magistratibus in ordinem coactis, ipse rerum potens, Romanensibus temporum ratione excusatus, alteram religionem professis metum & injuriam arceret: cum Belgæ interim relicti in armis, ut spem pacis, ita ex vicinis malis intervallum & solatium amitterent. Sed Buzanvallium Rex ad Batavos remisit, quo teste amicitiæ, secretique commercii internuntio bello alieno suam pacem firmaret. Peractis Galliæ rebus, non minus grave regiæ societatis experimentum ab Anglia acceptum est, acribus Elisabetæ flagitationibus, quæ Francisci Verii verbis ad Ordines perlatæ, cum eodem tempore aliis ad Albertum missis legatis spem pacis videri vellet retinere, cujus unam hactenus ajebat moram, quod arma pro quibus sumsisset eisdem sociis optaret deponere. Neque nunc quicquam a se Batavis præcipi, sed æquum interim, qui bello causam dedissent, ab his finiendi, si posset, sin minus gerendi in posterum rationes peti. Etiam sic satis gravem invidiam sibi apud principes fore, quod sola Europæ paci obstaret. Illud quidem nec Deus sinit, ut ingratis præscriptionibus elusa exemplum regibus foret, abstinendi auxilio

popu-

populorum, qui nulla in eminentes reverentia, nec commodi, nisi sui, cura tenerentur. Sentiebant Ordines uno se impetu obrui oneribus antiquis, venturisque: sed vel nomen Anglicæ societatis tanti erat, ut subirentur leges, quas ferebat potentior. Missi igitur, qui in priore utraque legatione fuerant, simulque Andreas Ascelius tacitis mandatis, quæ ad centies usque centena florenorum millia transigendi super pecuniis debitis facerent potestatem. Reginæ varios fingenti metus, qui ipsam a bello dehortarentur, eo tempore diversi casus ultro se offerebant. Nam Iacobus Scotiæ rex Anglicanam hæreditatem, cujus Elisabeta mentionem nullam ferebat, sibi palam addici postulans, nisi externa ope sustentatus, huc fiduciæ venisse non putabatur. Nec deerant, qui, comperto literas ad Pontificem pervenisse Iacobo subscriptas, inde suspiciones atque odia accenderent. Super hæc Reginam Burgleius, senecta morboque æger, Deum & suprema sua testatus, oraverat, ut sibi non jam humanis obnoxio affectibus crederet, ipsaque eidem necessitati proxima, regno consuleret, paceque in terris constituta cœlestem pacem mereretur. Nec omittebat, quæ improspera per Americam evenerant, aut per Hiberniam metuebantur ostendere, & Belgicis armis finem vincendo non posse sperari. Hic ubi mortalitatem expleverat, & Essexius vitandæ invidiæ consessum declinabat, vacua studiis & sui juris curia fortioribus consiliis patuit. Ad quam admissi sæpius Fœderatorum legati, adversus crediti exactionem tempora excusabant: professi, quod ad Hispaniensem negotiationem pertineret, nihil se intercedere, quo mi-

nus & Angli, si ita videretur, velut Batavi solebant, pacati alicujus populi nomen ementirentur, nisi lucrosius crederent, armis, quæ cupias, quam pretio parare. Non tamen exorarunt, quin octodecim ante annis, cum Antverpiæ jactura Anglum non minus quam Batavos terrebat, conceptum, nec unquam pie servatum, fœdus tam longe aliam in formulam mutaretur, ut ipsa omni præstatione libera obstrictos alios teneret. Disputatum aliquamdiu de summa debiti, cum Angli delectus & vecturas & stipendia supra modum imputarent, pars altera mendaces numeros argueretur, nec taceretur, Anglorum rapinas terra pelagoque tanti Batavo stetisse, quanto omne æs alienum posset exsolvi. Tandem in octuagies centena millia florenorum perscripta cautione deciditur, quorum pars altera trecenis millibus annua pensione manente bello, eo confecto, si quid reliquum foret, vicenis penderetur: alterius semissis, de solutione, reddendisque oppidis, ubi data foret pacis occasio, benigne conveniret. Interim Angli ad mille centum & quinquaginta locis pignori datis præsidio essent: eo nomine damnati Ordines in ternos menses florenos quinquies mille & centenos numerare, tum quicquid præberi militibus mos habet. Remissa in posterum Reginæ mittendi auxilii pollicitatio: Angli qui sub signis erant, quique posthac conscriberentur, in sola Ordinum verba adacti, Ordinum imperio & sumtu militarent. Proinde peremta legati Anglicani, quæ prisco ex fœdere fuerat, potestas invidiosa: retento jure, ut unus a Regina assessor senatui daretur. Seu terra, seu mari hostis Reginæ, aut Regina hosti arma inferret, jubentur

tur Batavi classem augere triginta aut quadraginta justis navibus: exercitum vero pedite ad quinque millia, equite ad quingentos. In hæc pacta conventa accepto utrinque latum quicquid retro debebatur, integro tamen jure, quod in Belgas Hispano subactos Regina sibi vindicaret. Et Horatii Palvicini Liguris, apud Elisabetam gratiosi, creditum ad octingenta millia florenorum exceptum hoc fœdere, privatimque compositum est. Non erat cur Anglia pacem mallet, quam bellum tali fœdere, quo & onere levabatur, & munimentum sibi circumdabat. Mox deprehensi iterum, qui in Elisabetam venenum parassent, & in Hibernia felice prælio captoque castello ferox Tironius, in societatem defectionis Momoniam trahens, animum illius asperavere. Nec magis Batavos, quanquam nova apud hostes rerum imago & multa invitamenta quærebantur, veteris propositi pœnitebat. Clarescente in dies novi conjugii fama perlatæ ad Belgas literæ, misso Friasio, quibus imperium in ipsos Isabellæ transcribebatur. Causas, legesque pactorum Philippus has vulgaverat. Quando destinatum sibi Pontificis venia, deque gentilium consensu filiam optime de se meritam agnato in manum dare, Belgarumque vel maxime interesset, ad spem pacis, aut præsens regimen coram Principis ora ac nutus intueri, quod suis hactenus majoribus curis negatum, Belgicam se omnem ac singulas partes filiæ concedere cum Carolesia & Burgundia quæ Comitatus dicatur: simulque nomen Burgundiæ Ducis, (quippe possessionem jam olim Galli obtinebant) ita tamen ut ejusdem tituli honorem ipse ac postfuturi Hispania-

rum reges usurparent cum loco principe inter Aureæ lanæ sodales, institutum proavis cœtum. Addita cuncta, quæ legum prudentes firmandis contractibus invenere, quo rectius jura principatus & obventiones hisque innexa onera in Isabellam ejusque posteros transirent. Insigniora hæc fuere, quod Philippus, clientelare vocabulum usurpans, dare se eas ditiones feudi aut subinfeudati nomine testabatur, quorum hoc iccirco adjectum videatur, quia pars magna terrarum sub majestatis imperatoriæ reverentia, quædam & sub Gallici imperii fide possidentur: tum, quod facta prioris sacramenti gratia primores subditorum in Isabellæ verba jussu suo adigebat: ac si quid his tabulis contineretur, quod minus per leges liceret, id sanciebat summa atque regia potestate. Si matrimonium sine liberis solveretur, prolesve mascula & muliebris unquam deficeret, prædictum, uti jus omne ad Hispaniæ dominos reverteretur. Datum tamen Alberti meritis, ut viduitatis solatium haberet Belgicæ præfecturam, &, si qua soboles superesset, usum fructumque, sed ad hæredem nihil transmitteret præter Ducatus Lucemburgici & Comitatus Chiniaci vectigalia. Præscriptus & succedendi ordo, mas uti feminæ, inde robustior juniori, neposque etiam e filia majore minori filio anteponeretur. Dividere aut alienare ditiones, nisi placito regum Hispaniæ vetitum. Quoque pluribus viis donum ad auctores rediret, provisum, si qua mulier Belgicam in posterum adipisceretur, ea regnatori aut hæredi Hispaniæ in manum conveniret. Neu filio uxorem filiæve conditionem quærere principibus liceret, nisi regum eorum-

dem

dem arbitratu. Iubentur inſuper Americæ & Indiæ commercio ſeque & ſuos abſtinere: tum auſpicantes imperium jurare in has leges, religionemque Romanam: quæ contra, ſi quid fieret, jus Belgicum Hiſpano committeretur. Signarat has tabulas pater, adhibitis teſtibus, pridie Nonas Majas. Eodem die filius idemque hæres, Philippus & hic nomine, aſſenſum perſcripſerat, quæſitis anxie cautionibus adverſum jura, quæ ætatis lubrico, aut ob paterni nominis reverentiam ſua largientibus ſuccurrunt. Varii ſermones, ut in re magna, nec concordes. Erant qui pravum morem arguerent, quod libera hominum capita, ceu privatum ſervitium, in cenſu ac commercio haberentur. Barbaris certe uſurpatum, ut imperia donarent legarentve, quippe ignaris domino princeps quid interſit: at quibus aliud fas ac nefas, minime his ambiguum, rem eſſe populi, indeque dici Rempublicam: cujus procurationem, ut apud alias gentes comitiis, aut ſenatui, ita apud pleraſque principi permiſſam. Nec ullum omnino juſtum imperium niſi ex conſenſu gentium cœpiſſe, quæ tutelam omnium uni aut homini, aut ob turbida ſuffragiorum familiæ crediderint, ſolo honoris pretio inductis ut ſua poſt habita civium utilitati ſtuderent. Quod, ut ubique verum, ita in Belgis manifeſtius, qui nec armis ſubacti, nec ultro concupita ſervitute, ſed definitis præmiis, & poteſtate, multa principibus non permiſerint, vetito inter prima, ne quam partem fidei ſuæ commiſſam abrumperent: itaque filias olim in pecunia, eaque non magna, dotem accepiſſe: cæteris liberorum præfecturas & minora munerum data. Quibus legibus fruſtra regium no-

imen opponi Belgis incognitum. Gallicam quidem magnitudinem (ſi exemplis uti libeat) non alio creviſſe, quam quod collata in unum fortunæ dona nullus eventus divellat. Quanto autem gravius, quod regionibus bello exhauſtis & involutis, quibus hoſtis in latere validus, infenſa vicinia, & externa opulentia, ſi non adeſſet, quærenda fuerat, ea quæ centum per annos coaluit velut ſuccus atque alimentum infirmo corpori, ſubducatur? Carolum tamen Imperatorem, cum privatæ quietis cupidus humanasque curas in filium transferens, legis munus tantum tempore anteverteret, primorum in concilio ſeque & filium ſtitiſſe, ne quid priſci moris deſideraretur. Nunc per epiſtolam abdicari, per epiſtolam aſſumi regimen, viſuque & alloquio dedignatos populos non in virilem ſaltem dominatum emancipari, cognito quanquam omni ab ævo nunquam levi malo conſtare Belgis fœminarum imperia. Contra alii, utinam quidem hoc modo ab inſolentia Hiſpanorum Belgæ bona fide vindicarentur: amota belli cauſa facile inter partes conventurum: at non adeo veteres Philippo ſpes atque artes excidiſſe, ut Belgica ſeque & poſteros exuat, quod ſecuritatis Hiſpanicæ præſidium, & arcis in morem Germaniam, Galliamque & Britanniam deſpectet. Sed, ut metum ſui undique poſitis imminueret, repertum filiæ nomen, cui precarium jus, & ſub domeſtica fiducia inanem poſſeſſionem dari. Quod nec his, quæ præferrentur, pactis ſatis diſſimulatum, cum natis e conjugio, ſeu nullis liberis, eodem relaberetur imperium. Quanquam & hoc cui non perſpectum, duos & triginta annos continuo celibatu egreſſam

egressam virginem ab Hispanis dimissum non iri, nisi infæcundam aut crediderint, aut fecerint? Quam vero illud pudendum, quod Belgæ sui juris semper populi, quorumque opibus Austriaca gens in Hispania ipsa, totque regnorum solio, & generis quodammodo humani cervice consederit, externas palam leges subeant, inque perpetuum moderandi tradanturHispanię clientibus? Has inter fabulas aliæ literæ feruntur, quas Isabella, jam ut domina scripserat, Albertum jubens suo nomine possessionem capessere, mutuumque sacramentum, & cuncta imperantibus solita celebrare. Erat hoc adversum legibus, quæ coram inchoari imperium volunt. Quare non ausus veteri more justum nationum concilium cogere, ac liberam facere consultandi potestatem, singulis seorsim verba præiturus legatos in hoc tantum Bruxellam in duodevicesimum Calendas Septembres Albertus evocat. Sub idem tempus contracta circa urbem vi magna militum, quindecim peditum, duo equitum millia, metum factura contradicentibus. Itaque Ricardotus, in oratione quam pro Alberto habuit, cuncta Belgarum mala absentiæ Principis imputabat. Hinc pro Brabantis respondit Masius, conquisitis, queis novi principis gratia captari poterat. Vbi ventum ad res, nonnihil disputatum, ceu vetere republica: factum quod præsens necessitas poscebat. Atque ita plerisque temperatum ut obsequio conditiones præscriberentur, si tres intra menses apertum fieret, nuptiarum ritus peractos, & ipse Maium intra mensem anni sequentis in Belgicam rediret: interim per rectores ducesque nihil novaretur: præfectum relinqueret sibi sanguine cohærentem. Is electus

Andreas Cardinalis & ipse cui pater Ferdinandus Comes Tirolensis, frater Maximiliani, qui Alberto genitor: maternum genus impar e Philippida Velsera, cui origo Augusta Vindelicorum domo consulari. Additum, uti publicæ privatæque leges & cuncta Philippo jurata manerent. Vti præfecturæ minores arciumque custodiæ & judicum classes e Belgis instaurarentur. Vti Rex testificaretur, quod de feudo in cessione dictum, id Belgis fraudi non fore. Germano suoque militi Belgæ stipendia curarent, quantum ejus ærarium ferret: reliquum, & omne externi militis onus, Rex in se reciperet: Albertusque contentus antiquis principum vectigalibus extraordinariis tributis, & quæ præsidiariis præstarentur plebem levaret. Et in hunc quidem modum pro tempore parerent. Cæterum reverso cum uxore Alberto solemne sacramentum utrinque diceretur, concitis Belgicæ totius Ordinibus, quibus interim Albertus auctor fieret, ut ad conditiones cum Batavis possent descendere. Id quia acrius flagitabatur, nec absurdum putabat in pacificando pares paribus componere, ante discessum Albertus, qui legationem regiam mittere non ex dignitate judicabat, Ordinibus Hollandiæ Zelandiæque & eorumdem sociis literas inscripsit, quibus de conjugio & jure imperii ab Hispanis translato significabat: & sibi summum pacis studium, & ipsis nihil restare cur paci diffiderent. Recte igitur & ex officio facturos, si majori se Belgarum parti aggregarent. Ejus se negotii mandata penes Ordines suos reliquisse. Similem in sententiam Mauritium frater Arausionensis, Arscotiusque & Haurechius precabantur, ut qua polleret apud fœde-

Fœderatos auctoritate, ea ad optatum belli exitum uteretur: gloriosum id ipsi, nec minus in rem domus Nassaviç futurum. Auditus & Daniel Molanus, privatus sed clari nominis mercator, qui se mentito fratris morbo excitum Antverpiam, indeque Bruxellam ad colloquia Ricardoti, Assonvillæ, Abbatis Marolensis, Haurechii, ipsiusque tandem Alberti perductum memorabat. Summa sermonum, omnium consilia in pacem inclinata, nihilque omissuros quo Batavis ejus fides fieret, dum Principes agnoscerent, mansuram religionem, penesque ipsos & liberos rempublicam, de Mauritii virtutibus ita Philippum judicare, ut nihil ejus honori detractum vellet: sed & Pannonici belli imperium ei destinaret. At Proceres, quanquam jamdudum certi bellare, magis etiam induruerant, interceptis Philippi literis contraria omnia præferentibus. Super quas accesserat Petri Dannii Iprensis facinus, hominis vecordis, sed quales ferme paratissima periculosis sideribus instrumenta sunt. Is suspectus indiciis captusque immersum se fenori, eque carcere in carcerem protrusum creditorum sævitia narrabat: quibus malis dum finem anxius quæreret, nec inveniret, penus mercimonio in Iesuitas Duacenses incidisse: quorum præses inducto sermone, quantum esset in rem Christianam meritum hominem unum multorum exitio grassantem e medio tollere, animum jam ægrimonia exsternatum in cædem Mauritii inflammasset: præmia filio, ipsique, & si eventus falleret, cœlum pollicendo. Accessisse domestica uxoris hortamenta, quæ curis inquies, nec ærumnarum tolerans, spiritum in ipso virilem requireret. His instiga-

tum ſe, cum idem ille præſes ſacri communione & peccatorum venia firmaſſet, accepto viatico Zelandiam adveniſſe, inde Lugdunum: ſenſimque oboriente turpis auſi conſcientia, & diſcriminis metu tandem ad meliora flexiſſe animum. Quæ cum per intervalla ſæpius repeteret, ſuo teſtimonio convictus, decimo Calendas Sextiles a Lugdunenſibus magiſtratibus ſupplicio ultimo affectus fuerat, etiam de judicum ſuperiorum ſententia. Fuere in parte adverſa, qui, pudore flagitii, rei geſtæ ordinem refellerent. Vt maximis mutationibus illuſtris hic annus, ita belli expeditionum diu quievit: niſi cui libeat peditum paucos prope Noviomagum ab equitatu regio oppreſſos, rurſumque trans Moſam Batavorum turmas cæſo inter plures uno Mansfeldiorum non ſine præda victrices, aliaque conatuum parva, aut irrita in majus efferre. Cauſa otii, quia & Fœderati proviſas ob neceſſitates ſumtibus parcebant, & Albertus, ſtudens oblatæ paci terrorem magnum circumdare, non ante progredi ſtatuerat, quam redditis Gallo urbibus degreſſæ cohortes auxiſſent exercitum. Quæ dum inſolutis ſtipendiis negant præſidia dimittere, & jam formidoloſa in oppido Caſtelleto licentia ad exemplum ſpectabat, contracta illorum in uſus pecunia interiores alios efferabat: præſertim quia & Geldrenſem nuper tumultum Herembergenſis nonniſi præſentibus nummis & ſtatim miſſione ſanaverat. Ac primum querelæ & contumacia. At quo tempore Bruxellæ de novo conſtituendo principatu agebatur, ut fere circa imperiorum mutationes amat turbare miles, pluribus ſimul locis ſeditio exarſerat. Præcipue, qui arcem Antver-

pix

piæ tenebant, Hiſpani pedites ad quingentos cum nonnullo equite, intenti in urbem ſibi obnoxiam ſcelerum pretio incendebantur. Exacto Auguſtino a Mexia, cui paruerant hactenus, manipularem ſibi præficiunt, lingua procacem, & maxima in turbas culpa fidum ſociis. Viginti duorum menſium reliqua, non Belgicæ tantum, ſed & Italicæ militiæ numerabant: quæ dum expedirentur, interim cogebant oppidanos florenum in dies cum ejus quadrante equiti, dimidium pediti curare. Nec hac ſtetit injuria: pretioſa inſuper veſtis & ſupellex cunctaque luxus inſtrumenta, etiam ſcorta, in contumeliam florentiſſimæ quondam civitatis, indicebantur. Ipſo flagitandi more nihil ſuperbius: tormenta explodebant, donec ultro, numquid juberent, interrogarentur. Iamque Liræ præſidiarii ſociare conſilia cernebantur: & Lucemburgico in fine Walonicas cohortes abrupto obſequio palare nuntii ferebant, cum multis urbe diffugientibus, hi quos negotia aut poſſeſſiones ſuæ attinebant, pars illatam vim diſſimulante Requeſenio, alii Rhodæ irruptionem flammamque & ſanguinem, præterita mala cum metu præſenti conferrent. Legati magiſtratuum præter excuſationem publicæ paupertatis nullum ab Alberto ſolatium tulere. duravitque flagitiorum licentia in annum ſequentem. Modeſtior paulo qui in arce Gandavi miles: ſuo contentus numero aliunde venientes haud acceptabat: quod in communi peccato quaſi beneficium fuit. At Gravia in urbe non jam ſeditio, ſed pugna inter ſe militum, cum Germani juvantibus oppidanis adverſum Hiſpanos in arma prorumperent, ſpe citius conſedit. Poſt quæ turbamenta Albertus

belli eo festinantior, quod responsa a Mauritio & Fœderatis nulla reddebantur, mansuros in præsidiis milites spe distulit: quantum corradi pecuniæ poterat ex Hispania aut per nominum fidem, in castra ituris distribuens, tum veteribus tum qui novi undique conscribebantur, multa supplementi copia e Gallis, qui pacem domesticam fugiebant. Re expensa in senatu, cumque peritissimis tribunorum, Rhenum transduci copias placuit, invadendis Batavis, aut ut Mauritii labores, qui priores per annos pacata Frisia Fœderatos parte belli altera absolverat, in irritum deducerentur: ubi laxa regio, tergoque per Germaniam patens, nec multum munita oppidis egregias rei bene gerendæ occasiones præstabat. Vtque per se prudens erat consilium Batavos utrinque armis complecti, spoliare tributo, gravare præsidiis, ita isti tempori nihil aptius, quam si acciso cum maxime ærario, & tamen copiis ingentibus, in hostico facile traducta hyems suo Batavos exemplo everteret. Medium sub autumnum propter Mosam amnem convenire jubetur exercitus, cui Franciscus Mendosa imperaret, qni impletis pactionibus e Gallia revenerat. Quæ ubi in Batavis audita, jusso Bommeliam insulam & infera Mosæ præsidere Hohenloio, pars copiarum maxima Arnhemum ductu Principis coit. Interea Albertus capessendo matrimonio imperioq; iturus, prius, indulgente Pontifice Romano, Cardinali dignitate & Toletano antistitio se abdicans, Archiducis habitu in publicum prodit. Pileum sacramque purpuram apud aram Divæ Virginis sacraverat, quæ Hallis colitur Hænoviæ municipio. Celebre id fanum longinquo concursu, &

pre-

prodigiis, quibus testatam numinis præsentiam incolis persuasum. Nam & principum spectabantur dona & e plebe multi, erepti periculis aut morbis arte medica valentioribus, voto se exsolverant: quin & exanimis corporibus rediisse spiritum major fama prodit. Plerasque narrationes aliquot post hæc gesta annis Iustus Lipsius Latina facundia illustravit, quo velut pignore Romanam religionem & imaginum reverentiam obsignaret. Quanquam contra alii scripto disseruere, notas sacerdotum fraudes, aliaque in quæstum conficta, plura, quæ miracula dicantur, forte aut natura accidisse: & tamen veteres magos Ægypti maxime, Tyaneumque & alios damnandi cultus magistros cum sua placita operibus stupendis firmaverint, argumento esse nobis his demum habendam fidem, quæ uni Deo animos allegant, non alias adsciscunt tutelas, nec simulachrorum vetita superstitione pietatem corrumpunt. Postquam ex Alsatia, quam Cæsaris imperio regebat, Andreas properis literis excitus advenerat, post breves complexus & mandata, Albertus in Germaniam digreditur. Nobilissimi Belgarum comites addebantur, qui publico nomine gratias Regi agerent, matronæque & virgines novam principem deducturæ. Inter dilectos Arausionensis fuit, quem plerique ignari, quanta vis esset consuetudinis, in Hispaniam redire mirabantur. Is, cum per Belgicam sua, quæ fiscus hauserat, recepisset, paternaque apud Batavos bona per fratrem, materna per Hohenloium procurarentur, de Arausionensi principatu sollicitus agebat, quem, liberum quanquam multo a tempore nec ulli obsequium de-

bentem, per occaſionem civilium armorum ingreſſi Gallorum circa rectores finito bello eandem licentiam retinebant: nuperque Mauritius miſſo Aldegondio fruſtra per colloquia aliasque artes poſſeſſionem affectaverat. Sed ille jam ſperans Hiſpani apud regem Gallum commendatione aliquid profici poſſe, & hoc inter itineris cauſas habebat: quo cœpto cum jam altius Rheni ſcanderet ripam, in Palatinatum flexit, ſororem Electoris matrimonio fulgentem tum primum viſurus. At Archiducem Pragam pergentem, ut cum fratre Imperatore arcana conſiliorum participaret, creditumque Romani regis nomen imperatorio proximum ſperare, de morte Philippi Regis nuntii aſſequuntur. Ea res ſic habet. Invalidum ſenecta corpus, & ante, & a vere præſertim proximo, articulorum doloribus frangebatur, cum ſub æſtatem graveſcere valetudo: cui ut remedium ex animi remiſſione quæreret, Laurentianum lectica deferri ſe jubet, quod immenſo ſumtu ſtructum ipſi palatium, cum res interea Belgicæ pecuniæ penuria dilaberentur, inter clariſſima hujus ævi monimenta viſitur. Inde pinguis cæli & jactationis impatiens, ubi quieti redditus eſt, in febrim corrumpitur: ſolito nervi contractiores: ſimulque virus abditum, ulceribus pateſcit, in quæ & crus tormentis inflammatum & pectus maxime defecerat. Hæc, ubi medicamentis admotis reſoluta, ſaniem fudere, dictu tetrum, quanta vis pediculorum perpetuo ſecuta ſit, ut quidem multis manibus circa unum laborantibus minima pars eſſet reſiduæ ſordis, quod excernebatur. Mox ubi debile corpus omniſque contactus impatiens mundari
ultra

ultra nequibat, tam obſcena tabe viſcera exeſus, firmo atque invicto adverſum dolores animo, quod vitæ ſibi reſtare intelligebat, ad mortis meditamenta retulit: quippe oſſium compagi inſigne capitis regum imponi jubens, ſuosque ſubinde artus filio & natæ oſtentans, docebat, quam fragile eſſet, quod in rebus humanis maximum habetur. Inde fraternam inter ipſos concordiam, & Romanam fidem commendabat, tam ſerio, ut poſt ſepulturæ ritus de parentalibus anxie caverit, interque ſolennes divum laudes oleo perunctus, & jam ſupremis appropinquans, Chriſti cruce pendentis imaginem eandem, quam pater olim moriens, contrectaret. Mandatis, quæ animum religione ſollicitabant, editisque aliquot clementiæ exemplis, duodeviceſimo Calendas Octobres mortalitatem explevit, quem ipſe diem fatalem ſibi vatis monitu prædixerat. Is finis Chriſtianorum potentiſſimi fuit, & principum quotquot naſcuntur ditiſſimi, annum agentis primum ætatis & ſeptuageſimum, imperandi tertium & quadrageſimum. Corporis habitus mediocris, niſi quod frons celſior, tum labia in modum Auſtriacis gentilem prominebant: vultusque tanto Belgæ propior, quanto moribus in Hiſpanum conceſſerat. Mitem ingenio libenter crederes: quippe & acceſſu comis, nec temere ſæviebat: ſed quoties dominationi expediret, famam clementiæ haud multum morabatur. Solertiam, quæ non perinde, ut parenti, adfuiſſe creditur, perfecit ætas & diligentia, cum parcus otii ſomnique majora ipſe, non per miniſtros, tractaret. Quæ in majus tollentes Hiſpani æquant eum Solomonis laudibus. Pecuniæ uſuum gnarus, Im-

pera-

peratores, Pontifices, ferme quos vellet renuntiabat, arcana regnorum ſcrutabatur: adverſus proſpera & ruentia vultu, an & animo æquabili: ſed conditus in diſſimulationem, odiis & ſuſpicionibus indulgebat: ſpei improbior, & regnandi libidine cuivis veterum conferendus: religionis, quæ quidem in externis actibus verſatur, ſervantiſſimus: circa imperii artes principum exemplo excuſatus, & in his, quæ ut privatus peccabat, laudatæ verecundiæ. Bella illi prima ab ætate fuere, ſed præter Gallicum, quod juvenis vidit tantum, cætera per legatos adminiſtravit. De majoribus & poſteris varie meritus, quorum imperium, ut Americanis proventibus auxit, & Luſitaniæ acceſſione, ita amiſſis Goleta Tuneto & Batavis dehoneſtavit. Et tamen in tempora paternis diverſa incidiſſe notabatur, non eo ſæculo, quo penes eoſdem homines ſumma virtus & fortuna fuit, ſed cum feminas pueroſque & imbelles æmulos, aut hoſtes haberet. Hæc ferme prudentiorum de eo judicia fuere. Alii ob partes inſenſi ſuſcepta temere bella, perfide geſta, nec minus cruentam pacem per Hiſpaniam Belgicamque in idem ſævitiæ concitas Gallias, pluraque mala publica & domeſtica exprobrabant: ipſam exitus fœditatem in argumentum trahentes: innoxias ſcilicet filii, uxoris Iſabellæ umbras has patri, has marito pœnas irrogare, quomodo olim Herodes, (qui cum pleraque morum & fortunæ comparabatur) & Regina Cyrenæorum Pheretine parricidia luiſſent: aut hoſtem veræ religionis, omnium qui unquam fuiſſent acerrimum, Antiochi illuſtris & Herodis alterius Cæſariſque Maximini, aut Tyrannum Caſſandri & Sullæ liber-

bertatis oppressorum exemplis merito periisse: quanquam claros sapientiæ, & juris, & carminum auctores, aliosque eodem morbo absumtos memoriæ proditum novimus. Regnorum hæreditatem crevit Philippus filius, cui nomen tertio factum est: tantæque opes nulla rerum mutatione transierunt. In Batavis tamen plurimi homines veteri simplicitate, qui Principi, cui juratum esset, utrunque merito, perpetua se fide obstrictos hactenus crediderant, ea religione exsolvebantur. At per Hispaniam adversum Batavos acria consilia tum primum expediri cœpere, quæ famam de novo rege vulgatam, ut minus vegeti ingenii, redarguebant, nisi usu compertum foret, multa sæpe salubrius gesta sub principe, qui aliorum bene repertis aures & jussa commodaret, quam cui sapiendi fiducia contumaciam addidisset. Sed hæc in tempore demonstrabuntur. E Bohemis Albertus in Italiam transgressus Veneto in solo Margaretam invenit, quæ annorum circiter quatuordecim pacta regis filio, tum regi Philippo ducebatur, eque Graico Pannonica urbe Tridentinas per Alpes Athesim versus descenderat. Frater puellæ Ferdinandus, cui despecta Turcarum vicinitate Austriacam gentem mutandos ad ritus paranti compellere (nam a Romanis plerique discesserant) precibus primum, inde armis occursum. Sorores item duæ, Poloniæ regis, & Sigismundi Battoris Transilvaniæ regionis dynastæ conjuges, infelix utraque matrimonii inter bella plusquam civilia. Nam & ille, dum Iesuitarum consiliis obsequitur vi patrui, cui Carolo nomen, patrio Sueonum regno pellebatur: et hic, iisdem auctoribus inductus, ut tri-

tributum barbaro negaret, tutandis mox ſuis impar, transferre principatum in Imperatorem cogitur, qui Maximiliano eum fratri regendum tradidit. Is erat qui cum Poloniæ regnum contra Sueonem petiſſet victus gratia, deinde armis captusque & dimiſſus, nomen tamen regium retinebat. At Battor titulo permutationis in agros Sileſiæ detruſus, cum inſuper conjugio ſpoliaretur, ut gignendæ familiæ inidoneus, mox tædio minoris fortunæ profugus uxorem vetusque imperium recepit, Turcarum auxilia minitans adverſus obſiſtentes. Margaretæ mater aderat Bojoara, quæ Imperatoris Ferdinandi neptis Carolo ejusdem filio nupſerat. Hoc illa conjugio nata, cum patrem eundem patruumque magnum haberet, marito, cui magnus avunculus idem eſſet genitor, pari ſorte componebatur. Ferrariam perlatus Pontifex Clemens (hanc ille urbem extincto Ateſtinorum genere, cum Cæſar nomine, non juſto concubitu ortus vindicaret, minis & devotionibus magis quam armis ſibi ſubegerat) admotis qui abſentium Philippi & Iſabellæ, mandato & imagine fungerentur, ſolemni ritu unius gentis bina fœdera connexuit. Mantuam inde profecti obviam Mediolani Sabaudum habuere, qui & ipſe affines ſalutatum venerat. Sic inter Italiæ moras annus transactus eſt cum modo ſacra monimenta viſerentur, ſæpius opulentas per urbes, certantibus amicorum & ſubditorum ſtudiis, clara ſumtu & arte ſpectacula Auſtriacam magnitudinem, & ſuas Alberto victorias repreſentarent. Sed occaſione itineris in externa, nec tamen domeſticis abjuncta, digreſſus, priusquam expeditionem ad Rhenum repetam, pauca finitimis

timis de rebus memorabo, quæ turbatiores hoc tempore, bellantibus inter occasiones fuere. Edsardus Transamasianorum comes Delphizylianis pactionibus velut per vim expressis offensus ad Imperatorem provocarat. Imperator, qui nec externa in res Germanicas arbitria probare poterat, nec exitum videret eorum, quæ nolente civitate decernerentur, hanc tandem rationem reperit, ut abrogatis Delphizylianis legibus ipse eadem prope omnia imperaret. Spe irritus comes cum aliquamdiu augendæ potestatis tempora respexisset, hoc anno civitatem turbis sumtibusque exhaustam, ita ut pecuniam, quam ex pacto debebat, aliaque necessaria nisi novorum onerum indictione, expedire non posset, intestinis discordiis miscere aggreditur. Missi in urbem filii duo, alimentum tumultus: quæsitique e vulgo, qui alios vectigali infensos, quod e novemdecim plebei sodalitatibus duæ recusabant, aut a publica religione diversos contraherent, portasque remolirentur inituro militi, quem alia prætexens in hanc causam acciverat. Sed edita conjuratione, irati magistratus apud Comitis liberos paterna de perfidia queruntur: & morte affectis, apud quos mandata tumultus conciendi reperiebantur, exsilium cæteris ejusdem factionis popularibus, aut mulctam irrogant. Erat inter principes seditionis Grunius, homo domi clarus & magnarum necessitudinum, affinem inter alios Wilhelmum habebat. Is Iohannis Funquii, qui rebus olim Belgicis per Hispaniam præsederat agnatus, haud ita dudum specie privatorum negotiorum in Batavos venerat. Sed deprehensus mandata Alberti ad Edsardum ferre, & quæ ea essent rogatus,

gatus, nihil aliud nisi Hispanicis copiis per agros Transamasianorum peti transitum responderat: quanquam erat credibilius & acceptis jam ante indiciis congruentius, de ipso jure comitatus cum aliis in Burgundia, aut apud Lucemburgum bonis, permutando agi. Hac ille de causa aliquandiu asservatus, ut consilia saltem mora eluderentur, tandem soluta pecunia evaserat, ut violata fide publica belli jure captivus. Sed ejus Funquii hoc tempore repertæ ad Edsardum literæ, queis hortabatur, ne Germaniam ultra spectaret, aliasve spes longinquas, aut irritas, toties elusus: sola vi Hispanica posse in imperium restitui: sed dandum societati pretium, ut ad tempus metari in agro castra liceret, ultionique rebellium in amnis ostia & propinquum sinum classem inducere. Quas ob causas oratus Præfectus Frisiorum Wilhelmus, ut paratum ad necessitates subsidium haberet, recepit curam: atque interim jubet proximis e locis instructum exercitumque militem, exauctoratum a se, in urbem & ejus sacramentum transire. Inde, & si quid aliunde conquiri potuit, firmiore jam civium concordia, quia conjuratio ad cædes & incendium spectasse ferebatur, sed ipsis armorum rudibus ac trepidis, eoque alieni præsidii egenis vexillum ad homines trecentos conscribitur. At Comes, velut accepta non illata injuria, ultro civitatem dicendam ad causam coram senatu Imperatorio vocat, multa queribundus, quod Batavus miles sua prædia popularetur, quod extremis suppliciis in immeritos sævissent, quibus lege agere sine se inconcessum, suosque liberos indignis modis tractassent, adacta & juventute nova in verba, queis debi-

debitam Principi fidem exuerent. Ita verbis adhuc judicia, conatu nihil non hoſtile agitabant. At filii Comitis ambo Regi Polono, cujus amita prognati erant, inane auxilium ivere, ibique paucis navibus Emdanos exſules, tumultuum cauſa urbe pulſos, imponunt, additis mandatis ut adverſus ejus injuriæ auctores jus armis dicerent. Deditque honori affinitatis Polonus, ut civitatem, ſi contumax perſtaret, commercio ſe interdicturum minaretur, ſcriptis eandem in rem ad Ordines federatos literis, ut multo cum faſtu, ita mirantibus aliis, quod avito Sueonum imperio extorris & inultus tam longe abſitis leges præſcriberet. Holſatus quoque Dux, cujus natam Enno Edſardi filius conjugem duxerat, Emdanos mercatu abſtinebat, naves ſuum in littus advectas retentans. Paria apud Danum & Hiſpanos tentabantur. Aquarumgrani diſſidia longius provecta, veteres inter magiſtratus, queis Dux Iuliacenſis aderat, gentili jure urbis patronus & eos qui ſpecie judiciorum exactis aliis rempublicam obtinebant. Mox neutiquam obſcuro Hiſpani impulſu per Mendoſam & Clementium præcipitatæ ambages magnis auditoriis ſolitæ, damnatique Spirenſi judicio occupatores: ſed cum præſtitutum intra diem judicatum non facerent, hoſtes imperii pronunciantur. De quibus ita decretum eſt, his opem ferre nec fas nec tutum, ipſos offendere, necare ſine fraude eſt, bona in prædam cedunt. Anno mos iterari proſcriptionem ſævioribus verbis. Fecialis, poſtquam cuncta ritu ſolemni condixerat, proximos Germanorum, Iuliacenſem ſimulque Coloniæ & Trevirorum Epiſcopos manu militari defendere jus dicentis auctoritatem

tatem jubet. His visum Alberti vires paratum auxilium assumere. Iamque Aquisgranensi territorio præsidia poni, jam pecora & quod in agris obvium per Iuliaci Limburgique militem trahi cœperat. Nec penes illos stetit, quominus nobilis Caroli Magni regia, positarumque intra Alpes regionum diu caput, & in hunc diem capessendis Imperii auguriis Romæ & Mediolano æquata sedes, integris Germaniæ rebus exscinderetur. Perculsi rectores, quos professionis Augustanæ principum gratia & pollicitationes tam repentis mali improvidos fecerant, cum hinc venientem sub Mendosa exercitum, inde belli Hungarici dilectus, ut sibi imminentia, pavescerent, nullis contra munimentis, declinandæ invidiæ urbis imperium populo permittunt. Is precatorem aut arbitrum sibi legit Agrippinensium antistitem, qui justis legibus pacem redderet. Ita vitatum exitium: sed mutati ritus qui per annos quadraginta invaluerant. Nam ingresso urbem præsidio summa atque infima munerum Romanensibus mandantur, demotis quos ab ipsis & inter se discordes Lutheri & Calvini sectatores nominabant. Qui honores gesserant, primum privatam intra custodiam dati, exin multis Belgarum comitantibus, quos ob civiles discordias olim profugos eadem illuc mala sequebantur, graviorum metu, nec adversariis nolentibus, ad Batavos, pars alio fugere. Inter reductos exsules Engelbertus fuit, qui federatis in partibus turmæ quondam ductor, cunctis militaribus vitiis quam ulla virtute cognitus, impetrato apud consilium Spirense pignerandi jure, quod stipendia non soluta diceret in Belgas mercatores injecta ma-

nu,

nu, per domos cum hasta & sectoribus vagabatur. Allectum in urbanum tribunal atque eo ferociorem, unæ atque alteræ Ordinum literæ compresserunt, iniquum ferentes, nec tolerandi exempli publicam causam inter privatos agi, apud judices verum falsumque nomen haud facile discreturos, & ni mos gereretur, adjectis minis. Paritum protinus, cum olim nullis prope in regnis Belgæ homines talis injuriæ securi agerent. Sed vetus est, nec documenti egens, prout arma partium & vires sunt, ita jura temperari. In Cliviis imperium omne consiliarii adhuc ducis obtinebant. Austriacana factio. Ne Berca quidem a Batavis captu moverant se imminentes hæreditati principes. Primores sane Cliviorum ac Iuliacensium, velut ad Ordines nationum morbidi principis spectante tutela consultarant de conscribendis copiis, equitum bis mille, sex mille peditum, in speciem defensandis finibus. reipsa ut rempublicam occuparent. Sed ubi de ductore agi cœptum, aliis Iohannem Nassavium, Hohenloium aliis laudantibus, nec inveniendi stipendii expedita ratio, longa deliberatio tempus adversariis firmandæ potentiæ dedit. Hæc atque alia non magis metuendos Batavis Mendosæ paratus quam suspectos Germaniæ fecerant. Trahebat ille Hispanorum centurias duas & sexaginta, Italorum novemdecim, Hibernicas duas, tum e Germanis cohortes quatuor denarum aut ultra centuriarum, totidem e Wallonibus, Burgundicam unam: quorum omnis numerus peditum ad viginti millia ferebatur. Lancearii Epirotæ turmas sex, Hispani duas, Belgæ item duas fecerant: quinque alias tubi minores plerique e

Bel-

Belgis, & octo majores ex Hiſpanis Italiſque, equites omnes haud multo ſupra bis mille. Nam cæteri ad turmas duodecim circum Brabantos adverſus improviſa præſidium relinquebantur. Multo a tempore haud majores Regiæ copiæ, quarum ſpeciem famamque ingens calonum lixarumque turba, & carrorum mille ſepties ſtrepitus geminabat: nunquam certe lætior ſub Hiſpanis Belgicæ facies fuit. Quippe tanta mole armorum levata oppida agrique, præcipue quæ Gallis adſita, longis e malis reſpirabant. Etiam hoſtis procul alio verſus ſecuritati fiduciam addiderat. Exercitum omnem ſecundus a Mendoſa, per invalidam Mansfeldii ſenectam, regebat Fridericus Herembergenſis, caſtrorum præfecti vocabulo. Moſam Trajecto equites, diverſi Venloa ac Rurimunda alii tranſiere. Inde Iuliacorum per terras Agrippinenſesque & alia Germanici nominis, lato itinere, nec ullo inter inermes populos metu: Rheni ripam petebant. Præmiſſus Barlota dux frequens, rebus audaciam aut celeritatem poſcentibus, quantum pontonum cymbarumque in amne repertum unum in locum Bonnam inter & Coloniam compellit. & traductis illac octingentis ſuorum, machinisque levioribus (colubros quos vocant) duabus, naves Batavorum præſidium agitantes Bercam usque fugat. Ita pluribus militum aſſumtis vacuo flumine & ulteriore ripa potitur. Gravi interim & licentioſo agmine pacatos populos premens Mendoſa, quorum querelas effugere non poterat, injuriis moderari aſpernabatur. Nam & multorum paſſim conſcientia aderat, nec ignarum divulſam diſcordemque Germaniam, & veteris armorum glo-

riæ

riæ desuetam: ipsi animus tantum Principi fidus, dumque jussa perageret, externæ famæ & sine viribus odii contemtor. Haud absurdum fuerit, quando nos res ipsa huc locorum duxit, eas nationes, quæ proxime Batavos Rhenum obsident, sub Principum aut Episcoporum dominatu Imperii jamdudum Teutisci partes situsque ordinem perscribere. Vetera certe nomina cum recentibus contendere speciosius quam verius possem: nam & prisci auctores parum introspecta Germania haud eadem memoravere: turbata mox omnia crebris gentium inter se migrationibus: tum obscuritatem auxere secuti interpretes, antiquam famam ad suæ quisque gentis decora trahendo. Hoc ferme asseram, supra Batavos, qui extra insulam Gallicæ oræ proxima tenuerunt, quod Rhenum inter & Mosam patet, & pauca trans utrumque flumen loca silvoso quondam ac palustri solo, priscas Menapiorum sedes fuisse, a quibus Eburones cognatæque his nationes, unde primum Germanorum est nomen, Tungri dicti, posterius Mosellam & Treviros, notum amnem & populum attingebant. Tergum Nervii cum clientibus suis Scaldi amne, quem ultra Morini, & Arduenna saltu complectebantur, qui nunc fines Belgicam, quæ sub Ducibus Burgundionibus fuit, a Francorum regno disterminant. Sed postquam Vbios e regione, quæ Treviros contra est, in partem alteram Agrippa traduxit, aut transgressos ultro in fidem accepit, præsertim addita ab ejus nepte Romanorum colonia, & in his proxima Gugerni incubuere, Menapiorum nomen obsolevit, nisi quod pulsis ad interiora cultoribus cis Mosam ac Vahalim primum, serius Scaldin in-

ter ac Morinos consedisse non inanibus conjecturis videri potest. Ex eo omnis hic tractus, a Batavis ultra Treviros Maguntiacum usque Romanis insessus præsidiis, Germaniæ partim inferioris, partim superioris nomen accepit, quia Transrhenana incolis origo, quod sermonis indicio nunc quoque noscitur. Prætexebantur hac flumini vada, Grinnes, Batavodurum, Arenacum, quæ cuncta Gallica in ripa fuere, contra quam plerisque error persuasit: inde Burinatium, Trajana colonia & Vetera Batavico, quondam bello nobilitata, Asciburgumque & Calo, quo loco fuerint, per conjecturas quæritur. Novesium, coloniam Agrippinam, Bonnam, Antannacum & Confluentem monstrant servata in hunc diem nomina. Posteris temporibus omnem hanc regionem & superiores alias, Austrasiæ vocabulo, quod pars ea Galliæ in Orientem vergeret, Franci tenuere, novorum plerisque in partibus nominum auctores. Quos ubi suæ discordiæ attriverant, Imperatores Teutisci, Principibus aut populis plus potestatis aut libertatis largiendo, jus summum in se traxere. Itaque nunc eam Geldriæ partem, quæ infernæ Bataviæ titulo appellata urbem habet Noviomagum, Clivii cisrhenani excipiunt. His se inserit, indeque longe ripam occupat Episcopi territorium, cui sedes Agrippinensis colonia. Clivios ambit alia Geldrorum portio, quam olim qui regebant, Tutores vocabantur, ubi Geldra oppidum, & ex eo toti genti coalitæ appellatio. Retro Gugernos coluisse vetus descriptio persuadet, & in hunc diem Goga vicus. Agrippinensium in tergo Iuliaci, urbi satis antiquæ cognomines, eosdem nunc cum Cliviis

prin-

principes, olim cum Geldris communes habuere. Interiores adhuc ad Mosam Leodici cum Limburgo, Lucemburgi Mosellam & Treviros adeunt. Treviris & Leodico Episcopi imperant, cætera Belgicæ accensentur. At ulteriore Rheni ripa, quæ vetus Teutiscorum sedes & magna Germania, enitentibus primi olim Frisii occurrebant, qui parte sui, qua Minores dicebantur, Caninefates in Batavorum insula populum prosequentes, altera circumfusi immensos lacus & Flævi æstuaria, inde Amasium usque Oceano prætendebantur. His impositi Bructeri majores eodem amne tenus, & jam contra Menapios reliquiæ Sicambrorum, postquam gens ipsa sponte, an vicinorum, vel Augusti armis ad Vahalim concesserat. Ad Luppiam rursus Bructeri, sed minores: quod cum flumen Veteres in Oceanum ferri crederent, recte alii Rheno misceri tradiderunt, per Isalam scilicet, cui Rheni partem Drusus miscuit. Nam Aliso quidem qua fluxerit, tam incertum est, quam illud constat, multo etiam serius nominari amnes, quorum nunc nihil comparet. Verum pulsis utrisque Bructeris, non tamen ut nomen omne abolerent, easdem mox sedes Chamavi, & supra hos Angrivarii cum Marsis tenuere, qui tergum Chattuariis & Dulgabinis cludebantur. Proximi, non eo quo nunc ad Isalam dicuntur loco, Tubantes: & qui ex adverso Agrippinenses spectabant Tencteri: quos propter Vbii quondam fuere. Sed his traductis subiere ad Rhenum Alemanni, Gallicum genus, longius a ripa Catti quos inter & Oceanum ingens spatium Cauchi implebant. Frisiorum a littore ad Albim continui; sed medius Visurgis majoribus

& minoribus erat discrimen. Cauchis cohærebant ad mare Saxones, inde Cimbri Albim ultra. Quo transito, Visurgim longius ab mari si repetas, Cherusci tangebant Cauchos, Angrivarios, Cattos, quos circum Suevi plurimis nationibus utramque Albis ripam & Hercyniæ Silvæ immensa retro spatia obtinebant, Germanorum diu valentissimi, ita ut & Rheno propiora colentes populos sæpe dimoverint. Sed per tempora & bellorum vices vix unquam constitit his regionibus sua facies. Nam ut Cauchorum maritima Frisiis cessisse ex appellatione, qua nunc utimur, credibile est, ita interiora, quæ multorum, quos diximus, fuerant a Francis occupata planum est; aliunde advecta gens, seu diversæ nationes studio libertatis in fœdus ac nomen compositæ fuerunt. His primum in Germaniæ remotiora, deinde in Galliam digressis res Saxonum viguere, qui & cis Albim rerum potiti, interdum & Rheno tenus, occiduum hoc latus Westfaliam dixere. Singularum nationum hæc summa est. Geldros Velavo nomine (sunt qui olim Marsacos dictos putent) Rhenus ad Isalam effundit, queis contiguos Transisalanos alibi descripsimus. Tubantes hic vetus populi nomen, nec a Tencteris Tarantii abludunt, sunt & in Comitatu Herenbergensi, qui Zutfanicæ regionis pars est, & Sicambrici nominis restant vestigia, ut & Bructerorum, quos Boructuarios vocavit ætas serior, passim palustribus locis. Quæ etsi doctis ingeniis placuisse video, tamen haud dissimulandum est, quod ex superiori demonstratione apparet, plerisque nationibus longe dissitas fuisse sedes, nisi validiorum armis huc redactas per ambages conjectare libeat. Zutfa-

niis ſub ipſum inſulæ Batavæ faſtigium Clivii adhærent Transrhenani: ſequentem in ripa montem, qui dicitur, Ducatum longo tractu Marcæ Comitatus ambit; cuncta eodem ſub imperio. Inde minores ſunt principatus, quos inter Naſſavia Lonam ad amnem Treveris obvertitur, vel numeroſa prole a ſe oriundæ gentis, vel latitudine memoranda. Transiſalanis ad mare Friſii ſuccedunt, quod nomen nunc & ultra Amaſium durat, facto ab Emdanis initio, queis tergum Oldenburgii ambiunt. Sequitur Viſurgim intra & Albim Bremenſis Epiſcopi ditio: poſt quos Holſati, pars quidem Germaniæ, ſed qui Ducatu inſignes, ut Iutiæ Danorum provinciæ proximi, ita principes in ſui parte agnoſcunt quos nunc reges Dani. Interiora hunc in modum ſe habent. Clivios & Marcenſes Monaſterium tegit, terra urbi cognominis ſub Epiſcopi dominatu. propius Transiſalanos Benthemiorum eſt Comitatus, inde velut acclive iter Lingauo & Teclenburgio ſolo, quæ ſub Comitum jure ſunt, per Oſnaburgum antiſtiti, Dupholdiam Comiti parentem, Oldenburgii terminant. Alter ordo Comitatus tres habet, Luppium ad amnem ſimilis vocabuli, Ravenſpergium, qui nunc Clivii eſt principis, & Lemgovium: poſt quos Mindenſis Epiſcopi territorium Viſurgi finitur. Hactenus Veſtfalia: quam ſupra Waldecenſis Comitatus, & longius Haſſia ſub Landgravio ad Rhenum, Paterbornenſis Epiſcopus ad Viſurgim accedit, non hic Agrippinenſem, ut quos ante diximus, ſed Maguntiaci Pontificem pro Metropolita agnoſcens. Iam ſi ad Palatinatum Rheni, Francones, Thuringios & Brunovices veniendum ſit, non ido-

neis moræ causis rerum ordinem interrupero. Iura pacis in Orsæo primum violata sunt. Oppidum id Bercam supra Rheno imminet e ripa citeriore Cliviorum, qui non obscura loci opportunitate munire quondam aggressi, vix jactis fundamentis, sumtu & dissidiis inter se omiserant. Et Batavis quo minus occuparent perficerentque infamiæ metus obstitit. At dux Hispanus, ubi pro oppido constiterat, ejusque rectores vim contra de jure disserunt, portarum obices securi ipse parat incidere. Simul alii scalas curribus detractas mœnibus admovebant, cum paventes oppidani pandunt aditus. Arcem servabat genus militis semipaganum, non tam rapinarum quam belli expers, quos cæteri irrisu ornatus vilioris, nec ut ipsi longinquarum avium plumis versicoloribus capita insignitos, inde gallipinnios vocant. Hos inanem in speciem moras nectentes Mendosa, carnificem & laqueum ostentans, coëgit descendere. Traducta Rhenum cohorte, quam Buquoius Comes Belga regebat, & Hispanicis duabus, deinde equitatus parte ferme altera, eodem tempore Orseum, quanquam id quintum intra diem migraturus Mendosa promiserat, & vicus ex adverso jacens Mulsemum nomine permuniri jubentur: dimissis per avia lignatoribus, qui longe quamvis dissita arboribus nudantes, nec ædificiis aggressum abstinebant. Id tum præsidii satis ad transitum amnis firmandum videbatur, quo consilio postea decessum est. Quæ dum geruntur & Fredericus circumsita Germaniæ lustrans, ubique ut subditis imperat, aut minatur ut hostibus, vis ac ferocia Hispanici exercitus multum terrorem non inermi tantum populo, sed & fœdera-

deratorum vulgo rumoribus belli assueto intulit, ita ut extimis diffideret, intimis timeret. Ei pavori obviam princeps iturus, primos ad nuntios evocato milite, qui locis interioribus degebat, Scoto maxime Angloque, cui pars etiam præsidii Brilensis & Flissingani accesserat, Arnhemum venit: eodem equitatus, & ductante Wilhelmo Frisiorum cohortes properavere. Naves, quæ bello idonea subveherent, adversantibus ventis tardius enitebantur. Ipse mox Gravewartam invisens, inde Zutfaniensis territorii & Transisalanis oppidis, queis ab hoste metus & spes ulla defensandi militem partitur. Sed cætera minores per duces cognita. Dosiburgum & Doticomum, qua primus e Germania accessus ad Isalam in dextra insulæ Batavorum patet, ipse inspecturus cum equite proficiscitur. Obviam illic amitam habuit Herembergensium matrem. Ea cum egregio filiarum comitatu post salutem peractam, per jura sanguinis suamque fortunam, quæ sola proximas necessitudines bello distractas, & alia in parte fratrem, alia maritum vidisset, orabat ut quantum belli ratio permitteret, possessionibus suis parceretur. Ita Herenbergæ (Zutfaniæ oppidum est, unde familiæ nomen) dempta munimenta, detractum præsidium, eodemque exemplo oppida alia & arces victori non dubie cessura, interim paci traduntur. Tum Castrorum de sede haud diu consultatur: nam cum Bercam circummetari intutum appareret, ne interpositus hostis commeatu sociisque oppidis imparem exercitum abscinderet, exiguam insulam dextro adjacentem Batavorum lateri, non longe infra amnis divortium, Geldrica quæ dicitur, tenere placuit, nec minus

ripam Transrhenanam qua ſe Clivica ditio inſinuans oppido Sevenaria jus Zutfanicum finit. Vtrinque compoſitæ naves pontis in morem, queis commode tormenta & equites tranſirent. Et quando coactum unam in partem periculum metus alios ſuſtulerat, evocantur Oſtenda & Noviomago, Hollandiæque & Zelandiæ extimis milites, ſupplendis copiis quas præſidia exhauſerant. Hos adduxit Hohenloius, ejuſdem inſignis opera fuit, cum Transiſalanas urbes circumfuſo jam hoſte machinis, quæque alia arcendo eminus oppugnatori, inſtruere juberetur. Tum Princeps ad cuncta imminentium ordinanda neceſſarium ratus, explorare quid ſibi virium in armis foret, cenſu acto comperit equites ad mille & quingentos, peditum vix ſex millia adeſſe, aperto certamini minorem turbam, ſed ubi ingenio ducis temporisque & loci præſidio juvaretur, arcendo hoſti ſatis, & pro occaſionibus auſuram. Igitur intellecto per captivos commeatus Mendoſæ Geldra oppido adventare, retro cum turmis primoribusque caſtrorum ad Moſam properat, ſpe intercipiendi Venloam inter & Orſæum hoſtilis præſidii: ſed flumine tranſito patuit ſuſpectas Hiſpanis vitatasque fraudes: ita irriti ſiſtunt cohortes ſuorum ſubſequi juſſas. Certatum & in amnibus paucorum perfugarum inſigni ante alios audacia, qui navem longam Batavorum Rheſam propter excubantem ipſi vectoria allati, tanquam vi fortuita impingerentur, telis obruerunt. Creverat interim novo copiarum adventu Hiſpani exercitus: ſed ipſa multitudo ſibi oneri erat, dum large quamvis devectos Colonia viciniſque oppidis commeatus multitudo exhaurit, nec magis

gis prætium annonæ quam ſtipendii penuria caritatem facit : cui ſubvenit direptio agrorum villarumque Montenſe per ſolum, quæque alia Germaniæ Rheno prætexuntur, præcipua in eos ſævitia qui Romanam religionem averſari credebantur. Initium id prædarum fuit, & miles indigena, ſeu ruſtica juventus injuriæ reſiſteret, cauſa promiſcuæ cædis. Nec ea tamen licentia redimi quivit obſequium militis, qui modo æra poſcens, ſæpe velut otii & imbellis ſanguinis pertæſus in duces aut ſocios iram vertebat: ita ut Walones & Hiſpanos ſubito tumultu arma miſcentes vix Mendoſæ interventus dirimeret, ipſiusque prætorium propter fierent cædes, & centuriones ſuo a milite ſpoliarentur. Ipſi quin etiam proceres invidia aut conſiliis diſſidebant. Ludovicus Velaſcus machinis præpoſitus Mauritium imparem virium loco pellere, dein quantum Iſalam & Rhenum interpatet, ac longius ipſa Batavorum viſcera penetrare magnificum patrandique belli ferebat: Herembergenſis dextro itinere tutiores aditus & Amaſium usque nulla vi obvia promtam poſſeſſionem, aut belli veluti arenam perpetuo hoſtis damno oſtentans regionis peritia nitebatur, qua & Transamaſiani Comitis filius vocari creditus, id tempus in caſtris agens. Quorum omnium gnarus princeps captis e literis & transfugarum indicio, Emdanam civitatem periculi monuit, ſuis ipſe firmandis pervigil. Graves quotidie querelæ ad aulam Cliviam ferebantur,. principibus faciendæ Hiſpano invidiæ Orſæenſibus, qui mæſto ejulatu orabant rectores Mendoſam pro ſe deprecarentur, non jam ut ſecuris & ſua obtinentibus otium permitteretur, quæ debita quanquam

ſibi olim ſocordia periſſent, relinquere ſe penates, deſerere agros, ac cedere ultro validioribus, tantum conjuges parvosque natos educere avitis mœnibus liceret, ne velut infim Hiſpanorum mancipia operibus faciendis, perque ludibria & contumelias fœde vexarentur. Vbi aliter non poſſent libertatem ſibi recte vel exſilio conſtituram. Quæ ſegniter accepta inter conſcios aut mitiora ſperantes. Nam quibus præcipua auctoritas, infenſi Proteſtantibus, ultro adverſum diſſentientes vim Hiſpanicam advocaſſe inſimulabantur. Simpliciores iter Rheno quæſitum volebant, & brevi tranſituras injurias, quæ interim bellantium more excuſarentur: nec uſui, minora mala ulciſcendo majora iritare: brevi flagraturum unius belli incendio terrarum Orbem, ſi ad quasque offenſas vicini arma raperent, & partibus miſcerentur. Húc acceſſerant ipſius Alberti literæ, qui Sibyllæ Ducis ſorori humane reſponderat, neceſſitatem deprecans, & aliqua in præſens incommoda, unde in poſterum, domitis utriusque rebellibus, ſecuritatem Clivio principi ſecum communem fore. Sed graveſcentibus in dies criminibus, juſſa nobilitas præfectique & civitatum legati Cliviam in urbem convenire. Ducis vanum nomen, qui ne morbus recrudeſceret, ſua atque aliena mala pariter celabatur. At Sibylla prudentiæ virilis femina, modo univerſos, modo ſingulos obteſtata, non de Principis vectigalibus augendis, non de finibus diſceptari, ſuam ipſorum libertatem & animam in dubio eſſe: quare expergiſcerentur, &, dum tempus remediis ſupereſſet, in commune conſulerent, ſæpe & lachrymis ſuborientibus miſericordia audientes impleverat. Victis igitur

igitur dissidiis decretum, ut, primis urbium tumultuario milite firmatis, auxilia undique concirentur. Germania est omnis divisa in pagos decem, quos Circulos ipsi vocant: supernos quinque: totidem infernos. Primus infernorum tres antistites eosdemque septemviros, & sub eorum fide tres liberas civitates, Maguntiacum, Trevirûmque & Agrippinensium colonias: Palatinumque principem & hunc e Septemviris: exinde minores alios complectitur. Alter est Westfaliæ, quem ante descripsimus, in quo principes Clivius, Transamasianus, Valdecensis, & Episcopi complures. Tertius & quartus Saxonum: in illo, qui Misniam & Lusatiam comprehendit, Dux ipse Saxoniæ & Marchio Brandeburgicus Septemviri: Duces Pomeranus, Anhaldinus, pluresque Principes: civitates aliquot: in hoc supremi Antistites Bremensis, Magdeburgensis, minores quinque: Duces Holsatus, Brunovix, Megalopolites, Luniburgicus: civitates ad mare Balticum complures. In ultimo, cui Burgundico nomen, Vesontinus præsul censetur: atque huic olim Belgas suos Carolus adscripserat. Singulis pagis dilectus præest, qui cum adsessoribus minora transigat, in majora concilium indicat. Westfaliæ eo tempore curam obtinebat Simon Luppiæ Comes, quem tum Clivii oravere Orsæum uti a Mendosa reposceret, ac ni pareretur infernorum pagorum quinque legationes Dortmundum evocaret: atque interim retento milite, qui in Pannoniam mittebatur, tributoque Turcico internum periculum longinquo præverteret. Nec eo segnius missi qui Imperatorem precibus fatigarent, quique accolas Rheni Episcopos & Palati-

num Hessumque & Brunovicem metu irrepentis ad ipsos mali in curæ societatem pertraherent: & Agrippinenses dehortarentur, quominus alimenta Hispanis mittendo communem ruinam prorogarent. Alii Mauritium adiri jussi, gratiis actis, quod hactenus quanto posset minimo finitimorum damno bellum gerere instituisset, orant ita pergeret hostium scelera solida virtute convincere, neu mala invitis illata, quæ sibi ad misericordiam proficere deberent, in iram verteret: sed auctores injuriæ potius quam invalidæ gentis patientiam ulcisceretur. Quod gratum ipsi Ordinibusque, præsertim quia olim sæpius optatum tunc prope sperabatur, ut frustra invocatis legibus, auctaque per impunitatem Hispani libidine, Germani secum arma sociarent. Dictum igitur anno ante octavo cuncta se, quæ Germanico in solo tenebant, tradidisse, promisso fore ut Hispani idem facere, ni precibus darent, armis compellerentur. Quod cum non evenisset, modestiæque damnum, injuriæ præmia adessent, usque adeo ut ipse Albertus, tantorum nunc facinorum auctor, hæres Imperii a multis destinaretur, circumscripta toties bonitate aliquomodo coactum se iri paria hostibus commoda præ verborum inanibus optare. At si ea quæ prædicta sæpe, experti tandem Germani intelligerent, post tot hostilia ab Hispanis patrata nunquam justius subverti ingruentem dominationem, mortuoque Philippo vetere regnandi, exercitu inope ac discordi relicto, nunquam oportunius arma consanguineis cum populis jungi potuisse. At Mendosa ad se missis, usum ita ferre cum aliter comprimi perduelles non possent, nec aliud respondet juris in

tan-

tantum contemtor, ut quæ in Clivios pro Austriacis dici vetera novaque obtentui poterant conquirere dedignaretur. Hiſpani interim mala in dies graviora, dum aliis inferunt, ipſi patiebantur. Nam & cis Rhenum continuo raptu conſumtæ fruges, pulſi agricolæ, cæſa materia, nudum velut ex hoſtili incendio ſolum late reliquerant, nec ſolitum caſtra ſubſidium ſequebatur, ſpoliatis aliquoties commeatuum ſubvectoribus, hinc fames & mox crebra diffugia: nec clam tantum aut ſinguli dilabebantur: ſed eodem die plures centuriæ inſtituto procul ad Moſellam curſu miſſum qui retraheret equitem, ut ſe dimitteret, manu coëgere. Auxerat penuriam, quod incitatus flatu ventorum ſuoque impetu Rhenus in naves quæ pontis uſum præbuerant, ſeu fabrorum per inſcitiam rupta compages riparum commercia abſciderat. Eo incommodo admonitus Mendoſa obſidium Bercæ, de quo diſceptatum hactenus, certo decrevit, quoniam inſula illic clauſtra fluminis, firmusque tranſitus, & cætera ad tempus non ſine infamia retinebantur, illa honeſtius manſura poſſeſſio jure victoriæ: quo magis mirari ſubit, ultra menſem dilatam hanc curam invalido hoſte & longe abſito, ni juſtior in illis partibus moræ ſpecies quæſita eſt. Invitabat etiam occaſio, quia Bercam Ordines ſæpius interpellati, nec ut alienam reddiderant, nec munierant ut ſuam. Ineunte anno Boioarus Agrippinenſium & alibi Antiſtes, reſtitutionis poſtulata per Ioannem Naſſavium Ioannis filium iteraverat, officioſis verbis æquitatem ſuam teſtatus. Impenſarum obtentum, quo ſe Ordines tuebantur, ita refellebat, ut diceret primos urbis occupatores ipſos

fuisse & Hispanos ad exemplum secutos tamen aliquoties decessus fidem fecisse, sed interposita mora tandem obsidione præventos: quod si damna & armorum sumtus reposcerentur, at nulla esse justiora quam quibus suum quisque vindicaret: quare si pro Hoia recepta ipse nihil imputare permitteretur, quanto iniquius alieni belli rationibus suum nomen interventurum? Simul demonstrabat locum tutantibus oneri, nec hosti necessarium fore, cum flumen alia commodius transiretur. Quod præcipue movit Fœderatos, ut per singulas nationes acto concilio longinqua intervalla, penuriam militis muniendi laborem expenderent: Et quanquam de impensis non ultra pertendebatur, placuit tamen e redditione oppidi prope desperati plus aliquid quam gratiam sperare. Respondere igitur, sæpe compertum, quod ipsi amicis gratificarentur hosti in prædam cedere: haud injuria igitur se stipulaturos nihil invasurum hostem Germanicos intra fines, neu quicquam facturum, quo Rheni commeatus gravarentur: quæ contra si fieret, damnum Boioarus & alii ad Rhenum Electores sarcirent. Ille vicissim æquiores conditiones rogans, ubi pene convenerat, haud ultra institit, velut conscius paratæ ab Hispano ultionis, quem ad alia etiam cum Germanis Principibus sibi controversa accivisse suspectabatur. Batavos quoque tutandi oppidi cura non ante periculum subiit. Igitur circumfuso jam Rhenum hostis exercitu, munire serum, præterque mala, quæ caveri potuerant, inopinum aliud accesserat. Namque exorta pestilentia intra exiguum loci spatium facili contagio & insigniori strage grassabatur. Causam mali crediderim

insolitam eo tempore Rheni siccitatem, qua nudatus alveus crassis vaporibus cælum, alias quoque autumni vitio corruptum, infecerat. Inde in plebem sparsum virus ut quemque invaserat, ipso humanitatis commercio vulgabatur. At milites præsidio relicti, queis nec victus æque nec habitatio suppetebat, ex multo ampliori numero vix sexcenti valentes supererant: nec magis corpora ea lue, quam animi spectaculo frangebantur. Præfectus loco Scafius nomine, & ipse morbo cubans, acceptis a Mendosa literis, hoc tantum rescripserat, intempestive deditionis mentionem fieri, cum Ordines Agrippinensium Antistiti super reddendo oppido conditiones nuper tulissent. Ea responsi modestia Hispanus, in spem temerariam perfidiæ adductus, alteris nuntiis præmia ipsi uxorique offerebat. Tres interim centurias princeps, quia venti fluminis usum abstulerant, missas aliquoties, & ex itinere revocatas postquam irriti conatus negligentem hostem fecerant, subito pedestri itinere jussit ire, tuendæ insulæ, quæ juxta est, nec nisi per ultimam necessitatem morbidæ intra oppidum turbæ immisceri. Infirma erant insulæ munimenta: & perficere aggressos hostis prævenit, postquam machinas convexerat, tenue vallum globis undique penetrans: simul eques, qua languidior amnis, vado irrupit: ac jam cominus periculum imminebat, cum jussu præfecti traductus miles dispositis ex oppidi vallo machinis & jaculatoribus, quorum præsidio postremi quoque illæsi Bercam intravere, secreta ignium fomenta relinquentes, quibus tuguria corrumperentur. Inter hæc Mendosa, ne qua vis hostibus obsidium interrumperet, jacentia infra Ber-
cam

cam Clivici juris oppida præsidiis occupat. ultro pleraque cessere. Habitatores Burici primum ausos belli violentiæ nomen inane pacis opponere, mox immissum portæ incendium imperiis subegit. Alpæ etiam & Murssæ impositus miles, quanquam hanc Nienarii, illam Palatini quondam uxores nunc viduæ obtinebant, fide nuper ab Alberto accepta ne res armis obnoxiæ forent: quod tum pluribus accidit, nihil valentibus pactis, cum jura omnia intercidissent. Nubilum cœlum juvit oppugnantes, quo celerius tribus locis Bercam accederent. Necdum ad fossam pervenerant: jam positæ machinæ ex insula soloque continuo percussionem minabantur: quo tempore Alfonsus Avalesius equitatum regens, eique tum obsidio impositus, mittit more militari caduceatorem. Oppidanorum consilium, ut potestas rogaretur mittendæ ad Episcopum legationis, ceu confessionem timoris, improbavit miles, fortia hosti respondens, etiam hoc indignatus quod, tanquam majore cura inferior, præfecto vincendus delegaretur. Facto in exterius propugnaculum impetu dejecti Hispani, eo cruentiores, quod nulla præmunitione contemtim irruerant. Sed ubi verberari lorica cœperat, dictu mirum, turris ad flumen spectans, in qua machinarii pulveris suffectura in longum copia servabatur, micante flamma ac subito fragore, velut fulmine icta, dissiliit. Qui causam inquisivere referunt, globi hostilis attritu lapides aut ferream subscudem scintillasse, unde ardorem nitrum conceperat. Eo incendio cœlum omne pestilentia purgatum: sed graviora mala successerant. Nam icta proxima ædium prostrata: aliquot mortales ruina elisi: pars agge-
ris-

ris disjecta, quantum vix multis machinis actum foret: ac ni munimentum in morem lunulæ eam in regionem prominens conspectum hostibus & vis inopina usum animi ademisset, penetratum vi fuerat, ante repugnandi aut deprecandi consilia. Nam ad illos quoque pervenerant magnæ lapidum moles non sine astantium pernitie: etiam semihora post cuncta sparsa albedine & commoto Rheno navigia periclitabantur. Intra oppidum vero, ubi in se cuique redire vacuum fuit, horribilem adhuc sonum attonitæ aures circumferebant, oculos quoque peremta aut lacera corpora fœdo visu turbabant. at quoties labefacta munimenta, absumtoque pulvere, quicquid restabat discriminis id manibus suis relictum cogitabant, non jam consilio, ac ne imperio quidem regebantur. Nam Lucas Heddingius, ad quem morte Scafii delatum regimen, jacebat inter alios illapsa mole oppressus. Ægre formidinem dissimulantibus animis in tempore accidit, ut vitam hostis offerret, pacto tantum ne quatuor intra menses militarent, quanquam haud ignarus parum sibi ad victoriam restare: tanto his benignior, fideique retinentior, in quos justa arma habebat, quam quos amicos appellabat. Eam gratiam Avalesius retulisse creditur, memor Cnodsenburgico prælio captivum se quondam & in Batavis liberaliter habitum. Quinto die peractum obsidium: & Mauritius spe dejectus, qua longas propinqua hyeme hostilis impetus moras præceperat, non reperit tamen quod accusaret, præter repentis fortunæ multiplices casus, & suas copias extra finium propugnationem nihil sibi permittentes. Quæ dum geruntur, pars altera Hispa-

Hispanici exercitus, quæ Rhenum transgressa contra Orsæum consederat, inutili fastu aspernata redemtionis pretium, Zutfaniorum ultima & Transisalanos agros furtiva populatione incursabat, levi in ipsos damno, sed per interjacentes illa Germanos rapaci nec incruento itinere. Plurima sævitiæ edita exempla infestis per vim oppidis atque arcibus, quæ flumina inter Luppiam & Ruram jacent. Sed promiscuas in vulgus cædes unum facinus & viri claritate & flagitiorum multitudine obscurat. Viricus erat Falcosteinius Comes terræ Bruquiæ (Bructerorum eam fuisse olim vox ferme persuadet) religione cum Batavis sentiens, & solitus in concilio suæ gentis Hispanicæ factioni liberas voces opponere. Habebat is secum milites centum, agrestes aliquanto plures, tutamen infirmæ arcis, qui rapinas Hispanicas metu sui, interdum cædibus coërcebant. Iussus igitur satellitium dedere, cum Germanicas leges invocans abnueret, misso ad obsidium Lopesio & longius quam pro viribus certato, ultima prævenit, pactus vitam sibi ac suis, fortunasque salvas: quas majores vero fama vulgaverat, quod ipsi ad causas exitii accessit. Nam contra fidem arx direpta, abducta uxor, præsidium obtruncatum, ipse in custodia habitus, ibique detentus aliquot per dies invitatur ut cœlo liberiore frui velit. Mandatum ejus interimendi Petrus Agajus acceperat, sed ita ut in casum cædes referri posset. Ibat per humum manantem militis sui sanguine, cum secuti custodum specie mortis exactores hastili percussum, inde ferro transadigunt: & qui familiarium comitabantur, idem fatum subiere. Vulgato rei ordine, experrectæ ad ul-

tionem

tionem Comitis necessitudines, atque ipsa populi indignatio acrior fuit, quam ut consilium Iuliacense eam rem silentio transmitteret. Cui Mendosa tam negligenter respondit, ut satis haberet jussum negare, quod impunitum patiebatur. Addiderat nec sine cælesti numine evenisse, ut jure belli caderet, qui publico seditionis atque impietatis crimine jamdudum perire debuisset, multum incusata viri contumacia, inter crimina & hoc numerans, quod ad latinas suas literas Germanice ignaro ejus sermonis, velut per contemtum, respondisset: tum, si quid gravius interdum accideret, patientiam ipsis commendabat, sine qua nec se parem regendæ multitudini, inopia & injuriis concitatæ. Verborum ludibria res sequebantur. Clarissimum Transrhenanæ regionis oppidum est Vesalia, mercatura & Belgicis artibus celebre, quas sæviente religionum crimine frequentes illinc convenæ invexerant. Ea civitas sub Hispano judice suam præ cæteris gravem causam existimans, honora legatione, & donis prævenire ducis animum instituerat, quo ille intellecto, non eum se respondit, qui induci posset, quod factu esset opus id quo minus perageret, aut qui bonis bene facere nisi munerum persuasu nesciret: at non aliam sui demerendi rationem, quam si sacris publicisque rebus vera ac pristina facies redderetur: eum sibi aspectum pulcherrimum magni muneris instar fore. Quæ ideo dicta, quia Vesalienses jussi sæpius a consilio ducis Romanos ritus intra mœnia admittere præfracte abnuerant. Mox cum, transiturus Rhenum omni cum exercitu, Hispanus ingens equitis ac peditis præsidium recipi juberet, quod jam Burica in proxi-

mo fecerat, caverique insuper nihil per hostium arma istis in partibus novatum iri, intellectum facile discrimen: quippe obsequium mutationem status secum trahebat, ac si renuerent, miles licentiosus prædæque avidus vix jam ab oppugnanda urbe continebatur. Quæsita igitur apud ducem placamenta, vitataque in præsens ira, præbito frumento stipendioque centies mille Thalerorum, quæ summa non collato tributo publico ex ærario soluta est: ortaque de nummi pretio cives inter & militem contentio pene periculum renovasset, ni rectores concitatos utrinque animos temperassent. Hac pecunia, & si quid præterea vicinis ex oppidis contractum aut Bruxella advenerat, persuasus est a Mendosa exercitus, ut, quod abnuerat hactenus, relictis aliquot in citeriore ripa præsidiis trans Rhenum se duci pateretur. Inde Luppiam transiere, ponte quem Vesaliensibus faciendum imperaverant firmo ac solido. Nam quem cannabinis ex fascibus vinctisque materia lateribus imposuerat scaphis novis jactans se artifex, ut pleraque talia in speciem blandientia usus respuit, singulis quippe pervium, pluribus simul ancipitem oneris inæqualitate. Ibi ex Velasci sententia potius visum ad Isalam penetrare, quam procul finibus nec certo commeatu ingruentem hyemem, & soli Frisii uligines experiri. In ipso itinere exactæ a Monasteriensibus pecuniæ bellique instrumenta: quos Fœderati Ordines contra monuere, ne quid a se pacatum exspectarent, si hostis ipsorum studiis aut ignavia incresceret. Resa inde & Emmericum adjacentia Rheno oppida per metum præsidia accepere, cui Mendosa numerum primo non

admo-

admodum gravem præfinivit, tanta famæ irreverentia, ut immissis pluribus, continuo violaret, quod in ipsius potestate fuerat omnino non promittere. Resæ oppidani potestatem exeundi oratam non impetravere. At Germanus centurio, quem quadringentis cum militibus Emmericum urbem intrare jussum Mendosa sacramento adegerat, ne quos ultra admitteret, missum haud multo post cum cohorte Barlotam fortiter exclusit, palam professus, etiam sub infido duce fidem sibi constituram. Moleste tantum sui contemtum ferebat civitas Romani cultus retinentissima, & quæ suadentibus Iesuitis advocandi eas in partes Hispani potissima auctor privatim innoxium sibi bellum pepigerat. Cujus promissi testes literas Mendosę ipsius manu signatas cum missus ex urbe sacerdos, velut exprobrando, ostenderet, non aliud responsi tulit, quam ad religionem resque regias provehendas tantam casuum varietatem non posse iisdem semper consiliis gubernari. Tum ille: Nec igitur posthac, inquit, mirabimur rebellem Batavum omnes vobiscum conditiones aversari, ut qui, cuncta vestris utilitatibus metientes, fas ac jura etiam hostibus servanda in amicos abrumpatis, hæc quidem facinora & studia hominum infesta & Deum insuper ultorem habent. Nec tamen hac libertate Hispanus movebatur, quin continuo Isaliburgum, oppidum interius ad Isalam veterem situm, civium cæde irrumperet. Inter quæ princeps ut hosti ad se adventanti viam auferret, jubet ire navi fossores, qui aggere Emmericum propter (Hetteræ loco nomen est) inciso Rhenum tunc forte tumidiorem planis superfunderent. Iamque proxi-

ma

ma ſtagnare cœperant, cum ſuperveniunt Hiſpani, relictumque ſub Hohenloio præſidium primo glandibus adorti, advectis deinde in aggerem machinis loco pellunt: ita clauſi hiatus ſimul ultro flumina ſidere. Quod cum fefelliſſet, Mauritius neceſſarium ratus loca Clivici juris, quibus hactenus pepercerat, hoſti propinquo præripere (quippe is ad montem, cui Altenenſi nomen, conſederat) Sevenariam, oppidum ea in parte, quam cum exercitu ipſe tuebatur, tradi ſibi jubet, acribus in præfectum minis, ut ſibi negantem quod hoſti permitteretur. Eundem in modum occupantur ejuſdem ditionis alia, ſed inſulam intra Batavorum ſita, mutatus olim amnium curſus, ſeu principum pactiones terminos confudere: Huſſa ſcilicet oppidum, & arx Lobecenſis, ubi Clivicum vectigal exercetur, quem locum Heriſpichi nomine & impio dolo, quo Gothofridum Normannica e gente Friſiis dominantem Carolus Craſſus interemit, ejus ætatis auctores inſigniunt. At Mendoſa Mauritianas ex contiguo artes timens, ſevero imperio militem continebat: totos decem dies noctesque aperto ſub cœlo ſtetit agmen: nulla niſi intra ordinem & in armis & humi quies. Ita frigore & inſomnia, ac poſtremo, quia conſumtæ circum fruges, nec ad rapinas dilabi licebat, fame graviſſima fatigabantur. Inſtructiſſimus erat peditatus æmulis inter ſe nationibus: ſed nocebat mos inveteratus partibus regiis, ut præcipuum robur in equite ponerent, qui tum fractus malis aut metu imbellis & alios fiducia nudabat. Pauci ſæpe Naſſovianorum ter tantas hoſtium manus perculere: equorum ingens præda: etiam viri gregis ritu agebantur, ita ut

tædio

tædio & onere captivorum, cum plerique explendæ famis avidi in poteſtatem non inviti venirent, nec redimerentur, edictum fuerit, ne quis ultra vivum hominem caperet. Omnique adeo hoc tempore quo circa Rhenum bellum hæſit, cum Princeps, modico interdum comitatu, Ordines hoſtium propter ſpeculabundus adſiſteret, aut edito loco panderet aciem, modo & miſſis ſuorum primoribus equeſtres concurſus proliceret, nuſquam Hiſpanus aut caſtrorum quietem turbavit, aut ullis certaminum ſe primordiis implicari paſſus eſt. Erat nimirum ducis prudentia parum fidere animis, licentia non minus, quam egeſtate corruptis, ſed hæc ipſa pavorem militis alebat: &, ni minima etiam pericula Batavi rebus ſuis ſemper maxima æſtimaſſent, erat in tantas copias egregia audendi occaſio. Cum vero, omiſſa Rheni ripa, jam recta Iſalam petere conſpiciebantur, Mauritius relicto circa principium agri Batavi præſidio cum navibus adverſus ſubita, & ut hoſti commeatus faceret arctiores, ac firmatis quæ circum minus valida, pontes, machinas, vimq; omnem armorum Doſiburgum rapit: quod juris Zutfanici oppidum ductæ Arnhemo foſſæ, Druſi quæ vetus eſſe creditur, Iſalam venientem e Weſtfalis amnem affundit. Hoc loco aditum illi in Velaviam obſtructurus ad ipſum confluentem caſtra vallo munit, quod altum pedes octo, in latitudinem infra quadraginta, in ſummo quatuor & viginti patebat, ad ſenos præterea pedes eminente lorica, circumducta vallo foſſa: ſed & interior altera, præter muniendi morem, relinquebatur, quæ accelerando operi propinquum aggerem ſubminiſtraret. Quæ dum fiunt,

Men-

Mendosa, Doticomum ditionis ejusdem oppidum, quod horæ itinere Dosiburgum ducit, machinis verberabat, jamque tertium intra diem inhærebat fossæ, non denuntiatione ulla, ut ritus belli hactenus habebat, sed periculo quam minis obsessos territans, & certus primo quoque sanguine ad exemplum abuti. Frederici Herembergensis precibus effectum creditur ut deditio admitteretur, exarmatis militibus, trecenti qui erant, jussisque sex per menses bello extra Hollandiam Zelandiamque absistere. Data & oppidanis incolumitas, qui continuam viginti annorum fidem eo primum tempore mutare cogebantur. Hac una, post Bercam, tam tenui victoria cursus Regii exercitus stetit, agnito errore, quod non abrupta prius mora Dosiburgum irruisset, cessurum protinus, ni Mauritius accepto tempore se illuc suasque artes tulisset. Nec tantis copiis dignum aliud aggredi, aut anni tempestas, aut victus temporumque ratio permittebat, aucta hucusque inedia, ut quinque intra dies, panem sibi non gustatum crebri perfugæ affirmarent, vulgatisque cum fame aut fœda per alimenta morbis amplius septem millia hominum consumta. Re ad Andream perlata, redditisq; mandatis consilium suscipitur atrox, hyemandi in Germania cum omni exercitu. Multa sæpe Hispani improbe atque inverecunde fecerant: sed vix ante judicia hominum ita contemsere, ut non obtentu aliquo sua facinora velarent: hanc vero consilio publico tam aperte illatam injuriam hoc unum excusaverit, quod neminem esse tam innocentem arbitrati sunt, quem non perire potius quam res suas in discrimen adduci oporteret. Nam illud quidem con-

stat,

ſtat, ſi tot cohortes alæque, aut verius tanta ſeditioſorum colluvies egeſtate accenſa, in Belgicam incubuiſſet, novo cummaxime imperio, vetera defectionum exempla metuenda fuiſſe. Retro igitur ducens Mendoſa Sculenburgo arce Zutfanici juris in deditionem coacta, fœderatorum finibus agmen extulit. Abeuntis veſtigia princeps ſequebatur, nullo ante ſuorum operum, quam tunc defenſá patria, glorioſior, quam laudem magni ſæpe duces ante triumphos & murales coronas poſuere. Iuvabat inſpicere vacuas caſtrorum ſedes, & rudia hoſtium munimenta. Sed triſte ſpectaculum ægri ſauciique magno numero ſtrati jacebant, quos ab exercitu deſertos injuriæ cœli rerumque omnium inopia afflictabat. Hoſtis victu refecit, quorum ſui non miſerebantur. Nam & Octaiola quem Doticomi Mendoſa reliquerat, a caduceatore principis appellatus ut miſeros tecto juvaret, militariter magis, quam humane reſpondit, valentibus duntaxat vegetisque corporibus iſta intra mænia locum eſſe. Poſt equeſtria aliquot prælia proſpere pugnata, Ludovici maxime Naſſavii ductu, captumque Comitem Buquoium, Mauritius Arnhemi conſedit, belli in annum ſequentem paratus eo contrahens, nec minus providus, ut victus & arma periclitantibus circum oppidis ſuppeterent. Ac priuſquam copias omnes ſolveret, comperto Emmericanam civitatem imperia Hiſpanica poſt experimentum impatientes ferre, Hohenloium mittit, ut præſidium vi machinarum exigeret, Mendoſaque tum Rheſæ in propinquo hibernabat, nequicquam ferre ſuis auxilium cupiente, quia perfoſſus Rheni agger itinera inundaverat. Nec tamen placuit vacnæ

urbi præſidium imponere ſuo juri, ſuiſque conſiliis relinquebatur, ut iſtud etiam exemplum hoſti invidiam augeret. Eadem ſpe Sevenaria Cliviis redditur. Inde Hagam profectus una cum Senatu, veteri de more, nationis cujusque Ordines monebat, majore exercitu opus: quare ſtipendia & extra ordinem ſumtus largius miniſtrarent, quanto nunc hoſtis unam in partem gravior incumberet: reſcinderentque noxias cunctationes, omnes alias neceſſitates poſt unam habentes. Eodem tempore clara per iſtas regiones funera ducebantur. Florentius Palanteus Comes Culemburgi, inter primos olim duces conjuratæ adverſus inquiſitionem nobilitatis, mox cognitus impar curarum & propria ipſe otii cupidine intra partes a ſe conſtitutas ignotus conſenuerat. Sed notabilius privatum egerat Philippus Aldegondius, quem Arauſionenſi indivulſum, urbesque & populos regentem olim qui viderant, ad ultimum usque diem literata quiete reconditum mirabantur. At certe Elbertus Leoninus in umbra ſtudiorum quondam educatus, & ante pacem Gandavenſem regiarum partium miniſter, tunc ſummus Geldriæ juridicus conſiliis publicis immoriebatur, homo natura conſecutus, quo veterum magiſtrorum præcepta nituntur, ut affectu pene omni vacaret, adeo quidem, ut partes quoque non ſtudio ullo, ſed quia ſic invenerat, ſequeretur. Mirum dictu, quibus interim flagitiis Germaniam exercuerint Mendoſæ arma, nullo jam diſcrimine irruptis oppidis, queis vetuſta pacis fiducia vim reſiſtendi ademerat. Eodem plebs ruſtica conceſſerant, perfugii ſpe, ſed congeſtis opibus faciliorem raptoribus prædam facturi. Satis ipſo

trans-

transitu agri vastabantur, indicta & in sequentem annum sterilitate, quippe eo tempore attriti quo semina solo inferri debuerant. Non minus fœda arcium direptio, quas viri nobiles tenebant, Hispanicarum plerique partium ante hæc scelera fautores. Primus in Monasterienses, finemque Benthemi impetus fuit: qui cum alendis copiis non sufficerent, Reçlinhusa Luppiam inter Ruramque ad Agrippinensis Episcopi territorium pertinens adjicitur, urbem ubi Dorstam Velascus machinis rituque bellico oppugnatam cepit, ferente has contumelias Antistite Boioaro, cujus silentium subditi pro arcano in se fœdere interpretabantur. Hinc ad Montenses Marcensesque & longius processit malum, donec in Cliviorum utraque ripa consedit, multisque illic urbibus oppressis, quas adventantium violentia intactas reliquerat. Aliæ, in quibus Clivia ægri principis sedes, venali misericordia transmissæ. Tantumque prædæ fuit, ut gregarii quotidie milites ingentes pecunias Antverpiam trajiciendas Agrippinensibus mercatoribus numerarent. Avaritiam fastus, & hunc quoque sævitia onerabat: nam contemta victus frugalitate, quæ istis populis avita est, longinquas dapes, & cuncta luxuriæ instrumenta ignarissimis hominibus imperabant. Quod si quis obsequio tardior aut divitias condere videbatur, aderant verbera & tormenta, truncati artus, incisa cutis; fuere & qui vivi ustularentur: quin & gravidarum mulierum & infantium pœnis terror quæsitus. Cujus immanitatis & cædium innumera exempla Germani ex testium fide publicarunt. Nec minus constabat, totos Deo sacratarum virginum cætus nobilesque domos

ſtupris pollutas: tam effera militum libidine ut nec immaturæ ætatis miſereſcerent, & cum uxorum pudicitia illuderetur, adhibiti ſint ſpectaculo mariti, quin & matres coactæ filias producere. Hæc populi pacem profitentis facinora, quæ nullus unquam victor jure belli defenderit, vix credibile eſt quam ſegniter ac remiſſe tulerit gens ſæpe gentium domitrix, ab omni certe ævo flagrantiſſimæ libertatis. Sed, præter altum otium quod ferociſſimos quoque animos emollit, ſparſi in multos imperii iſtud vitium ſentiebatur, quod ipſi conventus tarde, at ſtudia, æmulatione potentium, multo difficiliùs coibant. Ita optandum maxime Hiſpano, nec ſine ejus opera, concilium ex concilio trahebatur: vix interim auſo quoquam, dum publica moles armorum cunctatur, ſuis ſibi viribus injuriam arcere, niſi quod Oldenburgi Comes, Bremenſiſque & Oſnabrugenſis Antiſtites & Ioannes Naſſavius longius ſiti minas ad ſe usque penetrantes fiducia tumultuarii militis contemſere: quorum exempla deinde ulteriores tutius ſequebantur. At pro Cliviis & proximis Weſtfalorum preces & literæ pugnabant: Carolo Nutzelio maxime, quem rebus Cliviæ ordinandis oratorem Imperator miſerat, deteſtante perfidiam, dedecusque Auſtriacæ domus, cum ſub Philippi Albertique auſpiciis, contra naturæ hominumque leges, contra pacta, Romanæ religionis vindices tam contumelioſe inſultarentur. Paria Dux Lotharingus loquebatur, qui tum filia principi Clivio in matrimonium data, filio ſororem Regis Galliæ ducente, nec deſerturus neceſſitudines ſuas, nec ipſe deſerendus oſtentabat. At a Rodolfo natura cunctatore

tore & jam metu an tristitia in secretum abdito, ut non nisi per literas nosceretur, quanquam & Westfali & ab his impulsi Principes quotquot ad Rhenum colunt, quotidie non tam ipsum quam ministros, quibus ille sui arbitrium permiserat, fatigabant, præter legationes & verba nihil expressum. Ad quæ Albertus tum Mediolani agens & Bruxellæ Andreas causam malorum omnium, cum ipsis belli initiis & pacis ad id usque tempus mora, rebellibus assignantes, quæcumque exprobrabantur flagitia, ubi inficiari non possent, brevem necessitatem vocabant. Insolentior Mendosa, qui se Regi suo militantem, quominus herili imperio pareret, negabat magnorum nominum sono, aut trucibus minis, aut ulla re alia quam armis posse depelli: addito, si quid Cæsari, si quid Germaniæ in viribus suis fiduciæ esset, eas tum usurpandas fuisse cum Bonna, cum Berca milite Batavo tenerentur. Sæpe cunctis se Lutheranis hostem, ac nimium diu inultæ impietatis exactorem eas in terras divinitus missum per vaniloquentiam jactabat. Iam quatuor exiguo minus menses Hispanica signa per Germaniam volitantia viderant, cum ipso anni exitu decretum ab Imperatore ad Mendosam, alterum ad Fœderatos venit. illi innumera objectabantur: his, quod pauca ad Rheni divortium loca Clivici juris occupassent, & irrupta Monasterii ditione sacerdotes egissent captivos: tamen utrique jussi Germanici Imperii solo decedere, rapinas ac damna reparare, solvere captos, alieno in posterum abstinere, eadem pœnarum sanctione, velut in paria peccantes.

HVGONIS GROTII HISTORIARUM DE REBVS BELGICIS.

LIBER OCTAVVS.

OBduruerat quotidianis querelis in tantum Hiſpani animus, ut per ipſos dies, quibus ab Imperatoris feciali, legatisque Lotharingis coram accuſabatur, Calcarem Clivicam urbem Romanæ religionis, quæ juris ſui, an hyemis præſidio, receptare militem abnuerat, tormentis verberatam, portæ per ruinas non ſine ſanguine irrumperet. Goga quoque, ditionis ejuſdem, tormentis ſubacta eſt. Gennepa & Xantemo permiſſis incuſſum terrorem pecunia redimere. Lutheraniſmi & Calviniſmi odium tam pertinaciter jactabat, ut Patelbornenſi Epiſcopo aliisque imperaret purgare terras noxio vulgo: ni facerent, venturos milites, qui nec vitæ ſontium, nec cæterorum fortunis parcerent. Formidoloſum id imprimis Veſalienſibus, qui Romanos ritus reſtituere jubebantur, conſilio Ducis Clivici jus principum uſurpante, quorum per Germanicas leges de religionis uſu liberrimum arbitrium eſt. Fœderati certe Ordines ſenatoribus oſtenderant, rem eſſe in-

dignum, ad nutus barbaræ gentis, quæ omnem pietatis ſenſum factis a ſe abdicaret, ſacra publico jure firmata his eripi, qui a parentibus ea tradita accepiſſent: hortati & civitatem ne in Dei cauſa vim hominum nimium pertimeſcerent: quin fortia caperent conſilia adverſus procellam brevi ſpatio evaneſcentem: ſe quidem nec communium ſacrorum, nec hoſpitalis beneficii immemores fore. Sed metus propinquus, ſpes remotæ animos ſubegerant. oratoque fruſtra ut templa partiri liceret, exactis qui fuerant miniſtris, ædes ludique literarii Ieſuitis, imprimis illic inviſo hominum generi, patuere. Coriblano Garzadore epiſcopo Oſigerdenſi, qui nuntii nomine res Pontificis per inferiorem Germaniam agebat, ſolennes luſtrationes peragente, aſpergi humum, ipſos ſuggeſtus velut impietatis reos flagellari, dein longas Miſſæ ceremonias, apta oſtentui omnia, plebs urbana, ſimplicioribus ſacris quinquaginta per annos aſſueta, pars indignabundi, pars non ſine riſu reſpicere. Sacerdotes in magna templorum ſolitudine, populus ſuos ritus tantum requirens, quantum alienos deteſtabatur, infeſti mutuo ſuſpectique egerunt, per omne id tempus quo Hiſpanorum copiæ fines obſidebant: iis poſtea digreſſis, ſimul qui eorum vi nitebantur exceſſere, civitas libertatem & mores recepit. Iam inclinantibus in ultionem Germaniæ conſiliis, Mendoſa, quanquam prætulerat hactenus ex uſu Regis fore, ſi vincendi bellum inciperent, & ſe juris Quiritium inſcientem militari agere malle, reipſa conſcius non duplicandos hoſtes, exploratis per homines idoneos principum & auctoritate præſtantium ſtudiis, quæ ipſis vincula, quis fœde-

rum modus, neque muneribus neque aliis arti-bus abstinebat, ut coëuntes distraheret. Tandemque operæ pretium visum est conquirere, qui causam tam deploratam verborum præsidiis fulcirent. Scio ego miraturum non neminem, quid tum ab ipsis vel in speciem afferri potuerit. Quare ea quæ legati Andreæ apud conventum Rheni accolarum, Agrippinensium in solo, dixere, quam potero brevissime referam. Hi postquam diu eorum, ad quos venerant, nomina & mandata contra morem legatorum quærendo tempus extraxerant, tandem velut impulsi ad subitariam defensionem, dolere sibi ajunt, quod veræ religionis inimici, rebellium fautores, principum aures ac publicos conventus falsis aut invidiosis vocibus implerent, quasi nefas esset communi causæ orbis Christiani, quam rex Hispanus defenderet, pauca in singulos incommoda condonare. Nam non regis libidine sumta hæc arma, sed coërcendis prædonibus, qui, contemto Dei hominumque imperio, ex scelere jus facerent. Vbi tunc istos conventus & Germaniæ conscriptionem, & horribile decreti carmen, cum Arausionensis bello perfido unum, exemplo principes omnes peteret? armatas a Deo potestates, ut malis undique nascentibus occurrant, justas sæpe neglecti muneris pœnas dedisse: at ipsos non alienas tantum dissimulasse injurias, verum & suas, cum vastarentur agri juris Germanici, castella atque urbes tenerentur a rebellibus impune. Non habituros obtrectatores, quod tam acerbe exagitarent, si sui officii memores Germani, quibus arbitris Hispanus conciliari toties noluisset, perpetuos pacis hostes coëgissent semel arma ponere, nunquam sine

finito-

finitorum damno exercita. Quid enim non datum a rege patre aut filio tranquillitati Christianæ, qui, vitandæ omni invidiæ, alienata ab se Belgica, æstatem proximam, magni exercitus domini, spe sola concordiæ trivissent, donec militem cum hyeme inopia oppri meret, quippe effuso honestissime ærario, ad Galliam bello & præsidiis liberandam? Tum quoque, quanta potuisset, adhibitam diligentiam disciplinæ: cujus quam difficilis esset cura, sensurum, siquis Mendosæ in id onus succederet. Nullum in loca ipsorum infessa jus victoriæ intendi. Hospitium & brevem custodiam quæsita: eoque dilectu præsidia disposita, ut Batavorum excursibus obnoxiæ regiones undique præmunirentur. Quæ militum delicta providentiam ducis aut pœnam effugissent, exigua, si quis cum Caroli Imperatoris Philippi beneficiis componeret: reminiscerentur & fœderum. Quomodo enim liberum sibi dicerent in hoc bello neutras partes sequi, principes, episcopi, civitates, non tantum veteres Burgundionum socii, sed quos Carolus ad propugnandam communi ope Romanam religionem sibi obstrinxisset? Quoties eo nomine denuntiationes a præfectis regiis interpositas? quoties Clivios appellatos, ne contra Venloanas pactiones fugitivis receptum, hostibus transitum darent? Ipsorum civibus, armis, commeatu aucta hostium scelera, cum tamen Parmensis Buricum redderet, contra Resam castellum dejiceret, quietem ipsis in bello permitteret, dummodo Gravewarta insula Batavo auferretur. Ne hic quidem obtemperatum: idque constare regi Transrhenanæ possessionis jactura, cui proinde longius iter quærendum fuerit, ad sua re-

petenda, quid tum si non sine aliquo, illorum damno, quorum id culpa evenerat? Multo etiam iniquius facturum Coloniæ episcopum, si Monasteriensium aut aliorum querimoniis nimium moveretur? potius, quod pontifex ullus Agrippinensibus, quod sacra adhuc essent, agendas Philippo gratias, qui impium bellum movente Truxio, contra decreta Germaniæ, nemine Germanorum contra eunte, quibusdam vero etiam principium hinc quærentibus grassandi in sacerdotes, rebus suis post Boioari preces habitis, Novesium ipsi, mox Bonnam armis reddidisset, testato salvas sibi impensas esse debere. Bercam quoque ereptam rebellibus &, dum alibi Albertus occupatur, amissam: ac nuper, dum spes fuisset ante vim reddendæ domino urbis, honori ipsius diu donata agendi tempora. Hæc si expenderent, melius sibi consulturos, quam tenuium malorum improvida miseratione majora iritando, & quorum sero pœniteret. Si pax turbaretur, concitorum capitibus impendere ultionem: Regem, Archiduces, Mendosam extra crimen fore. Non multum his dissimilia dixere qui ad Imperatorem & principes singulos mitigandos mittebantur, promisso ante Aprilis exitum decessurum militem. Fœderati ordines sæpe frustra expertis legationibus in id tempus abstinuere, permittendum Hispano rati, ut quam liberrime fureret, & Germaniæ, ut sua sponte moveretur. Defensiones tamen sparsere, indignati quod ii, qui res repetitum venerant, ipsos hostibus velut ex æquo componerent: memorantes loca a se reddita, ab Hispanis retenta, finitimorum offensas quæsitas ipsis, sibi toleratas, a Clivicis motibus ad Truxianum bellum

repe-

repetita origine. Suam æquitatem, cum Emda non ita dudum, Emmerico nuper cederent, mirantibus multis testatam. Objici locum unum aut alterum hosti imminenti necessario antecaptum, quasi non & civium interfuisset servari contra non evitanda alias Hispanorum flagitia, a modesto milite, & cui nec stipendia, nec disciplina deficeret: addi pauca excursorum delicta, quæ, ut fit, notitiam & ultionem effugerint. At non-publico ductu importatum alienos in fines exercitum, non seditiones lucro deputatas, non populorum nihil ad se pertinentium religioni morem impositum. Pollicitum & curaturos se de Gravewarta, ne Geldri arbitros recusarent. Accessere quæ aut causam ipsorum plausibilem, aut Hispanum avaritiæ falso pietatis nomine velatæ suspectum facerent, dicta alibi, neque hic repetenda. Finis erat: ne genus hominum servile liberis nationibus insultare diutius paterentur. Deliberantibus ad Rheni & Mosellæ confluentes quinque pagis, tarde belli consilia procedebant. nec deerant qui cum Batavis gnaris armorum sociandas vires jam tum judicarent. Sed plures sua recipere satis habentes, longiori bello aperire Germaniam recusabant, partim invidiam & offensas Imperatoris, vimque potentiorum adeo nonnullis expavescentibus, ut, cum de acceptis injuriis loquendum esset, regis & gentis Hispanicæ nomen anxie vitarent. Sed & nec Ordines ipsi multum laborabant, miscere sibi socios, quorum ex dissidiis adversa, aut ex secundis pacis legem acciperent. Præcipui maturandæ expeditionis auctores erant, Palatinus Septemvir, Hessus & Brunovix, suis auspiciis & copiis, quas satis magnas

tota hyeme conſcripſerant, rem aggreſſuri, ni inter ipſos ortum certamen, Heſſo & Brunovice de ſummo belli imperio contendentibus, cum Palatinus quietis patiens interiorem tutelam & publicorum conventuum curam ſibi depoſceret. Vſi ea diſſenſione e Weſtfalico pago Romanenſes plerique, & quibus nihil æque inviſum atque arma Proteſtantium principum, tributum trimeſtre, æquale ei quod in Turcam datur, offerendo, ut præſes ſuus dux belli renuntiaretur, effecere, æquum dictantes, & moribus Germanicis conſonum, qui vim paſſi, quorumque in ſolo bellum adminiſtraretur, ipſis in auxilia regimen concedi. Hyemem hanc, bis gelatis amnibus, ſollicitam Fœderati, attamen innoxiam egere, dum diviſis Mauritius & Wilhelmus copiis, ille Ciſiſalana ex Arnhemo curat, hic ulterioribus cuſtodiendis ad Meppelam conſidet, intercurſantibus nunciis. Detectæ in Bredam, Noviomagum, Daventriam inſidiæ, curam cuncta tuendi & impendia auxere. Mauritianus miles plus ſemel in hoſtem victor, etiam ſuſpendio necatos a Iuliacenſibus milites præſidii cujuſdam cæde & rapinis penſavit, peſſimo militiæ more, qui juris publici neglectu privatam centurionibus ultionem permittit. Emmericum, quod oppidum a Mauritio liberatum diximus, rurſum Hiſpanis, qui ſub exitum Februarii machinas advexerant, pavore magiſtratuum deditur, cum civi militique non deeſſet animus, inſuper tam difficili per aquarum incrementa aditu ut ſcaphis inducti intraverint. Ibidem mox, ſublapſam columna fatiſcente Ieſuitarum ædem, erant qui ad prodigia referrent. Sed & Buquoius Comes præſidium illic regens capitur

ipſe,

ipſe, dum prædabundam manum calidius perſequitur inſidias illapſus, quas Ludovicus Naſſavius paraverat: ut ferme per id tempus crebrioribus quam gravibus damnis res regiæ deterebantur. Nam vere appetente diverſis locis fuſus eques: venit in poteſtatem Paulus Æmilius Martinengus: captis comitibus Fredericus Herembergenſis vix periculum evaſit: portus Antverpienſis perruptum præſidium, avecta præda: & in oceano deprehenſa navis Hamburgo arma in Hiſpaniam ferens. Pecunia nondum ſupererat. Trecenta ducatorum millia gravibus ſub uſuris a mercatoribus accepta, quo maxime urgentibus ſuccurreretur. Ita Antverpia & Lira mutatis præſidiis metu exemtæ: inde metu dilapſi, & qui reſtiterant, protruſi edicto e finibus in Germanorum manus paſſim inciderunt, ubi quicquid aliis peccatum erat, ipſi luerent, publici odii victimæ: Gandavi, quia modeſtius egerat miles, manſit. Sed Bercam tranſiit ſeditio, eadem ex cauſa, totoque anno exagitavit. Dilectibus quoque per Italiam Germaniamque audita penuria moram objecit: quin & crebra ad Batavos transfugia, qui ſtipendium recens auxerant. His ut malis occurrerent Andreas & Mendoſa, ſimulque parte promiſſi Germanos lenirent, principio Aprilis ver nacti ſiccum & maturius quam iſti cœlo ſolitum, ita ut jam pecudes paſtum agerentur, jubent abductum hybernis exercitum, erat is millium quindecim, utraque ripa deſcendere. Emmerici tamen & Reſæ præſidium relinquere locorum commoditas ſuaſit, ut & Gennepæ ad Moſam, cæteræ civitates coactæ militi teſtimonium probe ac modeſte actæ hyemis præbere, non negligente

interim Mendoſa pro tam longi hoſpitii gratuito uſu partem de ſtipendio militi deducere. Inter eundum ferme conſumto menſe, medio flumine contra Gravewartam utrinque conſedit exercitus. Non ſine ſpe expugnandi Mendoſa ſuaſerat, maximo haud dubie fructu, ſi eveniſſet: ſed contra nitente Ricardoto, quaſi fieri non poſſet, quod Parmenſis fruſtra tentaſſet, Andreas Bommelianæ inſulæ irruptionem prætulerat, ejusque conſilii occultandi ac retinendi hoſtis hic labor ſimulabatur. At Mauritius vix alias magis inquietos dies, noctes quoque inſomnes habuit, cum & notis armorum ſociis & juſtis viribus deſtitutum curæ innumeræ diſtraherent: nam primi ducum Wilhelmus apud Friſios, ſuſpectis Emdæ rebus, Verius in Anglia detinebatur, alii per Germaniam, concitores belli illic & miniſtri aberant. Necdum advenerant cohortes externæ, quas adverſus vim hoſtilem gravius incubituram Ordines diverſis partibus conſcribi imperaverant. Quatuor penes ſe millia habebat, quibus Iſalæ tranſitum, quibus Rheni læva ac dextra, ſupera atque infera defenderet. Igitur recepta Lovecenſi arce locisque aliis, quæ nuper Cliviis reddiderat, Geldrica rurſus inſula ſedit, manentibus prioris anni munimentis & hoſti intactis: pars copiarum ipſam Batavorum inſulam tenebat, eo conſilio, ut quamcunque urbem aut caſtellum Mendoſa impeteret, ipſe averſum latus & opere minus firmum armis prætexeret. quamobrem ſpeculæ ripis, pontes amnibus impoſiti, quo facilius indicia atque auxilia commearent. Mox Gravewartam auctam prius præſidio, quod tenue fuerat, adverſus hoſtium utrinque tela, lorica inſtruit:

ſtruit: inque amnem palorum duo cornua protendit, ſiſtendis ratibus, quæ juſſu Mendoſæ apud Coloniam paratæ dicebantur. Machinarum ictus, explorato ſitu e tumulo trans flumen ea arte directi, ut, plurimis ſuorum diſcerptis, cogeretur hoſtis partem caſtrorum ſubinde transponere: cum interim & equeſtris e Noviomago excurſus fatigare: neque deeſſe in diviſi exercitus partem alteram juſtæ victoriæ occaſionem, ſed paucos ſecum qui exſequi poſſent, Mauritius fatebatur non ſine acri doloris ſenſu. Monebatur ut Bommelæ caveret per exploratores & captivos: ſed metuebat ne,ſe digreſſo,alia penetraret hoſtis, qui falſis variiſque conatibus incerta fecerat omnia, etiam ſpeculares ignes ſuos ad uſus trahens. Inter tot ambigua nihil viſum tutius quam manere, cunctaque itineri expedita habere, onerare currus, equos curules neque nocte ullos, neque de die cunctos ſejungere. Multas maximasque non immerito oportunitates ex Bommelia inſula Hiſpani ſperabant, primorum illic amnium clauſtris, & in hoſtilis agri intima non uno tranſitu. Rhenum qua Vahalis dicitur olim quoque Moſæ admixtum in Oceanum fluxiſſe, Romanis ſcriptoribus abunde demonſtratur. Sed media tempora crebris diluviis, nondum ea quæ nunc eſt aggerum cura, quantas mutationes attulerint, dici non poteſt, cum nec ita dudum alia fluxiſſe Moſam patrum monumenta, & trans Hæſdam veteres alvei nomen teſtetur. Nunc quidem ita ſe res habet. Quæ pars Geldriæ ſubterClivios inter utrunque flumen procurrit, Moſivahalia incolis ex re appellata, ſenſim tenuatur, & ad confluentes finit, qui Vorenam inſulam brevi intervallo bis aquis per-

permixtis conſtituunt: unde diſcreti rurſus amnes, curſum quisque ſuum perſequitur, ſervato vocabulo, donec iterum coëunt, amplexi juſtam inſulam, Geldrici nunc juris, cujus caput Harvarda vicus, finis arx Loveſtenium. Nomen oppidi ab inſula Bommela, quam medio ferme ſui Vahalis allabitur. ea civitas Albanicis temporibus inter primas exuerat ſervitutem. inde cum Hollandis arcta ipſis ſocietas, quod invicem munimento eſſent. Non longe Harvarda proximant amnium flexus, rurſumque aperitur inſula Roſſemum in vicum, Martini Roſſemienſis ortu nobilem, qui imperante Carolo populabunda manu Belgicam, & mutatis partibus Galliam penetravit, hinc longe diverſi fluunt. Sed ambitioſior Moſa & Brabantorum agris largius indulgens in auſtros abit, qua Sylvamducis aſpicit correcto curſu, ubi Crepicordium inter munimentum arcemque intra inſulam, quam Helium vocant medius tranſiit, Hollandico deinceps ſolo excipitur, ac modico ſui divortio Hemertam inſulam circumductus, Hæſdæque mœnia attingens, cætera integer conficit. Spem invadendi hæc loca Hiſpanis auxerant diverſi indices miſſi Alpina ad juga, qui nives ſolito minores modica amnium incrementa promittere, conſenſu renuntiabant: partibus, non agmine ire viſum, ut quam diutiſſime ad Gravewartam caſtrorum imago hoſtem moraretur. Sapenæ igitur, qui Gennepæ, velut tutandos ad commeatus, hæſerat, hactenus additi ſubito Barlotta & Stanleius, cum ſuis cohortibus Hiſpanica, Walonica, Hiberna, & Henrico Herembergenſi ductore equites quadringenti primi deſcendunt, Vorenam, ſi indul-

gen-

gentius custodiretur, subito aggressuri. Sed viso id frustra fore, propter substiterunt, donec Sylvaducis adjutæ curribus lintres adventarent. Iam pulsa machinis (nam attraxerant aliquas) Batavorum nave quæ flumen illic servabat, non procul Rossemo Mosam transgressi, fuso hoste qui per aggeres obequitabat, & quod juxta peditis non auso obsistere, Bommeliensem insulam penetrant, modo hac, modo illac palabundi, dum mandata, aut copias majores opperiuntur, ipsique duces æquali potestate, dum offensas minus, Andreas magis, quam bello expediebat, inter se diffident, in pulcherrima occasione agendorum incerti. Et alias & tum raro Dei in Batavos beneficio constitit, plerumque circa spes ingentes & propinquas consilia hominum deficere. Namque urbs Bommela, maximum belli momentum, ad impetum nuda ferme jacebat, veteribus munimentis arctis atque invalidis, & novis, quæ triennio cœpta, nondum perfectis, dum Ordines in multa operum distracti erogationibus parcunt, & partem imprimis hosti adversam aqua restagnans & uligo soli moratur. His Princeps auditis, citato quanquam itinere, non ante secundum ab hostium transitu diem, sed antequam illi Vahalis ripam occupassent, in urbem pervenit, perculsisque periculo civibus & fugam parantibus animos restituit. Nam quanquam & Hemertam insulam & siquid alibi suspectum, cura sua & milite firmabat, Bommeliæ tamen præcipue intentus, plurimum ipse adesse, augere præsidia, opera urgere. Monstrataque est eo tempore egregia tuendi urbes ratio, Principi sæpe postea, nec minus hosti repetita, & mansuri perpetuo usus, quoties

ties obsidium metuentibus miles suppetit, obviam hosti eundo promotis longe munitionibus, quæ & spatium amplius præbeant defensuris, & intima diutius periculo seponant. Propugnaculis enim quæ vallo continua, objectæ moles aliæ atque aliæ, quæ aquis & ipsæ includerentur, quicquid defensioni idoneum extremo ambitu amplectente lorica. Quæ dum properantur, Hispanicæ copiæ, & qui Emmerico tum primum relicto exierant, sociis, qui tum forte Crepicordium castellum obsidere cœperant, supervenere. Dedito facile castello, & quæ contra castellum est arce Helio, pontem illic e navibus Mendosa Mosæ instruit, transponendo militi & commeatibus, qui abunde Sylvaducis afferebantur. Læta civitate ob hostem de vicinia pulsum, & cætera diligentius curante, quo minore offensa præsidium abnueret, etiam Andream, qui eo venerat, non nisi præfinito comitatu mœnibus excipiens. Validi hostium conatus adeo Batavos non terruerant, ut majoribus, quam ante, animis opes viresque intenderent. Instituenda enim augendo ærario venditionum, litium & hæreditatum vectigalia, haud ægre tolerata. Difficilior e censu ducentesima, eoque minus duravit, quanquam mos ipse liberis populis æqualitate olim laudatus. Sed multorum opes incognitæ, aut per mercaturam incertæ, & suspecta profitentium fides obstitere. Plebem & hoc offendit, quod etiam opulentissimi, si bis mille florenos pro ducentesima darent, ulteriori professionis onere levabantur: quod partim vitandæ invidiæ datum, partim in solatium nobilitatis, arguebant pauperiores, tanquam in paucorum gratiam exuta æqualitate.

te. Supra classem; quam in Hispaniam missam suo loco memorabimus, novi e Germania dilectus & Helvetius pedes tum primum usurpari cœptus. Scriptæ & leges de armaturis. Gallorum quoque cohortem bis millenariam e regno pacis impatiente Lanovius conscripserat, querente Hispano violari fœdera, cui rex Henricus responderat, nihil suo jussu fieri, nec intercedere tamen quo minus bellantium utrique bella cupientes Gallia deducerent, quo citius vetera partium nomina exhaurirentur. Ita placere Ordinibus copiæ suæ, ut e consultoribus pars animosi juventa, cæteri longorum sumtuum pertæsi, prælium poscerent. Sed monstrabat Mauritius posse hostem tutius eludi, & re in discrimen data leve Hispano militis damnum, apud populum etiam minora vulnerum formidolosa. & aderat jam Wilhelmus prudentiæ laudator, & calentibus consiliis semper aversus. Postquam ergo tota vi belli Mendosa ipse ad oppidum Bommeliam venit, operibus & machinarum jactu certatum, nullo in rem summam malo, singulorum vaga pernitie: at in Hispanicis castris duo millia hominum breve intra tempus absumta: inter hos duo fratres, diu divisi & ignari, quia nomen alter maternum assumserat, cum forte coiissent & inter sermones agniti inter se amplexus necterent, capitibus utrique abreptis, consecuti sunt, nequid post id gaudii dolerent. Similis casus in Mauritii castris marito & uxori simul cubantibus mortem somno continuavit. Equestres interdum pugnæ & excursus, & omnia non obsidio quam adversis castris similiora. Tandem retrogresso ad Rossemum Mendosa, Mauritius quoque, firmato quan-

quantum satis oppido, cui supra infraque pontes addiderat duos Vahali transeundo, copias per insulam Vorenam, quam novis operibus in exemplum pulcherrimæ munitionis erigebat, totaque Vahalis ripa exteriore disponit. Assiduo pulsu, quanto mœnia incuti solent, transitum illac in Tilanum, qui trans Vahalim, agrum urgēbat Hispanus, renitente Ernesto, cui ea regio obvenerat, atque parva Vahalis insula, quæ prope Rossemum, pertinaciter hærente. Nec princeps sua tutari satis habens, partes oppugnandi ultro suscipit, primumque trans Mosam, quod ripæ Brabantiæ proximum Vorenam respicit, subito levique opere insideri jubet, ut agentem illic hostium equitatum, qui commeatibus ac pabulis præsidebat, excursibus lacesseret. Mox ex eventu ausus majora, summo mane gnaros talium cum trecentis militibus jubet penetrare insulam Bommeliam, eo in loco, quo Harvardam esse diximus, lunæque in speciem defigere palos, inde quantum maxime properari poterat, integere humo. Spatium id erat quod sex millia hominum caperet. Simulque opus & copiæ ignaro primum hoste crescebant: tantumque fiduciæ superfuit, ut coram princeps ipse inspectatum advenerit. Temporis mora, dum consulitur Mendosa, dum alternant consilia, favit audaci cœpto. Certe jam humani corporis altitudinem bis vallo æquaverant, cum inumbrante vespera, duce Sapena, lectus miles Hispanus Italusque, ad bis mille, acrem impetum facit, ira simul & religione incensus: quippe monachi crucis insignia præferebant, cæsi captique inter primos. Erant quos animi ardor vallum ultra evectos impulerat coram manus miscere.

pro-

propugnantium pares ſpiritus, ſed conſilio regebantur: ſtatus integer, certi ictus, jactusque. Lanovius Gallos, Anglos Horatius Verius, Scotos Edmundus voce exemploque incitabant. Sed præcipue hoſtem fatigabant Mauritii machinæ ex inſula Vorena ipſaque Vahalis ripa in omne latus directæ. tandemque ceſſit, multa ſuorum cadavera trahens. Sunt qui ſeptingentis non minus cæſos tradiderunt, inæquali certamine, cum circiter decem e defenſoribus deſiderarentur. Inter peremtos centuriones Paciottus fuit, captivus nuper & reparandæ ad gloriæ occaſionem intrepidus. Proceſſit munitio: itemque trans Moſam minores aliæ: fruſtra tentato impetu in eam, quam hoſtis juxta ad Luttam fecerat. Inſigne ſane caſtrorum ſpecimen, per tot inſulas ripasque diviſus exercitus, qui navigiis amnem tenentibus & quinque pontium mobili quocunque vertere libuiſſet opere, alternis uſibus miſcebatur. Nec quicquam auſus in opera Mauritii Mendoſa: ſed perfuga monſtrante locum acceperat Roſſemum ſupra, ubi proxime coire fluminum flexus ante relatum eſt. ibi conſilium ſecutus, quod jam olim ceperat Carolus Mansfeldius, tunc vero repetierat Carolus Coloma Tribunus, idem qui has res ſummo cum judicio ac fide poſteritati tradidit, pars ipſe earum haud minima, juſtum ex humo caſtellum moliebatur, quod ab Andreæ nomine vocitatum, hinc Moſæ inde Vahali incumbens, aqua terraque iter præcluderet. Ita inſumta æſtas, relictoque præſidio is unus tanto labori fructus ſuperfuit: reliquus miles per Brabantiam ſparſus ad licentiam rediit. Worchemum Hollandiæ oppidum Barlota nocturno aſtu quin caperet haud longe

abfuit;

abfuit : ſed cum in ipſo agendi loco conſilium traxiſſet, excitus a ſpeculatore civis minimo antevertit ad portam procurrere. Quæ dum acribus ſtudiis apud Batavos geruntur, Germani interim Hiſpanique, hinc ignavia, inde ludibrio certabant : nec Hiſpanis ſua virtus, quippe alios apud hoſtes irrita, ſed Germanorum diſcordia tantum ſecuritatis addiderat, ut gentem diu invictam & undique formidatam palam atque impune contemnerent. Quippe Imperatori, Epiſcopis, & Romanæ religionis aliis bellum nolentibus erat. Seorſim principes Brunovix, Heſſus & Brandoburgicus (nam Palatinus ſe armis ſubduxerat, Maguntini & Treviri exemplum obtendens) inutilem diu militem habuere : donec æſtate media circa Bercam coiere ad duo equitum, duodecim peditum millia, ſumma Simoni Lippio concredita, rogatu, ut diximus, Weſtfalorum, qui cum id impetraſſent adeo promiſſa auxilia non miſere, ut contra ab ipſa urbe Colonia petitus Hiſpano miles ſit, & alia belli inſtrumenta. Dux, belli ſe inexpertum haud diſſimulans, Hohenloio Saxonum inferiorum, Solmenſi Rhenanorum, quos vocant, præfecto, qui in ſpeciem Ordinum Fœderatorum ſacramento exierant, regimen omne permittebat : nec his duobus audentia aberat, laboris quoque indefeſſi agitabant. Sed uterque armis quam conſiliis melior perpetuo certamine rem diſtrahebant. miles ignarus obſequii vino atque ignaviæ deditus, & ubi pecunia non ad diem parata, promtus ſeditioni. Caſtellum quidem Hiſpanorum ad Bercam irrupere : multaque cæde in cauſam deſcenderant. Simul Orſæum, Emmericum, inſeſſa præſidiis. Sed ubi ad Bercam

ven-

ventum, nulli ad obsidium aut oppugnationem paratus, extra machinas aliaque a Fœderatis Ordinibus submissa velut clanculum, ne agnoscere partes viderentur, quod Imperator destricte vetuerat: quin nec commeatus exercitui suppeditabantur, detrectante vicinia, quam sponte in se inclinantem Hispani legationibus crebris adibant, excusando anteacta, & meliora pollicendo, tantumque in eo fiduciæ fuit, ut, circumsessa cum maxime Berca, augere præsidium Mendosa, aut militi intus tumultuanti stipendium persolvere, contemserit. Visum itaque Germanis Resam potius ducere, quo propius a Batavis alimenta, & siquid ultra usui sperarentur. Illuc Hermannus Herembergensis cum Andreæ mandatis advenit, qui, culpam suorum cum Batavis permiscens, spe quædam loca restituendi tempus extraheret. Responsum fortiter, Ordines jam oppida ac castella complura nullis conditionibus tradidisse, nec esse quod sua facinora inæquali comparatione velarent: quæsitumque an pecuniam afferret, qua de illato damno tot populis satisfieret: & quo pignore caveretur non eadem mala paulo post reditura, quando fides signumque Regis infirma credentibus subsidia, tot oppida capta, tot agri eversi, ostenderent. Sed verbis facta discrepabant: quippe & duces dissertando tempus terere, & miles otio magis magisque lasciviens in prædas stupraque verti, & in hostem nihil, in alios omnia audere quibus ulciscendis advenerat. Ab ipso Resæ præsidio nihil hostile: quin per ludibrium Germani ad pocula invitabantur: & erant qui irent, jungerent dextras, redirentque illæsi, donec privata militum collusio in publicas ali-
quot

quot dierum inducias mutata eſt. Non dubie multa magnaque Ordines Fœderati e motu Germanico ſperaverant: qui nulli ipſis uſui: niſi quod dum tantus exercitus ignavia ſtupet, miſſus a Bommela cum turmis ſeptem, centuriis quinquaginta Wilhelmus Dotocomum, Mendoſæ captum anno priore, foſſis machinisque intra diem tertium, pluvio quanquam cœlo & contra jaculantibus obſeſſis, in poteſtatem redigit. Sub idem tempus Ludovicus Naſſavius cum turmis circa Graviam dimiſſus, inſecutis hoſtium copiis ipſe impar, ductu provido per arcta itinerum, Moſamque flumen, prædam revexit. Finitis ad Reſam induciis, nihil tamen promovere obſidio: nec enim duces periti earum artium. Aderant ſane e Batavis foſſores, ſed & illi longas mercedes lentaque opera, quam brevia cum periculo malle. Vigiliarum in caſtris vix ulla ſpecies: ter novus in oppidum miles penetravit. Inibat autumnus, cum præmature facta denuntiatio more militari obſeſſi retento caduceatore ſubito in improvidos palantesq; erumpunt: cædunt ferme ducentos: quin & machinas trahunt, tantoque id terrori fuit apud imbelles animos, ut non tam ſolveretur obſidio, quam caſtra turpi & vix alias audita fuga deſererentur. Relictos commeatus totasque naves, tum Hiſpani, tum ipſi Germani diripuere, breviqne difluxit exercitus, dum partim poſcunt ſtipendia, partim in trimeſtrem ſe militiam nec ultra auctoratos jactitant. Brunovix in multos ſuorum compertis flagitiis capitali ſupplicio animadvertit. Profugit & propter Bercam caſtello miles, & qui Gennepam tenebant ab Hohenloio nuper inſeſſam, cum Hiſpani ultro ju-

van-

vandam ad Resam præsidium deduxissent. Vix Orsæum & Emmericum mediocri milite servabantur. Ante hanc pudendam Germaniæ labem, actum erat sæpius, ut projecta dissimulatione fœdus palam iniretur, acciperenturque Ordinum auxilia, aut etiam Mauritio bellorum experto summa traderetur. Sed non mittere Ordinibus promtum, quos suorum finium tutela distinebat, præterea terror classis Hispanicæ maritima firmare compulerat, eodemque metu Angla reposcebat militem. Nec Princeps comperto per Wilhelmum, qui coram viserat, rerum Germanicarum statu, avidus interveni-re periculis, & accipere militem obsequii bonarumque artium indocilem. Quamdiu campis circa Bommelam hostis hærebat, non ausus in hyberna ducere; quanquam graves impensæ Ordines fatigabant, refotos nonnihil pecunia, quam rex Galliæ submiserat. Sed ubi Mendosa, jam crescente autumno nulla re magis, quam fame morbisque suorum coactus, dimisso milite varias in partes, quo minus seditio coalesceret, ipse in Germanicos fines recessit, solvit & ille copias, positis primum secundum flumen munimentis, quibus eruptiones ex Andreano castello cohiberentur. Emmericum quoque adversus imminentem Mendosam, & oppidanos præsidio infensos, immisso per noctem milite, communivit. Hæc terris gesta non interrupto ordine continuavimus. ad res maris nunc præverti tempus monet. Alibi diximus Philippum regnandi veterem Batavis inter bella commercium Hispaniæ permisisse, sub aliarum quidem gentium nominibus, sed ita, ut appareret partem prudentiæ fuisse velle decipi: sive spes redituri

 ob-

obsequii vetuit in gentes exteras id commodum transscribere, seu, quod eventu comprobatum est, metuit populis mari valentibus, si Hispaniam clauderet, alium orbem aperire. Sed ut plerunque successoribus tædio sunt consilia, quæ non ipsi reperere, novæ rationes filium, ut pace desperata, in asperiora verterant. Constabat satis omnes Batavorum opes ex mari esse & mercatura, & maximos ex Hispania proventus, ut quo non suas tantum merces, sed & Sarmaticas fruges aliaque deferrent, aurum præcipue aut argentum relaturi, cujus ut copia apud Indiarum dominos, ita usus ingens commercia celebrantibus: quare sublata bellandi facultate bellum sua sponte casurum sperabatur. Conquisiti comprehensique per Hispaniam nautæ, pars per supplicia excruciati, pars dati in carcerem aut remos. Per Belgicam quoque novæ principis Isabellæ nomine proponitur edictum, multa cum insectatione Batavos regentium, qui, ut semper ante, ita nunc, mutato principatu & ab Hispania semoto, oblatam pacem repudiarent, aliosque in bella concirent, non aliunde quam ex commerciis tanta superbia, quæ parentis sui nimia indulgentia mansissent hactenus. Obstiterant multi e Brabantis Flandrisque, ne per Belgicam travectiones tollerentur, majore sibi Batavicarum mercium inopia. Sed prævaluerat ira, & spes sublevandæ ex Gallia necessitatis: quin & piscantibus, quibus arma ante pepercerant, sublata securitas. Non mediocriter ea res Fœderatos commovit; quippe patebat eripi duo plebi alimenta: unde nautarum seditio, mercatorum diffugia metuebant. Nec tamen a pristinis consiliis degeneravere. Societate Anglorum didi-

didicerant nihil esse per omne Hispani imperium minus timendum ipsa Hispania, ut cujus omne munimentum in eo reges ponerent, si nulli aliarum gentium domi otium relinqueretur: & sibi vel ad continendos nautas maritimo bello opus: planeque gloriosum, si Hispaniæ commercia abrumpenti penuriam, quam sibi minaretur, reponerent. Ergo contrarium per edictum regestis facinoribus, quæ olim in Belgis ac per Germaniam nuper patrata, & quæ alia concitandæ invidiæ videbantur, vetant populos quoscunque ullos commeatus resve alias in Hispaniam ferre: si qui secus faxint, ut hostibus faventes vice hostium futuros: piscatores quoque emere impunitatem ab hoste prohibiti, addito sibi curæ fore tutum maris usum, & si quis damnum pateretur de agrorum hostilium præda se cuique satisfacturos. Missum ad reges gentesque edicti exemplum, ne quis inscitiam excusaret. Paruit rex Galliæ, ac si quis suorum sex intra menses inHispaniam navigaret, professus est, privatum periculum fore: cæteri silentio transmisere. Hoc facto classem parant, contracto quicquid publicæ pecuniæ aut per tributa corradi poterat: ausi rem ingentem atque ancipitem, & vix unquam mediocri successu, quippe cum diversa vetustatis exempla exstarent, tracto ex Italia Annibale victor Carthaginis Scipio, & diu Africam populatus Agathocles, contra Athenarum opes Siculis sub armis eversæ. Erat & recens documentum undecimo ante anno gravis Philippi classis, plane quasi in fatis foret, experiri per vices Batavos Hispanosque quam incertę spei sint, quę fluctibus & ventis traduntur. Appetebat æstas, cum duce Petro Dousa viro no-

bili, ſed velut nullo generis patrocinio per longos ſtipendiorum gradus ad id imperii evecto, LXXIII naves altum tenuere, ferentes hominum octo millia, nautas militesque. Mandata acceperant eruere claſſem, quam rex Hiſpaniæ arborum, funium, nautarum inopia tarde moliebatur: idque inter cauſas feſtinandi Ordinibus fuerat: adhoc Americana navigia diripere, hoſtilisque imperii oras populari. Magnum præ ſe terrorem agebat inauſum ante facinus, & fugis littora deſolabantur, præmiſſis jampridem & ex Hollandia literis, quæ venturam claſſem nuntiabant, ut ex captivis cognitum. Ad Corunnam hærebat cœpta Philippo claſſis. Aſſedere primo Batavi: ſed illa non auſa ſe nudam dare ſub arcis haud invalidæ tutelam confugerat: pariterque ex arce, navibus, caſtello, quod propter jacet, machinæ detonantes, ſpem oppugnandi eminus, cominus adimebant. Satis in eo viſum, quod gens Oceani ſe dominam ferens in ſuis navalibus quæſita latebram, quam prælium maluiſſet. Vbi ad oſtia Tagi ventum, non defuere, qui Vlyſſiponis capiendæ avidi, ob gloriam prædamve, antiqua vicinorum diſſidia, inviſam Caſtellanorum dominationem, ipſam denique urbem, quod Anglorum Antoniana expeditione cognitum, ut vaſtam ita infirmam, & ſi tunc ea gens fuiſſet, quæ in bellum, non in prædam proficiſceretur, ceſſuram non dubie afferebant. Contra alii tam longa pace Regi ſatis adverſus defectiones conſultum, nec exſpectatæ jam dudum claſſi ſpem ullam contra maximas urbes, in quas regentium curæ metusque vergerent. Tutius inſulas aggredi Atlantico in Oceano Mauritaniæ adſitas, quas Veteres ob ſoli fæcunditatem,

tem, ſive quod omne incognitum ita appellarent, fortunatas dixere. Vnde ortæ gentes, quæ primæ incoluerūt, ut pleraque antiqua & longinqua incertum. Iam olim cum nondum Europæ noſcerentur, ſermo non unus. Teneriſæ ad Afrum accedebat. Ipſi ſe Guanchas vocabant. Morum multa, alia Barbaris communia, ut cum Scythis utendas dare uxores: cum Indis ſororum filios habere hæredes, tanquam ex certiori ſanguinis parte conjunctos, ſtupris vi oblatis mors pœna: divortiis infamia. Sorores uxores ducere jus regibus tantum, ut apud Inchas Peruanos. Plures una, etiam privatis. Et hoc Scythicum, quod novæ maritæ virginitatem rex, aut dynaſta delibabat. Dii qui paſſim, Sol, Luna, aſtra: quos ſuper unus bene ac ſecus actorum judex, & ideo alia poſt mortem vita. Infantes ſolemni ritu aqua luſtrabantur. Chriſtianismi aut Mahometismi nulla indicia. Vita tamen ſimplex, concors, innocens, antequam eo, qui Chriſtiani dicuntur, vim, fraudes & alia non religionis, ſed ſæculi vitia portarent. Primi Genuenſes anno Chriſti poſt mille trecenteſimo adiere tantum: centum ferme annis ſerius Bethineurtius e Picardia nobilis etiam inſedit, moresque ac pietatem intulit, etiam regem ſe dicere auſus. Sed cum fortuna tanto nomini non reſponderet, in Caſtellæ reges jus hoc tranſcriptum eſt. Horum potentia veteres ritus, linguam, inſtituta excidit, & ex his inſulis ad majora ſibi gradum fecit. Vna harum Canaria, quod nunc quidem commune omnium nomen, ſed ad hanc aliarum caput privatim quoque pertinet. Arcem illic, egregio ſitu, ſubiit Batava claſſis, acrique globorum certamine Hiſpana

navis una mersa, duæ in manus venere. Exscensum sua sponte difficilem insulani eques pedesq; parvis cum machinis in littus coacti prohibere sperabant. Sed Dousa explodi tormenta, simul scaphas expediri jubet: & ipse in primis evectus, cum propius adiri vada non sinerent, in aquam desilit, ausoque hoste obviam progredi, tria dux vulnera, multa & alii tuborum telis simul & jaculis, veteri novoque armorum genere impetiti, accepere. Fugatis in oppidum Allagœnam barbaris, arx statim dedita cum machinis ipsoque præsidio: mirantibus qui intravere, ut signa Mauritiana tam longinquo loco figerent, cara loci munimenta, cunctaque ad defensionem necessaria, nisi quod toto sæculo nulla illic arma perpessis mali novitas in metum verterat. Ducto ad oppidum exercitu, dies obsessoribus pauci trahendis machinis consumti: quo tempore obsessi carissima quæque, mox sese, in rupes invias aut arcto aditu propugnantibus faciles, contulere: plerique adeo quis hostis esset ignari, ut perfuga Æthiops Batavis ejuratione Christianæ religionis se venditaret: desertæ & arces minores duæ. Missi, qui latebras tentarent terroremque incuterent, justo longius progressi, notis hosti locis, sibi nesciis, fessi præterea laboris æstusque, circumfusis barbaris opprimuntur. Quo cum lætiores insulani redimere se suaque defugerent, excusantes inopiam, incenso oppido arcibusque discessum: ultio pro præda fuit. Gomeræ haud dispar eventus. Patuit inane oppidum, machinis, & quæ profugi avehere non potuerant, sub humum defossis: & qui spe prædæ juga montium penetraverant, ad octoginta trucidati, imbelli vulgo

magna

magna victoria & more barbarorum etiam in victos mortuosque crudeliter exercita. Batavi ereptis corporibus in tecta flammis sæviere. Videns Dousa, quando spes primæ fefellerant, nihil vastanda ad littora opus tanto exercitu, partium alteram navium cum præda domum remittit: quæ feliciter vitata hostium classe (nam sub idem tempus Corunna vela fecerat) mox cœli inclementia segreges medium sub autumnum portus tenuerunt. Ipse cum cætero virium Brasiliam petere instituit, nobilem Americæ portionem, Lusitanicæ possessionis, nobili ligno & saccharo opulentam. Sed Hesperidum insulas omnemque Africam Oceano objacentem innoxius legens, ubi cum nova multa, tum e conchis pecuniam mirabundus inspexit, auctus inde captis mercatorum ex Hispania navibus, Thomæ insulam, Lusitanorum coloniam, fatali consilio reficiendis copiis deligit. Invitabant & aquæ dulces, & testudines, haud ingratus cibus, ad hoc ovorum fæcundæ, quæ duro cortice haud temere perfringas: pisces juxta innumeri, belluarum metu, aut ignorantia humanæ aviditatis, quia piscatores non commeant, adhærent navibus. Sunt & alati, qui volatu fessi ultro adsident. Insula hæc Æthiopiæ, quæ Guinea dicitur, objecta eo cœlo despicitur, quod noctium spatia diebus exæquat, imminentemque semper solem nec deflectentem alio nulla hyeme temperat: quam mundi pervasti plagam nec in fruges sufficere, nec homines ferre, rudis navigationum asseruit antiquitas. Verum, ut docuit experientia, nulla naturæ pars usibus vacat, nec ea est hominum modestia, quæ vel infelicissimum solum quæstu suo vacare patiatur. Pene rotun-

dus insulæ ambitus: qua latissima est in duodecim leucas patet, media in montem surgunt, cui nubes impendens rore suo arundines nutrit, quibus saccharum eximitur: is maximus proventus Lusitanos & centena, aut plura singulis servitia exercet. Nascitur & zinziber: & arbores, quarum succus vini præstat usum ad sitim ac voluptatem. Egredientibus classe nemo obstitit. Oppidum Pavoasa post levem pugnam direptum. Arcem tenenti Francisco Menezio significavit Dousa, non sibi prædonis in morem intratum mare, sed justa classe missum ab Ordinibus & clarissimo ducum Mauritio, veteres novasque injurias bello publico persequi, ne se majora agitantem uno in præsidio hærere cogeret. paratam dedentibus clementiam & pœnas contumacibus. Admotis machinis secuta deditio. At insulani qui profugerant, facta eruptione incendunt oppidum, cujus flammas subjicientibus aliis fuerant restincturi, nec impune: nam Batavi, moti damno velut suo, per agros villasque ignem sparsere. Sed acrius pro indigenis cœlum pugnabat, unde coorta vis morbi ingens insanabili pernitie Batavorum castra insederat. Nec sane excusaverim adeo rerum naturæ imperitos, qui non vitaverint locos sub ictum solis jacentes, pestilentemque aërem, qui ut paria inveniat illic genitorum corpora, non ferendus certe insueto populo & ab aquilonibus suis venienti. Quippe ne ventis quidem recreatus, intemperie squallidus & atro vapore putris aër tellurem premit. Lusitanorum quoque incolentium luridi vultus, & febrium continui recursus, satis arguunt etiam cœlo calidiore natis gravem trahi spiritum. Olim in eas terras damnatos

natos e Lusitania judex mittebat, nunc avaritia relegat: quanquam comperto vix quenquam Europæ genitum ad mediam ætatem illic pertingere. At nautæ super cœli æstum laboribus fatigati in paria malis remedia agebantur: nam & frigus captantibus sopor ad Lunæ fulgorem noxius; & saccharum nucesque Indæ & alia profluvium citantia immodice sumebantur. Iam vero aqua avidius hausta pernitiem tulerit, an & hominum fraude corruptior, merito ambigam, cum & hoc a gentis malitia, & illud a ratione non discrepet. Venerem quoque nonnullis cum indigenis mulieribus (& sunt ita pronæ pleræque ut viros ambiant) exitio fuisse constat, in tanta diversitate commercia corporum non recipiente natura: ita undique causæ in mortes accersebantur. Insignivit cladem dux ipse additus, cui vastum obesumque corpus, & suo quoque cœlo prope motus omnis impatiens, per biduum languenti quam ægrotanti similius, nulla vi morbi, sed liquata, ut creditur, pinguedine extinctum est. Cujus abscessu turbatum vulgus, spes concidere: vox omnium, relinquendam funestam regionem: consultum ultioni. Satis se hostium mortes cum suis periculis miscuisse. Dousæ corpus, ne mox ludibrio foret, alte sub humo defossum & superjectæ totius oppidi ruinæ. avectæ machinæ & mercium aliquantæ copiæ. Iam mari ferebantur, nec tamen cum loco virus loci evaserant: nam & cœlum tarde mutabat, & hausta semel vis mali infectos sequebatur: magisque in arcto navium pestilens ægrorum odor & contagia morbos vulgabant. amissi supra mille intra quindecim dies. Mox e Brasilia parum prædæ, & reditus festi-

 naba-

nabatur, decrescente indies turba, nec una mortis facie: quibus id malum in præcordia inciderat ante morbi sensum pene rapiebantur: alios urebant perpetuæ febres, quæ ubi caput invaserant, mox furore præcipites in mare agebantur. Cum jam mitius cœlum, & ægris fractisque spes melior exorta, priorem necdum sanatam altera lues nihilo mitior excepit: qua solutæ dentium genuumque compages, vitium longis navigationibus frequens: ac tum plerisque mortiferum fuit, quod fluidi adhuc artus in loca maris algidiora, & per anni tempestatem hybernantia provecti, ex contrario nimium afficiebantur. Nec certe a multis jam temporibus tam intensum frigus fuisse, docent flumina apud nos, etiam quo maris æstus pertingit, concreta, & homines enecti gelu. Afflixere & tempestates, unde plus solito periculi, non sufficientibus qui regerent aut administrarent. Ex omni centurionum numero duo superstites. & naves exstitere, quæ non plures sex homines valentes reveherent. Ægrotabant non ita multi, cæteri absumti morbo & expulsi fluctibus jactabantur: pars navium vires in Anglia recollegit, aliæ disjectæ, ut quæque velis aut nautarum copia pollebat, ferme sub exitum hyemis domum advenere. Navis una penuria hominum deserta, altera Clusam delata hostibus cessit. Eum exitum classis Batava habuit, reipublicæ per sumtum diu gravis, & domibus multis luctuosa. At suam classem Philippus primo Fortunatas ad insulas miserat, accepta earum clade, ne possessioni Batavus insisteret: sed ubi sponte relictas cognitum, ire Terceram, atque ibi venturis America navibus præsidio esse jussa, eo postquam venerat,

sævitia

ſævitia ventorum, nec ſine damno diſpulſa eſt. Mari noſtro Dunkerkani audacius prædantes, querelas excitavere aliis imperitiam res maritimas regentium, aliis ducum ſocordiam, & titulo purgandi maris inutile vectigal accuſantibus: donec quinque naves captæ, actique in ſupplicium prædones ſolatio fuere. Ex Hiſpania vero & America multi per virtutem aut aſtum, iræ hoſtilis incolumes, domum cum veniſſent, terrore & odio Hiſpanici nominis omnia implebant. India alii feliciter reverſi majore quam antea lucro: famaque rerum & ſpe augeſcente, jactura Hiſpanienſis commercii mitigata eſt. Cœptum & ſal quæri inſulis queis America prætexitur. Novum ſub hoc tempus auxilium Philippo Fridericus Spinola adduxit, naves longas ſex, quibus in Batavos uteretur, pactus ſibi prædam, claram inter Genuenſes & opulentam domum popularibus ſuis Aurianis, qui per arma increverant, bellica gloria adæquare cupidus. Pars hæc claſſis Hiſpanæ in Batavos futura fuerat, ni graves minas multumque Britanniæ formidatas, propior cura alio vertiſſet. Igitur ſeorſim venere, poſt modicam in Brevate Galliæ portu moram, rara ſemper cœli felicitate. Præſcierant Batavi, & in fretum Morinum miſerant, qui interciperent. Sed oram legentes, eoque tutas naves Flandriam usque venti ferentes, & ſua fortuna proſecuta eſt. Dunkerkam tamen intrare vetitæ, Cluſam ſe receperunt, armatæ hominibus mille ſexcentis: inde mercatoribus & littori Zelandico minabantur. Et nocuit non parum incognita huic cœlo navium facies, ſumtu primum, circa obſidendos exitus, deinde levibus ex damnis ſparſo

in longum terrore, adeo ut multi ex Zelandia profugi alias sibi sedes quærerent. terrorem eventus minuit: nam mox quanquam Spinulanæ naves cœlo usæ silente & suo, Zelandorum bellicam deprehenderant, instructæ & proprio & assumto milite, illa, vix sexaginta nautas ferens, eo se impetu omnem in partem duas per horas circumtulit, ut cæsis aut vulneratis hinc circiter viginti, inde ducenti quinquaginta peremti metum in ipsos verterent. Iterumque adortæ bellicas, quas mercatorum esse per errorem crediderant, continuis sex horarum cæsibus perfodiuntur, egregium Flissingæ oculis (adeo prope res gerebatur) spectaculum. At Albertus Archidux peractis in Hispania nuptiis, cum per Italiam regrederetur, a Pontifice sacrato auctus ense, quo fidentior in hostem utriusque prodiret, mox per Alpes & Burgundiam cum Isabella conjuge dotale imperium ingressus, bello adhuc strepenti arctisque rebus, primo autumno intervenit: reperitque Andream & Mendosam discordes, & certatim ejus anni prospera sibi, culpas alterum alteri tribuentes: quorum, Andrea ad sacra sua remisso, retentus Mendosa: præterea infensam Germaniam, pronum seditioni militem stipendiis non datis, nec promto unde daretur: quippe Belgæ inopes, & Philippum gravis in Batavos Germanosque exercitus structa classis & metu hostium incerto, per Hispaniam insulasque diffusa præsidia exhauserant. Antverpiam ex arce miles pecunias exigebat. Hamontii (id agri Leodicensis municipium est) & locis circum, turmæ ac cohortes agrum & oppida incendii & populationis terrore vectigalia fecerant. Andreani castelli præsidium ta-

citis

citis cum Ernesto Nassavio, qui adversam ripam servabat, induciis, minas in Sylvamducis & juxta sita, verterat, ni de stipendio complurium annorum sibi satisfieret. Principum adventus nec his malis medebatur, & nova intulerat: infensa nobilitate quod Hispanici ipsis mores vultusque & habitus, & Belgis insolens flexo genu salutabantur. Iam vero aula imperatorio luxu & vel in pace gravis, ita impensæ inopiam contra crescebant: semperque ingratum, tum vero odiosum imprimis, magna tributa cujusque nationis ordines poscebantur: addito iniquum esse minora ipsis onera pro fide ac reverentia principum quam rebellibus pro injuria tolerari. Nec dum principatus solennia inierant: urgentibus Brabantis, dirui arces, abduci externum militem aliaque Alberto promissa. Sed Isabella, nihil tale se conscia pactum affirmans, ultro etiam indignabatur, velut ipsis postulatis in se licentia quæreretur. Walones insuper orabant tolli edicta, queis Batavorum merces, ipsis necessariæ, excludebantur. Sed hæc edicta tantum omissaque, sensu impositæ servitutis, & peracti ritus queis mariti duo in nomen Ducum Comitumque accipiebantur: & forte dum extra Lovanii mœnia, more avito, Brabantiæ sacramentum dicitur, vici in conspectu duo ab equite Batavo incensi malum fecere omen, inchoato inter clades imperio. Sed & Fœderati non magis hostium adversis læti, quam rebus suis angebantur, ademta commerciis per edicta pacemque Gallorum Hispania, & quod hostile Belgarum, & inde opificum fuga terræ marisque reditus acciderant. nec, gravia quanquam, ejus anni tributa impendiis suffecerant.

rant. Hinc pecuniæ ſumtæ ſub fenore aliquando ſortem æquaturo: neque vero minora quæ inſtarent onera, ex quo vis tota belli in ipſos verterat. Britanna quin etiam juvare ſolita, revocato milite, naves indixerat, &, mox ſublato metu, egerat gratias, nec ultra quicquam: dum potens exercitus, duce Eſſexio, Hiberniæ ſylvas ac paludes & ultima libertatis ſuffugia diſcutit, conatu qua publice, qua privatim minus felici: quippe ferox, quam prudens juvenis, & in difficilem provinciam inimicorum aſtu miſſus, per ignara locorum multis cladibus acceptis, pactis cum Tirono induciis, injuſſus cum domum rediret, reginam, a qua ante abitum inter diſceptandum palma verberatus, injuriam hanc impatientius, quam ut in regno, tulerat, ſe abſente per æmulantium ſermones & improvidas amicorum laudes duratam adverſum ſe in ſuſpiciones & metum invenit, ſtatimque reus fit, & cuſtodibus traditur. Afflicto juveni, cui e bello decus, pacis auctores prævaluere. Indicium eo inclinantis regiæ fuit, illaceſſitus mari Hiſpanus, vetitæque aliarum gentium eo commeantium prædæ. Sed preſſit conſilium regina, dum ab hoſtili claſſe metus, quanquam miſſus Bruxella legatus ſecuram eſſe juſſerat, fruſtra apud ſuſpicacem & talium incredulam. Nec tamen hoc minus palam mox Ordinibus ſignificat, & Anglis ad mercaturam pace opus, & ſibi, ut adverſus ſpes improbas & ſenectæ ſuæ inſidiantes regnum ſtabiliret: nec tamen ipſi deficerent animo, ſed Auſtriacum & Gallicum imperium ex æquo vitantes, ſi amicam ſe vellent, retinerent libertatem, aut domeſtico Principe rempublicam regerent; otio ſe fruentem multa

quæ

quæ nunc poſcere cogeretur ex facili ſuppeditaturam. Altera jam ſocietas labaſcens quantum pleroſque animos permoverit, conjectu haud difficile: & accedebant tentamenta ab Imperatore, qui pacis ſuaſores iterum deſtinabat. Forti tamen conſilio, priuſquam fines legati adiſſent, ſcriptæ literæ, queis monebantur parcere inutili operæ: quare pacem fidam ſperare non poſſent, oſtenſum ſæpe: nec nunc eſſe cur prioribus conſultis decederent, niſi forte per Germaniam ſcelera, & abruptum per fraudes jus commerciorum, & falſo archiducum nomine Hiſpani Belgicam tenentes, pro pacis hortamentis acciperentur. Ita ſapienter ſermones quoque vitati, præcipuis audendi auctoribus Hollandis: qui ea duplicata in annum ſequentem ex cenſu capitatione præivere ſociis, renitentibus, aut ad ſequendum tardis. Zelandi maxime defugiebant, nova damna, proprios ſumtus attollendo, & apud transrhenanos longæ ambages, dum pars gratiæ populari quam publico ſtudent, aut onera laudant, ſibi quisque levia & in vicinos caſura. Erant qui nec tacerent, ſe quieſcentibus aliis tamen cordi rempublicam fore, quanquam innuebant Hollandi, ni ſerio in commune conſuleretur, relicta ſe terrarum abjacentium cura, propioribus neceſſitatibus & maris poſſeſſioni inſtituros. Solatii nonnihil a Germanis principibus, qui, ſuſpecto adhuc Hiſpano, alterna auxilia aut pecuniam offerebant. Palatinus cæteros religionis conſortes exemplo & verbis excitabat: monſtrans ſingulis, quid olim Albano, nuper Mendoſæ agitatum: nec poſſe Batavos ſine vicinorum pernitie vinci: at florentes, multis ſubſidio fore, huic, tuendam

ad

ad Borussiam, illis ad Clivicam possessionem, cunctis adversus Romanum Pontificem ejusque asseclas, quorum immani odio & factione omnes premerentur. Sed parum auditus, Brunovice in urbem invisæ libertatis arma sua convertente, aliis impares se alendo bello fatentibus. At Carolus Sudermanniæ Dux, Sigismundi in Polonia regnantis patruus, cum illi avitos Sueonas minus curanti, & ob ardens studium in Romanam religionem novandi suspecto, arma primum opposita, deinde & conventu publico ablatum regnum foret, regium diu nomen evitans, & aliis tamen nominibus vim usurpans, cum societatem Ordinum ultro ambiret dilatus, quia opem in præsens implorabat, spes ipsi incertæ, regnum pauper & longe positæ vires. Amicitia tamen oblata, ut pro religione pugnanti, excusato quod naves quædam Batavæ injussu publico Sigismundo sui usum præbuissent.

HVGONIS GROTII HISTORIARUM DE REBVS BELGICIS

LIBER NONVS.

NOvus annus, qui vetus ſæculum clauſit, ut eventus ſtatim inſignes habuit, ita magnas rerum vices in longum portendere videbatur. Belgarum, qui ſub domino, res inopes, &, quantum vix alias, turbidæ atque attritæ. Sed principum, qua novorum gratia, qua præſentium auctoritas, & ipſa morborum magnitudo propius remedia admoverant. Fœderati, quibus olim a ſervitio recentibus amplum ducis imperium, & ipſa pericula pro nexu fuerant, armis mox proſperioribus laxati, quanquam non levis neceſſitas redierat, ex vetere diſciplina animos adhuc in hoſtem, at concordiam modeſtiamque non æque retinebant. Vtriſque partibus non niſi grandes conatus, certantibus triginta aut ſupra annorum labori finem imponere: qua ſpe extrema virium profuſa, velut ante oculos ſtaret victoria præmium longius duraturo. Ac primum ſtatim gelante hyeme magnum perviis undique amnibus periculum vitavere Batavi, per hoſtium ſedi-

tiones, quas in suam utilitatem vertere. Nam cum turmis & pedite Ludovicus Nassavius furtim profectus Wachtendoncam irrupit, Clivios circa fines oppidum, bimestri olim obsidione Mansfeldio expugnatum, cum vires Fœderatorum Parmensis alio traxisset. Eques, qui servando loco additus, forte tum per Agrippinensium fines populabundus aberat: in præsidio milites octoginta, nec fossarum perrupta glacies: positus oppidi procul hoste, & socias inter urbes plus justo securitatis addiderat. itaque pauci in vallum enisi modica cæde portas cæteris recludunt. Tum Gelenus (is dominus rectorque oppidi) cum paucis in arcem abditus, spe auxiliorum quæ oratum miserat, sustinebat ingruentes tuborum globos glandesque: donec Ludovici totum agmen advenit, & quæsitæ undique scalæ aggeri admoventur. Sed & tum restitere quidam, & hos inter jam natu grandis fœmina, non sine pernitie ac vulneribus contra nitentium. Victi multitudine dedunt locum, non spernendo inter paludes situ, & tum uberem prædæ, quia agrestium multi, circum flagrante bello, huc sese opesque receperant. Paucos post dies quæ victui aut tutelæ opus equites intulere. Inter Gallos qui Batavis militabant, Breautæus erat, claro apud Normannos sanguine, is juventa jactantior, in pugnam provocaverat e Grobbendonci turma equites viginti, quorum præcipui traditione Gertrudisbergæ infames erant, indecorum homini nobili certamen. Prodiere pari numero in campum Fuchtensem haud longe Sylvaducis. Grobbendonciani armis validioribus, Breautæus loco potior. Primo statim impetu Breautæus ductorem hostium truci-

trucidat, is Abrahamus, cognomento castrensi Cupediarius vocabatur, & adeo acre directis e propinquo tuborum ictibus certamen fuit, ut primos inter conflictus utrinque pars altera pugnantium conciderent. Sed fuga Gallorum, quorum impetus manente periculo elanguerant, nudatus Breautæus, equo aliquoties mutato, mox pedibus dimicans, tandem pressus hostium turba dedit sese. Pepigisse vitam Galli asseverant: contra Brabanti prædictum, ne victi aliud quam mortem exspectarent. Certe jam multum captivus processerat, cum missi ex urbe, orantem ut saltem armato & tanquam viro occumbere liceret, triginta vulneribus conficiunt: digno probrosis hominibus facinore; & documento tamen apud magnanimam juventutem, ne falsa virtutis imagine id genus certamina affectent, unde nec victoria in publicum utilis, & mors apud sapientes nihil majus venia meretur. Hyemante adhuc cœlo, ne occasio efflueret, quam turbamenta hostium dabant, improvisa classe Mauritius, & alio sparsis belli rumoribus, Crepicordium, castellum Disæ Mosæque adjacens, triduo in deditionem cogit. Equites hostium, qui firmandum ad præsidium sero venerant, nec Sylvaducis, metuente semper militis civitate, recipiebantur, cæsi ferme ad quingentos. Opera castelli Mendosæ aucta, Mauritius perfici jubet. Inde Andreanum petitur, ubi miles Germanus & Walo exactis ducibus palam quidem seditionem fatebatur, & misso Barlota, qui specie expeditionis eliceret, vitaverat fraudem: sed non sine spe veniæ tenebat validam munitionem, ut pignus in debita trium annorum stipendia: hoc pertinacior in hostem, quia minus

pro

pro transitione pretium offerebatur, quam salvo sacramento & fama secundiore consequi posse sperabat. Ad resistendum machinæ aliquæ superer?nt: vallum ipsum arcis in speciem: bina propugnacula in Mosam, bina in Vahal?m, quintum in Harvardam prominens: circum fossa, & ultra hanc perpetua lorica, iterumque fossa, qua omnes committebantur. Tanta operum fiducia, ut Albertus, tenere se claustra fluminum arcemque cervicibus Hollandorum impositam, literis famaque celebraverit. Quamdiu undans hybernis amnibus solum fossiones recusabat, ad pacta invitati, ferociter respondere: quin & captivus miles a Mauritio dimissus ut deditionem suaderet, in detestationem perfidiæ interimitur, nec satis visum, ni peremti corpus in castra, mitterent. Versis ad vim consiliis, nihil prius Mauritio quam castris obsessos cingere, & semet tueri contra vim externam. Equitatu dimisso, cujus nulli usus humentibus terris, partem copiarum navibus, pontibus, partem Tilano ac Bommelensi agro & parvis in Vahali insulis locat. ipsum robur spargit Brabantica ripa, & rupto aggere Mosam illa diffundit, ut & liberius spatium ad molienda opera ipse haberet, & inde venturo hosti auferret viam. Sed & sex locis castella disposuit, interpositis minoribus munimentis, quibus omnes ad se aditus clauderentur, augendoque terrori arx Batavoburgum, Mosæ adsita & veteris Batavorum nominis in ora olim Gallica vestigium præferens, machinis, quarum sonum obsessi audirent, sub imperium agebatur. Et ipsi graviter telis sauciabantur, non æque certis jactibus quos regerebant, multisque consumtis, coacti latebras

bras ſub vallo quærere. Sed & lignorum egeſtas & medicaminum fatigabat, noxio corporibus humi ſtagnantis madore. Spem fovere Silviducenſes crebris ignium ſignis, conati & naves invehere, ſed fruſtra. Venit & duce Velaſco exercitus, magna minatus: ſed nullum ad ſocios iter invenit, merſis undique campis, aut caſtellis obſtantibus. Conſumtis multo jam vere montium nivibus, poſtquam redditus fluviis modus, promoveri foſſorum opera cœpere, nocturnis maxime tenebris & Luna ſeneſcente. Ventum erat ad loricam, quam caſtello circumductam diximus: cum miles, ut non extrema perpeſſus, ita ſpe certe auxiliorum nulla, Mauritius redimendi temporis properus ad conditiones veniunt. cxxv florenorum millia ipſis perſoluta, pars debiti ab hoſte ſtipendii, quam viritim diviſere. Hoc pretio emtum caſtellum inſigni ſtructura, poſitu ad Hollandiæ tutelam aptiſſimo, tum machinæ & quæ inerant alia, & mille ducenti milites, tranſgreſſi in partes, qui peractis lætitiæ ſignis, ut mos habet, ipſi quoque de ſe triumpharunt: egregio mox uſui, poſtquam deſueta licentia in diſciplinam rediere, proſcriptique hoſtibus traditorum crimine, odio & pœnarum metu acrius inſtigabantur: ſi non probandi apud rigidos judices, Gertrudisberganis certe excuſatiores, cum hi longa mercede fraudati adverſa tamen caſtra & vim bimeſtrem pertulerint, illi non juſtis conquerendi cauſis mutatam fidem habuerint in lucro. Nequis novo militi tranſitionem exprobraret Ordines edixere, gnari levioribus etiam de cauſis inteſtina in prælia verti exercitum: quippe cum nuper, durante iſthoc obſidio, milites duo Germanus Gallusque,

ex aleæ rixa in pugnam prolapsi, populares quisque suos in cædes & vulnera miscuisset, vix procerum interventu diremto certamine. Sub hoc tempus longa Groningæ civitatis pertinacia, iram non injustam accendentibus æmulis, cæteros Fœderatorum impulit in acre consilium, liberisque gentibus vix usitatum. Plebs suopte ingenio ferox, & rectores nacta, qui Hispano dominante exsules, eoque nunc fidentius populo se jactabant, indignabantur duriores leges quam sub rege toleraverant, quo annuente domos immunes impetrarant, aliaque sibi læta, adversa accolis: horum memores, decreto Ordinum Fœderatorum, cui se subjecerant, non paruere, quod multa privilegiorum nomine ipsis usurpata rescinderentur. Tributa insuper inferre ærario per triennium ferme cessaverant. Cum & judicia contemni, & suscepta onera detrectari sine pernitiosissimo exemplo non possent, Wilhelmus, quanquam ad mitia pronior, jubetur manu militari oppidanos in officium cogere, ipse mandati acerbitatem prudentia temperavit, cohibito ab injuriis milite, nec irati vulgi verba insecutus. Exarmatis mox civibus, ne infensi, ut olim, hostilia cœptarent, aut grande præsidium copias exhauriret, arx imponitur. Tum vero fracti animis, deprecari a civitate semper libera extremæ servitutis notam: solita hæc per vim regnantibus, nec aliud hostibus magis objici: ponerent sane arma contra arces sumta, si libertatis auctores imitari mallent talia quam ulcisci. Simul & reliquorum partem remitti sibi orabant. Sed apertam diu clementiam spretum nuper obsequium & veterum recordatio occluserat. Tamen facti inyi-

invidiam lenivit eventus: poſtquam avecti Hagam turbarum concitores, nec ultra puniti: & translatis ad quietiora ingenia magiſtratibus, redditum in conſilio jus ſuffragii, & cuncta deinceps ex æquo transacta. In Friſiis quoque de tributo in armenta & paſcua certamen, urgentibus oppidanis, contraque nitentibus qui agros per Oſtergoam & Weſtergoam colebant, mox inſignium munerum ambitu, ut ferme accidit, alente diſcordias, eousque exarſerat, ut pars Leovardiæ manentes, pars Franecram digreſſi, publici conſeſſus utrique ſpecie, rempublicam æråriumque diſtraherent. Quibus ſtudiis dum ſe interponit Wilhelmus, & in eos qui ſeceſſerant judicum primum auctoritatem, deinde arma advocata, affectati ſupra leges imperii invidiam non effugit. Tandem cum & ſociæ nationes ſe interponerent, per arbitros res ad quietem veteremque formam rediit. Acceſſit ad hæc mala triſtis nuntius; archiducem inter, cui id negotium Hiſpanus dederat, & Anglam de pace colloquia fervere, & jam Bononiam Morinorum conveniſſe legatos. Erant ſane cauſæ utrisque cur pacem cuperent. Philippum terrebant, quæ in Hiſpaniam Americamque Anglis auſa, præcipue ſumtuum tædebat quibus tuenda navigatio: & demto Britannorum ſubſidio, facilior ad pacta Batavus ſperabatur. At Anglos periculorum admonuerat Tironi ſucceſſibus & novo Pontificis edicto ſtimulata Hibernia, & multo labore ægre recepta Vitoniæ Momoniæque munimenta, manentibus latebris, quæ defectores receptarent. Tertio poſt menſe intellectum cogi in unum legatos nequiiſſe, dum Angli quidem præcedi recuſant, Hiſpani vero

etiam

etiam æquari faſtidiunt: nec magis per internuntios proceſſiſſe, dum inducias, quam hi expetunt, tam illi formidant. Ita tunc diſceſſum, & res ſcribendo tracta, donec ei, ut ſuo loco dicemus, mors & ſucceſſor Eliſabetæ finem imponerent. Interim ad Batavos legati a Cæſare veniunt, quia de pace Ordines per literas occurrerant, alia mandata ſimulantes, Hermannus Mansfeldii Comes & Carolus Nutſelius. Verba erant magis ex dignitate Imperii veteris, quam pro anni prioris fortuna. Redderent loca Germanici ſoli, & damna per militem illata: nec ſe exemplo hoſtium tuerentur: alioqui pari culpæ parem & pœnam fore. De pace nihil ſe acturos: ſcirent tamen detrectari colloquia ſine gravi ſuſpicione non poſſe: & ſe onera commerciorum, quæ per belli ſpeciem continuarentur, haud ultra toleraturos. Reſponſum eſt merito poſt, & damna imputari & occupata defenſioni loca, qui prior ſolo pacato intuliſſet exercitum, id ſi Hiſpano condonaretur, at certe ſibi noxium eſſe non debere, quod ſuaſiſſet neceſſitas. De pace & Gravewarta inſula eadem, quæ ante ſæpius. Sed quia Reſam Hiſpanus reliquerat, ex uſu viſum & Emmericum reddi: quo juſtius hoſti Bercam adhuc retentam exprobrarent. Actum & de minoribus nonnullis, & induciarum injecta mentio, quam Ordines, ut temporibus alienam, molliter diſcuſſere. Et tubicen iter legatis poſtulans, quos Belgarum Alberto parentium Ordines ſuper pace miſſuri erant, aliquot per dies retentus, ne ingentes belli paratus, qui tum ſtruebantur, diſpaleſcerent, juſſus mox literas referre, queis illi, priuſquam, poſcerent pacem, vi externa liberare patriam mone-

monebantur. Nam poſtquam Andreano cum milite deciſum, ut cæteri earum partium pari rabie agitabant haud multo ſaniora, utendum hoſtili diſcordia rati Ordines Fœderatarum nationum in majora auſa animum adverterant. Placuit bello in Flandriam transmiſſo inſtare inopiæ, quæ ſeditionibus cauſam & alimentum dabat: nec enim certius accidi ærarium, resque turbulentæ impelli poterant, quam occupata regione, obventu agri ditiſſima & hoſtium prope tota: portuoſa etiam, unde infeſtum mare, nec tuta commercia, aſſidui ſumtus. Zelandi ante cæteros poſtulabant, ne, poſtquam transrhenanis & Hollandiæ proſpectum, ipſi hoſtium vicinitati relinquerentur: poſſe liberari Oſtendam, capi Neoportum, Dunkerkam, Cluſam prædonum ſedes. Si vel oppidum unum raperetur, dum hoſtis copias colligeret, dum ambiret ſuos, facile ſe hoc conſecuturos, ut in poſterum alieno in ſolo bellum ducerent: haud vana ſpe, ſi ventus adfuiſſet, properantibus: quo adverſo, dum perpetui flant ſeptentriones, copiæ undique & commeatus tarde annavigavere, indicto conventu ſub Zeburgum Walachriæ caſtellum. Erant peditum centuriæ viginti & ſeptem ſupra centum: turmæ equitum viginti quinque duntaxat cum machinis omnique bellorum apparatu, multitudo navium ad octingentas. Hic inter Principem & nationum legatos, qui expeditionis auctores ſocios ſe conſiliis & periculis offerebant, dubitatum, exſpectarent dum ſecunda navigatio, an imparato hoſte quamvis occaſionem invaderent, quod prævaluit. Sed commeatus & impedimenta mari: ſolum militem cum tormentis quatuor trans Hontam Scaldis

 exti-

extimam partem, inde terrestri itinere Ostendam visum transducere, quod oppidum, maritimo situ, in Fœderatorum potestate, sed hostium septem castellis circumdatum tenebatur, contra excursus, qui magnam Flandriæ partem ad tributa adegerant, ne tum quidem ita clauso milite, ut non interdum erumperet. Tuto ut appellerent, præmissus Ernestus Nassavius, cum navium parte, qui Philippinam, quod oræ ejus munimentum, expugnaret. Præsidiariis in deditionem compulsis, factoque exscensu, cum & Asseneda cessisset, exercitum Princeps ita ordinavit, ut distinctas copias Comes Georgius Solmensis, Ernestus Nassavius, cum navium parte, & Verius Anglorum ductor, tripartito regerent, equitatu in septem manus distributo, in quas præcipuum imperium Ludovico Nassavio permittit, ipse summæ rei intentus curam non partiebatur. At agrestes, perculsi adventantis exercitus fama, vicos passim omnes fuga desolaverant, eousque veterum partium & libertatis obliti, ut per insidias deprehensos milites caperent, in captos sævirent. Quo accensa exercitus odia, imperato longius in villarum incendia processere. Recta Brugas institutum iter, per Ecloam, Maldegemum, Malam, non obscuri nominis vicos. Missæ erant Brugas, nec minus Gandavum ab Ordinibus literæ, ut illius olim fœderis reminiscerentur, quo pariter adversus externam dominationem conjurassent. Si non volentibus esset servitus, ne dubitarent manus opesque conferre. Quæ adeo nihil valuerunt, duratis in odium animis, ut recusatum hactenus præsidium Brugenses tum primum ab Alberto acceperint, prætergressumque exercitum lacesse-

re cominus non ausi tormentis infestarent, quanquam levi noxa. Profecto inde Iabecam Mauritio affertur desertum ab Albertinis Aldenburgi castellum, paria de Plassendalo Snaskerka & Bredeneda nuntiabantur. His in locis, tum si qua alia ob transitum oportuna, præsidia reliquit, quanta modicas hostium copias propulsare sufficerent, magisque ut hostium consilia specularentur, & explorata perferrent, incerto quid pararent, cum justum exercitum nemo exspectaret a discordibus & turbidis. Solmensis cum tertia exercitus parte Ostendam præire jussus, deductis in oppidum Ordinum legatis, ubi tutius de ulteriore belli ratione consultarent, obsidet munimentum quod milites Alberti ex ducis nomine appellaverant. Id Ostenda horæ itinere abest, Neoportum versus inter arenosos littoris colles. Hinc Neoportum profectus, cuncta obsidioni parat, occupatis ad portum munimentis, qui longo tractu proculque oppido mari advolvitur. Brevi cum cætero copiarum Princeps adfuit, cincturus oppidum, quantum loci ingenium ferebat. Omni hoc itinere militibus quod essent satis: potus inopia fuit: nam armenta passim rapi obvia: vinum, cerevisia parce sequebantur: nec semper aqua aderat, quam cænulentam & limo sordidam fuere qui conquirerent, avideque haurirent. Prorogavit penuriam lixarum malum, quorum viginti navigia Spinulanæ naves in mari corripuerant, ipsorum vecordia, dum classem præsidio datam exspectare insuper habent, quo lucrum aliis præverterent: levi in publicum damno, nec longa penes hostem gloria: quippe classis post congressa Warmondo duce, coorto

repente vento, naves nisi torpente cœlo inutiles multa cæde cruentavit. Quo tempore res evenit nova, ut remigum unus, gente Turca, globi jactu, illæsus ipse, vinculis eximeretur, marique ad Batavos tranatans perpetuam ærumnam felici temeritate evaderet. Inter hæc Albertus comperto, non tumultuariam manum in prædam exiisse: sed ducis regimen, omne belli robur esse quod Flandriam peteret, ipsa imperii viscera, omissa omni spe alia, copias undique contrahit, totis viribus tanti belli discrimen aditurus. Nec quicquam ad celeritatem reliquum facit, revocatis cohortibus, quas in Geldriam miserat. raptæ omnes cito agmine Antverpiam, cui Scaldis Flandriæ Brabantięque medius allabitur. Navata simul cura placandis, qui Hispanorum Hamontii nuper egerant, inde Diestam translati alimentis & spe solvendi æris ad industriam paulatim redibant: nam ni sociarentur, hinc copiarum vis exigua, inde metus ab ipsis urgebat. Perducti precibus ac pollicitis (idque hoc bello sæpius evenerat) ut communi periculo manus commodarent, manente discordia, sed ne ejus præmia hostis eriperet. At Itali, qui in Hamontium & in seditionis atrocitatem Hispanis successerant, loco mansere, veriti victoriam sibi infructuosam, mortes in Principum quæstu fore. Numerum omnium qui contrahi potuerunt decem millia ferunt qui pedibus militarent: equites mille sexcentos. Cum his quanta maxime celeritate impelli tam grave agmen poterat, Archidux ipse contendit, aliorum curæ aut fortunæ non satis fisus. Constat Gandavi, ubi eo ventum, Isabellam, nihil arma exterritam, orasse universos ne se in extremo
discri-

discrimine aut ſpe maxima fruſtrarentur. Ad Dieſtanos autem verſam multa dixiſſe pro re ac tempore, & quo magis fidem adſtrueret, tactis inauribus, teſtatam prius ſibi omnem fortunæ principalis ornatum, quam bene merito militi præmium, nedum ſtipendia, defutura. Mauritianis ſimul & adventare hoſtem, & jam jugulo imminere proximis e munimentis nuntiatum, unde fuga dilapſi quos tam repentini ſuperventus vis terrorve perculerant. Nam quibus Plaſſedalum & Bredeneda tutanda obvenerant, pauci admodum, hoſtem nec videre voluerant: Aldenburgum, parte ſui in prędam profecta, eoq; infirmior, dediderat miles. idem fecerant qui Snaskerkæ præſidio relicti, & vitam pepigerant. Ira gentis hoſtili ſanguine imbui feſtinantis, contemto armorum jure & ducis religione, qui pactiones ſignaverat, in cædes prorupit. Ejus ſceleris culpam ipſe in ſeditioſos rejecit, ſive id obtenditur dedecori, ſeu revera turbidus miles fidem ſuam Principi dubiam perfidia in hoſtem venditaverat. Nox erat, cum fama rei ad Mauritium, ad cæteros, quibus id minus proviſum, terror perlatus eſt: nec falſos puto, qui credidere multis ab annis par periculum non adiiſſe res Batavas. Erant ibi copiæ, vires non dubie partis, & major copiis dux ipſe: hoſtilia circum omnia: caſtra munire ſerum propinquo jam hoſte, & fame laboraturis inutile. Nec Oſtenda exſpectandi commeatus, cum hoſtis intercederet: in Galliam fuga fœda non magis quam anceps: quod ſi illum jam jamque adventantem opperirentur, ſparſo per obſidium milite, ita ut portus quoque divideret, cædes magis futura quam prælium. Spem amplexus Prin-

ceps, quæ reſtabat una, expoſita ducum præfectorumque ſententia, nondum illuſtri die, Erneſtum cum novemdecim centuriis & turmis quatuor tormentisque duobus, præmittit, ut ponte ad Leſſingam antecapto, quod unum iter patebat, transitum ad ſe hoſti præcluderet: ſin minus, adventum moraretur, donec ipſe conſilia & aciem expediret. Sed Erneſtus, quanquam approperans, transgreſſum anguſtias hoſtem invenit, ſolaque ſpe extrahendi temporis, duobus tormentis, nec enim plura advexerat, aggere locatis, non procul Alberti caſtello, quod fugato receptui foret, laceſſit hoſtem. Qui dubius primum, an omnis Mauritii exercitus in prælium procederet, ubi ſecus comperit, collecto gradu, ferox ſemper ardensque in pugnam comparatione inſuper virium accendebatur. Nec illis contra animus aberat. Sed impari manu pugnandi conſilium magis, quam ſpes victoriæ. Nec ſine claræ virtutis experimentis cedere primum, mox fugere coacti ad octingentos perierunt, pars pugnando, pars jam capti, ferociore victoria, quam ut ulli parceret. Ea clades (ut ſæpe olim) cæteris ſaluti fuit. Nam dum cædes hoſtem occupat, tempus Mauritio datum equites primum, inde vehicula tranſponendi eam in litoris partem quæ Oſtendam reſpicit. Quod ſi vel tum transeuntibus hoſtis ſuperveniſſet, ingens ſtrages accipi potuit. Sed ille ſecuritate ſegnior, cum omnem eventum priori prælio metiretur, nuntios dimittere in proximas urbes, magnam Mauritiani exercitus partem cecidiſſe prælio, ipſum teneri incluſum: quibus lectis, pleræque civitates orationem, & quæ ſolita lætitiæ ſigna properantes, fortunam præcoci gaudio

dio irritavere. Interea pedites, & quod equitis reliquum, vadum non procul mari monſtrantibus cymbis; duo agmina propius oppidum, qua portus anguſtior, facto ponte tranſierunt. Princeps, ut quosque traduxerat, ita in acie locavit, diſſimulato apud militem prioris prælii damno. In primori acie Anglos Friſiosque Verius tuebatur, duplici utroque agmine, cum duobus vexillis prætoriis, altero Principis, altero Hohenloii, qui Hollandiæ cuſtodiendæ relictus aberat. Mediam Galli obtinebant, hos Helvetii ſequebantur, & ex Andreano novus miles. Solmenſis hanc aciem rexit. Tergum ſervabat Giſtellæ manus Hollandica, poſthanc Germanorum agmen, quod unum ex copiis Erneſto datis exſors periculi fuerat, pariterque Trajectinum Vchtembroucio duce. Equitatus partim in fronte erat, partim mediam tegebat aciem, partim omnes ſequebatur. Sic ordinato exercitu Princeps, vetere ducum ſolertiâ, ſolvere naves, quæ jam multæ advenerant, & Oſtendam vela facere jubet, ut aucto in omnes periculo ſpem fugæ abſcinderet. Sed quæ portu conſederant, ante imperio parere non potuerant, quam æſtu levarentur. Relictæ centuriæ aliquot, quæ Neoportanos prohiberent in prælio diſtentos erumpere. Nondum meridies erat, cum hoſtium equitatus longe aciem ſuam antevectus occurſat, ſed poſt leves tuborum conflictus, pulſus littore, in colles recedit, ibi peditum agmen opperitur, queis juxta mare tarde iter molientibus, tormenta graviter utrinque certarunt. Erant apud Mauritium, qui obviam eundum hoſti cenſerent: id enim fortius, & accendendæ militum alacritati. Sapientius alii

manendum in loco, quo longius iter per difficilia arenarum hostilem impetum retunderet. Quod cum placuisset, adventantem jam propius hostem, disjecto equitatu, qui prospectum ademerat, ad hunc modum instructum, Mauritius e summis collibus, quos in usum prælii occupaverat, animadvertit. Tres de more acies, quarum media duplex totum littus impleverat: ita quatuor agmina hastatorum erant, singulis adjecti cornuum in speciem jaculatores majores ac minores, quos arcubalistarios & musquettiferos vocamus. Primam aciem Diestani pepigerant, multis centurionibus, uno sub vexillo, quos inter agebat Mendosa. Dexteram secundæ aciei partem, quæ integra Hispanorum erat, Montiregius & Villarsa, lævam, quæ partim Italica, regebant Sapena & Avilos. Inter utrunque hoc agmen staturum Archiducem equitum manus assueta corporis custodiæ cingebat. Extremo loco Belgæ Busquoio & Barlota rectoribus, cum auxiliis ex Hibernia Bastucio duce. Equitibus imperabat Petrus Galenus per morbum Landriani: nisi quod Diestanis sui aderant, in quos potestas tantum precaria. Vt distincta ipsis vocabula a lancea, thorace, tuborum armatura, ita in turmas dispositi vehebantur. Flexo die, ubi propius constiterant acies, Hispanorum prudentiores rem in consilium mittere, afferre communem Martem & dubiam belli aleam: non enim, ut creditum, hostem in naves moliri fugam, non terga dare impune cædenda: ita instructa acie, ita animatis ad pugnam omnibus, etiam vicisse non incruentum fore. Videndum, ne eum sperare cogerent, qui inter tot pericula deprehensus prælium

lium jam timere non posset. Obsidendum potius, cum sua circum omnia, hosti nihil præsidio foret. Interea quiesceret miles magnis itineribus & uno sat prælio fatigatus. Erant sententiæ quæ primam esse curam volebant, recuperandi castellum quod ab Alberto nominatum diximus. Sed & priore prælii successu ita elati erant militum animi, ut non prælium sibi sed prædam eripi crederent, celebrato multorum vocibus vetere Hispanorum dicto, quo plures Mauri, hoc clarior victoria: & fere eo ventum erat, unde sine certamine invito hoste discedi non posset. Ducum etiam plerique rapiendam putabant illam animorum incitationem & alacritatem exercitus. Spreta cunctatione salutari magis quam speciosa, quamvis accensis, hortamenta placuit admoveri, ut perficerent victoriam, augerent spolia, trucidarent non aciem, sed reliquias cæsi a se exercitus. Illos expertes præliorum & hactenus in Deum principemque rebelles, receptus tantum fiducia, ut semel collata signa, prostratos subita clade, nunc quoque pugnaturos, quia fugere non possent. Non hic fossam, non vallum & quæ alia illis munimenta ignaviæ: venire ex latebris suis erutos, nec quicquam habere præter arma, quæ detrectata hactenus imbelli conscientia. Ipsos in dextris gerere quantum esse ducem suum vellent: hunc enim diem, siquidem vincere auderent, redditurum ipsi imperium: neque bellum ultra: primum hoc & ultimum prælium: nam ad Turnholtam quidam merito cæsos qui fugere maluissent, quam hosti occurrere: nec ibi aut prælium aut exercitum aut imperatorem fuisse. Nunc coram ipsum cui bellum gereretur, testem cuique vir-

tutis. Ejus ingentes victorias, Caletum, Hulstum, Ambianum, robur, constantiam, industriam a singulis exemplo suo flagitare. Hæc proceres, ut quemque accesserant, plura ad Hispanos veterum recentiumque admonentes: per decora majorum, qui non contenti tantum Europæ continuasse vincendo incognitos orbes, & alteram rerum naturam armis suam fecissent, unde ingens illud & infinitum maneat imperium: per illum latissime regem, quem adesse ipsum & milites suos obtestari crederent, ne sororem, ne affinem relinquerent egenos & indecores, irent alacres & spe pleni, ut palam fieret, quod tam diu bellum adversus unam gentem traheretur, non animos sibi, sed hostes defuisse. Fuere qui conjurarent, nulli se hostium vitam servaturos, extra Mauritium, fratremque, ut dignos, qui triumpho servarentur. Nec minus Mauritiani duces varia oratione, ut cujusque animis aptum, milites alloquebantur. Britanni religionis & belli societate ac communi periculo, Galli proprio atque insito in Hispanos odio, & recenti bellorum memoria accenduntur: Helvetiis Germanisque nomen & gloria gentis ostentatur, ut quam ipsi virtutis nobilitatem a majoribus accepissent, transmitterent posteris, ac meminissent alienam tuendo libertatem suæ se munimentum circumdare. Andreani hinc ad fidei experimentum vocabantur, inde stimulabantur injuria, quod Hispanus, ut transfugas, nullo hostium jure dignaretur. Princeps quoque non tenuit vocem: & te quidem, inquit, frater (nam is individuus semper aderat, nulla prece inductus ut se in naves reciperet) doleo, miserorque, quando incer-

certus belli eventus eſt, & tua hæc ætas non per ſe magis, quam patriæ cauſa tuta eſſe debuit: neſcio quo fato, in hoc mecum diſcrimine conſtitutum, ubi reſpublica, quam pariter armis tuemur, uno in loco omni ſpe ſua periclitaretur. At quia eo ventum, unde pulſis ne fugæ quidem locus, & ecce iſtorum omnium oculi in nos converſi exemplum virtutis exſpectant, eo animo prælium capeſſendum eſt, victoriam ut ſperemus, mortem non recuſemus: hoc teque meque & inclyto Naſſaviorum genere dignum eſt, cujus jamnunc argumenta abs te poſci vides. Agnoſco ego hunc animum, agnoſcat patria, cujus te fortunæ manibusque tuis, quam claſſi credere maluiſti. Inde proximum quemque interequitans, mollique vocabulo filios appellans, teſtatur adeſſe juſtæ vindictæ Deum, cujus majeſtatem contemtam ſæpe perjurio: hunc belli auctorem eoſdem ſecum habere hoſtes, quos ſubruat, eandem cauſam, ſacra, jus, fidem, quæ tueatur. Stare a ſe, quod hoſtilium copiarum validum atque exercitum fuerat: inde bellorum rudes, aut ſuis non minus quam hoſtibus infenſos, diſcordes & mutuo ſuſpectos invicem vereri, ne altero alteri vincant. Nec quicquam præter temeritatis impetum ad prælium ferre: quem ſemel effuſum repreſſumque continuo languescere. Sic eandem gentem, ambiguis rebus inſtabilem, adverſis pavidam, proſperis nec fas, nec jus retinere. Cæterum etiamſi ultionis ſpes non incitaret, neceſſitatem eſſe, quæ cogeret. Hinc oceanum, qui nulli gratiam facturus ſit, inde hoſtem imminere, crudelem & perfidum. Vincendum illa acie, vel cadendum eſſe. Friſios aut Batavos advectus, reipublicæ admonebat,

quam patris patruorumque sanguine constitutam, tot nuper illustribus victoriis auctam meminissent. Superba Hispanorum dominatio ut oculis occurreret, & quanto nunc intolerabilior victis quam olim integris servitus. Non tam de sua aut ipsorum gloria (quanquam cur hanc quoque viris fortibus vilem) sed de salute, & quod salute prius, de libertate contendi: conjugum, parentum, liberorum, patriæ rem agi: ad ea omnia iter manu faciendum. His passim milites affatus ultro ordiri prælium statuit, & tormentorum duo (sex omnino erant) celsa in loca subduci imperat, quæ nautæ confestim, sueta laboribus turba, magna vi pertracta moliuntur, obnixi ponderi & detinentibus arenis & clivi arduo, cratesque & asseres substernunt. Nec minus sua, quæ octo erant, sed in littore, hostes expediunt. Displosis utrinque, horrendus fragor fluctus maris & circumjectum littus impleverat. Globi nusquam in vacuum cadentes uberi strage grassabantur, in Mauritianos tamen minus noxii: quod hostium tormenta in plano situ, nec fulmentis nitebantur. Classis quoque ex oceano hostem telis urgebat: quod ille expertus, simul minus patente littore, quia maris æstus stata vice increverat, interius traducit aciem. Littori & campis tumuli interjacent longo tractu, & inæquali, utcunque ejectas salo arenas venti converrunt cumulantque. Huc transfertur prælium, atrox diu & incertum, faventibus locis, vel adversis. Postquam partium duces explicuere aciem, quantum loca ferebant, convalles & juga collium pedites tenuere, ulteriori planitie equites vehebantur. Sed Albertus, ut extenderet copias, media acie progredi

gredi jussa, quæ frontis, in dextram, quæ tergi, in lævam rejecerat. Nam Hispanis optime fisus, proxime Italis, gemini agminis impetum sperabat sustineri non posse. At Princeps mare versus Verianum militem, proxime campos Gallum hosti obtendit: cætera subsidio pone sequebantur. Et jam utroque pariter agmine jaculatores hostis emiserat, quod ubi visum, e Gallis similiter armati quatuor in manus sparguntur, quarum tres in lævam hostium partem impetum facerent. Nam adversus dextram cum dilectis suorum Verius processerat, testatus Principem illa die aut vivo sibi, aut mortuo gratias habiturum, nec fefellerat. Ipse enim inter primos dimicans, & repulsis propugnantibus, qui tubos ferebant, hastatum aggressus agmen, duo accepit vulnera, equum perdidit & alii impositus, non ante quam frater Horatius cum recentibus copiis succederet, reduxit militem. Simul hostium turmæ (nam id illis consilium peditem alis firmare) acriter in latus invectæ non modicam stragem edidere. Quo facto & illorum augescere animos, & Nassavianos labefactari contigit: & vehementius hoste adorto, ingens repente pavor & fuga plerosque ab eo latere abstulerat: tam inconsulta quorundam trepidatione, ut maris illati fluctibus armorum metu turpem certamque mortem incurrerent. Sed constantia cæterorum, & cunctis providus Princeps rem propere restituit. Laborantibus Galli subvenerunt, binas in partes distributo agmine, cura Solmensis, ducibusque Ommervilla & Saulio. Et hi protentis hastis congressi, primum prospera fortuna utebantur, jaculatorum auxilio, qui superiores locis, hastatos hostium de-

ſuper glandibus vulnerabant. Sed ubi integrum agmen Belgæ & Hiberni militis adverſum proceſſit, Helvetios cum Andreanis Solmenſis hortatur hoſtem invaderent. His ſtrenue pugnantibus, utranque Batavorum ſubmittit cohortem, Trajectinam hanc, iſtam Hollandicam. Poſtremi omnium Germani manus miſcuere. Nam per globos hoſtem incurſare, & quamplurimis catervis prælium committere Mauritio viſum, ita ut feſſis belli receptus, & recentes manus prælium exciperent, quod & hoſtem fregit, & ipſum invictum præſtitit, quia & ſpatium ſuis reparandas ad vires dabat, & hoſtis incidebat in integros, quoties ut fugientes incautius perſequebatur. Cæterum inter colles continuo pugnatum, qua detument, & ulterius, per intervalla reſumto impetu. Cum primum pedites concurrere, Ludovicus ſex turmis, quas tres alteræ ſequebantur, hoſtilem equitatum invectus disjecit: Quo tempore Gentius (is turbam prætoriam tuebatur) turbatos inſecutus, trans hoſtium copias pervaſerat. Tres inde equitum ductores ſuam quisque manum in Hiſpanos pedites dirigere. Nec Ludovicus neglexit, acer in omnem rei gerendæ occaſionem, ſex loricatorum turmas eodem rapere, quibus hoſtem urgeret. Inſignis eo die per multa certamina hujus præcipue virtus fuit, donec coorti Hiſpanorum equites, & undique affuſi, vix decem hominum comitatu ſuos prævectum incluſere, ſed ſua conſtantia & præfectus turmæ, Cloetio nomen, ſubveniens periculo exemit. Interea qui prælio exceſſerant colligi reficique, inſtaurare pugnam, cujus diverſis in locis ut non una facies, ita diſpar fortuna. Horatius propter plana,

na, collium fine, cum ſex centuriis, alibi alius, ut cuique commodum, dimicabant. Vndique pugna ſe moverat, ceu integræ vires & novus utrinque hoſtis concurreret, modo huc, modo illuc inclinante victoria. Inter equitatus non ita diu armis quæſitum. Facile conſtitit Mauritianum præpollere, etiam ducum virtute: nam hoſtibus qui peritiſſimi aberant, Contrera per Hiſpaniam, Landrianus morbo: & jam Hiſpanorum lancearii concitato curſu Neoportum fugam intenderant, illi ſequebantur. Sed reſtabat pedes, pugnabantque adhuc feliciter, inter tumulos certe, quorum faſtigiis detrudebat Mauritianum militem, tormentis etiam, quæ in edito locata ex propinquo imminens. Tres horas continuatum eſt prælium paribus animis: interea horrendæ ſtrages: multum ſanguinis fuſum, eminus, cominus vulnera & mortes. Iamque remiſerat ardor, corporibus quoque per labores, & quia jejuni plerique, languentibus, ni ſuos Princeps accenderet. Hic turbatos recomponere, & hoſti, ſiqua inſtaret, objicere inſtructas iterum manus, hic excitare ſingulos, ut ingenti animo capeſſerent pugnam. Tandem ſub veſperam equeſtri prælio rem conficere ſtatuit, hac parte virium invictus turmas duas mittit, quæ juxta tormenta in littore conſiſterent: altera Verii erat: alteri præerat Balius. His imperat hoſtem laceſſere, nec ſpes decepit, fore ut initium victoriæ ea ex parte naſceretur. Nam hoſtes, ipſi quoque finem prælio ardentes imponere, recta in eos vehebantur. Sed tanta in eos tormentorum vis detonuit, ut multa clade accepta equorum militumque, deflexerint iter. Per gyros tamen proximis collium interequitantes,

&

& ulterius refugi, in littus redibant, donec proxime machinas iterum .evectos Mauritiani maximo impetu fundunt. Submotisque hostium turmis statim cohortes impellunt, quorum duces Sapena & Villarsa vivi in potestatem venere. Parte ex altera Principis indefessa virtus, præsens consilium, ipse denique aspectus, suos, dum vinci non patitur, victores facit. Quod ubi videre Hispani, qui adversus medios dimicabant, quanquam pares aut adhuc validiores, fortuna partium territi, timide instabant: nec illos communia præliorum modo, sed plura Mauritii provisu fatigabant, quorum acrior sensus ubi iris refrigentibus pavor irrepsit. Nam & sole adverso usi fuerant, & ventus major æstivo fumos sabulumque in ora volvendo, prospectum ademerat. laboraverant quidem id cœli beneficium intervertere, sed imminens undique Mauritius versare aciem non permiserat. Tormentorum quoque dispar usus. Mauritiani adeo nullum tempus omiserant, ut durante prælio tricies disploserint singula: tum quæ in edito erant asseribus substratis certius, ut ex solido, vulnerabant. Hosti non eadem ratio, machinæque nullo munimine suffultæ, impetu & mole residebant, ad ultimum cedentibus arenis hauriebantur. Præter consilium fors quoque Nassavianos adjuverat, correpto flammis hostili pulvere, quo tormenta incitantur, & clamata ante tempus victoria veram dedit. Dux Albertus, dum spes superfuit, totam per aciem obequitans ferebatur, cum Diestanis & in hostem processerat, intecto vultu, quo notius exemplum foret, atque ita factum, ut hastæ cuspide a Germano milite auris perstringeretur. Fuit & qui fræ-

num

num ipſius arriperet: ſed perfoſſus ſtatim egregia defenſantium fide. Tandem, ſuſpecta jam prælii fortuna, exceſſit acie. Credibile eſt capi potuiſſe, ſi qui tum Oſtendæ erat miles ex oppido in fugientem erupiſſet, aut qui ad Leffingam ponti ſervando miſſi, auſi fuiſſent ſubſiſtere. Sed pars ex matutina clade profuga, præteriti memor, futuri anxia torpebat. Equus tamen conſpicuo candore, quo vectus Archidux (ſed feſſum mutaverat) præda factus. Dilapſo duce, qui æquo hactenus Marte pugnaverant, pedem omnes referre, urgentibus præbere terga, tum inde effuſi fugere, præter Germanos quater mille, qui ſervatis ordinibus cedebant. Nec cunctati victores per ſtagnantia & locorum invia diſperſos ſequi. Sed princeps poſt actas Deo gratias, jam ſero diei lectas ex acie cohortes & turmas ſubduxit, præſidium in omnes belli caſus: ipſe in loco prælii cum primoribus captivorum, cœnam noctemque ſumſit, ſolo victoriæ munimento. Iacebant disjecta circum arma, laceri artus, cruentum littus & colles, novique corporum tumuli. Sunt qui peccatum in eo velint, quod non ſtatim reliquias hoſtium proſecutus ſit calente victoria. Sed clades ante accepta, miles poſt longum prælium etiam inedia fatiſcens, pars magna ſaucii, captivorum turba, nox atra imminens incertæ per foſſas ac voragines viæ, & caſtella interjacentia, deterruere. Clara tamen laus parta, nec facile multis retro annis parem inveneris. Veterum curioſi annotabant, ferme tribus ante ſæculis Albertum Auſtriacum Adolpho Naſſavio congreſſum vitam imperiumque rapuiſſe, eademque nunc die, quæ eſt poſtridie ſextiles Calendas,

mutata

mutata domuum fata. Cecidere in ipſa acie hoſtium tria ferme millia, latiſſima Dieſtanorum ſtrage, & qua fugerant, obductæ cadaveribus viæ ac paludes. Sed & e victore exercitu mille ferme deſiderati, præter quos Erneſtus amiſerat: maxima pars Angli, quorum promtiſſima fuerat virtus, cujus gentis centuriones octo in pugna occubuerant, cæteri omnes vulnerati extra duos. Venere in poteſtatem machinæ, & ſigna amplius centum, captivi multi & inſignes. ipſe Mendoſa dubio adhuc prælio, cum dejectus equo jaceret captus & ſepoſitus: magna pro eo Mauritii cura, per miſerationem communis ſortis & memoriam affinitatis. Nam Henricus Naſſavius per Hiſpaniam olim præpotens ex ea domo conjugem ſibi ſumſerat. Sapena ex vulnere occidit, laudata multum Mauritii providentia. Pueri nobiles e domo Archiducis ſtatim & ſine pretio remiſſi. At legati Ordinum Oſtendæ clauſi non alium unquam diem tam ſollicitum egere: primum qui ex deditis Alberto caſtellis, tum qui ex clade mane accepta profugerant, multum intulerant terrorem: poſtquam in conſpectu utraque acies, ut huc aut illuc fortuna inclinaverat, ita nutantem ſibi rempublicam aſpicere videbantur. Verſi nunc ad preces, nunc ad reputandas bellorum vices, & ut quisque audacium conſiliorum impulſor fuerat, ita maxime periculo commoveri. At poſtquam eos exitus abſolvit, & inſequenti luce coram ipſe Princeps inceſſit cum captivis & omni victoriæ apparatu, tum vero læti vultus, feſta gratulatio. Viderant illum ſæpe victorem, ſæpe magna meritum: ſed ejus præcipue temporis auguſta ſpecies erat, qua tot capitum

&

& patriæ ſalus, tantique triumphi decora ipſi ſecundum Deum immortalem accepta ferebantur. At aulici, ſerendis odiis callidum genus, ab hoc maxime tempore cœpere procerum auctoritate potiſſimos Principis iræ, vulgi ſermonibus objicere, tanquam qui tuta inter conſilia fortes, ſua cauſa tot armatos & ipſum ducem in tanta pericula induiſſent. Tres primi poſt prælium dies, magnum utrinque ad res momentum, deliberando inſumti, dum pars Aldenburgum recipere monet, qua iter in Flandriæ intima patebat, pars Neoporti ad obſidium redire. Simul ſævum ventis ac imbribus cœlum & ad quevis agenda incommodum morabatur, milites quoque vix parati obſequio, cognitis tum demum quæ ſubierant periculis pavidi, aut victoria efferati. Inter ipſos rixæ & vulnera ob captivos, quos alii juris reverentia, aut, ne pretium ſibi periret, ſervatos ſtudent, alii infenſi ob amiſſos ſocios, præcipue Scoti, & ſimilia hoſtium facinora obtendentes, nullo reſpectu rectorum prohibentium, palam trucidant. At Albertus interim, recollecto contra cladem animo, Aldenburgum aliaque caſtella firmare præſidiis, nec procul Brugis novum parare exercitum, ex his qui prælio ſuperfuerant, aut ex finibus undique accibantur. Neoportum quoque nonnulli profugerant, & poſtquam huc venerat Mauritius, perficere obſidium durante cœli inclementia vetabatur. Quo tempore quingenti primum, inde bis mille alii Barlota duce penetrarunt, adeo defendendis mœnibus pares, ut ſæpius, nec improſpere, erumperent. Queis Mauritius viſis, duodecimo poſtquam acceſſerat die abducit exercitum, & unum e caſtellis Oſtendæ

Ostendæ imminentibus, inter prata se efferens, cui ab Isabella nomen, cingere aggreditur, pari difficultate. Huc quoque se Claudius Barlota transtulerat, bonamque & extremam navavit operam, trajectus globo vir nobilis audaciæ, Lotharingus ortu, curandis olim vulneribus vitam toleraverat: mox per facinus haud honestum conciliatus Mansfeldio ferebatur, dictus uxorem ejus sustulisse: sed nactus honores, ita se gesserat, ut mereri majora semper judicaretur, quo mors ejus nec luctu apud ducem, nec apud ipsius novitati invidentes gaudio caruit. Mauritius, spe in Flandria bellandi per locorum difficultates, & reparatas hosti copias præcisa, tandem Ostenda vela facit, gravi ex prælio fructum nullum præter gloriam deportans. Ante abitum, Alberti castellum jussum dirui; sed mox hostis reparavit. Provectæ jam classis postrema Spinulanæ naves silente forte cœlo ausæ lacessere: sed, coortis subito ventis, vix se remigio eripuere, insequentē classe, donec vada dirimerent. Ludovici per Brabantiam conatus aliquot evanuere: & quod reliquum anni, ferme adhuc medii, per otium transiit, partitis inter se hostibus, his felicis prælii, illis servatæ Flandriæ non spernendum decus. Dum Flandria bello fervet, Bruxellæ conventus agebatur, quem jam ante Albertus, more veteri, sed pridem omisso, e cunctis suarum nationum ordinibus advocaverat: persuasus ab his, queis nota Belgarum ingenia, mores & verba civilia induere, & specie poscendi consilium pecunias impetrare. Dixerat miserari se mala quibus populi premerentur, nec velle aucta dissimulando, & si pace remedium quæreretur, obvium sese,

ſin hoſtium pertinacia obſiſteret, non tamen deſperandum in cauſa meliore. Pro ſe Hiſpaniæ opes, unde ducenta quinquaginta ſcutatorum millia, quot menſibus in bellum ſponderentur. Sed ut reſtitueretur diſciplina, miles ſine injuria ageret, æquum Belgas ipſos anniti, repertis ſtipendiis, queis præſidia alerentur. Et quando principalis patrimonii reditus jam olim bellis Gallicis oppignorati, dandum ſibi regiæque conjugi, unde generis, unde imperii dignitatem ſuſtinerent. Dum cætera conſultantur, prærogata interim pecunia, qua occurreretur ſeditioni latius indies ſerpenti, & Dieſtanis pleriſque mox prælio abſumtis, cum Hamontiano cœptum tranſigi. Sed Belgici ordines per hanc occaſionem altius ſe reipublicæ immiſcentes, quæ Hiſpani auxilii fides, quid præſidia, quid bellum terra marique depoſceret, ſcrutari: præcipue paci inſiſtere: multa Batavis haud immerito ſuſpecta, arces Belgicas & munerum prima penes externos, contra leges jam quod iis ipſis tabulis, quibus Belgica tranſcriberetur, neceſſitas impoſita religioni, clauſæ Indiæ, & principes ipſi clientium in morem addicti regno Hiſpaniæ, partim ut gravia, partim ut iniqua incuſari. Hæc ſi rex Philippus demeret, veniaque principum ſibi liceret cum Batavis inire fœdus, quo major accederet pactis fiducia, ſperare ſe brevi gentes ſub unum imperium coalituras. Conſentit Archidux ut Ordinum ſuorum nomine legati ad Fœderatos mitterentur, qui animos prætentarent. Venere Gerardus Hornanus Comes Baſſiniaci, Philippus Bentingius, Henricus Codus adſeſſor Iprenſis, poſt Neoportanam pugnam quo tempore legati Fœdera-

deratorum Flandria egressi Bergis ad Zomam substiterant, rogabant institui conventum, in quo inirentur rationes concordiæ, multa utrinque dicta in odium belli, pro pace & communi Belgarum salnte. Ex Fœderatorum parte dictum, nihil sibi gratius quam externa colluvie purgari Belgicam, in hanc rem auxilium se polliceri. Si resumerent libertatem, de religione nullum certamen fore. Cæterum non videre, quis exitus colloquio proponeretur: nam cum Hispanis quam pacem haberi posse, qui etiam bello abstinentibus pacem non servarent? At Hispano Archiduces, pudendis Belgico nomini conditionibus, innexos: ipsis Brabantos, Flandros, aliosque ordines: quam ergo vim habitura pacta cum illis inita, qui sub dominis, sub arcibus, sub infenso milite ducerent alieni juris animam? Illi rursum, pacem quidem se, non defectionem moliri, nec æquum alteros arma retinere, exarmari alteros: sed ratum principibus fore quicquid inter se Ordines pepigissent. His dictis auditisque Archiducum populi, seponendam rati spem pacis cum Batavo recenter victore, belli onera examinant: & diu certato quantum gens quæque penderet, quia vetus forma Gallicis bellis instituta, ob mutatas provinciarum vires & arma aliis finibus illata, servari non poterat, ubi tandem convenit, in focos, aliaque repertis vectigalibus, tricies mille florenos quoque mense pollicentur, velut in annum futurum, sed mansit & in sequentes. Vt præsidiorum quisque apud se stipendia deduceret, ne quicquam cives præbere militi cogerentur, ut pars altera virium & locorum custodes e Belgis essent, quæstura Ordi-

num

num arbitrii foret, partim negavit Archidux, partim, ſpe facta, non præſtitit. Offendit multos & Henricus Guſinannus ex Hiſpania miſſus cum literis, quibus Rex Ordines illos adhuc ut ſuos compellabat. Idem exemplo Hiſpaniæ inquiri volens in tabulas mercatorum, ſi cui connexa cum Batavis ratio, aut ad Indicanas ſocietates pecunia ſubmitteretur, obluctante Antverpia fruſtra fuit. Dunkerkani non alias ſævius egere. Mandaverat Albertus ipſe Batavos ut commercio ita piſcatu arceri, unde inopia aut ſeditio ſequeretur. Ipſi multis ſuorum ſuppliciis aſperati, proprias iras addiderant. Ergo imbelle hominum genus (& eſt plerisque piſcatorum ea religio, quæ nefas ducit vim armis propellere) perforata navium alvo, aut ignibus immiſſis, alios clavis transfixos longo metu ſenſuque mortis excruciant, tantaque vi mare inceſſerant, ut naves piſcantibus præſidio datas interdum aſſilirent traherentque. Sed ubi omne Batavorum robur emotum eſt, capti alii inhumana facinora ſupplicio expiarunt: aliis notas in latebras ſuffugium fuit. Ductor ipſe Wakenæus, aliquot cum navibus hoſtem inſequentem per Morinum fretum elapſus, Cantabriam attigit, & poſt actas e littore Armorico prædas, multis mox nautarum penuria abſumtis, & ipſe interiit morbo, an quia Hiſpanis faſtiditus. Contra Spinulanos remiges, ut omni cœlo certaretur, navis longa, ignotum ante Batavis, Dordrechti ſtruitur, ornata machinis virisque: primum mercede conductis, inde ob facinora damnatis utebatur, quia bello captos eo ſervitii adigere mos Chriſtianæ pietatis non ſinebat. Probatum egregiis

ſuc-

ſucceſſibus conſilium : nam ſtrato mari una plures hoſtium invecta in fugam egit, recepto navigio quod ſuccinctum ferebatur. Brevique eo crevit audacia, ut, paucis lintribus aſſumtis, & lecta nocte, Batavi remiges inter Brabantiæ Flandriæque caſtella Scaldim ſilentio ſubvecti, ubi ſub Antverpiæ mœnia penetrarant, navem tribus ſurgentem machinarum ordinibus, & minores ſeptem, primum ignoti, inde per vim & propugnantium cœdes rapuerint. Excita clamore civitas, in mœnia procurrens, ſpectavit damnum ſuum ad dedecus inulta: nam victores ſecuri prædaque onuſti abiere, poſtquam notum carmen, in laudem Wilhelmi Arauſionenſium principis, non ſine affectu civium vetera recordantium tuba occinuerant. Magna ſpes belli Gallici Batavos ſub anni hujus finem impleverat, Henrico in Sabaudum ducente, qui, Hiſpano ſuſceptis ex ſorore ipſius liberis illigatus, nihil niſi illo conſcio auſurus credebatur. Cauſa armorum Salucia in Alpibus regio, Marchionatus titulo, quam ægræ per internos tumultus Galliæ Sabaudus ademerat. Pontifex Romanus pace Verbiniana lectus arbiter trahebat judicium, donec inſtante Gallo Sabaudus ipſe Pariſios ad regem venit, & præcipuis miniſtrorum clam pretio corruptis, ipſum obſequiis ac promiſſis mitigabat : quæ ubi ad dictum diem non evenere, Henricus indicit bellum, urbesque & caſtella Allobrogum vi expugnat : Fontano interim (is dux quondam in Belgica, tunc Mediolanum regebat) magnas cogente copias, quibus bellum Hiſpano agitari Italia, & omnes circum populi ſuſpicabantur: quippe & inſidiæ hinc in

Vene-

Venetorum arces, inde in urbem Mediomatricum erumpebant. Sed arma Alpina pax cita excepit, convento, ut pro Salucia Bresliæ comitatus in Segusianorum finibus, in quo pons Rhodani, Gallo traderetur, addita exceptione, ut Hispano copias in Sequanos Belgicamque trans eum pontem ducere liceret. Rex Henricus, ut regnum, post pacem externam, & intus religionum diffidia æquis legibus coërcita, certo hærede stabiliret, a Pontifice divortium ab Margarita Valesia, invisa olim, nec bono rumore, & jam annis infœcunda exorat, conjugemque ducit Mariam Francisci filiam Ethruriæ nuper principis, claram morum, & quæ recentem apud Gallos Medicæi nominis invidiam quietiore ingenio elueret. Idem cum Anglia amicitiam firmaverat novis pactionibus, queis per mare prædonum licentia prædibus datis, & æquis judiciis coërceretur.

HVGONIS GROTII HISTORIARVM DE REBVS BELGICIS

LIBER DECIMVS.

REparatæ auctæque vires in annum novi ſæculi primum gravia ac tarda minabantur: quippe ſpeculabundi duces & alter in alterius conſilia defixi diu ſubſtitere. Hyems & ver omne inter dolos & prædas exercita, antequam retenta vis belli impetu majore erumperet. Initio ſtatim miles, Brabantus ortu, Ieſuitarum vocibus, & pecunia emtus ut Gertrudisbergam falſa captivorum ſpecie hoſtibus aperiret, ante facinoris exitum deprehenditur. Mox equites Mauritiani haud ita multi agro Limburgico, perrupta arce quadam, prædam & captivos devexere. Ad arcem Cracoviam, quæ in Meurſica ditione eſt, cumque urbe agroque dono ultimæ Comitis ad Mauritium pervenerat, ſed a Salentino Comite Iſenborgi ex Parmenſis conceſſione ad id tempus tenebatur, occupandam mittitur Cloetius turmæ præfectus, equiteſque trecentos & modicum peditem trans Wachtendoncam rapit. Quo comperto Dulquius, qui Stralam propin-

quum oppidum jussu Archiducis curabat, pedites plus cccc, equites paucos silentio ducens, incautos hostes per tenebras invadit. Iamque ceperat triginta, quosdam trucidaverat, antequam cæteri strepitu exciti se explicuere. Sed per arcta viarum retrogressum, qua campi patescebant, prævectus alia Cloetius incursat; ille, equitatu minor, villa occupata ad deditionem cogitur. Victor, ad quæ missus, properans, fossam arcis, ut indices retulerant, glacie non interrupta perviam invenit, portam vi nitrati pulveris disjicit, præsidium expellit. Cum Hamontiano milite hactenus Albertus pepigerat, ut, relicta interiori sede, Wartam oppidum arcemque acciperent, unde Leodicum ac Iuliacensis ager ad prædam exponebantur, graviter sane expostulantibus vicinis. Sed crebræ legationes & questus leviter transmissa, quia cognitum jam olim lucri genus, seditionis per speciem sumtu alieno bellum alere. Sic Bercæ quoque & Geldræ præsidiis Clivii vexabantur, accedebatque oneri immerentium populorum, quod Batavus tantundem ipsis pecuniæ indicebat, quantum alii abstulerant, nihil referre dictans, sponte an viribus diffisi juvarent hostium opes. Audito parari in Hispania classem, & quia Dunkerkani mare liberius usurpabant, major solito vis navium Oceano immissa, nec tamen defuere prædones, qui in conspectu Sceverinæ (is proxime Hagam littoris Hollandici vicus est) exponerent captos, pretiumque acciperent. Sed mox circumventi a navigiis piscatoriis, queis armati homines occultabantur, solito supplicio audaciam piavere. Immissæ & portui Dunkerkano naves, saxis oppletæ, claudendos ad exitus. Sed, quoties

mare abſceſſerat, ſciſſa oppidanorum ſecuribus ligna, rurſumque æſtu impacti fluctus, cuncta disjecere. At miſſæ in Angliam mercatorum naves longis Spinolanis præda factæ, poſtquam bellica, præſidium aliis, diu non ſine hoſtium clade certato, mox igne injecto conflagraverat. Speraverant eædem Fliſſingam aggredi, intus corruptis, qui urbem incenderent. Sed unius conjuratorum, quem ægrotum forte mors imminens in pœnitentiam verterat, edita apud ſacræ rei miniſtrum confeſſione, fraus detecta punitaque. Novæ interim in Alberti partibus ſeditiones: claſſiarium infeſſo Scalde tumultuantem Antverpienſes parte ſtipendii mitigavere. Walonibus, qui circa Oſtendam caſtellis impoſiti ad cædem usque aut vulnera præfectorum ſævierant, largius indultum, quia Batavorum promiſſis mutandam ad fidem trahebantur. Perſuaſi migrare præſidio Montem Guinoci tranſiere. Poſt iſta Fœderati Ordines inſtituta in caminos penſione, & ex Anglia milite, e Gallia inſuper pecuniis adjuti, Flandricam rurſus expeditionem animo agitabant. Sed cum in celeritate ſpes eſſet omnis, ideoque prius neceſſe hoſtem inde avertere, placuit ultimis finibus oſtentare bellum. Præmiſſo igitur milite Mauritius, obtentu nuptiarum, quas Ludovicus Naſſavius cum vidua comitis Broukii faciebat, Arnhemum venit: nec moratus, centuriis ultra centum, turmis triginta Bercam properat, quam tum tenebat Archiducis juſſu Hieronymus Lopes. Milites illi Walones, Itali, Germani, nautici ad tria ferme millia: victus ſatis, machinæ ſex & triginta, munimenta mediocriter aucta, ex quo Mendoſa peſte adjutus oppidum ceperat.

rat. Dumque Mauritius ſueta prudentia adverſus vim externam ſe præmunit, Ludovicus Bernardus Avila non imperitus alias, tum Bommeliano nuper exemplo doctior, extra foſſam opera excitat, locumque paſcuis comprehendit, queis pecora paſcerent, quia ſale ſervandas ad carnes deſtituebatur, naves ſuas corrumpit ipſe, ne hoſti cederent. At Princeps claſſem, quam adduxerat, partim Rheno Coloniam usque diſponit, partim juxta ſe conſidere imperat. Inſulam, quæ propter oppidum amne circumluitur, caſtello modico inſtructam, primos ad ictus machinarum deſertam & opere amplius firmat, & cum ripa utraque pontibus jungit. Tum diſpoſitis, quacunque ſpes adeundi erat, ſtationibus, caſtra tribus partibus locat: uni ipſe præſidens locis editioribus ſecundum oppidum, ſuperiora ripæ Erneſto Naſſavio, media Tribuno Giſtello attribuit: ac duobus maxime locis foſſiones contra munimenta extra oppidum prominentia intendi imperat, validis circum cuſtodiis, quia crebris eruptionibus opera turbabantur. Primus impetus ad Caſſelienſem viam mille aut ultra hominum fuit, hunc Galli retudere, quorum ductor Caſtilionæus juvenis fortiter dimicans honeſtum vulnus retulit. Nec territi tamen obſeſſi quo minus & ex eadem parte, & qua Xantemum itur, ſæpius irruerent, non ſine aliqua clade ut improviſi proruperant, ſed repreſſi ſtatim accurrentibus e propinquo ſubſidiis. Quæ dum fiunt, perlatus nuntius Oſtendam ab Alberto obſideri, non parum attulit difficultatis: nam cœpto cedere indecorum, at perduci contra opera tam valido intus præſidio, & ſervari aditus, paluſtribus circum ac fallacibus

campis, ſine magnis copiis non poterant. Rurſum Verius, quem Oſtendæ imperio deſtinaverant, abnuebat onus, ni viginti Anglorum centurias, magnum robur exercitus, ſecum abduceret, quod conceſſum: & exſpectans ſupplementa Princeps inſtabat operi. Interim obſeſſi victus ſibi modum præſcribere: nuntiis & ſublatis e ſpecula ignibus auxilia implorare: nuntii intercepti. Geldræ ex oppido ſignificatione ignium ſpes monſtrabatur. Miſerat ſane Archidux ſolvendo Herembergenſem obſidio, non modicis cum copiis: & carri vicinorum in hoc retenti. Sed mutatum conſilium, ſeu quia caſtra impervia, eximia ducis arte, ſeu quia ex uſu atinere illic hoſtilem exercitum, quo ſegnius Oſtendæ ſubveniretur. Vbi inferni meatus ſub valli extra jacentis partem ſucceſſerant, jactu globorum & oſtentata acie, velut facturus impetum, Mauritius obſeſſos prolicit, quos frequentes coactos defoſſi pulveris violentia diripuit: parati, qui ruinas occuparent, locum tenuere, quamvis hoſtis non multo poſt regreſſus acriter incumberet. Brevi cætera circum munimenta ſimili arte, aut per vim capta, pars metu deſerta, ſtatimque ad Caſſelienſem portam directæ trans foſſam vineæ ſub ipſum oppidi aggerem perrepſerant, quod timentes obſeſſi, & quia ſauciis compluribus medicamina non ſuppetebant, ad conditiones venere, eo maturius, ut perfugis, qui multi inerant, ſalutem & honeſtum cæteris exitum paciſcerentur. Læta imprimis populo Transiſalano iſta acceſſio, qui tributa, hoſti hactenus penſitata excurſionum metu, ſtatimabnuere, juſſis armari, & ad ſigna concurrere, agreſtibus. Medio menſe Iunio

cœpta

cœpta obſidio Iulii fine exitum habuit, cum jam Oſtenda viceſimo & quinto die Hiſpanorum viribus tentaretur. Sed antequam omni cum exercitu deſcenderet Princeps, Murſam oppidum, donatum ſibi, ut ante diximus, in poteſtatem redegit, dejecto imbelli milite, quem Cliviæ Dux impoſuerat feudi, per hæredum internecionem ad ſe reverſi nomine, ditionem vindicans. Sed ipſe contra multis facinoribus patroni jura violaſſe arguebatur. Oſtenda, cujus nunc obſidium multis a ſæculis clariſſimum ac proprium velut bellum memorabo, inter Cluſam & Neoportum piſcatoribus lecta ſedes, jam olim Flandrici littoris partem exiguam occupavit. Porta paliſque vallari cœpta, quo primum tempore civilis belli initia, & multus mari prædo cuncta terrore oppleverant. Poſtquam Gandavenſi pace opes Ordinum invaluere, acceſſit fœderi, conſtanterque adhæſit, & mox Parmenſis, capto Neoporto ac Dunkerka, terribilis illic obſidii irritus, dein Lamota irrupta jam parte oppidi pulſus, famam addidere, & curam muniendi, quæ aucta ex quo Cluſa amiſſa, & præter Oſtendam nihil oræ Flandricæ reliquum. Frons oppidi in Septentrionem prominens aperto Oceano pulſatur. Lævo, quod in occidentem vergit, latere rivus Iperleda, mari quondam illabens, portum efficiebat: ſed qui, ut Flandriæ cæteri, recedente æſtu navium eſſet impatiens: nunc rivum opera abſcidere, portus manet. Quæ pars orientem aſpicit, arenoſis quondam collibus inæqualis, mox in planum deducta eſt, ne propinqua faſtigia hoſtem attollerent. Ita remotis quæ obſtiterant, proximam mœnibus planitiem irrupit mare patente in cen-

tum pedes æſtuario, cui cedentibus ſemper arenis aucta profunditas: ubi æſtus adjuvit, immenſus gurges: ubi deſtituit, duarum haſtarum longitudine aquæ ſuperant: vadoſiore tantum in ipſis faucibus limine. Quicquid retro terrarum in auſtrum porrigitur, crebris foſſis interſciſſum, mare inundat, quo æſtuante, mille paſſuum ſpatio & ultra ſæpe, mergitur ſolum. Tantis naturæ præſidiis acceſſere munimenta, rudia quondam, ſed in artis modum, quantum locus ferebat, jam tum cœpta excoli, cum Caleto Hulſtaque victor rediens Albertus obſidium minabatur in hæc usque tempora dilatum. Vetus oppidum quod dicitur, nunc nihil niſi inane aquarum terræque ſpatium, mare aſpiciens, extra Oſtendæ vallum propriis quinque molibus littus impleverat. Hinc foſſa novum oppidum circumluens, ſeptis aquarum modum diſpenſantibus, bina & hic mœnia dividit, interiora octo propugnaculis excurrunt, quibus exteriora totidem aliis reſpondent, qua flumina prelabebantur, levior ſtructura, a tergo ſolidum opus, & nova foſſa intercedente velut triplex vallum. Hic oppidi ambitus, horæ circiter dimidiæ iter. Vltra, propriæ ſejunctæque munitiones, & quæ, ſi neceſſitas urgeret, dſererentur ſine labe oppidi: una palis præſepta trans æſtuarium ſine dextri lateris: aliæ per campos, tergo mœnium adhærentes, aut modico ſpatio & voraginum interventu avulſos. Flandri pertæſi excurſuum, queis omnis late ager exhauriebatur, & experti ſeptendecim caſtellorum, quibus tum clauſa Oſtenda, ſumtus ſine fine, licentiam militis gravem, & parem prope hoſtili, & nuper cœpta ſeditione ſuſpectam fidem, urgent Archiducem,

nc

ne diutius clarissimam imperii sui provinciam unica parte inutilem pateretur. Nec deerant dissuasores, qui tantis oppidi munimentis, & patente Oceano, non obsidium, sed inutilem exercitus moram ominarentur. Sed vicit spes, & promissa a Flandris vis ingens pecuniæ, & hærente ad Bercam hoste non spernenda occasio: præsertim cum & ex Italia Hispaniaque novæ cohortes advenissent, Trivultio Braccamontioque ducentibus. Quinta igitur Iulii die Fredericus Herembergensis dextra oppidi, mox Hieronymus Montiregius lævá assidet, e própinquo primum, sed ictus tormentorum coëgit longius metari. Carolus Notius oppidum tum curabat, sufficiente victu & omni belli paratu, centuriisque viginti & una: quibus accessit primum ad obsidii nuntium missa cum Huchtembroukio cohors, statimque virtus præsidii apparuit, valida eruptione, qua cæsi primores, quos inter Montiregius, & e vulgo supra quingentos. Postquam Franciscus Verius summo cum imperio in oppidum venit, cum suæ gentis milite, cujus numerum novi ex Anglia dilectus augebant, statim e re visum, quicquid extra oppidum munitio occupaverat, firmare custodiis & longius proferre castella, quorum unum recens adhuc, & quadraginta militibus servatum hostis irrupit. Cæterum a posteris oppidi partibus repulsus obsessor lævo maxime lateri imminebat. Stagnantibus locis aggerem struxit nova arte, cujus laus ipsi debita, cum pleraque alia nuper reperta Mauritii Batavorumque ingenio incepe-rint. Fasces longos in pedes viginti, ambitu paulo majore, quo firmius ipso pondere aquis obsisterent, insertosque his lateres religabant.

Farcimina dicebantur : his ſenſim promotis , & vi machinarum ſuperpoſita portus veteris uſum navibus eripuit. Sed ex æſtuario , quod altera parte fluere diximus , perfoſſo littore diductus alveus, ſtatimque mœnium ſinu exceptus, melior ac certior deinde portus fuit. Huc ingredi, hinc exire centenæ ſæpe naves , efferre ſaucios , portare tormenta , ligna , victum , & quæ contra cœli injurias aut metum morborum deſiderabantur. Nec contra hoſtium, quanquam editioribus e locis , jactus longinqui & incerti quicquam valuere, tam raro periculo , ut ingens hominum multitudo ſola ſpectandi cupidine advectaretur. Externorum procerum Dux Holſatiæ, Dani regis frater , & ex Anglia Northumbriæ Comes , omnibus belli artibus ſtrepentem locum inſpexere. Igitur omiſſis globorum minis, arenarum ſacci ac lapides opplendo gurgiti immittebantur , fruſtra , prævalente aquarum rapacitate. Vbi præcludendi commeatus ſpes nulla , verſas in occidentem urbis munitiones Catricius illa ex parte imperans , admotu operum telorumque impetebat. Harum munitionum tres contiguæ Hiſtrix , Orcifauces & Sabuletum caſtrenſibus vocabulis dicebantur. Sabuletum oppido in vetere pars quondam collium, quos mari arena accumulat, æquatis cæteris, unus tumulus eminebat, quem propugnacula duo alterum alteri ſuperadditum coronabant: aliaque operum circa , quia oppidi quod minus firmum inde propugnabatur. Huc tot adacti ab hoſtibus globi , ut collis totus ferro rigeret , nec tamen immenſo ſumtui par fructus fuit : nam dejecta facile reparabantur , & mortuis aut vulneratis ſuccedebant recentes. Inter eos quos

jactus

jactus absumserat, juvenis Castilionæus fuit Gallorum tribunus, egregii ducis Coloniaci nepos, nec ipse ab avita virtute degenerans. Ipsum quoque Verium, curando vulneri egressum oppido, Zelandia refovit & remisit. Nec talium malorum immunis obsessor. Sed paucos intra dies Catricius & Bracomontius tribuni cecidere. Per oppidum, quo minus globi & ignita jacula timerentur, aggesta parietum in morem densa passim humus. Sed ne maritimum vallum hostis oppugnaret, propinquis jam fossionibus, major metus. Itaque agger arcendo structus mari disjicitur, ancipiti consilio: sed eventus contra Hispanos fuit, quorum fossiones vimineæque turres, ubi venti fluctus impulerant, longe mersabantur, coactis custodibus in tribunalia refugere, quæ ferendis machinis juxta extulerant. Sic admissum mare Ostendam insulæ in speciem circumdabat: oppido quoque interdum nocens, sed palis, saxis, & omni maritimarum gentium ingenio vis summa undarum in hostem dispellebatur. Quatuor menses abiere inter prosperas eruptiones, & contra mœnibus assultantium inanes impetus, crebraque transfugia, & captivos qui vanis rumoribus partes utrasque implebant. Detectus & proditor, qui bellici pulveris incendium hosti promiserat. Ipse Albertus interdum & Isabella, tardi laboris inspectores aderant, alacri milite ducibusque in principum conspectu, alii farcimina plura vasum in morem orbibus connectere, & his quo liberet provolutis solidare humentia, nova castella veteribus addere: pars longe dissidentia operum aut viarum connexu jungere: fossam moliri quo cuncta facilius Brugis adventarent. At Fœ-

derati Ordines ſpe invadendæ Flandriæ amiſſa, poſt Bercam captam, pertæſi erogationum & Oſtendæ primum intenti, æſtatem multumque autumni nihil ipſi molientes tranſmiſere. Vbi trahi obſidium, nec tam periculum Oſtendæ quam ſumtus immanes verebantur, propoſitum hoſtem detrahere, aut ſi perſtaret, neglectas in partes incumbere. Diuque dubitato, quis locus facilem victoriam, nec ſine magno uſu, daret, Silvaducis placuit, poſt diſcidium a fœdere, nunquam aperto bello tentata. Nec præſidium tunc aliud, quam centuriæ duæ,turmæ totidem, quibus Antonius Grobbendonkius imperabat, ſollicita ſemper civitate, ne miles prævaleſceret. At cives ipſos haud ſane intrepidos, magiſtratus ac ſacerdotes, quorum ingens copia eſt, certatim inflammabant, hi ne ſueta ſacra arasq; & ſimulachra & Divos faventes deſererent, ac pollui paterentur: illi majorum facta recitando, quorum virtus Geldros toties a Brabantico limite repuliſſet, addebantque ſuum ipſi exemplum. Nam & per noctem lumina diſpoſuere, & edicto cavere ne eorum quibus vivitur pretia increſcerent, & ne ſuetis ante fores indiciis mortes noſcerentur. Aggerem quoque excitarunt, qui Fuchtenſem nomine portam prætegeret. Hac parte Mauritius caſtra fixerat, adverſa Wilhelmus & Erneſtus conſederat: utrinque via depreſſioribus campis eminens facile ad oppidum foſſores perducebat. Ea commoditas & urbis non alia quam ſueta olim munimenta, ſpem brevis acceſſus dabant, cum alioqui menſe Novembri tam propinqua hyeme cœptus labos terrere poſſet, & in ampla urbis ſpatia non pares obſidentium copiæ, centuriæ tres ſupra

ſeptua-

ſeptuaginta, turmæ triginta circiter: quippe Oſtenda juſtos poſcente exercitus. Sed nec eruptionum metus a cive, ſua tueri ſatis habente, nec ſueto talium, & circumfuſa planities late madens, poſitis caſtellis claudebatur. Repertum & amnes rivosque juxta fluentes objectu molium ſupra ripas attollere, quo magis ſtagnarent adjacentia. Sed non ita id maturatum, quin bis in oppidum miles penetraret. Quippe ab Alberto miſſus, ad Brabantorum preces, in loca proxima Fredericus Herembergenſis cum pedite & non invalida equitum manu, ſparſo rumore, paratisque omnibus velut Helmundum vicum muniret, primum trecentos ferme, mox ad mille oppido inſerit, ignaro diu obſeſſore, &, ubi ſero cognoverat, paucis poſtremo ex agmine captis cæſisque. Adverſus incendia, quæ a globis ignitis timebantur, vulgi rectorumque oppidi magna ſedulitas: tabulata arena ſternere, aheno tela excipere, cunctaque reſtinguendæ flammæ parata habere. Acceſſerat Archiducum nomine pollicitatio, privata damna ex publico reparatum iri. Vrgebat interim opera Mauritius, queis ad foſſam mœnium perductis, vineæ tantum & quæ urbibus ultima reſtabant. Spem non longinquam gelu interſcidit, exſpectato maturius intenſiusque, concreto quicquid aquarum campis incubuerat, rigentibus quoque fluminibus, nec commeatus æque faciles, & laxior hoſti in oppidum via: tantumque frigus, ut excubiæ non ſine pernitie militum agitarentur. Vigeſimo ſeptimo die ſolvitur obſidio, dolente Mauritio ac reſpectante ſæpius an cœlum miteſceret. Sed impellebant abitum maxime Herembergenſis copiæ, quibus & ille

ſe junxerat miles, quem poſt ſeceſſionem Wartam in oppidum translatum memoravi, pariterque tum Dieſtæ conſtiterant. Neque tam caſtris metuebatur egregio opere vallatis, quam ne gelatis amnibus nudum Hollandiæ latus incurſaretur. Impedimenta, navium ſublato uſu, quatenus potuere Heuſdam præmiſſa curribus, incenſa cætera. Munitiones, ut fuerant, relictæ, periti ducis ac gnavi militis egregium ſpecimen. Cætero autumni hyemisque leviter excurſum. Batavis Transrhenanam ripam, quæ contra Coloniam eſt, obtentu eorum, quæ mortuæ nuper Comiti Murſenſi debebantur, raptantibus: & Bellijocoſo Archiducum juſſu populante, quod Brabantiæ ſub Fœderatis poſitum tributa defugiebat. Stabat adhuc circa Oſtendam bellum: & alter obſidentibus atque obſeſſis labor, hybernum mare, nunc hæc, nunc illa opera quatiens. Accedebant morbi cœlo ſoloque juxta humentibus, quorum intolerans imprimis natio Angli deficere indies, aut diſceſſum in patriam Verium orare, per quæ imminūtus defenſorum numerus, ita ut ſeptem millium vix tria reſtarent, Archiducem non latuit, qui cum nec immerſis navibus, nec ullo lignorum lapidumque aggeſtu æſtuarium videret præcludi poſſe, nec eo continuari opera, ſimul & mari & machinis hoſtium prementibus, ad manus rem perducere ſtatuit. Primumque, tentandis viribus, dilectos militum octingentos, prætexta littore mœnia aſſilire noctu jubet, quod exſecuti fortiter. Paloſque & mari objecta late incendio depaſcebant. Sed mox æſtus recurrens coëgit abſcedere, relictis ſuorum haud paucis, quos e proximo machinæ, laceraverant.
Pla-

Placuit tamen, acceptis in castra supplementis, oppidum, tum qua retro in campos exit, tum qua mare prospectat, gemino ex latere adoriri; Histricique & Sabuleto, præcipuis illic munimentis, vi tota incumbere. Gnarum id Verio, captivi indicio, qui suorum paucitati metuens, nullo ducum aliorum, sed unius suo usus consilio; plerisque nescientibus, breves cum hoste inducias facit, & injecta spe deditionis, obsides dat atque accipit. Sed orto hinc militum tumultu, Rossemianorum maxime, qui ne hosti infenso proderentur imprimis metuebant, coactus Verius obsides Archiducis dimittere, caussamque aperire centurionibus. Ea fuit, ut, colloquii specie in spem auxiliorum adventantium, periculi tempora extraheret. Quo intellecto, visum omnibus, quo obsidum ad hostes missorum saluti consuleretur, clarissimos hostium in oppidum allicere, cum quibus actum lente, insuetis & iniquis postulationibus, inter quas fuit, ut exeunti militi Archidux magnam vim pecuniæ numeraret. Interim e Zelandia quinque centurias ventus secundus in oppidum detulit, edixitque legatis & Archiduci Verius, pressum se necessitate, venisse ad pactiones: nunc cum auxilia advenissent, salva sacramenti fide non esse ut ultra procederet. Sperare se tamen, si quando Archiducis viribus ad extrema urgeretur, clementiam magnanimi principis sibi non defuturam. Commovit Archiducem ea contumelia, quippe Flandria omnis velut ad certum spectaculum potiundæ urbis concurrerat, & jam dedita fama propinquis regnis vagabatur. Nec Ordinibus satis excusata fraus per se indecora, ad hoc periculosa magis quam necessaria.

Externi

Externi hoc anno casus non leve momentum ad res Batavas attulere, quippe in Anglia Essexius, pacis cum Hispano maximus adversator, cum custodiæ exemtus, regia arceretur, & ille quondam gratiosus, suffultus clientelis, armatus legionibus, nunc sine decore, sine imperio vitam pati non posset, varia versans consilia, aut amne invaderet, an e longinquo bellum minaretur, inimicis cuncta rimantibus, a regina, cujus animum super veteres offensas forma quoque ipsius spreta in iram accenderat, dicendam ad causam vocatur. Intellecto periculo, quod e præsentibus pessimum erat secutus, nec de modestia nec de audacia satis sumsit. Sed domi suæ detentis Senatoribus, regina quos miserat, ipse cum modica manu Londinum properans, dum amicos illic plebemque sollicitat, a feciali publico prævenitur, qui reginæ jussu, ni confestim pareat, perduellionis crimen ipsi denuntiat, qua voce perculsa plebs, sibi timens, alieni curam facile exuit. Portæ clausæ; domus obsessa, ipse consilii inops, dedit sese, & in carcerem ducitur, comite Suthantono. Datis judicibus, auditus publice, multa in inimicos dixit, præcipue in Cæcilium, quem hoc inter cætera crimine premebat, quod pacem cum Hispano promoveret. Illos se ultum esse, nunquam mutata in Reginam fide. Suspensa diu omnium exspectatione, ecquid reginæ clementia & veteres affectus possent, an facinoris magnitudo, & suspecta dudum popularitas, validique inimici veniam præcluderent? Damnatus tandem securi feritur, magna circa suprema & pietatis & pænitentiæ indiciis: capite prostrato, sectatores supplicio additi. At in Hispania structa classis

late

late terrorem ſparſerat, pars in hoſtilem Africæ oram directa & tempeſtatibus repulſa eſt: pars Hibernis rebellantibus egregium auxilium milites ſex mille, duce Ioanne Aquila tulit: is ſuperbo edicto præferens, veniſſe ſe ad Hiberniam e dæmonis faucibus liberandam, in auſtrinam inſulæ regionem, ubi Quinſala oppidum, appulit: magnasque Hibernorum copias fruſtra exſpectans, a Montijocio Anglorum nomine provinciam regente obſidio clauditur. Tentavit quidem perrumpere Tironus rebellium princeps, per gelatas paludes juſtum agmen trahens. Sed clade accepta in latebras rediit. Aquila cum hoſte pactus dedito oppido, & quicquid Hiberniæ Hiſpani tenebant, Anglorum navibus militem in Hiſpaniam reportavit. Neque multo poſt infelix Hiſpanorum in Cæſaream Mauritaniæ urbem, (Algeriam nunc vulgo vocant, Arabica, ſed ea quoque corrupta voce) expeditio ad exhauriendæ pecuniæ cauſas acceſſit. Longinquas ad navigationes creſcebat Batavis audacia. quippe & fretum, quod Magellanicum a repertore dicitur, Draconi & Canvendiſſo Anglis emenſum poſtea, quartus eorum, quos fama excepit, Oliverius Nortius Roterodamenſis penetraverat: nec ſine magnis difficultatibus, inter Americæ fines & ignotum adhuc orbem, longis anfractibus arctatum mare vix eluctatus, Auſtralem qui dicitur Oceanum, eique obtentum Chiliorum littus magnitudinis incognitæ ferens corpora, inventis ibi quoque Hiſpanorum hoſtibus, inde reflexo curſu Borneonem inſulam devenerat. Bonæque ſpei promontorium prævectus, circumnavigato omni terrarum ambitu, non quidem opes ullas,

las, ſed clarum patriæ decus, & non audita ante locorum nomina domum retulit. Alias vero naves idem iter aggreſſas, cum nec hominum nec victus haberent ſatis, disjectas partim Hiſpani, partim barbari rapuere. Capti, fœde cruciati, atque enecti, quæ ut in barbaris inſcitia, ita in Hiſpanis barbaries erat. Sub hoc tempus Batavos, dum cuncta rumorum adverſus Philippum colligunt, in ſpem aliquam erexerat dictus vivere Sebaſtianus Luſitaniæ quondam rex, reperto homine qui ſimiles corpore notas præferens, & multa haud publicæ notitiæ edoctus a Luſitanorum callidiſſimis, cæterorum ejuſdem gentis credulitati illuſit, donec ab Ethruſco duce Hiſpano traditus, audaciam & peſſimi exempli aſtum, traductus per populos, dein navali ſervitio addictus, morte poſtremum expiavit.

HVGONIS GROTII HISTORIARUM DE REBVS BELGICIS

LIBER VNDECIMVS.

AD Ostendam, longe adhuc spes obsidenti. Sed accensus Verii facto archidux, siquid contra spem posset virtus suorum statuit experiri; gravique machinarum impetu, ex tumulo in id excitato, percussis diu munimentis, qua vetus oppidum, portusque vetus, ubi non parvam operum labem intelligit, nono Ianuarii sub vesperam refluo mari, assiliri urbem undique, illic præcipue oppugnari jubet. Ducenti duobus sub centurionibus milites propugnaculum, cui Sabuletum nomen, recta impetere jussi: totidem alii parati qui lævum molis latus, atque iterum alii, qui præductam loricam incurrerent. Hos sequebatur cum quadringentis Durangus Hispanorum tribunus, cui mandatum locis occupatis præsidium statim imponere, victu in hoc instructus, nitratoque pulvere, & quæ struendis munitionibus solita. Contra Histricem ducenti destinabantur, qui invaderent, qui munirent totidem, sub Gambalota Italorum duce pene trecenti, & sub Au-

gustino Mexica quadringenti, laborantibus suis commune subsidium. Deinde in cuneos divisus omnis exercitus, non defuturus qua vocaret occasio. Bukoio suum latus obtigerat, qua frons oppidi in orientem flectitur. Ad Sabuletum crudele prælium, quia monitus a transfuga Verius tormenta, & cuncta in pernitiem hostium reperta, illac maxime intenderat, accensis passim ignibus, quo oppugnantium facta clare noscerentur. Rescissa palorum sepe jàm scalæ admovebantur. Infraque hastis Hispanorum & prævalentibus Anglorum gladiis pugna incaluerat, cum Verius, septa aquarum duo aperit, portumque veterem, cujus per vada transeundum erat hostibus, late inundat: qua vi non modo nitratus pulvis corrupit, quem miles ferebat, sed multos in mare propulsos fluctus sorbsere: nec sequentibus auxiliis, ipsi, qui jam manus miscuerant, coacti retro cedere, duplici clade, quam tela hostium & aquarum impetus inferebant. Bukoius sibi jussa serius exsecutus est, minusque perstitit, quia inter moras crescens iterum mare æstuarium, qua ipsi via, impleverat. Tergo oppidi projecta, atque alibi levia operum, assultante hoste neglexit Verius, gnarus diducendis defensoribus spargi minas, cæterum nulli usui ista, & quæ brevi reciperentur, quod eventus probavit. Iacebant passim in vallo fossisque, prout sua quemque audacia longius extulerat, milites ac duces peremti: multi Oceano ferebantur. Octingentos ferme archidux desideravit, acceptis inquirenda ad corpora quatuor horarum induciis. Intus quadraginta ferme cæsi, vulnerati plures, quos inter Verii frater Horatius, egregie functus omni militis

ducisque

ducisque officio. Reperta inter Hiſpanorum corpora & mulier, quæ militari habitu animoque ſexum diſſimulaverat, velut exprobrans naturæ, quod ſe virum non genuiſſet. Infelix oppugnationis exitus, neque ſperanda Oſtendæ fames, & gravis hyems caſtris madentibus, multos ducum permoverant ſuadere Alberto, infauſtos conatus in tempore & ante majora damna deſereret. Sed ille, pro ſua regisque gloria anxius, in longo & difficili labore pertendere, quam ſe uni oppido imparem fateri. Igitur læva caſtrorum parte aggeſtus ingens tumulus, unde machinæ detonarent: ad dextram contra æſtuarium ſenſim agger promovebatur, defixis humo tigillis, transverſisque inſuper aliis, queis farcimina modo in ſtruem colligata, modo decuſſata imponebantur, tabulatorum in morem, arena in ſummo congeſta, quo preſſior moles aquis obſiſteret: tanta quidem firmitate, ut & inſtructa velut ſolo lorica defenderet militem, & machinæ in obſeſſos inde dirigerentur. Nec eo tamen minus continuo navigatum, raris aut levibus damnis. Aderant Alberto accita omni ex orbe ingenia, quæ certatim alia atque alia claudendo æſtuario ſuggerebant: cumque obſcura nocte quidam funem nauticum cum doliis demerſisque anchoris utrunque ad marginem fixiſſent, obſeſſi captatis rurſum tenebris facile vincula reſcidere. Repertum Pompeio Targoni caſtellum, quod navibus impoſitum tormenta ferret, ſtatim apparuit infirmius quam ut fluctuum quaſſationem toleraret, &, quod ſubter in alveo erat ſoli, arenas ponderi ceſſuras. Factas eidem rates e laterum faſciumque compage, quæ cum æſtu pariter levarentur,

Bata-

Batavorum oppositis tormentis tela non semel evertere. Provisum quoque, si istud iter hostium artibus deficeret, portum novum inter veterem & æstuarium perfosso littore veteri oppido inducere. Quippe & Fœderatos tuendi maris & gloriæ cupido acriter animabant, decretumque, velut in longum duraturo obsidio, sexto mense mutare præsidia. Verio in summum regimen Fredericus Dorpius successit. Reparatæ oppidi ruinæ, auctæque munitiones, parata singulos in dies pecunia quæ labori persolveretur, cum Alberti militibus ne stipendia quidem satis suppeterent: unde inter ipsos semina seditionum, & obsequii detractatio: ipsa imperia metus & odii plena, disposito equite qui peditem, pecorum ritu, in pericula propelleret, aut retraheret fugientem. Flandrorum largitio longe infra sumtus: Walones, quo minus multa conferrent, infidam Gallorum pacem prætendebant: Brabantis justa excusatio ex seditione militum qui Wartam tenebant, parumque abfuerat, quin conspirantibus aliis arcem nuper Antverpiæ & Hulstam occupassent. Injecta & spes Archiduci, posse subito Bredam irrumpi. Sed missum nocte Fredericum Herembergensem, itineris errore devium, mox dies detexit. Fratrem ejus Adolfum haud multo post eques Mauritianus intercepit. Servabatur hactenus Hollandiæ per arces modo arctiore, modo laxiore custodia Franciscus Mendosa, prælio ad Neoportum captus, & quanquam vidua Brukii Comitis, Clivensiumque legati pœnas gravium facinorum exposcerent, quæ ille partim ut necessaria, partim ut imperata defendebat, non visum Ordinibus in captivum, belli jure munitum,

tum, judicia exercere. Sed quia in duces, non item ut in milites, constitutum erat libertatis pretium, diu disceptatum, tandemque convenit, ut quicunque e Fœderatis populis per Belgicam, Hispaniam, Indiam, Americam, toto denique Philippi imperio tenebantur, eos Mendosa solvi curaret. Valuit in tantum apud Regem aut Mendosæ aut futurorum ducum respectus, ut pactis accesserit. Reversi toto ex orbe nautæ & mercatores, quos spe commerciorum advectos hostilis ira, aut ob diversam religionem sacerdotum odia oppresserant, pars exesos vinculis artus, squalloremque & tenebras, pars remorum durissimam servitutem sub crudelibus dominis memorabant. Magnumque in eo momentum fuit ad concitandam in Hispanos plebem veterum injuriarum vix memorem, & vulgi studia proceribus paranda, quorum clemens & populare factum, libertatem civium suorum ante pecunias habentium, lætissimis animis excipiebatur. Ita partim impletis pactionibus, partim sponsoribus datis, exiit Mendosa, de Batavorum republica, quam propius didicerat, honeste sentiens: eoque pacis quam belli utrisque partibus suasor. Scriptæ tum & leges certiores super redimendis in posterum captivis. Toto hoc vere majorem, quam unquam antehac, exercitum Ordines conscribebant, auctis animis, prælii Flandrici memoria, & novis hostium seditionibus, unde sperabant, antequam exspectatus ex Italia miles in Belgicam adventaret, aut hostium cæde renovare gloriam, aut terrestri itinere per Brabantiam in Flandriam, &, soluto obsidio, Ostendam penetrare. Perstabat sane Mauritius cauta consilia audacibus

præ-

præferre: ſed procerum ſententiam regina Angliæ & rex Gallus comprobavere, majore ſuadendi auctoritate, quia militem ac pecuniam ſubmittebant. Conducta & Germanorum equitum vis, magnoque paratu, indictis publice ſupplicationibus, menſe Iunio, ſerius quam oportuit, cum ſub idem tempus Italicæ copiæ fines Belgicos attigiſſent, iter ſuſcipitur. Simul miſſæ diverſas in partes literæ ad Atrebates, Brabantos, Flandros, aliosque earum partium Ordines. Scribebant Fœderati de ſuis rebus, de regum auxiliis magnifica: de ſeditionibus militum adverſa in parte, de urbium agrorumque vaſtitie non minus vera: quo tot miſeriarum pretio, niſi quod in miſeriis ultimum, ſervitute? Nec enim obſcurum, quid Hiſpani jam dudum pararent: & ne quem falſa tranſcriptio falleret, aut inane nomen archiducis, viderent ipſi penes quos belli ſtatusque publici ſummum eſſet regimen. Si cordi majorum gloria, ſi poſterorum libertas, darent ſe ſocios, aut ſaltem modicis tributis egregios conatus adjuvarent: irent archiduces, & quietiora regna quærerent. Hiſpanos paucarum arcium præſidia, pelli faciles: tum ipſos reipublicæ, tum ſacris quem vellent morem impoſituros. Non magnum intercedere laborem ad bona maxima, pacem & libertatem. Mauritius triplici agmine viaque duxit exercitum: erant equitum quinque, peditum octodecim millia, currus ferme bis mille: medium agmen Wilhelmus Naſſavius, dextrum Verius, ſiniſtrum Erneſtus ducebat, intervallis ita temperatis ut coire facile poſſent, interim diviſis itineribus celerius procederent. Lixarum turba, molæque & furni, & cuncta, alias navi-

bus

bus advehi ſolita, terreſtri itinere minus commode ſequebantur. Ad Noviomagum tranſito Moſa, inde in agrum Leodicum ducit, paterni quondam exercitus, non Albani armis, ſed fame domiti, caſtra relegens: quod malum ut ipſe vitaret, acribus minis propinqua oppida, ſponte in Hiſpanum proniora, cogit commeatum in caſtra afferre, & æquo pretio vendere, ne ſic quidem ſatis reperto, quod tantis copiis ſufficeret. Decimoquinto die Centronum pago, non procul Tilemontio, ſubſedit omnis exercitus, cum jam Tilemontium Mendoſa veniſſet. Hunc enim, audito Ordinum paratu, miſerat archidux, relicto ad Oſtendam Ioanne Rivaſio, qui ſervaret caſtra & circummuniret. Perſuaſi, qui Wartæ agebant, intermiſſa ſeditione, augere Mendoſæ copias, ita ut haberet quinque peditum millia, equitum quatuor. His ſe jungere juſſus Ambroſius Spinola, cum octo millibus Hiſpanis atque Italis, quos recens adduxerat, in ſpem gloriæ conatus fratris maritimos, & rem Hiſpanam lecto milite adjuturus. Pactus cum Philippo de reſtituendis ſumtibus, ipſe ſuis cohortibus ſtipendium præbebat, &, quanquam ſummam imperii obtinente Mendoſa, jus reddens iiſdem, tenebat cæterorum ut inopiæ, ita licentiæ impermixtos: quibus hoc conſecutus eſt, ut nullus unquam miles quietius & ſeveriore diſciplina egerit, exemploque cognitum, vim militaris imperii pecunia maxime contineri. Propinquus caſtris eduxit Mauritius copias, in prælium hoſtem laceſſens. Sed continuit ſuos vallo Mendoſa, impar virium, an ex captivitate fractus, adhuc & ſua funeſta auſpicia paveſcens, ſemelque accepta clade in poſterum cun-

 ctan-

ctantior. Detrectato certamine ab his, qui sæpe ipsi præliorum formidinem objecerant, cæterum videbat princeps ingentia cœpta in irritum cecidisse: quippe interiora penetrari tanto agmine, arctis viarum, inimica inter oppida, propinquo ad occasiones hoste, non poterant: quo properius retro cederet & flumina quæreret, victus quoque deficiens, immatura adhuc messe, admonebat. Ne tamen, post tantos conatus, annus transiret inglorius, ad spes minores versi animi, statimque Gravia succurrit, Cukiæ regionis oppidum, Mosæ adsitum, munitum satis operibus, & egregio intus milite, cunctisque ad tolerandum obsidium. Huc ubi die octavo perventum, gravi per æstus itinere, nec sine morte novi & laborum insueti militis, terna castra Mauritius locat. parte superna fluminis Verius, infra ipse, qua campi palustri solo in Brabantiam abeunt Wilhelmus curabat. Pontes duo structi in flumine, longi passus centum & quindecim, quicquid castris intersitum, nec minus ripa altera, quæ in Geldriam patet, perpetuo aggere, profundis & late patentibus fossis, castellisque & machinis claudebatur. Munimentum, quod ultra flumen oppidani tenebant, telorum vi derelictum, juvit obsessorem. Mendosa interim, quanquam flagrantissimi tribunorum suaserant abeuntem hostem continuo insequi & conatibus intercedere, fortunam, &, si male succederet, offensas metuens, tum vero pecuniæ, & propterea rerum ferme omnium egenus, consulere archiducem maluit, insigni temporis dispendio. Nec archidux certa respondit, tantum caveri monens, ne abducto longe regio exercitu subito Batavi Flandriam

classe

classe occuparent. Quo metu Mendosa ex hostium consiliis sua suspendit, & ad Ruremondam utcunque paratis, quæ putabat necessaria, tandem & ipse ad Mosam infra Graviam & Mauritium castra metatus est. Erratum multi putabant, & debuisse superiora ripæ eligi, cui regioni Raveſteiniæ nomen est, quo victum Batavis auferrent, queis cuncta subter hostilia. Sed positis jam sedibus, castra Batavorum prætergredi periculosum, & tardum circuitus quærere, cum instans operi Mauritius ingentes vineas pluribus locis sub fossam oppidi duxisset, commoditate aggerum, qui utrinque fluminis ripæ muniendæ positi, facilem viam fodientibus præbebant. Nec jam spes ulla Hispanis, nisi ut Mauritii & Wilhelmi inter castra, late patentibus spatiis neglectiora, irrumperent, inque oppidum penetrarent, paratis jam scalis, ligonibus, ad scandendas aut diruendas munitiones, ducente Thoma Spina lectissimos peditum mille, quos alia subsidia sequebantur. Sed in omnes partes intentæ custodiæ, & quanquam noctu profectis, inter longas paludum moras illucescens dies, audaciam frustra habuere. Inde Mendosa irriti auxilii pudens, spectaculo capiundæ urbis se & exercitum subduxit, tacitis signis Venloam concedens. Ordines pro Berca solliciti Ernestum cum præsidio eo miserant. At Antonius Gonzales, oppidi Graviæ præfectus, cum quo mille quingenti diversi genus milites, dum socii in conspectu, crebris eruptionibus hostem fatigaverat: neque tunc, sublata quanquam spe liberandi obsidii, protrahere tempora documentis virtutum desinebat. Post bimestre obsidium, cum Angli septo, quod aquas fossis oppidi

continebat, imminerent, Frisiis alia ex parte intra fossam vineas agentibus, & e Mauritii castris, paratis qui mœnia ipsa subruerent, septingentis ferme suorum amissis, præsidiarii decoris pactionibus armati cum sarcinis exiere. Graviam Geldricæ quondam ditionis, post annexam Brabantiæ, & Maximiliano Comiti Burensi acceptam pignori, gener Wilhelmus Arausionensium princeps emerat, belloque amissam, pace Gandavensi, ejecto Germanorum presidio, receperat. Sed ante annos octodecim nacto oppidum per præfecti ignaviam Parmensi, avitam nunc ditionem Mauritius ingreditur, post Bredam, Lingam, Mursam, iterum sibi victor & patriæ, cui non sine magno usu prolatum in Mosam imperium. Quæ dum aguntur, milites aliquammulti irritati jam dudum nullis aut exiguis stipendiis, derelicto Mendosæ exercitu, Hamontium se contulerant. ille, antequam impunitate cresceret numerus, vim properandam judicans, raptis eo machinis, paucos peditum in deditionem recipit, equites diffugere, nec minis aut precibus permoti, cum alia loca frustra attentassent, arcem Hochstratanam, Breda non procul, volente præsidio, invadunt, brevique aucti magna colluvie veterum militum, qui sibi debita, partim & novorum, qui nihil præter facinorum licentiam petebant, lecto duce, senatum & comitia & leges constituunt, majore cura quam si vera civitas coisset. Ipsæ rapinæ non nisi jussu & in commune fiebant: seorsim siquis auderet, eadem, quæ alibi, furibus pœna. Queis commotus archidux, & in magna inopia exemplum metuens, corrogato, quod haberi pecuniæ poterat, eos, qui in fide manserant, punien-

niendam ad perfidiam hortatur, paratque obſidium. Illi, ubi ſe non ſeditionis in morem, quæ illis partibus minime nova, ſed hoſtiliter haberi ſentiunt, auſi viciſſim inſolita, victum, arma, machinas a Batavis orant impetrantque. Iuvabat quippe frui hoſtium turbis, & alios aliis committere, egregio ærarii proviſu, parium malorum ſecuros. Captæ Graviæ nuntius, & a Mauritii exercitu metus, Albertum propoſito avertit: nec tamen paruit Belgarum Ordinibus, qui ſub id tempus parandis tributis convocati ſuadebant pecunia mitigari infenſum militem. Sed Hiſpanorum primores novis potius cohortibus ſtipendia, illis ſupplicia deſtinare. Rerum minis in verba mutatis edictum prodiit, quo omnes qui in arce Hochſtratana erant, ni certum intra diem veniam precarentur, proſcripti, interfectoribus promiſſa merces, bona publicata, qui commeatu juvarent addicti ſuppliciis, uxores & liberi in exſilium miſſi: addito ſuper cætera crimina, quod ſpem Graviæ liberandæ ipſorum ſeditio corrupiſſet. Inania erant, adeoque ſpernebantur, ut publicatum ſit reſponſum militaribus facetiis, quibus Alberto prælii metum, Graviam fruſtra adſpectatam antequam ipſi ſecederent, præterea ſumtus aulæ regios eſuriente exercitu objectabant: poſitis ex adverſo ducum laudibus, qui benigni comesque in militem fuiſſent. Et quid adeo mirum, ſi, poſt tot alios, quod deberet dominus id agros depoſcerent, aut ad ea auxilia decurriſſent, quæ juſta feciſſet ultima neceſſitas? Subdebant, contra pœnas horrendi carminis, partim ſe armis, partim inopia tutos fore. Laboravit Octavius Frangipanis, Pontificis Romani legatus, pacare

ſeditionem. Sed illi, niſi reſciſſa edicti ignominia, conditiones omnes aſpernabantur. Graveſcente autumno, Germano equite dimiſſo, Mauritius reliquum copiarum in præſidia diſtribuit. Idem fecit Albertus, multum nudatus transfugis, & Italo milite, ut recente, per labores imminuto. Partem tamen exercitus in caſtra ad Oſtendam & naves Spinolanas, partem in ea loca miſit, quibus hoſtium, aut ſeditioſorum impetus timebantur. Venloæ quoque civibus, qui præſidia pertinaciter hactenus recuſaverant, ſæpe & expulerant, propinquo ob Graviam periculo, perſuaſit militem admittere. Mendoſa in Hiſpaniam abiit, ubi minus benigne exceptus eſt, mortuo Philippo patre, & occupato ab aliis filio, qui bellum ipſi infelix, nec pacem ſatis curatam, tum auſa inauſaque prælia exprobrabant. Diſcedentibus copiis evenit, ut turmæ Batavorum quatuordecim octo turmas Albertinorum ſine ducibus, Trajecto ad Moſam non procul incurioſius agentes, circumvenirent: multi equitum in ipſis cubilibus deprehenſi, capta ſigna quinque, & ſuſpenſa in Hagienſi palatio, equorum ingens præda. Sub hyemem cum alias in partes ſeditioſi incubuiſſent, miſſus cum turmis triginta tribus, juncto peditatu ad mille ducentos, Ludovicus Naſſavius, ut extrema hoſtium tributum negantia popularetur, Vitiſanum irrupit, totoque menſis ſpatio incendio vicorum & rapinis graſſatus, agro Lucemburgico non modicam vaſtitatem intulit. Mari multa Batavis proſpera. Audiebatur Fredericus Spinola longis octo navibus ex Hiſpania adventare. Simul Martinum Padiliam, accepto maris imperio, claſſem paratam habere, incertum Batavis

tavis an Britanniæ, aut Hiberniæ minaretur. Missæ a Regina naves, quæ specularentur conatus, & qua daretur opprimerent. Longas Spinolæ duas apud Sesimbriam Lusitaniæ oppidum telis perfossas mox combussere: data servis libertas, vita cæteris. Quominus plures corrumperent, obstabat ingens Lusitanica navis, ejus generis quas Caraccas vocant, pretiosis mercibus onusta, quam dum oppugnant & mox prædantur Angli, fuga cæteris patuit. Fredericus, in Hispania diu retentus, dum pacta cum Rege firmaret, sex reliquis navibus (habebant milites nongentos, mille quingentos remiges) mense Octobri Flandriam petit: quo audito, regina tres naves sub littus Britannicum & freto Morinorum locat. Batavi suarum quatuor addidere, præter eas, quæ oram Flandriæ servabant. Angli, conspectis longis navibus, signum sociis dedere: illæ usæ nebuloso simul & silente cœlo littus Anglicum legebant, tam prope, ut remiges quidam, delimatis compedibus, in vada prosilierint. Sed Batavi tum a litore, tum e freto insecuti, non procul Gravelinga, duas tormentis lacerant, & bis terve invecti suarum navium mole dirumpunt: mali remique & totæ puppes avulsæ Oceano fluitabant, truncæ naves vi fluctuum sorbebantur. Servati hominum ferme ducenti: quo minus plures exciperentur misericordiam metu submovente, ne victi victoribus præpollerent. Vna præterea ad Caletum naufragium fecit, inscitia regentium: duæ aliæ longarum navium telis pervulneratæ, & in Flandrica brevia impactæ, Neoportum attigerunt. Sexta, qua Spinola vehebatur, mari Zelandico vagata, non sine periculo jactuque rerum mul-

tarum, ſpe libertatis animatis ſervitiis, Dunkercam tenuit. Haſce tres cum Fredericus cæteris navibus, quas Cluſæ habebat antea, junxiſſet, ex agri Walachrici populatione ſtudens reparare rem & gloriam, hiberno ventorum flatu retentus eſt, &, quia interno externoque bello vexatus Archidux armandis navibus nudare præſidia abnuebat. Creſcebant per Indiam fama & commercia Batavorum, magno Luſitanorum damno, quibus olim repertoribus centum inde per annos poſſeſſa navigatio, & contra Caſtellanos aliasque Chriſtianas nationes reverentia Pontificiæ donationis, partim vi quoque armis defenſa jam primum extorquebatur. Philippum igitur adeunt, ut florentis regni unicum columen, ſuosque & populi reditus juſta claſſe defendat: ex eo bellum, hactenus Belgicæ pene concluſum, in alium quoque orbem tranſiit, cui gerendo Andreas Hurtado Mendoſa deligitur, qui tum forte Cunalam, piratam Indorum Malabarum, quinquaginta annorum rapinis & jam regiis inſignibus nobilem, magna cum laude expugnaverat. Hic quoque magnis navibus, Galeones vocant, minoribus ſupra viginti, Luſitanis militibus octingentis, Indis ſupra mille quingentos præter navalem turbam, juſſus in reges populosque, qui Batavos ad mercatum admiſiſſent, dura exempla ſtatuere, Bantamum Iavæ urbem primam exitio deſtinat. Forte evenit, ut eodem tempore, id erat hujus anni initium, quinque Hollandicæ naves, imperante Wolfardo Hermanni, ea in loca mercandi cauſa advectarentur: ferebant homines circiter trecentos, impar ſane Luſitanis certamen, quorum ſola prætoria, & magnitudine ſua

&

& virorum copia, totam Batavorum classem superabat. Metus tamen amittendi in posterum commercii, & spes parandæ apud Orientis populos laudis & gratiæ, subegit non quidem manibus consertis, sed tormentis certamen aggredi, quibus egregie instructi Batavi non parum noxæ hostibus attulere: quippe ventis invecti, & cum liberet refugi, mobilitate sua impetus Lusitanorum frustrabantur. Ita per dies aliquot pugnatum. Captis suarum navium duabus, mersis aliis, Hispani ipsa inexspectati mali novitate perculsi abscessere, Ambonam petentes, ubi Itonem pagum, & siquid præterea Batavas partes sequebatur, cædibus & incendiis, arborumque odoriferarum excidio, ultore nullo, impune vastarunt. At victores in urbe Bantamo, quam ultimo discrimini exemerant, festis plausibus excepti, Bandam mox ivere, ubi nucis odoratæ optimus proventus est, & hujus insulæ suscepta tutela, cum populis (neque enim regnantur) fœdus fecere: ne aromata aliis gentibus venderent, religionis ob causam molesti alii aliis ne essent, sed deo judici rem permitterent: jus quisque in suos dicerent: perfugas ab aliis alii ne receptarent. Ad eam formulam, procedente tempore, cum aliis quoq; populis & regibus, Hispanicam vim formidantibus, amicitia, societasque contracta est. Sumatræ facile princeps urbium est Achemum, hujus regem, falsis in Batavos criminibus, & emtis, qui in aula plurimum poterant, quarto ante hunc anno, perpulerant Lusitani, partim ut in ipsis navibus, submissis qui per speciem amicitiæ inviserent, partim in urbem evocatos trucidaret, multumque cædis factum fuerat, incautis ejus

perfidiæ navibus, potu insuper earum regionum mentem exsternante lymphatis: vix naves servatæ. Præferente mox rege facti inclementis pœnitentiam, Hollandi, qui postea advenerant, pactis super emtione aromatum initis, rursum comperiunt fidem ipsius a Lusitanis tentatam. unde cum conventa non servarentur, Arabum navibus e portu egressis, in ultionem acceptæ ab Indis injuriæ, injiciunt manum, quæ res, gentium juri minus congruens, hostibus criminandi Batavos materiam dabat. Sed reversi postea Zelandi, alieniore jam a Lusitanis rege, culpam hanc purgavere, ipsum orantes, ut legatos secum mitteret, visuros non piratarum colluviem, ut falso apud ignaros spargebatur, sed opibus & fide inclitam gentem, cui nulla nisi in Hispanos arma. Placuit Regi consilium, quo certior esset in posterum utras in partes tutius inclinaret. In itinere prope Helenæ insulam a Caracca Lusitanica, margaritas & pretiosa mercium ferente, lacessiti ultro Zelandi littus inter & ipsam, medios se dedere, perfossamq; vi machinarum coëgere ad deditionem. Hominum quod erat in Brasiliæ oram expositum. Princeps legatorum e Sumatra (nomen ei Abdulzamat) mortem in Zelandia obiit, honestisque exsequiis, & monumento culta memoria. Superstites alii Mauritium, tum castra ad Graviam habentem, salutatum ivere, dona a rege suo ferentes. Vbi vim peditum equitumque, & opera non barbaris modo incognita, sed apud nos quoque suetis majora attoniti spectabant. Arabum nomine cum illis transactum. Harum rerum fama alium in orbem perlata, non modo vanas suspiciones discussit, sed plerisque persua-

ſit plus in Batavorum amicitia, quam in ſervitute Hiſpanica eſſe præſidii. Rex Ternatæ (una Moluccarum eſt) palam in partes tranſiit, ejusque oratu Neckius Luſitanos apud Tidorim proximam inſulam adortus eſt. Sed cum paratos & arce tutos offenderet, jactis utrimque telis, ipſe demta manu mutilus, paucisque ſuorum amiſſis, prælium diremit. In Patania quoque & Cocinſinenſi ora alibique gratus adventus: at in Ceilone majorum inſularum una, ubi aroma Caſiæ optimum naſcitur, regem Candiæ Fimalam nomine Luſitanis, a queis raptus olim eductusque fuerat, infenſum, Spilbergius res Batavas edocuit, amicitiæ & fœderis percupidum invenit. Ioræ quoque rex (eſt id regnum in Malacenſi regione) veteres in Luſitanos offenſas promere auſus, Iacobum Hemskerkium, duas tum naves ducentem Hollandicas, incitavit ad Caraccam immenſæ magnitudinis in freto, quod Malaccam inter Luſitanorum coloniam & Sumatram intercedit, opprimendam, auctor idem teſtisque victoriæ. Batavi præda, quanta non alias parta, contenti vitæ hoſtium (ſeptingenti ferme erant omnis ſexus atque ætatis) pepercere, quanquam recentia multa exſtabant Luſitanicæ crudelitatis exempla. Ipſa navis Macaunte venerat, quod oppidum Luſitani in imperio Sinenſi precario tenent, quo nuper Batavi aliquot cum appuliſſent, a Luſitanis in patibulum acti fuerant, perſuaſis Sinenſium magiſtratibus non niſi prædonum eſſe colluviem. Eſt autem Macaus apud Cantonem amnem, per quem unum exteris in Sinenſe imperium aditus datur, ſicut egredi ad externas oras ex eodem imperio niſi per Cincconem, alia regione portum, haud li-
 cet,

cet. Partæ ex hostibus publicis opes, magnum Lusitanis & regi damnum, Batavis & privatim, & in commune cum laude commoda afferebant. Reperti tamen in gente non minus simplice, quam quæstus studiosa, qui partem abnuerent, velut minus deceret, mercatores militare lucrum, &, ut ferme accidit, multis immerentibus raptum. Movebat & vetus cum Lusitanis amicitia cœpisse credita, quarto ante sęculo, cum Vlyssiponem Saracenorum tum regiam, Syriam belli sacri causa petentes Belgæ expugnavere: unde magna ipsis apud Lusitanos, nec his minora per Belgicam jura. Quin & post mota per Belgicam arma, subactamque Philippo Lusitaniam, invitati ab Ordinibus Lusitani & ut ipsorum sub imperium transirent, commerciis & omnium civium commodis usuri, veneruntque non pauci, odio in Castellanos, ut olim finitimos, nunc dominos, aut ne flagrante illic inquisitorum potentia, Iudaicæ aut Arabicæ superstitionis peragerentur. Cæterum quin hi, qui sub regis Hispani ditione manentes, opes ipsius suis foverent, omni jure hostium loco haberentur, præsertim post tot apud Indos injurias, dubium non erat: ac ne quis ambigeret, palam Ordines edixere. Illud obscurius, an quæ captis in navibus Italorum bona inveniebantur, in prædam cederent. Res inter æquitatem & jus belli media transigendo decisa est. Hactenus multa mercatorum collegia Indiam frequentabant, quorum æmulationes cum illic rerum pretia accenderent, hic contra imminuerent, neque possent diversi & infirmi conatibus Hispanicis viribus obniti, Fœderati Patres e multis corporibus unam societatem fecere, impositis di-

ver-

versas per urbes curatoribus, qui per legatos interdum convenirent, & lata lege, ne quis seorsim, viginti intra annos, ultra montem Bonæ spei, aut Magellani fretum navigaret. Præfinita dies, intra quam nomina sua, qui onerum obventionumque participes esse vellent, profiterentur: ita ut decennio demum exacto nova fieret professio. Collata pecunia ad sexagies centena millia. Ex hoc tempore, velut novo bello per orientem exorto, societas Indicana magna pars reipublicæ cœpit haberi, cum non modo pars prædarum ad ærarium perveniret, sed privato civium sumtu hostis publicus per rapinas & impendia exhauriretur. At Philippi longæ inopiæ fine hujus anni, adventu Americanæ classis, in parte subventum. Ejusdem cum Gallo inimicitiæ, ne ante quidem satis pressæ, clarius erumpebant, sparsis per Brabantiam literis, qui superstite Margarita Valesia injustum cum Medicea conjugium, privatam sobolem, libidinesque regis acerbe arguerent. Convictus & Gonthaldus dux Bironum, quo tempore Henricus in Alpibus bellabat, Sabaudi filiam sibi conjugem, & dotalem Burgundiam cum Hispano pepigisse, sub regis liberûmque pernitie. Accitus in aulam, cum regi ad veniam prono crimen negaret, primus omnium fuit. Qui, illo regnante nobili sanguine securitatem publicam firmavit. Vir animi immensi, honorum insatiabilis, cæterum belli artibus, & in patriam meritis nemini Gallorum cedens, antequam imperatorium sæpe decus tali exitu fœdaret. Atque ita unum intra biennium viros duos, Angliæ Galliæque sub regibus suis principes,

ambitio miserabili fine absumsit : sed Essexii ut conatus excusatior, ita mors placida & quieta : Bironium conceptum animo scelus & cœlestis vindicta eousque persecuta est, ut supremа quoque mixtus impietati & furori exceperit. Emdani quoque motus recrudescebant. Edsardo in principatum Transamasianorum Enno filius successerat, & cum omnium Ordinum querelis premeretur, seorsim agendum ratus, nobilitatem facile suam fecerat, ut quæ pari in subditos licentia principem imitaretur. Cum Emdana civitate pax facta ferme in leges Delphizylianas, nisi quod obscura quædam & fraudem nectentia implicabantur. His diductis, minora oppida & agrestes contemnens, gravi tributo onerabat. Mox Nordam oppidum, minus parens imperiis, armatus irruit, nec contentus indicere mulctam, erectis palam furcis, cives sub jugum mittit. Vnde cum Emdanis veteres offensas exsuscitans, alias Nordano exemplo territat: promtissimos vulgi a magistratibus divellit, pollicens, exclusis Batavis, ad ipsos transferre Hispaniæ commercium: & verum erat, amice illic excipi, qui Ennonis literas attulerant. Formidolosum id Fœderatis Ordinibus, eoque magis, quia frater Ennonis Christophorus Alberto militabat, alter fratrum, Ioannes, a Pontifice impetrato cum Ennonis filia, cui patruus ipse, conjugio, Paterbornensi pago Romana Sacra promotum ibat. Et undique indicia afferebantur, laborare Comitem, quo amplissimum Amasii ostium Hispanicis classibus patesceret. Primo tamen occupatis alibi armis, quatuor tantum centuriæ, Emdanis auxilio missæ, iniere urbem

urbem ſub idem tempus, quo jam Enno copiis prope admotis a ſua factione admitti ſperaverat: unde rejectus ille vicos circum occupat, caſtellaque claudendæ urbi & flumini imponit. His compertis Ordines, quibus poſt captam Graviam vacuum vicinorum rebus conſulere, rogante civitate, Warnerum Duborſium equitum tribunum cum turmis aliquot, & centuriis ferme novemdecim, eo mittunt. Is paucos intra dies, rudibus belli defenſoribus, invadit caſtella urbemque liberat. Enno, ut a conſpectu ſuo dedecus hoc removeret, interiora Germaniæ petens, uſurpata Batavis alieni imperii jura, quanta poterat verborum invidia differebat, quorum conſcii Ordines, cauſam facti, & ni præveniretur, ſuum & Germaniæ periculum ſcriptis vulgavere.

HVGONIS GROTII
HISTORIARUM
DE REBVS BELGICIS
LIBER DVODECIMVS.

PRESSOS pace Gallica Batavos, ſecuta in hoc tempus mors Eliſabetæ altius bello immerſit, ſublato, quod ut primum fuerat, ita poſtremum perſtiterat, armorum auxilio. Poſtremus illi dies, tertius Aprilis, diu vivendo ad vitę tędium perductę, ex quo ſenectam

cIↃ IↃ c III.

ſuam, quam prope ad ſeptuageſimum annum perduxerat, ſperni ſentiebat, & ſpes ac conſilia etiam eorum queis maxime confiſa, ad ſucceſſorem vertere. Longum fœminæ, nec domi tantum, ſed externis quoque rebus celebre imperium, multos ſermones præbuit, aliis futura per ſpem metumque conjectantibus, aliis ex ante actorum memoria contendentibus, quæ tanto vitæ ſpatio proſpera atque adverſa. Hinc afferebatur, capitis damnata mater, & quidem ſub adulterii crimine, unde in ipſam, velut incerti genitoris, multa hoſtium convitia: mox dominante ſorore, ipſa carceri mancipata, nec leve excelſo animo onus, quod Philippo Hiſpaniarum regi, cum quo longa mox ipſi bella, libertatem, ſi non & vitam, debebat. Cruentum quoque regnum tot procerum pro Romana religione tendentium cæde: tum illud non minus novum quam inviſum regibus cunctis exemplum, & reipſa quidem neceſſitate ſatis excuſatum, occiſa fœminæ imperio fœmina, & cognata, & ſupplex, & regina. Iam & divulſam Hiberniam, & in Batavis Angli militis ſeditiones, velut juſſas, erant qui exprobrarent. Pars ſane miſeriarum fuit, tantum ævi ſine conjugio, hinc incertus hæres: & rumorum materia multis multa, pleriſque Liceſtrii amores objectantibus, & poſt illum Eſſexii, cujus ferociorem juventam & formæ in ipſa ſeneſcentis faſtidium cæde vindicata: mox animum ut ex amore in odium, ita ex odio in pœnitentiam verſum, nec aliam magis morbi mortiſque cauſam. Dicebatur contra, gratam Deo & vitæ & imperii diuturnitate oſtendi. Ipſa quoque primæ ætatis mala adjeciſſe prudentiam & uſum utriusque fortunæ.

Nec

Nec tam mirum, si aliquot rebellantium morte, si bellis quoq; stabilita securitas, quam quod per annos quadraginta quatuor muliebre regnum, non tutam tantum, sed & florentem Angliam præstitisset. nec nulla arma, nisi justissimis de causis, sumta. Purgatam religionem ad Eduardi regis exemplum, nec impetu tamen aut libidine, sed in concilio gentis legitimum in modum re disceptata, nec sævitum in sequius sentientes, nisi sero, postquam Iesuitis doctoribus amorem patriæ & una imperii reverentiam exuissent. Scotiam a Gallis, Condæi partes ab adversa factione, multum Belgicæ ab Hispanis ipsius ope vindicata: & quamvis inter magna proferendi imperii invitamenta, mansisse contentam suo, nec aliud ex victoria, quam religionis probatæ sibi libertatem, & suspectæ merito potentiæ modum concupivisse: ita possessa oppida Galliæ reddita, Scotiam puero servatam, Batavorum, ut imperium acciperet orantium, rejectas preces: quin & recens per Hiberniam captis præsidiis veteribus, novis immunitis, nunc hoc, nunc illo primorum abducto, debilitatam factionem, ipsamque partium vim ac speciem Tironum eousque infractum, ut in genua provolutus præfectum veniam commissorum exposceret: (is namque ei honorum cumulus paulo ante exitium evenerat.) Sollicitatam ad nuptias non ab Anglis tantum, sed a Carolo Austriaco Imperatoris, Henrico & Francisco Galliæ regum fratribus: a regibus quoque, Hispaniæ Philippo, Erico Suetiæ. quod petita esset, felicitatis: prudentiæ, quod recusasset, quia & civi nubere magnitudini suæ impar, & externos maritos Anglia formidabat. Probra, quæ in ipsam

ipſam ſparſa ortum ex ſexu & formæ elegantia, & ſueta regnantibus licentia ſumſiſſent, virilibus curis refelli: nec tantum imperii artes, ſed & linguarum veterum ac novarum adfuiſſe peritiam, rara etiam privatis mulieribus decora: unde ingens illi nomen, nec vicinis tantum metui aut miraculo, ſed a Mauris usque & Sauromatis per legatos ſalutata. Dubitaverat hactenus nemo, quin mortem reginæ, quæ certum ſucceſſorem nunquam ſibi deſtinaverat, ingentes per Angliam motus exciperent: quippe Scotiæ regi Iacobo ut ſanguine proximo, ita vetera accolarum odia, privatus quoque eorum metus, qui matris in cædem conſenſerant, obſtitura credebantur, paratis in Anglia qui regium & ipſis genus oſtentarent: tum vero & Romanenſium vis timebatur, ne, quod ob adultam Reginæ potentiam auſi non fuerant, per turbas facilius ſperarent: inſtigante etiam Pontifice, qui vetuerat alienæ religionis regem, quantumvis ſanguine proximum, admitti. Nec tantum Hiſpano in omnes populorum motus intento ea ſpes: ſed & Batavi, quanquam Iacobum, ſuper religionis nexum, officiis jam ante occupaverant, ſuam ipſi ſocietatem imputare, & belli partem in Britanniam transferre tacitis votis ominabantur. Inſperato evenit, ut ſtatim poſt Eliſabetæ exceſſum, vetus reginæ conſilium, & quod antiſtitum & Londini magiſtratuum nobiliumque in promtu erat, regem Iacobum edicerent, non exſpectata publici conventus auctoritate, ob moræ periculum, & quia plerunque inter regna per novas leges & pactiones vim imperii in poſterum imminuunt. Ita, repugnante nemine, Scotiæ rex Angliæ poſſeſſionem iniit, primusque

intra

intra omnem annalium memoriam Britanniæ totam insulam uno imperio complexus est. Non omisere gratulari ei hanc magnitudinem Fœderati Ordines, per literas primum, inde per legatos. Hi fuere Henricus Nassavius, Mauritii frater, pars tum Fœderatorum senatus & equitum magister, Walravius Brederodius, Ioannes Oldenbarneveldius & Iacobus Valkius, qui in ea legatione diem suum obiit. Locuti sunt in hunc modum: Adsumus, Rex maxime, medii inter luctum & gaudium. Amisimus eam scilicet, cujus beneficia nec fando assequi possumus: sed, recepimus te, ut, ejus regni, ita virtutum omnium hæredem. Quod jam olim votis, quod nuper ad felicissimum inchoati imperii nuntium decretis publice supplicationibus, id nunc te coram voce ac mente Deum comprecamur, faustum ut hoc tibi, faustum posteris, faustum Britanniæ, faustum nobis eveniat. Te vero rem obsecramus unam, ne patiaris in Belgarum cervicibus stantem Hispanum, inde in aliena imperia moliri gradum. Convenit religioni tuæ tot piorum cœtus, sanguinariæ superstitionis regno eripere: convenit justitiæ tueri causam probatam regibus: convenit prudentiæ, longe dispellere regnorum subsessores, Pontificis Romani satellites, quo judice, hoc quidquid obtines præda est. Fecit hoc Elisabeta, perficies tu, tantoque facilius, quanto tibi valida ætas, virile robur, latior potentia, fundata liberis domus. Veniet in partem ministerii fides nostra, quorum prosperis atque adversis patuit, vinci posse Hispanum. Bonum sane Christianum pax est. Sed quod cum validis atque infidis haud aliter quam bello pares. Si omnium quos causa jungit,

git, opes conſpirent, mulctatus ille Belgica, aut, ſi ne tum quidem ſapiat, exutus Oceano & transmarinis imperiis, quod Batavis Anglisque promtum effectu, veniet ad veram concordiam, cujus optima cuſtos virium æqualitas. Nunc Oſtendæ tertium in annum protrahenti triſte obſidium, ſuccurras oramus: utarisque his navibus, quæ juſſu reginæ armis victuque inſtructæ a nobis undecim numero, nihil præter imperium tamen tuum exſpectant. Ad hæc ille de amicitia benigne pol icitus, cæterum regni novitatem excuſare: viſurumque in tempore quid factu optimum, haud celans interim pacis ſe conſilia qua poſſet prælaturum. Quippe ipſi cum Hiſpano nihil hactenus hoſtile: quin ultro Philippus, ſi de regno certandum foret, auxilium illi ſuum obtulerat: ingenium quoque mite, & omne genus literarum, ſtudia in queis ætatem egerat quieti quam armis propiora. Archidux quoque cum regina, non cum regno, ſibi bellum fuiſſe interpretatus, vetuerat edicto Anglis noceri, dimiſſo inſuper quod inter captivos ejus gentis: mox legatum miſit Carolum Arenbergiæ principem, ſimul Hiſpanus Ioannem Baptiſtam Taxim, paci promovendæ, de qua anno ſequente convenit. Hanc Batavorum legati, cum præcidere non poſſent, morari nitebantur, ac ſpem Regi facere, poſſe & ſibi cum libertate pacem obtingere, ſi Rex cunctando matureſcere pateretur pendens adhuc e paucorum annorum eventu Hiſpani conſilium. Docebatque idipſum Oldenbarneveldius, arcana Fœderatorum tractare ſolitus, prolata Ducis Brunovici manu, quem Cæſar Rudolfus ejus rei conſcium fecerat. Nec ſic quidem refrigerata

Iaco-

Iacobi in pacem festinatione, contendunt unice Batavi ut auxiliorum si speciem obtinere non possent, jus tamen ipsis ne negaretur. Adjutabat has preces Galliæ Rex, sustentandis sociis anxius: ideoque in Angliam miserat Maximilianum Rhoniacum, ærarii sui custodem, & consiliis intimum. Ratio tandem hæc reperta, ut pecuniarum, quas Gallus in Batavos erogaret, pars tertia Britanno imputaretur, exsolvendis nominibus quæ Gallia suis contracta bellis Britanniæ deberet. His contenti Ordines, quanquam, per Rudolfum Winwodum, regis Britanniæ oratorem tentati, num & ipsi pactionibus comprehendi vellent, cum gratiarum actione recusarunt. Reliquum anni capessendis regni solennibus visendæque Angliæ Iacobus impendit, interim aliorum regum, sui quoque populi legationes audiens. Tironus ipse Hibernorum rebellium dux, veniam petiit accepitque. De religione querelæ afferebantur diversæ e duplici hominum genere. Puritanos in Anglia vocant, qui Ecclesiæ statum haud dum satis illic integrum atque sincerum existimant, & puritatis amplius requirunt; unde origo odiosi nominis. Hi multa ex veteri usu retenta improbant, antistitum Ordines, additas baptismo ceremonias, & alia rituum magis quam dogmatum: quæ cuncta mutari posse spes inde, quia jam pridem Scoti rejecerant. Contra Romanenses multum laudata religionis suæ, tum alibi tum per Britanniam antiquitate, & sua in regem, regisq; matrem fidem, si non publice, quod tamen in Gallia rex dissentientibus permitteret, at privatim Deum colere patrio ritu impune ut possent orabant. Vtræque preces rejectæ: su-

spectis

ſpectis Romanenſibus ob eam, quam Pontifex Romanus in reges ſibi vindicat poteſtatem. Et Puritanis infenſo rege, quod ab ejus ſectæ hominibus, per ſpeciem Eccleſiaſticæ auctoritatis, in Scotia minus reverenter habitus eſſet: unde eorum pertinaciam ſcriptis quoque editis accuſabat: quippe liberos cuique genti ritus, quos divina lex non vetaret, & ſumma etiam in ſacris regum imperia. Quædam tamen ex illorum voto conſtituta, ne ſacrum baptiſma fœminæ aut privati tractarent: ne plura in unum ſacerdotia cumularentur, & in mores doctrinamque miniſtrorum eccleſiæ acriora judicia. Sed Puritanorum offenſa intra voces ſtetit: aut ſiqui Miniſtrorum inobſequentes, miſſione, exſilio, vinculis coërciti. At Romanenſium quidam, aſſumtis aliis, quibus rerum novarum cupido erat, conſpiravere, Arbelam, regii ſanguinis virginem, ope Hiſpani in regnum evehere, diviſis jam inter ſe ſummis Britanniæ honoribus. Puniti capite auctores, conſciis & ſilentii tantum reis carcer, & admotæ mortis metus pro pœna fuere, prono rege ad parandam novo imperio clementiæ famam. Hæc dum apud Britannos aguntur, Enno, Transamaſianorum comes, reipſa edoctus, ab Imperatore verba ſe & in urbem minas facile impetrare, cæterum vim exſequendi abeſſe, eorum qui apud Batavos plurimum poterant gratiam tentare ſtatuit, atque ipſe Hagam proficiſcitur, multa pro ſe publice ac privatim, multa in Emdanos jactans, ut regere regique neſcios, & fluxa fide. Simul aderant ab Emda legati, multa & ipſi contumacia, & conſpectiore irreverentia præſentem in principem, Ordines Fœderati poſt longa

jurgia,

jurgia, de fide civitatis in se nihil dubitantes, ejus ad securitatem arbitrium flexere: convenitque ut Delphzyliana fœdera servarentur: nova hæc accessere. Vt eorum quæ post acta obduceretur memoria, nec pœnas ex Imperatoris decreto Comes exposceret. Redderentur utrinque domus, agri, machinæ, percepti fructus, captivi. Daretque operam Enno, ut qui peregre eo nomine capti, solverentur: nec diplomata negaret ab urbe navigantibus. Tributa tertio quintoque ante anno imposita urbi, irrita haberentur: de novis constituendis ageretur in Transamasianorum concilio. Comiti id jus indicere ni faceret, ipsis per se convenire, deque re communi consulere in medium. Sine ejus concilii decreto bellum indicere, militem conscribere nefas: tantum quod arcibus suis servandis præsidii satis, retineret comes: vicissim civitas militum septingentorum custodia, & operibus queis vellet firmaret urbem: militem Transamasiani alerent: operum sumtus in oppidanos, quæque intra oppidum bona, describerentur. quicquid munimentorum ambitus clauderet, ejusdem esset cum urbe juris. Magistratus Emdanos crearet urbis senatus: creatis auctoritatem suam comes adjiceret. Cum in has conditiones Comes & legati urbis assensissent, restabat ut totus urbis magistratus, & Transamasianorum Ordines easdem comprobarent: quod sane futurum erat, pavida imprimis belli nobilitate, ut quæ agris timeret, & missi a Fœderatis qui cunctantes impellerent, etiam majore præsidii parte abducta, quo pacatior esset rerum facies. Sed ab Imperatore novæ spes Ennonem immutavere; nec jam tacebatur nullam

esse

esse vim pactorum, quæ Imperatoris decreta tollerent, crimina condonarent, muniendi facerent potestatem, invito Imperatore, cujus in urbem jus summum. Mox a Rudolfo, irato haud parum quod res Emdanæ externo arbitrio agerentur, Maximilianus Cochiacus ad Fœderatos mittitur, qui accusatis graviter Emdanis causas referebat, queis Imperator motus jampridem & aliis & ipsis quoque Fœderatis Ordinibus edixisset, ne auxilio essent rebellantibus, & tamen ipsos urbem invasisse suo milite, bellum per agros cœptasse, egisse prædas, quas injurias demi, serio Imperatorem jubere: tum singulatim, quæ in postrema pactione iniqua videbantur, recensebat. Ordines ad hæc, quanquam compellati superbius, modeste respondent, sponte ad se venisse Ennonem, pepigisse sponte: nec cuiquam vitio verti solere, quod componendis vicinorum controversiis applicuisset animum: tum a pactionibus Delphizylianis, quæ & Imperatori placitæ, quam minimum potuisset recessum: militem quoque missum in urbem, non in Imperatoris injuriam, sed ne Hispanus, qui pace Verbiniana jus in regionem quæ trans Amasium sibi exceperat, oportunissimam infestandis Batavis urbem præriperet, simulque imperio Germanico subduceret. Ita Trajectum, ita Geldriam & alia trans Rhenum, ita Mediolanum, & ipsa ad imperium pertinentia, occupata quondam, ac postremo Cameracum, contra eunte nemine. Nec immerito suspectos sibi nuntios & literas, qui ab Ennone ad regem ducesque Hispanos commearent. Verbis mollibus addita in legatum dona, at Emdæ plena adhuc odiis, plena suspicionibus omnia. Oneravitque

&

& hoc Ennonem apud Batavos, quod frater ejus Iohannes, ut ante diximus, impetrato a Pontifice cum Ennonis filia, cui patruus ipse, conjugio in Patelbornensi agro Romana Sacra, & res antistitis promotum ibat, irrupta urbe, in eos, qui libertatis obtentu restiterant, exquisitis suppliciis sœviens, quos inter consul oppidi tortus, inde in partes sectus fuit, ultima hyeme Wachtendoncam oppidum subito Hispanus cepit, amisitque. Emtus quippe piscator quindecim milites, duce Mathæo Dulkio (Stralam is in proximo regebat) tectos stramine arce intulit: accurrentemque vigilem, ut manum scandenti porrigeret, transfodit: ibi exsilire milites, pontibusque clausis vectos trans amnem Niersam socios admittere, qui haud procul delitescebant. At oppidi præsidium, quanquam arce præfectoque Rihovio captis, aggerem contra struere, expedire machinas. Et forte evenerat, ut turmæ duæ Batavorum prædæ causa adequitarent, quæ, audito tumultu, ingressæ oppidum, statimque submisso a Berça & Mursa milite, cingunt arcem, oppugnatamque & victus egenam recuperant sexto die. Haud multum post Grobbendoncus, dispositis in Campania Brabantiæ insidiis, quinque Mauritianorum turmas adortus, ipse equitatu minor, circa septuaginta occidit: capti multi viri equique, cæteri effugere. Equestre damnum insigniore multo navali victoria pensatum est. Nam Fredericus Spinola, otii inglorii pertæsus, magnoque animo in famam properans, & populandæ Zelandiæ intentus, octo naves longas, minores quatuor, præter remigum turbam, e castris ad Ostendam lecto milite onerat, portuque Clu-

ſano egreſſus, vento leniter obſecundante, tranſvectus vada hoſtiumque conſpectis navibus, patente æquore locum prælio legit, obſederant de more portum naves bellicæ tres Zelandorum, in quas imperium habebat Iuſtus Maurus, præterea naves longæ duæ, Hollandica altera, altera e Zelandia. Harum quatuor ultro obvias (quinta vento deſtituente longius aberat, nec ullum niſi tormentis uſum prælio præbuit) prior ingenti cum clamore cominus Spinola invadit, nunc hanc magis, nunc illam, ut ſpes in quamque dabatur, circumveniens, urgensque tuborum jactibus, tam cœlo, quam navium militumque numero valentior. Nam in Batavorum claſſe non plures triginta ſex e Fliſſingano præſidio milites erant, queis pro armis tubi: at nauticum vulgus, ingenio pugnax, nunc prope, modo longius machinis armisque niti, haſtis enſibusque intendere vulnera: ademto per fumum conſpectu ac velut nocturna prælii facie: donec ipſe Fridericus, dum puppi hoſtili audacius inſultat, haud uno vulnere confectus, & cum illo alii ſupra trecentos, multis ſauciis, fracti quoque remi, ſpem primum victoriæ Italis ademerunt: inde & metus acceſſit, ne pluribus hoſtium navibus e Zelandia adventantibus clauderentur undique, itaque in tempore portum repetunt. Hac Zelandorum victoria, paucis ſuorum amiſſis, quippe denſior ipſorum navigiis compages, minusque in glandium jactus patens, magnus ille initio haud ſatis cognitarum navium terror, concidit totus; comperto jam vinci poſſe etiam ſilentibus ventis. Ad mediam usque ætatem nullum niſi ad Oſtendam bellum, quia Batavi, non acceptis, quæ ex Anglia

glia Scotiaque ſperaverant, auxiliis, ſuà tueri ſatis habuere, & archidux Bercam capere Rhenumque tranſire cogitans, novos ad conatus novas ex Hiſpania Italiaque copias, duce Ambroſio Spinola: præterea e Germania peditem, & Lotharingum equitem opperiebatur, qui poſtquam advenere, Spinola ad Oſtendam relicto, Frederico Herembergenſi peditum ſeptem, tria equitum millia tradit. Sed prima illi mandata eos, qui Hochſtratam conceſſerant, excutere. Iuſſerat id Philippus, tam in præſens ſecuritatis, quam exempli in poſterum cauſa, & ne armis in alia verſis illi nudatas partes incurrerent: & nuper, Namurcenſi provincia ſpoliata, captoque Iudonia oppido, & arcis Carpenſis præfecto, redierant tuti atque opulenti. Severiſſima tum diſciplina, juſtoque militi imitanda, Hochſtratani agebant: intentæ vigiliæ: extra veſtem aut clauſo cubili ſomnum capere impermiſſum: fœminæ extra arcem ſepoſitæ: pugnare inter ſe, ſecreta habere colloquia aut literas, capitale. Leges ſine venia pœnis ſanciebantur. Intellecto imminere obſidium, Ordines Mauritiumque adeunt, auxilium orant impetrantque, data fide in hoſtem una pugnaturos, teſtati tamen in captivos ſuos ſuo arbitrio uti velle, quia ſolita inter hoſtes armorum jura ut transfugis negabantur. Octingentos ſuorum arci includunt. Cæteri, mille quingenti pedites, equites ſupra mille, Mauritium exſpectant. Is comperto jam adveniſſe Herembergenſem, & cœptare in arcem hoſtilia, pedites paulo minus decies mille, ter mille equites hybernis rapit, ac Gertrudisbergam properat. Qua in urbe triſte evenit ſpectaculum, mutua ex rixa colliſis inter

se Gallis Anglisque, æmulis semper nationibus. Iamque totarum cohortium surgebat prælium, mortuis aliquot, sauciis pluribus, atque ipse Bethunius Gallorum tribunus, dum prohibendæ pugnæ medius incurrit, telo trajectus, quo occubuit, incenderat suorum animos. Vix Nassaviorum ducum & principis conspectus & voces diremere impium multamque in cladem iturum certamen. Hinc junctis Mauritii seditiosorumque copiis, processere una, novo exemplo, contrarii sacramenti milites. Inter camporum plana castraque hostium rivus intercedebat, humenti circum solo, quem Herembergensis errore, an de adventu Mauritii nihil suspicans, occupare neglexerat. Princeps, subitis pontibus traducto, cum machinis milite, ostentat aciem. Sed Herembergensis curruum positorum valli in speciem, locorumque præsidio se tenuit, equite tantum jusso procedere: unde leves pugnæ. Nec totum hostem aggredi Mauritio visum, antequam cuncta sibi aut hostibus oportuna explorasset. Herembergensis, tum alia, tum ne commeatu intercluderetur, metuens, nocte obscura tormenta primum, tum militem dimittit Herentaliam versus, retentis interim contra hostem excubiis, quo discedens falleret. At ubi consilium dies aperuit, qui arcem tenuerant, primi tergis institere, ubi cæsus inter cæteros Rosnæus, clari per Galliam Belgicamque ducis filius, ipse tum Lotharingo militi imperans. Mauritio & ipsi parato fugientes sequi moram objecit rivus alius, & hic vado transiri difficilis: tum angusta stagnansque multum via, cum equite tamen præcurrens, hostem invenit jam ante emensum angustias patentibus campis expli-

plicuisse aciem. Et quanquam flagrantibus in prælium Hochstratanis, tam vindictæ, quam probandæ apud novos amicos virtutis studio, non placuit recte compositum agmen sine machinis ac pedite aggredi: quæ tardius sequebantur, supra itineris uliginosi difficultates, cœlo quoque per fulmina & continuos imbres gravi. Soluto obsidio, Mauritius medium se turbæ seditiosorum audacter immiscuit, ut habita fide arctius fidem adstringeret. Animus illi, dum penes se pars hostilium copiarum, Silvæducis obsidium, anno ante altero per hyemis sævitiam intermissum, denuo experiri, spe sola in celeritate, si nuda, ut erat, præsidio urbs subito ambiretur. Sed re ad concilium Ordinum perlata, instantibus Zelandis ut Flandriæ inferrentur arma, permissoque tandem principi faceret quod e re publica videretur, absumti interim dies octo: & quanquam paratæ jam Herembergensis copiæ, auctæque ad disturbandos quoslibet conatus, mansum tamen in sententia, non tam potiundæ urbis fiducia, quam quia ex usu attinere vano labore hostem, ac non alibi sua ad tutanda incerto exitu cogi. Quidam ultra speravere, belli tædio, oppidanos, aut mutaturos fidem, aut id acturos ut partium medii nec timerent nec timerentur. Ergo adulta jam æstate ad Fuchtam vicum Princeps, ad Flimam, qua Hæsdam iter est, Hochstratani consedere, longo satis inter castra utraque intervallo. Tertio statim die Herembergensis adfuit, quaque urbs patebat, Silvestribus locis, vico Daleino nomine communit sese, projectis in Mauritium castellis. Ille contra, qua medium solum in colles tumescit, opera ac machinas disponit. Mul-

tumque temporis actum ſegniter inter tela aut leves pugnas. Tandem captum Herembergenſi conſilium extra urbem præſidium ponere, viam propter quæ Fuchta Flimam protenditur, hac ſpe, ut præciſo e Mauritii caſtris ad Hochſtratanos itinere, in ſejunctos facilior eſſet audendi occaſio, aut alimentorum inopia, quæ Hæſda in caſtra vectabantur, obſidium abrumperet. Marchioni Bellæ Italorum tribuno, datur id curæ, militesque bis mille, flos diverſarum cohortium: queis circum urbem nocte traductis, aggeſta humo faſcibusque ad humanæ ſtaturæ altitudinem opus creſcebat. Serius præcipiti jam nocte compertum id Principi, qui ſuorum cum flagrantiſſimis advolans, excitat ſingulos ad non minus difficile quam neceſſarium virtutis documentum. Primi Angli fortiter aſſiliere, rejecti haud minus fortiter. Inde Gallis acriter inſtantibus ceſſere hoſtes, portisque oppidi clauſis cum effugium non eſſet, nec ulla circum auxilia, cæſi cum ductore, aut circumjectis paludibus merſi: captique centum & quinquaginta. Evenerat forte ſub idem tempus, ut ad Oſtendam archidux, ſtudens exitus ingreſſusque militum acerbitate ſuſpliciorum inhibere, nactus navem quæ vado adhæſerat, duodecim milites, ægros omnes, ſuppendio addiceret, obtendens non terra, ſed aqua captos ubi nulla forent belli fœdera. Quod ubi in caſtra perlatum, judicans Mauritius facinus crudele, nec quicquam ad maritimum bellum pertinens, ut fere amant jura inter hoſtes conſtitui, ſimili ſævitia æquandum, ex omni captivorum numero duodecim forte lectos, ſtrangulari jubet, uni horum ætatis miſeratione facta gratia, quanquam erant, qui

qui pactorum violatorum sanctimoniam non paris tantum, sed dupli numeri supplicio expiandam censerent. Tristis sane imago & inter belli mala haud tacenda, cum egregii juvenes nec quicquam tale commeriti, trepido vultu, anxia manu, preces inter gemitusque, non tam mortem quam fœdum mortis paventes genus, inclusa chartis, fata sua tractarent inspicerentque, aut damnandi alienum ob crimen, aut absolvendi non innocentiæ, sed fortunæ præsidio. Inventus tamen perditæ temeritatis, qui sua sorte liberatus, emtusque ab alio, vicarium se in discrimen iterum mitteret. At oppidani solo se telorum jactu vindicabant, acciditque, ut idem ictus Marchioni Malaspinæ, & Oliverio Tempelio, a Mauritio ad Flimiana castra euntibus, crura utraque defringeret. Malaspina Alberto ad belli consilia multus, ac nuper ab Hochstratanis captus, debili corpore supervixit. Oliverium abstulit vulnus, viginti per annos tutatum Ordinum partes, quorum tum militiæ judicem agebat, insuper Hochstratanis ad id tempus additus rector, qui eorum impetus ratione frenaret. Post hæc Albertus ipse in urbem venit, cunctaque explorans advertit, structum Mauritianis leviter munimentum, quadrato aggere, non procul eo loco quo Bella nuper ceciderat. Hoc cum sibi opus esse archidux dixisset, (eratque nón dubie futurum magno usui) sublecta vox, perlataque ad principem transfugæ indicio. Interjectis diebus aliquot, prius paulo quam illucesceret, varias in partes simulato impetu, vera vis destinatum in locum incubuit: nec omisit Mauritius valida suorum atque Hochstratanorum manu eodem tendere, sublatis quoque ignibus,

admonitus inde periculi. Detexit dies novum machinarum ordinem castello imminentem, aliaque ex oppidi vallo & propugnaculo eodem dirigi, queis incussa undique munimenti hiscebant latera, ita ut miles cavata humo se abderet. Accessit tamen princeps, severeque edixit, si quis præsidium desereret, capitis pœnam fore. Simul fossæ ambitum tuborum coronâ ornat: ac tria tormenta e castris ferri imperat, quibus hostilium vis retusa, versique in pugnam oppugnatores, desertis lintribus, quas tramittendis paludibus interjacentibus convexerant: machinæ vix abductæ. dolabras, fasces, crates aliaque in excidium parata rapuere Mauritiani, reparandoque & augendo operi vertere. archidux, quæ prima ipsi veniendi causa, varios in hostem conatus præferens, ter mille milites, velut oppido transmissurus, manere illic præsidio jubet, unde querelæ civium, pacta viginti per annos servata invocantium. Sed necessitas & pœnæ metus silentium fecit, quin & excitatum proxime urbem munimentum, quod arcis, vitato nomine, usum præberet. Ingruentem sub hyemem, stagnantibus circum locis palustri humo, discessere exercitus. Seditiosis, quorum egregia hoc anno opera fuerat, aliud sibi pro Hochstrata hospitium præberi orantibus, turbæ capax, & ad prædas oportunius, re diu apud Ordines disceptata, Mauritius Graviam, sui juris oppidum, sponte attribuit, ut intra mœnia, circumjectisque castris sine civium injuria agerent. Pacta quoque firmata propius, de præda partiunda, & ne Fœderatorum aut Imperii Germanici agros infestarent. Quamdiu cum Alberto conciliati non essent, fortem spondebant operam, ita tamen ut

seor-

ſeorſim tenderent, fodiendi oppugnandique immunes, conciliati redderent Graviam, Hochſtratam reciperent, in hæc fidem & obſides dedere. Et hæc quidem iſtis in partibus geſta, cum interim circa Oſtendam immenſum creſceret & belli artium & ſumtuum certamen. Exacta quippe hyeme per graves procellas, nunc his, nunc illis, ut ventus tulerat, infeſtiores, vere medio in omnes oppidi regiones e caſtris factus impetus, cumque in vim tam late fuſam propugnatores non ſufficerent, capta hoſtibus munimenta tria, cuſtodita negligentius, quę tergo oppidi in agros prominentia aquarum intercurſu, diſtingui memoravimus, paucosque poſt dies eadem in loca inſtituta ab obſeſſis eruptio ſucceſſu caruit, aucto illic hoſte & valido. At alia non magna mole opera, quæ trans Æſtuarium tenebantur, aſſultante Bukoio, defenſa feliciter. Dorpius tum oppidum curabat, cui miſſus ſucceſſor Notius. Media ferme æſtate ad Oſtendam Ambroſius Spinola advenit, duro ac multis deſperato labori finem pollicitus, ſi ſummum jus in caſtra ſibi traderetur. Nec vana temeritate, ſed ita docentibus, quibus & locus & bellum gnara erant, poſtquam reperta per aquas via faſcium ſtrue, tempore tantum ac diligentia opus, ut hoſtium munimenta velut carptim vellerentur. Conceſſit Philippus eo facilius, quia præter claras celſi animi virtutes, quarum jam certa ſigna dederat, ex opibus etiam ſuis, affectis id tempus ærarii rebus remedium offerebat. Invidiam, quam primo maximam ſubierat, tot inter Belgas & Hiſpanos militi ſimul & pecuniæ imperans homo Italus & belli novus, paulatim evicit, intentus ipſe cunctis, & prudentiſſimis obſequens. Statimque demotis

queis lucro quæſtura fuerant, parato ipſius proviſu, quod opus eſſet pecuniæ, transfugiis & ſeditionibus occurſum. Simul ſpes premiorum clara ingenia attulerat, quibus egregia æmulatio, novas oppugnandi artes & machinas promere, & inventa exſequentium, certa mercede, parabilior opera. At nec obſeſſis minus aut virtutis aut induſtriæ: ne intenderetur annona, juſſa alimenta palam proſtare, vigiliæ indefeſſæ, interdum & erumpendi audacia: tum quæ vis hoſtium aut maris disjecerat, peritos per artifices reparabantur. Tanto copiarum in arctum compreſſo, tot vulneribus laboribusque obnoxio, exortam haud mirum contagem ſollicita medentium cura levabat, partim & evecta ægrotantium turba. Sed &, præter ardentes globos & manu jaciendorum ignium nova commenta, hoſtium materiæ per æſtum arenti haud parum mali dedere. Precipuus oppugnantium labor circa rates quæ ferendis machinis ſtruebantur, auctore eo, quem alibi diximus Targone Romano, ſollertis ingenii, ſed bello inexperti. Hæ ad lævam quidem, qua minus violentum mare, propinquioribus machinis: at dextro latere, qua Æſtuarium eſt, telis quidem haud æq; urgentibus, at plerumque ipſo aquarum impetu diſturbabantur: quippe involuti faſcibus lapides disjici primum vinculis recedentibus: mox cætera, ſublato quod retinuerat onere, fluitare. Nec territus tamen Spinola alias aliis ſufficere rates atque adjungere, ipſa damnorum experientia monſtrante novas muniendi vias. Senſimque promoto Bukoii aggere accidit, ut difficilius jam naves, invehendo militi, machinis, pulveri, victui, inirent aut excederent, nonnullis ſubinde illiſis in vada, aut ubi vis telorum com-

pagem

pagem solverat, pelago obrutis. Contra oppidanorum jactus oppugnatores partim noctem legebant, partim terrena opera aquis respuentibus, transversis palorum fasciumque Ordines, ubi tutioribus locis exstruxerant, mox doliis subter natantibus, admoliebantur. At in Hispania apud regem, qui modico rerum usu pleraque alieno, quam suo arbitrio faciebat, nova consilia veteribus, vetera rursum novis præferebantur, ut cuique suadendi auctoritas aut spem eventus retuderat. Erant qui dicerent erratum graviter, cum prohibiti Hispania Batavi, ut populus mari potens longinquas merces, novo prorsus nec audito antehac Hispaniæ damno ab Indis peteret, aut armis quæreret. Quanto patrem sapientius illa gentium inter se consuetudine attinuisse spem pacis, parata, quoties usus ferret, ab ipsis hostibus navium copia? Si præsentibus futurisque malis remedium quæreretur, demendam Batavo necessitatem, quæ sola ipsi suas vires ostenderet. Consilium, per se haud absurdum, avaritia corrupit: quippe aperto per edictum commercio, impositum vectigal ingens, ut præter vetera onerum, mercium pretii paulo minus quam tertia, in centenos scilicet triginta nummi, fisco cederent. Nec id in Batavos tantum, sed in gentes omnes, ne Batavi alieno nomine occultarentur, & privatis in illos odii causis, quorum auxilio duci bellum credebatur: tantum his, quæ in terras archiducum, aut mari interno inferrentur, data immunitas. Proprium Batavis hoc additum, ne merces apud se factas importare liceret, neu quicquam eorum, quæ ferrent aut auferrent nomine rectoribus suis persolverent: diplomata quoque archiducum accipere jubebantur. Quæ

gravia atque iniqua non modo adversum Fœderatos nihil valuere, sed regem quoque Galliæ permoverant, primum ut par onus Hispanis imponeret, deinde cum non satis id ultionis videretur, Gallis omnibus negotiationem Hispanicam, manente Philippi edicto, interdiceret, proposito bonorum damno, mox & capitis. Sed nec archiducis simulatæ clementiæ genus aliud felicius cessit, cum omnibus apud hostes agentibus nec alio crimine contactis, reditum permisit innoxium, simul redditum iri quæ ipsis possessa quondam tum fisco tenebantur, ademto tamen alienandi jure. Edicti verba multis supposita fraudibus, punitaque illic omnis extra Romanam religio, haud paucos alios fundati jam lares & certior apud Batavos quæstus detinuit. A Dunkerkanis exigua damna: inter cætera abductis abusque Tamesi Batavorum navibus, quas socia præferentes insignia prædones deceperant. At contra ab Indicano collegio missæ in Orientem naves tredecim, Stephano Hagio imperante. Ab Ordinibus sub Paulo Cardeno sex aliæ, quæ Brasiliæ oram popularentur. Hyems aspera tempestatibus, quarum vi perlatus in Scaldim, repertusque Antverpia non procul cetus, ob rei novitatem fabulam vulgo, minima quoque in omen trahenti, præbuit. Quidam ad minas eam in urbem anno ab hoc altero non minus ingentes, quam irritas, post eventum retulere.

HVGO-

HVGONIS GROTII HISTORIARUM DE REBVS BELGICIS

LIBER TERTIVS DECIMVS.

NON omiſerat inter hæc pacis conſilia Albertus, ſeu ſpe vera, ſeu ut recuſatæ invidiam hoſtibus faceret. Comes Baſſiniacus, Boxtelii filius, juſſu archiducis iter tutum ab Ordinibus popoſcerat: illi, ſi per litteras agere vellet, reſponſuros, adventum ſibi non placere. Vſus erat & hac & rerum Emdanarum occaſione archidux, ut apud conventum Germaniæ in urbe Ratiſpona, quem tum frater ipſius Mathias moderabatur, incuſaret Batavos, ut ſuæ ac finitimorum tranquillitatis inimicos. Et erant, qui ſtudio in domum Auſtriacam, aut ob religionis diſſidium, acerbas ſententias dicerent, clamantes ſtatuendas paci leges, & qui abnuerent cogendos armis arma deponere, moderatiores impetum temperavere, factumque decretum de mittenda ad Ordines legatione, quæ dum cunctatur, miſſæ interim ab imperatore litteræ mala vicinis principibus ac civitates tolerata memorantes, jubentesque rapta reſtitui: nec tantum quæ ipſorum militi patrata, ſed & Hoch-

ſtratanorum rapinæ ob ſuſceptum patrocinium ipſis imputabantur. Ordines, quæ ad ſe pertinebant, excuſantes, ſeditioſorum facinora illis adſcribenda ajebant, qui, cum aliorum periculo, militem ſibi conductum ſtipendio fraudarent. Se nihil aliud quam ſuam ſecuritatem quæſiviſſe, & tamen, quantum fieri poterat, paciſcendo Germaniæ quoque conſultum. Sed verborum benignitate injuriæ adeo non tollebantur, ut anni hujus, quem nunc inchoamus, principio ſeditioſi nihil eorum, quæ in hoſtem licita, in Germanos reliquum fecerint, contemtis minis intra vocem manentibus. Namque ipſa hyeme poſtquam Endoviam in Brabantia, in Geldria Erkelenum, congeſta multos per annos præda ab Alberti milite opimum, diripuerat, egreſſam Geldria ceciderant turmam, arcem inſuper Carpam excurſibus oportunam occupaverant, ſocio hactenus Batavorum equite, mox illo omiſſo in Weſtfaliam incubuere. Coacta oppida agrique tributo metum redimere. In Coloniam diſploſa tormenta. Patelbornenſium occiſi circiter quadringenti, ob milites duos, cum inſolentius agerent, a ruſticis trucidatos: incendiis quin etiam & omni libidinis aut ſævitiæ genere graſſabantur: plane ut miſerari ſubeat infelices populos, quos tot jam per annos alieni belli mala pœne bellantibus ipſis gravius afflictabant. Ordines, propius periculum veniente Oſtenda, ſtatuerant hoſtem obſidio pellere aut abducere, aut aliud aggredi, quo & gloria & in Flandriam aditus ſervaretur. Corrogata in tempore pecunia, & miles undique: Scotorum quoque nova cohors, Baclavio tribuno, & Anglorum ſupplementa, permiſſu regis,

gis, non, ut ante, imperio. Medio vere, dum pars equitum cum ſeditioſis hoſtium Brabantiam quatit, & in omnem partem ſparſa belli fama incertum hoſtem tenet. Princeps, ſenatu Ordinumque legatis comitantibus, copias, duodecim circiter millia, e Walachria in Catſandam transvehit. Flandriæ regio eſt Catſanda, pulſata Oceano, cui latus in ortum vergens Atro, quod dicitur, flumine, alterum longo portu Cluſano, tergum aliis aquis ambitur, inſulæ in morem. Atro flumine exponitur exercitus: peccatumque in eo quod non Cluſano portu invectum eſt, quæ Fœderatorum concilii ſententia fuerat. Quam, ni princeps in itinere mutaſſet, aliorum ſuaſu, an majora vero pericula fingens, impetu cepiſſet oppidum, præſidio antehac nullo, ad Oſtendam quoque ſuperventurus timidis aut incautis, & in multa ſpatia diſperſis, ſeu prælii placeret fortuna, ſeu victu hoſtem intercludere. Interim Cluſani portus ripam ulteriorem miſſus e caſtris ad Oſtendam & aliunde miles impleverat, curante id Spinola, qui & ante in ſpeculis diſpoſuerat adventum claſſis nuntiaturos. Et quanquam bellicæ Batavorum naves longas hoſtium in oppidum retro cedere coëgerant, metu ne fauces portus clauderentur, caſtellumque adverſa ripa ſitum haud ingens, ſane tormentis verberabant, tranſponi miles haud potuit, bis fruſtra tentato, duobus cum millibus obſiſtente Pompejo Iuſtiniano, inter Spinolæ conſilia tribunorum præcipuo, & ſuper militiæ laudem, harum quoque rerum egregio ſcriptore. Quærenti Mauritio qua via interiorem Flandriam peteret, forte ruſticus, inde & exigua hoſtium manus illac fugiens, vadum

dum monstravere, eo in alveo, qui retro Catsandam amplectitur, aggere illic, juxtaque castello, Coxida nomine, occupato, pons & præsidium ponitur, vacuo ab hostibus tempore, dum inter se consiliis dissident Trivultius & Iustinianus. Duo alia in propinquo munimenta, Catharinæ & Philippi vocabulis, spe citius & ipsa cessere. Nam Catharinam pulsatam globis, cum jam desperato opere abduci machinas Mauritius imperasset, deseruit Trivultius, & quæ sub illo mixta militi tumultuaria agrestium manus. Audito quippe strepitu, qui abeuntium erat hostium, ipsi contra, augeri copias, claudique exitus interpretati, Philippum in castellum profugerant, nec ibi substitere, sed Isendicum properant, relictis in Philippo suorum sexaginta, qui, conspecto hoste, deditionem haud ultra distulere. Isendicum ad expugnandum (id castellum ultima Flandriæ ora ad Hontam jacet) obsidio opus: namque hostes, cæteris pulsi locis, ad sexcentos hic constiterant. Die septimo facta deditio. Occupato illic Mauritio, adductus hostis in spem recuperandæ Catsandæ, nocte sumtis lintribus molitur transitum. Iam sexcenti inobservati fixerant pedem, sequentibus aliis: videre, qui illac curabant Scoti, queis impellentibus hostium repente fuga & clades. Pone Clusam Ardenburgum jacet, haud ignobilis quondam oppidi nunc vestigia tantum præferens, id princeps, comperto relictum custodiæ diffugisse militem, intrat, munirique imperat. Penetratoque ex Middelburgo (id quoque non longe municipium est) & in arce, quæ sola loci tutela, posito milite, jam Clusæ obsidium animo volvens, quia Ostendæ intercedentia loca hostis præceperat,

perat, tendebat duo ad fluenta, quæ Damma Brugisque Clusam navigantur, modico divisa limite, saporis diversi, unde dulci ac salso facta nomina: sed qua ferentem eo viam lacus arctat Morkercanus nomine, ut fere omnis ille ager aquis inciditur, jussu Alberti Ludovicus Velascus munierat sese: egressusque præsidium, & cum primis, quos forte inciderat, hostium pugnæ allubescente fortuna, priusquam eques ipsi additus succurreret toto statim agmine pressus funditur: mersi ferme quingenti: capti ad trecentos, ita ventum ad flumina, &, quanquam hostis intersederat, alia parte simulatus, alia repertus transitus, vado primum, tum structis pontibus. Hinc orto terrore deserta castella, quæ a portu Clusano in occidentem vergunt, unum præter, Georgii nomine, quod & ipsum adductis machinis metu magis quam necessitate deditum. Egresso præsidio reperta fraus mali moris. Iuxta vasa nitrato pulvere positus funis ignem illaturus & pernitiem adstantibus. Tum littus inter & oppidum trina castra principi posita, queis ipse Wilhelmus & Ernestus imperarent. Quod ultra flumina erat, stagnans undique, attributis navibus, servare Notium jubet, Ostenda regressum, atque inde loricam pertexi Ardenburgum usque, crebris custodiis. Sed priusquam ingenti ambitu perfici opera potuere, bis Clusam palustribus locis miles penetraverat, magnoque numero, quod propugnando oppido creditum contra vertit, præfecti per insciiam: parvo quippe victu intus, aucti qui consumerent. Tentavit & Iustinianus valido satis agmine commeatum perducere in urbi proxima, quem obvii e præsidio exciperent. Sed re comperta

perta Mauritius cum equite & machinis accelerans, hostem dispulit: currus farina onustos & homines aliquot cepit. Remigum Spinolanorum, qui cum aliis extra urbem processerant, quinquaginta transfugere, quorum indicio certior Mauritius cibum in oppido exiguum in tempus sufficere, multa quidem in speciem parare, suis pariter hostibusque fallendis: indicto per castra jejunio, qui mos ardua & periculosa tentanti, machinæ quoque expeditæ: mox & mole eximia pontem struxerat, velut quo trans portus latum simul & profundum gurgitem in vallum ascenderet, cæterum reipsa desperatis aliis, obsessæ turbæ famem opperiebatur, eo intentior claudendos ad exitus, nec transfugas ultra accipiens, cum Flandriam interim eques raptaret. Multa, simul incommoda premebant archiducem: ac quo minus relicto uno apud Ostendam exercitu alterum in hostem duceret, impediebat maxime seditiosorum metus, qui tum cum Batavis, prædæ partem alteram pacti, Brabantiam incursabant, inde Hænoviam petituri, necessarium igitur ratus hos, quamvis cum dignitatis & pecuniæ detrimento, sibi adsciscere, hoc magis quia & alii similia minantes, aucturi numerum timebantur, ostentare incipit pacis vias: & quanquam non repente convenit, quia actas hactenus prædas in stipendium imputari sibi non patiebantur, molliti tamen colloquiis animi, eluendisque offensis vim omnem in Leodicos agros verterant, aut ubi archiducum terris consederant, sua exigebant tributa, cætera innoxii, frustra urgentibus promissa Mauritianis, qui ut numero impares spernebantur. Nec parvus Fœderatos metus incesserat, ne tradita

dita Gravia malefida colluvies repararet amissam veterum partium gratiam, magno cum irrisu credulæ facilitatis. Seu pudor, seu ablato refugio ab ipso archiduce ultionis metus prohibuit, reddidere oppidum, receptis Hochstrata & Carpa arcibus, quas archiduci permiserunt: ipsis, dum stipendia expedirentur, Rurmunda pignori data & clari obsides. Fuere qui ad principem transfugerent. Bis mille Alberti accitu venere in Flandriam, quo virium auctus, tutiusque jam imminutis aliarum regionum præsidiis, urgebat Spinolam, Clusæ ut subveniret, famem haud ultra toleraturæ. Ille, invitus quanquam & satius judicans Ostendæ vim ultimam admovere, obsequitur imperio. Primum tentamentum fecit positis haud procul Mærkercano lacu machinis, si forte telis præsidia pelleret. Sed contra eo vecta tormentorum vis major ipsum pepulit. Wilhelmi deinde castra assilit, lectis cohortibus turrisque, & omni paratu, quo vallum diruitur: dejectus hinc quoque non sine sanguine. Retrogressus inde & irruptis Catharinæ & Philippi castellis (modico milite tenebantur) illac Catsandam insulam nocte vadoque, dum refluus æstus, pugnabat ingredi: id quoque cognitum, missique alii post alios, qui ripam tuerentur. Dedit is dies non obscurum exemplum Hispanorum militum constantiæ, qui servatis Ordinibus densam contra globorum nubem arduumque aggerem intrepidi nitebantur. Defensorum non minor virtus, multorum imprimis e Gallica nobilitate. Princeps ipse aderat, recentes fessis subjiciens. Ita, cum jam crevissent maris æstus & dies, represso impetu, cæsi nec pauci nec ignobiles, inter hos Marchio Ren-

Rentiacus, Montigniaci partium regiarum clari quondam inter Belgas ducis filius. Gravia oppido profecti hostilia tum primum resumserant, agnitique inter mortuos recente comminilitii memoria. Obsessi, postquam auxiliorum spes nulla, nec fœda tantum animalia, sed siquid usquam corii sevique fames absumserat, tertii mensis exitu tradunt oppidum: milites ter mille egressi vix ultimas habebant vitæ reliquias, pars in itinere defecere. Septuaginta machinæ venerunt in potestatem: naves Longæ decem. Servitia, mille circiter quadringenti erant, donata libertate. Turcæ & Mauri plerique cum literis remissi ad suos, quo gratia apud barbaros & tuta commercia pararentur. Aurelius Spinola, Ambrosii gentilis, dimissus hac lege, ut & nautæ Batavi, quos archidux captos habebat, solverentur. Catsanda, Isendicum, Clusa portusque operibus firmata. Philippi & Catharinæ castella hostis solo æquaverat. Flandriæ imperium ab Ordinibus Fœderatis Henricus Nassavius, & sub illo Carolus Notius accepit. Perstabat adhuc Ostenda duros inter labores ab hoste, morbis, mari, exiguo spiramento, dum in Flandriæ urbes tuendas hostium cura distrahitur. Notio in præfecturam oppidi Gistella, huic mortuo Lonius, ei Daniel Marketta successerant, multis utrinque tribunorum & centurionum mortuis. Plurima obsessoribus reperta, e queis pons erat, Targonis structura, rotis æneis, quas vis equorum protraheret. Pars ejus una funibus compacta, quo minus tela transmitteret, ejecta trabe in altum tollebatur, ita ut descendere laxatis retinaculis posset, hanc placebat munimento super immittere, quod trans Æstuarium

rium lunata ſpecie ſitum memoravimus. Sed vaſtum ſumtuoſumque opus ludibrio fuit, una rotarum globis dejecta, deinde ad foſſam caſtelli defixis lignis mali in altitudinem, queis moles impacta ſiſteretur. Igitur in occaſum verſa vis, ductique aggeres trans portum veterem, & qua tergum eſt oppidi. Exterius jam ceſſerat vallum, quod oppido cohærebat, cum pars ſuffoſſo pulvere diſſiliſſet, oppugnatum fruſtra. Tum, quibus Hiſtrici & Orcitaucibus nomen eſt, munimenta paulatim diruta ceſſere. Horrendæ prorſus rerum vices, cum hoſtis intrando oppido, contra illi arcendis hoſtibus, cæcos ſubter humum meatus ſtruentes inter ſe obſcuri, atque improviſi implicarentur: incertoque ignium eventu, ſua ſæpe opera auctoribus in exitium verterent. Fractis per longa pericula Hiſpanis Italisque (nam diſcretus cuique labos, quo manifeſtius ſpectaretur, & æmulatio accenderet) allecti præmio Germani Sabuletum invadunt: & quanquam primos vis nitrati pulveris diſtulerat, impulit cæteros Barlæmontius, donec jugum tenuere. Hinc vetus in oppidum cuniculis ibatur. Obſeſſi erumpere interdum, inque amiſſarum munitionum vicem novas interius extulerant, quas vano duraturi in longum obſidii omine Trojam dixere. Nam recens humus fluxa per ſe non ſat telis obſtabat, & quanquam ſumma æſtate, quoties ab Oceano flarent venti, cuncta ruinis nudabantur. Ipſi Ordines reputare ſumtus immenſos, & par maximis cladibus militis damnum, & nullum Oſtendæ uſum tot caſtellis cingentibus. Seu decus, ſeu utilitas ſpectaretur, præter Bercam Graviamque, majus in Cluſa præmium tribus menſibus parta, quam

quam totidem per annos decertata Oſtenda Alberto daret. Iamque augeſcente autumno elapſum hoſti tempus alia cœptandi, & hyemem venturam formidoloſam obſeſſis. Quod ſi contra iretur exercitu, primum iter aquis interfluum, & in medio Damma ac Blancoberga præſidiis hoſtium tenebantur, tum firmata tanto temporis caſtra, junctæ copiæ, dux milesque promtus prælio, periculum oſtentabant. Mandatum igitur Markettæ ut longum certamen quam poſſet honeſto fine abrumperet, quod factum. Et emiſſæ primum naves, cum parte machinarum: tum miſſi legati exitum omnibus cum armis ac tormentis quatuor impetravere, utque captivi permutarentur, facili Spinola, æſtimatione ſpectatæ virtutis, an quia incerta temporis prævenire feſtinabat. Ter mille, per media hoſtium caſtra transgreſſi, Cluſam venere ad principem, nec ille ut victos excepit, ſed gratias egit quaſi victoribus. Archidux cum conjuge viſurus locum, pro quo tot ipſi ſuſcepta vota, tantum impenſum temporis & pecuniæ & ſanguinis (quinquaginta ſuorum millia amiſſa ipſi prodidere, ex obſeſſis qui ceciderunt major numerus) inveniunt nihil præter inanem aream hinc exſtantem informibus tumulis, inde recedentem in obliquos ſpecus, adeo confuſis operum veſtigiis, ut quæ tuendo, quæ impetendo oppido ſtructa vix eſſet dignoſcere. Oppidanorum quod ante habitaverat Cluſam tranſiit: & quanquam multis immunitatibus ab Alberto propoſitis, diu haud reperti qui incolerent, horrentibus cunctis tetram cruore & humanis oſſibus ſedem. Super hos, quos ante retuli legatos in Angliam, plures Philippus & Albertus miſerant:

rant:

rant: hic Ioannem Ricardotum, & Ludovicum Verreikium: ille Ferdinandum Velaſcum Comitem ſtabuli Caſtellæ, & Alexandrum Rovedium Senatorem Mediolanenſem: cupidi pacis uterque, nec tam Anglorum metu, quam ut ſublatis fulcimentis Batavos ſub jura retraherent. Nec deerant in gente pugnaci belli ſuaſores, qui in publico Anglorum concilio (namque id tum convenerat) referrent veteres cum Batavis neceſſitudines, matrimoniaque & fœdera, multo ante quam Iacobam Britanno nuptam Philippus Burgundus per nefas principatu excuteret: cauſam amicitiæ, quod ſine ea neutris tutum mare, & quoties conveniret opima commercia. Hiſpanis contra nihil opus, & bellum lucro fuiſſe: maxime vero providendum, ne Batavi rebus extremis ſuis, aut Gallis, veteribus Britanniæ inimicis, aut Hiſpanis ob religionem & dominandi libidinem hoſtibus, accederent. Nimis multa exſtare documenta, Britanniæ eſſe dominos qui eſſent maris. Rex ad hæc immotus, ſatisque in Britannis & Batavis virium ratus, illis ut pace, his ut bello ſubſiſterent, armorum ſocietatem ab Hiſpano oblatam repudians, in pacem conſenſit. Præter leges quæ ſuetæ fœderibus, pleræque erant de libera navigatione, qualis ante bellum fuerat, vectigalibus iiſdem. De America & India ſilentium, quia & Anglus excludi impatiens, & Hiſpanus pertinax neminem admittere, relictaque res arbitrio plus valituri. De religione convenit, ne in Hiſpania Angli adire templa cogerentur. Pani ſacrato obvii exhiberent honorem, ni mallent via decedere. Ad Batavos hæc pertinebant. Hoſtes rebelleſque alterius alter ne juvaret, neu juvari

juvari a ſuis pateretur: attamen privatorum facta in ipſis vindicarentur, paci publica incolumi. Fliſſingam & Brilam per pactorum fidem negabat ſe Britannus Hiſpano poſſe tradere: interim milites, qui iſta oppida ſervarent, impermixtos bello fore. Pacandis Batavis una operam darent. Siquid eſſet moræ, ſaltem ut commeaturis inter ſe Belgis Anglisque iter pateſceret. Naves bellicæ ſupra ſex aut octo alterius portubus ne conſiderent. Britannis Batavicas merces in Hiſpaniam, Hiſpanicas in Bataviam vectare interdictum. Sublato hunc in modum bello, rex Iacobus, ut domeſtica quoque certamina evelleret, Scotorum Anglorumque obliteratis nominibus utrosque voluit communicatis legibus unum in regnum, Britanniæque nomen coaleſcere, rem aggreſſus difficilem magniſque contentionibus agitatam, dum recens diſcrimen & æmulatio, cæterum haud dubie ſolido in poſteros bono. Mox, ſecundum ea quæ cum Alberto convenerant, poſtulat a Batavis ne prohiberent Britannos e mari intrato Scalde Antverpiam ſubvehi, ſolutis vectigalibus quanta cives penderent. Illi vero excuſavere, oſtenſo haud injuria inſtitutum ſibi, nequis ad hoſtes, niſi mutatis navibus, pervaderet, quo certius cuncta explorarentur: nec ægre ferendum, ſi poſſeſſo a ſe flumini legem imponerent, cum Hiſpani etiam maris vias amicis auderent præcludere. Inde vero ut Anglos rapinarum infamia laborantes ad innocuos quæſtus verteret, vetuit ne quis externo ſub imperio mari militaret: terreſtre ad bellum ſiquis huc aut illuc iret, diſſimulans. Alio edicto Ieſuitæ, & non regni more lecti ſacerdotes Britannia proturbabantur.

tur. adjectaque causa, quod id genus hominum docerent Pontifici Romano jus esse populos in alterius sectæ reges obsequio solvere, qua nullam exortam esse pestilentiorem imperiis sententiam. At iisdem diebus, Iesuitæ iidem, certis sub legibus, in Galliam reducti, unde olim exciderant, cum ex ipsorum disciplina juvenis regis vitam petisset: dirutum & monumentum, quod ejus rei memoriam cum Iesuitarum infamia præferebat. Haud silente Parisiorum senatu, una opera & auctoritatem amplissimi ordinis & securitatem Galliæ subverti. Sed Rex, suo quoque periculo, quod plerique ominabantur, imperterritus, Pontificis in gratiam ornabat acerrimos potentiæ ejus defensores. Ipsum inter & Hispanum super antiquas novæ odiorum causæ aggregabantur. Villiregio, cui plurima apud Henricum fides, minister erat Hostius, cujus opera, multis in negotiis ipse, ad literas exarandas, & notarum arcana utebatur: hic pretio inductus, maxima quæque ad Raffium Gallum, exsulem agentem in Hispania, ille ad Philippi senatores referebat: queis promptum introspectis Galliæ consiliis certius cuncta decernere. Et quædam Britanno monstrata simultates severant. Detecto per Raffium dolo, Hostius fuga primum, tum subita morte ulteriorem inquisitionem prævenit. Etiam fœmina res movit, Henrica Interakii filia, forma atque ingenii venustate inter primas: utroque pellectus rex, cui haud aliud facile vitium extra amores objeceris, libita ut expleret, nuptias suas promiserat, si marem pareret, scriptoque firmarat fidem. Post prælatam in conjugio Medicæam, illa coacta ad placandam reginam chirographum regis reddere, soli-

tudinis & religionis obtentu altiora consilia dissimulans, externas opes ambiebat, queis filio sibi genito perfugium adversus Reginæ iram, ut ipsa mox edixit, ut alii interpretabantur, jus in regnum assereret. Aditus Britannus alienum imperium turbare recusaverat: at Hispanus causam probare, largiter polliceri. Vbi & hæc eruperant, capta mulier paterque & frater Arvernorum comes. Sed veniam Henricus dedit, istorum in crimine suum agnoscens. At Philippus metuens, ne his succensus ille causam bello faceret, ortum super vectigali certamen, quæ nuper decreverat, rescidit: versaque in Batavos ira, omnes ejus gentis finibus suis jubet excedere, mercesque posthac illatas publicari. Habuit hic annus clarum in Belgica funus Petri Mansfeldii, qui per annos quadraginta fidus Hispano, maximis functus imperiis, Lucemburgi tum præses, actam inter bella vitam rara sorte extremum ad senium perduxerat. At apud Batavos Ludovicus Nassavius occubuit, æmulus juvenis majorum gloriæ, & in quo multa spes celsæ, nec improvidæ virtutis.

HVGO.

HVGONIS GROTII HISTORIARVM DE REBVS BELGICIS

LIBER QVARTVS & DECIMVS.

SENESCENTIS jam belli ſumtus in annos creſcentes, & ingens æquatarum virium ſpecimen Oſtenda, ſpem multis diu intermiſſam reddiderant, extremos armorum impetus in pacem deſituros: hinc ſermonibus aut libellis ex ſpe aut cupidine quisque diſſerere. Quibus Belgarum Auſtriacum cordi imperium, æmulas Batavorum civitates, infenſa ſtudia, divulſamque molem in ſe ruituram, aut prædam externis regibus fore, ni redirent in principatum veterem, & tot ſæculis expertum: addenda priſcis legibus, ne in Hiſpanum Belgæ revolverentur, indefinitum jus commercii, religionum impunitatem in ſpem propioris concordiæ: iret miles peregrinus, & peſtis altera Ieſuitarum factio: honorum decora penes cives: tum, quæ maxima, in nationum concilio tractarentur, veriorem hanc cum modo libertatem. Contra in Gallia alii ab Auſtriaca domo diſcidium Belgis etiam ſuadebant: vanum nomen archiduces, ſine viribus, ſine imperio: vires

res hosti, imperium Hispano obteri, & quæ, Belgica exhausta, paupere Hispania, spes belli trahendi una, Indorum divitias jam ad illos deficere qui mari prævalescerent: vicesima jam militum seditione infamem Alberti principatum: quod si, augescentibus subinde odiis, Gallus expergisceret, depastis utrinque agris incubituram egestatem ac solitudinem. Sponte igitur potius, quam vi subacti, redirent in Galliæ corpus, avitaque sacra in sede sua sisterent, Batavo victore peritura. Novem arces aut castella obstare, quantulum moræ undique coëuntibus, quibus extracta gens, crudelior an superbior incertum, Pirenæis posthac jugis & remoto Oceani sui littore clauderetur. Sparsa late imperia levius subditis incumbere: & pacem in posterum, certis lege Salica hæredibus: nulla sui jactura, Galliæ bonis in commune uterentur. Erant per Germaniam qui hinc magnitudinem Hispanicam, inde Batavorum abstrusos recessus, & lætiorem bello fortunam expenderent: nec posse vincendo transigi: facilius honestiusque illis armis Hispanus Turcam retunderet, aut exiguum imperii damnum propagatis alibi finibus compensaret. Batavis libertas pretio daretur. Esse imperiis suos orbes, & cum in summum excreverint, minui. Iamdudum nec Tunetem nec Guletam Hispanis, nec Austriacæ domo Helvetios repeti. Sic & hos populos projici debere, ut, maxime cederent, suspectos semper belli memoria, & per religionis discordiam exemplum quoque nocituros: quin partem horum ipsis Burgundionibus pretio partam, quo justius, quæ emerant, vendituros. Hæc ferme externi. At domi, extra paucos, quorum respublica in ma-

nu & præstructa consilia, cæteri, quis fastus Hispanorum, quam fixum Batavis diffidere, reputantes, spes omnes improbabant, tanti adhuc belli finem in obscuro molientibus fatis. At Maximiliano Cochiaco Imperatoris urgenti mandata, & magni nominis legatis Magontiacensi, Saxoni, aliisque iter & commeatum tempusque agendi & locum postulanti, quæ apta ostentui & movendæ plebi omnia, respondere Ordines: haud immemores sese quæ mala veteribus colloquiis accepta: nec Imperatorem & Germaniam, sacra quanquam sibi nomina, contra hostiles insidias profuisse: nihil Batavis optatius, quam quæ multis periculis, longa industria pararent, metum belli extra ponere: ideo tam diu oratos vicinos, ut æqua pace imminentia arma præverterent, quæ postquam necessitate edita solidam genuissent libertatem, regibus quoque & principibus probatam, hanc se neutiquam falsa pace mutaturos: cum Belgarum primoribus pacisci se antehac, nunc etiam, paratos. Archiducum quam nulla vis esset, Spinolam monstrare, hominem externum, accepto ex Hispania in Belgas imperio. Salva se religione, salva republica, veram securamque pacem nunquam abnuturos. Sin id sederet, ut divinis rebus unum Pontificem, ita humanis unum regem Hispanum imponere, videret Germania, Batavos nec suæ, nec publicæ saluti defuturos. Cæterum quod de illatis damnis referret, daturos se operam, ne æquitas sua desideraretur: munimenta ulla ut redderent, Spinola cummaxime Rheno imminente, inconsultum. Scituros ipsi Germaniæ sic prospici, si Mendosæ agmen & contumelias cogitarent. Prodiit per

eosdem dies & Francisci Rhedani, viri doctissimi, & in republica cum honore versati, deque eadem etiam res gestas patrio sermone scribendo bene meriti, liber, sed scriptore mortuo ab amicis vulgatus, qui vetera novaque, & Austriacæ domus, & Hispanorum malefacta referens, & quam infida principum in populos fœdera, præsertim quos Pontifex perjurii religione exsolveret, par periculum Reformatis & Romanensibus ostentabat: nec alium quam vincendo exitum, desperatas hominibus vias Deo patescere. Quæ dum verbis aguntur, re interim bellum properari. Accesserat Batavis id virium, quod Ostendæ impenderant, & e Gallia copiæ adventabant, monente Rege, priores in apertum egressi, trahere hostem quam trahi mallent: at per Germaniam Britanniamque dilectus utrisque partibus agebantur, venali fide, aut ut quemque religio huc aut illuc impulerat. Expedivere & pecunias Batavi promtius: cunctantius sub jure archiducum Belgæ, ut quibus nolentibus bellum & suspecta ærarii tractatio, tum Fœderati offensas auxerant, scriptando ad proceres super communibus commodis, quæ terruere Albertum, quo minus, & ante sæpe, & tunc maxime, flagitatum Belgicarum sub se nationum conventum haberi pateretur: veritus, ne, multa negando, invidię impar foret, aut spreta Ordinum auctoritas vicino exemplo in vim verteret: prodentibus hunc metum ad amicos literis, quas Batavi interceptas ad Belgarum primores transmisere. Itaque Albertus, discutiendo consensui, singulas nationes coire permisit, ægros animi spe fovens, Indicanæ pecuniæ, quam prospera & opulenta Hispaniam

classis

classi advexerat, pronæque pacis, si bello modicum in tempus actius insisterent. Initium illic anni actum otio inter gaudii imitamenta, dum Ambrosius Spinola, toti jam bello impositus, (is Hispania recens aderat, expensis apud regem ejus gerendi rationibus) aurei velleris honorem induit, &, Britanniæ legato coram, pax Alberto juratur: virilique sobole firmatum Hispaniæ regnum sacris ludisque celebrant. Summo jam vere, nec ante copias acceperat, Ordinum consulto Mauritius magnum opus aggreditur. Antverpia petebatur, urbium quondam Belgicarum florentissima, nunc, abductis in Batavos commerciis, partas olim opes famamque retinens, incitabat ingens spes gloriæ: quippe viginti ante annos Parmensi duce longa àc difficilis obsidio, incompositis sociorum rebus, vix sero adepta successum, jactantia victoris, fidem mundo fecerat, in una urbe possessionem Belgicæ verti. Consilium haud absurdum, spatiosam urbem haud magnis copiis claudendi, planis agrorum adjacentibus Scaldim superfundere, sessuris in edito castris, sed oppositam fluminis ripam, quæ Flandrica est, occupandi haud expedita ratio. Erant, qui ex Catsanda nocturnis itineribus mitti per agros militem suaderent. Mauritio magis placebat classe iri, quæ, dum paratur, magno, ut fit, molimine, suspicio injecta hosti, statimque Antverpiam peti percrebuit. Variis exceptus oppidanorum animis, dum pars læta, velut propinqua libertate, alii suspecta fame intendere rerum pretia, multi collectis sarcinis moliri fugam. At Spinola trepidantes firmat addito equite, qui modeste àc sine injuria civium habitus, tum oram Flandricam,

quæ contra Antverpiam ſita Waſiæ nomine appellatur, inviſens, & ter mille pedites cuſtodiæ relinquit, verſuros ſe qua hoſtis incumberet: quippe haud ignarus, potiri hoſtem fluminis non poſſe, ni & iſtam ripam ir[illegible]s agris poſitisque ſtationibus ſuam faceret. Lecto igitur die pariter Mauritius Bergis ad Zomam juſto agmine proceſſit, & Erneſtus Naſſavius, quod reliquum militis claſſe vehens e Zelandia Scaldim ſubiit: primumque Batavorum munimenta proſpere perlapſus, ubi propius Antverpiam, & hoſtium caſtella venit, nocte quanquam, haud inconſpectus, tela inter penetrabat, Flandricos aggeres invaſurus: ſed exciti globorum ſtridore qui præſidium illic agitabant, tecti aggerum interpoſitu vela ſequebantur. Erneſtus vento in Brabantiam rejectante naves, qua juſſum, appellere, & jungere copias vetabatur, dubium alioqui prælium etiam providis facturus. Tentandæ tamen fortunæ, lintribus tranſponit ferme quadringentos, qui coortis hoſtibus facile fuſi, pars & in poteſtatem venere. Tribunus Dorpius premente victore armatus in flumen deſiliens, periculum periculo evaſit. Erneſto Brabanticam in ripam relato, irritus conſilii Mauritius Woudam, caſtellum haud procul Bergis ſitum, quintum intra diem in deditionem cogit, haud dignum quidem, quod exercitus peteret tantus, & a tanta ſpe veniens: nec nullo tamen pretio, nam prædo hoſtilis inde flumina infeſtarat. Cæterum ingentes minæ, non in vanum modo, ſed contra cecidere, anno haud alio Batavis infauſtiore. Wouda tenente Mauritium, Spinola, quanquam tum maxime circa legatum Britannicum ſtrepente aula, haud ſegnis

ſeria

ſeria inanibus prævertere, Schaldi pontem ſuperjecerat, quamcunque in partem hoſtis duceret, promtior ſequi, eoque immitior his qui Woudam dediderant, tanquam præproperi timoris, adeo ut in quoſdam & capite animadverterit. Nec parum Fœderati nutavere, magnis adventantium Spinolæ copiarum rumoribus, quid potiſſimum aut peterent aut tuerentur, Rhenum inſideri ſuadente Mauritio, ne hoſtis illac in nuda imperii pervaderet. Vicit ſententia in Flandriam ire jubens, Cluſæque conſuli. *Spes aderat caſtellum hoſtile, cui Saxo Gandavenſi nomen, ubi aquæ ex Gandavo derivatæ in Hontam ac mare exeunt, obſidio premere: id ſi eveniret, minari urbibus, ſin minus, tanti tamen in alea belli flagrantis Spinolæ retinere impetum. Haud procul Iſendico Mauritius vico Waterfleta illatum claſſe exercitum locarat, cum Spinola, præmiſſa copiarum parte, celer aſſequitur, ipſumque inter & Saxi caſtellum, Bucholta is locus dicitur, ſedem legit ſpeculandis reprimendiſque hoſtium conatibus. Ita fixi diu egere, nullis, niſi levibus equitum præliis. Vrere lixarum naves, quæ propius Mauritii caſtra advenerant, Pompejus Iuſtinianus, imperio Spinolæ paludes ingreſſus, ſperaverat: ſed prævîſus, depulſusque. Iacet ea in regione Walachriam contra Patientia caſtellum, cujus oppugnatione Mauritius otium pellere agitabat: ſed ſtructum viæ medio leve munimentum eripuit Spinola, ſuisque caſtris perpetua lorica attexuit, madidoque & inſalubri ſolo ſita Mauritii caſtra morbis & transfugiis deſolabantur. At ignavum hactenus terra bellum maris penſavit fortuna. Ex quo primum in Batavis res

 motæ

motæ hæc adusque tempora, inter onera Hispani vel maximum fuit, quod potissimus & suus miles longe ex Italia difficili itinere in Belgas duceretur, nullo interim usu & gravibus impendiis. Ei rei Spinola levamentum repererat, Oceano ex ipsa Hispania Flandriæ portubus inferre copias. Mille ducenti milites Hibernicis bellis exerciti Petro Sarmiento tribuno Vlyssipone imponuntur octo navibus, ac celocibus aliquot, quarum omnium curam Petrus Cubiara acceperat, hoc inter cætera mandato, ut, si Flandria negaretur, vitato Galliæ littore, Britanniæ oram adiret, tutum ibi hospitium, ope legati Hispanici, & quos ille Britannorum donis emerat, habiturus. Ordines Fœderati, ut terrore talem in posterum audaciam arcerent, Wilhelmum Hautænium Zelandici maris præfectum jubent Hispanis in freto Morinorum occurrere, captosque sine venia mari mergere. Non classe bellica Hispani, sed onerariis adventabant, & quidem, qui laterent facilius, Germanicis aut Britannicis. Hautænius parte datæ sibi classis Flandriam, parte Britanniam prælegens, quicquid medio mari navium, explorat. Reperti hostes Doberniam juxta, cum nec vela submitterent, & ultro se glandium jactu tuerentur, pars occisi: cæteris nando, aut scaphis Anglorum excipientibus effugium fuit. Aliam navem jam portu propinquantem Zelandicæ duæ cum premerent, pariter vadis adhæsere. Sed Zelandicæ ut mole, ita periculo leviore, hostilem oppugnant capiuntque. Vectores, uti jussum, in mare præcipitantur, multum ante questi de fortuna, non quod vitam eriperet, quam nec perpetuam homines, nec longam spe-

ſperaſſent & milites & veterani, ſed quod in gladios jurata manus inter undas fluctusque morte non ſua caderet. Die poſtera captæ naves aliæ, una incenſa, eodem militum fato. Bini ferme inter ſe colligati ſigno ſimul cunctis e navibus dato jactabantur: unus nihil hoſtili manu opus dictitans ſponte deſiliit, ignotus inter ignotos, gloriæ tamen circa ſuprema avidus. Ea clades virûm naviumque partem ferme alteram abſumſit: nam naves quatuor vento ferente portum tenuere, ibi quoque multis per hoſtium tela peremtis aut ſauciis. At Dobernienſes, dum mari pugnabatur, ſpectatores mox irati bellum ſolo ſuo importari, globos ex arce jaciebant pro nuper hoſtibus in amicos veteres. Batavos ob hæc auſa criminantibus poſtea Britannis, reſponſum, non quæſitas a ſe Britanniæ in fluminibus naves, quod tamen impune Dunkerkani feciſſent, ſed calentem victoriæ impetum hoſtem magis ſuum, quam terræ mariſque confinium reſpexiſſe. At ipſi haud æque facile purgabant, quod ſpecie ſcrutandi Anglos, qui contra regis edictum mari militarent, haud ita dudum naves Hiſpanicas, partam Batavis prædam, ſuum in littus pertraxerant, datiſque pro legato Philippi vindiciis, vim belli eluſerant per juris imaginem. Cæterum qui recens appulerant Hiſpani, Oceani ante hyemem trajectu deſperato, manſere illic magnos per ſumtus domino graves, atque interim miſerrima facie, dum nudo littore poſitis tuguriis vivunt inopes, aut ægri pereunt: nam tabe, vulneribus conſumti haud pauci, & ipſe Cubiara. Iam ex Italia ſex validæ cohortes ſueto per terras itinere adventabant, præter novos

Archiducis per vicina regna dilectus: haud alias tanta partium vi: quippe Spinola, in Hiſpania apud regem cum eſſet, captæ Oſtendæ gratiam auctoritatemque præferens, facile perſuaſerat, lentum bellum pro hoſtibus, cui finem imponi poſſe ſi Rex in longum danda contraheret, paſſim pro dicto uſurpans, ſignisque inſcribens. Iam aut nunquam. Seditionum igitur mala commemorans, pecuniam & binos poſcebat exercitus, quorum altero ſua tueretur, altero Friſiam quateret, magno ſtatim ſtructu, quia Transrhenana tributa damno hoſtium ſibi acceſſura, tum hoſti plurimas urbes, quas nunc amnis defenderet, limitem fore, juſtoque exercitu opus ſpargenda ad præſidia, ſpe mox majore, quando inde ipſa Batavorum viſcera terra marique pateſcerent. Sapiens conſilium ut primi ſucceſſus juverint, cæteris haud pro ſpe ſecutis, pergam memorare. Sedentibus adhuc in Flandria ducibus, dum Princeps Cluſæ providus Iſendicum munit, & Spinola illum falſo metu retentat, Bukoius juſta cum manu haud procul Agrippinenſi Colonia, pulſis amne Batavorum navibus (machinas enim ſecum traxerat) Rhenum tranſit, magno circum Germanicarum urbium terrore, quibus Mendoſæ facinora & multa ludibria necdum exciderant. Luſtrandis copiis Pontificis legatus adſtitit, ſolemniter precatus victricia ipſis arma. Irent alacres, liberatores recta ſentientibus, ultores in cæteros: non principum magis quam Divûm cauſam agi, quos aris templisque exutos ipſorum manu velle reſtitui. Vbi ventum ad oppidum, cui Cæſariſwerta nomen ... oloniam Trojanam olim inibi fuiſſe ſunt qui ... t) caſtellum ponere incipiunt utraque ripa,

pa, queis transitus muniretur. Pons, quo Rhenum sterneret, structus Colonia Agrippinensi, & magna inde alimentorum copia, haud obscuro studiorum civitatis ejus senatu, quoties res Hispanorum invaluere. Quibus auditis Mauritius, ex suis Mendosæque consiliis conjectans, haud iturum quenquam infestas in gentes Berca a tergo relicta, Henricum fratrem, Ernestumque mittit, & pedites quater mille, bis mille equites, queis Ordines suo e conventu legatos addidere. Nec hi dubitarunt primam Bercæ muniendæ curam, validis operibus multum extra oppidum spatii amplectentes, queis mora hosti, sedes præsidio augeretur. His militem detinebant, quanquam Transisalana Frisiæque urbes, & Linga præcipue subsidia militum & quæ bello usui certatim orabant, privatum per metum omissa publici cura. Lingam missæ quinque centuriæ. Eques interim, qui cum Nassaviis, obvium hostem bis fudit. Media nondum æstate marchio Spinola, relicto ad Flandriam Friderico Herembergensi, (is sex mille pedites, quingentos equites regebat) ipse Bukoii copias, & quos inde sibi præmiserat, subitus petit. Rurordamque locum, Rura ubi amnis Rhenum illabitur, munitioni oportunum tacitus notat. Dein convocatis castrorum primoribus, cunctis hactenus quid pararet nesciis, mentem aperit. Lingam peti, præcipuum illarum partium munimentum, si properaretur capi facilem, inesse paucos & belli rudes: sed cuncta in eo, ut hostium subsidia præverterent, quæ Lingam conventura, si Bercam ipsi & Grollam & ignota oppidorum nomina consectarentur: nec ignarum sibi, quam adversum priscis ducum institu-

tis, cunctis pone hostilibus in ulteriora semet immergere: sed prout res tulerint vertenda consilia, nec ulla præcepta semper valere, & sæpe audendo plus quam cavendo profici. Lectum sibi quod optimum temporis, maturis frugibus, necdum deportatis: & ad latus Westfaliæ oppida, victum sponte allatura si pretium daretur. Id quoque sibi provisum, adfuturum quidem Mauritium, sed tarde, imparatum terrestri itineri, quo non classis illum, non sueti amnes sequerentur, &, ut veniret, datura plana camporum prælio locum, quod suis tam acriter petitum, quam hosti anxie vitaretur. De castellis quæ cœpta Bukoio, dubitatum, dirui, in reditu instauranda, an defendi placeret: plerisque monentibus, noxium alienos in fines eunti, divisis copiis robur famamque infringere. Paucioribus Spinola assentit, & Bukoium ripa Rheni Germanica ponere æstiva jussit, augendisque & servandis operibus attribuit sex millia, novum maxime militem & gravi itineri haud suffecturum. Simul, ista exercitus specie, inanis pro Berca sollicitudo Batavis intendebatur, vetabatque ad vera pericula dimitti copias, metu, ne simulatum in Frisios iter, & abducto milite illuc potius Spinola incumberet. Ipse novum peditem, equitum duo circiter millia ductare satis credidit, gnarus attritas Mauritii copias, partemque in Flandria mansuram, quæ Herembergensi obsisteret. Ibat terno agmine divisus pedes, additis cuique machinis, undecim simul numero. Latera carri tegebant, victum scaphasque & pontes transeundis amnibus ac paludibus ferentes, queis circumjecti custodes: at frontem tergumque eques clauserat. Spinola ipse prima

in

in acie, præmissis qui vias explorarent æquarentque. Vbi latius patuerant campi, festinando itineri, prima mediaque acies pariter incessere, duplicata & curruum serie. Pro vallo, nocturna queis machinis & turmis defendebatur: de die, medii primis, ultimi mediis certa vice succedebant. Magno tunc experimento compertum, adulta quamvis vitia quam brevi correxeris, si curæ constantia accedat. Corruptam namque jamdiu seditionibus & licentia disciplinam restituit illico dux, ut stipendiis fidus, largusque præmiis, ita adversum delicta inexorabilis, nullique gratiæ obnoxius: nec furta tantum & rapinæ, sed agmine excessisse, capital. Latrunculator obequitans, & cum laqueo carnifex, paucique spectante exercitu leves ob culpas suffixi, cunctos sanavere. Ad proximas Germaniæ civitates Philippus Croïacus mittitur Solræ comes, qui, demto metu, favorem proliceret: non enim, ut olim, turbidos & inobsequentes impetu ruere, adesse paratos regere, suetos regi, & qui pacem bello discernerent: non se oppidis, non agris graves: alimenta tantum venalia & innoxium per agros transitum posci. Verbis facta haud discrepabant: unde parabilis annona & a vicinis laudes gratesque, veteres injurias cum præsenti securitate comparantibus. Trans Ruram Luppiamque amnes (quanquam ad exscindendum Luppiæ pontem missi Batavorum equites, sed tardius processerant) quarto die ad Oldensaliam ventum, Transisalani juris oppidum, veteris adhuc sæculi munimenta præferens, nec mutatum, ex quo Mauritius anno ante septimo ceperat. Visum, quantumvis properantibus, in transcursu posse

rapi,

rapi, quando mox, aucto præsidio, crebri inde excursus & commeatuum pericula formidabantur. Intus ferme quadringenti: quorum eques primum, inde pedes erupere, non sine clade eorum qui primi accesserant. Sed impares repressit insequens exercitus: contemtisque missilibus, nocte una tribus partibus fossam usque oppidi penetravit: neutiquam ambigente Spinola, quin paucorum morte ac vulneribus, quod belli potissimum, tempus redimeret, contra quam Mauritio probatum, cui mos sequi tuta eoque tardiora. Mane, exploso quod advexerat machinarum, deditur oppidum: cognitoque per captivos Lingæ statu, & plus militis exspectari, anteire equitem jubet, ipse altero die figit castra. Lingam claudendis finibus utilem, proprio quoque affectu, ut sibi concessam Mauritius percolens suo sumtu suaque arte munire ceperat, profunda satis ac patente fossa & sex propugnaculis oppidum arcemque amplexus. Sed recens & parte sui imperfectum opus, necdum solidatus agger, oppugnantibus proniora: accedebant miles modicus, (sexcenti erant, nec excursus, nec pro vallo pugnam ausuri) duces quanto inexperti tanto pavidiores, nec cuiquam ponendarum machinarum peritia. Dum trahuntur tormenta, dum locus dispicitur, sine noxa hostis, adjutus hortorum anfractibus, credito citius, fossæ marginem tenuit. Quatuor nationes totidem e locis transitum festinabant, accedente æmulatu: pars ductis rivis in veterem exigui amnis alveum aquam abducere, pontem alii doliis imponere, aut fasces & virgulta colligare reperto ad Ostendam more, adeo securi, ut nudi quidam intra fossam agentes opus promoverint.

tint. Nonus erat obſidii dies, & Walones propugnaculum ſibi adverſum ſubierant. Itali, Hiſpani, Germani partim foſſa media, partim propius verſabantur. Præfectus oppidi Martinus Cobbius, ſenio fractus & greſſu debilis, centuriones in conſilium vocat, & ſuper cætera incommoda globorum penuriam oſtendens, quid uſus facto rogat: nec cuiquam animus periclitantibus munimentis nova præducere, corpora opponere, arcem ſaltem defenſare: mirari magis, quod non deditionem hoſtis expoſceret: alii vetus id, nec ad Oſtendam aut Cluſam factitatum. Præfectus, velut forti conſilio, monebat in veſperam, ſin id nimium, in meridiem pacta differri: turbare cæteri: non illis in horis momenti quicquam: cito poſtulata cito accipi. Exſequuntur haud minus feſtine quam decreverant. Læto Spinola, cujus vota, quantumvis properantia, hoſtium tamen pavor prævenerat. Interea Mauritius ad famam Transrhenanæ expeditionis quantum poterat accelerans, Flandriæ caſtella Cluſamque tutandam Notio tradit, &, raptis inde viginti quinque centuriis, Daventriam petiit. Decem aliæ a Rheno accitæ: & e præſidiis contractæ totidem: octo inſuper, novus e Britannia dilectus: machinas venti morabantur. Altero tertioque poſt deditam Lingam die, ſolvendum in obſidium accingebatur, in eam ſpem nudatis milite urbibus, cum amiſſi oppidi nuntius occurrit triſtis, non minus quam improviſus præfectus Cobbius, centurionesque alii longo carcere detenti, inter ſævas populi voces & cognatorum gratiam fluctuante ſententia. Defenſionis capita, quod miſſis ad duces Naſſavios & vicina oppida literis, haud ſatis

miſſum

missum militis, & quæ liberando oppido: quodque plebs oppidana numero validior, excubias abnuens, precibus minisque impulerat, in tempore paciscendo imminens exitium antevertere. Tandem, cum facti invidiam dies mitigasset, placuit, motos ordine, haud ultra puniri. Manente obsidio Thomas Fillerius, eorum unus qui ex Hochstratana seditione penes Batavos hæserant, animosus prædæ quæsitor, comitem Solræ incidit, centumque equites præsidio datos, cepit horum triginta, occidit inter alios baronem Ciaccium, Ricardoti generum. Comes retardatus vulnere vix effugit. At Fœderati Ordines, si forte inedia Spinolam afflictarent, palam edixere, qui victum in castra ferrent, se pro hostibus habituros. Nec tamen commeatus cessavere, spe lucri, mox & terrore victoriæ: adeoque nihil defuit, ut quidam venalia e castris domum retulerint. Stetit in Linga Spinolæ cursus: atque ipse velut attonitus tam addicta fortuna, mirari operum vim artemque, & tamen tuendis alia extra fossam objicere, quod Mauritio nuper destinatum intelligens, ipse exsequebatur, velut imminente obsidio. At si plura quærere quam quæsitis timere maluisset, idem ille impetus & recens fama pleraque perculerat: ad Covordiam & Bortaniana castra, queis Frisia premitur, rarus miles: trepida imprimis Groninga: nec Emda procul ignara belli, fessa discordiis: quas augebat Enno comes, ut adversis Ordinum rebus ferocior. Cessante hoste vacuum tempus Mauritio datum. Laborantia Frisiæ ac Transrhenanæ firmare præsidiis: ipse cum Wilhelmo Nassavio, novem contractis millibus, Covordiam insedit, tegendis interioribus,

ribus, & quo hostium vestigia propius insisteret, additque loco nova propugnacula. Inter manifesta nec subitis & incautis abstinebatur, repertore talium Terralia, qui Gallia profugus, repudiatam a Batavis operam, quod honorum præmiorumque nimia poscere videretur, ad Hispanos transtulerat, fidens animi, & nitrati pulveris artium egregius. Huic Archidux (nam miles supererat) rectore Torricurtio Hulstæ præfecto mille quingentos pedites, trecentos equites assignat, spe Bergas capiendi ad Zomam. Hi nocte, refluxu maris camporum per stagnantia portumque ingressi, munimenta occupant duo, majus alterum quo portus, minor quo porta tegebatur, refugis custodibus. Quod si portu perrexissent irrumpere, periculum erat urbi, milite ac plebe juxta improvidis eoque turbatis. Portam, cui Fluminеæ nomen, petunt: admotisque instrumentis septa duo quæ intercedebant disjecta; quod portæ appensum humore per iter concepto in vanum crepuit: nec alia ad manum: nam cœno attinebantur. Ita irriti, instante æstu, reditum festinavere; derelictis quæ invaserant, cum jam conglobata propugnantium multitudo, non glandes modo, sed saxa desuper moliebantur, queis proruti triginta, debilitati plures. Nec terruit infelix exitus, quo minus interjecto mensis spatio idem majoribus copiis animisque tentarent. Sæviusque certatum, quia adventu per exploratores præcognito cuncta intus parata. Sed ne hoc quidem viso illi demovebantur. Nocte plus media, pluvio cœlo eoque obscuriore, signo undique dato, tribus locis fit impetus. Duobus, aqua intercedente, pontes admoti, & quanquam haud sufficie-

bant

bant, pedibus manibusque non pauci in vallum enisi, ubi ad summum pervenerant, proturbabantur. Nam præfectus oppidi Paulus Baxius, permista militi plebe, cinxerat oppidum, ipse cunctos obequitans, medioque foro centurias duas ad subita retinens. At qua Stenbergam iter est, non doli nocturni species, sed aperta vis: quippe oppidani stramine incenso, piceisque orbibus lucem fecerant, quo cuncta hostem introspicerent. Portas illic duas, pontemque pensilem vis nitrati distulerat: jamque intra oppidi mœnia strepebat hostile tympanum: simul equites occanebant tubis, velut jam jamque irrupturi. Septum adhuc unum morabatur, quod curruum trabumque objectu oppidani obstruere, illi quando ex Terralianis operis plerosque priora absumserant, securibus gladiisque diffringere certabant. Oppidani propinquum hostem ex mœnibus despectantes flammas, & tormentis tuborumque vi certa vulnera, quin & convitia ingerere: invisum ducibus militem ad lanienam trahi, longeque Hallensis & Aspricollis numina. Nihil in urbe ignavum. Magistratus, quin & sacrorum ministri, cincti & ipsi armis, hortatores & exemplum cæteris aderant. Romanæ quoque religionis, siqui erant, cives, gnari victoriam nocti iræque commissam, ista non discernere, intentius agebant, ne causam dissociare viderentur. Sed & fœminarum spectatum robur & labos: ferre murices, glandes, picem, & emotis quædam infantibus cunas lapide implere, molliores flexis per vias genubus, oculos manusque tendentes cœlo, Deum precabantur, adesset propugnantibus, cruentaque consilia in auctores verteret. Die illucescente

Ant-

Antverpiam minores redierunt. Intra oppidum uno haud plures desiderati, & per quam pauci vulnera acceperant, ex edito tutiores. Similiter & Grobbendoncus Graviam per noctem pontibus scalisque aggredi conatus, cognito oppidanis quid pararet, haud perstiterat. Iam Lingam Spinola permunierat, dubius quid cætero anni ageret, incipiente primum autumno. Germaniæ agris refovere militem infame & ignavum. Bercam missi inspectores retulerant magna opera & lenta vinci: nec major in Mursam spes. Tandem relicto ad Lingam Oldensaliamque præsidio, mutatis castris aliquoties, ad Rurordam sedet, & ponte ibi facto Rheni utraque ripa castellum locat, quæ ad Cæsariswertam structa dirui, Germanis postulantibus; at Rurorda Mursaci juris, solum hostile, situsque melior, & consulto factum pro beneficio imputabatur. Sub hoc tempus nova cohors Italia in Belgicam advenerat: aliaque Anglorum simul & Scotorum, pars & Hiberni Romana Sacra sectantes, qui Batavis inobservati mare trajecerant, Hispano auxilium, Britanniæ levamentum. Hac cum manu & quos suis e copiis Spinola addiderat, Bukoius mittitur Wachtendoncæ in obsidium. At Mauritius, astus metuens hostem sequebatur, Isalæ propior, ne illac bellum longius penetraret. Vbi fixum Spinolam videt, ipse quoque inferius castra locat sub oppidum Vesaliam: nec unquam ratus majorem audendi occasionem, quam dum partem hostium Flandria, partim Wachtendonca retinet, equitatum Spinolæ, & cohortes aliquot vico Mullemo positas, tum id si evenisset, reliqua exercitus invadere statuit, laudabili consilio &

magnam

magnam illo die victoriam daturo, ni Deo visum longa Batavorum prospera & belli gloriam adversis retundere: namque haud alii rectius causæ tam fatalem pavorem adscripserim. Vicus Mullemum Ruræ amni adjacet, qui utcunque late patens pluribus tamen vadis transitur: equiti tantum haud passim pervius, quippe stantibus ripis, nisi ubi eas manus planavere: contraria ripa arcem Brukiam habet, & circum camporum eminentia. Princeps equite omni, & cohortes aliquot curribus vehens, properat: cum parte turmarum prægredi fratrem jubet, cum altera Marcellum Baxium, divisis viis: hic Ruram ultra, Brukiam versus arcem, ut effugium circumventis clauderet, ille arcta inter hostes semita, cujus claustra forte patebant hosti incustodita per neglectum militis id curare jussi: isque postea hanc culpam capite expiavit. Erratum in eo, quod non confestim Mullemum perrexit Henrici Nassavii eques, sed opperiendo pediti substitit, sparsos alioqui adversis locis hostes reperturus: qui interim conglobati ad amnem & quæ ultra erant edita ac patentia vertebantur. Idque solum Batavos perterruit, quod non, ut spes fuerat, imparatum hostem offenderant, cæterum haud dubie validiores: hinc velut captis animis fœda fuga nullo insistente. Vix Mauritii cohortiumque aspectus inhibuit, quo minus per socios, per ducem attoniti ruerent. Interim Baxius extima arcis Brukiæ irrumpens (interiora vix decem milites tuebantur) occurrit hostium turmis, quæ forte commeatui agendo processerant. Nec tamen exterritus, atque ultro urgens impulerat: cedebantque, ni pedes & Mullemo adveniens eques susten-

ſuſtentaſſent. Ita preſſum numero, longoque prælio feſſum erexit conſpectus Henrici Principis, quem fuga integri pauci ſequebantur, quosdam pudor reddiderat. Ergo utrinque invadunt equites equosque flumini implicitos: ſed Ludovicus Velaſius audito ſuorum diſcrimine, cum turmis aliquot e Spinolæ caſtris advolans iterum pavorem intulit, priorem adhuc fugam animo vultuque geſtantibus. Turbati dare terga, habenas fundere: nec jam Mauritius, ſtans in aperto ripa altera, cum machinis copiisque retinebat, hortamenta quanquam & opprobria ingerens: modo parta ipſis decora memorabat, ne ad Turnholtum & in Flandria primi ſemper victoriæ, tot ſi quis ab hoſte raptis, tot pugnis incliti, manſuras laudes tali flagitio macularent: fratrem ſuum, ipſorum ducem mediis in hoſtibus relinqui: modo pavidum gregem appellans, equorum pedibus quam manibus ſuis fidentem, at rapinis impigrum, & inermibus gravem: inde ad preces flectebat, ubi illa ora, ubi voces prælia toties poſcentium? hoc unum dedecus patriæ mihique remittite: abſens rectius vincar: quin potius purgate noxam egregio facinore, ut mox vos alios aliis videam. Nequicquam omnia, immotis in pavorem animis. Naſſavius juvenis, paucis etiam domeſticæ turbæ comitantibus, cum ſe ad Baxium retuliſſet, armis, habitu conſpicuus undique premebatur. Præfectusque turmæ hoſtilis juxta equitans, quo minus tubum exploderet, directo contra tubo exterritus, mox humerali faſcia apprehendit, quam inſignes equitum oſtentui ferunt, uſu periculoſam, exemtus tamen inſtanti: cujus id meritum fuerit, etiam recente facto

dubi-

dubitatum. At Mauritius non jam victoriæ, sed exercitus incolumitati sollicitus, ne cœpta trepidatio cunctos prosterneret, partem cohortium trans amnem mittit. Primus cum Britannis Horatius Verius pedes equitem repressit, hastis protentis in cuneum coactus. Successit tribunus Gallorum Omarvilla, mortem isthic adeptus: nec tantum sustinuere equestrem impetum cohortes, sed equitum nonnullis exemplum sequentibus, repulere hostium haud paucos, quibus, aditu recepto, in arcem Brukiam effugium fuit. Vertebatur fortuna. Sed elusit Spinola nobili astu crebra in proximo tympana quatiens, velut omnis cohortium vis immineret, quæ longo satis itinere distinebatur. Tum metuens Princeps, ne falsi metus in verum caderent, & quanto equestri robori fisus olim, hoc nunc belli incerta altius reputans, canit receptui: quem tutum habuit, ripa interiore dispositis peditum telis. Hostium Trivultius occubuit: dux, miles juxta egregius: & cædes, vulnera, signa, hominesque capti utrinque, & æquato damno plus penes aggressores infamiæ. Vitatum periculum Spinola in prudentiam vertit, & contractiore spatio copias locat. Tum ipse visum ut quæ Bukoio agebantur, cunctisque ex sententia repertis, Rurordam redit. Favebat Bukoio siccus imbrium autumnus, humenti alias solo. At obsessi, quanquam mille ducenti præsidio erant, rectore Richovio, manibusque nec levibus munimentis fisi fortia promiserant, non extra opera struendo, non eruptionibus moras hostem, quin amne Niersa ponte transmisso, fossam oppidi octavo attingens die, aquas, discusso quo cohibebantur septo, deduceret. Vento ad propugna-

pugnacula, primum cuniculis, tum facto impetu, territi vicesimo die Wachtendoncam dedidere. Geldra interim tentata principi, ut cætera improspere: quatuor leucis castris aberat oppidum, quo nocte profectus equitem partemque cohortium trahebat. Præmissi qui viam nitrato panderent: sed ubi ad pontem ductilem venerant instrumenti vis evanuit: admotum alterum in fossam procidit, deditque oppidanis coëundi spatium, qui proximos astantium telis stravere, quos inter Philippus Philippi Mornæi Plessiaci filius, discendi per cupidinem periculi incuriosus, haud indecora patri soboles, quem literis actuque rerum illustrem magno gradu eadem per vestigia sectabatur. Nec omisit Spinola felicem annum ultra fatigare, missoque Bukoio Cracoviam Mursici juris arcem facile capit: nam quod munimenti præcipuum, solum palustre cœlo diu sicco defecerat. At in Flandria Fredericus Herembergensis castellum struxit Clusæ imminens, qua flumina Dulcis ac Salsi cognomento portum influunt, modica illis partibus hostium vi, & dolo adjutus, quia Brugenses jus struendi aggeris, velut recuperando solo, quod per illuviem ereptum humanis usibus jacebat, a Clusanis impetraverant. Sub exitum autumni pluviis madentem Spinola, perfectas ad Rurordam munitiones conspiciens, prior solvit exercitum. Idem Mauritius fecit, equesque ad hyberna rediens obviam in itinere Grobbendonci turmam cecidit, magnamque partem abduxit captivos, intentus occasionibus, queis Mullemianæ pugnæ memoriam aboleret. Nec terra aliud gestum: at mari Sarmientanæ cohortis reliquiæ furtim hyberno pelago, dum ventus

Batavas naves alio dispulerat, in Flandriam transmissæ. mox Dunkerkanarum navium potissimam, centumq; & viginti armatam viris centurio navalis Roterodamensis Lambertus nomine, cominus aggrediens, omni telorum genere velut in solido certabat, numero minor, par animis, nec pro vita pugnantibus cedebat, ipse pro gloria dimicans. Sed ubi Enchusanorum præfectus Ioannes Gerbrandi suam quoq; navem hostili applicuit, Dunkercani amisso inter cæteros duce (Adrianus Theodori vocabatur prædis nobilitatus) simul spe veniæ infracti, dedunt sese. Navis capta exinde bellorum usibus destinatur, hominum sexaginta circiter patibulo suffixi: paucis ætas veniam meruit, quidam ad supplicia ducti aufugere, retinente nemine, quia longa pœnarum series animos ad misericordiam flexerat. Inter eos qui India hoc anno rediere, erant, quos Hemskerkius rimis ægra navi ulterius Bonæ spei montibus reliquerat. Illa vento delata in Madagascaris littus hæsit octo per menses, egena rerum omnium; & nautæ morbis, bello in barbaros, postremo animi tædio absumebantur, magno ex numero octodecim superantibus. Forte alias Batavorum naves Cygneam insulam petentes, simile fatum easdem in oras appulit. Ibi illi inter se gaudio, lachrymis, confusi, narrare pericula, Dei benignitatem agnoscere. Laceræque navis fragmentis alias reparare, & merces transponere. Ipsi patriam, exercitores questum, diu desperata recuperant. E Ceilone insuper duæ naves tristem ferentes nuntium, cæsi præfecti (Sebaldus Wartius vocabatur) dolo Fimalæ, quem Candiæ regem prono in Batavos affectu alibi memoravimus. Sed iritaverat suspicax

ſpicax ingenium, ut ferme eſt barbaris, Sebaldus conceſſa Luſitanis quos bello ceperat libertate, quod ille barbarorum moribus alienum, ut colludentium inter ſe argumentum interpretabatur: magisque etiam accendit, dum, inter colloquia de bello Luſitanis inferendo, hortatur ipſum naves ut ſuas introſpiciat, vimque inde æſtimet, urgens acrius quam in reges conceſſum: ille officii per ſpeciem cædem ſuam quæri ratus, creditum ſcelus prævenit. Et ſocii, ne commercio exciderent, ulciſci ducis mortem omiſere. At rex Hiſpaniæ, metuens ne longinqua minusque firma imperii cunctis noteſcerent, ſevero edicto vetuit, nequis externus ad Indos aut alia Luſitanici juris navigaret, quamvis accepto civitatis jure: &, qui nunc eſſent illo in orbe, certum intra diem remeare juſſi. Quod Batavorum conatibus adeo non obfuit, ut hoc anno duodecim naves Indiam peterent, queis rector datus Matelifius, unus rei Indicæ curatorum. Interim & Cardenus, quem in Braſiliam miſſum narravimus, rediit, haud inops prædæ. Apud vicinos, quanquam manente pacis nomine, ſævi motus in bellum ducere fruſtra crediti. Aquisgrani enim, Brabantis ſemper ducibus cupita civitate, rectores novi, imperatorii decreti, &, quod tunc ſilentio conditum poſtea patuit, arcani cum Alberto fœderis fiducia, reformatæ religionis ritibus publice privatimque oppreſſis, eos qui magiſtratum ante geſſerant, ut ſeditionis modo, non rite lectos, contumeliis damnisque afflictabant, conquiſiti qui acccuſarent, &, qui patrocinium præſtabant, pœnis jungebantur. Legati Colonienſis Epiſcopi, cui id curæ Imperator mandaverat, per conciliationis ſpe-

ciem publicam culpæ professionem flexis genubus, deinde & pecuniam reis indixerant, sumtuum in litem factorum nomine, plerisque supra virium modum, & cum non solveretur, pars acti in carcerem: alii solum mutavere: quibus inquies exsilium, & plebis in potentes odium, in miseros favor, quanto in præsens pressa, olim altius eruptura. In Gallia, præter cæteras Hispani fraudes, patuit Merargium, missum a Narbonensibus, qui provinciæ preces ad regem perferret, clam de tradenda Massilia cum Balthazare Zunica Philippi legato pepigisse: captusque ipse & una Brunellus Belga Balthazaris scriba, apud quem indicia proditionis deprehendebantur. Cum legatus ministrum suum gentium jure reposceret, Rex contra facti indignitatem ostenderet, & jus legationis ab ipso violatum, instat ille, siquid minus amice factum foret, haud id ipsum exsequi debere, qui, contra pacem Verbinianam, palam rebellibus & quidem religionis veræ hostibus ferret suppetias, nec Herembergenses tantum Comites aliosque in Belgica tentasset corrumpere, sed & Mauros in exitium Hispaniæ concitasset. Quibus Rex commotior, religionem Romanam plus semper majoribus suis sibique quam Hispanis debituram: at Belgicis armis eam causam falso præscribi, cum de dominatu certaretur: quod si aut ipse pecuniam Batavis debitam persolveret, aut Galli, impatiens quietis natio, ut in ultima Pannonia, ut apud Archiducem, ita illis in partibus egregio sub magistro militiam discerent, quid hoc simile tot in urbes structis insidiis, tentatæque tot procerum fidei? (tum singulos memorabat), & laborato undique, ut pro-

propria regni mole ipſum ſe obruerent? Falſa quæ de Mauris dicerentur, & confeſſiones per vim extortas. Quod ſi Herembergenſes non Belgas ſed Germanos Comites haud turpes ad operas pellexiſſe illicitum, quid meritos, qui Terraliam non ſubditum modo, ſed domus ſuæ partem, licitando ad ſe traduxiſſent? Sed hæc minora, aut ſi quis forte legatus arcana per artes rimaretur, diſſimulari mutuo & ignoſci: cruenta conſilia & jugulum petentia a ſe refelli. Zunica Britanniæ Regem laudante, cui religionis diverſo pacem tamen ſanctius ſervari, reſpondit Rex nova illi Hiſpanorum hoſpitia, & quo tenderent brevi experturum. Iam ad minas prolabentem Regis iram lenivit legatus, nihil opus dictitans: Henrici Quarti tam virtutem quam ſapientiam ignota nemini. Tandem Merargio ad ſupplicium rapto ſcriba legato redditus, probatumque Regi dolos dolis quam bello ulciſci. Apud Britannos horrenda erupit conjuratio quorumdam ſalutem ſuam & fidem, divinaque & hominum jura poſt ſtudium Romanæ religionis habentium. Nam quia precibus rituum libertatem non impetraverant, defoſſa ſubter curiam nitrati pulveris copia, regem filiumque & regni proceres publico gentis conventu interimere decreverant. Et Ieſuitarum in Britannia principes, conſulti ab his, qui id facinoris deſtinabant, an fas eſſet magnæ ſontium turbæ paucorum inſontium exitium miſcere, reſponderunt egregio in Eccleſiam bono etiam non merentes aliquos recte impendi, hoc ipſum urbium obſeſſarum argumento firmantes. Vnus conſciorum amicum monens, ut ne præſtituto die in concilium veniret, advertit animos, ex-

cussoque loco scelus scelerisque minister apparuit. Hoc audito participes conjurationis apertam rebellionem in remotis Britanniæ moliuntur, animante pavidos Iesuita Oldecornio, ne ex uno eventu de causa judicarent: sæpe Deum cœptis sibi probatis successum denegare, quo constantia probaretur adversis: sed in ipso conatu oppressi ad judices trahuntur. Etiam Garnetus multa olim & in Elisabetam ausus, jus Pontificis in reges ac regna intantum extollere solitus, ut principi diris devoto non modo fidem obsequiumque non deberi, sed si juberetur, opponenda arma vel cum vitæ periculo dictitaret. Vnde intelligant potestates, quibus non Romana religio, haud classes, haud exercitus æque formidanda, atque istos auctoritate sacrorum violentissimos vulgi concitores. Accedit alterum pestilens placitum, quo magistratuum interrogata docent ambiguis vocibus, & alio quam verba innuunt mentis proposito eludere, editis eam in rem libris, quos contra mendacium mendaci titulo inscripsere. Et quicquid in peccatorum confessione audierint, id arcanum atque aperiri nefas, quamvis in principis populorumque pernitiem tenderet: tum quæcumque voluere colloquia confessiones vocant. Non dubitabatur has spes Hispaniæ opibus niti, ubi jamdudum Iesuitarum Anglorum sodalitia turbandæ paci alebantur. Sed conscii prodidere, haud apertam cuiquam externo consilii formam, ne displicesceret: at qui Romæ quique in Hispania agebant fidem fecisse, auxilia illinc occasionibus non defutura. Et Comitistabuli Castellano in Britannia cum ageret, hactenus dictum, ni Rex novus religio-

ligionem Romanam permitteret, paratos qui vim auderent. Fovitque suspiciones archidux, Britannos apud se agentes, quibuscum captivi participasse consilia fatebantur, poscenti Iacobo dedere abnuens, eorumdem præcipuo in Hispaniam ablegato. Nec tamen aut Iacobus injuriam prætulit, edicto vulgans compertam sibi externorum principum innocentiam, aut omisit Philippus per Iohannem Mendosam vitatum ipsi exitium vultu verbisque seriis gratulari.

HVGONIS GROTII
HISTORIARUM
DE REBVS
BELGICIS
LIBER QVINTVS DECIMVS.

EGREGIVM Spinolæ decus addiderant, defensa princeps urbium Antverpia, capta oppida præcipua munimentis, & illatum hostico bellum, ubi minore periculo, & spe majore certaret, primusque fortunam simul & disciplinam partium quindecim per annos labefactata refovisse videbatur. Igitur qua qua iret per Belgas festæ voces plaususque, & ubi in Hispaniam venit, ut mos ipsi quotannis, clam procerum invidia, palam regis favor. Sed consilia belli morabatur attritum valido prioris

 anni

anni nisu ærarium, ægreque obtinuit stipendium ad geminos exercitus, belli curam aliter abnuens, &, si daretur, paratam ostentans victoriam: ut ante Rheno, ita nunc Vahali atque Isala trajectis staturum se in ipsis Batavorum penetralibus. Ergo convenit, ut afflictam fidem regiam ipse suis atque amicorum opibus præjuvaret, quanto cum ipsius discrimine, anni exitu memorabitur. Contra Fœderati Ordines, provisis longe malis, quæ trahere secum solent copiæ vires ultra adauctæ, (& magnis præsidiorum impensis fatigabantur) in annum instantem cedere statuunt violentiæ haud sane duraturæ, contenti fines tueri, donec impetus desævisset. Quin & novi dilectus per Galliam Sedanensi, per Germaniam Brunovicensi bello impediebantur. Sedanum Mosæ adjacet in ipso imperii Francici Belgicique confinio, si quando res ad bellum vergerent, momentum haud leve. Marcia domus tenuerat antiquitus. Sed Henricus Turrius Vicecomes ante Turenæ, ducta in matrimonium Bulioniæ gentis hærede, Bulionium nomen & jus oppidi acceperat, ac mortua quamvis uxore, per speciem testamenti, cæterum vi Gallica subnixus, retinebat, privatis adhuc Borbonii rebus, & mox ambiguo regno ducum inter primos. At postquam Rex sacra verterat, & tutando regno nova reperta onera materiam querelis dabant, reformatæque religionis haud spernenda multitudo Bulionium maxime spectabat, clarum bello & fortium sæpe consiliorum auctorem, creditus res movisse, cum dicendam ad causam vocaretur, quo tempore Bironius procubuit, causatus validas inimicitias & suspectos judices, in Germaniam abscesserat:

roga-

rogatusque Elector Palatinus, ut affinitatis meminisset (nam sorores principis Mauritii uterque duxerant) missis ad Regem legatis qui iram mitigarent, haud multum promovit, inviso semper regibus externas potestates suis offensionibus interponi. Inde per viduam Wilhelmi principis Arausionensis res cœpta agi, gratiorque fœminæ sollicitudo: sed Rex pignus fidei poscebat Sedani custodiam, Bulionius oppidum arcemque in tutelam regni Gallici dare, in id fœdus sacramentum præfecti ac militum offerebat, aliaque dum ne possessione dimoveretur, interim cuncta parans tolerando bello, necessitas si ingrueret. Id audaciæ, simulque potentes inimici, quos dudum in se irritaverat, vir honorum cupidus & prævalentium impatiens, Regem impulere, ut magno cum exercitu isto vere progressus ipse castra ad Mosam poneret: Rex maximus, non Hispanum non Burgundum saltem, ut olim, sed amicum veterem, unius oppidi dominum, tanta belli mole impetiturus. Sed reperta pacis ratio Bulionium periculo, Regem inglorio certamini exemit. Rex præfectum Sedano quatuor in annos imposuit, elapso tempore Bulionio custodiam redditurus: in ante facta ipsius inquiri vetitum, si in posterum fidem mutaret, juravere oppidani alium se principem facturos. Pace facta, vetus ipsi gratia apud regem, ut irasci facilem ita fidum veniæ, mirantibus cunctis hostem modo, rursus lateri proximum, curisque & remissionibus individuum, arx ipsa intra mensem alterum Bulionio reddita. Vtrisque in Belgica bellantibus gratus is exitus fuit. Nam & Batavis triste, religionis socium, domus Nassavicæ partem afflictari: & longus

Archiduci metus, ne ſimulata in Bulionium arma ipſi incumberent. Quin & Ludovicus Velaſcus, tutando limiti miſſus, Sedanenſibus auxilium obtulerat. At Brunovicenſis motus jam priore anno cœperat, infenſo urbi Duce, quod jura a majoribus ſuis partim emta, partim extorta contumacius defenderet, innixa Anſiatico fœderi. Ille ſpe plenus poſſe ſua virtute reſtitui imperium, quod progenitorum ignavia amiſiſſet, collectis copiis, velut Spinolam Rhenum tranſeuntem metueret, primum per inſidias immiſſo milite, binorum, quæ urbem cingunt, mœnium exteriora invaſerat. Sed repulſis inſeſſoribus ad apertam vim & obſidium transgreſſum, quanquam Daniæ rex, cujus ſoror nupta duci, in auxilium egregia cum manu venerat, hyems diremit. Rogati a Duce Ordines Fœderati ut Erneſtum Naſſavium bello ducem copiasque ipſi transmitterent, haud parum dubitavere, quia & grave alienam opprimere libertatem pro ſua certantibus: & tamen potior Brunovicis ac Dani gratia, quam Anſiaticarum urbium, quæ nec ope nec beneficio ullo rem Batavam juviſſent. Igitur ita temperatum, non ut mitteretur, ſed ut copia juveni, ſi vellet, eundi fieret: cui ſe comites aliquot tribunorum Centurionumque e Batavis addidere, impetrato ut ad tempus Sacramento ſolverentur, avidi præmiorum, quæ novis bellis promtius oriuntur. Sed brevi impetu transactum. Nam vere novo, poſitis iterum caſtris, rupta moles, qua Dux coërcitum amnem urbi ſuperfundere ſperaverat, ut obſidium omitteret, mox coortæ Anſiaticorum copiæ, ut & bello deſiſteret, evicere. Partibus utrisque ſumtuum intolerantibus, imperatoris aucto-

auctoritas subvenit, ut sponte & legum reverentia, quam coacti arma ponere viderentur, jussi judicio contendere. Præter has causas Batavis hostibusque communes, propriæ causæ hostiles dilectus per Britanniam Italiamque morabantur. Nam in Britannia Rex maximo suo periculo admonitus quam formidolosi essent subditi, qui regia potentia majorem aliam agnoscerent, in verba concepta adigi cunctos jusserat, fateri sese verum ipsum Britanniæ regem, nec aut Pontificis aut Ecclesiæ Romanæ imperio posse destitui: & si id tentaretur, sibi tamen sanctam obsequii fidem, &, quæ Regi noxia prodituros: nec aliam jurantibus mentem quam verborum communis usus exprimeret, nec se ejus juramenti gratiam sperare. Hinc orta gravis ipsorum inter se Romanensium discordia, dum pars Georgio Blacuello Angliæ Archipresbytero (id nomen ipsi Pontifex indiderat) auctore, intrepidi dicunt sacramentum, profana sacris discreta rati, & religionem Deo, cætera principibus parere Dei ipsius instituto: contra alii Iesuitis accredunt, humana divinis subjacere, ac proinde religionis arbitrum, si id usus exigat, posse transferre regna, eumque ordinem pulcherrimum cuncta ut uni obediant. Interim qui eum in modum jurare cunctabantur, vetiti externas ad militias abscedere. At per Italiam eadem Pontificis potestas alias turbas conciverat. Nam Veneti, sacerdotum potentiam opesque veriti, & sua olim & aliarum gentium scita imitantes, edixerant ne templa condere, neu sacris collegiis dare prædia, nisi ex Senatusconsulto, liceret, utque vectigales ecclesiarum agri nullo tempore ad ipsas reverteren-

terentur. Quosdam insuper sacerdotes, ob veneficia, parricidia, incestus, falsimonias & vim publicam accusatos, in vincula duci jusserant. Hæc Pontifex (Paulus erat Quintus nomine) ante alios incitantibus Bellarmino & Baronio, in se contumeliosa interpretatus, cum non demerentur, sacris civitatem interdixerat. Baronius, missis ad Venetos literis, monebat inter cætera viderent, ne Deus, ut quondam Hebræo populo, ita ipsis iratus erepta libertate dominum imponeret. Diu libellis disceptatum, quæ legum, quæ judiciorum potestas in sacris mancipatos: & an Pontificum iniqua jussa animos obstringerent. Major pars sacerdotum sub imperio Veneto sacris faciendis haud abstinuere: Iesuitæ, idem cum facere abnuerent, finibus ejecti. Dum res ad arma ventura sperabatur, Hispanus, cui avitum Italiæ motibus increscere, retinebat illic militem, propugnatorem se ostentans Pontificiæ majestatis. Vicissim Batavi & Pontificis odio & amore liberæ civitatis, maritima auxilia Venetis, si periclitarentur, promisere, pro quo actæ per literas gratiæ multa verborum comitate. Cæterum prudens senatus, ut jura imperii fortiter tuebatur, ita quæ paci aut majorum cœremoniis turbandis erant, anxie vitabat. Id interim principium amicitiæ fuit inter duos validissimos omnium, qui non regnantur, populorum. Quæ dum apud externos aguntur, initio hujus anni Batavi classem in Hispaniam mittunt, augendæ, quæ illic esse ferebatur, inopiæ, simulque vindicandis quæ modica damna acceperant, irruptis a Ludovico Faizardo navibus, quæ sali quærendo Americæ apud insulas incustoditæ atque inermes palabantur: quarum

nautæ

nautæ merſi, ſuſpenſi, exuſti. Sed prius edixere Ordines, ne quis civium, aut gentis alterius frumentum aliave in Hiſpaniam ferrent, & olim & nuper comperto allectas in ſpem commercii naves bellicis uſibus attineri: ire ſe obſeſſum hoſtiles portus, eo quiſquis tenderet, prædam fore. Miſſæ viginti quatuor naves publicæ, Wilhelmo Hautænio imperante: tum quas privati in ſpem prædæ armaverant, magno numero, ſed regi indociles. Iuſſa acceperant venientem ex America claſſem intercipere, & Luſitanicis navibus in Indiam ituris præcludere exitum, quam in rem ſocietas Indicana pecuniæ haud parum ærario intulerat, quo & armis hoſtium & contra licitantibus liberi, tuta ac lucroſa commercia agitarent. Hautænio tardum iter ventis obluctantibus, ſed prædarum haud egenum, cum & mercatores obvios & littora popularetur. Luſitanicæ naves retentæ, donec deſperato exitu acceptum jam onus in terram reponerent. De Americanis allati nuntii, unam argento regio onuſtam, Batavæ navi implicitam pariter arſiſſe, tres tempeſtatibus abſumtas, quatuor Havanæ portu inanes, id enim addebatur, opperiri navigandi tempora. At Hautænium jam victus defecerat, & miſſas e Batavis recentes navium, quæ alimenta ferrent, venti morabantur. His de cauſis cœpta æſtate domum revenit, exſpectato celerius. At quanquam tarde exercitus prodiere, non ceſſatum a belli curis, inquieto præcipue Terralia, ex quo irritos ad Bergas conatus non ſibi, ſed militi imputabat. Et forte in Batavos equites elapſus, acceptoque vulnere vix fuga incolumis, ut revaluerat, flagrantior in ultionem ferebatur. Hoc in-

citante quingenti Hiſpanorum equites Rhenum tranſiere, præmiſſo rumore Batavum a ſe equitem peti, qui perducto ad Brunovicum fines Ernesto Naſſavio redibat acta per agrum Patelbornenſem præda gravis. Sed Mauritius cognito per exploratores adeſſe ipſis Terraliam, monuerat Transrhenana præſidia, ne quid ſecuritate peccarent. At ille ex Oldenſalia aſſumtis peditum mille ducentis, vitata in itinere Grolla, longo ambitu Brefurtum nocte advenit. Hilaria tum forte agebantur, quæ & paganum & militem in conviviorum licentiam ſolverant. Excubitores decepti primum, clamantibus ultro, qui cum Terralia erant, Mauritianos ſeſe cum hostis premeret amica ſub mœnia refugiſſe. Vix dolum ſuſpectaverant, cum appenſis machinis, portæ duæ, tum porta intima diſſiliunt, tam modico inter hæc tempore, ut pauci in vallum procurrere, mox oppidum tutari fruſtra tentaverint, cæteris in arcem refugis, quæ propriis munimentis, & jam reſciſſo ponte oppido ſejungebatur. Quod virorum remanſerat, trucidatum, quædam & fœminæ expleta libidine interemtæ. Quatuor in arce tormenta, in oppido totidem, ſed nitratum hic deerat. Nec omiſit præfectus arci Lavicus proxima in oppida nuntios dimittere, rogans ſuccurrerent parato ultima pati, quam loco cedere. Coortæ ſtatim Transiſalanorum turmæ duce Warmeloo, aſſumtos equis pedites paluſtri ſolo arci intulere, perrupto munimento, quo claudere aditus Hiſpani paraverant. Miſerant & qui oppidum tenebant ad Ludovicum Velaſcum auxilia orantes: Rurordam is valido præſidio inſidebat, iſque ire juſſit pedites quadringentos nitrato onuſtos: ſed audito
cir-

circumfusum oppido Batavum haud ausi penetrare, quanquam locorum stagnantia & tenebræ necdum multus hostis ad fallendum opportuna. In reditu a Filleri equite profligati, pars cœsi, pars in potestatem venere. Atque interea profectus Haga Henricus Nassavius contracto quantum poterat cohortium, & equite, quem Patelbornensi ex agro regredi memoravimus, perficit obsidium: quod haud diu pertulere graviter ex arce telis obruti, ita ut octavum intra diem centum suorum desiderarent, reliqui fossis sub terram scrobibus vitam tutarentur. Pactum fuit, ut exirent incolumes, reddita præda, etiam captivis, quos oppido potiti Oldensaliam ablegaverant. Properare scilicet obsidentibus visum, consurgentibus undique Hispanorum copiis: quod si perstitum foret, potuit captus Terralia gratum Regi Galliæ munus dari, exemplumque statui, quo & crudeliter usi victoria punirentur, & alias infelicium insidiarum terror impelleret, justis potius armis, quam dolo grassari. Nihil his fractus Terralia majora aggreditur, parumque abfuit, quin dignum totius anni labore opus nocte una conficeret. Acceperat ex perfugis, qua Clusa orientem aspicit, nullas extra oppidum excubias, deustis neque dum repositis stationibus. Igitur Cadsantæ madentibus campis mille ducentos Walones & Hibernos secum trahens, castello hostium, quod itineri interjacet, haud observatus, quo destinaverat, pervenit. Convenerat ut Fridericus Herembergensis alias majores copias Damma duceret, capto oppido arcem oppugnaturus. Primis supra spem prosperis extrema contra evenere. Pontes duo pensiles, portaque una dirupta

adhæ-

adhærentibus machinis: interior quæ supererat, hactenus crepuit, ut binos transmitteret: nec quicquam obstabat, quo minus & in vallum haud sane editum eniterentur, cunctis intus securis. Audierat Notius hosti aliquid parari, monueratque vicinos præfectos, castellis metuens, nec unquam suspicatus id ipsi audaciæ, ut abstrusum intimo recessu oppidum invaderet, tot circum custodiis cingentibus. Itaque in quietem se & ipsius exemplo alii dederant. Primum ingressos id ipsum terruit, quod tantum in oppido silentii, prævisos se, dolumque subesse falso credidere. Accessit quod pars militum, præfinitum ad tempus jussi alia oppidi regione movere arma, defuerant imperatis, quia æra forte oppidi horam significantia id noctis haud sonuerant. Dum cunctantur illi, qua patebat, irrumpere, pauci & crepitu portarum, & armorum sono exciti, semermes, seminudi, ut stratis exsilierant, portam intimam obstruxere, peccatumque ab oppugnatoribus fuerat, quod non tubos, sed hastas in fronte locaverant, quibus haud æque promtum contra tela ingredi. Primis dejectis, auctus in cæteros pavor, captaque fuga, confusis ordinibus proturbabantur, qui densi ponte steterant. Iamque Notius prolatis tormentis conglobatos in arctum late sternit. Quingenti ferme confossi telis, aut aquis cœnoque obruti: nec reditus sine sanguine, cædentibus terga, qui manifesto jam hoste castellis undique proruperant. Vitato ingenti discrimine curatum, quod ante oportuit, ut munimentum portæ prætenderetur. At archiducum jussu militum rectores aliquot, quorum ante alios ignavia accusabatur, supplicio affecti, documentum in alios fuere,

fuere, honesta pericula mallent, quam detrectatis imperiis certum ac turpe exitium. Iam dilata spe belli Veneti ob gravem Italiæ annonam, Hispanorum cohortes Belgium intraverant: venit & Spinola febribus quanquam tardatus, vulgataque morte securitas Batavis creverat, haud minus falso gaudio, quam quo per arma externa quietem sibi speraverant. Soluto Galliæ exercitu, nonnulli ad Fœderatos: e Brunovicensibus copiis plures ad Spinolam transiére, partemque ejus equitis ducens Iohannes comes Ridbergius, Transamasiani comitis frater, damnum passus est incursu hostium. Pars quoque pecuniæ ad marchionem quæ ferebatur intercepta: & per Machliniensium agros tributum negantes exercita a Batavis populatio. Spinola ubi crescente primum æstate progredi statuit, quippe incessurus locis ingenio suo madentibus, cum Bukoio curas copiasque partitur. Illi decem peditum millia, mille ducentos equites, tormenta duodecim asscribit, cum mandato, ut in agrum Batavum transiret, quem Rhenus in Vahalim suique nominis alveum divisus amplectitur. Ipse undecim peditum millia sibi sumit, equites bis mille, machinas octo haud amplius, plura simul agitans Frisiæque, sed magis Velaviæ intentus: ita pars Geldriæ dicitur, quam Rhenus idem & commissus Rheno Isala ambiunt; Trajectum Batavorum mox animo agitans, magnam urbem, quam validam, & vulgo mobili promtam seditionibus. Quo expeditior pergeret, remoto castris mulierum comitatu, victum curribus, tum scaphas, pontes, etiam molas attraxerat. Quod si destinata provenissent, & utroque ex latere coissent exercitus,

Fœde-

Fœderatorum intima minusque firma ad vim patebant, extima eademque munitiora auxiliis & commeatu avellebantur. Sed Tubantum finibus euntem Spinolam tenuit fœdum assiduis imbribus cœlum: unde æger miles, viisque fluentibus adeo iter, ut quo primi pervenerant, postremi vix altero die sequerentur. Ita in Frisiam aditum, quæ intercedunt palustria plus solito humentia abstulerant. Simul Isala, alias quoque haud spernendum flumen, aquis pluviis ita intumuerat, ut vado transitum non daret. Nactusque inter has moras Mauritius tempora subvehendi militem (decies mille pedites, bis mille quingenti equites erant) adsidere amni, Daventriam, Zutfaniam, Dulolburgum, præcipua oppidorum præsidio atque opere firmare, cætera permittere eventui. At marchio alia atque alia consilia versans, dum cuncta explorat, dum cœlum commodius opperitur, infensus otio, mittit interim qui Lochemum Zutfaniensis ditionis oppidum, levibus munimentis, sed illis in locis moranti haud incommodum, obsidio premant. Trecenti tantum servabant, imminuto præsidio, dum majoribus urbium consulitur: præcipue simulata peti Daventria Mauritium in se traxerat: itaque postero die, perductis jam ad fossam operibus, oppidum dedunt. visum Hispanis & collem in proximo immunire. Sub idem tempus Bukoii jussu Pompeius Iustinianus quatuor mille pedites ducens, quingentos equites, machinas duas, mane primo vicum advenit, cui Spardorpo nomen est, ripa Vahalis sinistra, promtissimosque militum imponit lintribus, quas triginta advexerat, ipse mox cæteros traducturus, egregio ordine, simul

sol-

ſolvere juſſi, ſimul exſcendere lecto ad id loco: neque enim ubique appulſus facilis. Sed Warnerus Duboſius, cui latus iſtud imperii tuendum princeps dederat, repentibus nuntiis Noviomago excitus ripam interiorem oppleverat. Isque conſpectus terruit nautas, qui ſimulantes impetu ſe fluminis abripi, quo minus deſtinatum ad locum pertingerent, mox retro ceſſere. Parabat Iuſtinianus iterum Vahali militem immittere, ſed agglomerantibus copiis valeſcentes Batavi, devectæque Gravewarta bellicæ naves vetuere. Tum ſollicitus, ſi unquam alias, Mauritius, ne tot ſimul locis, tantisque copiis imminente hoſte improviſum vulnus acciperet, quicquid a primo Rheni divortio Bommelianos usque confluentes Vahali prætexitur, tum quicquid latere altero, Arnhemo atque inde Haltemo tenus Rhenum intra atque Iſalam jacet ingens ſpatium ſubitis munimentis obducit, intervallis haud majoribus quam ut ſigna commode oculis auribusque transmitterent. Naves quoque crebras amnibus juſſit diſcurrere, ſpectandis hoſtium conatibus, ferendisque nuntiis. Infra Hatemum Iſala quatuor horarum itinere haud longius Friſicum maris ſinum illabitur. Iuxtaque Vidrus, quem nunc Vectim vocant, Weſtfalorum finibus veniens, acceptis mox aquis quæ Tarantiorum ſolo bituminoſo colorem ducunt nomenque Atri fluminis, flexus ſuos Iſalæ proximat, donec eodem condatur ingenti ſinu. Agri quod amnes ac mare inter pateſcit, Maſterbrukia dicitur, haud abſurda ex antiquo conjectura, Mattiacorum paludes ea voce indicari: peninſula fuit, nunc inſulæ in modum redegit ducta inter amnes foſſa atque opera alia, qua parte

Suolla

Suolla eſt, Transiſalani juris oppidum. Poſtquam adempta cætera, hæc per loca jungi pelago, aut certe Suollam claudere, ſpes Spinolam invaſerat. Et quo falleret, ipſe legens Zutfaniæ propiora, atque illac miſſis libratoribus Iſalam pertentans, cum parte exercitus Solrium mittit. Sed & hujus conatus celeritatem imbres distinuerunt, donec Suollam perlatus adventantium rumor: & qui ibi tum curabat Warmelous, adjuvantibus bellicis navigiis duobus, hoſti Vidrum tranſire paranti reſtitit. Tormenta Solrius attulerat duo, ſed & globis juſto majoribus & tabulatis, queis ſuſtinerentur, per errorem inſpectorum haud reſpondentibus, nulli uſui fuere. Vbi nec hoc ſucceſſit, & tota illa ſpes amnes transeundi in vanum abiit, verſæ ad obſidia curæ: & ipſe Spinola Grollam, Zutfanienſi in comitatu caſtris circumvenit: Bukoio mandat Noviomagum aggredi, ut, ſi nihil aliud, hoſtem Iſalæ tutela averteret. Bukoius primum Archiducis juſſa ſcitari, poſtquam idem & ipſi placitum, alias Vahalis transeundi vias novosque conatus obtendens diem ducere, veritus ne irrito labore famam corrumperet. Grolla, niſi qua Slinga amnis præfluit, vallo duplici ambitur. Præſidium, mille trecenti milites Dortio regebantur, juveni claris majoribus nec ultra noto. Primum erumpere auſi, mox haud ultra tela certavere, quæ ſpreta hoſti, cui gravior temporis quam militis jactura. Exteriora mœnium non exſpectato impetu deſerta, duobus locis Itali Hiſpanique ſeptimum intra diem capiunt, adjuti pontibus quos impoſito doliis panno exſtruxerant. Germani, queis tertia regio obvenerat, ſegnius irrepſere. Mox primi obruta

foſſa

fossa Itali propugnaculum subeunt, cæteri repulsi, aut longius aberant. Tum oppidani suffossiones, & propiora prælia metuentes, præfectum adeunt, orantque præveniat ultima, nec irritet ducem suorum quoque sanguinis, nedum hostilis prodigum. Hic ille victus, quanquam acceptis literis quæ auxilium biduum intra promitterent. Nam Mauritius Vahali quoque & Transisalanis urbibus præsidia abduxerat, tentaturus si qua obsidium perrumperet. Gnarum id Spinolæ, ideoque addiderat minas in pertinaces, & cedentibus benignas pactiones. Haud tacendum reor, adeo nullam plerisque partium curam, ut Grolla aliisque ante oppidis captis, cum per pacta egredi liceret, manserint oppidani prope omnes contenti qualibuscumque sacris, qualicumque republica. Capta Grolla Marchio, cum imbres & per victus inopiam & humentibus campis fatigarent, Bercam obsidere statuit, sitam eminentiori solo, & propinquo ad castra commeatu: postquam majora consilia haud evenerant, non aliam urbem digniorem ratus, de qua totis viribus certaretur, seu commoda loci seu famam spectaret. Nam Berca, prioris ævi in morem, lapideos quondam muros nulla arte sinuatos fossamque habuit: hoc bello, mutata sæpius possessione, aggerem leviter structum fossamque aliam partim Hispani, partim Batavi circumjecerant. At anno proxime elapso Ernestus, in id ipsum missus, novum ambitum lunatis operibus & alibi propugnaculorum in modum excurrentibus continuaverat. & his sua fossa, modico præducta aggere: tum quo largius præsidio spatium foret, cunei in morem loricæ addebantur. Sparsimque per campos, qua opor-

oportunum, quadrato opere militum ſtationes. Et quæ oppido præjacet inſula caſtello ſimilesque per loricas ac ſtationes tenebatur. Pons inde impoſitus Rheno Germanicam ducit in ripam, inque ipſa ripa juſta caſtelli moles, minor altera, iterumque loricæ. Prior relicta Geldria Bukoius Agrippinenſium per agros ad oppidum venit, capta in itinere Batavum nave, quæ Rheno ferebatur, & aliis exuſtis, quarum nautæ profugerant. Sed priusquam aditus clauderet, profectus Mauritii caſtris (ea ad Duſoburgum hactenus fuerant) frater Henricus, multo equitum comitatu, centurias peditum quatuordecim oppido intulit: quibus increvit magnum & ante præſidium, ut eſſent jam equites prope ducenti, pedites ſupra ter mille. Reliquum equitis in caſtra reduxit Henricus, nec laceſſens hoſtem prælio nec laceſſitus. Sed clauſere ſe oppido clari ſanguine atque opibus Gallorum juvenes, quos inter Subiſius Ducis Rohanii frater, oſtentandæ virtuti, parandisque artibus, quibus urbes impetere, aut tueri longus bellorum uſus invenerat. Paucis poſt diebus, vergente in autumnum anno, per Clivios & Spinola inceſſit, ſibique ſumſit Transrhenana munimenta infringere, illaque arcere Mauritium ſi forte ſequi auderet. Obſeſſus eques primum illac prorupit, parumque abfuit, quin ducem ipſum cum paucis progreſſum caperet. Proximus in Bukoii caſtra impetus, ubi Baro Fleſſius e Gallica nobilitate, dum promtius ſe quam cautius hoſti infert, in manus venit. Dum Spinola caſtris jam ponte junctis, quod trans flumen erat caſtellum, aliaque operum telis fatigat, Edmundus Scotorum tribunus, iſti curæ præpoſitus, vulnere occu-

occubuit. tantumque valuit mors & fortis viri & periti rectoris, ut qui præsidio erant omissa ripa retro in insulam cederent: tuta hæc adversus hostem Rheno tuente. At Agrippinensi ora, ipsa oppidi munimenta, tormentis, fossionibus, postremo manu oppugnabantur. At Mauritius primum per literas tentare proceres quid faciendum censerent: cum hi cuncta ipsius arbitrio permisissent, etiam ut si vellet prælio certaret, palam multa velut soluturus obsidium moliri, quo suis animum, hosti moram adderet, clam fixerat animo, Bercæ damno annum extrahere, ut adversus rumores pervicax, ita fortuitorum timens, nec aberat metus, ne, si media abducto exercitu paterent, Spinola relicto obsidio Isalam Vahalimque repeteret: tum vero recepto intra viscera hoste, damnaturos jactantiam, qui speciosa tutis prætulissent. Igitur nec contra tendere: nec alia ipse oppida aggredi: sed Vesaliam propter sedere speculabundus: & modo causari quod pontes tardius adventarent, modo propius hostem progredi, sed ardentem in pugnam militem in castra reducere. Castellum hosti inchoatum qua Rheno Luppia miscetur, accepit in deditionem perfecitque, pellendo otio, & ne quid obstaret quocumque usus tulisset iter vertere. Multisque audendi imitamentis movit hactenus Spinolam, ut aperta prius castra muniret, occupatis qui in proximo collibus. Proruptum ab obsessis iterum sæpiusque, majore ubique numero, nec infeliciter, & clara ubique Gallorum audacia. At ubi propius vis hostium urgebat, haud parum noxæ cuniculis dederunt. Sed elanguit animus, postquam auxiliorum spes nulla, & hostis cladium securus,

rus, opera, tela, pugnas urgebat. Nitrati copia in longum superfuerat: sed prodige usi effecerant, ut hujus quoque penuria deditionis festinandæ causis accederet. Volebat videri Vtenhovius (is Bercæ præerat) & Galliæ dedisse, ne florem juventutis & magnarum domum pignora in exitium projiceret, patriæ haud profuturum. Ereptis in partem propugnaculis, nec sane validis interioribus, deduntur oppidum, insula & quod intus navium. Quingentos e castris, intus haud æque multos, sed hos inter Sanctangelium Gallum claris natalibus, globi aut prælia absumserant. Movit Batavos famosi oppidi jactura, quæ posthac belli fortuna reputantes, si nec exercitu contra iretur, nec munimenta nisi breve in tempus subsisterent: id partum immenso muniendi labore, ut in paucos ultra mensem dies exiret obsidium. At veterem rudemque operum Bercam, sexto ante anno, arma sua diutius contemsisse. Pridie quam Berca traderetur, Henricus Nassavius accepta parte copiarum, nocte Venloum conabatur irrumpere, discussa porta vi machinæ quam appenderat, & quidam militum per propugnaculum, quod amni Mosæ imminet, enisi. Sed porta alia obstabat, & priusquam frangeretur, oppidani & qui sub præsidio erant equites peditesque impetum retudere. Parte alia maritimis Flandriæ oppidis per natatores navesque e Zelandia structas insidias eventus destituit. Nutantem multo fenore Spinolæ fidem infausti ex America nuntii graviter afflixerant, quibusdam mercatorum, quorum implicitæ cum ipso rationes, coactis conturbare. Vnde pecunia deficiebat, & solitus solari militem parte stipendii repræsen-

tata,

tata, jam ne id quidem poterat. Ac nuper Wachtendoncæ ortas diſcidii voces unius militis cœde, & pœna inſuper duorum, præfectus oppreſſerat. Mox continua itinera & in caſtris labores retinuerant diſciplinam. Poſtquam Berca ceſſerat, nec aliud hoſtile in proximo niſi Murſa, quam præſidio gravem aggredi Spinola Autumno augeſcente verebatur, accenſi otio queſtus: nec tantum paupertas, ſed morbi laſſitudo alios omnes, equitem præcipue pabuli egeſtas irritabat. Multi ad Mauritium, pars alio fugere: quibus plus animi, ignava habere, quæ ſingulis fierent, ipſi per globos palari campis, mox eligere rectorem, aliaque ordinare quæ ſeditiones indicant validas ac duraturas. Dum paucitas contemnitur, Spinola primum proſcribere nomina, ac velut legibus reos agere: ubi invaluerant, per legatos blandiri: ſed illis ſine viribus minæ, & ſine rebus promiſſa perinde curabantur. Sexcenti ferme, pars major equites, Hochſtratam conceſſere, notam talia cœptantibus ſedem. Sed nulla loco jam munimenta, quia archiduci Batavisque nuper convenerat, ut ipſe hanc arcem, illi Woudam viciſſim, nudata belloque excepta dominis permitterent. Et conſurgere Alberti juſſu in ultionem copiæ audiebantur. Igitur Bredam propius confident, mittuntque ad præfectum Iuſtinum Naſſavium, qui dicant aliorum ſe exemplo Mauritii ad opem confugere, quem norint æquum viris fortibus: non adeo leve in ipſum pugnare, ut ſine pretio haberi debeat. Data poſtulantibus alimenta, arma, quinetiam, etſi periclitarentur, ſpes ſuppetiarum. His motus Spinola, ne longius malum ſerperet, fidiſſima cohortium pro-

 pin-

pinqua in oppida dimittit, reliquum exercitus Agrippinensium per agros spargit, ut quondam Mendosa, quibusdam & a civitatibus pecuniam accipit, quo finibus ipsarum militem abstineret, honestorum retinens dum necessitas abfuit. Turbatæ res hostium spem Fœderatis Ordinibus fecere recuperandi quæ hoc anno trans Rhenum perdita, valido satis exercitu postquam Berca egressi accesserant. Erant peditum millia minus quindecim, equitum tria. Haud nimis properatum, velut affluente tempore, nec cuiquam suspecto futurum, ut hostium copiæ stipendio obsequioque exhaustis revalescerent. Lochemum Ernestus Nassavius cum parte militum missus quartum intra diem subegit, iisdem quibus nuper Spinola conditionibus. Nec ante Grollam impetiit Princeps, præcipitante jam autumno. Henricus Herembergensis sexcentis peditibus, turmaque sua, ac multa machinarum vi, oppidum tuebatur. Ac forte fusi uberius imbres, haud acceptante humo fodientium opera, moram obsidio, simul morbos intulere. Parcebaturque militi in spem cœli mitioris, cum nuntii adsunt præsidiis agrisque sparsas cohortes Spinolæ colligi. Tum vero avido Principe & obsidium impellere, & castra munire adversus vim externam, duplicatus militi labor: tardum id fuit propinquo jam hoste. Nam Spinola ipse & per duces, quorum præcipua apud milites auctoritas, promissa precibus cumulans permoverat, ne abnuerent brevem operam magno usui famæque. Septem millia peditum contraxit, equites mille ducentos, Mauritio multo impar. attamen prælio incessit, virtuti suorum fisus, an expertus hosti aciem vitari, quæ conjectura haud

haud fefellit. Ipſi mille ducenti in fronte, lectus toto exercitu miles: tum pariter duo Hiſpanorum Italorumque agmina: poſtremo novus ex Germania miles: decem omnibus machinæ: eques latera circumfundebatur, munitus vehiculis ne obrueretur Mauritii turmis: namque eam partem hoſtilium copiarum maxime formidabant. Cognito per exploratores quæ pars caſtrorum leviter nec niſi palis firmata, illac, longiore quamvis, & per paluſtria impedito itinere, oſtentat aciem. Mauritius, quanquam Ordines poteſtatem pugnandi fecerant, militesque in pugnam ardentes, Galli præcipue clamabant quærendas perpetuo latebras cedendumque hoſtibus, ſi nunc in paucos, madoribus, frigore, eundo fatigatos certamen defugerent, in tuta caſtrorum retraxit copias, multos ſuorum morbidos cauſatus, & facilem inde in cæteros pavorem. Spinola ſolviſſe obſidium, ſuis auxiſſe animum, hoſti imminuiſſe gloriam pro magna victoria habuit. Mox itum utrinque in hiberna. Ordines Foxii Germanicam cohortem conſcriptam hoc anno dimiſere, majora quam cæteri ſtipendia merentem, eoque exemplo gravem. Et terra quidem bellum hac ſtetit. Mari Hiſpanico, poſtquam publica arma abſceſſerant, privati haud parum damni dedere: magnæque naves Hiſpanorum Batavas inſecutæ ſingulas & minores ultro oppreſſæ. Æſtatis exitu miſſus iterum Hautænius America Indiaque adventantes claſſes excipere, viginti quatuor cum navigiis. Sed horum ſex diſpulſæ tempeſtatibus. Mox improvidis imparatisque Fiaſciardus ſupervenit, cujus octo magnæ naves, Galeones vocant, vento ſecundo, ferebantur:

aderant & longæ naves, ſed hæ vim venti haud ferentes littori ſucceſſere. Vt moles Galeonum, ita terror ad id usque temporis ingens erat: & quaſdam olim procellis diruptas aut impactas ſcopulis, ut meminerant Batavi, ita victarum prælio nondum exemplum exſtabat. Vnam harum, Zelandicæ navi a prætoria ſecundæ, cui Reinerus Nicolai præerat, implicitam, ita exhorruere cæteri, ut primum aſpectarent, inde, ſuborta nocte, retro cederent. Ille a ſociis relictus, vir magni animi, non tamen deſtitit duos totos per dies, plerisque ſuorum amiſſis, malo disjecto lacera nave morari victoriam. At poſtquam nulla uſquam auxilia, & fluctus ingruebant, ne quis vivus in poteſtatem hoſtium veniret, una omnes conſenſere in facinus acre & patriæ profuturum. Flexis genibus Deum precati, veniam ut daret, quod brevi exitio ludibria hoſtium effugerent, nitrato pulveri flammam injiciunt: ea vis ſexaginta homines abripuit: duo ſemiuſti paulum provixere, ab Hiſpanis excepti, cum miraculo ſpectantibus horridos vultus vocesque, & in ipſa morte contumaciam. Sparſis huc illuc Batavis, ex India naves Vlyſſiponem, ex America Fanum Luciferi ſubeunt. Sed India adventantes, ut ab hoſtibus tutos, ita tempeſtates afflixerant. Naves duæ haud procul Bonæ Spei montibus jactu facto inanes Moſambicæ littoribus mare vitaverant. Duas itidem ſub ipſa Tagi oſtia fluctus hauſerat, ſervatis vectoribus, ſed merces humore corruperant. Americanæ naves numero quinquaginta fauſto navigatu argentum merciumque prætioſa, duorum annorum proventum regi ac mercatoribus tulere: eo ſublevata

jam

jam manifesta Hispaniæ paupertas, fidesque subito refecta. Batavis impensa periit. At eorundem per Indiam res fato meliore administrabantur. Rediit quippe Stephani Verhagii classis, quam tertio ante anno egressam memoravimus, claras toto orbe victorias & fœdera regum ferens. Primum namque obviam Mosambicæ haud procul Lusitanorum Caraccam ceperant, incenderantque, ne oneri foret. Aliaque navis easdem sub oras, atque alia Calicuto veniens oppressa. Ibi Samorinus Malabarum late rex Lusitano nomini, per data acceptaque damna infensus, societatem belli cum Batavis ultro oravit, firmavitque sacramento, terrestribus copiis ipse validus, navium egens. Literæ, quas ad Mauritium misit, indicabant, placere ipsi, ut Batavis castellum suo in solo strueretur, tum pertracto idem in fœdus Hidalcano vicinorum regum potentissimo (Mahumetistæ sunt ambo) Cochino Goæque præcipuis Lusitanorum coloniis imminerent. At legati, quos rex Achiemnensium ad Ordines principemque miserat, in patriam reportati, inclitarum regionum & gentis domi quoque bellatricis fama Sumatram vicinosque populos implevere. Mox obvia navis, Moluccarum præfectum Hispanicum ferens, in manus venit. Moluccis haud procul nobilis est Ambonæ insula, quam, ut multa ejus orbis, colonia arceque Lusitani insederant. At indigena populus odio impotenter dominantium amicitiam Batavorum, ut primum eo venerant, avide acceperat, & ob id gravia passus, in hos fidem, iram in illos obduraverat. Arcis præfectus, cum sub ipsa munimenta subire classem prospiceret, misit ferociter qui interrogarent,

rent, qui essent, quid illis rei apud præsidium sibi creditum. Respondere illi, Ordinum Fœderatorum ac principis Mauritii imperio venire, se regis gentisque Hispanorum atque ipsius publicos hostes, cæterum qui forent brevi sensurum. Simul oppugnandæ arci expediebantur. At ille, ut atrox in imbelles, ita adversum armatos pavidus, haud exspectato impetu, dedidit arcem triginta instructam machinis. Sexcenti cum ipso datis navibus proxima in littora devecti. At quadraginta sex Lusitanis cum sua cuique familia manere suetis locis, inque Ordinum & Mauritii verba adigi volentibus fuit. Cum indigenarum primoribus (namque hi insulam regunt) fœdus factum quale cum Bandanis ante memoravimus. Additum, ut fidem Batavis juramento singuli firmarent. Relicto hic præsidio, divisa classis, & Bandam alii, quinque naves, Cornelio Sebastiano ducente, in Moluccas ferebantur. Sed, ut intelligatur quanta tum de re certatum fuerit, inter duos populos mari potentes, res altius repetenda est. Insulas inter quas tot millia Oceanus Indicus complectitur, ut numerari hactenus nequiverint, eminent quinque, vel hoc uno quod aroma clavi specie quod caryophyllon dicimus suavissimi odoris, nec minoris usus condiendos ad cibos prope solæ ferant. Nomina illis nunc nota sunt Ternata, Tideris, Motiel, Makiam, Baciam: olim alia fuere, Cupe, Duco, Moutil, Mara, Seke. Magnitudo singulis fere, quæ Walachriæ apud nos: cœlum ut percoquendis aptum frugibus, ita corporibus humanis grave, ob vapores quos sol adeo imminens haurit, quippe positis sub Æquatore terris, quarum & visceribus incensis flam-

flammant juga. Sinenses circa annum, qui Christiaris numeratur a millesimo tertius & decimus, late per Indiam effusi has quoque insulas tenuere, non sine sumtu & sanguine, quorum tandem pertæsi introrsum se recepere, derelictis quæ sexaginta per annos possederant. Post hos profecti Malaccensi regione insedere, & his pulsis Persis mixti Arabes, qui & Mahumetismum intulere, mixtum diu inolitis superstitionibus & paulatim quoque ab his secretum. Nec aliunde ipsum nomen, nam regna Moluccas Arabes vocant. Ab iisdem regum nomen Sultanos, & alia vocabula usurpant. Græcis veteribus ac Romanis ignoratæ hæ insulæ, nisi quod videri possunt latuisse sub communi Sinarum nomine, aut inter insulas Iambulo visas, quas Diodorus Siculus memorat. Ipsum tamen caryophyllon habuere per Orientis populos: & quia Ægypto transibat auctum hinc Ptolomeis regibus, & qui in eorum potentiam successere Romanis vectigal. Labascente re Romana, Genuenses & secuti hos Veneti per Theodosiam petiere, quæ Caffa post appellata est. Ex quo Constantinopolis in Latinos cesserat, & Græca invidia alias imperii sedes, inter has Trapezuntem legerat, tractum huc per Caspium mare mercimonium, itinere olim quoque Romanis non tam usitato, quam cognito, ut ex Varrone Plinius docet, & postquam ibidem Turcæ invaluerant per camelos ac dromadas Aleppum ivit: sed Cairum qui tenuere Sultani rubro iterum mari & Alexandriæ reddiderunt. Lusitani postquam multi Africæ Asiæque cognoverant, coloniisque insederant, anno primum exacti modo sæculi duodecimo in has insulas venere, armatique regum ibi

dissidiis & sua classe facile caryophylli se dominos fecere, corruptis etiam navibus, si quæ ab Arabum aut Persarum oris venirent, & omni in Ægyptum itinere præcluso: ita Sultanis non minus octuagesies mille ducatis annuum periit. Reges erant ea tempestate Ternatæ Bolcifus Borgei filius, vaticinari etiam inter suos ausus, Tideris Almansor, infesti inter se veteri certamine & dominationis augendæ avidi, quod servitutis utrisque initium fuit. Lusitani Ternatensis, ut qui latius regnaret, societatem prætulere, &, ut nihil illicitum crederent in homines Mahumetis religionis, Almansorem jussa sua detrectantem veneno necant, quam ob causam filius ac hæres ejus Raxamira fidei se permisit Castellanorum, qui octavo post anno in eas partes palam, ac velut possessuri, venere, quas tamen suis & Magallano priusquam Lusitanis visitatas ajebant, & divisi orbis pacta locorumque positum multo adhuc dimensionum incerto sic interpretabantur, ut suis finibus hæc includerent. Hinc cum barbarorum atque Hispaniæ duo populi implicarentur, pugnatum acriter, nec diu tamen, quia in Castella regnans Carolus quintus Imperator pecuniæ egens, necdum satis intellecto quanta res ageretur, acceptis a Iohanne tertio Lusitaniæ rege ter centum & quinquaginta ducatorum millibus, jus illi suum in Moluccas pignori tradidit. Ex eo Lusitani pro libitu illic agere. Caryophyllon omne Goam mittere, unde Persæ, Turcæ, Sinenses, Afri petebant vix tertia parte, quæ Europæis gentibus venderetur. Itaque haud mirum ex Moluccis insulis & Ambona, quæ haud longe eandem fert frugem, & Banda ubi nux odorata optime nasci-

nascitur, cujus est flos quem macin vocant, venisse quotannis Lusitaniæ regibus ducenta millia ducatorum. Nihil ad hæc piper & zinziber passim nascendo vilia, nihil aroma casiæ maris ægre tolerans. Cum opibus & in barbaros reges injuriæ crescebant. Versa palam in dominationem societas, &, quæ olim fidei vincula, fallendi nunc artes erant. Bolufo mortuo, qui in regnum successerat filius Bajanus pro captivo habetur, & post eum frater idemque & rex Daialus. His quocunque modo mortuis, regnum accepit Airias, qui & ipse vinctus primum & post trucidatus, nullam sane ob culpam, integer obsequii: sed invidia potentiæ. Nam multæ insulæ circum quæ primoribus antehac regebantur, admiratione virtutum ejus in regnum ipsius concesserant, ita ut supra septuaginta imperio teneret, & Celebum, Mindanai, Gildi haud exiguas partes. Filii majores duo tam tristi exemplo territi, regium nomen ac periculum defugere. Tertius, Babus nomine, ausus accipere diadema, & promittere ultionem, mirum quanta pro se subditorum & vicinorum studia repererit: hoc imperante primi ab Europa Angli Draconis ductu possessionem Lusitanis turbavere anno sæculi septuagesimo nono. Ab his Babus auxilia exspectare jussus diu spei irritus, barbarorum quoque, ut solent, paulatim languescentibus animis, audito coiisse in Philippum Castellæ ac Lusitaniæ opes, misit ad eum qui paternæ cædis ultionem excusarent, & fidem in posterum pollicerentur. Sed ambiguis responsis elusus, & mox mortuus ad fratrem Zaidam cum regno pro spe veniæ, odium in Hispanos transmisit, data occasione erupturum. Nec de-

erat Molæus, qui post Raxamiram Gunæ patri, quem Zaida interfecerat, & Gnapabagunæ fratri, incertum cujus per venenum sublato, in Tideris regiam successerat, Lusitanos officiis sibi illigare, in æmulum accendere. Tales eos Batavi invenere cum primum, ut suo loco memoravimus, in eum orbem delati sunt. Anno sæculi ultimo prima, quæ Lusitanorum potentiæ æquari possent, arma Batavorum Zaida lætus vidit, descenditque in partes tanto animo, ut non Hispanos tantum hostes, sed & Anglos commercia orantes contemneret, Batavos vere socios ac suos marisque liberatores vocans. Contra Tideris rex etiam arcem in suo struere Lusitanis permiserat. Antequam Cornelius Sebastianus pervectus huc esset, Angli rursum navibus aliquot advenerant, late jactantes Britanniæ Hispaniæque pacem apud Lusitanos, quibus externa cuncta illic hostilia, sed tunc amicitia in Anglos simulabatur, prægravante Batavorum metu. Nec tantum quæstus his imminutus, mercantium copia, sed bellum in Tiderim parantibus, hactenus Angli obstitere, ut nitratum, cujus maxime penuria laborabatur, Lusitanis venderent. Perstitum tamen in consilio. Interque Saidam & Batavos ita comparatum est, ut ipse, traducto in insulam Tiderim suorum exercitu, bellum ostentaret tantum: Batavi arcis oppugnationem soli peragerent, quia barbari ira quam consilio feruntur, & retusi propere languescunt. Nautæ igitur Caraccas primum duas, stationem propter habentes, scandunt expugnantque: tum vici aliquot incensi, terraque simul & navibus directa in arcem tormenta. Ac postquam centurio Mollius, re propius inspecta, rui-

ruinis patere aditum retulit, faciunt impetum, telisque & immissis ignibus dejecti repetunt. Ibi Torrim Hispanum infesta in se hasta ruentem Mollius, vitato leviter ictu, amplexu premit, atque una humo decidit. proximumque e sociis monet, dum ipse luctantem tenet, ille Hispano caput tubi ictu diverberet, quod factum. Sed enisi in arcem numero haud plures septem recedere cogebantur. In recessu fracto crure procumbentem Mollium comites humeris deportant, renitentem diu, clamantemque iterum hostibus ac validius consilirent, vilem sui curam, & ubi arcem cepissent, socium recepturos. Forte turris, & in ea vis nitrati, globo percussa ignem concipit, quo sexaginta Lusitani conflagravere. Eo in pavore oppugnatores arcem invadunt, capiuntque. Fœminæ & imbellis ætas in rupes confugerunt, armis impervias, sed victu aquisque præcisis ad deditionem coactæ, simulque virorum, quod arci captæ superfuerat, in Philippinas travectum: pulsumque Moluccis Lusitanorum imperium, nisi quod modicum castellum Timosa insula restabat. Regi Tideris non vitam modo, sed & potentiam Batavi servavere, dum famæ quam securitati consulitur. Ille, spe nulla alia, amicitiam cum Ternatensi, cum Batavis fœdus simulans, premebat dolos in tempore erupturos: exoravitque, velut quo certior insulæ libertas foret, ut arx dirueretur, quam custodiri augerique rectius fuerat. Aliæ quoque naves India rediere, missæ a mercatoribus antequam unam in societatem coiretur: nec hæ sine præda: nam Caraccam Machaunte venientem interceperant, Pataniam apud insulam, cui tum fœmina imperabat. Ea

cum suo in regno parta spolia ad se pertinere contenderet, movit Batavos ut prædam partirentur, partitamque ab ipsa redimerent. Pars Indicanarum mercium præcipua sericum e Sinis petitur, valido florentique imperio. Sed advenis aditum præcludere pars prudentiæ habetur: & extrema ora morantes Lusitani gentem suspicacem multis artibus territabant, ne Batavos pugnaces, ac mari potentes finibus admitterent. Sed dum vicinorum regum per gratiam ambitur iter innoxium, interim per Sinenses mercatores, qui Iavam aliaque loca frequentant, eadem commercia celebrabantur. Vicissim e Batavis ad Indos mittitur Paulus Cardenus octo navibus: nona priusquam exiret fortuito igne periit. Ac ne vicini tanto labore quæsita defensaque ultimæ Asiæ commercia suos in usus verterent, Fœderati edicto cavere, ne quis indigena aut incola domo aut aliis e terris eas in oras proficisceretur, extra imperium societatis quæ in Batavis coierat: quod contra obtrectantes necessitate & paribus exemplis excusatum, auctumque secutis temporibus per novas cautiones & severiora supplicia, prout fraudes admonuerant. Clara & funera hic annus habuit. Virorum principum Philippus Hohenloius in Batavis, in Germania Iohannes Nassavius obiere. Hohenloius militia acer atque intrepidus, dux haud æque providus, Mauritii olim per juventam ductare copias solitus, mox ubi nullum sui usum videt, tædio ac mœrore tandem & per crebra convivia solutis artubus, exitum habuit lentum viroque forti gravem. Nassavium senecta extinxerat, Wilhelmi Arausionensis fratrem, cumque ipso avitas possessiones

ita

ita ſortitum, ut Gallicas & Belgicas ille, ipſe Germanicas retineret. Res fratris inopes pecunia, turbidas conſilio juverat, ſuſcepto & Geldriæ regimine, Trajectini fœderis, illis temporibus per quam neceſſarii, præcipuus auctor. Poſt in ſua regreſſus filiorum armis partes adjuvit: quorum Wilhelmus Friſios regens, & Erneſtus, ducta ſub id tempus ducis Brunovicenſis filia, ſupererant: Philippum & Ludovicum bella abſumſerant: nec minus domi ampla ſexus utriusque ſoboles. Inter clara literis ingenia celeberrimum nomen Iuſtus Lipſius occidit, poſtquam famam & ſapientiæ præceptis & Romana vetuſtate, tum novo atque conciſo ſcribendi genere partam diuque ſervatam editis de Hallenſi & Aſpricolli narrationibus apud multos imminuerat. Vulgatis contra libellis reſpondere diſtulerit an contemſerit, mors brevi ſecuta dubium reliquit. Nec tamen omiſerant Batavi ac Belgæ certatim inſignem viri memoriam verſibus atque orationibus celebrare. Conjugium quoque illuſtre Naſſaviæ domui contigit: Borbonia virgine Condæi filia nupta Philippo Principi, qua affinitate rex ipſi illigatus poſſeſſionem Arauſionenſis oppidi terræque liberam reſtituit, quamvis Delphinas Senatus conventus ſui partem regnoque ſubjectam diceret. Priuſquam opus prioribus diſpar, res Batavas ex bello tam gravi ac diuturno hunc circa annum ad pacis conſilia verſas aggredior, quid tota Europa quietum, aut armis, qui apud ipſos vicinosque animorum motus privatim aut publice, breviter aperire, haud incongruum putem, quando magnis ubique mutationibus velut fatale id temporis, externaque noſtris nec minus noſtra

externis momentum tulere. Totus Septentrio, regnis antiquitus libertate permistis, in arma exarserat, prope iisdem queis olim Batavi caussis. Sigismundus, dum Iesuitarum jussis obtemperat, amissa Suedia, ægre Poloniam retinebat. Nam in Suedia Carolus posito ducis nomine, decreto Ordinum suorum regem se nuncupans, post acceptam Rigæ obsidio cladem vires reparans, imminebat Livonum finibus. In Polonia Samoscius, regni Cancellarius dum vixit, sapientibus consiliis & reverentia sui regem proceresque flexerat ut leges & pax servarentur. Ejus morte odia primum, mox vis aperta: & erant qui supremis propinquo monitos primores dicerent, multis artibus attentari libertatem, & se quidem, quam accepisset rempublicam, relinquere superstitibus, viderent nunc ipsi, nequid inscitia aut ignavia peccaretur. Sane haud multo post procerum primi, Palatinos vocant, in arma prorupere, accusantes regem, quod amisso priore matrimonio, inconsultis Poloniæ Ordinibus, ducta mortuæ sorore, simul regnum incestu polluisset, & arcano fœdere Austriacæ se domui obstrinxisset: quodque in honoribus exuta æqualitate, Protestantes Romanensibus post haberentur. Postulabant & Iesuitas pelli Cracoviæ præfectura: litesque etiam sacerdotibus ortas, non Romæ longinqua per itinera & sumtus, sed domesticis judiciis disceptari. Indictoque gentis concilio regem vocabant diluenda ad crimina, ni veniret, additis minis, sceptrum se ac coronam, imperii insignia, quæ more patrio ipsi custodiunt, in alium translaturos. At rex, collecto exercitu, & multis per dona conciliatis, quanquam primis

ſucceſſibus proſperum ipſi bellum, pacem prætulit, factumque fœdus Sendomirianum, quo vetera jura novis muniebantur. Sed armis magis quam offenſis ceſſantibus, dum ille, ut victos ſpernit, illis impunitas ſuadet iterum audere, quies infida nec duratura. Super, quæ diximus, crimina, & hoc Sigiſmundo objectum, quod, injuſſu publico, auxiliis Demetrio miſſis Poloniam bello implicuiſſet. Is Demetrius, Baſilidæ crudelitate notiſſimi filium, &, qui poſt illum Moſcoviæ potitus eſt, Theodori ſe fratrem, poſtquam Boris imperium invaſerat, quæſitum ad mortem, & ſuppoſito qui occideretur alio, in Poloniam avectum, claritatem generis diu diſſimulaſſe memorabat: & plerisque perſuaſerat, ſimiles corpore notas præferens. Sed adverſus Borim regnandi bellandique veterem, infelicia ipſi arma. Vbi is mortuus filium reliquit Theodorum, quem diximus tenera ætate, matri obnoxium, pars magna Ruſſorum, queis æque inſolita puerorum ac mulierum imperia, ad Demetrium deſcivere. Statimque præcipuam urbium Moſcoam plebs ipſi aperuit, trucidatis in gratiam novi domini, vidua Boris filioque. Sed brevis regni fortuna. Nam ſacerdotes offenderat Ieſuitarum auctoritas, quibus ille ſuaſoribus miſiſſe ad Pontificem Romanum, Græcasque ceremonias Latinis mutaturus ferebatur. Nec minus proceres indignabantur, quod externos corporis cuſtodes, inque aula & interioribus conſiliis Polonos haberet. At plebs amorem atque odium, non ſponte, ſed qua duceretur, rapiens, excitatur vulgata fama, non Demetrium, qui putaretur, ſed monachum eſſe fugitivum, magicis inſtructum artibus, immiſſumque

ſumque a Polonis mancipium, quo res Ruſſicas perverterent. Ipſis in nuptiis, quas Polona cum virgine, Palatini Sendomerii filia celebrabat, orto tumultu Demetrius, ſeu quisquis ille fuit, (nam poſt mortem quoque ambigitur) cum ſaltu e ſublimi vitare pernitiem fruſtra certaſſet, caſu debilitatus, ſtatimque confectus eſt. Addita ingens Polonorum ſtrages: & concitor aliorum Scutskius imperium occupavit, initio inſtabile, dum externati feritate animi, tardeque in novum principem conſentitur: mox, ut barbaris ſolitum, metu ſuppliciisque firmatum eſt. Tranſilvaniam quoque & proxima Hungariæ magnis motibus involverat ſeditio imperatorii militis, præfectorum rapinæ, & Proteſtantibus jus religionis ereptum: incumbente & hic in Ieſuitas belli invidia, ut talium auctores. Erumpebant ſimul oppreſſæ diu querelæ, contemni ſe plane, nec, ut majoribus ſervatum, adeſſe conventibus principem, audire populi preces: ſed clauſo intra aulam Rudolſo, armorum conſiliorumque ſummam penes externos, quæ ſervituti quoque ſuetis gravia, ſibi hoc magis intoleranda, queis regum juramento ſacratæ lege, pactumque, ne fraudi neu dedecori foret violantibus obſiſtere. Igitur in prælia & oppugnationes urbium itum, gaudente Turca, a quo miſſum ſibi Hungariæ ſceptrum ac coronam Stephanus Botſcaius, dux lectus diſſidentibus & ſupra publicas privatis accenſus injuriis, perſtitit recuſare, Tranſilvania & principis contentus vocabulo. Sed breve bellum, cui tertius hic annus erat, pax excipit: Turca Perſarum victoriis & nova per Aſiam rebellione infracto, nec ultra nitente Botſcaio, quam ne liber-

libertas amitteretur. Imperator Rudolfus duobus hostibus impar, Botscaio Transilvaniam, Hungaris indigenas rectores, præsidem fratrem Mathiam Belgicis olim rebus immixtum, & jura queis Iesuitarum opes coërcerentur, Turcæ possessa retinere concessit. Ita positis armis haud multo post domestico veneno Botscaius intercipitur, publico providus etiam cum de vita desperasset. Quippe morti imminens Transilvanis Hungarisque arctam concordiam, crebra concilia, &, dum leges manerent, pacem cum Cæsare commendabat. Sed illo sine prole extincto, cum ex pactis principatus ad imperatorem rediret, turbata iterum Transilvania, e longinquo regi impatiens. Germania adhuc religionum studiis discors: & apud Brunovicum, Patelbornam, Emdam, ut non jam bellum, ita proxime bellum discordiæ erant, principes inter ac civitates dominandi nimios, aut parere indociles. Veneti adhuc intra libellos se tuebantur, quorum auctores, dicta die, Romam haud sane ivere, causantes itineris fortuita, & infestos judices, interim duces utrinque, exercitus, classes expediebantur. Nec dissimulabat Hispanus Pontifici se auxilio futurum, quo Gallus comperto significavit Romam, ita meritos majores suos, ut ecclesiæ pericula non alias magis quam Francicas manus respicere deberent: sin Pontifex Hispanum prolatandæ dominationis avidum sibi assumeret, haud immerito suspectum id sibi, & vel coactum contrariis in partibus fore. His minis exterrita Italia, nunquam impune externis armis adita, quippe scisso minutas in potestates corpore facilis præda victori. Sed Gallus, ut bellum haud nimium formidare, ita
pacem

pacem malle: quare nunc Venetos, nunc Pontificem hortabatur, ponerent iras publicum in exitium erupturas. Ipse domesticam quietem legibus, pecunia, fœderibus muniebat. Britannia post detectas nefandæ conspirationis insidias horrida suspicionibus: quas auxit Pontifex, suis edicendo, ne præscriptum a rege sacramentum dicerent, adversum id religioni prædicans: quia eo fides & obsequium in regem, etiam si Pontifex vetaret, mansura jurabantur, quod ipsis Romanensibus tarde creditum, variis mox animis excipitur, ut apud quemque patriæ charitas, aut præcepta de sacris opinio prævaluerant. Multæ & Anglorum querelæ, quod jus mercatoribus per Hispaniam haud æqualiter redderetur. At in Hispania sævitum in Belgas illic morantes, quorum commercia cum Batavis ac præcipue Indicano collegio innexa: ærarium quoque diligentius curatum, captis quorum in pecuniis tractandis fides arguebatur. Sed minora malis remedia, quotidianis ad regem precibus Lusitanorum, ecquem miseriæ finem poneret? dum bellaretur in Batavos longe remotos, atteri atque exhauriri propiora: uri capique tot naves, solas regni quondam florentis divitias: obsessos nuper portus Hispaniæ, nunc & Moluccas eripi: quin & Castellanorum prægrave jam bellum, quod proxima per tempora haud minus trecentis Scutatorum millibus menstruis Hispaniæ constitisset, spe nulla exitus, ac præcipue quia navium America venientium pericula ingravescebant. Sumtus quoque in annos aucti adeo supra reditus, ut vitari seditio militaris, etiam tam exacta Spinolæ cura, nequiisset, & quæ bello parta neutiquam tanti,

tanti, & contra experimento cognitum quam firma hosti amnium atque operum munimenta, quam clausum sibi mare, & per alienos fines incerti militum transitus, tum si manente Batavico Veneticum ingrueret bellum, non paupertas ultra, sed egestas aderat. Rex ipse juvenis, armorum inexpertus, & qui regiam fortunam voluptatum, quam finium modo metiretur, ni consiliis cederet, sponte in bella non ferebatur. Accessere metus, veri falsis adaucti, non sine arte primorum quibus res Batava in manu, quo cunctantem Hispaniam in vera pacis consilia impellerent. Sparsus quippe rumor, laborare Gallum, ut Batavos definitis sub legibus, regno suo adsciseret, perruptaque Flandria proferret limitem. At tolerabilius Hispanis, liberos relinquere Batavos, quam sui imperii damno alienum ac maxime æmulum augere, & in vacantes quidem spes manebat, per offensarum oblivia, per discordiam inter ipsos, aut cum regibus quorum ope florebant: occupati in perpetuum amittebantur. Præterea allubescente Indiæ fortuna, nova apud Hollandos Zelandosque societas parabatur, quæ valida classe vim simul mercesque in Americam ferret, & hostem terra marique pelleret, spe magna prædæ quanta belli sumtibus sufficeret. Mox alia fama, ut quondam Genuensium ministerio Turca Hellesponti fauces trajecisset, ita nunc Batavorum navibus Mauros Granatam & majoribus possessa repetituros. Alberto quoque & Isabellæ, huic ut fœminæ, illi ut religiosa ad studia educato, jam & annis gravi alienum a bello ingenium: inopia quoque & toties renata militum seditione, populi gemitus fletusque movebant, ut certum ac placidum prin-

principatum, quam spem cum metu mallent. Sed ante alios Spinola consilii ejus auctor, quin paucis annis multum gloriæ partum, ne retro fortuna ferret verebatur: simul fracta nuper & sua & regia fide, si manerent onera & Americanos reditus fors aliqua interverteret, nulla spe recuperandi quæ erogasset, mersus ære alieno, e clara fortuna dedecus atque inopiam prospectabat. At Fœderatas apud gentes pauci sperare etiam audebant, metuebant quin idipsum plerique, ita a parentibus eruditi, repudianda infido cum hoste colloquia, & qualicumque pactione tutius bellum, & magnæ hominum multitudini, haud militum modo sed & reliquæ plebis, arma, machinæ, exercitus, classes quæstui erant. Nec paucis formidatum, ne ut olim immota, ita nunc reddita pace, Antverpiæ commodissimam sedem mercatura deligeret: etiam, amoto ab hoste metu, civitatum dissidia ac turbamenta reipublicæ timebantur. Nec tamen deerant, illis præcipue in populis, quibus hostis & pericula propiora, qui jampridem, dum rapi velut impetu urbes, nec usquam contra iri, & per prudentiæ speciem fines imminui vident, eosdem mox sibi casus & sera remedia fingentes, ad pacem animos nimium quoque deflexerant. Æquiores, ut vitandas insidias, ita tentandum putabant, possentne arma poni æquis legibus, incolumi republica, salvis sacris: nec omittendum hoc tempus, dum res hostium inclinatæ, coalita longo obsequio Ordinum auctoritas, & velut ad latus validi duo principes, alter Hispano, alter Pontifici justis de causis infensi, eoque Batavis fideliores. Hoc intus atque extra rerum statu Hermannus Wittenhorstius, jussu Archiducum, Hagam advenit,

anni

anni exitu. Idem & antequam prodirent exercitus, vere ipso, Geldriam Hollandiamque obierat, sed privata tantum colloquia serere jussus, quorum multa ipsi occasio per majores aut connubia devincto Batavis nobilitatibus. At nunc, comite Iohanne Gevardo scriba Turnholtano (uterque id solum habitans, quod tributa partibus penderet faciliores habebat aditus) potissimis procerum mandata Alberti & Isabellæ ostendit in hanc ferme sententiam: nihil ipsis optatius, quam quietem populis, finem cruentis laboribus dare: nec ignota Ordinibus archiducum jura, haud aliena poscentium: ipsi contra promerent, quæ firmandæ securitati arbitrarentur, pacem seu inducias, & colloquia palam an secreta mallent, ipsis permitti. iniqua omnia & insidiosa longe fore. Sed quia literas ad Ordines nullas archiducum ferebant, res dilata. Quos gradus, quæ augmenta ceperit, quibus sit studiis agitata, cum cura memorabimus: quia & civium id magis scire interest, quam aut fodientium artes, aut equitum excursus: & externæ gentes fama non ante majore Batavos acceperant.

HVGO

HVGONIS GROTII
HISTORIARVM
DE REBVS
BELGICIS

LIBER SEXTVS DECIMVS.

HIEMS remiſſo frigore, ventis inhorreſcens ut ab hoſtium incurſu ſecuros Batavos præſtitit, nihil impedito amnium fluxu, tanquam ad pacis conſilia cœlum quoque accederet, ita damnum alia parte intulit fractis navibus quæ Texeliam propter infidam hibernis ſtationibus inſulam, diverſas terrarum in oras exitus tempora morabantur. At Fœderati Ordines, quo domeſticæ quieti, famæque rectius conſulerent, poſtquam ortos olim Groningæ motus, imperia fortia, animos quoque in partem dies ipſa ſanaverat, arcem urbi impoſitam dirui juſſere, ut quondam neceſſariam, ita, ſi maneret, haud decoram æquali omnium libertati. Præcipua ſecuritatis tantæ cauſa, dati illis magiſtratus, quorum cognita in partes & publicam religionem fides, ingens ſine ſumtu, ſine odio preſidium. Nec militibus iners tempus abiit. Bommelienſis inſulæ munimentum haud ſane magnum irrupit Hiſpanus, incenditque, ſilentio excubitoris quem pretio occupaverat. Qui loco

præerat centurio trucidatus: cujus hæc arguebatur culpa, quod vigilias haud mutando spem fecerat proditioni. Comes quoque Brukius fratrum natu minor, Batavis militans, cum patrios ad lares equitaret modico comitatu, in hostiles insidias incidit. Prægressus forte scriba, tormentis coactus, sequentis fieri indicium fecerat. Ipse manus conserere ausus, spe nulla, sed quia capi pudebat. Illata & mortuo vulnera, sequente filium patris odio fortunaque. Nam hunc quoque sævitia simili, scelere majore, Mendosæ miles trucidarat. At Henricus Nassavius, multo cum equite cædendas ad Spinolæ cohortes profectus, quæ Limburgico agro neglectius hibernabant, cum illæ se audito periculo in urbes recepissent, Erkelenum, itineri adsitum impetu rapit, postquam porta machina pensili discusserat. Modicum id Geldriæ oppidum infirmitatis quondam conscientia, tributum utrisque partibus pependerat. Sed tum forte in Batavos hostilia induerat, recepto Henrico Herembergensi, qui prædis agendis eam legerat sedem. Quinquaginta intus equites concisi: reliquum præsidii aberat: captus Herembergensis: quæ avehi poterant rapta: cætera permissa flammis: acriori militum ira, quam ut ducis imperio retineretur, quod quosdam illic suorum durius habitos meminissent. Sed fratris iniquiorem fortunam ut egregio facinore compensaret, Fridericus Herembergensis in Flandria Ardenburgum, munitum a Batavis oppidum, parabat invadere, quibusdam intus militum consciis. Verum pars horum ob flagitia vincti in quæstione fatentur incognitum scelus, cujus jam exitus imminebat: quippe cum in proximo

Fri-

Fridericus valida cum manu ſignum a proditoribus exſpectaret. Longinqua navium itinera certatim Batavis & Anglis feſtinabantur. Namque Indiam verſus hoc vere duas Batavi, tres Angli naves miſere. Anglorum major in præſens quæſtus: ſed fama laborabat. Nuper enim reverſus ex eo orbe Eduardus Michelbornus, cœde barbarorum ac rapinis maculaſſe commercia ferebatur. Ipſe culpam Indis delegabat, contra cauſam dicente nemine. Nec deerant qui ſimilem audaciam accenderent, ita majorum legibus cautum ferentes, commiſſa in externos, quibuſcum publica fœdera non eſſent, in Britannia non vindicari. Simul agitatum ne Hiſpano ſoli America permitteretur. Partem ejus Virginiam nomine triceſimo quarto cis Æquinoctialem gradu, jamdudum Angli ſibi vindicant, quod primi eam oram interius penetrarint, indito in honorem reginæ Eliſabetæ, quod nunc quoque apud illos ſervat, vocabulo. Coacti, quibus iners domi pecunia lucrum peregre ſperabat, collegia duo fecerant, a queis ſingulæ coloniæ eas in terras deducerentur. Addiderat rex Iacobus leges & præmia, augendæ Britannorum gloriæ: auri quoque & argente venas humo condi, audacter affirmatum, facile, ut a cupidis, creditum. Initium magno molimini fecit navis una, ſtructo leviter caſtello reperti amnis in ripa, cujus piſcibus atque agri proximi fruge vitam tolerarent, qui præſidio relinquebantur, coactis indigenis introrſum recedere. At alia navis Hiſpanorum venit in manus, nec illi vectoribus pepercere: quippe qui pace ac jure domi relictis immenſam novi orbis poſſeſſionem ſolo

ter-

terrore custodiunt. Nuper & Guianam Britanni repetiverant: sed in itinere orta seditione pars omissa navi in insula manserat, atque ibi lacessitis per injuriam barbaris, petiti bello, victus inopes, cavata arbore Oceano se commisere: ita decem continuos dies jactati tempestatibus, expulsique in scopulo, vix terram tenuerunt. Nec minus illic periculi. Nam capti ab Hispano, qui tamen veniam velut non sponte illas in oras delatis, dedit. Altiora longe in Batavis consilia, &, qui mos magnis conatibus, tarde struebantur. Iampridem ingens mercatorum, ingens nautarum copia, tum pecuniæ, quantæ credi non possent, penes privatos vacuæ, ademto Hispaniæ commercio, nec sufficiente India, sola America satiari posse videbantur, quæ præter sal & saccarum, ac pretiosa ligna & medicamenta metallis insuper scateret. Sed spem mercandi præcidebat insidens præcipua littorum Hispanus. Quare ad privatas opes accedere debebat ex publico vis & auctoritas. Iamque ditissimi mercatorum simul alii, quibus e libris ac nautarum relatu cuncta ejus orbis juvandæ patriæ studio indagata, novæ societatis regimen ac jura descripserat, triginta sex in annos duraturæ. Hanc extra nemini civium liceret adire oras, quæ a Terranova, Gallorum piscatibus cognita, ingenti tractu freto tenus Magellanico ad utrumque Oceanum porriguntur, & quicquid contra Africæ littorum Æstivum inter circulum ac Bonæ Spei montes jacet. Quinque menses inferendis pecuniis præstituti. Adderent Fœderati Ordines bis centena florenorum millia annua, sex annis primis, mox tanto amplius

quantum publicæ rei ſtatus permitteret. Belli ac mercaturæ ſeorſim rationes haberentur: bellum adminiſtrarent naves privatorum ſedecim bellicæ celoces quatuor, totidemque bellicæ ac celoces publicæ, ſed quas ſocietas ſuo milite inſtrueret, uno cunctæ ſub imperio. Curatores ſocietatis Amſtelodami quidem triginta dimidium ſortis totius tractarent, octodecim in Zelandia quadrantem obtinerent, per Weſtfriſiam & ad Moſæ oſtia quindecim reſiduo imponerentur: nec perpetua poteſtate, ſed ut ſexto quoque anno parti curatorum tertiæ ſuccederetur: non aliis ei officio deligendis, quam qui plurimum pecuniæ intuliſſent. Penes hos mercium, armorumque arbitrium: & præmium laboris evectorum invectorumque centeſima, Lucrum divideretur quoties ſortis decimam æquaſſet. De præda maritimi Iudices cognoſcerent. Ea omnis ſexennio primo maneret indiviſa, ut belli ex fructibus belli onera ſuſtentarentur. Deinceps Fœderatorum Ordinum fiſcus decimam, Princeps Mauritius triceſimam, reliquum mercatores haberent. Quatuor e curatorum collegiis lecti, ſeptendecim pariter de re ſumma conſulerent. Præfecti ducesque ab his miſſi, jurati in Ordinum verba, jus redderent, caſtella ſtruerent, fœdera facerent, prout uſus ferret. Domum reverſi Ordinibus Fœderatis exhiberent rerum a ſe geſtarum commentarios. Merces immunes vectigalium forent, veterum perpetuo, aliorum, quæ bella repererant, in annos viginti. Egregii ſane operis auctores impulſoresque, ut ſua cuique blandiuntur commenta, & ſemel laxatæ ſpes in immenſum procurrunt, verbis libelliſque diſſerebant, quod hacte-

hactenus hostilis potentiæ validissimum, idem infirmissimum fore, si armis peteretur. Ita verti in mare bellum, quo genere certaminis, ne multo quidem majoribus hostium copiis victos unquam Batavos, quantoque longius id iter foret, tanto illis difficilius, queis molles artus calore diffluerent, per quos suus Septentrio, & infusa Oceano patria in omnis incommodi patientiam durassent. Americæ extima, qua in utrumque mundi cardinem procurrit, adeo non usurpata vix dum nosci. Trinitatis ab insula Æquinoctialem usque nudum & sine domino littus. Cæteris terris sparsa Hispanorum præsidia, sed tantis intervallis, ut nec mutuo sibi auxilio esse possunt, nec interjecta defendere. Iam si arma darentur, magistri & usus accederent, quot essent illius plagæ populi, totidem in Hispanum exercitus fore, fideliores, quam si stipendiis emerentur, per pristinæ crudelitatis memoriam tædiumque durissimæ servitutis. Iam illam magnitudinem, quæ terribilem Hispanum faceret, sibi spondere audebant, gloriam certe illius militiæ perpetuam fore, quod, ab se remoto periculo, hostem in sui imperii discrimen, raro exemplo, ausi essent adducere: nec illud in humanum genus leve meritum, Christianam religionem apud gentes ignaras, aut uno ex errore in alium traductas, purius atque sincerius propagasse. Contra alii, multos casus bellum, multos mare recipere, nec quicquam Marte maritimo incertius. Si Atheniensium pigeret meminisse, quorum florentissima civitas hac una temeritate concidisset, missæ haud ita dudum sub Petro Dousa classis improspera cogitarent. Superatos sane aliquot

præliis navalibus Hiſpanos: ſed nec Batavos circa belli initia terreſtris militiæ fuiſſe egregios: qui ſi tempore & cura diſciplinam accepiſſent, cur minus idem ab hoſtibus metui? Sæpe victos eo proficere cladibus, ut tandem & vincere incipiant. Et ut maxime maritimi Hiſpaniæ populi claſſium uſibus haud ſufficerent, tamen & Anglos & Brittonas Armoricos & Saxonas conduci faciles. Nec juſtam in Batavorum corporibus fiduciam, quæ ut tolerantia frigorum, ita perpetua Æquinoctialium calorum intemperie liqueſcere experimentis indubitatum. Quadragintane navium id opus, obſidere immenſum illud Oceani ſpatium, ubi inſulæ, portus, ſtationes, tibi clauſa, aperta hoſtibus omnia, nulla ex propinquo commeatuum, ne quidem aquæ copia? Sane non omnem Americam continuis ſeptam arcibus: ſed ubi divitiæ laterent, ubi commodi appulſus, nuſquam omiſſas munitiones. Vt facilis ſit exſcenſus tot inter adverſa, ubi jam pedeſtrem exercitum, qui Hiſpanicas cohortes illa totum prope per ſæculum coalita poſſeſſione depelleret? Quod ſi & hunc mitti placeret, ſimulque (nam id profecto neceſſarium) alia claſſe Hiſpaniam claudi, ne qua in Americam auxilia penetrarent, munus id mercatorum viribus, ne reipublicæ quidem tolerabile, quæ cum eo quod nunc eſt domi copiarum fines ſuos defenſare non poſſit, aut alieno ſe æri penitus ſit inverſura, aut ipſa nudata præſidiis, prius exiguam hanc amiſſura ſoli patrii ſedem, quam juſtam aliquam alterius orbis partem armis quæſiiſſe. Nam omnem ſperare inſanum: quem captum quoque contineri vix poſſe, tam grave cœlum plærisque

in

in locis, tantam morborum vim, acrius in Batavos quam Hispanos sæviturum, quod si cibum potumque magis cum modo habere didicissent. Barbarorum societati adeo nihil tuto credi, ut adversum hos quoque non minus quam in Hispanos paranda sint munimenta. Ignotam illis fidem, & quæ alia virtutum nomina: externa omnia invisa; nunc Hispanum odisse, mox quicumque Hispano in potentiam succederet ejusdem odii hæredem fore: indigna libertate ingenia, & quæ tamen servitium asperum indignarentur, molle contemnerent. Nunquid enim ignotum fuisse illis in populis atque esse etiamnum qui humanis vescantur carnibus, eum optimum arbitrantes cibum, ignotosque passim trucident, non aliis odii causis, nisi quod homines sint? Indis certe & Asiæ populis multo cultius ingenium, & tamen ibi quoque multis perfidiæ exemplis coactos Batavos amicitiam in speciem dominationis convertere. Nedum illo in orbe pax aut fœdera sperarentur, quem a meliore sui parte non situ magis quam moribus avulsum, & Oceano suo seclusum undique ultimæ feritati natura damnasset. Hi tum de America sermones erant. Certe bellum finire cupientium intererat ne spes istæ nimium in animos penetrarent. Nec difficile cœpto moram injicere urbium æmulatu, certatim navium instructionem ad se trahentium, quibusdam & intercedentibus ne satis ex America petendi libertas ulla lege includeretur. Semota igitur hac deliberatione, non eo minus tamen pacem volentibus difficultates aliæ obversabantur. Nam ut certa esset maxime hostium voluntas, rectores tamen civita-

tum fœderatarum haud pauci, accepta ab Arausionensis temporibus sententia, ipsum pacis nomen exhorrescebant. Multum huic persuasioni decessurum apparebat, si palam profiteretur hostis, contentum se ea pace, qua non recuperaret amissum bello imperium. Nam quod olim spem conciliationis abrumpere pars habita esset prudentiæ, causam fuisse non aliam, quam quod pax sola speraretur, quæ secum dominum traheret. Contra & ad securitatem, & ad gloriam reipublicæ pertinere, si libertatis suæ confessionem hosti exprimeret. Sed bello strepente, & novis quotidie irarum causis, seu victoria feroces, seu clades aliqua ultionis cupidos redderret, rationes quæ pro pace facerent expendere non posse occupatos affectibus animos. Sin aliqua armis remissio daretur, non defuturos paci fautores, quæ alias etiam per se grata Batavorum præcipue ingeniis ad mercaturam factis conveniret: tum qui proxime hostem essent populi haud facile passuros, gustatis semel otii bonis, retro se in arma ferri. Initium tantæ rei invenire arduum, ea in republica, in qua magni nihil nisi consultis nationibus, atque etiam ad urbes singulas facta relatione geri consuesset: quem circuitum res ista magnis haud dubie dissensionibus implicanda non ferebat. Qui in consessu erant Ordinum Fœderatorum suscepturi in se non erant tam subitæ mutationis invidiam, ni Mauritius & belli dux, & genere & meritis inclitus, temporariæ pactioni magnus auctor accederet. Ille vero, quantum vix ante quisquam nomen adeptus bello, nec spernens amplissimam gloriæ materiam, secum quoque sentiens, omnem cum Hispa-

Hiſpano pacem fraudibus miſceri, ab Oldenbarneveldio tamen, cujus præcipue providentia, & triginta annorum fide ſuffulta auctoritas pacis conſilia ſuſtinebat, perſuadetur, ne cum hoſte colloquia incipi nollet. Quippe ſedere Britannum tanti belli otioſum ſpectatorem: Gallum vero affectare ſocietate majora: nec obſcura ejus rei indicia. Si Ordines Fœderati ad pacem viam ſibi quoque patere oſtenderent, illos qui referre ſua exiſtimarent, ut bello Batavico vires Hiſpaniæ eliderentur, adduci poſſe ut auxilia certa, nec in nomen euntia promitterent. Wittenhorſtius igitur & Gevardus acceptis jam ab Alberto & Iſabella litteris, quæ verbis fidem facerent, in conventum Fœderatorum Ordinum admiſſi, quæ privatim ante dixerant, publice commemorant, laudantes pacis commoda præ belli incertis. Sed quia legati juris Archiducum mentionem fecerant, viſum eſt Ordinibus reſpondere, in aperto eſſe omnibus queis notæ res Belgarum, ne ſpecie quidem juris ulla archiduces adverſum Fœderatos populos juvari, niſi ſi quod jus ex victoria ſperaretur. Enimvero, cum jam olim plurimæ nationes, poſt firmatam decreto inviolabili libertatem, unum in corpus coiiſſent, optimo jure ſeſe abducta ab eo corpore membra armis repetere, cujus cauſæ æquitatem reges & principes maximos ictis ſecum fœderibus comprobaſſe. Quare perſtare ſe omnes in ea, quam imperatori nuper indicaſſent ſententia, tutam, piam, honeſtamque pacem cum illis eſſe non poſſe, qui ſanctiſſimi decreti auctoritatem vano abjudicati juris obtentu infringerent. Belli mala utramcumque in partem cade-

rent, imputanda his, qui aliena improbe impeterent, non qui sua fortiter tutarentur. Digressus hoc cum responso Wittenhorstius, scripsit deinde Ordinibus, compertum sibi archiduces hoc esse animo ut paciscendo quicquam proficere non cuperent, mansura cuncta quo tum essent loco. Sed aptior promovendo negotio visus inter Franciscani instituti monachos suæ gentis princeps Franciscus Naia natus Antverpiæ, sed ortu Zelandus, patre genitus qui Arausionensem Principem sectatus quondam fuerat, ipse lingua promtus, & quanquam haud ignarus aulæ, nam & Hispaniam viderat, & Bruxellæ magnis negotiis immixtus vixerat, apertum quale Belgis ingenium præferens, ut dolum haud facile suspicaveris, vitæ etiam professione adversus pudorem munitus, nec repulsæ nec contumeliæ admodum metuens. Hic Bruxella missus, Riswici primum (proximus Hagæ vicus est) delituit, per conscios explorans, quæ maximæ difficultates cœpto obstarent: inde perductus ad principem convenientia Wittenhorstii literis exponit: edoctusque spem esse nullam inchoandi colloquii, nisi prius simpliciter archiduces Fœderatorum libertatem agnoscerent, Bruxellam reversus mox literas affert Alberto Isabellæque signatas tertio Eidus Martias in hanc sententiam: Pertæsos se cruenti Martis paratosque cum Ordinibus Fœderatis, ut cum populis liberis, quos ipsi tales haberent, & in quos nihil juris arrogarent sibi, pacem facere sempiternam, aut, si ita mallent, in annos duodecim, quindecim, viginti inducias pacisci, aut arma suspendere æquis legibus, quibus & fidens securitas & populorum

com-

commercia munirentur, hac quoque inter cæteras, uti tum possidebatur, ita deinceps possideretur, nisi permutare oppida aut regiones aliquas communis utilitas suasisset. Missuros se esse ad colloquium legatos, gente Belgas: totidem alii ab Ordinibus mitterentur: tempus se locumque conventus ipsorum arbitrio permittere. Hæc quo rectius procederent, placere sibi, si ipsis idem videretur, octo in menses terra marique tam apud Belgas quam apud Hispanos cunctis hostilibus abstineri. De colloquio sententiam suam Ordines ante Calendas Septembres explicarent. Non poterat Batavis displicere ductus iste literarum quem paulo minus ipsi præscripserant, mutatis, quæ prior formula ab eodem Naia oblata ingratiora continebat: qualia erant, ut induciis quidem retineret quisque possessa, pace autem ea demum quæ retineri convenisset. Item ut Indiæ navigatu abstineret Batavus. Sed quando mari omnino, terra autem equestribus copiis valentiores se judicabant, non ultra ipsis placuit armorum usum octo in menses inhibere, quam ne obsidere aut capere urbes, aut regiones invadere, neu novas struere munitiones interim liceret. Additum, ut rex Hispaniæ tertium intra mensem rata faceret archiducum pacta, repetita eadem libertatis Batavicæ agnitione. Promisit Naia, ante diem octavum Calendas Maji, effecturum se ut ista conventa Alberto atque Isabellæ signarentur, dum idem Ordines facerent. Rem sane improvisam, quo favorabilius ipsum etiam vulgus acciperet, e re visum Ordinum conventui ad nationes singulas scribere: quod bene verteret, de principis senatusque senten-

tia, acceptam sibi conditionem, quam Albertus atque Isabella, de cessatione armorum tulissent, ut vacuum haberent cum Galliæ Britanniæque regibus ac principibus aliis, deinde apud sese dispiciendi quid de cætero opus factu foret. Superesse ut Deo immortali cuncti gratias agerent, quod & bellum secundasset hactenus, & nunc hostium animos flexisset ad veri confessionem. Sed dicta suppliciorum die, cum jam vulgato rumore crescere studia inciperent, divinarum rerum interpretes, ut cuique animus, in laudem pacis, aut in odium adversarum partium orationem vertebant. Circiter octavum Calendas Maii Ordines, eorum quæ nuper convenerant, signatas a se tabulas Antverpiam misere, ferente Diderico Verdusio. Naia primo scriptum uti Hagæ exaratum fuerat protulit, addita duntaxat archiducum ratum hoc esse jubentium manu. Sed Verdusio instrumentum poscenti augustius & par suo paruit Naia, statimque tale Bruxella attulit, & Verdusio aureum torquem, simul orans, quia in pactione illa dubiæ interpretationis nonnulla continerentur, se cum ipso una redire ad consulendos Ordines pateretur. Albertus sane adeo a se hostile nihil incipi volebat, ut plane extra conventa præfectis ediceret, præsidiis militem continerent, nautasque & piscatores cunctos Dunkerkæ captivos libertate donaret. Verdusius cum de Naiæ postulatione ad proceres scripsisset, nec certi quicquam responderetur, non vetitum pro permisso accipiens, illo comite Hagam redit. Iam illos, qui primis de pace sermonibus non intercesserant, metuentes ne res fingi credita in verum abiret, pœnitere silentii

sui

ſui cœperat : itaque alii rogare, quo decreto monachus hoſtili ſolo pedem inferret : alii Verduſium accuſare, quod privato conſilio rem tantam ſuſcepiſſet : plane ut appareret non facile impetraturum fuiſſe Naiam, quod audendo ſibi conceſſerat. Quæ dum his in partibus aguntur, clara interim Batavis parta mari victoria, cupidiorem pacis hoſtem, ipſos in bellum flagrantiores reddidit. Cum anno proxime præterito ſequius ad Hiſpaniam bellatum foret, non ſine aliqua labe veteris gloriæ navalis, claſſem aliam eodem mitti placuerat, tum recuperandæ famæ, tum Indicanæ ſocietatis acri rogatu, metuentis ne ſuas in naves vis tota Hiſpaniæ irrueret. Eligitur dux maris peritus Iacobus Hemskerkius Wilhelmo quondam Barentio ejus itineris comes, quo in Septentrionis ſecreta penitus inquiri aſperrima fortuna vetuit, bis præterea ad Indos profectus, unde opulentiſſimam nuper navem nuper bello captam adduxerat. Viginti & ſex naves ei attributæ, bello paratæ, quatuor aliæ ferendis commeatibus, cum mandato faceret, quod uſu facto videretur. Nec dubitabat ipſe promittere, futurum, ut mortuo ſeu ſuperſtiti gratias ſibi patria ageret : quantaque fiducia plenus iverit, hinc quoque intelligi poteſt, quod ſtipendium aliud noluit, quam partem octavam ejus demum prædæ, quæ quingenta florenorum millia excederet. Erat omnino non tam pecuniæ, quæ ipſi ſupererat, quam gloriæ avidus, hoc quoque ſtudium nulla ſui jactantia prodens, quippe civilem in vultum habitumque compoſitus alte abſconderat animum militarem. Vere inchoato, paulo antequam prima inter archi-

duces atque Ordines pactio fieret, in mare profectus, ubi ad Hispaniæ oras pervenit, Tagi ostia invehi constituit, ut nobilissimam urbium Vlissiponem testem haberet suarum virtutum. Sed per exploratorés quos mercatorum specie miserat, perque obvias Gallorum ac Britannorum naves edoctus, quæ illic fuerant naves plerasque ad Indos abiisse, & quæ secuturæ essent imparatas adhuc, cæterum egregiam Hispanorum classem Calpetano sinu se tenere, quæ naves Batavorum interno ex mari in Oceanum transeuntes ipso in freto exciperet, illuc vela dirigit, ut venti jusserant, modo Mauritaniam, modo Hispaniam propius adnavigans. Nam primas Atlantici Oceani in terras se insinuantis angustias montes duo prææalti cohibent, Mauritaniæ Abila, Hispaniæ Calpe. Fabulosa antiquitas unum olim fuisse montem (& est sane si fretum excipias velut perpetua jugi facies) sed diremtum Herculis labore tradidit, ut quod mole sua submovebat pelagus admitteret: unde Herculis columnas dici abruptorum collium ultima. Calpe vetus vocabulum mansit, donec victor Arabs sua rebus nomina imposuit. Quo enim tempore Saraceni novitati Mahumeticæ superstitionis arma adjunxere, primus regulorum Africam tenentium Moses, Nuziris filius e gente Maravadinarum, in Hispaniam trajecit comite Tarica Abdallæ filio, qui crematis navibus, ne se miles desereret, cum se Calpen intra commisisset, Gibaltaricam locum appellavit, quo Mons Taricæ Arabum lingua significatur: quod nunc corruptius Hispani Gibraltaram pronuntiant. Ita montem, ita urbem vocant Carteiam olim mon-

tis

tis radicibus adſitam, qua ille, ſe theatri in ſpeciem cavans, ſinum navibus facit, cujus cornu alterum, quod Atlanticum in mare prominet, arce inſidetur. Hoc inter editiſſimæ rupis brachia tuto maris receſſu, propinquo urbis arcisque præſidio, claſſis Hiſpana anchoras defixerat. Galeones erant novem, quarum quæ maxima præfectum Iohannem Alvarem Avilam ferebat: bellicæ aliæ naves quatuor: tum Lubecenſis una ingens, & quatuor Gallicæ privatorum, ſed in uſus publicos ad tempus aſſumtæ: Batavicæ præterea mercatorum tres captæ bello. Machinarum nautarumque vis magna, multum & claſſiarii militis, auctumque voluntaria nobilium manu, qui, ſimul Gadibus ac Luciferi fano conſpectas hoſtium naves nuntiabatur, fidei in regem virtutique oſtentandæ crebri confluxerant. Septingenti in prætoria erant milites. ab hac altera paulo minus quingentos habebat. Ingreſſus jam fretum nec procul Calpetano ſinu Hemskerkius, vocatis in conſilium navium ducibus, qua de cauſa huc ventum ſit, ſcitis, inquit, commilitones. Clara patribus noſtris parta mari decora, ſed domi. Populati ſunt inſulas, clauſere portus, fortuito concurrerunt alii. Primi omnium regiam claſſem & in ipſo Hiſpaniæ limine oppugnatum ultro venimus, oſtenſuri gentibus quam falſo hoſtis in illa ſuperbiſſima titulorum ſerie Oceanum ſibi aſcribat. Non potuit ad gloriam optari locus illuſtrior. Spectanda Deus Batavorum robora ſtatuit in ipſo Europæ Africæque confinio. Hinc hoſtes ipſos habebimus certiſſimos virtutis noſtræ ſuis cladibus teſtes: altero in littore Turcæ Maurique

ſunt, quibus vix auditi hactenus innoteſcere, niſi permagno facinore non debemus. Sumite modo eos animos quos Berga olim, quos Middelburgum, quos Friſici maris ſinus videre. Eadem vos toto orbe fortuna ſequitur. Difficile eſt nobis mari non vincere. Nec quenquam hoſtilium navium magnitudo terreat. Quin illa ipſa moles, verti agique inhabilis & ad vulnera patens exitio erit. Illud vero vel præcipuum, quod apud nos nautæ pugnant, apud illos milites, quos ego mihi videre videor, ut ſunt delicati, ſentinæ odore ac jactatione fluctuum prope exanimes in vertiginem dari. Nihil a quoquam poſco, niſi cujus ipſe daturus ſum exemplum. Tu mecum, Lamberte, in prætoriam invehere. Quæ ab hac ſecunda eſt veſtras Braſſi atque Alteraſi manus ſentiant. Cæteras cæteri aggredimini. Bini ſingulas. Leviores navium circumvectabuntur, quo fugam hoſtium impediant. Sed ubi cœperit prælium, mementote vos navibus depugnare, captos omnes cæſosque ni vincitis. Expediamus procerum ſuper re ſumma ancipites curas. Aut hic dies ingens auſpicium dabit in bella redeuntibus, aut faciet ut pacem Hiſpanus ſerio velit. Tum ponere an retinere arma rectius deliberet victor Batavus. Felices nos interim famæ, ſeu maritimi triumphi hinc numerari incipient, ſive inter pacis cauſas nos quoque cenſebimur, & quadraginta prope annorum bellum nobili ad poſteros fine claudemus. Hæc ille dicens non verbis magis quam oculis vultuque toto centuriones commoverat, qui large operam pollicentes, ipſi inſuper ſeſe priſcis ac recentibus Hiſpanicæ crudelitatis exem-

exemplis in ultionem ſtimulabant. Ita circumlato poculo ac renovata ſacramenti fide diſceditur. Præfectus Avilas ut recto in ſe curſu ferri vidit tanto ſuis minora navigia, captivum quem ſecum habebat Batavum ſolvi jubet, & quid illis animi eſſe crederet interrogat. Ille vero, aut noſtros non novi, inquit, aut iſti jam tibi in prælium aderunt. Ridebat Hiſpanus, indignum putans, ſi vel tota hoſtium claſſis una cum prætoria ſua compararetur. At cum jam illa propius accederet, coactus, quod verum erat, credere, prætoriam ſuam, quæ forte jacebat exterior, præciſis anchoris, propius urbem reduxit, ut prælii fortuna in aliis navibus prætentaretur. Nec eo tamen minus propoſiti tenax Hemskerkius prætervectus cæteras unam illam petit, ac primum voce edicit prædam omnem capientium fore, præmiumque inſuper ei qui hoſtium apluſtre detraheret. Tela niſi e contiguo mitti vetuerat, quo major eſt ſubitis terror. Itaque prævertit Hiſpanus, ſed levi noxa. Modico intercedente ſpatio, incipit e prora jaculari Hemskerkius, ſtatimque impactus hoſti juxta anchoram figit. Stabat media nave conſpicuus, cum machinarum jactum repetente Hiſpano globus forte interempto alio, crus ipſi lævum abrumpit ſternitque armis gravem. Sentiebat adeſſe mortem, itaque Deum precatus exeuntem ut animum propitius exciperet, hortatur adſtantes, ne ſegnius rem gerant, quærendum in hoſtis clade amiſſi ducis ſolatium. Celata a centurione Nerhoevio mors præfecti, nonniſi commiſſo prælio in claſſem manavit. Idem operam dedit, ut dextri lateris machinæ diſploderentur. Hiſpanus jam conſumto tor-

tormentorum usu tuborum missilibus ingruebat, sed Batavorum contra nitentium certiores ictus, quanto densior hostis constiterat. Lambertus, ut jussum erat, insequens, principio puppim Avilæ ferit, inde lateri se & ipse applicat. Acris oritur pugna, fumique nebulæ cuncta involventes. Die plus medio imaginem exhibebant nocturni certaminis. Reliqua prælii casu, non ex præscripto regebantur. Nam cum Zelandus Alterasius secundam a Prætoria sibi destinatam aggredi cunctaretur, tres eam alii invasere, mox & quartus accessit. Quæ ubi assiduo globorum jactu flammam conceperat, jamque ad oppugnantes periculum penetrabat, retrahunt se Batavi ac vela eodem ardore correpta restinguunt. At Hispani pavore attoniti, projecta navis cura, postquam cuncta carina tenus adederat incendium, in mare præcipites hostium quoque telis impetiti, mortem morte mutabant. Aliam Galeonem centurio Batavus Henricus Longus calidius oppugnans globo interimitur, sed & illa gliscentibus telis funditus exarsit. Rursum alia ejusdem magnitudinis rupta compage aquas hauriens onere pressa subsedit. Cæteræ Hispanorum, nonnullæ & Batavorum naves, non ausæ inter se manu periculum facere, eminus cernebant, promiscuo ferme in hostes ac socios malo. Carteiani quoque ex oppido arceque jaculabantur. Sed repentina vis Hispanos perculit egregia navi suomet pulvere disjecta, hostes sive ipsi ignem indiderant. Postquam horrendus fragor sinu omni intonuerat, laceræ navis reliquiæ ardentes proximas navium, illæ vicissim alias in idem exitium traxere. Quæ supererant, priusquam
ad

ad ipſas quoque peſtis penetraret, abſciſſis funibus, littori incurrunt. Sola pugnæ exitum prætoria morabatur, duas in naves fortiter dimicans, donec tertia ſupervenit. Tum vero abrupto apluſtri una animi conciderunt, penitusque ingreſſis victoribus cædes magis orta quam prælium. Catervæ totæ Hiſpanorum ut pariter in fluctus deſilierant, ſpe enatandi glandibus haſtisque fodiebantur: nec ullam in ſinus partem defigi viſus poterat, ubi non triſtis mortuorum aut morientium facies occurreret. Non multum Hemskerkio ſupervixerat Avilas, maritimi imperii vetus, quippe Iohanni quondam Auſtriaco in Naupacteum prælium comes. Inter chartas ejus Philippi mandata reperiebantur atrocia non in Batavos modo, ſed in omnes qui Batavis commodi re aliqua fuiſſent. Galli, quorum arreptas naves Hiſpanus fuga deſeruerat, receptum ad victores tutum habuere. Servati & captivi, qui rara felicitate, miſſum a centurione Hiſpano militem qui ipſos trucidaret, globo interceptum, mox alterum eadem mandata exſecuturum ſimili letho periiſſe, poſtremo vincula ſua incidente telo dirupta memorabant. Quieta poſt prælium nocte, mane ſequenti apparuit Prætoriam Hiſpanorum, quam Batavi cœpiſſe ſatis habentes cuſtodire neglexerant, integram fluitare, paucis vectoribus, qui graſſante victoris ira in latebras abditi, inde prorepſerant, ſed his in oppidum elapſis, Calpetani ultro navem, ne præda hoſtium fieret, incendunt. Biduum ipſum Batava claſſis prælii in loco manſit oſtentui quam uſui habens victoriam. Cernebantur armati per littus diſcurrere: contra collectis ſarcinis

cinis fugam ſtruere oppidani. Pavorem cuncta præferebant: ſimiles nuntii Gadibus afferebantur: magna Hemskerkio, ſi vixiſſet, audendi materia. Nunc ſua cum ipſo conſilia conſiderant. Tituanum, urbs Mauritaniæ haud vetus ad montis Atlantis radices mari fretum extra incumbens, Turcæ paret. Huc ſe Batavi recipiunt navium reparandarum, ægrorumque cauſa, quos habebant ſexaginta, centum fere aliis in prælio deſideratis. Præfectus urbis Hiſpano infenſæ excepit multa cum gratulatione victores, donisque percoluit. Etiam pedeſtre auxilium offerebat, ſi Septum, ejuſdem oræ oppidum, ſed interius paulo ſitum poſſeſſumque Hiſpano, adoriri placeret. Verum illi prædæ quam belli cupidiores, ita comparant inter ſe, ut pars maxima Luſitaniæ littus legeret, Azores alii, rurſum alii Fortunatas peterent inſulas, quidam & Antabrum circa promontorium vagarentur. Naves duæ, ex his quæ commeatus tulerant, miſſæ in Hollandiam, quæ ſaucios ipſumque Hemskerkii corpus unguentis medicatum perferrent. Prælii ad Calpen quod VII Calendas Maii commiſſum eſt nondum fama ad Batavos venerat, dubium an citis nuntiis ex Hiſpania in Brabantiam perlata, cum Naia Hagæ tum agens v. Eidus Maii conventum petit, Ordinibusque exponit, nuper ſe ipſis poſtulantibus, cum ejus rei mandata haberet nulla, pollicitum curaturos archiduces ut ſua pacta rex Hiſpaniæ rata haberet. Archiduces cum defugere auctoritatem poſſent, pacis ſtudio, idem pollicendo, fidem ipſius liberaſſe. Æquum nunc ut ſicut illi principes optima fide nihil omitterent, quod ad ſarciendam concor-

cordiam faceret, ita viciſſim Ordines cuncta huic inſtituto adverſantia amoverent, revocarentque claſſem, quam infeſtandæ Hiſpaniæ miſerant. Orabat præterea explicari clarioribus verbis, quæ de non ponendis caſtris, invadendisque regionibus obſcurius nuper conveniſſent. Ac quando intra calendas Septembres evenire multa poſſent, quæ archiducum nomine nuntianda Ordinibus forent, fidei publicæ codicillos poſcebat, queis tutus ultro citroque commearet. Iam negotii quod in manibus erat magnitudo cunctorum animos adverterat. Ac miſſi, qui concilio adeſſent, cujusque nationis præcipui adventabant: eoque difficilius ac tardius conſultabatur. Imprimis de revocanda claſſe dubitatum, nonnullis jam rei ad Calpen bene geſtæ rumoribus. Erant qui inſiſtendum dicerent fortunæ faventi, nec, niſi inter pugnandum, audiendos de pace ſermones. Alii non verbis modo, ſed reipſa oſtendendum, non alienos ſibi animos a vera pace, quæ, ſi non coaleſceret, patitura tunc quoque maria, concordesque omnes reſumturos arma, non veterum modo injuriarum, ſed & illuſæ pacis ultricia. Fermeque evenit, ut & qui otium cuperent Hiſpanum præſtando ſecuriorem, & qui id ipſum nollent, dum metum hoſti, & quærendæ pacis cauſas intendunt, ſua ipſi conſilia fruſtrarentur. Inter hæc e Gallia legati adveniunt: princeps erat Petrus Ianinus, pars quondam magna Lotharingici fœderis, ſed cum duce Meduanio in obſequium Regis transgreſſus, ex eo claris fidei nec minoribus prudentiæ experimentis rerum maximarum miniſter, & conſilii auctoritate inter primos habebatur,

batur, ſuper rerum tractandarum peritiam legumque cognitionem incoctum cunctis bonis artibus ingenium. Vultus autem ſermonisque adeo potens, ut cum maxime abderet ſenſus apertiſſimus videretur. Huic aderant Buzenvalius, apud Ordines regius antehac orator, & qui juſſus erat hanc in dignitatem Buzenvalio ſuccedere, Elias Placius Ruſſiacus. Indignius rex ferebat, ita paucis conſciis ſe inconſulto jacta ejus rei fundamenta, quam, niſi ſe arbitro, incipi non debuiſſe pro ſua magnitudine, ſuisque in Batavos beneficiis judicabat. Legati igitur dato ipſis conſilio multa de Regis in hanc rempublicam meritis præfati, ſtatim ad querelas transeunt, primum graviter in illos invecti, qui Regem cupiti in ipſos imperii ſuſpicione perſtrinxerant. Deinde quod cum hoſte colloquiis hucusque ſe immerſiſſent, clam Regem, factum id quoque minus grate. Illum tamen quam non moroſe amicitias exerceat nunc quoque oſtendere, miſſa in hoc legatione ut aut arma retinentibus auxilio ſe futurum demonſtret, aut ſi pax placeat, auctoritate ſua, æquam in præſens, in poſterum ſtabilem reddat. Lecti e Fœderatorum conventu qui legatis coram ærarii vires pacisque rationes expenderent. Ac ne Galli auctoritas alios Batavis neceſſarios offenderet, placuit & reges Britanniæ ac Daniæ, tum Palatinum ac Brandeburgicum principes interpellari, ut res ambiguas ſuis quoque conſiliis adjuvarent. Super Naiæ poſtulatis diu altercato, vicit ſententia ut revocaretur ab Hiſpania Claſſis, ſimul Philippus archiducum pacta firmaſſet: interim nec novæ illuc naves, nec commeatus mitterentur. Vicino autem pela-

go

go quod Freto Morinorum clauditur jam tunc arma quiescerent, hac tamen lege ut Flandriæ portubus exire nonnisi piscatores permitterentur. Acceptis autem Philippi tabulis, vacaret insuper bello quicquid Oceani Galliam Hispaniamque præfluit Gadium tenus, & a Gadibus omne internum mare. Sed & terrestri otio propius consultum. Et Fœderati securitatem suam claris terminis Amasio, Vidro, Isala, Rheno, Vahali & infra Graviam Mosa magnisque ostiis sepsere. Archiducum ex parte amnes obscuriores Demmera & Geta Brabantiæ, Leia ac Manda Flandriæ limites facti. Vltra jacentia permissa bello, exceptis duntaxat urbibus castellisque: sic tamen ut milites ipsos inter se tam mari quam terra nulli fines tuerentur. Priusquam discederet Naia, quam non frustra in Batavis moras necteret apparuit. Hagæ illi manere nondum concessum, occupatis haud inani suspicione Ordinum animis. Assignato Delphis hospitio, ingressus exitusque observabantur. Cujus ille consilii rationem facto suo comprobavit. Quippe Cornelium Arsenium Ordinum scribam arcanum ad colloquium invitat. Ille, quod res erat futurum præsagiens, principem Mauritium adit, jubeturque, si quid magni muneris offeratur, accipere, detegendis hostium insidiis. Vbi convenere, monachus facunde gratias agere, quod ipso adjutore pax initia habuisset. Nam cum primum in Batavos Naia venerat, sequestre Crausio qui Arsenium sanguine attingebat, primos apud illum invenerat aditus. Addit inde, haud sibi ignarum, quantum hoc facto Arsenius periculum adiisset, si res non ex voto

utriusque

utriusque evenisset, invido semper ac suspicace plurium imperio. Cupidum hunc Belgicæ concordiæ animum diligere ac grate æstimare archiduces, daturosque olim majora, nunc domum ipsi reddere, quam Bruxellæ habuisset. Marchionem Spinolam eorumdem votorum participem, si aut pax, aut novem annis induciæ convenissent, quinquaginta ipsi scutatorum millia polliceri. Horum millia quindecim ubi vellet repræsentaturum, aderatque manu ipsius Spinolæ signata cautio. Suo deinde Naia nomine uxori Arsenii donabat lapidem adamantem non vulgaris pretii. Arsenius de dono gratias agens, quam etiam sibi ex urbis Bruxellæ, quo tempore dedita erat, pactione deberi existimaret, cætera aliquamdiu recusans, ut fidei suæ gravia, tandem & gemmam & syngrapham accipit, remque principi & principe auctore procerum paucis renuntiat. Princeps ad tempus rem clam habendam ratus, munerum custodiam abnuebat. Mox de recipiendis quindecim millibus sollicitatus, novis Naiæ literis Arsenius, verensque ne anceps arcanum in peius erumperet, omnem rei ordinem concilio pandit. Visum Patribus chartam simul atque adamantem apud communis ærarii præfectum Georgium Debiæum notæ fidei virum servari. Nec tamen plebis odium vitavit Arsenius, quæ sinisterius acceptum rumorem interpretando accendebat, ita ut necessarium crediderit sævienti famæ libello occurrere. Sub hoc tempus pervenit Amstellodamum Hemskerkii corpus, multa gratulatione nec minore luctu exceptum: quia idem victoriæ auctor, ita magnum amissus patriæ damnum credebatur,

tur. Funus ac monumentum primo omnium publicitus data, cum inſcriptione quæ res ipſi patratas magno verborum honore teſtaretur. Ad Regem Britanniarum, cupientem rei Batavæ ſtatum propius noſcere, miſſi Iohannes Berkius magiſtratuum Dordrechtanorum adſeſſor, & Iacobus Maleræus Zelandiæ in conventu principem obtinens locum, præſentes ipſi reipublicæ vires oneraque exponunt, & quantum ærario deeſſe princeps ac Senatus judicaſſent ut bellum bona cum ſpe gereretur. Excepti comiter, promiſitque Iacobus rem ſociorum ſibi curæ fore. Satis hic intelligebat Batavorum armis ſuam quietem ac maxime Hiberniam defendi. Sed haud minus videbat quam non idoneus eſſet belli ſuaſor, qui pecuniam cujus id bellum maxime egebat, nec contulerat antehac, nec habebat unde conferret. Miſſi ab eo haud multo poſt Hagam venere Ricardus Spenſerus, memorata Anglicis Annalibus domo, & Rudolfus Winwodus tum Britannia rediens, alioquin perpetuus apud Ordines regis ſui legatus. Spinola interim datis ad Ordines literis, firmata regi Hiſpano archiducum pacta memorat: commeatum Ludovico Verreikio poſcit, Alberti ſcribæ, qui inſtrumentum ferret, aliaque ad rem facientia exponeret. Sed is ubi venit, apparuere Hiſpanicæ artes. Non enim juſti fœderis in morem intexta pactorum verba auctoritate regia muniebantur, ſed chartæ vulgares Gallico ſermone, quo & Belgarum principes uſi ſoliti, octavo Maii ipſisque Iunii Calendis conventa præferebant, quæ ſubſcriptione ſua Rex & quidem ejuſmodi, qua ad ſubditos uti ſolebat, hactenus

nus firmabat, ut ratam fore armorum intermissionem promitteret, Albertum atque Isabellam principes dominosque Belgicæ appellans, nullo interim verbo, quo uti postulatum, libertatem Ordinum & ipse agnosceret. Quin in ipsa priore Alberti pactione, omissæ erant voces quibus libertas affirmabatur. Scriptoris incuriam vocabat Verreikius, ridiculo colore. Objectum id sibi cum Bruxellam significasset, nihil archiduces, tantum Iohannes Ricardotus interioris consilii princeps respondit, non recte captari verba, cum nullam pactorum partem rejiciens Philippus cuncta probasse censeri deberet. Ac quanquam testari possent Archiduces cuncta sibi quæ promisissent, impleta, quo magis tamen ipsorum benignitas spectaretur, in Hispaniam missuros, emendandis quæ arguebantur: dum ne differrent Ordines classem ab Hispania tollere, ne qui pacem cordi esse profiterentur, dicta factis refellerent. Hic vero nova Fœderatorum certamina, multis indignantibus, palam se illudi ab Hispano, qui libertatem velandis insidiis ostentasset tantum, at nunc fraudium manifestus arma ipsis excutere id unum moliretur. Et audiebatur hostis tum in Hispania tum in Flandria classem parare, incertum quo erupturam. Aderant his Galliæ legati, paci etiam tunc infestiores, qui compertum sibi prædicabant Hispani ingenium, officiosi nunquam, nisi dum malo cogeretur. Sed vix integrum sibi fecerant hac super re consultare, qui jam ante receperant nec commeatus se nec subsidia missuros classi, cui hoc ipso, quovis imperio fortior redeundi necessitas imponebatur. Igitur huc ventum est, ut Ordinum nomine

Olden-

Oldenbarneveldius reſponderet, non congruere promiſſis allatas ex Hiſpania paginas. Itaque Ordines aliter verba concepiſſe Latino Gallicoque ſermone, quæ imitanda regi eſſent intra ſeſquimeſtre tempus, ſi ultra colloquium ſperaret, ſimul exemplum tradebat. Et quoniam mora inde accidiſſet, prorogandum Ordinibus deliberandi ſpatium poſt novæ confirmationis tabulas, quantum ab præſenti tempore ad Calendas Septembres intereſſet. Datum tamen honori archiducum, quibus invitis peccatum iſta in parte viderent, ut claſſis revocaretur, & ne poſt ſeſquimenſem ex eo die capta in prædam cederent. Regis tamen literas ſervaturos ſeſe, dum meliores afferrentur, in hoc duntaxat, ut de armorum vacatione conſtaret. Neque interim, inquit, mirari ſatis poſſumus, ſi ex fide res agitur, quo largitiones iſtæ pertineant. En adamas, en torques, en Spinolæ manus, (& ſingula proferebantur.) hæc adeo in donantibus non ſuſpecta eſſe non poſſunt, ut etiam qui juſſu publico accepere, immerita apud populum invidia laborent. Ne quid erretis, non hic ut in regnis duo tresve cuncta pro nutu verſant, cætera ſervientium turba eſt. Vicibus regimus regimurque. Et hoc tantum concilium, hic ſenatus ſi non ſatis munita adverſum donationes veſtras videntur, numerum augebimus. Refer ad dominum dona, quæ nec pro pace dare opus eſt, & ſummum ſit nefas accipere contra libertatem. Deprehenſus inopinato Verreikius quod diceret non habuit, niſi ſi quid tale factum, archiducum injuſſu contigiſſe. nec mirum adeo, ſi monachi, avarum imprimis hominum genus, alios ex ſe æſtimarent. Iam præfinitum ſeſquimenſis tem-

pus exierat, & avocata erat ab Hiſpania claſſis, cum impetrato commeatu pariter adſunt Naia ac Verreikius, atque aliud ex Hiſpania ſcriptum proferunt. Verba ferme ut concepta Ordinibus fuerant. Hoc intererat, quod quo loco paratum ſe profitebatur ut cum liberis populis agere, in quos nihil ſibi vindicaret, addebat Philippus, id ſe aſſerere tum implendæ Archiducum fidei, tum muniendo pacis aut longarum induciarum fœderi, de quo ubi conveniſſet, cætera, quæ ad ejus ſanctionem deſiderari poſſent, abunde præſtiturum. Agendum autem eo in fœdere, tum de aliis partium poſtulatis, tum de religionis negotio. Quod ni coiiſſet, tum nihilo per ſcriptum iſtud deterius jus ſuum fore, ſed cuncta partibus integra manſura. Curioſiores notabant rem tantam non ſaltem ad diuturnitatem membrana dignatam, ſed papyro commiſſam ſatis indiligenter. Nec ſubſcriptum ut ad æquales, Philippi nomen, ſed Regis, qui mos ipſi ad ſubditos. Prior Naia odium, quod præſentiebat, verbis mollire aggreditur, narrans ſemet, ut cui optime cognita & archiducum & Ordinum in pacem voluntas, iviſſe in Hiſpaniam, & quo res partium in loco, quam neceſſaria Belgis quies, docuiſſe regem. Ibi rem in conſilium miſſam, quo firmiora & diuturniora eſſent quæ agerentur: nec rex tantum, qui mortalis, ſed regnum ipſum, quod immortale, pactis illigaretur. Teſtari ſe optima fide, cupidum pacis regem, ire ad eam recta ac ſimplici via: ideo mentem ſuam clare ſcripto explicaſſe, abditurum ſenſus ſi fallere voluiſſet. Poſt hunc Verrekius, multum laudata Archiducum fide, quod non Latine aut Gallice, ſed Hiſpanice concepta

eſſent

essent a Philippo verba excusabat. hoc illum sermone Principes Christianos, hoc populos liberos affari, nec æquum sibi hanc eripi libertatem, qui Ordinibus, qua vellent lingua loquentibus, credidisset. Incipiebant magis magisque inter Fœderatos exardescere diversa sententium studia, suspectante colloquia principe, Zelandis quoque & nonnullis Hollandiæ urbibus uberiorem bello questum, quam pace sperantibus. Igitur etiam sedatis animis & idem volentibus displicitura tanto infestius excipiebatur. Quippe libertatis confessionem, quo solo pretio occupati audire cœpissent periculosos de pace sermones, deduci in irritum, parumque id visum, ni Romanensium quoque factio, spe hostilis beneficii a republica avelleretur. Naia tamen & Verreikius monstrato quid in Hispanico scripto Ordines desiderarent, aperte professi sunt frustra futuros, si aliud exspectarent: in ipso pacis aut induciarum fœdere, si quid obscuri subesset, clarius explicandum. Tantum illis fiduciæ accesserat, perspecto magnam Fœderatorum partem belli pertæsam: nec dubium Hispano quin pacisci cum singulis quam cum universis mallet. Ordines, capto principis, Galliæque & Britanniæ legatorum consilio, tandem in hanc sententiam conveniunt, ut archiducum legatis edicerent, non respondere pollicitis allatas ex Hispania literas. Postrema quin adeo verba eam videri interpretationem accipere, ut prius concessa per obliquum elideret. Liberos quippe se populos, & in quos nullum imperium Philippus, nullum archiduces vindicarent, internæ quieti sponte sua consulturos, nec in rebus suis aliena passuros arbitria. Ne ultra in colloquia pene-

trarent præbitam forte occasionem. Se tamen id daturos speratæ concordiæ, ut nationis cujusque concilio de literis ac re tota judicium deferrent, testati prius, nihil se libertati suæ inimicum admittere. Quid visum ipsis esset, post sesquimestre tempus scituros archiduces, ut, si pacis rationes audiri placeret, decimum tum intra diem legati ipsorum, quales ipsi se missuros promiserant, Hagam adventarent, ubi & suos legatos adfore, hac sane fiducia, neque regem, neque archiduces ullam laturos conditionem, quæ ad ordinandas intus Fœderatorum res pertineret. Hagam autem Ordines conventui destinabant, ne regum legatis migrare indecorum foret, simul quia in multos sparsa potestate rectius cuncta domi consultabantur. Cum dubitarent Naia & Verreikius an hoc accepto responso regis literas penes Ordines relinquerent, an secum reportarent, Ordinibus præ se ferentibus haud multum se curare utrum fieret, profectus Bruxellam Naia, renuntiavit mansurum scriptum penes ipsos dum faterentur data syngrapha id sibi acceptum, eoque dato archiducum fidem liberatam: reddituros denique ni fœdus coiisset. Quæ cum Fœderatis repudiarentur, consultis iterum archiducibus, Naia sine ullo stipulatu mox literas tradidit. Ad singulos populorum conventus deliberatione perlata, dubitarunt haud pauci insidiosum hostem intra ipsum imperii sinum excipere, quid aliud quam explorandis viribus animisque, & si quid usquam pretio aut armis pervium? Metuebant quoque ne qui inter ipsos pacem cuperent, velut in præceps delati, ad iniquiora conditionum sensim prolaberentur. Igitur ubi in concilium commune

ne

ne legati rediere, primum omnium mutuo se fœdere cuncti obstringunt, velle sese si ad pacta veniretur, primo capite stabiliri libertatem verbis id ipsum aperte testantibus, quæque adhibitis in consilium regum legatis sufficere crederentur. Neque ullas se conditiones de sacris profanisque rebus admissuros, quæ libertati fraudem facerent. Contra si hostis pertenderet, monstraturos se humano generi, penes illum stare quominus pax coalesceret, collatisque viribus, & invocata faventium principum ope, resumturos arma, quibus eventum prosperum causæ justitia sponderet. Mauritius ac Zelandi ultra volebant ipsa verba libertatem sancientia jam tum concipi, mittique ad Albertum, ut ni placerent, colloquio absisteret. Durior aliis visa hæc sententia, quibus, audiri hostem placuit. Iam novus instabat annus, eoque ineunte, exstiturum erat tempus quo armis supersederi convenerat. nec prorogari diem Archiduces poscebant, exspectantes ut ipsi rogarentur. Quare scribunt Ordines se fretos archiducum pollicitis, hoc animo quem nuper Naiæ ac Verreikio promisissent, colloquium exspectare. Septem se aut octo suorum huic rei præposituros, si totidem ipsis aut pauciores mittere placeret, & tales quidem quales se missuros jampridem receperant, cum mandato tum suo Archiducum, tum Philippi regis nomine conficiendi celeriter negotii. Dispicerent etiam num e re judicarent armorum vacationi mensem unum, aut sesqui superaddere. Sibi quidem id placere, dum ipsis idem videretur. Quod legatos Ordines tales esse volebant, quales futuros archiduces receperant, id hunc habebat

 sen-

ſenſum, ut Belgæ mitterentur. Namque id primæ archiducum literæ, quibus invitati ad pacem Ordines, clare continebant. Nec parum Batavorum intererat pacis rationes ſecum expendi a conſanguineæ gentis primoribus, quibus & minus fallaciæ, & communia ſecum vota, ſi non pro libertate, at contra externam dominationem. Tanto acrius archiduces alio tendebant. atque ipſo ab initio rem omnem clam habuerant Belgarum proceres, donec in ipſos pariter vulgumque erumperet. Ac Naia nuper & Verreikius Hagæ cum eſſent, jacto ſermone percunctati fuerant num paſſuri eſſent Ordines alienigenas legatos, quando non minus Hiſpani quam Archiducum res ageretur. Verum tunc nihil impetraverant. Hoc vero tempore Batavorum rectores, qui paci ſtudebant, cum aut conjectarent aut ſecreto reſciviſſent futurum ut ipſe belli dux Spinola & ſenator Hiſpanus mitterentur, quorum Spinolam privatis quoque de cauſis in pacem propendere cognoverant, neque uſui judicaſſent factis ad concilium verbis turbare ſuſpicaces animos, dant operam ut ad Naiam & Verreikium ſcriberentur Ordinum literæ, quibus ipſos rogarent, ut ſe de numero ac nominibus legatorum certos facerent, quo commeatui idonea curarentur. His literis injecta ſchedula, non ſane quaſi alicujus momenti res ageretur, ſignificans quod ipſi poſtulaſſent unumve, aut & alterum extra indigenas adhibere legationi liceret, ea in re, placuiſſe archiducibus morem geri: nec intercedere Ordines quominus Hiſpanus aliquis, non tamen e præcipuis militiæ præfectis, ad colloquium veniret. In ambiguum

verba

verba implicabantur, ut Batavis videretur unus duntaxat peregrinus admitti, archiduces ita interpretari possent ne duos quidem prohiberi, ac ne ipsum quidem belli ducem, qui Hispanus non esset. Indigenarum quoque appellatio produci ad Burgundos poterat, Belgis adsitos & principatu indivulsos, ne Ricardotus excluderetur, quem consiliis & longo usu aulæ illius primum hoc tanto negotio haud abfore satis apparebat. Rediere e Dania Iacobus Boulesius Amstelodamensis, Nicolaus Iacobus Simonides Hornanus, Iacobus Magnus Middelburgensis, missi illuc qui Regem salutarent, consiliaque ejus exposcerent. Nec multo post adsunt Daniæ legati Iacobus Vlfeldius, clari generis ac prudentiæ senator, & Ionas Charisius. Venit & a Brandeburgico principe Hieronymus Discua, & mox a Palatino Hippolytus a Collibus, clarum libris editis, obitisque legationibus nomen. At Rudolfus Imperator literas misit inscriptas ad Hollandiæ Zelandiæque & sociarum nationum Ordines, queis labores sibi patrique susceptos audiendis ipsorum querelis & quieti procurandæ commemorabat. Iam vero differri rumoribus paci ipsos cum Philippo rege atque Alberto imminere, sed velle imprimis rempublicam suam liberam pronuntiari: mirari nihil se tanta de re monitum, cum Belgica omnis imperii Germani feudum esset & portio. Viderent ergo ne quid suo injussu inchoarent quod feudi legibus prohiberetur. Visum est Ordinibus respondere nunquam id sibi cogitatum, aut Albertum fratri, aut cognato Philippum sua consilia celasse. Se alioqui non commissuros fuisse

ut ignarum incepti Cæſarem paterentur. Haud immemores ſe queſtuum, quos iniquiſſimo dominatu oppreſſi ad imperatorem & conventus Germaniæ pertuliſſent, priuſquam Mathias cauſam, regimenque ſuſciperet, & poſtquam idem ille Belgica exceſſerat. Sed nullas inde veniſſe ſuppetias, ne id quidem oblitos. Sane mox Coloniæ in urbe coram imperii legatis de pace diſceptatum. Sed cum hanc ipſam occaſionem belli acrius gerendi hoſtis arriperet, coactos ſe morbo aliter inſanabili ſupremum quærere remedium, ut decreto publico plurimarum nationum principatum Philippo, quem juratis ſub legibus acceperat, eaſdem ob leges multis modis violatas abdicerent. Ex eo de libertate ſua jure parta, armis defenſa, ne regibus quidem dubitatum. Sanguis & belli mala quam ſibi diſplicerent ſæpius ſe & imperatori, & his quæ avulſæ a fœdere nationes Alberto regerentur, teſtatos, addito tamen ſemper, nullum ſe exitum ſperare, niſi præſentem ſtatum retinente republica. Atque huc tandem Albertum, huc & Philippum deveniſſe, ut intactam relinquerent libertatem. quod utriusque literis doceri, quarum exempla tranſmittebantur. Nunc confidere ſeſe, futurum, ut Cæſar Germaniaque omnis pro vetere in ipſos benevolentia faveant tam piis exuendi belli conatibus. De feudo ſilebatur, quia & refellere odioſum, & fateri inglorium. Nec minus Philippus & Albertus, ad quos paria de ſuo jure imperator ſcripſerat, reſponſo nihil ſe moliri quo jus cujuſquam deterius fieret, juris diſputationem ſilentio tranſmiſerant. Certe Geldriam utcunque Egmundani invitis imperatoribus diu tenuere, veteres principes in fide ac clientela

imperii

imperii habuere, qui tutores primum, dein comites, mox duces appellabantur. Trajectinos quoque pontifices, qui & Transisalanam rexerant, quibusque in profanæ ditionis jura Carolus Quintus successit, sacramentum Cæsaribus dixisse in comperto erat. At Frisii cum Translavicanis levibus tantum tributis & armorum ope Francos primum, inde Germanos imperatores venerati, de cætero libertatem tenuere, quam & concessam sibi a Carolo Magno prædicant, firmatam ab aliis sæpius ac postremum a Sigismundo constat, septingentosque per annos mansisse mixtum ex primoribus & populo regimen, lecto interdum uno qui potestatis vocabulo vim principis perpetuam, aut præscriptum ad tempus exerceret. Conatum inde Maximilianum Cæsarem præfectos imponere Saxonum e gente, sed hos ipsos, lacerata quanquam factionibus republicâ, integram possessionem adipisci nequiisse, donec fessi certamine jus suum in Carolum Quintum Belgico-germaniæ principem transcriberent. Hollandiæ, cui Zelandia adhæsit, Carolus Calvus Francorum rex dedisse principem creditur, sive illi stirps Aquitana, sive indigenæ nobilitatis præcipuus fuit. Sed hujus famæ auctores tabulæ Diderico imperium ac jus concedunt hæreditarium, nulla feudalis nexus mentione: idque in ea tantum, quæ Ecclesiæ Egmondensis fuerant, pravo ejus sæculi more de rebus sacratis principes ditandi. Scisso mox in Galliam Germaniamque imperio, circa Rhenum Germani prævaluere. Sed diploma exstat Othonis tertii, quod comiti Hollandiæ, quæ beneficiario usu tenuerat, jure mancipii habere concedit. Bella mox imperatores inter & co-

adversum Hispanorum injurias opem Germaniæ invocarunt; & Bredano colloquio ab Arausionensi dictum Hollandiam & Zelandiam ad imperium Germanicum pertinere captandæ ejus gentis gratiæ, pernegantibus id Philippi legatis. Sed coacti, nullis inde auxiliis, sibimet præsidio esse, eo ex tempore aliena & ipsi onera detractant. Neque novum fœdera hunc in modum dirimi, cum Europa fere omnis Byzantinis se imperatoribus adversum barbaros indefensa, subduxerit: & civitatum Italiæ libertas contra imperatores eodem jure nitatur. Sed nostrum non est longius ista prosequi, quos institutæ scriptionis ordo dudum revocat. Igitur postquam parta armis modum posuerant, non omisere toto anno milites, qua licebat, ultimum bellandi tempus invadere. Paucos Albertus equites Lingam ire jusserat, onustos stipendio. Forte hos in itinere, agro Benthemensi deprehendit validior Batavus: & cum se Steinfurtum intra oppidum recepissent, quidam insequentium una penetraverant, alios oppidani clausis portis arcebant. Conserebantur intra portas manus inter captandæ & retinendæ pecuniæ avidos. Ii qui extra erant, ni portæ tam ipsis quam hostibus paterent, impetum minabantur. Tum ad proximas sociorum urbes mittunt quisque auxilia rogatum. Levique initio ingens prælium instabat. Sed oppidi cives veriti ne ipsi fierent accessio victoriæ, persuasere utrisque, potius quam incerto eventu in solam auri spem concurreretur, acciperent tria Albertinorum millia Batavi, prædamque dimitterent. Captus ab Hispano Sidnisquius Graviæ præfectus dum justo securius Mosam devehitur: occisusque Warnerus Duboisius, juri-

dicus militaris, Tilano in agro, dum curru fertur, & circumfuso hosti dedere se pertinacius negat. Bellantium utrique pactorum fiducia partem externi militis dimisere: prudenter Ordines: archiduces etiam necessario. Nam seditiones imminebant undique erupturæ, ni novos sumtus temporaria quiete redemissent. Ne sic quidem vitaverant malum, multis militum per agros gravi colonorum damno grassantibus: & quibus Diestæ sedes data, si stipendia differrentur, admissis aliis suum se numerum aucturos minabantur. Mox ex Hispania nonnihil pecuniæ venit: aliquid & Belgarum populi contulere. Hinc Diestanis stipendium, simulque venia data est, diditique centuriatim varias in urbes. Sic fracta consententium vi archiduces, quod ab hoste vacabat tempus impendunt muniendæ per exemplum severius disciplinæ auctore talium Didaco Ivarra ex Hispania misso, qui ærario militiæque prospiceret. Narrant igitur edicto Diestanæ seditionis flagitia, in publicum noxas, quorum datam quidem veniam, sed non ideo invitis retinendum militem. Omnes igitur ejus culpæ participes intra diem noctemque unam jubent excedere, nec unquam in posterum pedem inferre aut archiducum, aut Hispani in terras. Manentibus redeuntibusve proposita capitis pœna, & ingens præmium exsequenti. Prudentiores judicabant non ejusdem esse temporis fidem suam prædicare suspicaci Batavo, & tam callida interpretatione promissa militi, utcunque merito, eludere. Fraudari posteritatem non decet, raro Hollandicæ opulentiæ & adversum naturam obluctantis ingenii exemplo. Nam privati aliquot Bamestram lacum

Pur-

Purmerendæ adſitum ſeptem horarum ambitu demerſo in ſex pedes fundo, exhaurire machinis quas venti verſarent, & contra externam aquarum vim munire aggeribus annixi ſunt & præſtitere. Sane & olim Batavorum inſulæ pleraque humili ſitu niſi improbo labore atque induſtria emergere non potuerunt. Nec ceſſavit ſe vindicare Oceanus oppidis agrisque per illuviem quondam obrutis, & verſo fluminum curſu non alibi tantæ aquarum & terræ vices. Ex India Sibrandus Warvix rediit navibus duabus, quas Cygnea in inſula (Mauritianam Batavi vocant) refecerat, nudo deſertoque in ſolo poſitis cudenda ad ferramenta incudibus. Tredecim aliæ illuc remiſſæ duce Petro Verhœvio, qui comes nuper Hemskerkio & pars magna ad Calpen victoriæ. Trans Amaſium princeps Enno poſt captam Spinolæ Lingam minus vereri Fœderatorum vim credebatur. Nec ita dudum ferocius legatis reſponderat. Rapuere tempus Emdani, multa pariter accuſantes, quod urbano præſidio ſtipendium aliaque ſuſtentandis oneribus ad ærarii curatores deferri obliquis artibus prohiberet, quod nullo concilii decreto tributa ſolus indiceret. quod Hiſpanum militem impune graſſari per agros populabundum pateretur. Sed atrociſſimum crimen, quod profectis in Hiſpaniam nautis non uniuſmodi literas dediſſet, ſed ut quemque ſuarum partium, aut pro patria ſtare cognoverat. unde qui capti eſſent ac crudeliter habiti (erantque non pauci) eos tacito Principis fœdere proditos arguebant. Fœderati proceres, cum & Chriſtophorum & Iohannem Ennonis fratres in Transamaſiano ſolo morari cognoviſſent, tuendis

Emdæ ſuburbjis militem miſere : & ad Ennonem non legatos ultra, ſed tubicinem cum literis, quibus octavum intra diem, quæ contra pacta fecerat demere jubebatur, dareque operam liberandis in Hiſpania captivis : ni faceret, invitos ſe ad arma & ipſi dolitura cogi teſtabantur. Ille in Britanniam miſit, ambitum Regis gratiam, cui ſperabat probari facile poſſe qualemcumque principis adverſus ſubditos cauſam. Sed & Ordinibus per legatos ſe purgabat : præſertim de nautarum malis, quæ nulla ſua perfidia accidiſſe, ſed poſtquam Batavicum præſidium Emda acceperat, cunctos inde venientes in Hiſpania pro hoſtibus haberi. Ordines utroſque ad pacem monitos ita in præſens dimiſere. Audita & Caroli Sueonum jam regis legatio, conceſſumque illi ut militem Batavorum per urbes conſcriberet. Nam acrius bello inſtabat Livonas infeſtans, dum Sigiſmundus nova domi rebellione atteritur. Hos præter & reſurgentes Pannoniæ motus, quieta aut ſine armis Europæ cætera. Venetos Pontifici Gallus conciliaverat, his legibus, ut nova in ſacerdotes jura quieſcerent : qui ob crimen capti fuerant, Pontifici traderentur. Ita Pontifex ſacrorum interdictionem ſuſtulit, quique hæc ob diſſidia exierant, in urbem rediere. Solos Ieſuitas recipere Veneti pernegabant. Fidelem patriæ operam navaverat conſilio ſcriptisque Paulus Servita, in hunc rebus jam compoſitis immiſſi percuſſores, inflictis vulneribus parum ab cæde abfuerant, ipſisque & qui eos emercati fuerant, Pontificius ager perfugium fuit. Senatus in tutela eſſe publica Paulum pronuntiavit, & ſi quos facinoris reos tradidiſſet, ne-

necaſſetve, vim pecuniæ promiſit, ac quo magis alliceret, jus quos vellent duos alia ob crimina extorres domum revocandi. Fontano Mediolanenſium præſidi cum Rhætis de finibus erat controverſia, quam ille non coram arbitris, ne bello quidem indicto perſequi ſtatuerat, ſed vi inopina, conſcriptas Venetico motu copias in id retinens. Advertit Rhætos detecta conſciorumque ſupplicio expiata proditio. Sed aperta in arma ſpectantes Gallus & Veneti compoſuere. In Germania urbem Danubiwerdam, Iſtro adſitam, ob tumultum in ſacerdotes & ſacra Romanenſia proſcriptam ab imperatore dux Boioarus, proavorum ſimul jura repetens, armis ſuam ſub ditionem traxerat. Proteſtantes Germani quod antevertere neglexerant, ſero poſt exitum accuſabant, multi inter ſe conventibus & querelis ad imperatorem, audendo tardiores. Rex Hiſpaniæ, dum nulla mari hoſtium arma tuto receptis America atque India claſſibus, indicto præterea Hiſpaniæ tributo, in hoc erat totus, ut ingenti ſe ære alieno paulatim exſolveret, privatæ fidei ut olim vim publicam miſcens, creditoribus minuebat uſuras, ſibi prorogabat diem. Galliam nata maſcula proles jam altera in ſpem longæ pacis evexerat. Apud Britannos adverſus nobilium avaritiam agreſtium orta coitio in tempore repreſſa eſt: veniaque in præſens, in futurum legibus quies munita. Ex Hibernia comites duo Tironus & Tironellus, ille rebellione quondam notiſſimus, in Galliam primum, mox in Brabantiam profugi, Romanæ religionis ſtudium exſilio ſuo præſcribebant, quod in ſe injurium Rex Iacobus exiſtimans libello vulgavit, ni-

miuın

mium recepto ſæculi more ſceleribus cauſam religionis obtendi. Nam quæ ſacrorum cura vere barbaris, quibus conjugia ignota, cædes laudatæ, decus ſummum rapto vivere? Sed illos, qui dignitatem non ſanguine aut meritis, ſed ipſius aut Eliſabetæ beneficio obtinerent, ſuam ingratam mentem, ſuæ perfidiæ conſcientiam perhorreſcere, quod ſemel condonata iterum auſi, ſollicitata ad diſſidium provincia, in Anglorum omnium occidionem conjuraſſent. nec defuiſſe ſolitæ operæ ſacerdotes ac Ieſuitas, præcipuos nunc talium concitores. Sed externæ potentiæ imploratis fruſtra auxiliis, impios conatus, nihil ipſis integrum præter fugam reliquiſſe.

HVGONIS GROTII
HISTORIARUM
DE REBVS
BELGICIS
LIBER SEPTIMVS DECIMVS.

ADVENTVM differentibus hoſtium legatis, frigus hujus anni aſperrimum & rara inter exempla memorandum in cauſa, ſeu pars Hiſpanici faſtus erat exſpectari, interim Ordines cum amicis egere, ut quid ab ipſis pace bellove ſperandum eſſet explorarent.
cIↄ Iↄ c VIII. Gal-

Gallorum insigne in hanc rempublicam studium tunc sane emicuit, haud facile invento, qui factum ipsorum imitaretur. Nam fœdus fecere, daturum regem operam ut juxta pax coiret: ubi coiisset, adversum ejus violatores, qui aut publicas Batavis intulissent injurias, aut privatas interpellati dissimulando fecissent suas, auxilio missurum decem peditum millia. Si rex regnumve Galliæ hostilia paterentur, Ordines aut quinque peditum millia, aut æqualis impendii naves suppeditarent. Si quid ultra alter alteri præstaret, id creditum fieret, finitoque bello rependeretur: neuter nisi volente socio cum hoste pacisceretur. In commerciis Batavi apud Gallos, Galli apud Batavos civibus æquarentur. At Britanni quominus simile fœdus & ipsi facerent, primum veterem movebant controversiam de pannaria negotiatione, quam una apud Anglos societas obtineret, deinde ut ante omnia de veteri Ordinum ære alieno propius secum transigeretur postulabant. Germani, cunctabunda natio, quibus & ab Hesso legatus accessit, præ se ferebant nihil malle principes suos quam super mutuis auxiliis fœdus firmare: sed nullam se accepisse ejus rei certam potestatem. Interim quæ ipsi Ordinibus commendabant, si pax fieret, hæc ferme erant: domus Nassaviæ indemnitati ut consuleretur: resarciret Hispanus quæ Mendosa Germaniæ nocuisset: ne cui Ordinum sub ditione libertas fieret Romanos sacrorum ritus usurpandi: dimittendo militi ea adhiberetur cautio ne quid inde ad vicinos mali difflueret: commeatus onera in posterum cessarent. Ineunte demum Februario mense legati hostium Spinola, Mancicido Hispanus rei mili-

militaris regius scriba, dein Ricardotus, Verreikius, Naia concretas per aquas traha vecti intrant nudam tum sane, nec quæ solet amnium munimenta præferentem Hollandiam. Quaqua transirent ab urbium rectoribus comiter excepti. Paulum Haga aberant, cum obviam illis Mauritius procedit: simul immensa hominum corona, quas spectaculi illius magnitudo exciverat, visuros rem anno ante nemini creditam, ut belli maximi imperatores duo, qui nuper infestas duxissent acies, inermes amplecterentur se mutuo, proque vi armorum & belli artibus unum haberent humanitatis certamen. Transgresso Mauritii in currum Spinola, collatisque sermonibus, magnum uterque virtutis suæ fructum percepere, verum experti hostis de hoste judicium. At postquam distributa ex dignitate hospitia, & pretiosam supellectilem cunctaque parata ostentui explicare dux Italus cœpit, mirum dictu, quantus quotidie hominum ultima ex Hollandia concursus, qui ministeria, qui mensam, qui ipsum spectarent. Multos sane exciverat sola pascendi visus libido, sed fuere & qui Romanæ religionis affectum proderent, jactarentque. Nec ille difficilis se dare adeuntibus, quin & plerosque per interpretem prior affari, pulchrum id ratus, sive & ausus adversum proceres plebis studia sperare. Legatis hostium postulantibus conventus datur solito celebrior, ubi principe senatuque coram, salute peracta, quorsum sint missi aperiunt. Delecti qui seorsim cum ipsis agerent, totius Fœderatorum concilii nomine Wilhelmus Nassavius, & Walravus Brederodius: nationes singulæ singulos. Geldria Cornelium Gentium, Hollandia Iohannem Olden-

denbarneveldium, Zelandia Iacobum Maleræum, Trajectina Nicolaum Berkium, Frisia Gellium Hillaman, Transisalana Iohannem Sloethium, Groningana Abelem Cundertem addidere. Primi dies transiere dum mandata alii aliorum inspiciunt ac refellunt. Rex Philippus codicillis suis archiduces summos Belgicæ principes appellabat: & de libertate agens Fœderatorum repetebat legem, quam & nuper dixerat, ut ita demum valeret, si pax convenisset, qua & de religione & de rebus controversis aliis statueretur. Archiduces suis in literis narrabant verba, queis Philippus rata ipsorum pacta nuper habuerant, postulatis Ordinum congruere, contra sæpe testatis questisque Ordinibus. Præterea, cum Philippus archiducibus potestatem faceret pacem faciendi per se, aut per eos, quos isti negotio delegasset, archiducum mandata jus illud a Philippo acceptum in legatos a se transferri haud exserte satis loquebantur. Quibus objectis Hispanici, cætera comiter excusantes, ne quid in delegationis jure desideraretur propediem se curaturos spondebant. Sed arguebant vicissim, quod novo plane exemplo Ordinum mandata actores a se paci impositos arcanis imperiis alligarent. Responsum est nihil id negotio obstiturum quando adessent Ordines ipsi, qui ut quodque pacis caput convenisset, auctoritatem suam confestim adjicerent. Vtrique enim convenerant, ne semel in universum omnia, sed per partes ea quæ definienda essent proponerentur. Batavi quidem, ut a difficillimis facto initio tentaretur hostium animus, colloquium duntaxat, an pacem cupiissent: Hispanici vero nectendæ moræ, & ut concessa quoties
liberet

liberet everterent. Pacem vel inducias obtulerat Hispanus, presso diu arcano quod sero erupit, pacem se æquis conditionibus ferre non posse, inducias posse. Contra Ordines ab initio professi finem se bello, non intermissionem quærere: manifesto scilicet exhaustas Hispaniæ vires tempore revalituras, & posse interim vicina regna in pejus mutari, quæque alia contra inducias disputata mox memorabimus. De pace igitur cœptum agi: fuitque de libertatis Batavicæ confessione primum caput. qua super re inchoatis sermonibus, per nos, inquit Ricardotus, vel regnum esse si libet non intercedimus. rogabat tamen illis ut vocibus pactio fieret quæ regiam dignitatem quam minimum læderent. Fœderati volebant regem & Archiduces suo posterumque nomine, septem nationum & Lingæ ac Tarantiorum imperio, quæque ipsis possidebantur, in perpetuum absistere ita ut nec titulos nec insignia usurparent. Sed hanc, ut ipsi vocabant, contumeliam graviter incusavere Hispanici apud Gallos Britannosque. Indignum id sane, acerbiores sibi istis a populis imponi leges quam reges regibus præscriberent. Teneri Hispano Navarræ regnum: nec tamen veteribus possessoribus extortum nominis honorem. Britannum Galliæ se regem scribere: neque aut hoc Gallum, aut illud Hispanum injuriam interpretari, cum & Hispanus ipse Hierosolymorum regni præter vocabulum nihil habeat. Ad quæ cum Batavici responderent, regna sua majestate defendi: at populis liberis nunquam satis sollicite caveri: nec gravem tantis Austriacæ domus titulis paucarum vocum jacturam, accepere tandem Hispanici conditionem, si modo & cætera

tera convenirent: ſuſpecta prudentibus iſta Hiſpani facilitas: nec immerito jamtum conjectabatur aſſenſiſſe in ſpeciem populari gratoque omnibus poſtulato, quia reſtarent alia quæ conceſſæ intra verba libertatis vim opesque deſtruerent, aut non æque Fœderatis communia diſſidiis eos implicarent. Procedente colloquio, ſolemnia illa fœderibus, de ponenda hoſtilium memoria, de pignerationibus prohibendis, nullum aut leve certamen habuere. Sed ſimul ad commercia ventum eſt, edixere Hiſpanici abſtinendum Batavis Indiæ, aliisque longinquis navigatibus ut ante bellum inſolitis, eamque præcipuam Philippo cupitæ pacis cauſam: nec indignam libertatem pro qua id pretium daretur: nullo inſuper damno, cum illius in locum Hiſpanica negotiatio tutior propiorq; ſuccederet, qua manente olim nunquam ipſi Indiam cogitaſſent. Addebant nec Gallis Verbiniano, nec Anglis Londinenſi fœdere conceſſum adire eas oras, quos Caſtellani Luſitanique ſibi primis repertas longiſſimo tempore ſoli uſurpaſſent. Sed refellebant hoc Galliæ Britanniæque legati, dictantes quod jure naturæ liceret, prohibitumque fœdere non eſſet, permiſſum merito cenſeri, eoque ſe jure uti. Hæc vero adhæreſcente colloquio, quibus privatus ex India quæſtus, aut patria cordi, libellis diſſerunt, quam iniqua Hiſpanorum imperia, quanta Batavis contra certandi neceſſitas, ut queis ſterile ſolum aut paludibus obſitum, in mari opes & gloria, & in validiſſimum hoſtem unicæ vires. Nec alendæ turbæ ſufficere proxima Oceani. Viginti egregiis navibus Guineam adiri, ſalarias inſulas octoginta, cæteram Americæ oram ferme viginti, Indiam ſolam quadra-

ginta:

ginta: nec minus octo nautarum millia istis itineribus occupari: quibus victum eripi, aut indici fugam tali fœdere: rem in quovis cive indignam, adversus illos vero fœde ingratam, quorum maxima essent in rempublicam merita. Privata seu publica utilitas spectaretur, notum quo brevi excrevissent Indicani commercii quæstus, & quid in posterum sperari debeat ex quindecim annorum profectu colligi. Restare Cambaiam & Malabares, & Ceilonem & Narsingam, & Coromandelem & Quedam ignota hactenus aut leviter tentata. Iam quid si & Sinæ & obversum alteri Oceano Americæ latus adeantur, & Austrino sub vertice latens adhuc orbis inventorem exspectet Batavum? Contenderentur sane inter se Indicana & Hispaniensis negotiatio, quanquam hæc ne amissa quidem hactenus cum per Gallos Britannosque retineretur. nimirum id recuperari quod eripi semper posset, eripi quod recuperari non posset, dissolutam enim semel societatem nunquam revicturam. Indicanas naves bello habiles, quarum semper aliquæ domi in subitos usus sine sumtu publico publicam esse classem: Hispanicas quid, nisi cum libuisset hostium prædam? Lucrum hic cum hoste dividi: illic & quæstum uberiorem, simulque atteri Hispaniæ divitias, orbis paci nimias. Vt sciatur quid negari Philippo debeat, videndum quid ille acerrime petat, quam petitæ pacis causam fateatur. Pauperis quondam regni dominos Indiæ Americæque debere illud fortunæ fastigium, ex quo nunc reges despiciant. Namque & vicinorum principum causam agi quibus inutiles efficeret Batavos mare amissum. Si æquum spectaretur huc niti hostem, ut injuriam

riam facere cum velit possit. Batavos id unum, ne pati cogantur. Si vis aut fas quæreretur, pro se divinas humanasque leges, quæ navigandi mercandique jus ita ut cœlum solumque omnibus ex æquo adjicerent. Si ante bellum navigatum non esset ad Indos, at jus fuisse navigandi, nec ullam valere quamvis longissimam possessionem adversus juris gentium auctoritatem. Qui mare clauderent, qui solis sibi mercatum vindicarent, quid aliud facere quam piratas, quam annonæ flagellatores? Antiquitati visum justa in eos arma esse qui suis portubus quenquam excluderent, quanto magis qui alienis arcerent? Pacem sine commercio, non pacem esse, sed perpetuam sublato se tuendi jure hostilitatem. Iam vero Batavorum intemeratam hactenus fidem non posse insigniori exemplo fœdari, quam si prodant & Hispanorum inclementiæ objiciant, Indorum populos regesque fœderatos. Si pactis stare velit Hispanus, jam tum rem esse transactam, cum liberos Batavos pronuntiavit, & cum convenit, ut possessa quisque retineret. Nam nec liberis præscribi quicquam debere, & inter possessa esse commercium. At magni æstimare Philippum quod imperio cederet, non eo sane quod haberet, nec id donum, sed veri esse confessionem, sine qua spes nulla concordiæ. Pacem illum dare, pacem accipere, nec tam secundis suis rebus ut vendere eam debeat. ni crederet denuo experiretur. Periisse quadraginta annorum sanguinem, frustraq; sumta arma pro libertate & contra Albani illam commerciorum fugatricem decimam, si nunc tanta servitus sponte subeatur, & majoris Mundi partis exsilium imponi sibi ab hoste patiantur,

quod

quod a principe nunquam tolerassent. Hæc illi: pauci contra privatum esse negotium quod publicæ paci obstare non deberet. Saltem non nisi maritimarum nationum causam agi, cum belli mala ad omnes pertineant. Postremo ubi Hispanica negotiatio, brevis ac tuta, nautas pellexisset, casura sua sponte itinerum longinqua & morbis obnoxia. Re expensa Ordinibus Fœderatis, justæ causæ esse videbantur, cur India haud decederent, attamen, ne quid exuendo bello intentatum relinquerent, altercato diu, optionem Hispanicis deferunt, ut aut solidam ineant pacem cum navigandi libertate, aut ad Galliæ Britanniæque exemplum, quicquid æstivum ultra circulum jacet armorum permittatur arbitrio, aut pax hic, illic induciæ fiant. Illic nec eam negotiationem permittere volebant, & pacem bello misceri prodigio ajebant simile: de induciis per Indiam ita demum spem esse, si elapso tempore navigatu abstineretur. Verum Ordines, qui ab ea lege abhorrebant, si forte metu hostem ad æquiora verterent, Americanæ societatis sopita nuper consilia resuscitant: minas esse tantum intellexit hostis, nec ultra res processit, dum qui inter Batavos paci student ferociam addere verentur dissentientibus. Non dubie noxius erat Fœderatis populis iste rerum status, armis duntaxat inhibitis pace juxta belloque incertis: unde plebs multa, cui ex bello victus, nec promtum se ad alia vertere, otio atque inopia afflictabatur: quo magis festinandum sibi Ordines existimabant, colloquii exitum. Monent igitur Hispanicos, ut præcipua de queis acturi essent capita, pariter proponerent: idem se facturos. Illi causari rem esse insolitam, ut prioribus nondum

trans-

transactis nova congererentur. Parent tandem, sed ut summa duntaxat rerum genera obscuris vocibus, non ut distincte atque explicate res ipsas exponerent. Agendum enim ajebant de finibus, de bonorum restitutione, de externis commerciis, de monetæ, earumque immunitatum, quæ Anglis aliisve per Belgicam concessæ, paritate, de religione, de vicinis principibus. Interrogati quod de religione mentionem facerent, quando in Philippi literis idipsum contineretur, hunc ne haberet sensum, ne qui ultro citroque commearent sacrorum obtentu infestarentur, an ut ipsi Batavis jura præscriberent, queis res divinæ apud ipsos ordinarentur? Rem dignam dixere, de qua principes suos consulerent, compositisque cæteris eo ubi ventum esset clarius promturos sententiam. Contra Ordines non pauca & in ambiguum implicata, sed capita octo & viginti tradiderant, verbis apertis complexi quæ firmandæ paci aut demendis belli injuriis adhiberi solent: nec privata commoda omiserant, aut Nassaviæ domus, ut Emmanuelis, cui pater Antonius breve tenuerat Lusitaniæ regnum. Instituta de controversis capitibus collatione, statim Indicano certamini alterum accessit de Europæis commerciis, non minimas hoc quoque difficultates ferens, nam adaperto Antverpiam itinere labem negotiationibus suis Hollandi magisque etiam Zelandi metuebant, accessitque dilectos Ordinum Ricardotus, cum lachrymis obtestans, ne pertinacius tuendo quæ ipsis placita, tam paratam pacem e manibus amitterent. Nec obscure præ se ferebat nihil de commerciis statui posse, nisi explorata propius regis Hispani

voluntate: meminissent igitur Ordines eam inire paciscendi rationem quæ probari posset, nec victo nec captivo, sed pacis cupido principi. Affecto jam Martio mense haud longe erat finis præstitutus armorum cessationi, convenit igitur, ut Aprilis Majusque adderentur. De India Ordines hanc conditionem tulere, ut liberum esset suis civibus novem per annos a pace facta cuncta illius loca adire, nisi quæ Hispanus dominatu teneret. Hæc vero ne accederent, ne sinerent rectores, aut necessitas cogeret. Hostilia inter ipsos ipsorumque socios tantisper abforent. Si quis contra faceret, ne alibi jus esset ulcisci, quam ubi patrata injuria, injuriæve auctores degerent: tum vero ut ante novem annorum exitum certior pactio tentaretur. Repudiabant hæc Hispanici, planeque volebant circumscribi in præsens Indicanam negotiationem, omitti in posterum. Interni vero commeatus libertatem, suspectam Batavis, munire parabant his legibus, primum ut onera demerentur bello reperta, modicis olim vectigalibus: deinde ne suum ad forum merces trahendi privilegium, quod urbes quædam usurpant, ut in vino Germanico Dordrechtum, in Gallico Middelburgum, adversus alterius nationis aut imperii homines aut imperii cives valeret. Contra Batavi, intellecto hæc quo tenderent, placere sibi ostendunt, ne commerciorum duriora externis onera quam civibus imponantur: jura autem urbium eo sint loco, quo ante motus Belgicos fuerint. Sed & æquum arbitrabantur, caveri sibi tutas fore, quæ a se Hispaniam peterent naves. His super controversiis acturus cum rege in Hispaniam mittitur Naia, quadraginta intra dies promisso re-

ditu: ſed pollicitationem aut falſam, aut temerariam eventus revicit. Non tamen vacuum omnino tempus tranſiit; nam primum Ordines de pecuniis creditis cum Anglo tranſigunt: ſed usque mox faciunt, valiturum ſi pax fieret, iiſdem pene legibus queis cum Gallo convenerat: niſi quod auxilia dimidio minora promittebantur, tum regreſſis ſuas ad nationes, qui ſupra numerum, convenerant, præfecti pacis negotio hoſtium legatos interpellant, ſua ut poſtulata cæteris de capitibus expediant. De finibus orto ſermone veriti non ſunt contendere Hiſpanici, ut Brabantia, Flandriaq; & omni Geldria trans Vahalim Ordines decederent, acciperentque viciſſim Lingam, Oldenſaliam, Grollam, iniquiſſima comparatione. Cum eo deſcendiſſent, ut oppidorum cuſtodiam breve ad tempus Fœderatis permitterent, ſic tamen ut ſumma poteſtas jurisque dictio penes archiduces eſſet, nimium ſe liberaliter partiri Belgicam dicebant, relicta apud vicinos ea parte quam firmiorem belli fortuna judicaſſet. Emanante hujus rei rumore, Brabanti Ordinum ditionis, non contenti obtinere ne hoſti dederentur, occaſionem datam judicabant, qua jus dicendæ in conſilio publico ſententiæ recuperarent. Nam poſtquam principes urbes, ultimaque earum Antverpia Parmenſi ceſſerant, reliqua, ut minora, quam quæ per ſe regerentur, ſeptem nationum imperio leges, tributa, magiſtratus, acceperant, quanquam Bergæ ad Zomam fidæ ſemper partibus, Breda vero aliaque bello capta, ac recepta poſtliminio libertatem ex Trajectino fœdere repetebant. Sed non ea erant tempora, quibus augeri deberet cenſentium turba & conciliandi labos.

 Parum

Parum adhuc actum cum hostibus erat, jamque & Maio mensi finis imminebat, cum pacis inter Batavos studiosi ægre a cæteris impetrant, ut anni labentis residuum armorum otio adderetur: hac tamen lege ne Quintilem ultra colloquia prorogarent. Bonorum tum restitutio tractabatur, prioribus nondum confectis nova dissidendi materia: quam ob rem profectus Bruxellam Verreikius, brevi rediens, quæ sit mens archiducum refert: æquum ut onera bello nata pace moriantur. De oppidis Brabantiæ Flandriæque gratiam facere, dum agro integro potirentur. Vt privatis sua cuique, ita & principibus reddenda bona, quæ majores tenuissent, diversam quippe possessionum utilitatem ab imperii majestate: nec quia hanc abdicassent archiduces, iccirco convenisse ut & illa mulctarentur. Contradixere Ordines, nec imperium fisco, nec urbes agro exui posse, sine imperii urbiumque exitio: & ni ad æquiora se verterent, rectius colloquium abrupturos. Instabant illi, si de fisco abnuerent, certe cur ea, quæ privati principum patrimonii fuissent reddere negarent, colorem nullum reperturos. Repudiatum hoc quoque tam callidum discrimen, quando his in locis nunquam æris fiscalis, principumque patrimonii separatæ rationes fuerant. Et quanquam cunctabantur illi aperire quid rei privatæ nomine comprehenderent, apparebat oppida regionesque totas emtas principibus, aut peculiari titulo quæsitas isto sub involucro tegi. Cum vero Batavi securitatis magnam partem futuram dicerent, si Hispanica præsidia Belgicis finibus deducerentur, indignum dixere Hispanici hoc ab iis posci qui res suas Gallo ac Britanno mili-

te

te tutarentur. Haud magis obtemperavere, rogati ut quæ juris Teutisci loca ipsis insiderentur, Germaniæ redderent. Iterum Bruxellam Verreikius, atque ubi redierat, collati sermones de privilegiorum usu, de bellicarum navium ad littora accessu, de muniendi jure, de legendis earum urbium magistratibus, qui privatos dominos pace sortirentur, de cautionibus pacis, nec nisi denuntiato resumendis ob injurias armis. Nec de his satis conveniebat, & ut convenisset, exigua erant præ prioribus adhuc controversis. Præcipue vero offenderat Hispanicos quod Batavi petierant ut fœdus non archiducum modo, sed procerum quoque ac civitatum ipsis parentium sponsionibus firmaretur. Tentati de religione iterum opperiendum dicebant Naiam, quem sperato longius per Hispaniam detineri haud festinæ circa magna gentis ingenio. Hoc obtentu exoravere ut præfinitum colloquio tempus citra Calendas Sextiles, ad Eidus usque Septembres produceretur. Interea in Galliam Ianinus ierat, ut regi quis apud Batavos reipublicæ status, qui motus animorum, quæ ad bellum vires, quæ spes pacis exponeret: ipse jam tum inducias animo struens, quia publicis arcanisque colloquiis Fœderatorum plurimos a bello aversos, & Hispanum pacis æquæ impatientem cognoverat. Non parum momenti huc addiderat, quod Ordines, si bellum maneret, ingens auxilium reges socios poposcerant, testati nullum sibi restare tributi genus, & tamen longe impar ærarium istis copiis, quas bello gerendo necessarias Mauritius quondam judicasset. Erant hæ pacem volentium artes, quas sero princeps belli jam rationes in minus contrahens vitare
 spera-

ſperaverat. Agebat tum in Gallia Petrus Toletanus, quem Philippus miſerat orando Henrico, ita Batavicam pactionem moderaretur, ut regiæ dignitati quam minimum decederet. Etiam filio ipſius deſpondenda in conjugium Philippi filia offerebatur: haud avido ejus affinitatis Henrico, qui pridem ſibi ipſe in Medicea potius, quam plena fœminarum Auſtriaca domo matrimonium quæſiiſſet. Suſpecta tamen & Batavorum quibuſdam, & Anglis præcipue iſta legatio fuit, & dos dicta nuptiis, jus in Batavos ferebatur. Sed Britannum mitigavit Hiſpanus pari honore legationis ad eum directæ, quam obiit Ferdinandus Grionus Hiſpanos inter belli ductores dignatione eminens. At Daniæ legati, qui Hagæ agebant, domum abiere, pertæli moræ, ſed nec diſſimulantes nolle ſe ejus fabulæ ſpectatores ſedere, cujus ſcena omnis in Gallia ſtrueretur. Onerabat Ordinum curas, quod ex Anglia, Gallia, Germaniaque nuntii congruebant, prædicare Hiſpani miniſtros, nunquam id animi Philippo ut imperii ſui jura projiceret. Sed obtinendo colloquio datam Batavis uſuram brevem temporariæ libertatis. Nunc ita ipſi cognita iſtarum nationum intima, ut pace ſeu bello proſperos exitus ſperaret. Nec pacem daturum, niſi India abſtineretur, & Romanenſibus ſacra ſuo more peragendi poteſtas fieret. Ianinus Hagam regreſſus, fidum in ſocios regis animum, & repudiata Toletani turbamenta, nec ultra aperit. Deinde legati hoſtium, abſente adhuc Naia, ſed acceptis ex Hiſpania literis, regem ajunt bona fide libertatem ipſis permittere, æquum ut ei viciſſim de India aliiſque nuper poſtulatis mos geratur. Cupere præterea regem ſua pro pieta-

te

te ut impune ſit Romanenſibus ex animi ſui ſententia deum colere: darent hoc conſanguineis: darent ſuis quisque majoribus, ne probatam ipſis religionem ſævius odiiſſent, quam nova & nata diſſolvendis imperiis Anabaptiſtarum placita, darent denique patriæ ne fugarent inde cives, erepto quod mortalibus dulciſſimum eſt. Sentiebant Ordines intendi machinam quæ reipublicæ ſtabilimenta ſubrueret. Idem Germanis Anglisque videbatur. Ianinus non conſilium improbabat, ſed conſilii auctores, nec enim debere rem tantum hoſtile beneficium fieri. Tandem Ordines, & damnoſæ rebus ſuis moræ & iniquarum conditionum haud ultra tolerantes, finire colloquium ſtatuunt. Perſcriptoque decreto, quam magnis experimentis formidatum ſibi cum Hiſpano de pace agere, ut ipſi priores aditi mentem ſtatim ſuam promſiſſent, hoſtes contra quibus graſſati eſſent inſidiis, quomodo ſingula eorum poſtulata conceſſæ toties libertatis jura vimque deſtruerent, totam denique rei geſtæ ſeriem ordine commemorant. Decreto hoc ſibi tradito Hiſpanici deliberandi ſpatium petiere. Interea regum Galliæ & Britanniæ legati, præſentibus magis quam probantibus Germanis, in conventum Fœderatorum prodeunt, preſſaque hactenus efferunt regum mandata, ut pacem quatenus fieri poſſet, curarent: ea deſperata, ſaltem inducias ſuaderent utrisque partibus. Sed tutas honeſtasque & per quas maneret Batavis indubitata libertas, jus integrum navigandi, nihil imminuta poſſeſſio. Tales inducias ſapienter rempublicam adminiſtrantibus in pacem verti. Scire ſe quam juſtas haberent iraſcendi adverſariis cauſas: ſed omnes animi pertur-

bationes infidas esse consiliis. Cogitarent, quam per se ipsi bello impares, nec regibus arma sumi, nisi ex occasione, aut necessitate. Hic ex bello nihil posse majus quam mutua damna sperari: & abesse necessitatem, quamdiu haberi possent induciæ. Si convenissent, eadem tuendo fœderi, quæ pace facta auxilia promitti: sin Hispani, quod omnino verendum, ut pacem ita inducias defugerent, futuram tunc quoque amicorum salutem regibus cordi. Hæc ubi fama percrebuit, tum vero effrænis libido sine auctore scripta in vulgus spargendi totum per annum vagata ardentius erupit. Alii tali ex fœdere solitudinem, seditiones, postremo servitium vaticinari: alii odiose exagitare quæ unquam per Americam Hispani, aut adversum Granatenses & Arragones, ipsa denique in Belgica crudeliter aut perfide patrassent. Producere libros qui docerent pacta Romanæ religioni nocentia, aut subditos inter principesque inita servari non oportere. Nec omiserant incusare, quod non urbium rectores, non indigena nobilitas huc missa, sed Itali, Hispani, Monachi, fallacissima hominum genera, qui si quid usquam infirmum aut malefidum rimarentur, quin & legatos regum & procerum potissimos, ut donis a recto aversos oblique notabant. Non minimum ego istius reipublicæ malum arbitror, tantam in plebe libellis concitanda proterviam, vetitam sæpe, & tunc novo edicto, nec repressam tamen, dum acris indago & graves pœnæ repudiantur ut libertati contraria. Ordinibus quanquam in conventu plerisque res inopina obvenerat, & præsumta spe pacis ægre se ad inducias detrudi patiebantur, ne tamen monita regum spernerent, præcipuæ

hæ

hæ causæ erant: quod belli impendia, ita ut postremo gestum fuerat, trecenta florenorum millia in menses singulos tributorum reditus superarent: quod hæc ipsa nondum sufficere judicarentur, ni tuendis amnibus sexies mille pedites ad veteres copias accederent, quod commune Fœderatorum æris alieni haberet novies millena millia: nationes ipsæ privatim bis tantum: ac proinde bellum nolentibus regibus geri nulla bona cum spe posset. Nam partes imperii abscindere atque intima tueri, etsi erant qui suaderent, crudele, ac, si emánaret, periculosum. Quod vero nonnulli dicerent, ita constitutam rempublicam, ut armis quiescentibus ipsa quiescere non posset, ea vero aliis impia atque infamis confessio videbatur. Iustius metui, ne plebs, cognito justas leges repudiari, infensa rectoribus, belli onera detrectaret. Respondent igitur paratos audire se de induciis, dummodo libertas non sub conditione, aut in diem, sed simpliciter atque in perpetuum firmetur. At Hispánici, ubi eos legati regum accesserant, nullam talis conventionis spem fecere: sed aliam conditionem ferunt, ut quæ in præsens armis suspensis rerum sit facies, maneant per annos septem, sic tamen ut Hispanus eligat duos intra menses Indiæ commercium permittere velit, an de eo armis contendere. Non esse autem cur repetatur semel antehac facta de libertate professio, tardumque id impetratu, quando durior hic Hispanus, nec archiducum facilitatem imitetur. Hæc si Ordinibus non placerent, saltem exspectandis propioribus Philippi mandatis tempus sibi indulgeri Calendarum Octobrium tenus postulabant. Hoc ubi per regum principumque legatos

concilio renuntiatum eſt, perſtitere in priore decreto proceres: Cæterum de tempore dixerunt legatis ſe idem rogantibus obtemperaturos. Interim & ipſis ad ſuas cuique nationes abeundi ſpatium fuit, ut in rem novam nova juſſa acciperent. Magnis contentionibus res agitata eſt. nec tantum nudiores ad hoſtilem injuriam populi a Zelandis mari ſuo tutis diſcrepabant, ſed in ipſa Hollandia aliud aliæ urbes, nec intra urbes idem omnes volebant, ut quemque ſpes propriæ, aut valida utrinque argumenta impulerant. In hac animorum fluctuatione conſilium Mauritio datum eſt, ut palam nec diſſimulanter auctorem ageret fortioris ſententiæ: fecitque non verbis modo aſperioribus, ſed & miſſis Hollandiæ ad civitates literis. Tandem, inquit, artes majoribus formidatæ eruperunt. Specioſæ illæ voces, quibus emtum colloquium nihil niſi voces fuere, nec pax hoſti cupita, ſed ut ſuo magis quam noſtro tempore bellum gerat, aut bello gravius per diſcordias ac dona affligat rempublicam. Brevi reviviſcent illi opes, nuper exhauſtæ adeo ut ære ſolo in auri argentique pretium pecuniam ſignaverit. Nobis manebunt onera, perfidiæ metu, diffluet mercatura & quicquid bello alitur: ipſumque militiæ robur, præſertim equeſtre alibi gloriam & prædam quæret. Non corporibus modo, ſed & animis ventura deſidia eſt, tot olim injuriarum exoleſcente memoria: cujus jam nunc quam exiguum reſtat, ſeniorum in locum ſuccedentibus aliis, qui vetera audiunt tantum, audita ſegniter credunt. Fac, quod ſperari non debet, ut in republica nemo aliud quam rempublicam ſpectet, tamen regum ſubiti ſunt impetus: populi, ſæpe dum deliberant pereunt.

Quare

Quare vos memores parentum virtutis, qui toties imperatoris ac regum de pace legationes, non ut amicorum consilia, sed ut hostis insidias vitavere, memores decretorum, quæ olim facta & nuper sæpius repetita, de statuenda extra controversiam libertate, nullam admittite pactionem, nisi quæ hosti & jus omne imperii & titulum & insignia abjudicet. Si fraus nulla subest, quid cunctatur claris verbis exprimere, quod serio agitur? At vestra profecto interest, ne aut principes externi vestro de statu dubitent, aut cives ipsi dominum sibi cogitatione destinent. Erunt qui ambigua vobis verba & ad Hispani gustum temperata laudabunt, necessitatemque obtendent. Sed honesta ac salubria necessitatis patrocinio non egent, præceps est ista mollities & ad deditionem trahit. Fœdera meis consiliis haberi, si ego non merui, meruerit pater. Neque hic mea, meorumve res agitur, ac si publica privatis posthabere sivisset animus, patuit dudum patetque lucrosus e bello exitus. Vos principes fœderis, exemplum date minoribus & vestra ex auctoritate pendentibus populis. Quæ senatus nuper reipublicæ necessaria proposuit decernite. Quos ad conventum mittetis, mandatis adstringite, nequid in libertatis pactione commutent. Imperate iisdem ut nobiscum de republica consilia socient, sicut veteres erga præsides & meum postremo parentem factitatum est. Hanc ego vestram pro publica salute curam omni beneficio gratius accipiam. Non eadem fuit ubique literarum interpretatio: & quidam primores urbium ad conventus ire soliti, ita accepere quasi traducta esset apud collegas sua in mandatis obeundis fides. Prodiere sub hoc tem-

pus & Iusti Lipsii literæ, alibi nobis memoratæ, queis vir civilium rerum non imperitus, manente adhuc Galliæ ac Britanniæ bello, auctor Hispano fuerat, ut cum Batavo inducias pacisceretur. Principes mora valescere, & ubi odium desiisset, redire obsequium; non alia quondam arte Sextum Pompejum cecidisse, validæ classis atque insulæ dominum. Abibat September præfinitus nuper Hispanicis manendi terminus, itaque legatos adeunt regum, narrantes accepta sibi archiducum mandata, quibus septem in annos per Europam inducias faciendi potestas fieret, hac formula, pacisci se cum Ordinibus ut liberis & in quos nihil sibi arrogarent. Philippo ut idem placeret daturos operam. Negarunt legati se de re, quam ingratam fore præsentirent, ad Ordines verba facturos. Apparebat Hispanicos severitate postremi decreti quo exire finibus jubebantur offensos, ut moram precarentur contra suam magnitudinem judicare: mansuros tamen libentius, si Ordines id sponte sua aut legatis suasoribus concessissent. Sed legatis consultius visum hostium abitu satiare Ordinum iras, quam invisa adeo postulatione odium in se quoque accendere. Veniunt igitur in concilium Hispanici vale Ordinibus dicturi. Ibi Ricardotus multum laudatis principibus suis, qui res maximas paci condonassent, Ordinum præfractam duritiem accusabat, a quibus nunc quoque haud satis decore se finibus pelli. Fatidicus, inquit, non sum: sed aut vehementer ego animi fallor, aut jam diem illum prævideo, cum tam contumaciter repudiata reddi vobis frustra optabitis. Vos spretæ pacis reos peraget qui fundetur in posterum sanguis. Huic Ordinum nomine ita respondit

dit Oldenbarneveldius, ut simpliciter egisse Ordines ostenderet, qui colloquium non admisissent, nisi accepta fide relictum sibi iri libertatem. Quo minus fœdus coëat per ipsos stare, qui promissa exsequi aut non possint, aut non velint. Ab illis reposcendum sanguinem, quorum jura annis omnibus cruentiora armorum fecissent necessitatem: quorumque recentia etiam in imbelles nautas ac piscatores sævitiæ exempla exsisterent. Adstabat Spinola eo sane vultu, in quo desperatæ pacis dolor deprehenderetur. Abiens Haga Ricardotus, forte an consilio, arcana archiducum mandata de ratione instituendi colloquii, inter chartas quasdam in hospitio reliquit, quæ reperta brevi in vulgus emanarunt. His cuncta, quæ de pace acta narravimus, ita jubebantur, atque inter cætera illud de libertate asserenda nequid contenderent. Sed Fisci jura, si non redderentur, eorum in vicem annuam pecuniam poscerent. Atq; ubi cætera provenissent, tum callide insinuarent Batavis, validum esse, si cohæreat, Belgicæ corpus: divulsum facile externo alicui in prædam cessurum. Recte igitur facturos si archiduces sibi defensores adsciscerent, aut saltem eam inirent societatem qua hostis utrique parti fieret, qui alteram læderet. Si ne id quidem posset obtineri, hoc tamen conveniret, ne pars altera alterius hosti ope aut consilio adesset, aut quenquam suorum ei militare pateretur. Sed hæc Hispanici celare Gallos Britannosque jubebantur: eorumdem tamen opera uti ad res alias, & Ianini præsertim ad impetrandos Romanensibus suos ritus, & bonorum quondam sacerdotalium partem. Commendabatur & ipsis Transamasiani comitis negotium,

& privata quædam alia. Qui scriptum hoc a Ricardoto per incuriam relictum credere non poterant, has illi cur relinqueret caussas fuisse suspicabantur, ut de libertate nihil nisi serio actum persuaderet, & de auxiliari fœdere cogitationem injiceret Batavis, quod verbis promere immaturum fuerat. Qui vulgavere, aut suspecta facere voluit, legatorum ac Galliæ præsertim consilia, aut actiori regum odio objicere archiduces. Ricardotus per literas & suam negligentiam accusavit, & quod sparsum esset in vulgus scriptum, violata in eo hospitii jura conquestus est. Nihilominus Galliæ ac Britanniæ legati, Germanis, queis ea actio minus placebat, abitum parantibus, cognito per sermones nuper & nunc ex literis Ricardoti, obtineri posse ab Alberto Philippoque in decem annos inducias, sed de libertate non alia verba, quam quæ usurpata essent armis primum inhibitis, fœdus eum in modum concipiunt. De India permittitur Philippo, inducias & illic aut bellum eligere, de finibus atque alia controversa pacatiori in posterum colloquio servantur. Labor in eo erat, ut hæc paciscendi ratio probaretur Ordinibus de munienda in perpetuum libertate sollicitis, quibusdam & hanc arrepturis occasionem, quo fedus everterent. Veniunt igitur in concilium legati, quorum Ianinus, senatoriam in gravitatem compositus, ita fari orsus est. Meretur & dignitas & virtus eorum, quibus nostra de induciis consilia displicent, ut ipsorum argumenta cum nostris comparentur, quo vobis sit, Proceres, promtius dispicere, utra sit salubrior sententia. Verba, ut audio, incusant, qui si hoc agunt, ut sit tuta libertas, & non armorum cupiditati obten-

ten-

tentus quæritur, est ut liberentur laudando forte sed inani metu. Nam libertas illis rebus annumeratur, quæ nec diem nec conditionem recipiunt, & semel datæ semper valent. Quanquam si recte rem inspicimus, non dari vobis libertatem, sed agnosci cupitis. Nam & dare ille non potest, inconcesso principibus imperia transcribere, & datam accipere pudor sit vobis, qui eam jam olim decreto publico obtinetis. Agnoscere autem manifestius non potest, qui & liberos vos appellat, & nihil se in vos sibi arrogare profitetur. In ipsa pacis actione satis id nobis visum: sed quia erant qui plus impetrari posse confiderent, non intercessimus. Insignia vero nomenque abdicari, probrosum nobis jam tum videbatur, ideoque suspectum in rege non victo. At si ita sentit hostis, quin clarius loquitur, inquiunt. Ille vero æquum negat ad alia se verba cogi, quam quæ vobis ante colloquium placuere. Iam vero cui persuasam vultis vestram libertatem? amicis nimirum regibus. At illi ista verba idonea pronuntiant. Neque vos id credo timetis ut vobis Hispanus in jure manum injiciat, vindiciasque dici adversum vos sibi postulet. Sed exactis induciis, si ita ipsi visum erit, bello utetur judice. Victos nulla defendet cautio: victoriæ ut nihil cautum sit, ratio facile constabit. Neq; illud magnopere metuendum, ut magnam pecuniæ vim hostis accumulet. Mos iste liberis populis, nec aliena petentibus in futurum prospicere, uti præsentibus regium putatur, alia luxus, alia latius imperitandi cupido absumit. Et juvenis Philippus, & gentem regit quiescere indocilem. Vobis promtius, expedito ære alieno fidem refovere, quando præsidiis tantum manentibus castrorum im-

impendia, pars altera onerum cessabunt. Potestis jamnunc, & suaserim, tributa in annos induciarum prorogare. Munera hostium & dissidia his, qui timere se dicunt cavenda facile concesserim. Nec puto leges vobis aut judicia deesse: ut taceam frustra paucos corrumpi, ubi penes multos nec semper eosdem sit regimen. Socordiam quoque hostis ipse excutiet, ejus quippe ingenii, ut diu non suspectus esse nequeat. Alioqui ista si ratio admittitur, æternum bellum suscipiatis necesse est. Nam pace multo etiam magis metuenda securitatis vitia: imo nec bello interna pericula abeunt, si qua magna calamitas obsequium rumpet. Nec id tamen formidatur, quando publici reditus adeo inferendo impares vix arcendo bello, hoc est exitii ad moram, sufficiunt. Hoc interest quod induciarum incommoda cavere vestra in manu est, belli tristes exitus sæpe nec sapientissimus effugit. Imponitur nobis necessitas etiam Lipsii literis respondendi, qui hosti inducias suasit, sed breves: sed sine libertatis mentione: neque tum iis Galliæ viribus, quæ metum hosti, vobis fiduciam adderent. Exemplis si certatur, stant a nobis plura, & non alieni sæculi. Gandavico fœdere Hollandia ac Zelandia revixerunt. Helvetii sumta paribus de causis arma per inducias posuere: libertatem tanto jam tempore retinent, peditatu sane & montium jugis defensi: sed non minora sunt vobis munimenta, navales copiæ & circumfusus Oceanus. Sunt & qui metuunt ne quondam infirmiores in arma redeatis, quia incerta sit principum faventium vita. Sed non cum regibus & causæ societatis intercidunt, quin, ut regna immortales sunt. Hoc ipsum quod vivunt florentque socii,

quod

quod Belgicæ princeps arma exosus imperat, excitare vos debet, ne effluere sinatis tam oportuna quieti tempora. Venit a providis, venit ab amicis regibus hoc consilium, & quorum id unum ut salvi sitis interest. Plura quæ huc faciunt, sed prudenter tacentur, sibi quisque subjiciat: ne contrariæ sententiæ auctores sola dicendi quidvis libertate nos vincant. Hac oratione commotos nonnihil animos postridie iterum aggreditur: præcipua fœderis capita singulatim percurrens, ut iniquum nihil aut infidum latere convinceret. Addebat primos esse omnium populorum quibus is honos concessus, ut libertatem suam abdicati principis confessione munirent. Non Helvetiis id obtigisse, ne captivo quidem Christierno id imperatum a victoribus Danis. Tum graviter eos increpat, mendaciique & ingratæ mentis accusat, qui mussitarent Petri Toletani in Galliam adventu aversum a Batavorum commodis regem. Firmiorem ipsius benevolentiam, nec posse hostium precibus, sed sola talia spargentium contumelia mutari. Putavit officii sui Winwodus senatui quoque, cujus ipse pars esset, inducias commendare, regem Britanniæ affirmans haud aliud suadere, quam cujus ipse dedisset exemplum. Iusta arma, quæ necessaria: his & deum favere & pios reges, at necessaria non esse e quibus honestus pateret exitus. Si sua ope consisterent, tamen non repudiandum fedus incolumi religione, libertate, commerciis. At nunc quod post inducias futurum sit eminus conjectari, belli tanto propiora pericula non videri. Mirum quantis animis per omnes consessus res acta sit: & quotidie novi libelli aderant, fomenta discordiæ. Iam nec regibus parcebatur,
tan-

tanquam qui ſpes reconditas in Fœderatorum malis haberent. Sed præcipua in Oldenbarneveldium invidia, ut talium repertorem: & immenſa auctoritate etiam ſuperioris fortunæ hominibus gravem, nedum æquales illum ſui tanto eminentem faciles aſpicerent, & apparuerunt literæ, quibus jamtum non obſcure ad cædem deſtinabatur. Ille igitur in Hollandiæ conventu teſtatur non novas ſibi potentium offenſas, nec ulla ſe pericula defugiſſe, quo patriæ inſerviret, adverſum rumores & fortuita fretus conſcientiæ ſolatio. Sed quando cerneret rem per ſe non gratam ſuo inſuper odio gravari, orare ſe, ut expediendis quæ e republica viderentur, minus inviſa aliorum miniſteria deligerent. Simul cætu excedebat. Miſſi e primoribus qui rogarent, ne adjutam hucusque fidelibus conſiliis rempublicam tam difficili tempore deſereret. Ergo ſolita repetens, dum nunc regum beneficia auctoritatemque extollit, nunc belli onera explicat, nutantes erigit, quamvis acriter obloquentes absq; iracundia refellit, Amſtellodamo longiſſime renitente, tandem omnem Hollandiam unius fecit ſententiæ, quam & quinque aliæ nationes amplectebantur. Sola Zelandia propriis de cauſis & inſtigante Mauritio, inducias abnuens obſtabat aliorum conſenſui, nec perrogari decretum patiebatur, Trajectini federis verba urgens, quod arma poni niſi communi omnium voluntate non ſineret: & quæ inter nationes controverſa præfectorum deferret arbitrio. Indignari alii ac dicere non jam de induciis quæri, ſed an una Zelandia cunctis legem poneret. Calentibus animis interveniunt regum legati, violentiſſimis argumentorum tracturi, quos ducere

ne-

nequiissent. Priorque Ianinus, prolatis Henrici ad Ordines literis, queis dicta ipsi factaque rata habebantur, orsus laudare bona concordiæ, aut diversas citra contumaciam sententias, ad Trajectinum fœdus ubi venit, non nostrum est, inquit, externa scita interpretari. Sed tamen communis ratio docet, super deditione eo tempore, non æquo de fœdere agitatum. Et si mens est alia, aut abroganda aut seponenda lex est, salute publica ita postulante, quæ legum omnium sanctimoniam in se continet. Nam quis alius erit exitus, si quidem non hi sociorum regum justius quam illi præfectorum arbitria recusant, quod utrique in hac consultatione partes jam fecerint. Restat igitur ut pauciores pluribus cedant: hoc uno stant populorum imperia, aliter casura. Sic apud Helvetios majori parti placita etiam qui contra dixerant exsequuntur. At Achæos olim Ætolosque, validos quanquam dissidia obtrivere, dum sibi quisque non in medium consulunt. Nam nimia libertas ad servitutem via est. Præterea ne quis spe vana sibi imponat, jamnunc vobis jussus edico, non adeo vestri egere regem ut opem sit laturus consilia sua aspernantibus. Similia Britanni nomine Spencerus loquitur, adjicitque rempublicam, in qua jus plurium sententiarum non valeat, virgini esse similem, quam prisci auctores memorent discerptam contendentium inter se rivalium manibus, narratque facunde, quantum intercedendi tribunitia potestas populo Romano nocuerit. Suasere etiam legati, ut certa in posterum tributorum iniretur ratio: tum si quid in republica morbidum ac bello dissimulatum emendaretur: quo magis & ipsi inter se concordes & hostibus formidolosi forent.

forent. Eadem haud ſpernendi civium mone- bant, queis optimum videbatur regimen: ſumma nationibus earumque legatis, præfectis vero ac ſenatui, qui non partes ſingulas, ſed univerſum corpus reſpicerent, quotidiana ac ſubita permitti. Sed convellere haud promtum morem probatum viginti annorum rebus haud improſperis. Quorumque intererat manere præſentia, facile evicere, ne, dum pendet induciarum deliberatio, negotia negotiis implicarentur. Inter jurgia labens hic annus paulo minus exierat, crebeſcebatque rumor ne Hiſpano quidem placituras, quas legati molirentur, inducias. Scripſeratque ſane ad Ianinum Ricardotus, difficiliorem nunc Philippum, ſed culpam regi Britanno aſſignabat, velut per illum ſpe injecta ſilentii de libertate. Et in Fœderatis quoſdam jam otii dulcedo intantum pellexerat, ut pati id quoque poſſe viderentur. Cordatiores reſtitere: legatique regum ad archiduces mittunt, percunctatum ecquid fidere deberent his, quæ nuper ipſorum cum miniſtris agi cæpiſſent. Relato & juſſiſſe archiduces & habere a rege paciſcendi poteſtatem, Ordinibus hoc ipſum indicant, monentque ut finitura nunc armorum ceſſatio menſe uno proferatur, in ſpem faciendi federis: ne tamen alias leges quam nuper a ſe præſcriptas exſpectent, tantum daturos operam ut ſeptem annis longius induciæ maneant: ac per Indiam pacata ſint potius quam armata commercia. archiduces interea, ſatis gnaro non defuturos in Hiſpania, qui armorum avidi aut pro regni gloria certantes, verba illa de Batavorum libertate arguerent, præſertim cum nec Indiæ commercio decederent Batavi, nec in Romanenſium

gra-

gratiam quicquam ſtatui paterentur. Miſere eo Inicum Bryxollenſem ſacerdotem Hiſpana & nobili e domo, Alberto & ſacris confeſſionibus, & quod ferme connectitur conſiliis intimum. Iuſſus hic oſtendere, quæ commoda per inducias Flandriæ portubus, quibus per arma aditus clauſi: religioni quoque Romanenſi augmenta ſperari quanto odia deferveſcerent, inter avidos novorum & de ſacris diſcordes. Neque metuenda nimium verba illa in ambiguum implicata, quæ non modo regum legati aſſererent nihil Hiſpano demere, ſed & Batavorum plerique ſubtiliter cavillando inania monſtraſſent. Vt hæc contra nitentibus prævalerent, maximum pondus addidit flagrantiſſima tunc apud Philippum gratia non aulam modo, ſed & vim conſiliorum in ſe trahens Lermæ dux, pacis artibus florens, eoque metuens ne alii per parta bello decora altius attollerentur. Hoc primum anno in Batavos venit Philippus Wilhelmus, princeps Arauſionenſis Mauritii frater natu major, belli tempore alibi acto, nunc communi omnium jure uſus. Cauſas obtendebat, ut per induciarum fedus ſuis quoque commodis proſpici curaret, ſed & quod, Gallica affinitate inclitus, melius ſperaret tranſigi poſſe præſentibus Galliæ legatis quæ ipſi cum fratribus paterna de hæreditate diſceptabantur: ſequius interpretantibus aliis, velut contra fraterna conſilia pacis adeſſet laudator. Hoc conciliante Emmanuel Luſitanus, cui ſororis ob matrimonium infenſum Mauritium alibi memoravimus, cum domo Naſſavia in gratiam rediit. Militia actum nihil hac tempeſtate: niſi quod juxta Ardenburgum cæſi, qui oppidanorum pecori inſidiabantur. Viciſſim

Germanico agro licentius cursitans eques Batavus pœnas dedit, nam seorsim noctem agentes aliquos e Bercano præsidio eximmissi opprimunt, occubuitque inter cæteros Adolphus Nassavius magni animi adolescens, sed qui militem indulgentius haberet. Verum breve victoribus gaudium: nam coortis undique turmis majori cæde cædes pensata est. Habuit hic annus haud spernendi quoque mali semina, vix ut arma desierant; exorto publicæ religionis dissidio, latentibus initiis, sed ut paulatim in majus erumperet. Lugduni sacras literas docebant, viri eruditione præstantes Gomarus & Arminius, quorum ille æterna Dei lege fixum memorabat cui hominum salus destinaretur, quis in exitium tenderet. Inde alios ad pietatem trahi, & tractos custodiri ne elabantur: relinqui alios communi humanitatis vitio & suis criminibus involutos. Hic vero contra integrum judicem, sed eundem optimum patrem, id reorum fecisse discrimen ut peccandi pertæsis fiduciamque in Christum reponentibus veniam ac vitam daret, contumacibus pœnam, Deoque gratum, ut omnes resipiscant, ac meliora edocti retineant: sed cogi neminem. Accusabantque invicem, Arminius Gomarum, quod peccandi causas Deo asscriberet, ac forti persuasione teneret immobiles animos; Gomarus Arminium, quod longius ipsis Romanensium scitis hominem arrogantia impleret, nec pateretur soli Deo acceptam ferri, rem maximam, bonam mentem. Constat his queis cura legere veterum libros, antiquos Christianorum tribuisse hominum voluntati vim liberam, tam in acceptanda, quam in retinenda disciplina, unde sua præmiis ac suppliciis æquitas. Neque eidem

eidem tamen omiſere cuncta divinam ad bonitatem referre, cujus munere ſalutare ſemen ad nos perveniſſet, ac cujus ſingulari auxilio pericula noſtra indigerent. Primus omnium Auguſtinus, ex quo ipſi cum Pelagio & eum ſecutis certamen (nam ante aliter & ipſe ſenſerat) acer diſputandi, ita libertatis vocem relinquere, ut ei decreta quædam Dei præponeret, quę una ipſam deſtruere viderentur. At per Græciam quidem Aſiamque retenta vetus illa ac ſimplicior ſententia. Per occidentem magnum Auguſtini nomen multos traxit in conſenſum, repertis tamen per Galliam & alibi, qui ſe opponerent. Poſterioribus ſæculis cum ſchola non alio magis, quam Auguſtino doctore uteretur, quis ipſi ſenſus, quis dexter pugnare viſa conciliandi modus diu inter Franciſci & Dominici familiam diſputato, doctiſſimi Ieſuitarum cum exactiori ſubtilitate nodum ſolvere laboraſſent, Romæ accuſati ægre damnationem effugere. At Proteſtantium princeps Lutherus, egreſſus monaſterio quod Auguſtini ut nomen, ita ſenſus ſequebatur, parte Auguſtini arrepta id, quod is reliquerat libertatis nomen, cœpit exſcindere: quod tam grave Eraſmo viſum, ut cum cætera ipſius aut probaret, aut ſilentio transmitteret, hic objiciat ſeſe: cujus argumentis motus Philippus Melanchthon Lutheri adjutor, quę prius ſcripſerat immutavit, auctorque fuit Luthero, quod multi volunt, certe quod conſtat Lutheranis, deſerendi decreta rigida & conditionem reſpuentia, ſic tamen ut libertatis vocabulum quam rem magis perhorreſcerent. At in altera Proteſtantium parte dux Calvinus, primis Lutheri dictis in hac controverſia inhęreſcens novis ea fulſit pręſidiis,

addi-

addiditque intactum Augustino, veram ac salutarem fidem rem esse perpetuam & amitti nesciam: cujus proinde qui sibi essent conscii eos æternæ felicitatis jam nunc certos esse, quos interim in crimina quantumvis gravia prolabi posse non diffitebantur. Auxit sententiæ rigorem Genevæ Beza, per Germaniam Zanchius, Vrsinus, Piscator, sępe eo usque provecti, ut quod alii anxie vitaverant apertius nonnunquam traderent, etiam peccandi necessitatem a prima causa pendere: quæ ampla Lutheranis criminandi materia, & supra illud de Eucharistia nova certaminis seges. Apud Batavos initio motæ religionis super his contendere haud vacuum fuit, facile quamvis inter diversa sentientes æquo jure agebatur. At ubi multa juventus a Genevensibus, Palatinis, Nassaviis doctoribus veniens instituendis præfecta ecclesiis numerare se cœpit, tempus rati, quæ ipsi didicerant in legem vertere, dissidendi manifestos certabant aut non admittere ad sacra munera, aut admissos excludere, unde crebri ad Ordines questus. Anastasium Velausum in Geldria, in Frisia Gellium Snecanum, Trajecti Hubertum, apud Batavos Hiltamum, Clementem Martium, Hermannum Herberti & alios eadem palam & tuto docuisse testantium. Donec duo quos dixi Gomarus inde, hinc Arminius in ipsa Lugdunensi schola sua quisque firmare, aliena labefactare aggressi sunt. Stillabant in juventutem magistrorum dissidia, jamque & in partes alii per Hollandiam sacrorum Ministri vocabantur. Occurrere Ordinibus visum, & supremo judicum consessui mandare ut professores duos audiret. Longum post certamen haud aliud consultius visum quam collo-

quii

quii acta ſilentio premi. Sed non eo minus percrebuit utraque, & ferme placuit, illa ſacrorum miniſtris, ut receptior, hæc magiſtratibus, ut popularior ſententia. Atque hinc aliud jurgium; cum hi de religione judicium partem eſſe ſummi imperii, illi ſacra ſacris in cœtibus diſceptanda contenderent. Libelli quoque duo, alter Palatinatus exemplo inſtituendis ad pietatem pueris per Belgicam uſurpatus, alter, quo dominanti quondam Hiſpaniæ regi edita erat Reformatorum cœtuum profeſſio, controverſiis materiam addidere. Namque haud ita pridem Fœderati Ordines, poſtulato a ſe ut ſeptem e nationibus ſacrorum miniſtri inter ſe conventum agerent, aſſenſerant hac lege, ut libelli iſti duo iſto cœtu examinarentur, ad ſacri codicis normam. Hoc qui cum Gomaro erant diſſentientium artibus tribuebant, quaſi novandi cupidis ſignum daretur: ipſi laudantes probatum ſæculis omnibus morem, ne conſenſus vincula temere ſolverentur. Namque aliter diſcerpi plebis animos, ubi quisque ſibi placita doceret: quare & ſacris admoveri quenquam, niſi libellos iſtos ſignaſſent iniquum & anceps judicabant. At ab Arminio ſtantes, hominum de ſcriptis ajebant dubitare haud nefas: nunquam tanta de re legitime deliberatum tumultuariis, ut fit, rerum initiis & exinde occupatis bello reipublicæ moderatoribus. Atque etiam melius actum iri cum Chriſtianitate, ſi nullis aut brevioribus formulis uteretur. Quin & Goudæ prodiit exiguus liber paucis credenda complectens, nec aliis vocibus, quam quas divina pagina præſcriberet. Exorti ſtatim ex altero agmine, qui publice id deteſtarentur, nec ullum dicerent tam horrendæ opinio-

 nio-

nionis portentum, quod non talibus verbis velaretur. Convenisse primis temporibus simplicitatem cum ignota adhuc mala remediis non indigerent; mox, ut quæque ætas errorem genuerat, ita reperta loquendi genera, quæ devios latebris suis excuterent. Ita quod illi servitium, hi pacem; quod illi libertatem, hi rerum perturbationem vocabant. Et splendidis utrinque nominibus crescebant dissidia, magnis quondam odiis alimentum & nomen datura. Ex Oriente Matelifius rediit, rebus feliciter gestis, & quas non dubium est inter causas fuisse, cur Indiam Hispanus bello permittere noluerit. Exierat patria annis ante tribus, mensibus totidem, provecto jam tum longius vere, quam ut annui Austrorum flatus Æquinoctiali sub cœlo in Africæ littora impellentes vitarentur. Mandata habebat belli multa magnaque. Sed reluctabatur imperiis nauta, non militari se operæ addictum obmurmurans. Dux ipse parandæ laudis avidus, potissimos societate gloriæ, vulgus spe prædæ illexit, modo pro concione universos, modo, ut se occasio dederat, singulos alloquens, & pro ingenio cuique adhibens hortamenta. Vt ad Indos ventum, captæ naves aliquot Lusitanicæ, aut quæ Lusitanos mercatu juverant. Sed barbarorum quæ fuerant ipsis remissæ, quo latius studia affectarentur. Gangetici sinus cornu sinistro Malacca jacet, qua Indiæ continentem Sumatra obumbrat, ingens insula freto diremta, quod Cincapuram vocant. Iora haud longe absita, cujus reges olim & Malaccæ solum tenuere. Sed postquam Lusitani eum in orbem venere, illecti situ loci struxerant arcem, muro quadrato collem & domubus, quod satis videbatur,

tur, ſpatium amplexi. Paulatim & extra habitari cœptum, ac maxime trans flumen, quod ad dextram jacet; hæc quoque ædificia, qua littori imminent, muro tegebantur. Hinc Ioræ regibus perpetua in Hiſpanos odia, ideoque Batavis ea prima ſocietas fuit. Hoc tempore Ioræ regnabant fratres quatuor, quorum imperio maximus Iandepatuan, ſed ingenio atque induſtria Sabrana prævalebat, tuendæ augendæque rei intentus, contra quam plerisque Indiæ regibus ſolitum, queis Venus potusque cordi, & alia in præſens grata quam in poſterum profutura. Matelifio ad Malaccæ obſidium plus animi erat, quam virium: namque arcem oppidumque Andreas Furtado tuebatur, bello inclitus, virorumque cum ipſo tria ferme millia; ſed Indi pars major; quia Luſitani aliquammulti miſſis Sinam navibus præſidio ierant. In Batava claſſe, navium undecim, homines erant mille & quadringenti. Quare augendis copiis auxilia petuntur a regibus Ioræ, facto fœdere, ut ager ipſis, oppidum Batavis cederet, prædam inter ſe partirentur. Primum ex navibus, inde ex inſulis, quę modicæ præjacent, jacta tela. Tum dextro littore caſtra poſita: ac propere admodum deſerto quod defendi poterat trans amnem ſuburbio, reſciſſoque ponte, intra arcem arcique adſita defenſio ſtetit. Ita tutum Batavis alium amni pontem injicere, tergumque oppidi, & inſtructum tumulo Monaſterium invadere, ac brevi altero quoque latere ad mare penetratum eſt. Ergo Matelifius & caſtella locis oportunis diſponit, & propugnaculum, quod Furtado paulo ante arci addiderat, machinarum incuſſu disjicit, & cum ſtagnans humus fodientium opera

non admitteret, oppletas terra turriculas ligneas, cæsarumque arborum materiam (ac forte multa in propinquo pomeria erant) propius arcem admovet, translatis rudem in orbem belli Batavici artibus. Mirum dictu, quam nullus eo in obsidio Iorensium, & quos alii vicinorum regum miserant usus fuerit. Primum quem promiserant numerum non præstitere: tum militi obsequium & constantia non minus quam peritia aberant, nec ad eruptiones tantum, sed ad quemvis telorum jactum stationes deserebantur, claroque tum experimento patuit, Lusitanorum istis de gentibus prædam magis fuisse, quam victoriam. At Batavi, pressi toto belli onere, per casus fortuitos, nec minus ipsa lassitudine & nocturnis imbribus carpebantur. Spes non erat, vi posse obsessos numero validiores a minoribus capi: supererat ut fames exspectaretur. Sed quarto jam obsidii mense pertendere ultra vetuit a Goa classis veniens, cui imperabat Alphonsus Castrensis regius Indiæ Prætor. Galeones erant quatuordecim, Longæ quatuor, minores navium sedecim: vehebantque Lusitanos aut alios ex Europa ter mille septingentos: barbarici ministerii prope tantumdem. Mandatum illis, ut postea ex captivis literisque cognitum, loca, quæ Batavi mercatu adire soliti, bello invadere, Achemum, Ioram, Pahamum, Pataniam, Bintamum & Ambonam. Prope Achemum ut venerant, regi ejus urbis impensas classis ut solveret, Batavos traderet, arcem strui pateretur imperabant, quasi jure victoriæ. Sprevit hæc ille armis fretus & munimentis, quibus oram maritimam firmaverat, monstrante Batavo. Vnum tamen horum irrupere Hispani: sed cum

clade

clade repulsi, nec ausi ultra. Simul cognito Malaccæ obsidio, illuc properant, vacuas si possent naves, terraque sparsum hostem oppressuri. Prævertit Matelifius per exploratores monitus: & quanquam ipse militiæ novus, implevit egregii ducis officium. Impedimenta primum & machinæ navibus impositæ: inde Iorensis miles: mox Batavorum ut quisque longissime aberat, ita ante alios ingredi castellum jubebatur, quod in littore situm. Pars jam naves intraverant, pars terra morabantur, cum e Malacca vi magna prorumpitur; sed represso hoste facilis de cætero inscensus fuit. Quamprimum se invicem classes conspexere, telis eminus certatum, Lusitanis, quod ventus Sumatram versus & ab hoste ferret, pugnam vitantibus. Vt postera dies illuxit, ventusque a Sumatra flare cœperat, Matelifius, incubiturum sibi hostem præsentiens, tolli anchoras jussit. Sed una navium, cui nomen Nassaviæ, cum anchoram emoliri non posset, & funem præcidere cunctaretur, ab Hispanicis duabus oppressa incensaque est. Manabat in auctores periculum, ni Longarum præsidium adfuisset: quod auxilii genus Batavis deerat: actæ igitur remulco flammam jam adhærescentem vitavere. Tentarant & suis conflagrantibus succurrere Batavicæ naves, quæ Middelburgum & Arausio vocabantur; sed ventus repente languescens cursum destituit, ultroque ipsas aggrediuntur tribus navibus Alvares Carvalius, Henricus Norona & Duartes Guerra, Lusitanorum duces. Queis inter se implicitis Mauritius, alia Batavorum navis, injecit flammam, quæ Duartem quidem & Carvalium suis cum navibus, sed una & Mid-
 del-

delburgum absumsit. At Noronam cum Arausione decertantem Matelifius ipse Prætoria sua invehitur, telisque fatigat, donec lacera navis in deditionis signum aplustre submitteret. Nec tamen ausus ille transire jam parantes Lusitanos recipere, metuens ne nauta, difficili adhuc prælio, in prædam animos manusque verteret. Igitur navem jam suam existimans, parcique telis imperans, fune devinctam trahebat. Sed rupto sponte vinculo Norona ad socios elapsus, fefellit anxiam nimis atque infelicem prudentiam. Nec tum ultra pugnatum, fesso Hispano, & caventibus Batavis ne æstu rapido infra hostem segreges truderentur. Æquarant victoriam perditæ naves binæ utrinque, Lusitanorum quidem majores; sed in Batavos, ut minores classe, acrius damnum. Hominum impar clades: Batavorum octo desiderati: Lusitanorum complures telis, flammis, mari perierant; nec paucos scapha ignem effugere quærentes ira nautarum, contra ducis quoq; imperium, trucidarat. Proximi dies per quietem aut globorum jactus transiere, cœpitque Batavos nitratum deficere, majusque malum, nautarum contumacia prope seditionem venit. Nam quia conventionis lege non tota classis, sed sua cuique navis supposita pignori fuerat, hi quorum exustæ naves, velut mercede simul amissa, mœsti iratique alios jacturæ similis metu prælia abnuere impulerant. Igitur sedandis animis, simul ut ægra corpora ac naves reficerentur, Ioram cum classe Matelifius secedit, atque inibi cum regibus de firmando contra Lusitanorum impetus oppido consilia sociat. Hic mensem moranti alterum lætus venit nuntius, divisam hostium classem: partemque

quæ præsidio ivisse imbellibus navigiis: nec ad Malaccam amplius residere quam Galeones septem, longas tres. Nautas igitur modo minis, modo promissis aggrediens, vix tandem permovet, ne tam benignam juvandæ patriæ occasionem de manibus emitterent. Vt ad Malaccam ventum est, conspectumque hostium classem sub arcis tutela anchoris teneri, quo eam apertum in mare deduceret Matelifius, hoc usus est consilio. Extimam quæ jacebat navium (Nicolaus dicebatur) cum Prætoria sua duabusque aliis ipse circumvenit, præcisoque anchorali fune secum in altum trahit. Parcusque nitrati ob ejus penuriam paucos sed certos globorum jactus destinat, non ima petens, quippe cum tranquillum mare mersare navem abnueret, sed foros & qua vis hominum densissima constiterat. Statimque irrumpi navem jubet, ac si quid obvium obtruncari; nec segnis in obsequium nauta, ut prælio incaluerat, domestici certaminis oblitus: fit magna strages. Vacuam jam navem, nisi si qui forte delituerant, cum incendere Matelifius vellet, elapsi nuper Noronæ memor, centurio quidam custodiam ejus depoposcit, nec præstitit. Nam rupto quo attinebatur reste navis ad suos rediit. Interea tota Lusitanorum classis, quo periclitanti Nicolao subveniret, solutis anchoris in mare descenderat. Expectabant Batavi singulis interdum & binis navibus singulas. Hispanicarum una cremata est, alia Sebastianum Suarem vehens se dedidit. Cæteræ & laceræ & cruentæ fluitabant, cum victoriæ nox intercessit. Eximia eo die Batavorum & virtus & fortuna fuit, multis hostium interemtis, ex ipsis vix quoquam, nisi quos

prædæ aviditas contactu navis ardentis una in pernitiem tulerat. Mane postero navis una, quæ maxime vulnerata, paucis vectorum reliquis apparuit, hæc quoque dedita est. Reliquæ ad stationem redierant. Cupiens has quoque corrumpere Matelifius, ut præclari operis summam absolveret, metu tardabatur, ne tam propinquo littore fundo semet ipse illideret. Hac in deliberatione cùm dies hæsisset aliquos, videt ecce ultro Lusitanorum manibus quod reliquum ipsis erat navium incendi, fruiturque lætus insani pavoris spectaculo. Captivos quos habebat, Alphonso Castrensi remisit, primoribus indicto pretio quod nauta divideret, cæteros hac conditione, ut pauci vicissim Batavi Malaccæ aut alibi detenti redderentur: Hostesque tam viles, aut suos tam caros habuit, ut decem prope ducentis permutaret. Naves hostium captas exussit, ne oneri forent: servatis machinis, quæ bello partæ, viginti quatuor. Atque ut hic egregiæ res, ita e Moluccis contraria nuntiabantur. Nam postquam Tidorim veteri possessori Verhagius permiserat, Lusitani quidam dilapsi in Philippinas, (Castellani imperii ea portio est, quam indigenæ Lusoniam vocant) præfectum Petrum Acunam auxilia orant, exorantque. Sed lex addita ut Castellanis quoque paterent in posterum Moluccæ, quondam inter ipsos certatæ, ut alibi narravimus: unde haud temere creditum, maluisse Castellanos recuperari insulas quam in tempore custodiri. Triginta & septem magnis minoribusque navigiis ad Tidorim ventum, & quo facilius occuparetur juvit rex ipse, res Batavas voce non animo secutus. Inde in Ternatam transiere. Capiuntur

muni-

munimenta & rex fidissimus Batavis, qui, præviso dudum periculo, monuerat sæpe ne sine munimento Tidoris relinqueretur, pœnas nunc alienæ culpæ luens, fugæ se primum, mox Hispano credidit, vitam pactus & cætera sperare jussus. Sed regna ipsius Hispani arbitrio in reges olim æmulos distributa: iste custoditus & in Philippinas avectus fuit. Matelifius, captam ubi Ternatam audiit, simile malum Ambonæ metuens, navem forte nactus hostium haud magnam, armis instruit, mittitq; una quos in classe habebat gnaros muniendi artium. Ipse Butonem petit, insulam modicam, quærendo quod classis Lusitanicę reliquum, ac Malacca, ut narravimus, digressum ibi tum morabatur. Sed conspecto hoste Lusitani pugnam perhorrescentes, naves ipsas inter se, littorique devinxerant, machinis omnibus unum in latus obversis; lecto insuper maris sinu, ubi æstum ventumque hosti opponerent. Ad hoc lignorum struem arenamque telis obtenderant. Matelifius, nulla accedendi copia, per naviculas incendiarias flammam conatus est inspargere. Sed immissa ipsi scaphis amoliebantur: partim & venti reflabant. At Batavos, mandatis vetitos bello quam mercatui vacare, longius opperiri anni tempestas non sinebat, statis qui in Moluccas ferrent, jam ingruentibus ventis. Pars Quedam abeunt, cujus loci rex, parandæ victoris gratiæ, Lusitanos apud se degentes vinxerat. Vicissim ipsi dono dati qui gentis Indorum mixti hostibus in potestatem venerant. Obitisque & regnis aliis compertum ex eventu prælii nutasse barbarorum fidem: adeo ut agitaverint quidam, traditis institoribus Batavis pacem Hispanicam emere. Mox alia Lusitanorum

navigia, ſed ad mercaturam ſtructa, in prædam veniunt. Ambonam hinc properatum, ubi amantiſſimus Batavi nominis populus arcem magna diligentia ædificabat. Matelifius duo eſſe præcipua vincula exiſtimans, queis alienæ gentes inter ſe coaleſcerent, matrimonia ac religionem, ſacra ad tradenda magiſtros ſecum habebat nullos, haud ſatis imitante quæ eſt in Batavis ſocietate Hiſpani prudentiam, qui præcipuum regni inſtrumentum habet Ieſuitas. Cæterum jus connubii Batavis illic præſidium obtinentibus cum indigenis mulieribus eſſe voluit, quo facilius propagatis familiis coloniæ initium fieret. In Tidorim exſcendi brevia prohibebant, neque vero ex uſu erat, aut dignitate invadi quæ mox per hominum penuriam nuda hoſti exponerentur. Rectius viſum Ternatæ, cujus Auſtrina regione oppidum juſtis munimentis firmaverat & quadringentis militibus inſederat Hiſpanus, obverſum in Septentrionem angulum, qua vicus eſt Malaia nomine & juxta pars frugum maxima, caſtello ac propugnaculis occupare: ut qui inde per Hiſpani victoriam in montes aut Gilolum aliasque inſulas profugerant, duce Modefari captivi regis filio, patrias repeterent ſedes. Proceſſit res feliciter, atque ubi in ſpem defenſandi moles operis excreverat, digrediens Matelifius, cuſtodiæ loci quadraginta quinque homines delegat, additis quatuor navibus, quę propinquo mari vectarentur. Fœdus factum cum Ternatæ rectoribus quale cum Bandanis olim. Additum ob imminens periculum præſenti ut auxilio juvarentur, & ne Batavi pacem aut inducias cum Hiſpanis facerent, niſi queis illi comprehenderentur. Maquianis inſulę populis octo, qui
ſub

ſub Ternata olim, nunc Tidoris imperio premebantur, ad rebellionem feſtinantibus edicit, premerent laudanda ſed immatura conſilia in novæ claſſis adventum. Ipſe cum tribus navibus ac celoce una Sinas petit, expedito diu commercio inhians. Sed a Mandorinis (id præſidum nomen eſt) diu fruſtra habitus, Luſitanos Machaunte conſpicit ſex magnis navibus & minoribus aliis in ſe invehi. Temerarium videbatur in conſpectu gentis ignotæ famam viresque in diſcrimen adducere, imparibus copiis. Accedebat quod naves, ut ſolitum longis ac perpetuis itineribus, ſquallidæ & per inquinamenta prægraves erant. Igitur, ſpe magna excuſſus, viam relegens, intelligit dejectum in Ternata fortiter Hiſpanum, cum in nova munimenta impetum feciſſet. At Ioræ regem, e Malacca progreſſis hoſtium copiis, incenſo ſponte oppido, in avia & ſaltus profugiſſe. Ternatenſibus miſſa auxilia: nam forte navis recens e Batavis advenerat. Ioræ rex per literas culpæ ſuæ admonitus, quod cum ſæpe interpellaretur munire urbem haud inſtitiſſet, adjectum ſolamen, venturos qui ipſius injurias vindicarent. Ad Iavam Paulus Cardenus occurrit, ſeptem cum navibus, unam vado illiſam in Moſambicæ obſidio amiſerat, coactus abſiſtere morbis ſuorum. Sed captam ſibi Caraccam unam, corruptas illic hoſtium duas & Bengalæ ſub oram alias memorabat. Cum Matelifio a Siamenſi rege legati venere & dona ad Principem: ab aliis regibus literæ. Reduxit ipſe naves duas, tres aliæ ſequebantur; plenæ aromatum omnes. Hoc ipſo tempore cum Indicana ſocietas non domeſticis modo, ſed externis quoque & hoſtilibus pecuniis juvaretur, accuſato apud Archi-

duces ejus criminis mercatore haud ignobili & in vincula abducto, multis aliis necessitas indicta est fugæ. Florebat cum maxime Gallia rege quondam armorum potente, nunc pacis terrarum arbitro, tertioque jam reginæ partu sexus imperii capacis. Eo ex regno Montius, ut alibi memoratum, Americæ, quæ in Septentrionem vergunt, Canadæ amni proxima, per colonias insederat: sed nullo inde fructu præter fibrinas pelles, (& harum quoque in partem Batavi venerant) societas sumtus gravata dissiliit. Tamen assumtis aliis, missæ iterum naves, quæ deserta jam loca repeterent, Porturegali, ac Quebeco sedes fixere, cognito Crucis insulam cœlo insalubrem. In Britanniam e Virginia renuntiatum, nihil obstitisse exscensui, & humano victui sufficere fruges: sed quæ telluris venas scrutati effoderant, haud operæ pretium reperta. Hiberniam Tironi factio turbaverat, irruptis quæ mari proxima Castellis, dum Tironus ipse Romæ apud Pontificem agit, sed nullis subvenientibus auxiliis pulsi facile rebelles, & in sylvarum avia protrusi. Hispania, postquam reclusum ipsi mare, jam pacis commoda præsentiens, non tamen omisit missis ad Indos navibus tredecim, præter merces, militem imponere, gnara, quod quisque præcepisset id, si fœdus fieret, in lucro fore. Rex ipse positas nuper creditoribus leges emolliens fidem reparabat. Raro præterea exemplo filio infanti & trimo adhuc, media ipse ætate, sacramentum dici jussit, ut regnorum hæredi. Mauritania, semper inquies, dum mobilis superstitione animos fatidici, ut libitum, nunc huc nunc illuc trahunt, tunc inter

Abda-

Abdalam, patruumque ejus Zidanum, Hametis quondam regis natu minimum, ſed ex juſta, ut ferebat, uxore filium, raptabatur: quorum ille Cheſi patris nomine Feſam tenens, Marocum, nobiliſſimam quamvis urbem, brevi ſpatio perdidit, vocato a civibus in regnum Hametis abnepote Mahumete, recepitque. Incerto Africæ jure, & facili inter bellantes receptu, prædonum haud ſpernenda vis citra fretum mare inſederat. Venerat ejus rei rumor in Batavos quo tempore Hagæ Spinola morabatur. Itaque Ordines, audito Batavam navem unam piratis acceſſiſſe, ne diſſimulando malum publicum alere viderentur, paratos ſe oſtenderant armata claſſe pœnas expoſcere, ſi tutum ab Hiſpanis iter fore Spinola ſpopondiſſet, ſed ille ſe ejus rei negavit habere poteſtatem. Plerique prædantium Britanni: nec indignum memoratu accidit, ut Zelandicam navem Angli aliquot, mercatorum ingreſſi ſpecie, mox nautas incluſerint. Vna forte Turca vehebatur, eorum ex numero, qui Cluſa capta, libertate donati, ſed poſt id tempus vitam in Zelandia egerat; is, rem auſus minime ſervilis ingenii, nocte excubantes Anglos duos, ſed vino ſocordiores, ferro tranſigit, nautasque exſolvit, qui directis in patriam velis, raptores ſuperſtites ſupplicio tradiderunt. In Germania acto Ratisbonæ conventu nihil niſi deliberatum. At Cæſar, cui nuper ad Batavas uſque res curam oſtendere vacaverat, ſuis ipſe regnis exuebatur. Nam Mathias habere malens quam exſpectare potentiam, contemta Rudolfi deſidia, haud paucos in Hungaria Auſtriaque invenit, qui præſentia gravarentur. Ac procurato gen-

tis utriusque fœdere, & vocatis in odium Germanis, qui ſub Cæſaris perſona regnarent, collectum exercitum Pragam ducit, ubi fratris erat regia: ſed Boiohemis a Rudolfo ſtantibus colloquium & mox pax inita, ſic ut Hungariæ regnum qua Chriſtiana eſt, Auſtriæque & Moraviæ principatus Mathiæ in præſens cederent: Boiohemum impoſterum, ſi Rudolfus ſine virilis ſexus prole moreretur. At ubi vix adepta poſſeſſione Mathias mores mutavit, ex comi ſeverus, & Auſtriacis Proteſtantibus uſum religionis negans, animi ab ipſo, arma in ipſum verſa: nec minus Boiohemi ſimilibus de cauſis imperatorem fatigabant.

HVGONIS GROTII HISTORIARUM DE REBVS BELGICIS

LIBER OCTAVVS DECIMVS.

ANno novo, Zelandis per minas ægre adductis ut conſenſui cederent, quo incenſi altercationibus animi melius coaleſcerent, ac de re protrahenda metus omnis demeretur, promittunt inter ſe nationes, non pacturas cum hoſte, ni libertas verbis, quæ legatis placuerant, conceſſa re quoque præſtaretur; nec quicquam ei adverſum admiſſuras ſacra ſeu profana res foret. Et ſi hoſtis contra pertenderet, exſpectatis diebus octo haud amplius, abruptum iri colloquium, reditumque in arma quantis maxime poſſet viribus. Literis hactenus hinc regum legati, inde qui ab Hiſpano Albertoque miſſi nuper domum redierant, minuere controverſa laboraverant. Verum id cum tardius procederet, nec facile inter abſentes negotia explicarentur, judicata res colloquii egere; cui lectus locus Antverpia, quia & Batavorum multis inviſa hoſtium apud ſe manſio, & illi qui priores pacem petitum venerant, nunc velut rogari viciſſim pro magnifico ducebant. Feſtinando colloquio

cIↄ Iↄ c ix.

loquio hæc inventa est via, ut simul venisset Antverpiam Spinola, & qui cum ipso Hagæ fuerant, irent eo regum legati, formulam secum ferentes præcipua federis capita continentem, in quam Ordines rogatu legatorum, paucis duntaxat mutatis, assenserant. His ubi subscripsissent Hispanici, tum demum mitterentur Antverpiam Ordinum legati, transigendis cæteris, ipsi Ordines Bergis ad Zomam consisterent, ut si quid arduum incidisset e propinquo consulerentur. Monstrata sibi formula Hispanici, ut signarent rogati, quippe non hostium postulata, sed amicorum habentem arbitria, cum imperiosum id nimis dicerent, ac breve saltem deliberandi spatium poscerent, effecere ut regum legatis id in se suscipientibus armorum vacatio ad Februarii usque exitum produceretur; polliciti sunt responsum se interea daturos. Vt legi capita & excuti cæpere in verbis libertatem assserentibus nihil novatum, sed potentium sublimiumque vocabulo a legatis appellatos Ordines non ferentes Hispanici, illustres scribi pervicere. Voluerant Ordines ea tributa, quæ redimendis militum populationibus situs in medio ager hactenus bello reperta penderat, per inducias manere. Id rejectum ut hostile & iniquum, nam Batavorum pleraque septa nec hosti vectigalia: ipsi in Brabantiam Flandriamque latius penetraverant. Nitebantur Hispanici & navium onera Scaldi aliisque amnibus belli occasione imposita rescindere: has quoque armorum reliquias dictando, nec sibi modo, sed Gallis quoque & Britannis graves. Sed non obtinuere ut quippiam mutaretur: cognito legatis haud aliud magis perhorruisse Zelandiam. Spes tamen

facta, post fœdus, amicis inter se mercatorum colloquiis rem melius transigendam, quippe jactantibus Hispanicis sua esse in manu, ut illa ipsa onera exigentibus damno cederent. De India longissime & acriter disputatum, quam diserte nominari debere Ordines contenderant. Ricardotus ne id fieret regis Philippi interesse dicebat, multis de causis, quæ ad Ordines non pertinerent: alioqui hoc exemplo alias quoque gentes postulaturas navigandi libertatem, quam ne Galli quidem aut Britanni, ut concessam, sed suo periculo usurparent: itaque ut induciæ sine exceptione fierent, patiebatur: sed commercia coërceri volebat intra ea; quæ Philippo per Italiam Hispaniamque possessa; extra indulgeri posse negans. Sicubi tamen non ipse imperaret, haud obstiturum quo minus illic Batavi negotiarentur; neque id tamen evulgandum publico fœdere: satis fore si arcanis pactionibus sanciatur. Responderunt legati, multa hic esse quæ Ordinibus persuaderi non possent: nam sui quoque imperii ex solo relegare quenquam, hosticum id plane: & si carendum sit pacis fructibus, malle Batavos armis de illius Orbis possessione certari. Præterea haud satis tuta quæ conventa privatim non omnium ad notitiam pervenirent. De Hispania autem Italiaque quod diceretur, procul dubio angustum nimis, cum fretum intra Gaditanum jacentes insulas, Fortunatas denique ipsas, & omnem Mauritaniæ oram nemini hactenus clauserit Hispanus. Illi vicissim, ad longinqua & Philippo possessa ne bello quidem navigatum, quin & pacis colloquio id remisisse Batavos. Non debere plus per inducias peti, quam aut arma dedissent, aut pace spe-

ſperaretur. Bello Indicana permitti non placere Philippo : & diſſimilem Galliæ ac Britanniæ cauſam ; inde paucas naves & furtim ire, Batavos juſtis claſſibus proficiſci. De cætero videbantur id daturi, ut pro Hiſpania atque Italia Europa omnis nominaretur, & ſi privata pacta diſplicerent, ita cupiebant inſtitui publicum fœdus, ne Indiæ vocabulum compareret. Poſtquam hujus capitis formula ſæpius innovata, nec his reperta illis probabantur, conſultique per Verreikium prius, inde per Ricardotum archiduces, tandem in hæc verba conventum eſt. Subditi regis Philippi, archiducum atque Ordinum, manentibus induciis amicitiam colunto, malorum, quæ per bellum data acceptaque, immemores. Commeare ac mercari inter ſe jus eſto, terra, mari, amnibus : quod tamen Hiſpaniæ Rex coërcendum judicat Europam intra, & quæ alia loca permiſſu ſuo pacatis ſibi amicisque gentibus antehac patuere : at extra eos fines poſſeſſis ſibi regionibus, oppidis, portubusque negotiari non licere, niſi accepta privatim venia. Verum quominus illic quoque aliis cum regibus populisve volentibus mercatum exerceant, Philippus miniſtrique ac ſubditi ejus ne obſtanto, nec moleſti eo nomine aut Batavis, aut qui Batavos ad commercia admiſerint, ſunto. His verbis adjici & iſta regum legatis placuit: quando tempore opus eſt, ut qui prædictos extra fines cum navibus ac copiis verſantur, fœdus factum intelligant, induciæ illic ex anno demum incipiunto: ſi nuntius ante pervenerit, armis utrique abſtinento. Poſt annum, ſi quid hoſtiliter factum erit, damnum reſarcitor. Huic additamento Hiſpanici valde reluctabantur, tum quod Indiam, non minus

nus quam si nominaretur, claris indiciis exprimeret, tum quod res quidem illo in orbe raptas, si exstarent, reddi cuperent, at cædes & incendia non vindicari: ipsi ad atrocia proniores, cum Batavis præda sit, quam sanguis potior. Tandem cessere, sed vultu verbisque velut injuriam accepissent. Legati, his rebus confectis, postquam celeribus nuntiis regum quoque suorum voluntatem cognoverant, rogatis Ordinibus ut Bergis adessent, quæ sibi laborata exponunt: orantes ut rebus contenti supra spem omnem egregiis, verba non anxie nimis expenderent; idem regibus placere; &, ne quid ad securitatem desit, ultro polliceri, si Indicana commercia per vim turbaret Hispanus, sumturos se ut de violatis induciis ultionem. Ordines aliquantum disceptato legatos Antverpiam mittunt, eosdem qui pacis negotio præfuerant, nisi quod Trajectini Nicolai Berkii in locum Cornelium Renessium suffecere. His mandatum ut restantia conficerent, & qua possent, obscuriora clarius evolverent. Vt annos duodecim induciis darent, Hispanici rogari voluere. Fines, ne singula persequentibus longum certamen oriretur, hactenus discernere satis visum, ut possessas quisque regiones ac oppida retineret, ager oppida sequeretur. De commerciis super ea, quæ ante memoravimus, convenit ne alii apud alios graviora onera paterentur, quam aut cives aut amicorum, qui minima sentirent. Ac ne religionis crimen peregrinantes premeret, concessa Batavis eadem, quæ Velascus Britannis arcana pactione promiserat. Naves alienas in publicos usus retinere, aut pignorandi jus, nisi ex legum præscripto, decernere vetitum. Privatis de rebus multa

multa & paci quam induciis propiora. Captivi gratis solverentur. Duorum & quadraginta retro annorum tempus res diversas secutis ad præscriptionem ne noceret: neu dictæ adversum indefensos sententiæ. Rerum mobilium, perceptorum fructuum, acceptoque latorum nominum, restitutio ne esset. Res soli ad veteres dominos, atque etiam eos ad cœtus, qui sub Archiducum imperio sacris destinati, statim redirent, demta tamen alienandi potestate. Sed quæ a Fisco vendita, horum in locum reditus per annos induciarum solverentur, & pro his, quæ publicis operibus insumta, pretium. Distracta ob æs alienum prædia intra annum redimere liceret: sic tamen ut impensarum utilium æqua haberetur ratio. In domibus, quæ intra oppida, jus idem ne esset; sed penes emtorem manerent. Pro alluvionibus quoque ac lacubus, quos privati suo sumtu siccassent, nihil præstaretur, nisi si quod vectigal inductum agris. Impositos quondam prædiis pecuniæ reditus, in annos queis prædia tenuisset, fiscus, non vetus possessor, agnosceret. Ex reipublicæ dignitate fuit, Nassaviis, ut optime de libertate meritæ domui, nominatim prospici, non modo ut sua reciperent, sed ne obnoxii essent æri alieno, quod ab Albanicis usque temporibus pater contraxerat. Testamenti factio esse jussa inter utriusque imperii cives, neu valerent tabulæ, quæ partium odio propinquos exhæredes facerent. Vrbibus, quarum ex fœdere jurisdictio privatis redderetur, nihilo sequius hinc Ordines, inde archiduces magistratus daret: & illud non minus prudenter, ut his quoque prodessent induciæ, qui egressi Belgarum finibus armorum metu externas quæsierant sedes. Pleraque hæc Olden-

Oldenbarneveldius perſcripſerat, ut quidque aut inde inſidioſum metuerat, aut patriæ profuturum eminus ſpectabat, ita mira ſollicitudine verba temperans. Securitati hæc præſidia circumdata: ne bellicæ naves oras portusque alienos accederent, ni id permiſſum, aut tempeſtas cogeret. Nova caſtella ſtruere interdictum. Promiſſa communis opera, quo terra marique prædones fugarentur. Privata commiſſa adverſus auctores ipſos, aut ubi degerent, vindicarentur. Sed eo obtentu inducias frangere ne liceret. Fœdus hoc Ordines ratum facerent, item Philippus & Archiduces & ſuo & poſterorum nomine; Ordines atque Archiduces ante diem quintum, Philippus tertium intra menſem: Promitterent ſinguli nihil ſe contra facturos, aut paſſuros fieri, recta ſeu per obliquum tentaretur: ſi quis ſuorum auderet, jus & pœnam præſto. Et hæc quidem palam. In arcano illud Hiſpanici acriter cupitum Gallis annitentibus obtinuere, ut quod agri Brabantici ceſſurum Ordinibus, ritusque Latinos hactenus habuiſſet, illic ne quid in religione mutaretur. At Ordinum legati a regum legatis ſcriptum accepere teſtimonium, profeſſos ſæpe in colloquio adverſarios commerciorum capite Indiam comprehendi; at quo minus nominaretur, Ordines legatorum precibus dediſſe, tantundem fore ſpondentium: prætera eam fuiſſe Ordinum mentem, ut cuncta per Indiam Hiſpanis in ſe uſurpata ipſi in Hiſpanos ſtatuerent, & ſi qui illic ſunt Batavorum Fœderati oppugnarentur, eos defendere ne contra inducias foret: ut finibus Ordinum continerentur Bredana Bergenſiſque ditio, & quicquid Graviæ cohæret. Viciſſim poſtulantibus Galliæ legatis, Or-
dinum

dinum legati testati sunt, inter eos qui bona recuperarent, numerandos principis Spinoii, res quondam Fœderatorum secuti, hæredes: futurumque, si Ligniaci reddere cunctarentur, ut Ordines Wassenarias per Hollandiam Ligniacorum possessiones Spinoiis addicerent, datum hoc Roniaci gratiæ, præpotentis id tempus in Gallia, ut qui ærarium regeret: namque ejus filia Spinoiæ domui innupserat. Nono Aprilis die factum est fœdus, quo illa per Europam notissima & pervecta jam alterum in orbem arma in spem pacis per inducias ponebantur. Statimque Archiducum & Ordinum literis probatum, ac publice recitatum est Antverpiæ illisque in partibus magno plebis gaudio: apud Batavos haud æque, dum sponte pacis amans populus, sed quadraginta annorum malis prosperisque confusus tarde ad ingenium redit. At externi, ubi ad eos fama manavit, extorqueri potuisse regi potentissimo libertatis confessionem & Indiæ partem, utrumque sine exemplo, nec credita hactenus, tanto impensius mirabantur. Hinc vires, hinc consilia æstimabant. Certe eo ex tempore multi reges, principes, nationes Batavam ad societatem respicere cœperunt.

FINIS

HISTORIARVM.

I N D E X
IN ANNALIVM LIBROS.

LIBER I.
Anno 1566.

Anno 1567.

L I B E R II.

Anno 1568.

IN HISTORIARVM LIBROS.

L I B E R I.

Flan-

Anno 1589.

LIBER II.

Anno 1590.

Anno 1591.

Verius

Elisa-

L I B E R V.

Anno 1596.

Al-

Fœde-

L I B E R VI.

Anno 1597.

LIBER V.

Anno 1598.

Novum

LIBER VIII.

Anno 1599.

Comite

LIBER IX.

Anno 1600.

Bono-

L I B E R X.

Anno 1601.

L I B E R XI.

Anno 1602.

L I B E R XII.

Anno 1603.

Ob-

LIBER XIII.

Anno 1604.

LIBER XIV.

Anno 1605.

Anxi-

LIBER XVII.

Anno 1608.

De

 tes

LIBER XVIII.

Anno 1609.

COR-

CORRIGENDA.

Pag.	lin.	
8,	10.	Partitorque
9,	33.	exhauserant
14,	18.	mittere
17,	24.	fiduciæ
18,	26.	Horum ubi
25,	22.	sequius
27,	13.	irrita
28,	2.	seu
29,	8.	Gueusiorum
30,	1.	puniebat
32,	15.	solo
33,	9.	abstineret
—	20.	admissos
34,	19.	utique exhausti
35,	19.	Flandria
—	21.	Valentinianis
—	29.	exitio
37,	17.	tum
—	29.	Arausionensi
40,	5.	pene
—	16.	ranunculorum
43,	9.	ipsas
44,	8.	ductante
—	14.	Mosæ transitu
—	19.	euntium
47,	22.	virium
48,	1.	provecto
—	22.	circumscripturus
—	12.	potentiæ
—	5.	Arausionensem
52,	4.	Montem
—	12.	Ieulisius
55,	15.	insessores
57,	3.	onera
—	7.	ibidemque
—	15.	accedebat
61,	10.	præterea
63,	29.	pervaserat
65,	31.	cœptantes
66,	13.	Turca
—	21.	obsequium exuentes
67,	6.	suspiciosos
68,	35.	aperti
70,	1.	ferentem
—	26.	parato
71,	12.	paciscendo
72,	9.	potentia
—	14.	mobilissima
—	24.	ira
74,	12.	At Iohannes
—	17.	Gembliniacum
—	17.	cecîdit
79,	4.	læti
80,	3.	Gembliniacum.
83,	7.	ipse
—	25.	Parma *deleatur.*
85,	34.	aversari
86,	29.	intra sesquimensem
91,	1.	Valentinianis
—	17.	injuriam
94,	23.	usu
96,	8.	missus
97,	19.	augebatur
99,	1.	hinc
104,	16.	infesta
117,	28.	Rihovius
118,	6.	retardesceret
119,	1.	suam arctissime
121,	20.	Franequera
123,	18.	altricis
124,	24.	corruptos
126,	26.	in Gallia
128,	31.	firmando
130,	2.	suspectos
131,	9.	eminentes
—	25.	expeditius
132,	13.	suæ auctoribus
135,	11.	nimium
136,	21.	quantacunque
—	31.	quas
139,	32.	limites
—	34.	Sonoio
143,	33.	Cavendisio
144,	35.	ille
146,	11.	nec
148,	35.	Sonoium
149,	13.	annexui
151,	11.	vicosque
—	23.	nominant
153,	18.	curæ
157,	31.	gravis
162,	4.	bellare
165,	5.	diditi
168,	3.	caperent
169,	10.	Moncadius
—	32.	pertusa
170,	29.	Brittanniæ
172,	9.	bellicis
-	20, & 21.	pependit
174,	17.	victus
175.	4.	hos
180,	33.	Lanzavechia
182,	14.	vetus
184,	21.	illum
185,	33.	rogatu Episcopi (ad Parmensem is ipse venerat.)

Pag.	lin.	
188,	6.	Truxius
——	15.	subierat
——	21.	nullo in prælium
190,	12.	inultos
——	28.	abitu
191.	4.	pacati
——	31.	novissent
192,	32.	hic
197,	16.	distantis
199,	31.	vacuis
202,	7.	nuntii
203,	19.	circumfuderant
204,	31.	longo
205,	7.	gregum
——	21.	alæ
206,	25.	indiscretos
207,	17.	in
——	20.	infesta
——	22.	augebant
208.	3.	infessoque
——	31.	Velavus
210,	3.	artem
——	14.	ordiri. Ter
212,	15.	suum
——	19.	purgandæ
——	22.	offudit
213,	16.	ereptus
214,	15.	Quinta
——	28.	metu, ne
216,	2.	incidit
219,	16.	ulterioribus
220,	17.	nova commenta
——	19.	eo jure annexa
221,	8 & 9.	deferemur
——	24.	contentus
224,	18.	demum
227,	1.	Et dum
——	12.	sui tutela
229,	12.	imitamento
232,	31.	unus inter humida
233,	22.	militibus
234,	17.	repetebat
——	29.	alii
235,	22.	manifesto
240,	17.	Ibarram
241,	5.	excussi sinus
243,	20.	Minui
245,	35.	fartæ
——	ib.	vice
255,	3.	delictis
257,	14.	extincta
——	32.	verba
258,	16.	consilium
259,	33.	Aquægrani
260,	35.	ni

Pag.	lin.	
261,	1.	adactis
——	2.	depulisset
264,	33.	circumjecto
266,	7.	urbis
267,	7.	ictibus
270,	16.	Christianis
272,	1.	reguntur
273,	31.	e
277,	30.	trahebatur
——	31.	uti
278,	33.	externo
——	35.	Bullionium
280,	15.	justus
——	ib.	veterani
281,	28.	Cukium
282,	11.	ultro
——	22.	affectu
283,	35.	præda
285,	14.	annua
286,	11.	fidi
287,	6.	incendia
——	7.	domos
——	11.	terga
——	17.	delectantur
——	26.	famem
289,	2.	socius
——	11.	quæ
290,	15.	enisi
292,	1.	obsessoris
——	23.	periclitaturum
297,	11.	ultro
298,	35.	mitiores
301,	20.	&
304,	24.	Edsardi alterius
308,	3.	&
309,	14.	tandem
310,	21.	Regis
312,	31.	se
318,	24.	& cum
325,	6.	cujus
329,	9.	turbaverunt
331,	4.	extimo
——	7.	Obis
332,	34.	dicemus
340,	6.	eunti
——	8.	paucas
344,	20.	millium
348,	8.	concessa
353,	21.	spatii
354,	20.	scandentis
361,	14.	Reginæ
362,	13.	ex
——	23.	placarent
——	27.	præconio
366,	10.	fortunis

Pag.

Pag.	lin.	
369,	11.	at
371.	15.	conſueſſet
372,	14.	captæ
376,	10.	Merovæum
381,	11.	Archiducis
——	17.	Womis
383,	10.	æſtuum
——	11.	defenderent
——	15.	herbida
——	20.	Gronlandiam
——	21.	exiſtimabant
384,	25.	puppis
392,	3.	ante impetum cedit
395,	23.	ſubſederant
396,	11.	pace
——	12.	retineretur. At tacebatur ea oppida a Francis pignori quondam oppoſita & redempta, & ſi quid ultra armis aut neceſſitate expreſſum fuerat, armis amiſſum exſtinctumque legibus. Magnum &c.
398,	9.	Tam
——	11.	de
401,	28.	Germanicæ
404,	1.	jura
409,	6.	vere ante tertio
——	13.	illic
410,	19.	ter
412,	23.	Alpa
414,	23.	plerique
416,	35.	is
417,	16.	ſatietate
——	23.	judico
420,	29.	ponderi
423,	25.	Ordinum
——	27.	reditum
——	28.	reſtabat
425,	16.	ex
425,	2.	celebrabant
430,	11.	Batavis
431,	8.	Guiſio
443,	19.	Leiva
446,	3.	nos
——	15.	incerta
452,	4.	ſe
453,	1.	ducente
——	24.	de
454,	17.	quando
456,	2.	Feſta
——	22.	receptum
——	44.	ſirit
457,	7.	Heſſelius
458,	13.	argueret

Pag.	lin.	
465,	21.	ſceleribus
479,	14.	capta
481,	22.	eſt ortum nomen
482,	8.	Vada
——	15.	Antunnacum
——	28.	Colonia
485,	3.	Montis
489,	26.	vocare
490,	4.	infima
496,	34.	ictu
505,	16.	afflictabant
——	32.	Mendoſa, qui
511,	13.	Coriolano
512,	34.	voluiſſet
513,	1.	finitimorum
——	16.	& Philippi
519,	30.	veteris
521,	12.	metuit
524,	9.	atque in parva
525,	15.	Littam
——	25.	Colonna
535,	6.	partem
537,	3.	Europa
——	29.	aliquanta
541,	23.	dicta
543,	16.	&
548,	8.	amnes
549,	25.	nomine
552,	19.	hoſti
556,	19.	modeſtiam
558,	1.	exquiſita
563,	25.	alter
566,	20.	turmam
576,	12.	ac
586,	17.	locum mirabundi inſpexere
587,	33.	didita
592,	7.	aulamne
593,	24.	Cavendiſſo
615,	7.	Duboiſium
621,	32.	fide
626,	34.	æſtatem
632,	10.	fugam
634,	1.	quæſturæ
638,	17.	Geldra
639,	13.	invectus
640,	32.	&
641,	21.	nitrato referta pulvere
648,	2.	pace
649,	19.	multus
652,	28.	Auſtriaca
——	31.	exemplo
655,	29.	peti rumor percrebuit

Pag.

Pag.	lin.	
657,	1.	Scaldi
——	16.	alia
660,	11.	fructu
662,	26.	novem peditum
663,	5.	quies
666,	31.	datum laborantia
——	45.	incedit
668,	9.	hostium
671,	15.	fignis
——	25.	alius
672,	24.	it
——	32.	morati
683,	23.	accedunt
685,	33.	illapsus
687,	20.	alios
690,	6.	fluentibus lentum adeo
691,	17.	Harlemo
705,	8.	Bolcifo
——	19.	Giloli
709,	31.	aut in armis
716,	9.	otium
717,	35.	acceperunt
719,	7.	heri
721,	7.	scopulos
723,	7.	præ
724,	15.	fibi
724,	29.	immersura
725,	2.	sæviturum, quod hi
725,	30.	falis
731,	20.	nuper *deleatur.*
735.	29.	animam
——	32.	Verhoevio
738,	13.	Septam
741,	32.	Craulio
742,	14.	domo
——	34.	idem ut victoriæ
749,	19.	exiturum
——	24.	prompfissent
755,	13.	pacta
758,	35.	quis
761,	4.	justa
763,	14.	habuerat
765,	26.	Hic
766,	10.	Malabaras
768,	16.	Illi
770,	26.	aut imperii homines *deleatur.*
771,	4 & 5.	fœdusque
774,	14.	Girouus
775,	12.	tantam
789,	2.	Bruxellensem
790,	3.	immissi

F I. N I S.